

kızlar da yanmaz • Pakize Türkoğlu

kızlar da yanmaz

GENÇ CUMHURİYET'TE KÖY ÇOCUĞU OLMAK

Pakize Türkoğlu

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

4. basım

Genel Yayın: 2283

PAKİZE TÜRKOĞLU

KIZLAR DA YANMAZ

GENÇ CUMHURİYET'TE KÖY ÇOCUĞU OLMAK

YAYINA HAZIRLAYAN
ULUÇ ESEN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2010
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
ŞENGÜN KILIÇ HIRİSTİDİS

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DİZİN
SEVGİ ÖZÇELİK

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM: HAZİRAN 2011
4. BASIM: EKİM 2019

ISBN 978-605-360-309-2

BASKI
AYHAN MATBAASI
MAHMUTBEY MAH. 2622. SOK. NO: 6/31 BAĞCILAR İSTANBUL
TEL: (0212) 445 32 38 FAKS: (0212) 445 05 63
Sertifika No: 44871

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Anı

kızlar da yanmaz

GENÇ CUMHURİYET'TE KÖY ÇOCUĞU OLMAK

Pakize Türkoğlu

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

BİZİM ORALAR 3

Mektepli çocuklar 3
Köyümüz köylümüz: Çileliler 10
"Kemalci" Şevki Yılmaz ve Hanife Kadın 16
Anamız Neniş Kadın 29
Şapka ve Kıyafet Devrimi'ne katkı 32
Evimiz Evliya Ocağı 35
Aliyeli kırkış kız 44
Macar köyündeki nenemiz 50
Öteki evler ve aileler 56
Geçmişin kapıları 73
"Bizim köye taş yağmış!" 75
Bin bir efsaneli dağlarımız 79
İşsiz hayvan yoktu! 82
Ünlü ve çalımlı çobanlar 89
Yaylalar ve göçler 94
Böcü ağzı bağlamak 103
Tuzumuz, sabunumuz, ataşımız, kavımız 107
Tahsildar, jandarma ve kolcular 110
Hastalık sağlık, ölüm kalım 117
İmece günleri 123
Cami ve köy odası 126
Eski ramazanlar 132
Köyde bayramlar 137
Sultan nevruz 141

EBEMKUŞAĞI KADAR RENKLİ KADINLAR 146

Çocukluğumun idol kadınları 146
Lülesini tüttüren Ümmü Gelin 153

Nakış sözlü Zühre Kadın 154
Huydana ve ötekiler 157
İngiliz'in kızı Ümmü Kadın 163
Sarı çizmeli Yörük kızları 168
Başörtüsü öyküleri 172
Çocukluğumuzun yabancıları 176
Millet Mektebi öyküsü 181
Namlı kız kaçırma öyküleri 184
Kadınların çekişmesi 190
Çocukluk işte! 194
Çil Selman Ağa'nın çalgısı 199
Oyunlarımız oyuncaklarımız 204
Tahtacılardan gelen ala beşik 210
Güneş, aydede, yıldızlar 216
Cin, şeytan ve deccal 221
Kel Duran'ı çakal mı kaptı? 227
Bayırda nadide bir tat: Portakal 231
Yeni bir kardeş geldi 236

TAŞKÖPRÜ DÖNEMECİ 239
Zor bir yol 239
Hayatımdaki devrim: Kayıt günü 251
Tepe mi depe mi? 256
Uygarlığın suyu 259
Muallime Hanım 262
Hürriyet Düğünü 266
Uygarlığın kedisi 270
Suçiçeği ne yapar? 274
Sonunda bahar geldi! 275
Renkli cam kırılınca 283
Uygarlığın kekliği 285
Yeni sınıf, yeni aile: Kolcu dayılar 289
Merhaba yeni sınıf 292
Ben de bereli kız oldum! 295
"Türkan'ın Temizliği" 297
Cemile'nin masalları 300
Köylülük işte! 301
Bay Öğretmen - Bayan Öğretmen 306
Zambaklarla dolu öz yolu 310
Gazipaşa'ya deveyle göç 314

Yeni bay öğretmen 320
Soyadı alıyoruz 323
Yeni arkadaşlar 325
Anamın köylülük kavgası 330
Uygarlığın şarkıları 336
İlk deniz gezim 338

GÖKYÜZÜ BÜYÜRKEN 345
Denizin türküsü 345
Dim çayı düşü 352
Kaptan Teyzeler 355
Çetelesi tutulan somun ekmekler 364
Cumhuriyet kızı Naciye abla 367
Daha kültürlü olmak için 369
Sarı dosya 373
Uygarlığın dili 377
Okullar ve öğretmenler 382
İrfan ordusunun güzide erleri 387
Bizim mahalle 390
Alanyalı yaramaz çocuklar 394
Uzaktan gelen çocuklar 402
Dönem karnem 404
Yerli malı ve tutum haftası 407
Çileli Ayşe abla 411
Tarih, coğrafya, yurttaşlık 415
Alanya'nın 23 Nisan şenlikleri 419
Sütlü kahve içen at! 421

İLKOKUL BİTERKEN 424
Kız arkadaşlarım 424
Kaymakamın hanımı 431
Hesap-hendeseden matematiğe 435
Okul müzesi 437
Atatürk'ün iyilikleri 439
Kızılay için yardım toplarken 443
"İstemem bay öğretmen, bana babam alır!" 445
İpekböcekçiliği dersi 447
Annem halkevine geliyor 452
Alanya'da çarşı pazar 454

Yeşil bayrak olayı 456
Alanya'daki Gazipaşalılar 458
Şekerli Teyzeler 461
Alagarson özlemi 465

UMUT YILI 469
Alanya'da üçüncü yıl 469
Yeni evsahiplerimiz Gözlüklüler 471
Yeni eve özel kilim 473
Kim bu deveci çocuk? 477
Modernlik ve çarşaf 479
Ana-anne, babo-baba 483
Şu Alanyalılar 485
Ev kızlığı kurumu 489
Kaleli Atiye'nin dansı 494
Alanya'da zorunlu ikamet 498
Alanya Hapishanesi 501
Kadınlar doktor olabilir mi? 505
Ölüm ve doğum 509

BADEMLER ÇİÇEK AÇTIĞINDA 513
Asker dönüşü gibi bir dönüş 513
O yaz 516
Gevenes köyüne gezi 520
Uzun bir aradan sonra köyde kış 523
Mevsim bahara dönerken 528
Beklediğim mucize 531
Okul yollarında yine tek başıma 534

Sonsöz 539

Önsöz

Cumhuriyetin onuncu yılıymış. Eğitimin uğramadığı, okulu olmayan bir dağ köyünde, "Ben de okumaya gideceğim!" diye tutturduğumda, "Okuyan kızlar başını örtmezmiş, yarın ahrette çayır cayır yanarsın!" diyen komşumuz Cemiş teyzenin yüzünü gözünü tırmaladığımda ve eşek sırtında götürüldüğüm nahiyede başka bir aile yanında kalarak ilkokula başladığımda henüz altı yaşında bir köylü kızıydım. Bir çocuk için bıçak sırtı bir durumdu bu.

Ailemden ayrılmazsam cahil kalacağımı sezmiş olamazdım o yaşta. Millet mektebi çıkışlı anamın ve gelin teyzelerimin asker mektuplarını sökebildiklerini görmüş, Gevenes köyündeki dayımın kızı Münevver'in Pazarcı'ya okumaya gittiğini duymuş, kızların da okuyabileceğini anlamıştım.

Köyle kasaba, okulla yaşam arasında çok bocaladım. İlginç çocukluk ve yeniyetmelik deneyimlerim oldu. Çoğunlukla acemice ve düşe kalka gittiğim "yolları", zoraki geçtiğim çayları, köprüleri; beni kimi zaman korkutan ya da şaşırtan yeni tanıdığım ilginç ortamları ve bu yeni yerlerde sezip peşine düştüğüm modernlik-uygarlık görüntülerini bugünmüş gibi anımsıyorum.

Şimdi yıllar sonra, Gazipaşa'daki evimizin merdivenlerini tırmanırken, Toroslar'ın doruklarındaki yaylalarımıza ve yamaçlardaki yalnız köylerimize baktığımda, ana babalardan, nene ve dedelerden duyduklarımı da

katarsam, yaşanmış en az iki yüz yıllık bir dönemi görür gibi oluyor, nereden nereye gelindiğini ya da gelinemediğini düşünüyorum.

Çocukluğumun karabasanı olan cin-şeytan korkuları, "Kemal'in iyilikleri..." diyerek masal gibi anlatılan Kurtuluş Savaşı öyküleri ile insanoğlunun yüz yılların ötesinden süzüp getirdiği güzel birikimini köylülüğün kimi olumsuzluklarıyla bir arada taşıyan o iyi kadınlar gözümün önünden geçiyor, bir, bir. Onlardır anlatmak istediğim, daha çok da eğitime, aydınlanmaya ilişkin olanlardır.

İlkokul benim büyük devrimimdi. İlkokuldan sonra eğitime devam etmekten umudumu keserek köye dönüp örtülenmişken, kendimi Aksu Köy Enstitüsü'nde cennet gibi bir eğitimin kucağında buldum. Bu sayede iyi bir yüksek öğrenim gördüm. Mesleğim gereği yıllarca eğitimin içinde bulundum. Bugün de dışında değilim.

Eğitim için, kimi yerde yaya, kimi yerde eşekle çıktığım, sonraları arabayla da gittiğim, hatta kimi zaman uçakla üstünden geçtiğim köyümüzün, yeşil ormanları arasından aşağılara doğru -sanki çağdaşlığa doğru- giden o engebeli daracık patikayı da iyi anımsıyorum. Taşlık, ağaçlık, inişli yokuşlu ve eşekle, yürümekle bitmek bilmeyen o uzun ve dar patikalar, beni "okumaya" ulaştıran "zorlu" yollardı her zaman. Bu zorluğun nedeninin köylülük olgusuyla, fırsat ve olanak eşitsizliğiyle yakın ilgisi olduğunun, eğitimin çocuğun ayağına götürülmesi gerektiğinin ayrımına sonraları vardım.

Analarımızın, "Gökyüzü çadır gibidir, iplerle dağların ardına bağlanmıştır..." diye anlattıklarıyla başlayan küçük dünyam eğitimle birlikte zamanla çok değişti ve genişledi. Öğrencilik yıllarımdan bu yana ülkemizin çok sayıda ilini, ilçesini, köyünü, beldesini, göklerini, dağlarını, ormanlarını ve ovalarını gördüm. İstanbul'da yaşa-

dım. Almanya'dan İspanya'ya, Norveç'ten Şam'a, Bağdat'a, Amman'a kadar; dinlerin yayıldığı o çöl tepelerinden, tek tanrıya inananların çok tanrıya inananlardan, Müslümanların Hıristiyanlardan kaçarak sığındıkları kutsal kovuklara kadar birçok yer gezdim dünya yüzünde. Amman'da, Musa Peygambere Tevrat'ın indiği tepedeki ibadethanede her dinden insan yan yana kendi ibadetini eda ediyor; Lut Gölü'nün karşı yakasında mayoyla denize giren yabancı bayanlara, Müslüman Arap erkekler hizmete koşuyordu.

Kerbela'ya ve Necef'e gittim. Oralarda, çocukluğumuzun mevlitlerinde, Fatma anamızın hasta yatağında, "Hasan ile Hüseyin gelsin yanıma..." dediği bölümde bizim de ağladığımız, Hazreti Ali'nin ve oğulları Hasan ile Hüseyin'in, yaldızlı türbelerine ve doğup büyüdükleri toprak tabanlı küçük evin duvarlarına yüz sürerek derinden ağlayan, karalara bürünmüş kadınlar ve sarıklı cüppeli erkekler gördüm.

O Amerika'yı da gördüm; New York'ta, Anamurlu rehberimiz Dr. Özgül bize görkemli Metropolitan Sanat Müzesi'ni gezdirirken. Doç. Mehmet Uca ile seksen üç katlı yapının tepesine çıkarken bir yandan da Irak'ta Mezopotamya'dan bu yana varlığını bildiğimiz kültür ve insan birikiminin Amerikalılarca niçin yok edildiğini düşündüm.

Ünlü eğitimci John Dewey'in ülkesinde, New York'un göbeğinde, köy enstitülerini konuşurken, Amerika'da eğitimde kaygı verici bozulmalar yaşandığını söylediklerinde kafam iyiden iyiye karıştı.

Yakın komşumuz İran'ı gördüm, Tahran'da bulundum. Nenelerimizin öykülerinde adı geçen İsfahan'a, gül bahçesi Kaşan'a gittim. Oralarda yazar Cihan Aktaş gibi, Sohre Hanım ve Ozangül Hanım gibi kadınlar, Suzan Habib gibi öğretim üyesi kızlar tanıdım. Kadınların sabırlarının bin bir düğüm olduğu İran halılarının üs-

tünde yürüdüm. İranlıların ağaç ve çiçek kültürüne hayran oldum.

Dünya kentlerinin kraliçesi, aydınlanma ve demokrasinin beşiği diye adlandırılan Paris'e gittim son olarak. Orada sevgili öğretmenim Sabahattin Eyüboğlu ile Vedat Günyol ve geçmişten günümüze nice kültür ve bilim insanımızın ayak izlerine bastım sanki. Gurbetçi emekçilerimizle tanıştım. Paris'in göbeğine kök salmış ulu bir Türkiye çınarı gibi duruşuyla, değerli Güzin Dino'yu tanıdım.

Her yerdeki olumlu olumsuz örnekler bana hep ülkemizi, Atatürk'ün çağdaşlaşma anlayışını, cumhuriyetimizin büyük açılımlarını düşündürdü. Din kökenli, kalabalık, dallı budaklı bir soyağacımız olmasına, kişiliğimin örgüsünde dinsel motifler bulunmasına karşın benim ve bizim kuşağın pupa yelken bir aydınlığa açılmamız nasıl olmuştu?

Bunları anımsadıkça, kimi belirleyicileri, kültür ve eğitim ortamlarını ayna gibi karşımda görüyorum. İlgili anılarımı, kendimi anlatmak, geçmişe ya da çocukluğa özlem duygusuyla değil, o yıllara ışık tutmanın yararlı olacağı kanısıyla yazdım.

Saygılarımla.

Kızlar da Yanmaz

Mektepli çocuklar

Köyümüzde okul olmadığından, komşumuzun iki oğlu, Sadettin'le kardeşi Ahmet Ağa, nahiyedeki ilkokula giderlerdi. Zaten köyde onlardan başka okula giden yoktu. Orada bir aile yanında kalırlar, sadece yaz tatillerinde dönerlerdi. Bu iki kardeş köydeki öteki çocuklardan başka gibi gelirdi bana. Tatile geldiklerinde bizim bilmediğimiz duymadığımız şarkılar söylediklerini anımsıyorum. Komşular yalvarınca, biraz nazlandıktan sonra ikisi birden başlarlardı ellerini yana koyup, bacaklarını toplayarak söylemeye:

Ne sevimli ne şanlısın al sancak.
Yüksel yüksel al dalgalar saçarak...

Onları dinleyenler kimi zaman gözlerini silerlerdi, Mevlit okunduğunda olduğu gibi. Mektepliler, evlerinin duvarında asılı okul torbalarının içinden kitaplarını çıkarıp, "Komşu komşu hu! Oğlun geldi mi?" diye okumaya başladıklarında, bizim bilmediğimiz çok şeyler öğrendiklerini, gittikleri yerlerde başka şeyler duyup gördüklerini sezerdim. Üstelik kalemleri, defterleri vardı, yazı da yazıyorlardı.

Mektepli kardeşler tatile gelince herkes görmeye gider, "Aşağılarda ne var ne yok, mektepte neler öğreniyorlar?" diye sorarlardı. Bilmiş bilmiş anlatmalarını

Gazipaşa İlkokulu'nda Topal Osman oyunu.
Sol başta dayımın kızı Münevver, ortada asker giysili akrabamız Şefik, arkada soldan beşinci bizim köyden ilk kez okula giden kardeşlerden Sadettin. Yıl 1931.

merakla dinlerdik. Anaları Cemiş Kadın altınlı tepeliğini sık sık düzelterek başını sallar, altınları şıngır şıngır öterdi. "Bu diyarın hiçbir köyünde benimkilerden başka okuyan yok" diye övünürdü oğullarıyla. Anam da ondan geri kalmaz, "Bizim Gevenes'ten, kardaşımın kızı Münevver'le emmimin torunu Şefik de okuyor Pazarcı'da" derdi. Pazarcı, Gazipaşa'nın öteki adıydı.

Gevenes köyünden okumaya giden o akraba çocuklarının ikisini de görmüştüm. Şefik'le babası, tatil sırasında Gevenes'e dönerken bizim köyden geçmişlerdi. Üstündeki "laci" mektepli giysisini şimdi bile anımsıyorum Şefik ağabeyin. O da bize bilmiş bilmiş bir şeyler anlatmıştı. Dayım da güzün Münevver'i mektebe götürürken bizim köyden geçmişti. Münevver, mektepli giysisi olan kısa saçlı küçük bir kızdı. Dayım beni kucağına alınca kulağına, "Ben de okumaya gideceğim" diye fısıldamıştım; o da bana, "Yaşın gelince seni de götüreceğim" demişti. Ablam, "Ben okumaya gitmem!" diye

kaçıp anama sarılınca, dayım onun babam gibi korkak olduğunu söylemişti gülerek. Yemekten sonra ata atlayıp yola koyulduklarında arkalarından özenerek bakmıştım. Okumaya gitmeyi, Münevver gibi mektepli kız olmayı çok istiyordum.

Sadettin'le Ahmet Ağa'nın, bayram tatiline geldikleri o günlerde biraz daha büyümüştüm belki. İkide bir anama, onlara gidelim diyordum. Kendi kendime de gidebilirdim ama evlerine ahırın içinden geçilerek çıkılırdı. Borda denen büyük kapıdan girince köpek, inek, at, vb. hayvanlarla karşılaşır, içerden merdivenle yukarı çıkardık. Benim yaşımdaki çocuklar için hayvanlardan, köpekten kurtulup, karanlıkta yukarı çıkmak zordu. Üstelik evleri çok büyüktü. Bizim evin altı da ahırdı ama kapısı ayrıydı. Kırahmetlere vardığımızda kızları Zekiye ile Sayime de evdeydi. Cemiş teyze merdivende bizi görünce, "Buyurun bakalım şöyle çardağa geçin, mektepli görmeye geldiyseniz evde yoklar" dedi.

"Ben de mektebe gideceğim" dedim ona, entarisinin eteğine sarılarak. Altınlarını şıngırdatarak beni okşayıp sevecek sandım. Oysa öyle yapmadı, "Tövbe tövbe, kızların mektepte ne işi var? Okuyan kızlar başını örtmezmiş. Yarın ahrette cayır cayır yanarsın!" dedi. Hemen gözüme yaş geldi, dudağımı büzerek Cemiş teyzenin yüzünü gözünü tırmalarken anam beni kucağına çekti, "Aman Cemiş Kadın, iyiliğine bir sözün olmaz mı senin, erkeklere günah olmayan okuma kızlara niye olsun?" dedi. Cemiş teyze beni üzdüğüne çok üzüldü ve hatasını düzeltmeye çalıştı. "Tamam tamam, yanlış konuştum çocuğum, doğrusunu anan bilir. Hoca kızı olan o, Evliya gelini olan o, hatip karısı olan o. Ben Ahmet Çavuş'un kızıyım, Kırahmet'in geliniyim, Kırhasan'ın karısıyım, benim aklım ermez, vazgeçtim" dedi gülerek ve altınlarını yeniden şıngırdatarak. Anama daha çok sokularak, "Münevver yanmadı ama" dedim. Kızları

Zekiye hemen atıldı, "Şimdi değil gardaş, yarın ahirette yanılacak" dedi bana. Çardağın öbür ucunda yatalak oturan hasta üvey ablaları Sultan, "Oku gümüş oku, gümüşler yanmaz, okursan bizim gibi topal olmazsın," dedi. Onulmaz bir romatizma hastalığı onu kötürüm etmişti. Yattığı yerden durmadan konuşur, biz çocuklara güzel ya da gülecek şeyler söyler, ama büyüklere, özellikle de üvey anasına durmadan laf atardı. Üvey anası Cemiş Kadın'ın da bir ayağı topaldı. Yan yan baktı Sultan ablaya, "Senin ayağın değil dilin tutulmalıymış laf ebesi" dedi. Sultan, hayal meyal hatırladığım kadarıyla, anasından kalma altınlı fesini takan, güğümü omzuna alıp bizim evin önünden çeşmeye su doldurmaya giden, genç kızlığa yeni geçmekte olan güzel biriydi. Sonra bir gün onun aksadığını, arkasından asayla dolaştığını, daha sonra ellerinin ayaklarının büzüştüğünü, sonra da yatağa düştüğünü gördük. Bir çeşit romatizmanın onu bu hale getirdiğini bilmezdik o dönemde. Sanıyorum Sultan abla kötürüm bir genç kız olarak ölüp gitti. Zamanını anımsamıyorum.

Biraz sonra İsmet teyze geldi, "Mektepliler nerde? Dayıları onları bekliyor" diyerek. Yanında kızı Hayriye de vardı. Ballı teyzenin kızı olan İsmet teyze, Cemiş Kadın'ın kardeşiyle evliydi. "İşte bir akıllı da bu" dedi Cemiş teyze kardeşinin karısı için. Hayriye'ye döndü, "İnşallah sen de tutturmazsın erkekler gibi mektebe gideceğim diye" dedi. Ondan önce anası atıldı, "Ah umarım olsa, ben yapacağımı biliyorum. Yaşı gelsin bakalım, birine hizmetçi bile veririm okuması için, bu köyde durdurmam onu" dedi. "Ben hızmatçı olmam ana!" dedi Hayriye.

"İyi iyi, gönderin bakalım kızlarınızı, başınız göğe erecek mi görün! Benim kızlarım öyle şeyler bilmezler" dedi Cemiş teyze. Aksayarak gitti, içerden bir tepsiyle döndü çardağa. Köyde kimsede olmayan o sarı üzüm

kurularından, diş bademlerinden, çekirdeksiz nar, vb. çerezlerden getirdi önümüze. Kızlar, Sultan ablayı da çektiler sofraya minderini sürükleyerek. Sultan sofraya yanaşırken yine sözünü attı: Bizim analık acı söyler, tatlı yedirir, buyurun! Analığı ona yeniden söylendi: Senin dilin de sadece bana döner domuz Sultan! "Abam şaka yapıyor ana" dediler kızları. Üvey ablalarına içleri acır, hiç kötü söz söyletmezlerdi kızlar. Bir taraftan önümüze konan çerezleri hep birlikte yerken Sultan ablanın, "Ben topal olmadan önce..." diye başlayan komik sözlerine katılarak gülüyordu herkes.

O gün anamın beni savunmasına karşın "okuyan kızlar yanacak" denmesi aklımı karıştırmıştı. Üstelik Zekiye biliyordu nasıl yanılacağını. Ne de olsa benden büyüktü. Ya doğruysa söyledikleri? Okumaya gitme düşüm bozulmuş, örselenmişti sanki. Gece uykum kaçtı. Yatakta tam dalacağım sırada kendimi alevler içinde yanarken düşünüp güçsüzlüğümü duyumsadım. Anamın sözü ve Münevver'in de okuması beni rahatlatıyordu ama daha da emin olmak, sevinmek istiyordum. Zaten yaşamda çok korktuğum şeylerden biriydi yarın ahrette cayır cayır yanmak. Bunu sık sık duyardık. Birçok şey için böyle söylenirdi ve ben o söylenenleri yapmamaya çalışırdım korkumdan. Ama okumaya gitmekten vazgeçmek aklıma gelince... Asıl o zaman yanıyordu içimde bir yerler. Bu işin doğrusunu bilmek kolay değildi. Anamın söylediği doğruydu belki, erkekler değil de niçin kızlar yansındı? Ama kimi zaman anamın söyledikleri de birbirini tutmazdı.

Hasan Hoca dedeye sormaya korkuyordum. Kimi zaman yaptığı gibi o da, "Evet doğru, cayır cayır yanacaksın!" diyebilir, ya da sanki kendi yetkisi varmış gibi, "Anana bir tepsi kıvrım yaptır kolay ederiz" deyip beni şaşırtabilirdi. Küçük amcama söylesem, beni havalara atar, "Yalan yalan, onlara hiç inanma!" derdi ama be-

nim de ona pek inanasım gelmezdi, her şeyi şakaya alırdı çünkü. Mehmet amcama sorsam Cemiş Kadın'a küfür eder, günaha girerdi. En iyisi babam gelinceye kadar beklemekti, her şeyin doğrusunu babam biliyordu. Hasan Hoca dede bile kimi zaman ona bir şeyler sorardı.

Babam gelip bu konuyu ona sorduktan sonra içimi kemiren kuşkular kaybolmuş, büyük bir rahata kavuşup uçacak gibi olmuştum. Kucağına oturup kulağına, "Okuyan, başını örtmeyen kızlar yarın ahrette cayır cayır yanacak mı?" diye fısıldadığımda bana şunları söylemişti: Allah kız erkek ayırmaz, günah yazarken haksızlık etmezdi. Çocukların yaptığı iyi şeyler için onları daha çok severdi. Okumak güzel şeydi. Eğer kötü olsa hiçbir baba kızının yanmasına razı olup kızını okula gönderir miydi? Allah'a karşı kalbimizin doğru olması, onu sevmemiz yeterdi... Babamdan duyduklarım özgüvenimi artırmıştı. Gökyüzüne, yıldızlara sevinçle baktım, Allah'ın oralarda olduğunu düşünerek. O iyi biriydi, biz onu seviyorduk, o da bizi. Dünya güzeldi. Geceleri çardakta yatarken ay ışığında bunları düşünüp sevinerek dalıyordum uykuya.

Bir akşamüstü Cemiş teyze su kabaklarını çatmış, eline iki helkesini[1] almış, çeşmeden su almaya gidiyordu bizim evin önünden. Babamla anam ve Gelin teyzem çardakta konuşmaya dalmışlardı. Babamın evde olmasından da şımararak, çardağın ucuna varıp, "Cemiş teyze!... Babam 'kızlar da yanmaz' dedi. Ben de okumaya gideceğim!" diye bağırdım. Başını kaldırdı, "Seni kırkış seni..." diyerek elindeki su kaplarını kenara koydu, merdivenleri hızla çıktı aksayarak. Beni kaptığı gibi kucağına alıp mıncıkladı, sevdi. Anamla babamla gülüştüler laflaştılar bir süre sonra, "Kızlarım biz de gide-

1 Helke: Bakraç, kova, herke.

Dayımın kızı Münevver Alanya İlkokulu'nda. Yıl 1935.

ceğiz diye tutturursa ben ne yaparım Şavkı Efendi, kolay mı uzaklara çocuk göndermek, kız göndermek. Erkekleri bile zor gönderdik biliyorsun. Söylediğime söyleyeceğime bin pişman etti beni bu çocuk" diye yakınmaya başladı babama. Yeniden mıncıkladı beni, kafamı koltuğunun altına alarak. Ablam ona babamın getirdiği çarşı helvasından sundu. Emine abla da o bizimle otururken su kabaklarını doldurup evine götürüp geldi. Ayağı topal olduğu için herkes böyle yardım ederdi Cemiş teyzeye.

Artık okumayı düşlememin önündeki engel iyice kalkmıştı. Kış geçecek, keçiler kuzulayacak, yaz gelecek, yaylaya göçeceğiz, gene güz gelecek, yayla cevizlerini toplayıp köye ineceğiz, sonra da ben okumaya gidecektim. Hem de "Hürriyet Düğünü"nü görecektim. Köylülerimiz, cumhuriyet bayramına hürriyet düğünü diyorlardı o yıllarda. Durmadan bunları kuruyor, bir an önce gitmenin hesabını yapıyor, hazırlanıyordum.

Kış geçti yaz geldi, Eriksekisi yaylasına göçtük o yıl. Kırahmetler de oraya göçmüşlerdi. Sadettin beşe, Ahmet Ağa üçüncü sınıfa geçmişti sanıyorum. Çobanların, çocukların oyunlarına ben de katılıyor, daha okula gitmeden kendimi mektepli gibi görüyordum. Güzün köye iner inmez bizim evde bir hazırlıktır başladı. Köyden ilk kez bir kız, Pazarcı'ya okumaya gidiyordu. Pazarcı'nın otuz beş köyünden Münevver'den sonra üçüncü kızdım okuyacak. İkincisi Şefik ağabeyin kardeşi Adviye imiş.

Köyümüz köylümüz: Çileliler

Toroslar'ın kuytusunda, Alanya-Gazipaşa bucağına bağlı bir dağ köyüydü bizim Çile. Yeni kuşaklardan Almancı Dr. Ahmet Bulut, "Yeşil Çile" derdi özlemle. Yeniden dünyaya geleceğimiz doğru olsaydı, biz Çileli okumuşlardan çoğumuz, taşı toprağı, ağacı ormanı, çi-

çeği çimeni, vahşi ve evcil hayvanları, otları böcekleri, kuşları ve yeşili çok bol olan o doğa zenginliği içinde; o yoksul ama iyi insanlar arasında dünyaya gelmeyi, oralarda büyümeyi yeniden yeğleyebilirdik. Melek Hoca dayının oğulları Prof. Dr. Hüsnü Erkan, Dr. İhsan, Dr. Kenan, Eğitim Uzmanı Uğur, amcamın oğlu Eczacı Kemal Evliyaoğlu, kardeşleri Akil ve Gülsen, kardeşim Makine Mühendisi Mehmet Aslan, Nafia ve Muzaffer Evliyaoğlu, İsmet teyzenin oğulları Ziraat Mühendisi Dr. Sabri Sezer, kardeşi Savcı Nuri Sezer, torunları Dr. Adnan ve Dr. Sebahat, Cüce emminin torunları Yüksek Öğretmen Mehmet Görgülü, köylümüz Saffet Gürkan ve birçokları... Kuşkusuz sağlık, eğitim ve uygarlık hizmetlerinin yanımıza getirilmesi koşuluyla. Günümüz kentlerindeki çocukların yoksunluğunu gördükçe böyle düşünmekten kendimi alamıyorum; yoksulluk ve yoksunluğuna karşın köy yaşamının bir yanında çocuklar için özgürlükler, mutluluklar vardı çünkü. Belki de Akdeniz doğasının olağanüstü çekimiydi bana orayı bugün bile böyle anımsatan.

Anlatıldığına göre köyümüz adını büyük dedemizin yaşamından almış. Babamın büyük dedesi Bağdat kökenli Yusuf Hoca, İstanbul'da padişahın din danışmanı iken, kimi harcamaların dinen israf sayıldığını anımsattığı için saraydan kovulunca, kardeşi Melek Hoca'yı da yanına alıp gide gide Toroslar'ın o kuytu köşesini bularak, kendine mekân tutmuş. Kardeşi kazara öldürdüğü bir vahşi hayvanın acısına dayanamayıp Alanya'ya dönmüş, Yusuf Hoca orada kalıp evliyalığa durmuş çile doldurmaya başlamış. Başka yerlerden başka ailelerin de gelip yerleştiği bu evliya köyüne sonradan "Çile" adı verilmiş.

Dört bir yanı ormanla çevrili, taraça biçiminde basamak basamak yükselen tarlalardan oluşan; taşlı, ağaçlı, yeşil bir yamaçta, evleri üst üste olmayan, hatta kimilerinin daha da uzaklardaki bağı bahçesiyle güzel bir

köydü çocukluğumuzda Çile. Başka köylere giden yol Çile'nin içinden geçerdi kıvrıla kıvrıla.

Uzaklardan, yüksek yaylalardan bakılınca, evleri çevreleyen düzensiz bahçelerin, fıstık ve tütün tarlalarının, böğürtlen çitlerinin, daha dışarıda kalan üzüm bağlarının göğertisi yemyeşil çökmüş olurdu köyün üstüne. Bin bir yeşilli ağaçlar arasındaki o toprak damlı evler, en azından uzaktan yoksulluk çağrıştırmazdı sanki. Hele yaz ve güz aylarında dam başlarına yiyecek kurutmak için özenle serilmiş sergileri görünce köy evleri bolluk içinde sanırdınız. Kışın ağaçların yaprakları döküldüğünde bile, o doğurgan iklimin orada burada biten otları ve bir yandan keçilerin, bir yandan insanların tüketemediği ormanın köyü her zaman yeşil göstermesi, yoksulluğu örterdi sanki. Ama yakınına varılınca, içine girilince, ülkemizde ve dünyanın başka yerlerindeki köylerde olduğu gibi, o toprak damların altında nice yoksulluk ve yoksunluklar yaşandığı anlaşılırdı.

Karşılarda, aşağılarda, ötelerdeki tepelerin ardında başka köyler vardı. Uzakta, Göksenir ve Erikli yaylasının altındaki yamaçta Prof. Türkkaya Atatöv'ün babasının, İhsan Ataöv ve Fahri Özçelik'in anasının, Prof. Nurcan Baç'ın, Nurdan Arca'nın dedesinin ve anamın köyü Gevenes, daha beride Foyralıca'nın altında Prof. Adil Çağlar'ın dedesi Hasanali'nin köyü Yalnızdemirci, onun yanında Kışla'dan sonra Kamil Doktor'un babası, Nehir'in, Pınar'ın, Deniz'in dedesi, Rüzgar'ın, Yaz'ın büyük dedesi ünlü Abıt Hasan'ın köyü Yivil-Hardım, yan yana uzar giderlerdi tepelerin üstünde. Sonra Gölge Kayası'nın yanında, eniştem Hasan Eminoğlu'nun sülalesi Hacı Eminlerin Güneyyaka'sı gelirdi. Oralar bizim köyün öte yakasıydı. O yakadan, belenleri aşa aşa aşağılara, Çukur'a doğru uzanan yolun Gazipaşa'ya ulaştığını çok sonraları öğrenmiştim.

Sene 1973. Çile köyünün kadınları ve çocukları. Başta Prof. Dr. Hüsnü Erkan'ın Anamur'a gelin giden kardeşi Sabiha, ortada Gürcü Emine ile yanında kızı Aysel ve köyün çocukları.

Çile'nin altındaki koyakta, çayın kıyısındaki Zeytinburun bize en yakın köydü. Doğuda Yeşil belenin arkasında Kayabaşı ve Milletvekili Osman Özcan'ın köyü Direvli (Doğanca), daha ötede, dağlar arasındaki koyaklarda, Kinistine, Çığlık, Sünne köyleri olduğu söylenirdi. Daha ilerde, yüksek dağların ardındaki belenden sonra akrabam Maliye Müfettişi, Şair Ferruh Tunç'un köyü Kadavgar geliyordu.

Bizim köyün sulama suyunun çıktığı Kayabaşı'na çok küçükken anamla gitmiştik. Akrabamız Kaptanoğlu'nun orada oturan ikinci karısı Çanak Kızı Ümmü Gelin'in evi, değirmeni döndüren suyun üstüne kurulmuş bir manardı.[2] O ev bana çok acayip gelmiş, başka köylerdeki tüm evlerin öyle olduğunu sanmıştım. Suyun çağıltısından konuşmalar zor duyuluyor, herkes bağırı-

2 Manar: Baraka.

yordu. Başka hiçbir köyde olmayan ışıl ışıl kırmızı kirazlar sadece Ümmü Gelin'in bahçesinde vardı. O gün bize o güzel kirazlardan sundu. Zaten kiraz mevsimi olduğu için gitmiştik sanıyorum. Uzun yıllar orası benim için bir köy, bir ev değil masallardaki gibi, bir yanı pırıl pırıl kırmızı kirazları olan bir cennet bahçesi, bir yanı sırat köprüsü gibi korkulacak bir yerdi.

Batı yöndeki öteki belenlerin ardında bizim köyün mahallesi Adanda vardı. Küçükken orayı görmez, bilmezdik. Ama hepimizin nüfus cüzdanında, "Doğum yeri: Adanda Ma-Çile Köyü" yazardı. Bunun ne demeye geldiğini de sonraları öğrendik. Bayramlarda cumalarda, Adanda ve öteki çevre köylerden namaza gelenler çok olur, köyümüz şenlenirdi. Çile köyünün, tüm köylerin orta yerinde bulunması, Evliya döneminden kalma camisinin, çeşmesinin donanımlı olması, Hasan Hoca dedemin sürekli köyde yaşaması gibi nedenlerle burayı yeğlediklerini, biraz da sohbet için geldiklerini de zamanla öğrendim.

Otuz hane olan bizim köyün evlerini ve sakinlerini tek tek bilirdim çocukluğumda. Babamla bekçinin kapılara hane numarası çaktıkları ve tuvalet kontrolü yaptıkları bir gün peşlerine düşmüştüm. Yorulduğum yerde babam beni kucağına aldığına göre epeyce küçüktüm. Evlerde tuvalet bulundurma zorunluluğu vardı. Bekçiyle babam gittikleri her evde buna bakıyorlar, "Hükümetin emri!" diyorlar ve kapılara numara çakıyorlardı.

Toroslar'ın sekiz yüz metre kadar yüksek bir yamacındaki bu kapalı orman köyünün, savaş yıllarında şehirlerde yaşam zorluğu çekenlere ya da askerden kaçanlara mesken olmasına dair ilginç öyküler anlatılırdı. Gelen şehirli delikanlıların köyün kızlarıyla evlendiği bile olurmuş. Anamın Alanyalı Şifalar'a gelin giden halası bu yolla evlenmiş sanıyorum.

Çam ormanlarıyla kaplı dağların eteğindeki o yamaçta, yeşil tarlalar içindeki toprak damlı evlerin sabırlı insanlarıydı köyü köy yapan. Köylülerin bir kısmının, uzakta buldukları subaşlarını mesken tutarak, bağ bahçe yapıp toprağı bayındırlaştırarak kendilerine yeni bir yaşam kurdukları, tarlaların ormanla bütünleşmesinden, fidanların taze sürgünlerinden anlaşılırdı. Evlerin hepsi bahçeli ve iki katlı, alt katları ahır, üstleri toprak damdı. Dam başlarında, yağmurlarda yuvamak[3] için gök taşlardan kesilmiş silindir biçiminde kocaman birer yuvak olurdu. Yağmur dindiğinde ya da henüz çiselerken herkes damının başına çıkar, ayağıyla ya da çekçekle yuvarlardı yuvağını. Bunu yapmayanların damları akardı.

Kavgasıyla, dövüşüyle, sevinciyle, acısıyla, büyüğüyle, küçüğüyle bu otuz hanelik köyde yaşamımızın herkesle ortak olduğunu sanırdık küçükken. O evlerdeki insanların hepsi sanki yakınımızdı. Uzak yerlerde oturanları bile bizim aileden bilirdik. Herkesi adıyla sanıyla tanırdık. Belki ilkel ama güzel bir duyguydu bu. Öylesine bir köy yaşamımız vardı. Ayrılık gayrılık olmayan güzel bir topluluktuk sanki ya da kötülükleri, ayrılığı gayrılığı anlayacak yaşta değildik belki de.

Vahşi doğanın koynunda yaşarken, hastalıkta sağlıkta umarsız kalındığında başkalarıyla anca beraber kanca beraber diyeceğimiz bir yakınlık içinde olmak güvence veriyor olmalıydı bize. Belki de bu yüzdendi köylülerimizin her biriyle çok yakınmışız gibi bir duygu içinde olmamız. Kadınların oyalı yazmalarına, dedelerin uzamış sakallarına dokunabilirdik küçüklüğümüzde. Çoğu beni ve başka çocukları sırtında taşımış, eşeğine bindirmiş kişilerdi. Kadın erkek, çoğunun kuşağının arasında ya da cebinde bir meyve, üzüm, dut kurusu, vb. çerezler

3 Yuvamak: Damların üstünde loğ taşı gezdirerek, toprağını sıkıştırmak.

bulunurdu çocuklara vermek için. Evlerine varıldığında, yoktan var ederler, en güzel yiyeceği konuk için saklamış olurlardı. Sunumlarında çocukları kucaklayan sıcak bir yürek olurdu her zaman. Yiyecekten çok onların bu sevecen sunumu ve cömertliği bizi olağanüstü etkiler, sevmeyi paylaşmayı öğrenirdik onlardan.

Köşedeki deriden çıkardıkları balın, yüklüğün üstündeki rafta duran bir kış kavununun ya da çekirdeksiz narların konuklar için saklandığını bilirdik. Genç bir gelinin kınalı eli ya da kır saçlı bir ihtiyar kadının titrek bilekleri bir yerlere uzandı mı, hemencecik önünüze bir sofra kuruluverirdi. Tüm bunları, suyu temiz bir derenin dibine çökmüş çakıl taşlarını görür gibi anımsıyorum şimdi.

"Kemalci" Şevki Yılmaz ve Hanife Kadın

1895 doğumlu olan babam Şevki Yılmaz, Evliya'nın torunu Mehmet Emin Efendi ile Macar köyünden Molla Halil Kızı Şerif Kadın'ın oğludur. Akrabalar ve tanıdıklar, ona Şavkı Dayı derdi. Köylülerimiz ona, ağabey anlamında Şavkı Ağa, yaşıtları ve yaşlılar "okumuş" anlamında Şavkı Efendi derlerdi. İyi bir din eğitimi görmüş ve rüştiye çıkışlı olan babam, "Kemalci" bir köylüydü.

Gevenesli olan anam, Medreseli Hoca Yusuf Kenan ile Çileli Şıh Mustafa'nın kızı Fatma'dan doğma (1900) Hanife Kadın'dır. Nenesinin adı verildiği için ona ilk günden Neniş demeye başlamışlar. Bu yüzden herkes anama Neniş Kadın der, biz de adını Neniş bilirdik. Ancak benim okumam için nahiyeye göçtüğümüzde, öyküsünü anlatarak kütükteki has adını hayata geçirip, yeni kuşakların Hanife teyzesi oldu.

Yayladaki koca ceviz ağacımız kadar dallı budaklı bir soyağacımız vardı. Ailemiz ve yakınlarımız başka

Babamın rüştiye eğitimi aldığı yıllarda çekilmiş bir fotoğrafı. Babamla amcam Alanya'da teyzelerinin evinde kalarak okumuşlar küçükken. İkisi de sınıf birincisi olunca, ödül olarak ikisine de saat verilmiş.

köylere, yaylalara, Yörüklere kadar uzanan karmaşık bir gruptu. Bu nedenle ablamla ben günümüzdeki ana baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileyi çok geç algıladık sanıyorum. Bizim köyde ve başka köylerde çok sayıda dayılar, amcalar, teyzeler, gelin teyzeler, al yanaklı ablalar, deve çeken yün şalvarlı çakı gibi delikanlı ağabeyler, kınalı saçlı neneler, aksakallı dedeler, yeniyetme güzel kızlar, kaşı gözü birbirine benzeyen çocuklar, hep bizim ailedendi. Bizimkilerin öteki köylülere pek benzemeyen bir yanları vardı. Onlardaki bu ayrıcalık, din okumuşu soylarından aldıkları, kuşaktan kuşağa geçen bir kültürün etkileriydi sanıyorum. Ama onların dindarlığı günümüzdekilere hiç benzemezdi. O sevecen akrabalar, çocuklara değer verir, birimizi ötekinden ayırmazlardı. Çekinmeden kucaklarına atladığımızda, "Kanı kaynadı ne de olsa..." diyerek sarılırlardı. Bu kalabalık yakınlığın bir nedeni, iki yanlı akraba evliliğiydi. Öz teyzelerimin, dayılarımın ayrımına vardığımda epeyce büyümüştüm sanıyorum. Bir de başka köylerden, şundan ya da bundan dolayı hısım olduğumuzu söyleyenler olurdu. Onları can kulağıyla dinler ama

kimlerden dolayı yakın olduğumuzu anlayamazdım. O kadar çoklardı ki!

Babamın büyük dedesi, Bağdat kökenli Yusuf Hoca, İstanbul'dan gelip o dağ başında evliyalığa durarak çile doldurmaya başladığında kardeşleri, oğulları, kızları varmış. Babamın dedesi olan büyük oğluna Evliya Efendi, anamın dedesi olan küçüğüne Şıh Mustafa deniyordu. Kızlarından çok söz edilmezdi. O büyük dedenin çocukları erkenden ölüp gitmişler. Babamın babası Mehmet Emin dedemiz de babam iki yaşında iken ölmüş. Dedesi Evliya Efendi ile anası Şerif nenem el üstünde tutarak bakmışlar babama. Ne var ki kısa süre sonra dedesi de ölünce babam yeniden öksüz ve "Evliya'nın ocağını tüttürecek" tek çocuk olarak dul anasıyla kalmış.

Nenem, Evliya'nın ocağına gelin gelmesiyle ünlenen, güzelliğine mağrur bir kadınmış. Gelin geldiğinde onu yakından gören Bilhoslu bir adam, köyüne dönünce, "Evliya Efendimizin gelini nasıl?" diye sorduklarında, "Nasıl olacak, doğan aya sen çekil, ben doğuyorum diye parlıyor!" demiş onlara. Nenemin güzelliğini anlatmak için söylenenler çocukluğumuzda dilden dile dolaşırdı. Giyiminden, kuşamından, altınlı tepeliğini kaşının üstüne eğmesinden, krep çekisinden, tokalı ipek kuşağından söz ederlerdi. Bir de kocası genç yaşta ölen kadın hüznünden.

Gerçek Evliya yoksulmuş. Sonradan onun evinde oturan küçük oğlu, anamın dedesi Şıh Mustafa da yoksulmuş. Durmadan yaylalarda oraya buraya ceviz dikermiş Şıh Mustafa. Manastır ve Gazayak yaylasında o dedemizden kalma cevizlerden çoğu hâlâ ürün veren ulu ağaçlardır. Şimdilerde torunların torunlarına geçen bu ağaçların altında nice miras ve hak kavgası yaşandı çocukluğumda.

Şıh Mustafa'nın kızları Ayşe teyze İnceağrı köyüne, Emine teyze Sabık köyüne, anamın anası Fatmana Ge-

Kök Mustafa'nın karısı Hatıca ve Hocanın kızı Ayşe teyze.

venes'e ve Hatıca teyze Anamurlu Tahsildar Hüsnü'ye gelin gitmişler. Oğulları Molla Yusuf ve küçüğü Hasan Hoca köyde yerleşmiş. Ortanca oğlu Mustafendi İstanbul'a okumaya giderek orada kalıp Darülfünun'da müderris olmuş. Anamın sık sık, "İstanbul'daki dayım..." diye anlatmasından, daha küçüklüğümüzde öğrenmiştik bunu.

Bunlar babamın babası soyundan, anamın da anası soyundan olan Evliya ağacından gelen akrabalardır. Babamın tarafına Evliyalar denirdi. Başka öz kardeşi olmayan babam bu yükü yaşamı boyunca taşımaya fazla heveslenmedi, bizi de böyle şeylere özendirmedi. Kişi-

liği, duygu ve davranışlarıyla, çekingenliğiyle alçakgönüllü; iyi kalpliliği ve dürüstlüğüyle ayrıcalıklı olmayı sevmeyen biriydi babam. Soyunu aşmış, okuduğu rüştiye öğrenimiyle modernliğin ışığını sezmiş biri olarak duruşu hep ileriye dönüktü. Osmanlı dönemini yaşamış, Mustafa Kemal'i ve cumhuriyetin getirdiği yenilikleri iyi kavramış bir genç adamdı.

Çocukluğumda köylülerimiz büyük dedemizin evliyalığı üstüne çok öykü anlatırlardı birbirine karıştırarak. Evliya için hiçbir zorluk olmadığına, meleklerin kendisine yardım ettiğine inanırlardı. Örneğin köylüler yaylaya göçtüklerinde Evliya'yı önceden göçmüş, ağaç dallarından yapılmış kulübesinin içinde kitabına eğilmiş olarak bulurlarmış. Sözde, "iyiler" onun göçünü gece sessizce sağlarlar, bundan kendisinin bile haberi olmazmış. Yaşlılar ya da onlardan dinlemiş olanlar, kış gecelerinde ocakta yanan meşe odunlarının alevli sıcağında kül karıştırarak böyle anlatırlardı Evliya'yı. Bunları duyunca bana bir ürperti gelir, şeytandan korktuğum gibi bize görünmeyen şu "iyiler"den, meleklere karışmış o Evliya dedemizden de korkar, anama doğru sokulur, "İyi ki şimdi yok!" diye geçirirdim içimden.

Ama kimileri, onun öldükten sonra da gözlerine göründüğünü anlattıklarında daha çok korkardık. Bunun en gizemli örneği anamın anlattığıydı: Anam yeniyetme bir kız iken kendi anasıyla Gevenes'ten Çile'ye, babamlara yatılı ziyarete gelmişler. Kadınlar ve kızlar mastapada sohbet ederken, Şerif nenem anamdan içerdeki küçük odadan bir tepsi çekirdeksiz nar getirmesini istemiş. Narlar çürümesin diye yere tahtanın üstüne tek tek koyulurdu. Anam bakmış oda silme nar dolu ama nur yüzlü, beyaz sakallı, siyah cüppeli bir ihtiyar narların ortasına oturmuş, defterine yazı yazıyor. Öyle ki divitin çıkardığı cırt cırt sesini bile duyuyor yeniyetme anam. Üstelik adamın narların ortasına oturabilmesi de garip

geliyor ona. Birden ürperiyor. Tepsiyi hızla doldurup çıkıyor odadan ve içerde gördüğü adamı anlatıyor diğerlerine. Şerif nenem, "Öyle biri olamaz" diyerek gülümsüyor. Çünkü o sırada evde hiç erkek yokmuş; babam Anamur'da mektepte, Hasan Hoca dedem ile iki küçük oğlu da dışardalarmış. Kadınlardan biri hemen anamın anlattıklarını, "Kıza görünen Evliya Efendimizdi, alın yazısını yazıyordu, bu eve gelin gelecek" diye yorumluyor. Oradakiler, "Evet evet, tam öyle" diye onaylıyorlar. Anam, her seferinde sanki yeni yaşamış gibi anlatırdı bu olayı.

Babam bu öyküleri gülümseyerek yorumlardı: Evliya olduğu söylenen büyük dedesi, içe dönük bir tip olmalıydı. Böyle olduğu ve durmadan okuduğu için köylülerle konuşmuyordu belki. Evliyalığa duran kişi olarak başkalarına işini yaptırmıyor, geceleri yaylaya birkaç sefer ederek kendi yükünü kendi sırtında ya da eşekle taşıyıp, kimse gelmeden evini kuruyordu belki. Köylüler bunu ona soramadıkları, kendisi de anlatmadığı için nasıl göçtüğünü merak ediyorlar, böyle yorumlar yapıyorlardı. "Rahmetli, böyle biriymiş" derdi babam. Ama böylesi bir söylenceden güç almak isteyen yaşlı ya da genç köylüler, "Bizim söylediğimiz doğru" diyerek başka örnekler verirlerdi.

Anamın anısını ise daha da hoş yorumlardı babam: Onu kendisiyle evlendirmek istediklerinde babam Anamur'da mektepteymiş, Sultaniye'ye gitmeyi düşünüp, "Evlenmem!" diyormuş. Aile arasında bu konuların sık konuşulduğunu, kuşkusuz anamın da bu konuşmaları duyduğunu, kendisinin evliyanın evine gelin gelmeyi hayal ettiğini, o eve gelince de böyle bir hayal gördüğünü ya da uydurduğunu söyler, anamı kızdırırdı.

Çocukluğumuzda benzer olayları o kadar çok anlatırlar ve gerçek evliyalığa duranla, adı evliya olan oğlu büyük dedeyi birbirine karıştırarak öyle şeyler söyler-

lerdi ki kendimizi de anlatılanların parçası gibi gördüğümüzden kafamız karışırdı. Çok küçük yaşlarımda başka köylerden, özellikle Bilhos köyünden gelenler, bize ayrı insanlarmışız gibi davranırlardı. Oralarda, başka köylerde tarlalarımız, ağaçlarımız olduğunu söylerlerdi. Kendi köyümüzde de en çok tarlası, ağacı, bağı bahçesi olanlardan biri bizdik. Uzakta, köyün sınırındaki kocamış bağımıza Evliya'nın Bağı derlerdi. Küçükken bu bağın ve birçok öteki mülkün kendimizin olduğunu bilmez, çocuklarla birlikte Evliya'nın Bağı'ndaki bademlerden çağla çalmaya giderdim. Çağlaları tam cebime doldururken Evliya aklıma gelir, bana da görüneceği korkusuyla ürperirdim.

Bu mülkler, babamın tek torun olmasından ileri gelen varlıklardı sanıyorum. Başka köylerdeki mülklerin çoğu gerçek Evliya'dan kalanlar değil onun oğlu, babamın Evliya Efendi denen dedesine, yardımlarına karşı armağan edilenlermiş. Babam hiç mülkiyetçi değildi. Dünya malında gerçekten gözü olmayan, başkalarının hakkına çok önem veren tokgözlü bir insandı. Çocukluğumuzda bu mülkleri doğrudan ya da bir kilo bal-yağ karşılığında tek tek sahiplerine ya da onların torunlarına verip elden çıkardı. Anam, "Bizim de çocuklarımız var, yapma böyle" diye engellemeye kalktığında, ona ödün vermez, "Ben bir lokma bir hırka yaşar, çocuklarıma başkasının hakkını yedirmem" diyerek kesin konuşurdu. Ablamla biz bunların ne anlama geldiğini bilmesek de babamın tarafını tutar, bu mülkleri alan adamlar, kadınlar sevindikçe biz de çok sevinirdik. Onlar sevinerek babama, "Asıl evliya sensin!" dediklerinde babam bundan rahatsızlık duyar, "O mallar dedelerinizden geçmiş, zaten sizin hakkınız" derdi. Bu mülklerden en büyüğünü, Mehmet Oğuz'un Gazipaşa sahili Kaledıran köyündeki dedelerine, babamın çocuk yaştayken dönümü beş kuruşa verdiğini,

bu yerlerin bugün altın değerindeki büyük muzluklar olduğunun öyküsünü, çok sonraları Gazipaşa'nın zengini Mehmet Oğuz'dan duymuştum. Babam bunlardan hiç söz etmezdi.

İki ya da üç yaşındayken babası ölünce öksüz kalıp, çok korunarak yetiştiğinden anasına karşı aşırı bir bağımlılığı varmış babamın. İleriki yaşlarda bile anasını anınca gözleri dolar, "Keşke anam sağ olsa da hiçbir şeyim olmasaydı" gibi sözler söylerdi.

Dedemiz ölünce nenemin Gevenesli eniştesi Ahmet Efendi (anamın amcası) nenemi Şıh Mustafa'nın küçük oğlu Hasan Hoca (anamın dayısı) ile zorla evlendirmiş. Dahası, ensesine bir yumruk atarak nenemin odasına zorla sokmuş onu. Nenem de kendinden küçük olan Hasan Hoca'yla gönülden evlenmemiş. Ama evlenmek zorunda kaldığında bir koşulu olmuş, "Yetim çocuğum Şavkı, her şeyden önemli ve önde tutulacak. Dedesinden babasından kalan mala mülke hiç el sürülmeyecek. Mekteplerde okutulacak. Evliya'nın ocağı her şeyiyle onundur" demiş. Hasan Hoca da babama gerçekten öyle davranmış. Bir dediğini iki etmeyerek, Alanya'ya ve Anamur'a göndererek okumasına önayak olmuş. Hiçbir zaman üvey baba gibi davranmamış. Babam Sultaniye'ye gidecekken anasının isteğine karşı çıkamayıp evlendirilmiş. Evliyken de devam etmiş bir süre okumaya. Hasan dedeye çoğunlukla Hoca değil ağabey anlamında Hasan Ağa derlerdi. Tüm köylü babama da bu anlamda Şavkı Ağa derdi. Köyde ağa denecek kadar zengin ya da ağalık taslayan kimse yoktu zaten. Bizim köyde genellikle kendinden büyüğüne ağa deme âdeti vardı.

Anam dayı dediği için biz de dayı derdik Hasan Hoca dedemize. Babam da emmi derdi. Anası babası öyle davranınca iki amcam da öyle davranırlarmış ağalarına. Sadece onlar değil, tüm köylüler ve akrabalar da

ayrıcalıklı davranırdı babama. Küçüklüğünde de öyle yapmışlar, bir teberik[4] diyerek üstüne titrerlermiş kadın erkek. Sonraları bile bu izleri taşıyan bir tutumla özellikle kadınlar, "Şavkı dayı... Şavkı Ağa... Şavkı Efendi..." diye koşarlar, yere göğe koyamazlardı babamı. O da kadınlara ince davranır, onlar için içi titrer, karılarını hırpalayan erkeklere çıkışırdı. Köylülerimizin hepsine karşı akrabalarıymış, kardeşleriymiş gibi davranır, köyden ayrı kaldığı günlerde onları özlemle anardı.

Anamın babası Yusuf Kenan Hoca da Gevenes ve o yaka köylerinin ünlü din adamıymış. Yusuf Kenan dedem iki eşliymiş. Anam büyük anasını (üvey anasını) anlata anlata bitiremez, kendi anasından ise daha az söz ederdi. İlk çocuğu olan ablama büyük anasının adı olan Nazlı'yı, bana da kendi anasının adı Fatma'yı ön ad olarak vermiş. Bir de bizim adlarımızın köylü adları olmamasının nedenini anlatırdı anam. Ablama babamın askerdeki yüzbaşısının hanımının adı koyularak Akile denmiş. Benim adım da babama bakan askeri doktorun hanımının adıymış. Bu adları o zamana göre modern adlar sayarak koymuşlar bize.

Yusuf Kenan dedem, Konya Medresesi'nde öğrenim görmüş, İçel'e kadı olarak verilmiş ama o kendi köyünde hoca olmayı yeğlemiş. Hocalığında aşırı bağnazlık yoktu anlaşılan ki bu tür anılar anlatmazdı anam babasıyla ilgili. Dayılarım da babalarının hep komik yanlarını anlatırlardı. O yörenin ünlü bir hocasıymış oysa. Medreseli hoca olduğu için, caminin yanında mektebi varmış. Geveneslilerin her biri bu mektepte okur, hatta Yusuf Kenan Hoca'nın öğrencisi olmak için başka köylerden de gelirlermiş. Geveneslıler ve öteki köylerden gelenler, başka hocaların öğrencileriyle kıyaslandığında kendilerini gösterirlermiş ama okuma yazmada ve Ku-

---

Teberik: Hatıra.

ran'da sanıldığı kadar ilerlememişler. Hatta dindar olamamışlar. Hasan Ali dayım böyle anlatır, Yahya dayım da Molla Hüseyin'in filan Kuran okuma çabalarını taklit ederdi. Ama yıllarca okumalarına karşın Geveneslilerden ve öteki köylerden gelenlerin içinden doğru dürüst Kuran okuyan çıkmazmış anamın söylediğine göre. Molla Hüseyin, Molla Veli diye çağrılan Geveneslıler bile aslında molla olamamışlar. Çocuklar birbirlerine harflerin okunuşuyla ilgili adlar takarlarmış, Sultan teyzemin kocası olan Arif'in oğluna, "Vav bir gözlü" dedikleri gibi. Yusuf Kenan dedem ona "vav" harfinin bir gözlü olduğunu bir türlü öğretemediği için sınıftaki diğer çocuklar Arif enişteye bu adı koymuşlar.

Anam bize böyle şeyler anlatır, kendi de gülerdi kimi anlattıklarına. Yusuf Kenan dedem çok sağlıklı değilmiş. Çocuk okuturken yere diz çökmekten romatizma olmuş, aksayarak yürürmüş. Bu yüzden kendi kendine Buruk Yusuf dermiş kimi zaman. Hastalık için muska yaptırmaya gelenlere, "Kelin merhemi olsa kendi başına sürer" diye söylenirmiş.

Muska yazdırmaya gelenlerden bıkıp yorulurmuş kimi zaman. Bir akşam geç vakit geleni kabul etmek istememiş. "Aman hocam, Sünne köyünden geldim, hastamız çok kötü, beni boş gönderme" demiş adam. Bir muska karalayıp vermiş. "Boş gitsen ne olur, dolu gitsen ne olur? Her şey yukarıdakinin elinde. Esamesi bile okunmayan Buruk Yusuf senin hastanı nasıl diriltecek?" demiş adamın arkasından. Ama adam bir hafta sonra bir sürü öteberi yüklenip gelmiş, "Hocam muska iyi geldi, hastamız dirildi" diyerek. "Madem öyle, getirdiğin öteberiyi camide okuyan çocuklara dağıt" demiş ona dedemiz.

Dedemizin muska yazmakla ilgili olarak anlatılan bir başka anısı da şöyle: Bir gün tarlaya gidiyormuş topallayarak. Romatizmalı olduğu için aksarmış. Başka köyden ona muska yaptırmak için gelen biri yolda kar-

şılaşınca, "Yusuf Hoca'ya gidiyordum. Yusuf Hoca sen misin yoksa hocam?" diye sormuş. Hiç oralı olmadan, "Bana Buruk Yusuf derler oğul, Yusuf Hoca camidedir" demiş adama. Kimi zaman gülerek, kimi zaman babasını özleyip gözleri dolarak böyle anlatırdı anam bunları.

Dedem, neden sonra hem de romatizmadan kötürümken ve oğluna kızına karşın, köyün dul ve yoksul kadını Kirtik Mümüne'yi beşikteki çocuğuyla, imam nikâhı altına almış, Mümüne işe gidince çocuğunun beşiğini sallarmış.

Büyük anadan olma Ayşe ve Emine teyzelerim feodal dönemin iyi kadınlarının simgesi gibiydiler. Anamın öteki kardeşleri Hasan Ali ve Yahya dayılarımla iki teyzem daha vardı. Dayılarım daha delikanlıyken Kemalci olmuşlar, kız kardeşlerini de etkilemişlerdi. Anam ve Sultan teyzem hoca kızı gibi değillerdi, yenilikçi kadınlardı. İnceağrı köyündeki Ayşe teyzesinin oğluyla evlendirilen küçük teyzem gencecik gelinken öldüğü için onu anımsamıyorum.

Yusuf Kenan dedemiz ünlü ama yoksul bir hocaymış. Köyün muhtarı olan kardeşi Ahmet Efendi ise yörenin zengin kişilerinden biriymiş. Ahmet Efendi babamın teyzesi Adviye ile evlenmiş. O ölünce de öteki teyzesi Fatma Kadın'la evlenince, akrabalık genişlemiş. Ahmet Efendi'nin oğulları Ali Nazım, Mustafa Rahmi (Prof. Türkkaya Ataöv'ün babası), Mehmet Naci, küçükleri Nuri, Macar köyünde ölen Sultan teyzesinin yerine Şıh Mustafa'ya gelin giden kızları Ayşe Kadın, onun üvey oğluyla evlenen Adviye Kadın, Yalnız Demircili Hasan Ali'ye kaçan Neniş Kadın, küçük amcamın karısı Şerif Kadın anamın amcasının, babamın da teyzesinin çocuklarıdır.

Babamın, Alanya'ya Kaptanlara gelin giden Emine teyzesi (Yüksek Denetleme Kurulu üyesi İhsan Kapta-

Babamın Macar köyündeki Şaziye teyzesi. Yıl 1933

noğlu'nun anası), Sabık köyü hatibinin karısı Hayriye teyzesi (Dr. Kemal Hatiboğlu'nun nenesi), Macar'daki Şıh'ın karısı Sultan teyzesi, Osman Hoca ve Emin Hoca dayıları ile nenesinin sonraki kocasından olma Şaziye teyzesi, onların hepsinin çocukları ve torunları bizim baba ve ana tarafı karışık akrabalarımızdır. Anamın Ermenek'e gelin giden Çolak halasının tarafı (Ali Gür'ün anası) Alanya'ya Şifalar'a gelin giden öteki halası, akrabaların ayrı kollarıdır.

Tüm bu kişilerin oğulları, kızları çoğunlukla yeniden birbirinden kız alıp vererek daha büyük ve her

köyde kolları olan birçok aile olmuşlar. Bu tür ilişki bizim kuşağa kadar sürmüştür. Çocukluğumuzda, bu akrabalar bize gelirler giderler, yatılı kalırlar, güzel armağanlar getirirler, kimileri kış gecelerinde Kuran okurlardı. Yüzleri gözleri temiz pak olurdu. Genç kızlara abla, delikanlılara ağa, kadınlara teyze, erkeklere dayı derdik, ama kimlerin neyimiz olduğunu o yıllarda anlayamazdık. Evimizin böylesine yakınımız insanlarla dolması bizi sevindirir, onlar geldi mi ablamla fırıl fırıl dönerdik çevrelerinde. Anamın kardeşleri o yıllarda Gevenes'te yaşarlar, oradan gelip giderlerdi. Sultan teyzem daha gençti, yoksuldu. Onu bir başka severdik. Kimileyin kocasıyla, kimileyin kızı Fatmana'yla, kimi zaman da tek başına gelirdi. Evin içi, eşeğine yükleyip getirdiği öteberilerle dolardı sanki. Ablamla benim için küçücük çıkınlar yapar, önümüze koyardı. Buna nasıl da sevinirdik. İçinde Gevenes yemişlerinden kuru incirler ya da başka şeyler olurdu. "Kabı ayrının tadı ayrı olur" der ve gülerdi teyzem. Gerçekten de onun getirdiği daha tatlı gelirdi bize. Kocasının adını söylemezler Arif'in Oğlu derlerdi. Küçük dayımın her zaman "Vavbir" dediği bu enişte, anamın mektep arkadaşıydı. Bu adı kendisi de sever, "Vavbir geldi!" diye bağırırdı aşağıdan, eşeğinin yükünü indirirken. Hemen koşar, heybesini taşımaya çalışırdık. Çok hoş sohbet biriydi teyzemin kocası.

Peygamber sülalesinden gelmeyle ilgili, Evliya dedemizden kalma bir de şeceremiz vardı. Büyük evimiz yandığında, Alanyalı Kaptanoğlu dayı babamın sandığını kurtarırken onu ele geçirip saklamış. İkide bir sıkıştırırdı babamı, "Ver parayı, al şecereni!" derdi. Babam, kuşkusuz şecerenin ne olduğunu, ne anlama geldiğini biliyordu ama Kaptanoğlu'nun bu çıkarcılığından hoşlanmaz, "Önemli değil, sende kalsın" der, şecereye filan özenmezdi.

Analarımız genç ve güzel gelinlerdi çocukluğumuzda. Onlara kimi yaşlılar bile gelin aba derdi. Bir de yeni gelinler vardı tazecik, hayal meyal anımsıyorum; kimilerinin ellerinin kınası bile sönmemiş, güzel mi güzel olurlardı ilk gelinlik günlerinde. Ama bir süre sonra gelinlik giysileri eskir, renkleri solar, iş güçten çoktan örselenmiş olurlardı çoğu. Hele bir de hamile oldular mı, bir de çocuk düşürdüler mi iyice bitik olurlardı. En dayanılmazı o genç gelinlerin gözler önünde çocuk üstüne ya da kan kaybetmekten, doğuramamaktan ölmeleri olurdu. Böyle günlerde köydeyse köyü, yayladaysa yaylayı kadın çığlığı alır giderdi günlerce. "Sen de mi gittin Akkız gelin! Sen de mi çocuk üstüne öldün!" diye yas tutarlardı. Ölen ölür, yaşam sürerdi kaldığı yerden.

Anam, hafızası hayali güçlü, gözlemci bir kadındı. Bize geçmişten öyküleri, kimi zaman kendi nenesi kuşağından duyduklarını ya da yaşam olaylarını çarpıcı bir söylemle masal gibi anlatırdı. Bu yüzden onun anlattığı şeyleri yeniden yeniden dinleyebilirdik. Önceden duyduklarımızı başkasına anlatırken de anamın yanına oturur hiç duymamış gibi ağzına bakardık. Anlattığı olayların davranışlarına da öykünürdü eliyle koluyla.

Babamla evlendiklerinde on dört ya da on beş yaşındaymış anam, sanıyorum 1915 olacak. Gelin almaya gidenler Gevenes'e vardıklarında sokakta oynuyormuş. Hemen eve getirip yıkayıp giydirip gelin etmişler. Köy uzak olduğu için gelin alıcılar kız evinde bir gece kalmış, ikinci gün gelini at bindirip yola düşmüşler bizim köye doğru. Köyün davulcusu Veli Çavuş gençmiş o zaman. Gevenes uzak olduğu için babam onu gelin alıcılarla göndermemiş. Öteden beri hoşlanmazmış abartılardan, anamın söylediğine göre. Ancak düğüncüler Çile'ye yaklaştığında, Gayracık'ta düğüncülerin önüne varmış Veli Çavuş davulunu gümleterek. Anam davul

dövülünce anlamış kendi düğünü olduğunu ve gelin olduğunu; o zaman ağlamaya başlamış.

Anamın öteki kadınlarla konuşurken anlattığı ilginç evlilik öykülerinden biri de evlenmekten utandığı için babamdan kaçmasıydı. Üç beş gün sonra birlikte olabilmişler. Bunu anlattığında kadınlar gülmekten kırılırlar, bizim anlamadığımız şeyler konuşurlardı. İlk çocuğu olan ablam yedi yıl sonra doğmuş.

Yeni evlendikleri günlerden birinde anam pencerenin önünde oturuyormuş, karşıdan, Dutçağızın yanından fesli bir genç adamın geçtiğini görmüş. Bu köyde böyle yakışıklı birini hiç görmediğini, yabancı olabileceğini düşünmüş, adam bizim eve dolanınca yabancıya görünmemek için içeri kaçmış. Nenem onun kocasını odada yalnız karşılamak istediğini sanarak, "Nereye gidiyorsun gelin? İnsan kocası gelirken önüne varır" diye çıkışmış. Anam o zaman anlamış o yakışıklı adamın kocası olduğunu. Çünkü o güne kadar hiç yüzüne, boyuna posuna bakamamış babamın utanmaktan.

İlk acemiliklerini ve nenemin zor bir kaynana olduğunu belirtmek için böyle çok şeyler anlatırdı anam. Babam da, "Keşke anam sağ olsaydı, bunlar gelir geçerdi" derdi hüzünle.

Çok küçük yaşta gelin olduğundan ilk yıllarda iyi iş yapamadığı için nenem kızsa da sonradan becerikli bir kadın olmuş anam. Dağ işlerine fazla kendini vermezdi ama bağ bahçe işlerinin, ev işlerinin, mutfak işlerinin, ev ve el sanatlarının en incesini yapardı. Bunların çoğunu yine de nenemden öğrendiğini söylerdi. Örneğin güzel çark eğirir, çurfalık dokurdu.

Bir cuma günü namaza gelen başka köyden biri bizim ahıra eşeğini bağlarken, türkü gibi güzel bir çark eğirme sesi duymuş. Orada bekleyip dinlemiş, kendi köylerinde herkes çark eğirdiği halde böyle güzel çark sesi duymamış adam. Kim olduğunu sormuş, "Evli-

ya'nın gelini Şerif Kadın," demişler. Neneme kadar gelmiş bu söz. Anam bunu duyunca aynı nenem gibi çark eğirmeye başlamış.

Bir de dibekte kahve dövme öyküsü var. Nenem dibekte kahve döverken de türkü gibi uyumlu bir sesle döver, sokaktan geçen herkes anlarmış onun kahve dövdüğünü. Evin arkasından geçenler dinlerlermiş nenemin kahve dövmesini. Anam da isteyerek mi, yoksa ister istemez mi bilinmez, kahveyi de nenem gibi dövmeye başlamış. Komşular bunun ayrımına varınca, hoşuna gider diye neneme anlatırlarmış. Ama nenemin hoşuna gitmez, "N'olucak babasının evinde görmeyince her şeyi benden öğreniyor" dermiş. Anam nenemin bu sözünü anlatırken, "Şimdiki aklım olsa susar mıydım, toyluk işte!" derdi.

Anam yeni gelin geldiği sıralar savaş zamanıymış. Hasan dede askere gitmemiş hoca olduğu için. Babam ve büyük amcam askerdeymiş sanıyorum. Küçüğünü bilmiyorum. Yayla yolundaki Karakoyak denen ekenekten katırla saman taşıma işini anama vermiş nenem. Köyden epeyce uzak ve ormanın içinde bir yerdir orası. Ekeneği eken Onbaşı denen köylümüz bir genç o zaman ve ekenekte de sadece o var. Biraz özürlü olduğu için askere alınmamış, belki o yüzden "Onbaşı" deniyor. Saman hararlarını katıra onunla birlikte yüklüyorlar, anam alıp getiriyor, samanlığa boşaltıp bir daha gidiyormuş. İkinci gidişinde yükü kaldıramayınca Onbaşı anama, "El ele tutsak yükleyebiliriz gelin abla" demiş. Anam buna çok kızarak onu itmiş ve tek başına hızla yüklemiş yükü, çekip gelmiş. Gelince de neneme hiç uğramadan dayısı olan Hasan Hoca dedeye koşmuş doğruca. "Katırınızı da samanınızı da başınıza çarpın. Ben askere gideceğim, böyle böyle oldu..." demiş. Hasan dede ne yapacağını şaşırmış, gözlerinden yaş gelmiş. Zaten neneme söylemiş, "Kocası askerde olan gelin dağ

başına samana gönderilir mi?" diye ama korkudan ısrar edememiş. Sonra Onbaşı gelip anlatmış, ağlayarak korkarak. "Kalbimde bir kötülük olmadan söyledim" demiş.

Şapka ve Kıyafet Devrimi'ne katkı

Devrimlerin getirdikleri köylere pek ulaşmasa da, yeni alfabe, millet mektepleri, okuma yazma kursları, okuma odaları açılması ile Şapka ve Kıyafet Devrimi gibi büyük değişiklikler köyleri de etkilemişti. "Kemal'in iyilikleri" diye anlatılanlar arasında, millet mektepleri kadar, şapka ve kılık devrimi de önemle yer alırdı. Devrimden sonra erkeklere şapka dikmelerini heyecanla anlatırdı anam. Her seferinde yeni duyduğum bir öykü gibi dinlerdim onun anlattıklarını.

Kılık devriminin henüz başlarında, bir gün köyün imamı olan Hasan Hoca dedemle muhtar İrbili Alanya'dan döndüklerinde bir parça kahverengi fitilli kadife kumaşla anama gelmişler. Demişler ki, "Bize bundan yuvarlak birer şapka dikeceksin!" Ancak anam o güne kadar kimsede öyle şapka görmemiş. "Kolayı var" demişler. Muhtar İrbili hemen koşup köy odasının ilistirini[5] alıp getirmiş. Bakırdan olan bu gerecin altı kafaya geçecek kadar bir yarım küredir, çevresi de gerçekten fötr ya da silindir şapka denen şapkalara benzer. "İşte bunun benzeri bir şey olacak!" demişler. Anam bakmış bakmış, hemen anlamış ne yapması gerektiğini. Küçük çocuklara başlık dikerken yaptığı gibi önce beş altı tane üçgenimsi parçayı kesip onları teyellemiş. Dedemin kafası daha küçük olduğu için onunkini beş parçadan yapmış, kafalarına geçirmiş. Kızlar için yaptıkları bere biçimindeki tepelikleri de öyle yaparlarmış. "Tamam,

5 İlistir: El yıkama leğeni.

Babamın sarıklı fesi sandığın dibinde dururdu ve giydiğini hiç görmedik. Savaş sırasında köy hatibi olduğu sırada kullanmış sarığı sadece. Şapka devriminden sonra militan bir Kemalci olan babam Şevki Yılmaz hep şapka kullandı.

şimdi siz gidin, ben anladım ne yapacağımı" demiş. Sonra çevresindeki yuvarlaklar için de verevden el leğeninkinden biraz daha dar birer kenar kesmiş.

Ama kimsede dikiş makinesi yok. Sert olması için elde, yorgan biçimi dikmenin daha iyi olacağını düşünmüşler Gelin teyzemle. Birer kat yerine ikişer kat yapmış parçaları anam, ortasına da dokuma bez koymuş sert olsun diye. Kudret sarısından yaptıkları sarı pamuk ipliğiyle çok sıkı ve incecik bir yorgan dikişiyle dikmişler şapkaları. Diktikçe sertleşmiş kadife. Kumaşla benzer bir renk olduğu için anam kudret sarısı rengi iplik kullandığını özellikle belirtirdi. Öyle bir dikmişler ki, silindir şapkalar kadar güzel olmuş elde yaptıkları şapkalar. Anam böyle bir şapka görmemiş ama dedemle İrbili şapkaları giydiklerinde köylüler, "Bu şapkalar Alanyalı Hacı Hüseyin'in silindir şapkasından daha güzel oldu!" demişler.

Onları gören öteki köylülerden eline bir parça kumaş alan gelmiş; bunların bir bölümü nar kabuğuna boyanmış şalvarlık sarı dokuma bezlermiş. Başlamışlar yenilerini dikmeye. Anamın, Gelin teyzemin parmakları delindiği için Hatip Kızı teyze de başlamış elde şapka dikmeye. Geleni geri çevirmeden isteyene dikmişler. Birçok köylü böylece çok ucuza ya da bedavaya şapka sahibi olmuş. Sonradan Direvli'den Topal Mustafa, Zeytinburun'dan Hüseyin Çavuş ve diğerlerine de diktiklerini anlatırdı anam.

Daha da sonraları kimileri ilçeden kendilerine kasket almaya başlamışlar. Babamla amcalarımın da kasketleri vardı. Bunlara "süsmekli şapka" denirdi. Babamın iki kasketi olurdu. Birini her güne, yabanlık olanı da bir yerlere giderken giyerdi. Köylülerin hepsini süsmekli şapkalı olarak anımsıyorum. Süsmekli şapka dikmeyi hiç denemediklerini söylerdi anam.

Babamın sarıklı bir fesi vardı, sandığın dibinde dururdu. Savaş sırasında köy hatibi olduğunda giymiş. Sarık kılık devrimiyle birlikte sandığa kalkmış. Bunu giydiğini hiç anımsamıyorum. "Bir kere giy n'olur!" diye tutturduğumuzda, sadece camide namaz kıldırırken giyildiğini söylerdi. Hasan Hoca dedeyi de hiç görmedim sarıkla. Babam namaz kıldırmaz, Hasan Hoca dede, kimi zaman da büyük amcam kıldırırdı. Babamın sarığını sonradan anam kendine tülbent yaptı. Fesini de ucundan kesip gümüş tepeliğinin altına koydu başlık olarak.

Anamın da siyah biyeleri olan pembe bir çarşafı vardı sandıkta. Ama peçesi yoktu. Sanıyorum gelin olduğunda dikilmişti. Onun da bunu giydiğini hiç görmedim. İnceağrı köylüleri yaylaya göçerken bir iki kadında görürdük çarşafı. Sonunda anam kendi çarşafını da bozup ablamla ikimize birer kırmalı entari dikmişti. Gelin teyzelerimin, Hatip Kızı teyzemin, İsmet teyzenin ve Cemiş Kadın'ın da vardı çarşafı. Vardı ama onların

da giydiklerini hiç görmedim. Çarşaf giymenin şehirlilere, yabancılara özgü olduğunu söylerlerdi. Zaten bu tür kapanma bizim bayır köylerinde âdet değildi. "Biz ne anlarız yaban biçiminden!" derlerdi.

Anamın ve öteki kadınların "Kemal'in iyilikleri..." olarak anlattıkları bu değişiklikleri ilgiyle dinlerdik aklımız ermese de. Onlar konuşurken önemli şeyler söylediklerini anlardık. Onlar 1920'li yılların gencecik köylü kadınları olarak devrimleri benimsemişler, kendilerine çok ulaşmasa da duyduklarına, gördüklerine gönül vermişlerdi. Anamın anlattıklarını kahramanlık öyküleri gibi dinlerdik.

Evimiz Evliya Ocağı

Evliya'nın Ocağı olarak evimizin de bir öyküsü vardı. Çocukluğumdaki o gizemli evi hayal meyal anımsıyorum. İçi yarıya kadar ahşap kaplı, cami gibi beyaz sıvalı duvarları sararmış; dolapları, kapıları, yüklükleri, rafları oymalı; girişte önü açık üstü turalı, ocaklı bir sofası, fırdolayı çardağı ve mastapaları olan bir evdi. Her biri ocaklı loş odaları vardı. Büyük evliya Yusuf Hoca'nın evinin bir yoksul evi olduğunu, bu evi onun oğlu ve adı Evliya olan kendi dedesinin yaptırmış olduğunu anlatırdı babam. Hasan Hoca dede de bunu doğrulardı. Burası, nenemin gelin geldiği, babamın doğduğu, dedemiz ölünce nenemin Hasan Hoca ile evlendiği, anamın gelin geldiği, amcalarımın, ablamın, benim doğduğumuz, birçok öyküsü olan "Evliya'nın Ocağı" idi.

Ablamla ikimiz doğuncaya değin, anamla babam bu büyük evde nenemle hep birlikte oturmuşlar. O yıllarda amcalarımın çocuğu olmadığından biz iki kız "altı evin al başlıklı kızları"ymışız. Nenemizin kucağından inmezmişiz. Nenemin beni kucağına alarak,

sandığının önüne gidip oralardan bir şeyler çıkarıp verdiğini anımsıyorum. Sandığının hücre deliğinin kapağını zorla açtırıp iplere dizilmiş altınlarla oynayıp sonra yerine bırakırdım. Amcalarım bunu anlayıp, "Biz de oynamak istiyoruz" diye üşüştüklerinde nenem hücreyi çabucak ve özenle kapatırdı. Bu evdeki ortak yaşamdan ve nenemden bize geçen ilmikler olduğunu bugün bile duyumsarım. Kimi günler, küçük amcam ablamla ikimizi sabahleyin erkenden alıp kendi bölümlerine götürür, nenem de hemen önümüze yiyecekler çıkarırdı. Gürül gürül yanan ocağın karşısında yiyeceklerimizi yerken, amcam maskaralıklar yapar bizi güldürürdü. Yere uzanır, bizi bacaklarının ucuna takarak havaya kaldırır, heyecanlandırırdı.

Babam yumuşak huylu bir adamdı. Anlaşılan anama da öyle davranıyordu. Nenem babamı çok sevmesine karşın anama despot davranırmış. Bunun bir nedeni, Evliya'nın tek gelini olarak anamın bir erkek evlat doğuramamış olmasıymış. Bir de kendisine daha ince davranmasını istermiş. Oysa anamın yaşı bunu becerememeyecek kadar küçük, görgüsü de o kadar yokmuş kendi söylediğine göre. Babamı sıkıştırırmış nenem, "Buna sert davran, adam et" diye. Babam anasını kırmamak için bir gün eline ince bir değnek alıp anamın yanına gelmiş, "Sana yalancıktan bir iki vuracağım, sakın korkma" demiş. Ama böyle şeylere alışık olmayan anam babamın elinde değneği görünce bayılmış ve ilk çocuğunu düşürmüş. Belki de bir oğlanmış bu çocuk. Bu olayın ardından yedi yıl çocuğu olmamış anamın, hem de sararıp solmuş. Babam çok üzülmüş yaşananlara. Ertesi gün üvey babasına, "Evimizi ayıralım" demiş. Nenem buna razı olmasa da Hasan Hoca dede kardeşinin kızı olan anama acımış, "Ayrılın!" demiş. Ama öyle ahım şahım bir ayrılma değilmiş bu. Babamın varisi olduğu o büyük evin küçük bir odasına yanlarına bir deri

un, bir tencere, bir tava, bir torba tuz alarak ayrılmışlar. Başka eşya vermemiş nenem, "Babasının evinden getirdiklerini kullansın" demiş. Oysa babasının evinden getirdiği eşyası yokmuş anamın. Ayrı pişirilip, ayrı yeniyor ama başkaları anlamasın diye aynı merdivenden inilip çıkılıyormuş. Böyle anlatırdı yaşadıklarını anam öykü anlatır gibi.

Bu ayrılık sırasında biz küçüktük, olan biteni anlamazmışız. Çünkü nenem bizsiz duramaz, yemede içmede babam bizi hep nenemden yana götürür anam da buna aldırış etmezmiş. Ev öyle büyüktü ki ayrılığı anlamak güçtü. Ben kendimi hep amcalarımın, nenemin kucağında anımsıyorum. Bir hastalığı sırasında bile nenem beni ala bir poçuyla sırtına bağlayıp evin içinde odadan odaya gezdirmişti sanki. Onun altınlı tepelikli başını, krep çekisini, yay gibi kaşları olan solgun ve güzel yüzünü hayal meyal anımsıyorum. Babam ne o evin büyüklüğünden ne de evde ve eşyalarda kendisinin büyük payı olmasından hiç hoşnut değilmiş. Bunu bir odaya ayrıldıklarında söylemiş anama. Kendisine ait olan o evi ve içindekileri bölmek, bir kısmını almak, anasını üzmek hiç içinden gelmiyormuş. Ama köy yerinde sır saklanmaz, "Koskoca Evliya'nın torunu, koca evin sahibi, bir göz yerde oturuyor" diye öteki köylere bile gitmiş haberler. Bilhos köylüleri Hasan Hoca dedeyi sıkıştırmışlar, "Efendimizin torununa bunu yaptırmayız, o bize bir teberiktir efendimizden" demişler. Bunu babama anlatmış Hasan dede, "Ben de üzülüyorum" demiş. Ama ne o, ne babam nenemin karşısında bunları konuşamazlarmış üzülür, çıkışır diye.

O yaz Manastır yaylasına göçüldüğünde, ailenin yaşamını büyük çapta etkileyecek üzücü ama bir bakıma çözümleyici, beklenmedik bir olay yaşanmış köyde. Babamın, Alanya'daki teyzesinin kocası Kaptanoğlu

Hasan Efendi köye konuk geldiğinde gece bizde kalmış, babam da evdeymiş. Adam erken yola çıkmak için sabaha karşı ahıra inip atını yemleyip tekrar yatmış. Ama çıra yakarak gittiği ahırda samanlığa ateş çiyesi[6] düşürdüğünün farkına varmamış, samanlık birden tutuşmuş ve tüm evi sarmış. Tüm köylüler ayağa kalkmış yangını söndürmek için ama yangın samanlıktan başladığı ve evin çoğu yeri ahşap olduğundan hiçbir şey kurtarılamamış.

Babamdan başka hepimiz yaylada olduğumuzdan evin yandığını ünleyerek duyurmaya çalışmışlar. Birilerini göndererek haber vermişler. Babam kendisi de gitmiş arkalarından. Bir çöp bile kurtulamadan evin kül olduğunu anlatmış. Kurtulanlar sadece yaylaya götürülen pılı pırtıymış. Babam kendi açısından çok üzülmemiş evin ve eşyaların yandığına. "Her şeyde bir hayır vardır, böylesi daha iyi oldu" demiş anama, ama zaten hasta olan nenemin yüzüne bakamamış üzüntüsünü görmemek için. Nenem bunu anlamış, oğlu üzülmesin diye o da kendi üzüntüsünü saklamaya çalışmış, "Ölüm yok ya sonunda, sağlık olsun, Allahın yazısı" demiş babama. Herkesi üzen ve düşündüren evin yanmasından çok, Evliya'nın Ocağı'nın yanması olmuş. Hasan dede böyle anlatırdı çok sonraları.

Bu olaydan sonra Hasan Hoca dede ve amcalarım, dedemin Öteyaka'daki kendi tarlasına büyük değil ama güzel bir ev yapmışlar. Babam da yanan evin yerini acele temizleterek Evliya'nın bahçesine yaptırmış evini. Nenemlerin evi onlar yayladan inmeden bitirilmiş. Ama bizim ev tamamlanamamış. Millet mektebi olarak caminin önüne yapılan küçük yapıda oturmuşuz bir süre. Biter bitmez ve kış iyice bastırmadan biz de taşınmışız yeni evimize.

---

6 Çiye: Kıvılcım.

Yeni evde ben hep eski evimizi arayıp durmuştum. Ablam anlatmaya çalışırdı, "Eski evimiz yandı. Bu evi babamız yeni yaptırdı. Hem yeni ev daha iyi, hiç korkmayız" diyordu. Ama ben onu dinlemiyor, "Oyma dolap n'oldu?" diye ağlamaya başlıyordum. Yerden başlayan, kapaksız ve oymalı bir dolaptı aradığım. Kimi zaman ablamla birlikte içine girdiğimizi anımsıyorum. Sadece bir kere ağlayıp geçmek değil, her gün ağlıyordum. Bunda nenemlerden, amcalarımdan ayrı kalmanın etkisi de varmış. Her gün hem yeni evi görmeye, hem de geçmiş olsun demeye her yerden gelip gidenler oluyor, belki bu akış da biz çocukların kaybettiğimiz evimizi unutmamızı zorlaştırıyordu.

Babam benim oymalı dolap diyerek ağlamamdan o kadar bıktı ki, "Oymalı dolaplı evimiz yandı, bu ev yeni yapıldı, oymalı dolabı yok" dedi bir gün. "Niçin yok?" diye yeniden ağlayınca, "O oymaları Mikis Usta yapmıştı. Bu evi Molla Ahmet yaptı, onun için yok" dedi. "Mikis Usta'yı çağır gelip yapsın" dedim. Beni sevecenlikle kucağına aldı, "Mikis Ustalar yok ki kızım artık buralarda. Onlar kayıklara binip vardılar gittiler" dedi tuhaf bir hüzünle. O ünlü mübadele döneminde Rumların Alanya'dan gidişiymiş anlattığı. O büyük ev, çok önceleri Rum ve Ermeni ustalar tarafından yapılmış. Sadece bizim ev değil komşumuz Kırahmetlerin, biraz aşağımızda anamın dayısı Molla Yusufların, Zeytinburun'da Molla Ali'nin, Gevenes'te Ahmet Efendi'nin, büyük ve çok değişik yapıdaki sağlam evleri de o Rum ve Ermeni ustalarca yapılmış geçmişte. Buralarda artık öyle ustalar olmadığını söylerlerdi.

Babamın açıklamasından sonra oyma dolap takıntım geçmişti ama Mikis Ustaların bir yerlere varıp gitmesine acımaya başlamıştım sanki çocuk yüreğimle. Kayık nasıl bir şeydi? Nasıl binmişlerdi? Deniz nasıl bir yerdi? Nasıl gitmişlerdi? Bunlar kafamı karıştırıyordu.

Küçük amcama sorduğumda bana kayığın deveden daha büyük bir şey olduğunu söyleyince büyük amcamın kucağına sokuldum. Büyük amcam kızdı ona, sonra bana dönüp, "Çocuğu kandırma, bir kere kayık tahtadandır" dedi. Kâğıttan bir kayık yaptı hemen, tasa su koydu, kayığı onun içine oturttu, yüzmeye başladı kâğıt kayık. "İşte bunun büyüğü, tahtadan yapılmış, yukarı çeşmenin teknesinden büyük ama denizin içinde böyle durabilir" dedi. Nenem, baktı baktı yaptıklarımıza, "Çocuk ne bilsin denizi, kayığı" diyerek içtenlikle sarılıp öptü beni.

Ninemin ölümü, yeni eve alışmamız ve bahçeye ağaçların dikilmesiyle ilgili şeyleri pek anımsamıyorum nedense. Ama bahar geldiğinde bahçede çiçek açan badem ve şeftali ağaçları ile bakla tarlasını anımsıyorum. Nenemin ölümünden de söz ediliyordu ama bununla ilgili bir olay yok belleğimde. Anlattıklarına göre çok yaşlı değilmiş öldüğünde.

Bu dönemden anımsadığım başka bir şey de yeni evimize gelenlerin çardaktan bahçeye bakıp, "Parlayan bir şey gördüm!" diyerek arka merdivenden bahçeye inip, kazıklarla ya da çapayla yerleri kazmalarıydı. Bunu, Evliya'nın bir yerlerde gömülü altınlarının belki yangında eriyip parladığını varsayarak yaparlarmış. Onlardan etkilenerek ablamla biz de yıllarca bahçede parlayan bir fincan kırığı filan gördük mü, belki Evliya'nın altınlarıdır diye çöplerle karıştırırdık orayı burayı. Bahçenin büyük kısmında uzun süre yangın kömürleri çıkmıştı.

Yeni evimiz eski evin yerindeydi; köyün ortasında, aşağı ve yukarı sokağın arasında, Öteyaka'dan, aşağıdan ve Gazipaşa'dan gelen yolların kesiştiği yerde, cami ile köy odasının bitişiğinde. Anam ikide bir evimizi yapan usta Molla Ahmet'in arkasından söylenirdi ustalığını iyi bulmayarak. Üstelik artık köyün en iyi ya

da en büyük evi değil orta evleri kadardı ama eski eve göre çok küçük olduğu için, bahçe büyüdü derlerdi. Her evde olduğu gibi altta iki ayrı kapılı ve samanlıklı, avluya açılan ahırları vardı. Avlunun çevresi duvardı. Merdiven avlunun dışında evin duvarına dayalı, bir yanı tahta perdeydi. Böylece avlu ve ahırlar hayvanlara ait yer olarak evden ayrılıyordu. Merdivenden çıkınca girişte önde mastapa, üstü Molla Ahmet üzümlü çardaklar, kalın bir orta direk, ileri doğru uzayan ocaklı oturma yeri, yandan arkaya doğru görünmeyecek şekilde tuvalet ve musluk yer alıyordu. Ocağın yanında bahçeye açılan pencere ve bahçeye inen merdiven vardı. Bu giriş bizim hayatımızın en çok geçtiği yerdi. Sadece bizim değil, kadın erkek ve çocuklar, tüm köyün yaşamının geçtiği yerdir köyün evlerindeki bu bölüm. Kışın havalar iyice soğuduğunda girilirdi içerdeki odalara. Bitişiğinde ahşap bölmeli ocaklı bir oda, içerde başka ocaklı yüklüklü bir oda, yüklüğün üstünde öteberi koyulacak raflar, rafların iki yanında dolaplar, köşesinde kapılı küçük bir hamam vardı. Karşı duvarda, parmaklıklı iki pencerenin ortasında ocağı olan bu odanın kuzey yanında kilerimiz vardı aynı büyüklükte.

Hem evimizin yeri, hem köylülerle ilişkilerimiz, hem de anamın konukseverliği sayesinde hiç boş kalmazdı bizim ev. Mevsimine göre ana babalar işe güce gittiklerinde de çocuklar çıkıp gelirlerdi kendiliğinden. Biz, ablamla ikimiz onları beklerdik.

Odalara çok soğuklarda girilir, gelen gidenler hep orta direğin çevresindeki hayatta, mastapada, gerektiğinde çardakta otururlardı. Yemek de bu sofada yapılır ve yenilirdi. Ortaya bir sofra serildi mi merdivenden kim çıkarsa buyur edilirdi. Yemekler bir tabaktan, yufka ekmeklerden yapılan kürek lokmalarla yenilirdi. Ağaç ve demir kaşıklarımız, ala kaşıklarımız vardı.

Havalar biraz soğuyunca yandaki yemek ocağı denen yere, daha da soğuyunca içerde yüklüğü, rafları, dolapları, daracık gömme hamamı olan kış odasına taşınırdık. Yüklüğün üstündeki rafta kimi iş araçları sıralanır, önlerinde nar, kavun, vb. meyveler dizili olurdu. Ocağın bir köşesine çark, kapı yanına da çıkrık kurulurdu. Anam çalışkan bir kadındı. Çıkrık burmada, çark eğirmede, çurfalıkta[7] bez ve ipek dokumada üstüne yoktu. Kış günlerinde yiyip içip ocağın başında ısınırken bir yandan anamın uyumlu seslerle çark eğirmesi çok hoşuma giderdi.

Anam kış günlerinde kimi zaman ibrikteki ya da güğümdeki suyu ocakta ısıtarak bizi buradaki kapalı hamamda sırayla yıkar, peşkire sararak yanan ocağın kenarına oturtur, çamaşırlarımızı yanımıza koyarak, "Hadi giyinin" derdi. Pencerelerde cam olmadığından kış da olsa aydınlık için pencere kanadı yarı açık tutulurdu ama biz üşümezdik.

Çocukluğumuzda bizim için evimizin en ilginç yeri kilerimizdi. Arkada küçük bir penceresi olan loş bir odaydı. Akşam güneşi o küçük pencereden içeri vurunca biraz aydınlanırdı. Orada neler olmazdı ki? Kapıdan girince sağda duvarın dibinde un çuvalı, yanında derilerde türlü yiyecek kurularının olduğu raflar sıralanırdı. Öteki köşede pekmez küpü, yağ, bal çömlekleri, buğday, arpa, bakla, darı, ceviz, fıstık çuvalları, üzüm, incir gibi meyve kuruları için öteberi sandığı ve deri yeri bulunurdu.

Ablamla ben epeyce büyüyünceye kadar kilere tek başına giremezdik. İçerde cadı kadınların ve onların cin şeytan kocalarının olacağından korkardık. Anam bir şey getirmemizi isteyince, gündüz bile olsa ikimiz birlikte gider, koşarak dönerdik.

Çurfalık: Pamuklu ve ipek dokuma tezgâhı.

Evin önünde, ardında birer basamak tarladan oluşan bahçemiz güzeldi. Çevresi, bir iki yerli kayanın dışında üstü çalılarla kaplı taş duvarlarla örülüydü. Babam, ev yapılır yapılmaz meyve ağaçları dikmiş olmalı ki onları küçüklüğümde bile çiçekli ve meyveli olarak anımsıyorum. Çok değil ama hemen her çeşit meyveden vardı bizim bahçede. Köyde olmayan meyve ağaçları vardı ama ya meyve vermezler, ya da biz yaylaya gittikten sonra meyve verdiklerinden onların çiçekleriyle, koruklarıyla yetinirdik. Şeftali, erik, kayısı, kiraz, elma dut, incir... Hepsinden bahçenin uygun yerlerinde birer ikişer vardı. Çeşitli asma üzümleri daha çoktu. Özellikle bir köşedeki büyük "tahın" ağacının tepesine kadar ağmış olan üzümler kış ortalarına kadar pembe kalır, toplanarak yenirdi.

Bahçenin kuytu bir köşesindeki açık hava çamaşırlığımız benim sevdiğim bir yerdi. Burada kimi zaman pekmez kaynatma, zeytin sıkma işleri de yapılırdı. Başka bir köşede babamın kovanları dururdu. Yaz geldiğinde balı alınarak, kovanlar baş yaylaya götürülür, güzün geri getirilirdi. Yaz balı, güz balı, yayla balı nedir iyi bilirdik.

Yeni evimizdeki başka bir yenilik de bahçemizde çeşitli çiçeklerin olmasıydı. Burunda beyaz ve mor açan susanlar ve gül vardı, bir yerde nergisler. Ağaçların, meyvelerin bin bir çiçeği ve sebze bahçelerinin kenarlarındaki teke çiçekleri, fesleğenler başkaydı. Bir gül ağacı vardı bahçemizde ki onun çiçek açışını, kokusunu, koyu pembe rengini bir yeniden doğuş gibi izlerdim sanki. Çiçekler çocukluğumda anlatılmaz bir sevinç ve duyarlılık yaratıyor olmalıydı. Düşme ve üşüme pahasına, yataktan kalkar kalkmaz bahçe merdivenine yavaşça koşar, sabah serinliğinde gülün başına oturur, kokusunu duyar, üstündeki çiy damlacıklarını izler, büyümesini, açılmasını görecekmişim gibi beklerdim. Anam bana

yukardan bakar, "Donacaksın oralarda, gel çardaktan bak güllere gülüm" derdi.

Hayal mi gerçek mi olduğunu ayırt edemiyorum şimdi ama eski evimiz yanarken, ailenin gizemli evliyalık dönemini de süpürüp götürmüştü sanki. Eskilerden bir tek eşyamız bile yoktu evde. Hepsi sanki özellikle yanmıştı cayır cayır. Başka evlerde birçok eski yeni eşya, kalabalık aletler, pekmez kazanları, küpleri olmasına karşın, bizim kimi demirbaşların dışında eşyamız yoktu. Bu yüzden anamın durmadan, "Şunumuz eksik alalım. Bunu da alalım!" diye babamı sıkıştırdığını ama babamın ev donatmada azla yetinme yanlısı biri olduğunu anımsıyorum. Üstelik yeni eşyalar alacak para pul ya da altın da yoktu. Olan altınların ev yapılırken ve daha önce de babam okumaya ve askere gittiğinde harcandığını söylerdi anam. Yine de herkes bizim çok altınımız olduğunu sanırdı, küçükken buna ablamla biz de inanırdık. O evliyalık döneminden bize kalan sadece dürüstlük, iyi kalplilik, tokgözlülük, yalan dolan bilmemek gibi alışkanlıklardı. Dayımın karısı Belgüzar teyze kimi zaman, "Evliyalar budalası bunlar!" derdi. Orta halli bir aile yaşamımız vardı. Anam ve babam dürüstlüğü, herkesle birlikte olmayı, paylaşmayı zenginlik olarak gören, sağduyulu insanlardı. Köyün ortasındaki yeni evimiz kimi eksiklerine, eşyalarının az olmasına karşın insan zenginliğiyle dolar taşardı. Cumhuriyetin nice ilkleri, o alçakgönüllü yeni evde köycek konuşulur, sevinçler, üzüntüler paylaşılırdı.

Aliyeli[8] kırkış kız

Büyük amcam caminin altındaki küçücük bir yerde yemeni diker, eski yemenileri de tamir ederdi. Kadın ye-

8 Aliye: Yerel dilde Alanyalı yerine kullanılmaktadır.

menileri daha ince ve üstü pullu olurdu. Sığır ve keçi derilerini işlemden geçirerek ayakkabı için gereken deri ve gönleri kendi yapan amcam, kimi zaman, isteyenlere çarık da dikerdi.

Caminin temizliği, bakımı, korunması gibi işleri dükkânı kullanma karşılığında yapıyordu sanıyorum. Çünkü sık sık camiyi süpürür, kışın yağmurlar başladığında akmasın diye toprak damını yuvakla yuvar, babası Hasan Hoca olmadığı zamanlarda namaz kıldırır, camiyi kirletenlere, iyi kullanmayanlara kızardı. Amcam çok konuşmayan şamatacı olmayan biriydi ama küfür etmeye gelince sözünü esirgemezdi. Bir gün babasıyla bir tarla hakkında tartışmışlardı bizim evde. Babası küçük amcama bir tarla vermiş, o da kendisi için bir yer istiyordu. Babamla üçü birlikte konuştular konuyu. Tartışırken babası ona bir nedenle, "Allah bilir" demişti. Amcamın buna çok kızıp, merdivenden inerken adıyla sanıyla küfür ettiğini duydum. Bunu babası da duydu ama hiç duymamış gibi yanından sıvışıp gitti.

Babamla amcam Alanya'da teyzelerinin evinde kalarak okumuşlar küçükken. Bir yıl ikisi de sınıf birincisi olunca, ödül olarak ikisine de saat verilmiş. Çarşıda birlikte giderken dükkâncılar onları, "Saat alan Selintili kardeşler bunlar" diye gösterirlermiş. Ama kendileri çekingen olduklarından buna sevinmek yerine utanırlarmış.

Namazdan sonra köylüler odaya çekilip laflamaya dalarken amcam dükkânına giderdi. Ayakkabılarını onarttırmak ya da yeni bir yemeni diktirmek isteyenler gelir pazarlık ederler, ama verecekleri de bir kutu buğday, fasulye gibi ürünler olurdu sanıyorum.

Babam, üvey olmalarına karşın kardeşlerine düşkündü. Babası tarla vermeyince, babam amcama, "Üzülme ben sana bir tarla veririm" dedi. Bir gün anama, çevlik adındaki tarlamızı karısının birkaç altını karşılığında Mehmet amcama vereceğini, onun tarlası-

nın gerçekten de çok az olduğunu söyledi. Anam ona, "Senin çocukların yok mu?" diye karşı çıktı, "Versen bile sen, öldükten sonra dönerim" dedi. Babam, "Kim öle kim kala!" diye güldü.

Birkaç gün sonra amcam geldi, ipe dizilmiş birkaç altını babama verdi. Babam da anama verdi. Anamın o yıllarda hiç altını yoktu ama altınları eline alır almaz hızla bahçeye fırlattı. Babam altınları hemen gidip aldı, kendi cebine koydu. Ben anamın amcama haksızlık yaptığı kanısına vararak hemen gidip amcamın kucağına oturdum. O da beni sıkıca kucakladı. O giderken, "Ben de geleceğim" diye ağladım. Amcam merdivenin basamağına oturup beni sırtına bindirdi. Eve vardığımızda Gelin teyzem akşam yemeğini hazırlamış, üstü kapalı sahanlar ocağın kenarında duruyordu. Kaygıyla baktı amcamın yüzüne, "Bir tatsızlık mı oldu?" dedi. Benim için kaygana yaptı, uyumuş kalmışım orada.

Sabahleyin babam geldi beni almaya. "Siz bakmayın öyle yaptığına, öfkesi geçti" dedi anam için. "Ben alışkınım onun azarlamasına ama bu yaptığı dokundu doğrusu" dedi amcam. Gelin teyzem anamın Molla Yusuf dayısının kızıydı. "Büyüğümüz ne olsa, n'apalım" dedi. Amcamın benden küçük oğlu Şerafettin hızla babamın kucağına koştu. Ben de amcamın kucağına oturdum yeniden. Çocuklara yönelik bu güzel ilişkiyi hiç unutmuyorum.

Caminin yanında oynarken arada bir amcamın dükkânına sıvışırdım. Ondan kimi zaman korkar ama severdim. İşi olursa yüz vermez, işi olmayınca komik şeyler sorar ya da anlatırdı. Bir de Alanya'dan öteberi almaktan döndüğünde gitmek hoşuma giderdi amcamın dükkânına. Ya bana bir şey verirdi ya da dükkânının bir yerinde değişik şeyler görürdüm. Renkli küçük bir deri bile bana büyük bir yenilik gibi gelirdi. Köyde başka dükkân yoktu.

Sanıyorum okumaya gideceğim diye tutturduğum günlerdi. Bir gün gittiğimde, ortasından duvara çivilenmiş pembe renkli bir fotoğraf gördüm dükkânda. Çok güzel bir kızdı. Güzelliği kısa saçlı kaküllü oluşundandı sanki. Bizim köyde saçı böyle kesilmiş tek kız yoktu. Hepimizinki ya iki örgü ya da uçları iple dikili birçok belikten oluşan çittiri belik denen bir tarzda olurdu. Belikler on beş günde bir giysi gününde yıkamak için sökülür, yeniden örülürdü. Üstelik yapağı gibi olurdu, tararken her zaman ağlardık. Ablamla ikimiz de çittiri beliklere özenirdik. Anam benimkileri örerken, dikerken söylenirdi, "Sen daha küçüksün, neyine çittiri belik!" diyerek.

Amcamın sorduklarını, söylediklerini dinlemeden boyuna o kıza bakıyordum. "Kim bu kız?" dedim ona. "Çok mu beğendin?" dedi. "Ben de saçımı böyle kestireceğim okumaya gidince" dedim. Amcam buna güldü, "Madem çok beğendin ben keserim senin saçını" dedi. Yeniden sordum, "O kız gibi olacak mıyım?" diye. "O kız ne ki, sen daha güzel olacaksın, Alanya'daki teyzemin kızlarına benzeyeceksin, şimdi keseyim mi?" dedi. "Kes, kes..." diye önüne oturdum.

Eline yorakları kestiği keskiyi aldı, evirdi çevirdi, "Bununla olmayacak, makas gerekli" dedi. Dükkân evimize yakındı. Önce bana bahçe merdiveninden çıkıp çıkamayacağımı sordu, çıkabildiğimi söyleyince evden makasla tarağı alıp gelmemi istedi. Evdekiler çardak yanında iplik sarıyorlardı. Hemen odadaki cepcebeden[9] makasla tarağı alıp bahçe merdivenine koştum, amcam beni duvarın dibinde bekliyordu. Elimden tutup çıkardı, kucaklayıp yere indirdi, birlikte dükkâna girdik.

---

9 Cepcebe: Özellikle dikiş ve tuvalet malzemeleri koymakta kullanılan ve duvara asılan, on santim eninde, yetmiş beş-yüz santim boyunda ve üzerinde küçük cepler bulunan işlemeli kumaş.

Önüne yeniden oturdum. Yüzüm duvardaki resme dönüktü. Gözümü ondan ayırmıyordum. Amcam başladı uçları dikili ince beliklerimi pıt pıt kesmeye. O keserken ben sanki aynada kendimi görüyor gibi kıza bakmayı sürdürüyor, onun gibi olduğumu sanıyordum. Sonra yüzümü yukarı kaldırtıp kakülümü kesti amcam. "Kıpırdama, gözünü kapat" dedi keserken. Orasını burasını eliyle düzeltti. Biraz daha taradı. Cebinden kapaklı aynasını çıkarıp yüzümü gösterdi bana. Ben kendi yüzüme değil gene kızın yüzüne bakıyormuşum. Amcam yeniden gülmeye başladı. Aynada kendimi görünce ben de gülmeye başladım. Çok başka biri olmuştum, "Sen ondan daha güzel oldun gördün mü?" dedi. Beni karşısında döndürdü, eğri yer var mı diye yeniden baktı, "Varsa anan düzeltir" dedi. Aynayla yeniden gösterdi yüzümü.

Doğru eve gitmemi, önce makası tarağı yerine koymamı, anam beğenirse emmim kesti dememi, kızarsa kendim yaptım dememi söyledi. Daha eve varmadan sokakta görenler şaşırdı. "Aaa!... Bu ne böyle mektebe mi gideceksin?" diyerek peşime takıldılar. Sanki hafiflemişim gibi zıplayarak çıktım merdivenlerden. Önemli bir şey olduğunu, sanki çok değiştiğimi duyumsuyordum. Hemen içerdeki odaya geçip tarakla makası yerine yerleştirdim, ayağımın altına da buğday kutusunu koyup duvarda asılı aynaya baktım. Amcamın aynasından daha büyük olduğundan kendimi iyice görüyordum. Hem beğeniyor, hem şaşırıyordum böylesine değişmeme. Bir süre aynanın karşısından ayrılamadım.

Anam içerde ne yaptığımı merak ederek Emine ablaya, "Git şuna bir bak oralarda kendi kendine ne yapıyor" dedi. Emine abla gelip beni kırkılmış saçla görünce, "Allah yetiş, Allah yetiş, burada Aliyeli bir kız var!" diye çığlık attı, beni tutup çardağa götürdü. Anam, şaşıracağı yerde, "Bıktım bunun deliliğinden, işte gördü-

nüz. Ben abartıyorum sanıyorsunuz. Bir çocuk böyle başına buyruk olur mu?" dedi evdeki konuklara. Ablam, "Ben dünyada kestirmem saçımı" diye ağlamaya başladı. "Kırkış" olmuş dedi benim için. Anam yeniden baktı, "Ne zamandır tutturdu ama mektebe giderken kesilecekti, daha zamanı değildi, neyse aman!" dedi. Anladım ki çok kızmadı. Ancak ablam bana kızdığı zaman "kırkış" demeye başlamıştı. Bunu ablam mı uydurmuştu, yoksa saç kestirenlere böyle mi deniyordu anımsamıyorum. Ondan duyan başka çocuklar da söylüyordu kimi zaman. Ama kısa saçlı olmayı bir ayrıcalık olarak görüyor, buna aldırmıyordum.

"Baban da yok, kim yaptı, kim kesti?" dedi kadınlar hayretle. "Kim kesecek, emmisi olacak Memili kesmiştir!" dedi anam. "Biz onun yemeni diktiğini biliyorduk ama saç kestiğini bilmiyorduk. Gitsek kakülümüzü, zülfümüzü keser mi?" diye kahkahalarla gülüştüler kadınlar. Anam, "Git makası, tarağı getir de eğrilerini düzelteyim bari" dedi. Hemen içeri odaya koştum, duvardaki aynaya yeniden baktım, çok güzeldim. Yüzüm gözüm açılmış pembeleşmişti. Tarakla makası getirip verdim anama. O saçımı düzeltirken kadınlar bana bakıp gülüşüyorlar, "Artık sen bir yabancı oldun" diyorlardı.

Konukları bizim evde koyarak sokağa, başka evlere koştum. Önce aşağı sokakta İsmet teyzelere gittim. İsmet teyze benim gönlümü okşayacak sözler söylerdi. Kızı Hayriye, "Ana benim saçımı da kes!" dedi. "Elbet keseceğim. Köyde âdet olduğuna göre, bitlenmene hevesli değilim. Madem bu âdeti çıkardı, git Neniş teyzen seninkini de kessin" dedi. "Amcam kesti!" deyince, o da güldü kahkahalarla. "Bizim Mehmet Ağa berberlik de yapıyor demek" dedi.

Hayriye ile halası Cemişgile gittik. Sayime ve Zekiye beni görünce, "Allah yetiş, Allah yetiş..." diye gülüşerek çardağa koştular, Sultan ablalarına haber verdiler

saçımı kestirdiğimi. Sultan ablaları yürüyemediği için beni görmüyordu. "Gel gümüş gel bir göreyim seni" dedi. Biz de çıktık çardağa. Onun onaylayacağını biliyordum. Beni görünce gözlerini sildi, "Cennetten bir huri mi gelmiş, yoksa bizim bildiğimiz kızımız mı seçemiyorum. Ne güzel olmuş böyle" diyerek sevmesini sürdürdü. "Doğru söyle alnındaki ipekli bir kara çeki mi, yoksa gerçekten kekil[10] mi?" dedi. Alnımdaki kakülün yakışması hoşuma gitmişti. Onun beğenisinden hoşlanan Hayriye, "Sultan abla ben de kestireceğim Neniş teyzeye, şimdi oraya gidiyoruz" dedi. "Kestir canım, hasta olmasam ben de kestirirdim" dedi Sultan abla. Anaları evde yoktu, "Siz de kestirin kızlar" dedi kardeşlerine.

Geldiğinde babam da beğendi saçımı, "Zaten okula giderken kesilecekti" dedi. Bu olay benim modernliğe doğru ilk adımımdı.

Macar köyündeki büyük nenemiz

Babamın Hayriye teyzesi ve anamın Emine teyzesi ile onların oğulları Sabık köyünde, Ayşe teyzesi de karşısında İnceağrı köyünde otururlardı. Macar köyünde ise babamın nenesi, dayıları, teyzesinin kızları oğulları ve anamın Emine ablası vardı. Emine teyzem babamın Emin dayısı ile evliydi.

Babamın nenesinin kuzu dişi çıkmış diye konuşurlardı. Anlatılanlara göre, insanın yaşlandıkça dişleri dökülürmüş ama yüz yıl yaşadığı için nenemizin yeniden kuzu dişleri çıkmaya başlamış! Nenemiz böyle bir yaşlıymış. Biz, birçok çocuk onun torunlarının çocuklarıydık. Ona nene yerine herkes ebe diyordu. Çocukken ondan hep bahsedilirdi ama hiç görmemiştik. Ebemizle

10 Kekil: Kakül, perçem.

ilk karşılaşmam ilkokula başladıktan sonra oldu. Önceki yıllarda okuldaki Macarlı akraba çocukları, "Nenemiz çağırıyor" diyerek beni hep Macar'a götürmek isterlerdi.

O hafta babam Macar'a gitmişti, gelince, "Nenem sizi görmek istiyor" dedi ablamla bana. Anam, "Ablası gidemez ama o Macarlı çocuklarla gitsin bir gün istiyorsa, teyzesini de görür" dedi. Kardeşlerim küçük olduğu için anam kolay gidemiyordu öyle yerlere. Amcasının kızı Ayşe Kadın teyze, Adviye teyze ve ablası Emine teyzem de oradaydı. "Onlar bize geldiler, bir gün olur ben de giderim" diyordu anam.

Bir gün teyzemin beşinci sınıftaki oğlu Necati ve Ayşe teyzenin oğlu Fahri, bizi götürmek istediler. Adviye ve kardeşi Ahmet'le ikinci sınıftan Şerif (Neniş teyzenin kızı) nenemizin bayır köylerindeki torunlarından kimilerinin okuyan çocuklarıydık. Macarlı akraba çocuklarıyla birlikte yola koyularak nenemizi görmeye gittik. Hepimizi istiyormuş. Çaylarda sular çekildiğinden çaydan geçmek sorun olmadı. Ama yine de babam önlemini alarak, dayılarının beşinci sınıfı bitirmiş olan oğulları Hayri ile Lütfi'nin, eşekleriyle çayın başında beklemelerini söylemiş. Onlar da bizi karşıladılar; eşeğe bindirerek, elimizden tutarak geçirdiler karşı tarafa. Küçükken çok korkmama rağmen, ben de artık o kadar korkmuyordum çaydan, sudan.

Çaydan sonra güle oynaya, eşeğe binerek ve yürüyerek kolayca vardık Macar köyüne. Bugünün ölçüsüyle bucak merkezine üç buçuk kilometre kadar bir uzaklık. Macar, bizim köyden çok başkaydı görünürde. Bizimki kadar taşlı, ağaçlı, ketirli olmayan düzayak bir köydü. Beri başta, büyük nenemizin içinde yaşadığı, eski büyük bir yapıya vardık. Aklım erdiğinden bu yana çok duyduğum halde ilk kez görüyordum nenemin köyünü. Babamın dayıları Osman Hoca ile Emin

Hoca evi ortadan bölüşmüşler, biri bir yanda biri öte yanda oturuyorlardı. Ayrı merdivenleri vardı. İkisinin de ikişer karısı vardı.

Bizi doğru nenemizin olduğu kendi evlerine götürdü Osman dayının oğlu Lütfi ağabey. Ebemiz beyaz tülbentli ak saçlarıyla köşede oturuyordu. Eli yüzü buruşuk filan da değildi. Lütfi ağabey ona eğildi, "Nene bak, torunlarının çocukları bunların hepsi. Sana konuk geldiler. Birer altın ya da birer kuzu vermen gerekiyor" dedi. "Altın kalmadı ki analarınıza, babalarınıza verdim olanını. Mustafa ağana söyle çocuklara birer kuzu versin" dedi ebem. Ahmet'in gözleri fal taşı gibi açıldı kuzu ve altın sözlerini duyunca.

Lütfi ağabey hepimizi ayrı ayrı tanıttı nenemize. "Bu da Şavkı dayımın kızı" dedi benim için. Hepimize eğildi baktı, kime benziyoruz diye sordu. Teyzemin oğlu Hayri ağabey, beni onun yanına çekti, "Bak nene, Şerif halamın burnundan düşmüş diyorlar bunun için" dedi. O sırada Emin Hoca ve Osman Hoca evde yoklardı. Hanımları geldi. Ebem teyzeme, "Şavkı Efendi'nin kızı Şerif'ime mi benziyor, Emine?" dedi beni okşayarak. Yüzümü iki elinin arasına aldı, saçımı başımı yokladı, kaşım gözüm benziyor mu diye baktı. "Bu da Gevenes'teki damadının, adı Ahmet" dediler Ahmet'i önüne götürüp. Ona da baktı, iyice. Gözleri görüyor, kulağı duyuyordu. Ahmet pat diye kucağına oturdu ebemizin, "Ben de neneme benziyorum, bana da altın ver" dedi. Herkes gülüştü.

Osman dayının büyük hanımı ela gözlü güzel bir kadındı. Oğulları Sayıt dayı askerdeymiş. Kızları Adeviye teyze Sabık'taki Hayriye teyzenin oğlu Hafız dayıyla evliydi (Dr. Kemal Hatiboğlu'nun annesi). Öteki kızları Fatma abla evdeydi daha. Bize öteberi getiriyordu yiyelim diye. Yüzü ablama benziyordu.

Nenemiz gülünce ağzına bakıyorduk kuzu dişlerini görmek için. Hayri ağabey, "Nene bunlar senin kuzu

dişlerini görmek istiyorlar" dedi. Ebemiz yine güldü. Yine bembeyaz göründü ağzının içi, "Allah sizi de getirsin benim yaşıma" dedi.

Kadınlar bir yandan sofra hazırladılar. Teyzem hemen kalkıp kendi tarafından elinde iki kap yemekle geldi. Teyzem gelince, "Nene, öteki gelinin yemek getirdi" dedi Lütfi ağabey. Yine gülüştüler. Çünkü o da ihtiyarca bir kadındı nerdeyse. Nitekim teyzem de kendini geçkin sayarak, "Ne mutlu benim gibilerin gelinliğine" dedi. O sırada Lütfi'nin ağabeyi Mustafa dayı geldi. Onu hemen tanıdım. Oyuklu yaylasından sürüyü indirirken bana küçük bir kuzu getirmişti ben küçükken. Hayri ağabey ona, "Nenem çocuklara birer kuzu vermeni istedi Mustafa Ağa" dedi. "İstedikleri kuzu olsun, veririm tabii" dedi, Mustafa dayı, bana sordu "Ne yaptın kuzunu?" diye.

Biz böyle konuşurken masallardaki gibi hemen bir sofra serildi önümüze. Üstüne çeşitli yiyecekler koyuldu. Şerif'le Adviye, "Akşam olmadı daha" dediler nazik olmak için. Ahmet onlara kızdı, "Size ne, akşam da yeriz" dedi, ona gülüştüler. Büyükler oturmadılar sofraya. Nenemiz sofranın bir köşesine oturdu bizimle olmak için. Sorulara yanıt veriyor, gülümsüyordu. Yeniden soruyordu, "Bu kim, bu hangisinin?" diye saçımızı başımızı yokluyordu. Güzel bir mercimek çorbası koydular sofraya, kaşıkladık bir tastan. Kimsenin mercimek çorbası Macarlılarınki kadar güzel olmaz derler, bunun Macar'ın toprağından olduğunu söylerlerdi.

Macar'da deve ve koyun vardı epeyce. Emin dayıların da Osman dayıların da vardı develeri ve koyunları. Evin altında kocaman ahırları vardı. Balları, yağları da olurdu. Bizim de cevizimiz, üzümümüz olduğundan onlar bize, biz onlara gönderirdik kendimizde olanlardan.

Çorbadan sonra Anamur unundan darı kapaması geldi, balla yedik. Karnımız iyice doyunca geri çekildik.

Cumartesi olduğu için o gece Macar köyünde kalacaktık. Karşı tarafa ebemizin asıl torunu Ayşe teyzelere gidecektik. Fahri geldi, "Anam akşama çocukların hepsini istiyor, gece bizde kalacaklar" diye anlattı. Ayşe Kadın teyze, Adviye ile Ahmet'in halası, Şerif'in teyzesiydi. Benim anam ve babamla da kardeş çocuğuydu. Hayri ile Lütfi de ona hala diyorlardı, halalarının kızı olduğu için.

Nenemizin yanında biraz daha oturduktan sonra Fahrilere gitmek için yola düştük. "Efe, bizi çağırmadı mı halamız?" dedi Lütfi ağabey. "Herkesi çağırdı" dedi Fahri. Hep birlikte gittik. Onların evi daha büyük ve daha yeniydi. Oymalı dolaplıydı. Ayşe teyzeyi önceden görmüştüm. Gazipaşa'ya göçtüğümüzde bizi görmeye gelmişti. Osman dayının askerdeki oğlu Sayit dayıyla nişanlı olan kızı Sultan abla yanındaydı. Küçük kızı Adviye'nin, Alanya'ya okumaya gittiği yıl Kaptan Teyzelerde tifodan öldüğünü, ne büyük acılar çekildiğini söylerlerdi. Öteki kızı Nazlı, Gevenes'te anamın halasının oğlu Ali Gür'le evliydi (Mustafa Gür'ün anası, Ferruh Tunç'un nenesi). Küçükleri Naci daha birinci sınıftaydı.

Başka akraba kadınlar ve çocuklar da gelmişlerdi ellerinde yemek kaplarıyla. Sultan abla ile yemek hazırlamaya koyuldular akşam için. Hayri ağabey, "Hala, onların karnı tok yeni yediler" dedi, Ahmet'e bakarak. Ahmet onun da üstüne atıldı, sen karışma diye. Ayşe teyze de, "Kabı ayrının tadı ayrı olur, onlar çoktan acıkmışlardır, dokunma çocuğa" dedi. Zaten köylerde hangi eve gidersen yemek çıkarma âdeti vardı. Hem de akşam yemek saatiydi. Yemekler hazırlandı. Ayşe Kadın teyze güzel, ince, kültürlü bir kadındı. Kocası Şih, çoktan ölmüş olmasına karşın evini, çocuklarını çok iyi yönetmişti; köyün bilge kadınıydı.

Gene yere sofra serildi, tavuk çorbası koyuldu önce, arkasından tavuklu bulgur pilavı, yoğurt ve bal. Akşam otururken küçük çekirdeksiz portakallar getirdiler. Okulu, yeni öğretmenimiz İhsan Bey'i anlatıyorduk onlara. Karısı çok güzel dediler çocuklar. Ben evlerine gittiğimi söyledim. Ayşe teyzenin oğlu İhsan ağabeyi, dayısı öğretmen okuluna gönderecekmiş. Teyze seviniyordu, "Benim oğlum da bir İhsan Öğretmen olacak, onun da güzel sarışın bir hanımı olacak inşallah!" diyerek.

Yemekten sonra da geldiler, komşular akrabalar. Nenemizle ilgili komik öyküler anlattılar. Kocası öldüğünde birisi onunla evlenmek istemiş. Kendisine söylemişler, "Kahya seninle evlenmek istiyor" diye. "Bilmem ki, madem istiyor evlenelim bari!" demiş.

Ahmet, "Hala, senin de kuzu dişlerin çıkacak ebemiz gibi" dedi, Ayşe teyzeye. Ayşe teyzenin babasının adıydı Ahmet. Kocaman kulacını açarak sarıldı ona teyze. "Benim güzel babam!" dedi. "Hala, ben ebemizin kuzu dişi olmadığını biliyorum ama," dedi Ahmet, "İhsan Öğretmen söyledi, kemik o görünenler" dedi. Hepimiz şaşırdık.

O gün, okulda öğretmene, "Biz Macar'a nenemizin kuzu dişlerini görmeye gideceğiz" demiş Ahmet. İhsan Bey de, "İnsanlar yaşlandıkça diş etleri dökülür, kemik ortaya çıkar, onu diş sanırız" diye anlatmış. "Görüyor musun bunlar ne bilgiler öğreniyor?" dedi Sultan abla. O da Ahmet'i sevdi. Ahmet onun boynuna da atıldı. Boynundaki altınlarını saydı. Sonra Sultan ablaya askerdeki nişanlısı Sayit dayıdan gelen mektuptan söz ettiler, Sayit dayının küçük kardeşi Lütfi ağabey ona takıldı, "Doğru mu, ağam sana öyle mi yazmış?" dedi. Sultan abla biraz da utanarak ona bir yumruk attı, "Sus çocuk!" dedi. Sayit dayı askerden yazdığı mektupta, "Sigara içerken sana dumanla selam gönderiyorum, alıyor musun?" diye yazıyormuş...

Öteki evler ve aileler

Öteyaka'da, köyün Direvli sınırındaki Kaplan Harmanı'nda Danguş Mustafaların evi vardı. Eskiden orası bizimmiş. Ekip biçsinler diye babam Bülbüllere vermiş. Anam söylenirdi, "Babanız ne var ne yok verdi elindekileri" diye. Uzaktan, yemyeşil ağaçlar arasında çok güzel göründüğünden ve çevresi biraz düzlük olduğundan, bizim evimiz de böyle olsa diye özenirdim. Danguş'un iki karısı vardı. İlk karısına Fatma Avrat ya da Alioğlan'ın Kızı derlerdi. Büyük oğulları Fevzi ablamla, küçüğü Ahmet de benimle yaşıttı. İkinci karısı Adeviye uzun boylu, güçlü kuvvetli, kaküllü, zülüflü genç bir kadındı. İkisi kardeşane geçinip giderlerdi. Danguş onları arada bir döverdi sanıyorum. Kimi zaman yüzleri gözleri bereli olunca anam sorduğunda, "N'olacak evi kapanasıca!" diye kocalarına ilenirlerdi. Biz küçükken Adeviye'nin çocukları yaşamazdı. Sonradan sadece iki çocuğunun, Hakkı ile kız kardeşinin yaşadığını anımsıyorum.

Köyle o ev arasındaki kıvrımlı, taşlı, ağaçlı yol epey uzundu. Ayıköprü deresi kışın delicesine taşar, yazın da otlar, ağaçlar, yılanlar, çıyanlar çılgıncasına çoğalıp büyürdü. Üstelik evlerinin önünde sürekli köpekleri de bulunduğundan, bizim yaşımızdakiler tek başımıza gidemezdik oraya. Bir kez babamla gittiğimizde Adeviye köpeğin boynuna basmıştı bizi dalamasın diye. Yakınına varınca evin ve bahçenin uzaktan göründüğü gibi güzel olmadığını anlayıp şaşırmıştım. Hem çiftçilik hem davarcılık yaparlardı Danguşlar. Fevzi keçileri, Ahmet oğlakları güderdi. Fatma Avrat yazın baş yaylaya göçerdi sürüyle ve çocuklarla birlikte.

Ayıköprü koyağından beride, Kayracık denen yumuşak taşlı yamaçta, ormanın eteğindeki basamak basamak bahçe içinde Bayramalilerin evi vardı. Bayramali'nin de iki karısı vardı. Anam onlara, "Sizi çakal yiye-

cek bu ormanın içinde" dediğinde Bayramali'nin, "Biz çakalı yeriz!" demesine inanır, korkardım. Kendisi iyi bir köy marangozuydu. Bayramaliler çobanlık, çiftçilik yaşamı sürerlerdi bir yandan. Büyük karısı Koca Yeter ve çocukları Hasanali ile Aşşa (Ayşe) keçileri, küçük karısı Sultan ve çocukları da oğlakları güderlerdi. Bahar gelince Koca Yeter de çocukları ve davarı yanına alarak, erkenden Yörüklerin baş yaylalarına göçerdi. Güzün de geç inerdi köye. Bu yüzden konu komşu, "Şu Koca Yeter iyice bir dağ avradı oldu" derlerdi onun için. Bayramali'nin ikinci karısı, Hacı Halil Kızı Sultan da doğurmuştu birkaç çocuk. (Sultan'ın sonradan Teniste köyünde yeniden evlendiğini, şimdilerde yüz yaşını geçtiğini ve pipo içtiğini kızı Şaziye'nin oğlu anlattı geçen yıl.) Köylüler Bayramali'ye Kocakulak derlerdi.

Kayracıktan beride, Karamestan Cevizi ile Delidere koyağının arasında kalan iki küçük tarla mandalının[11] başında Veli'nin karısı Hatıca'nın evi vardı. Ona da Huydana derdi köylüler. Veli daha küçük bir çocukken, Evliya Efendi'nin başka köyden heybesinin içine koyarak getirdiği, bakıp büyüttüğü biriymiş. Bunu çok yaparmış Evliya Efendi. Ana babası olmayan, bakılamayan çocukları alıp getirir, bakıp büyütürmüş. Veli öleli çok olmuştu. Babamın ona ayrı bir sevgisi olduğunu anlardık. Kızları Fatma, Selim, Emine ve büyük oğlu Tosmar Yusuf evliydi benim çocukluğumda. Hatıca, ortanca oğlu Ciğer Mustafa, onun küçüğü Eyüp'le birlikte otururdu iki katlı, iki gözlü, küçük evinde. Emine kocasından boşanıp da ikinci kez evleninceye kadar bizde kaldı, "Ben kendim dul bir kadınım ikinci bir kan ayaklıyı koruyamam" demişti Hatıca. Evinin birinci katı ahırdı herkesinki gibi. Çok yoksullardı. Hatıca arada bir babama gelip sorardı, "Bir haber var mı o işten?"

---

11 Mandal: Küçük, basamak tarlalar.

diye ama babamdan önce soruyu kendisi yanıtlar, "Senin hükümet dediğin adam, bitini bile vermez bizim gibilere" derdi. Savaşta nüfus azaldığı için beş çocuğu olanlara ikramiye veriliyormuş. Köyde ondan başka beş çocuğu olan yokmuş. Ama üçü evli olduğundan ikramiye alamıyormuş. Gene de umudu kesmez, her seferinde, "Sor bakalım" derdi, babam Alanya'ya giderken.

Daha yukarda, bağı bahçesi, suyu havuzu ve basamak basamak yeşil tarlaları içinde Gök Hüseyin'in (Baba Keyf) evi vardı. Çam oluklarla kendine dağdan su getirmiş, bahçesine akıtmıştı. Onun da evi ormana yaslıydı. İki karısı vardı. İlk karısı Havana, Adandalı Alioğlan'ın kızıydı. Onun çocuğu olmadığı için Bilhos köyünden Ebesi Kadın'ın kızı Dursun'u da almış Baba Keyf. Evinin merdivenleri kalınca bir çam kereste üstüne balta ile vurulup eğreti olarak yapılmıştı ve daracıktı. Bir kere anamla gittiğimizde o merdiveni çıkamayacağımı anlayıp geri geri kaçmış, dönelim diye ağlamıştım. Dursun Gelin beni ağlatarak sırtına bindirip zorla çıkarmıştı o merdivenden ama çok korkmuştum. Anam, "Bire Gök Hüseyin, şu koca ormanın içinde evine insan gibi bir merdiven yapamadan öleceksin" diye söylenmişti. Güzün ikram edilecek çok şey olurdu bizim köyde. Kimini önüme koymuş, kimini cebime doldurmuşlardı ağlamam dursun diye. Başka bir yıl evlerine yine gittiğimizde, "Büyüdün, korkmazsın" diyerek beni kandırıp, iki yanımdan destekleyerek çıkarmışlardı o acayip merdivenden. Ama inerken gene korkmuş yaygarayı basmıştım.

Gök Hüseyin'in baktığı insan nazardan çatlar derlerdi. Çocuklar, gelinler, kızlar ve ihtiyarlar, hatta hayvanlar onun nazarından çok çekerlermiş sözde. Bizim evde merdivenin başındaki çardakta başka komşularla lafa daldıklarında anam yarı şaka takılırdı, "Hüseyin, essahtan böyle bir vukuatın varsa çocukları gözet" der-

di. O bunu duyunca arkasından konuştuklarını anlar, analarına avratlarına küfrederdi söyleyenlerin. Oturduğu yerden kolay kalkmayan, laflaşmayı seven biriydi Baba Keyf. Kimse adını söylemez, "Boba" derlerdi ona. Marangozluk çiftçilik işlerini o da iyi yapardı. Köyde en iyi tütün yetiştirenlerden biriydi sanıyorum. Çocuklarından sadece Rasim'le kız kardeşi, bir de Dilsiz Talat yaşadı, birkaçı öldü.

Daha beriye dönünce, Delidere'nin bu yakasında Çevlik denen bizim mandallardan birinin başında, Tosmar Yusuf'un küçük evi vardı. Babam ona tarlanın bir ayağını vermişti ev yapsın diye. Onun da küçük, altı ahır, iki katlı evi vardı. Bilhos'tan, Ebesi Kadın'ın kızı Dursun gelinin kardeşi Yörük Ayşe'yle evliydi. Yörük Ayşeler, baharda, güzde bizim sekideki davar evinde otururlardı. Çünkü Ayşe çobandı. Anası, Ebesi Kadın gibi o da davarsız edemezmiş. Güttüğü keçilerin birazı kendilerinin, birazı da köylünündü. Bizim davarımızı da o güderdi. Güzel bir kadındı Yörük Ayşe. Çoğu zaman onu evde koyup Yusuf giderdi davar gütmeye. "Çobanla evlenen çoban olur" diye kızardı karısına. Kızları Emine doğduğunda orayı su yolu etmiştik çocuk sevmek için. Yusuf küçüklüğümde yayla ve okul yollarında benim kahrımı çeken kişiydi. Ömür boyu aileden biri gibi yaşadık onlarla. Çoban Ayşe genç yaşta ölünce küçük kızları Fatma bizde büyüdü.

Onların yakınında Selim ablagilin evleri vardı. Kocası Mahmut'un babasından kalma eski bir evdi orası. O eve ilk gidişim ilginçti. Selim çocuğunu doğuramamış diye haber verdiklerinde, küçük olmalıyım ki anam beni de sırtına alıp koştu. Başka kadınlar da vardı. İki yumurta kırdılar, anam kabuğunu okudu, ezerek suyun içine atıp Selim'e içirdiler. Viyaklayarak bir çocuk çıktı karnından. Yumurtayı da tereyağında pişirip bana yedirmek istediler. Kabuğundan ilaç yapıldığı için mi,

yoksa çocuğu doğarken gördüğümden mi bilemiyorum, o yumurtadan bir lokma bile alamadığım gibi uzun süre yağda yumurta yiyemediğimi anımsıyorum.

Hasan Hoca dede ile küçük amcam Mustafendi'nin oturdukları yeni ev de o yolun altındaydı. Bu güzel evde biri yaşlı, biri gencecik iki güzel Şerif Kadın yaşardı. Yaşlı olan babamın anası Şerif nenemdi. Öteki de amcamın karısı Gelin teyzemdi. Gelin teyzem anamın Gevenes'deki amcası Ahmet Efendi'nin kızı, babamın da teyzesinin kızıydı. Çocukluğumun en güzel gelin teyzesini ve mor kadife ceketini hayal meyal anımsamam nenemin varlığındandı belki, orası bana köyün en güzel evi gibi gelirdi. Taraça tarlaların en başında ve ay biçiminde dönen köy yolunun tam ortasındaki o evin, boydan boya uzanan, mor Molla Ahmet üzümleri sarkan asmalı çardağına oturduğunuzda öte yakadaki köyler, dumanlı dağlar, karlı yaylalar karşınızda olurdu. Aşağıya doğru burunları nar ağaçlarıyla, asmalarla dolu yeşil tarlalar ayağınızın altındaydı. Evin yanındaki çivlik[12] Hasan dedenin İnceağrı köyünde oturan ablası ve anamın Ayşe teyzesinin yaylaya gidip gelirken beş on gün kaldığı küçük bir "yer ev"di.

Yol buradan, uşaklar incirinin altından kıvrılarak orta sokaktaki hayrat cevizin altına varınca çatallanır, bir ucu yukarı sokağa, biri de aşağı sokağa dönerdi. Orta sokaktaki o cevizin altı köyün toplantı yerlerinden biriydi. Gelen giden, ağacın dışarı çıkmış köklerinin üstüne oturur, lafa dalarlardı. Köydeki dedikoduların öğütüldüğü, haberlerin yayıldığı yerlerden biriydi bu cevizin altı. Hiç boş kalmazdı. Yukarı çeşmeden su doldurmaya gidenler burada biraz dinlenirlerdi ayaküstü.

Yukarı yönelince sağda, birbirine bitişik çok dar ve eski iki haneden birinde Kökettin'le karısı, diğerinde

12 Çivlik: Müştemilat.

Kök Mustafa'nın karısı Hatıca eğirtmeç eğirirken. Yıl 1973.

Akça Yusuf'la karısı otururdu. O yıllarda bu iki ailenin de çocuğu yoktu, doğanlar ölüyordu çünkü. Kökettinlerin bize yakın olan bu eski evlerine bir gün erkenden gittiğimi anımsıyorum. Sevecen bir kadın olan karısı Hatıca bana çok güzel sözler söylerdi gittiğimde. Kapıları her zaman ya açık olur ya da itince açılırdı. Ama gitmemle dönmem bir olmuştu. Koşarak eve gelip, "Kökettin Hatıca'yı dövüyor!" dedim. Anam çok kızdı, "Kök Mustafa bu kadını öldürecek!" diyerek çardağa koştu ama hemen döndü, "Öyle dövse Hatıca çığırırdı, sesi yok" dedi. Biraz sonra Hatıca çıkıp geldi gülerek, utanarak. Gittiğimde yatıyorlarmış meğerse.

Akça Yusuflar da ailemizden gibiydiler. Sanki babamın bir kardeşi gibi dururdu Akça. Göçlerimizde, yayla ve okul yollarında eşeğimi kollayan, kimi zaman beni iple eşeğe bağlayan, karşı koymama sabırla dayanan, memur olunca kendisine aylığımın yarısını vereceğimi söylediğim adamdı Akça Yusuf. Sonradan ikisi de başka yerde, bahçe içinde güzel evler yaptılar ve doğan çocukları da ölmemeye başladı. Kökettin'e bizim Çayırderesi'ni verdi babam. Akça Yusuf da Kaplan harmanının eteklerinde yeni bir yer edindi kendine.

Daha yukarda solda, Nizam Kızı Mümüne Kadın ve oğlu Veli Çavuşların evi gelirdi. Veli Çavuş babamın çocukluk arkadaşı, oğlu Duran da benim çocukluk arkadaşımdı. Karısı Hatıca yoktan var eden bir kadındı. O yıllarda zeytinyağı ve tereyağından başka yağ bilinmezdi. Ama köylerde ikisi de kıtı kıtına kullanılırdı. Sürüsü olanlar bile tereyağını çok kullanmazlar, satmak için saklarlardı. Zeytin daha da azdı. Hatıca buna bir çözüm bulmuştu. Zamanı gelince dağlardaki sakızlak ağaçlarının çitlembiğini toplar kurutur, taş dibekte ya da yarma taşında çıtır çıtır kırarak zeytin gibi yağını çıkarır, şişelere koyardı. Köylüler, çitlembiği çıtır çıtır yedikleri halde Hatıca'nın çıkardığı çıtırık yağının yenmeyeceğini düşünürler onun yaptığına gülerler, hatta ayıplarlardı. Onlara gittiğim bir gün bana çıtırık yağında yapılan pişilerden verdi. Kadınlar gülmüşlerdi hepsini nasıl da yedim diye. "Tadını bilmediğimi yemem, adını bilmediğimi giymem" derlerdi yeni bir şey için. Anam, Veli Çavuş'a kızar, "Sakızlaklara birer zeytin aşısı yapsan gelen yıl köye yetecek kadar zeytin olur ama bunu akıl etmiyorsun, Kulaç Veli" diye söylenirdi. Veli Çavuş'a da "Kulaç" derdi köylüler.

Veli Çavuşların evinin üstünde, yolun solunda, mezarlığa ve yukarı çeşmeye yakın yerde, künk yolunun

altında, güzel işlenmiş basamak basamak bir bahçenin başında, Barutçu Mehmet'in evi vardı (Almancı Doktor Ahmet Bulut'un babası). Barutçu, köyün çalışkanı, akıllısı bir adamdı. Karısı Yeter Gelin konuşkan, eli açık, sevecen bir kadındı. Çocukluğumda onların da çocukları yoktu. Belki doğanlar ölmüştü. Sonradan başta Durdu olmak üzere, çok çocukları oldu. Durdu benden birkaç yaş küçüktü sanıyorum. Evleri üç oda, yüklükleri, ocakları, selamlığı, samanlığı, tuvaleti olan babadan kalma büyükçe, çardaklı, bakımlı bir evdi. Arka yanına bitişik, ayrı merdivenli tek odada Baba Keyf'ten boşanan Havana Kadın otururdu.

Çeşmeye yüzümüzü dönünce sağ yanda büyük amcamın bahçesinin duvarı başlardı. Bahçenin bir ucu yukarıdaki çeşmeye, bir ucu aşağıdaki çeşmeye dayanırdı. Evleri bahçenin öbür başında, Çingeneler belenine bitişikti. Bu bahçe Fatma Kadın gelin teyzemin babası Molla Yusuf'tan kalan bir mülktü. Evin ne zaman yapıldığını anımsamıyorum. Ev yukarda kaldığı için bahçenin alt ucundaki bal incir ağacından çengelle incir düşürürdük kimi zaman. Amcam bunu anlar, ama görmezden gelirdi. Oğlu Şerafettin'le kızı Şerife çok küçüktüler o zamanlar.

Yukarı çeşmenin arkasında köyün mezarlığı yükselirdi. Çevresi güzel bir duvarla çevriliydi. Mezarların hiçbirinde hazır yapılmış yazılı taş olmazdı. Sadece Evliya'nın Mezarı dedikleri yerde vardı iki hece taşı. Onlar da otlara karışmıştı. O kadar sözü geçen Evliya'nın mezarı neden bakımlı değildi bilmiyorum. Öteki mezarların taşları küçük, sıradan taşlardı. Belki bu yüzden orası bir mezarlık ürpertisi yaratmazdı bizde. İçindeki ulu ağaçları, çiçekleri, çayırı ve çimeniyle kentlerin parklarından daha güzeldi. Özellikle bahar aylarında biz çocuklara daha da çekici gelirdi. Erkek çocuklar "gongonuş" denen ağustos böceklerini ve türlü kele-

bekleri yakalamak için mezarlık duvarına saygılıca tırmanırlar, biz onları aşağıda beklerdik.

Orta sokaktaki hayrat ceviz ağacının önündeki yol ayrımının altında, 'halk doktoru' Hacı Halil Kızı'nın ve Gökçebelenli Topal'la anasının birbirine bitişik birer odalık evleri vardı. Sanıyorum bu ikisi köyün en yoksuluydular. Sonra Onbaşı'nın küçük evi gelirdi. Onbaşı ne kadar saf ve kabaysa, karısı da o kadar ince ve akıllıydı. Çocukları yoktu. Onlar da yoksuldu ama, "Açlıktan ölecek değiliz ya?" derlerdi. Onbaşı'nın karısı Ayşe Aba köyün ebesiydi. Evlerinin önünde bir mandal tarlaları, bir eşekleri, bir inekleri, yaylada bir ceviz ağaçları, bir de Onbaşı'nın ormanı kırarak yaptığı ekenekleri vardı. Zaman zaman birkaç keçileri de olurdu. Sonra, Bollu'nun evi gelirdi. Bollu, nenem öldükten sonra Hasan dedenin evlendiği Hacıkızı Fatma Aba'nın ölen kocasıydı. Hasan Hoca, kış akşamlarında namaz suresi öğrenmek için gelen biz çocuklara sureleri burada öğretirdi.

Hacıkızı'nın yakınında kadim komşumuz Bülbüllerin evi vardı. Bu ev de köyün büyükçe, bakımlı ve eski ustalarca yapılan oymalı dolaplı evlerindendi. Önündeki geniş mastapası boş kalmaz, sürekli konukları olurdu Ayşe Aba'nın. Ona Topal Hoca'nın Kızı derlerdi. Babası Gıcık köyünün hocasıydı. Onlarla aramızda sadece daracık bir yol ve bahçelerimizin alçak duvarları vardı. Onların badem ve dut ağacı bizim çardağımıza sarkardı. Bu yakınlık ve Ayşe Aba'nın tatlı dili bizi akraba gibi yapmıştı. Kendinden yaşlı olan kocası Bülbül Mustafa'nın öldüğünü hayal meyal anımsıyorum. Ölü ortadayken çocukları bize kaçırmışlardı. Kızları Dursun, "Kimse yokken, düğüncülük oynayalım" diye fıldır fıldır oynamaya başlayınca ağabeyi Fevzi, "Kız deli, babamız öldü, oynama, günah!" demişti. Babası ölünce, anası Dursun'u Alanya'daki bir akraba yanına vermiş, onlar da adını Hayriye koymuşlardı.

Bülbüllerin eviyle bizim ev arasında yol ayrımındaki dut ağacı bizim sokağın belirleyici ağacıydı. Daracık yoldaki dutcağızın çevresi biraz genişçe olduğundan, burası da bizim sokağın buluşma yeriydi. Sudan gelenler burada dinlenir, soluklanırdı. Yukardan, karşıdan gelen ve aşağı sokağa, camiye giden yolun tam ortasında, bizim avlunun başındaydı dutcağız. Çardağımıza, pencerelerimize o kadar yakındı ki odalarımızdan biri gibiydi orası. Çeşmeye kaplarını doldurmaya, eşek katır sulamaya ya da camiye gidenler, aşağıya, yukarıya, Direvli'ye, Kayabaşı'na ya da Gazipaşa'ya gidenler, gelenler hep bu yoldan geçerlerdi. Kadınlar su kabaklarını yere koyup bizim avlunun duvarına ilişir, biraz nefeslenip laflaşırlardı. Evden anam da katılırdı konuşmalara kimi zaman. Dutcağızın altı asıl biz çocukların oyun yeriydi. Belki yuvarlacık olmasından çoğunlukla çok hareketli olmayan oyunlarımızı hep orada oynardık. Aşağı sokağa giden o dar ve taşlı yol burada ayrılırdı.

Bizim evin altında anamın dayısı Molla Yusufların evi vardı. Kapısı ön tarafta olduğundan yol oraya dolanırdı. Bu ev de köyün eski yapı evlerinden, oymalı dolapları filan olan, bakımlı, büyük bir evdi. Molla Yusuf çoktan ölmüştü. Karısının ölümünü hayal meyal anımsıyorum. Evde oğlu Mustafendi ve karısı Hatip Kızı otururdu. Oğulları Cevat yaşıtımdı. Mustafendi İstanbul'da müderris olan amcasının yanında altı yıl okumuş, altı yıl da yine İstanbul'da bahriyede askerliğini yapmış bir akrabamızdı. Ama okumuşluğu ve İstanbul'da yaşamışlığı ona sanki fazla bir şey katmamıştı. Kazandıklarını ortaya koyduğunda da köylüler onunla alay ettiğinden aykırı bir adam oluyordu. Örneğin konuşurken, "Öyle değil mi ya?" dediği için adını "Dimiya" koymuşlardı. Ağaçtan yaptığı el arabasıyla da alay etmişlerdi, "Bu köyde düz yer yok" diyerek. Karısı Hatip Kızı Fatma Kadın teyze, babamın Sabık köyü hati-

Babamın, Sabık köyü hatibiyle evlenerek o köye gelin giden Hayriye teyzesi.

biyle evli Hayriye teyzesinin kızıydı. Bizim dağ köylerine göre, sahil köylüsü olarak daha ince ve görgülüydü. Çalışkan, becerikli, sevecen, güzel ve kültürlüydü. Bu kültür, sahil köyü yumuşaklığı ile Örücoluk yaylasına yapılan develi göçlerin Yörüklük anılarını taşırdı. Kardeşleri develeriyle bizim köye geldiklerinde evlerinin önünden geçemez ama deve görmek için de oradan ayrılmazdık. Onu da çocukluğumun efsane gelinlerinden biri olarak anımsıyorum. Analarımız kuşağından olan Hatip Kızı teyze de, anası Hayriye Teyze gibi, Macar köyündeki ebemiz gibi zihinsel ve bedensel fonksiyonları yerinde olarak yüz yaşını geçti, geçen yıl öldü.

Molla Yusufların evinin sağ yanında, aşağı sokağa giden daracık yolun üzerinde, babası Şıh Mustafa'dan kalma küçük ve eski evde anamın dul Hatıca teyzesi ve oğlu Melek dayı otururlardı. Hatıca teyze, kocası Tahsildar Hüsnü'nün memleketi olan Anamur'da da bir karısı olduğunu öğrenince kocasıyla bozuşmuş. Bunun üzerine Tahsildar Hüsnü de iki çocuğunu alıp Anamur'a dönmüş. Ama Melek dayı ayrılığa dayanamayarak Anamur'dan kaçıp anasına gelmiş, ağabeyi Hakkı orada kalmış. Hatıca teyze bu evde oğluyla birlikte yoksulluğun ve yoksunluğun tüm çeşitlerini çekmiş ama onurundan ödün vermeyerek sabırla, yüreğindeki güçle asılmış yaşama. Öyle anlatırdı anam. Melek dayının, Gevenes'teki Hasan Ali dayımın kızı Meymane (Nene Kadın) ablayla evlendiklerini anımsıyorum. İmam nikâhı yapılırken oda kapısının bir yanına Melek dayı, bir yanına Nene Kadın ablayı koymuşlardı. Hasan Hoca, "Aldın kabul ettin mi?" diye sormuştu yanılmıyorsam. Nene Kadın abla sonradan güldükçe gülmüştü bu sözlere. Şıh Mustafa'nın adı konan Mustafa Erkan'ın, Prof. Hüsnü Erkan'ın, Dr. İhsan Erkan'ın, Dr. Kenan'ın, eğitim uzmanı Uğur'un ve okumamış Ayten'le Sabiha'nın çocuklukları bu evde geçti. Onlar Gazipaşa'ya göçtükten sonra Hatice teyze burada yalnız yaşadı, yaşlı bir çınar gibi öldü. Evi, bir tarihte yanıncaya kadar ayakta kaldı. Nene Kadın ve Melek dayı da doksanlarına varmış ihtiyarlar olarak hayata gözlerini yumdular.

Bu evin arkasındaki daracık yolun üst tarafında Bülbüllerin tarlasının yüksek duvarı vardı. Evin öbür ucundaki oda, Hatıca teyzenin Sabık köyündeki kız kardeşi Emine teyzenindi. O da oğlu ve geliniyle bizim yaylaya göçerdi. Dönüşte burada bir iki ay kalırlardı. Yol, evin bu köşesinden, taşların arasından aşağı Kırahmetlerin evinin önüne dönerdi. Köyün en büyük ve görkemli

eviydi orası ama eskiydi. Kocaman borda kapısından ahıra giriliyor, ahırın içinden merdivenle yukarı çıkılıyordu. Ahır üç bölmeli ve basamaklıydı. Üstünde, her birinde ocak olan dört odalı, kilerli bir kat, onun üstünde içten birkaç basamakla çıkılan iki taraflı ve ocaklı, mastapalı, turalı, büyük bir hayat vardı. Kat kat yükselen çardağın önünde oğlaklar için sonradan eklenen ahırın dam başı ile ev iyice büyüyordu. Kırahmetoğlu Hasan Efendi'nin kendisi, ilk karısından olan oğlu Seydi Efendi ve kızı Sultan, millet mektebinde okumuşlardı. İnceağrı köyünden Tayır Hoca'nın kızı olan ilk karısı ölünce, komşuları ve akrabaları Ahmet Çavuş'un kızı Cemiş teyzeyle evlenen Hasan Efendi akıllı, güngörmüş bir köylüydü. Tüm işlerini kendi yapar, hem de iyi yapardı. Bağında bahçesinde en iyi ürünleri o yetiştirirdi. Cemiş teyze buğday benizli, şakacı bir kadındı. Güzeldi, naifti. Yüzünde bir beni, altınlı çiftişi gümüş tepeliği vardı. Arkadaşlarımız olan kızları Zekiye benden iki yaş büyük, Sayime de bir yaş küçüktü. Bu evin kileri sarı sarı kuru üzüm keseleri, pekmez küpleri, narlar, vb. yiyeceklerle dolu olurdu. Cemiş teyze ölünce Hasan Efendi Macarlı Fatma Aba'yla evlenmiş, Tekin doğmuştu. İyi ki doğmuştu, çünkü köyde o aileden sadece Tekin ve oğulları Bülent, Mahir ve Yüksel var şimdi aileleriyle birlikte. Bir de Seydi Efendi'nin çocukları.

Kırahmetlerin önünden aşağı doğru inen taşlık yol, bitişik nizam bir evin ardına varırdı. Cemiş teyzenin babası Ahmet Çavuş ve amcası Cüce Emmi'nin ters kapılardan işleyen bitişik nizam bu eski evleri de babadan kalma olmalıydı. Sadece damları ortak, öbür yandan bahçeleri bile ters yanlardaydı. İki kardeşten büyüğü Ahmet Çavuş daha zengindi. Köylüler ona "Eşkeduracı" derlerdi. Ona bu ad İşkodra'da askerlik yaptığı için yakıştırılmıştı. Köyümüzde böyle takma adlılar çoktu. Aynı adlı iki kişiyi birbirinden ayırt etmek için bir ko-

laylık olmalıydı bu yöntem. Örneğin, Ahmet Çavuş'un babasına Cin Mehmet derlermiş. Ahmet Çavuş'un oğlu Mehmet dayıya da Cin Mehmetoğlu derlerdi.

Ahmet Çavuş benim küçüklüğümde köyün en yaşlısıydı sanıyorum. Üç etek entari giydiğini, sakallı ve sarıklı olduğunu hayal meyal anımsıyorum. Ona sarığın camiden başka yerde kullanılmasını Kemal Paşa'nın istemediğini söylediklerinde, "Boşuna savaşmadık İşkodura'da, Kemal'in bir bildiği vardır elbet!" diyerek bir daha takmamış sarığını. Köylüler, "Kemal" demeyi ondan öğrenmişler sanıyorum. Bazen bizim evin önünden odaya geçerken ya da dönerken asasını tıklatarak çıkar gelir, "Gelin kadın bir kahve yaparsan içerim" derdi anama. O da hemen bir kahve yapıp sunardı bu beyaz sakallarını sıvazlayan ihtiyara. Onu çardakta gören yoldan geçenler çıkar gelirlerdi sohbet için. Yaşlı, sakallı, sarıklı olmasına karşın hocalık taslamaz, kendisinden küçük olan Hasan dedeyi işaret ederdi bu onun işi diyerek. Çoğu kez takılırdı ona, "Sizin oralarda ne var, ne çok?" diyerek. Bir de kendi çocukluğunu, anasını anlattığında herkes onu gülerek dinler ve eskinin yaşamına şaşırırlardı. Gittikçe feri kaybolan gözleri günün birinde iyice görmez olduktan sonra da uzun süre yaşadı Ahmet Çavuş. Onlarda bal, yağ çok olurdu. Arada, bir tas susuz bal gönderirdi bize. Oğlu Mehmet dayı Zeytinburun'dan İsmet teyze ile evlenmişti. Alanyalı bir küçük zabitin kızı olan İsmet teyze, babası savaşta ölünce başka şehirlilerin yaptığı gibi bu dağ köyüne sığınan Ballı Kızı teyzenin kızıydı. Ballı Kızı teyze Göçük köyündeki Ballı sülalesindenmiş. Göçük yoluyla bize akraba oluyordu. İsmet teyzenin altınları, malı mülkü de Ahmet Çavuş'un zenginliğine zenginlik kattı derlerdi. Ama onların da yoksul bir yaşamları vardı herkes gibi. Bizim köyün zenginliği lafta kalırdı. Ekersen bağ, ekmezsen dağdı. Üstelik ekecek yerler de sınırlıydı. İsmet teyzeler

yolun sonundaki yeni damda, Ahmet Çavuş karısı Dudu Aba'yla kendi evinde kalırlardı ama ayrılık gayrılık yoktu aralarında. Sanıyorum Ahmet Çavuş'la Dudu'nun resmi nikâhı yoktu. Dudu da buna hevesli değildi. L harfini söyleyemeyen Dudu Aba, Ahmet Çavuş'a, bir de eşeğe, ineğe bakar, kimi zaman oğulluğuyla Hamsazağı'na işe giderdi. Eşekleri Kıbrıs eşeği denen büyük ve güçlü bir eşekti. Yaylaya göçerken ona binmekle ata binmek bir sayılırdı. Mehmet dayının da katırı vardı.

Bitişikteki Cüce Emmi, köyün güngörmüş kişilerindendi. Karısı Ümmü Gelin (ona yaşlılığında da böyle denirdi) oğulları Ali, Mustul, Çoban Yusuf ve kızları Nazlı ile uyumlu bir köy yaşamı sürerlerdi. Topraklarının olmaması nedeniyle yoksullardı. Evlerinin önündeki büyük badem bahçesi de verimli değildi. Yüksek Öğretmenli Mehmet Görgülü, kardeşi Öğretmen Mustafa, Almancı Hıfsı, Hemşire Arife, Hemşire Safiye ve Hemşire Gülseren, Cüce Emmi'nin torunlarıdır.

Yeni damın biraz ilerisinde, Callap Yusuf'la kardeşi Callap Hasan'ın evleri vardı arka arkaya. Bahçeleri öteki bahçeler gibi işlenmiş ya da yeşil değildi. Nar ağacından başka bir şey yoktu o bahçede. Toprağın altı taş ya da susuzdu sanıyorum. Kayabaşından gelen köy suyu oraya ulaşmıyordu belki de. Evlerinin arkasındaki ceviz ağaçlarının hepsi bizimdi. Callap Yusuf'un karısı Durdu Gelin kendini yoksulluğun çaresizliğine kaptırmayan dirençli, namlı bir kadındı. Çocuklarına yemez yedirir, giymez giydirir, tüm yoklukları örtmeye çalışırdı bir şekilde. Üstünü başını temiz tutardı. Kocası ona iyi davranırdı. Alanya'ya tanıklığa giderken kocasının onu eşeğe bindirmesi köyde çok konuşulmuştu. "Callap kendisi yürümüş, Durdu gelini bindirmiş" diye gülüştüklerini anımsıyorum. "Doğru mu?" diye soranlara güler, "Niye doğru olmasın, benim kıymetimi bilmesi

ayıp mı?" diye sorardı o da. Callap Yusuf da, "Arkadaş, gözümün önünde yorulan avradı sırtıma bile bindirirdim" dediğinde, "Onu da yapar bu Callap" derlerdi köyün erkekleri.

Callap Yusuf'un kardeşi Kocagöz Hasangilin çocukları yoktu. Karısı Müslüme daha önce İrbili'yle evlenmiş, ondan kızı Zehte doğmuş, daha sonra Meryem kuma istemediği için ayrılmıştı. O zamanlar yukarı sokakta kardeşi Kökettin'in bir odasında oturduğunu, Zinecik adında bir çocuğu olduğunu anımsıyorum. Bu onun lakabı değil, adıydı. Biz oynarken Zinecik gelir, oralarda oturur ama oynamazdı. Babası yoktu. Bir süre sonra öldü Zinecik. Müslüme, daha sonra Callap Hasan'la evlendi, kızıyla birlikte onun evine geldi. Zehte benim taydaşımdı. Bir süre davar çobanlığı yapmıştı. Çok iyi oğlak güderdi. Sanıyorum ağaçtan düşüp ölmüş. Callap Hasan çok iyi balta kullanır, ağaç işlerine giderdi. Düztaban olduğu için işlerinin iyi gitmediğini söylerlerdi.

Bizim evin arkasından, dutcağızın dibinden geriye giden bir yol camiye, odaya ulaşır, çeşmenin önünden, caminin yanındaki bizim tarlaların ardından yukarı Çingeneler belenine ağardı. Bu yukarı yol, mezarlığın yanından, bizim tarlanın ve Bülbüllerin Harman beleni ekeneğinin başından ormanın içine dalarak Gazipaşa'ya yönelirdi. Aşağıda, çeşmenin oradan aykırı giden öteki yol, İsmet teyzelerin ve bizim bağın arasından geçer, biraz sonra İrbililerin Ütücek denen yerine varırdı. Buradaki bakımlı tarlaların büyük kısmı bizim, amcamın ve Hasan dedenin, bir kısmı da İrbili'nindi. Oğlu Ahmet davarları, kızı Fatma oğlakları güderdi benim çocukluğumda. Meryem, çobancılık işlerini, İrbili çiftçilik işlerini kuralına göre en iyi yapanlardandı. Onların kaymağı yoğurdu, yanık kokulu yağı, bal gibi kavunları, karpuzları, güzel incirleri, üzümleri olurdu. Belki bu yüzden

durmadan Ütücek'e gidelim derdik küçüklüğümüzde. Her gidişimizde Meryem sofrayı serer, hemen kaymağını, balını koyardı. Kınalı kır saçları arasında sevecenlikle gülen çakır gözleriyle sanki bizi kucaklardı. Anlattığı her şeyi bir öyküymüş gibi anlattığından dikkatle dinlerdik söylediklerini. Oraya hem küçük olduğumuzdan hem de yılandan çıyandan, hatta şeytandan korktuğumuzdan tek başına gidemezdik. İrbili, yıllarca Yemen'de kalmış bir savaş tutsağı olduğu için köylüler onu Hacı Emmi diye çağırırlardı. Ama Hacı'nın din işleriyle arası çok iyi değildi. Odaya herkes namaz kıldıktan sonra geldiğini söylerlerdi.

Çingeneler beleninin ilerisinde bir bölümü yolun altında bir bölümü üstünde kalan, Çayırderesi denen bizim mandalların bir ayağını burayı ekip biçen Kök Mustafa'ya, yolun üstündeki yanını da büyük amcama vermişti babam. Kökettin yeni evini buradaki harmana yapmıştı. (Daha sonra da biz kardeşler, bu tarlaların tamamını Kök'ün oğlu Abdurahman'a verdik. Ama o gece anamın sesi kısıldı.)

Ütücek yolunun üstünde, köyün en büyük toprağı olan elli dönümlük seki de bizim tarlamızdı. Seki ile Ütücek arasında uzayan yol daha ötede Çayırderesi'ni bölerek Evliya'nın Bağı denen kocamış bağa doğru ilerlerdi. Tepeleri aşıp Gözlük Gediği'nde yukarı yolla birleşerek, Gazipaşa'ya doğru akar giderdi bu engebeli yol.

Bir tarihte (1987 olmalı), Norveç'te bir ay kadar kalmıştım. Orada köy müzesinde gördüklerim beni son derece şaşırtmıştı. Gezdiğim köy evi sanki bizim İrbililerin Ütücek'teki evinin aynısıydı. Dolapları, ip eğirmek için eğirtmeçleri, yüklükleri ve yanında zahire koymak için küçük ambar, hepsi İrbili'nin evindeki gibiydi. Dahası eve çıkan, birkaç basamak olan taş merdivenlerin onlarınki kadar aşınmış, yamulmuş olmasıydı. Şaşkınlı-

ğımı yanımdaki Türkçe bilen Norveçli'ye söylediğimde, "Köylülük olgusu her yerde benzer ama tarihler başkadır" demişti.

Geçmişin kapıları

Anılarda ya da edebiyatta kapıyla ilgili yazılar var mı diye araştırmış değilim. Ancak belleğimin bir köşesinde yer alan, çocukluğumdaki kapılarımızı ya da kapısızlığımızı yazmadan edemiyorum. Kimi okurlar, "Kapının ne önemi var?" diyebilirler ama anlatacaklarım bugüne değil, geçmişe dair. Nice çelik kapıları bile kırıp geçerek insanların malına, canına kıyan bugünkü kapkaç ve terörü, dahası tv ekranlarında tanıtımları ayrıntılarıyla yapılan "hırsıza dayanıklı" yeni çelik kapıları görünce, çocukluğumun insan yüreğinin yüceliğine güvenen kapılarından söz etmeyi gerekli görüyorum.

Gündüzleri insanlar evdeyken herkesin kapısı ardına kadar açık sayılırdı ve kapı tıklama âdeti yoktu. Biliyorum buna ilkellik diyeceksiniz. Öyle kuşkusuz. Ama yürekleri gibi kapılarının da öteki insanlara açık olması köydeki yaşamın bir özelliğiydi. Tüm evlerin girişinde oturma yeri olan ve "hayat" denen bir bölüm vardı. Siz içerde olsanız bile gelenler hayata otururlar, "Bu eve kıran mı girmiş?" gibi sözlerle seslerini içeri duyururlardı. Eğer gelen tanıdık değil, mesela başka köydense, "Kimsin, necisin, nerelisin, hayır mı şer mi?" diye sorulurdu.

Kapının biçimine göre, içerden körsüklemek,[13] kapının halkasına "reze" denen bir iç çengel takmak gibi yöntemler yok değildi. Ama bunlar akşamları yatarken bile kullanılmazdı çoğunlukla. Kapının sadece kapalı olması yeterliydi. Geceleri kedi, köpek girer diye korkulur ama insan girer diye korkulmazdı. Örneğin köydeki evi-

13 Körsük: Kapı mandalı, kapı sürgüsü.

mizde tam yattığımız ya da yatacağımız sırada anamız bize, "Biriniz kapının rezesini takın gelin" dediğinde, ben "Boyum yetişmiyor" derdim, ablam da, "Yalan söylüyor, yetişiyor" der, hiçbirimiz gitmeyince öylece kalırdı. Gündüzleri evde kimsenin bulunmadığının işareti olarak kapı deliğinden dışarı çıkan bir demir halkaya anahtar yerine bir çöp takılırdı. Gece ya da gündüz, tarlaya bahçeye işe gidenler kapılarını kilitlemeye gerek görmezlerdi. Kilitleyenler de anahtarı kapının üstündeki ya da yandaki anahtar deliğe koyarlardı ve bunu da herkes bilirdi.

Kapılar ancak aile yaylaya göçerken evde kimse kalmamışsa kilitlenirdi. Anahtarlar yine yandaki deliğe koyulur, çoğu zaman ya köyde kalan birine ya da yayladan inen birine, "Bizim anahtar şurada, evi aç şu eşyayı al getir" denilebilir, evler emanet edilebilirdi.

Daha ilginç olanı yayla evlerinin kapı güvenliğiydi kuşkusuz. Bizim yaylalarda o zamanlar şimdiki gibi evler yoktu; manar denen birkaç barakanın dışında ağaçlardan çadır gibi yapılıp üstü pürle[14] örtülen, varsa çevresi taşla biraz yükseltilen evcikler vardı. Bu evciklerin bir yerinde içeri girecek kadar boşluk bırakılırdı. Evde olunmadığında ya da geceleri bu açık kapıya iki yakalı bir değnek koyulur, üstüne küçük çul, çuval ya da kilim asılırdı. İşte evin kapısı bu kadardı! Gece de kedi, köpek, inek, buzağı filan girmesin diye örtüler asılırdı kapıya. Kimi zaman komik ya da üzücü olaylar yaşanırdı kapısızlık nedeniyle. Örneğin, aç kalmış bir inek kimse fark etmeden bir eve girip ekmek teknesini boşaltır, kimi zaman da geceleri bir köpek yağ kabağını yalarken yakalanırdı.

Karatepe yaylasında bir gece hepimiz bir kadın çığlığıyla uyandık. "Komşular yetişin bir adam bana yapıştı (tecavüz)!" diye bağırıyordu kadın. Herkes oraya koş-

14 Pür: Çam, ardıç, ladin ağaçlarının iğne gibi ince yaprakları.

tu. Sonra oraya koşan kalabalık kahkahalarla gülüşmeye başlayınca anlaşıldı ki bu bir şakaydı. İngiliz Ümmü'nün kızı Dursun'un kocası Kırıt Ali köyde su sulamayı bitiremeyip öteki köylülerle yola çıkamamış, gece yarısı herkes uykudayken ulaşabilmiş yayla evine. Dursun kocasının geldiğini anlamış ama uyur taklidi yaparak beklemiş. Kocası tam yatağa gireceği sırada başlamış bağırmaya, "Beni kurtarın komşular!" diye. Böyle şakacı insanlardı Bilhoslular kadınıyla erkeğiyle.

Ankara'da İstanbul'da kapı kolaçan etmekten, yatarken orayı burayı kapamaktan bıkanlar, insanın en temel gereksinmelerinden birinin kaygı çekmeden güven içinde uykuya dalması olduğunu iyi bilirler. Ne var ki evler sadece gece değil, gündüzleri de hatta kendimiz içindeyken de üst üste kapılarla, zincirlerle kapatılıyor ama gene de mala, cana yönelik saldırılar durmuyor. Üstelik, bunları yapanların çoğunun köylerden kentlere akanlardan, hatta bu kesimin gençlerinden oluşması daha da hüzün verici bir çelişki ne yazık ki. Bugünleri gördükçe, o eski kapısız, kapkaçsız yaşamlarımızı özlemle düşünüyorum doğal olarak.

"Bizim köye taş yağmış!"

Köyümüze sanki taş yağmıştı. Her yerde taş ve kayanın her çeşidi vardı. Yumuşak kayrak taşlar, gök taşlar, tuz parçalarına benzer parlak taşlar, bir bölümü toprağın üstünde bir bölümü altında olan koca taşlar ve dağlarla bütünleşen yalçın kayalar. Yamaçlardaki basamaklı tarlaların, bağların, bahçelerin, yolların yüksek duvarlarının durmadan yapılması bile biraz olsun azaltmıyordu taşları. "Bizim köye taş yağmış!" derlerdi büyükler. Yeri kazdıkça çıkan taşlar, kazılan yerin çevresine duvar örmeye yeter de artardı. Birazı da suların sellerin yamaçlardan sürükleyip getirdikleriydi kuşkusuz. Tüm

yollarda köklü taşlar olur, insanlar ve hayvanlar onların üstünden atlamak zorunda kalırdı. Birçok yerdeki köklü taşlar, Gökkaya, Bozkaya, Göztaşı, Ballıkaya, Kızılkaya gibi adlarla anılırlardı. En heybetlisi de köyün arkasındaki Gözkayası'ydı.

Geniş topraklar, tarlalar yoktu köyümüzde ama o sınırlı topraktan çıkan ürünlerin tadına doyum olmazdı. Topraksızlık yüzünden temel gıda olan hububat ekenekleri ise çok azdı, bu da yoksulluğun komşularımızın peşini bırakmaması anlamına geliyordu. Topraklarımızdan satılacak kadar meyve ve sebze de çıkmaz, kaldı ki çıkan ürüne de alıcı bulunmazdı o yıllarda.

Tahıl ekmek için uzaktaki orman içlerinden ağaçları keserek "keleyme" denen ekenekler yaparlardı. Ormanın eteklerinde, kimi zaman da ortasında, küçük ağaçlar yakılarak, büyükleri kesilerek toprak ekime hazırlanırdı. Herkesin ekeneklerinin adları vardı. Karakoyak Şıh Mustafaların, Tanışman büyük amcamın, Kemer küçük amcamın, Harman beleni Bülbüllerin, Kaplan Harmanı Danguşların ekenekleriydi örneğin. Bor ve Gözlük gediğinde ise öteki köylülerin ekenekleri vardı.

Beni en çok etkileyen, köylülerimizin kışın ucundaki soğuk havalarda kadın erkek, gece erkenden kalkıp, öküzünü sabanını alıp o uzak yerlere çift sürmeye gidişleri ve akşamın soğuğunda yorgun argın dönmeleri olurdu. Dünyanın en zor işi gibi gelirdi bana, onların ilk horoz öttüğünde ya da sabahın ayazında ağır aksak o uzun yola düşmeleri. Öküzle, sabanla ekemedikleri engebeli yerleri kazma ile ektiklerinden çoğunlukla ailece gidip gelirlerdi. Soğuktan elleri yüzleri çatlak çatlak olur, cansızlaşırlardı sanki.

Ekinler yeşermeye başladığında ise domuz belasını atlatmak için herkes kendi ekinliğini beklemeye giderdi akşamları. Bunun için ekinliklerin başında "çivlik" denen bek kulübesi olurdu. Akşamüstü eşeğine binmiş,

köyün ters tarafına doğru giden erkeklere, bu saatte nereye gittikleri sorulduğunda bıkkın bir yüzle, "Beke!" derlerdi lafı uzatmadan.

Ekin biçme zamanında da güneşin altında çekerlerdi benzer eziyeti. Kimi zaman, yanlarına bir deri ayran, bir bohça ekmek ve biraz keş alıp birkaç günlüğüne yatılı giderlerdi işi çabuk bitirmek için. Yanmış, tutuşmuş, bir deri bir kemik kalmış olarak dönerlerdi harman sonu, üstelik bekledikleri ürünü alamadıkları için mutlu da görünmezlerdi. "Hayvanların samanı olacak işte" derlerdi.

Onca emeğe, hatta orman cezasına karşın yer demir gök bakır olurdu. Sadece oralar değil köy içindeki işlenmiş küçük tarlalardan bile zahire almak kolay olmuyordu o yıllarda. Davarların gübrelerini iyi kullananlar, tarlalarında davar yatıranlar iyi ürün alabilirler ama gene de gereksinmelerini karşılamaları zor olurdu.

Sadece bizim köyün değil tüm bayır köylerinin durumu aynıydı. Üstelik ektikleri ve ekmek olarak yedikleri her zaman arpa olurdu. Buğday, bulgurluk, tarhanalık, çöreklik olarak kullanılır, çok ekilmezdi. "Mihtan" denen, buğday-arpa karışığı bir çeşit daha vardı. O yıllarda mihtan ya da çavdar kullanmak bile bir ayrıcalıktı bayır köylerinde. Bir de su altındaki tarlalara ekilebilen darı (mısır) vardı temel gıda olarak. Darı çöreği makbul bir ekmekti ama o da çok olmazdı.

Ekmek için gerekli bu tahıllardan, çok az aile kendine yetecek kadar yetiştirmiş olurdu. Barutçu, İrbili gibilerin dışındakilerin çoğu, yaz gelmeden kıtlık çekmeye başlarlardı. Kimileri unlarına mısır koçanı, kimileri ot, burç filan katarlardı. Oğlu Melek dayı işi ele alacak yaşa gelmeden önce, Hatıca teyze böylesi kıtlıkları çok çekmiş. Çitlembik burçlarını, mısır koçanlarını ununa karıştırarak idare eder, kimseden ödünç bile istemezmiş. Yazı getiremeyenler, Pazarcı'daki, İnceağrı köyün-

deki ağalardan borç arpa, buğday almaya giderler, eşeklerinde yarım çuval tahılla dönerlerdi.

Babam, bağ bahçe, kovan işleriyle uğraşsa da ekim işlerine girmezdi oldum olası. Tarlalarımızı ekmek isteyenlere ayrı ayrı verirdi. Çayırderesi'ni Kökettin, Ütücek'i İrbili, Bük'ü Bayramali, caminin yanlarını Akça Yusuf, Çevlikler'i Tosmar Yusuf sürekli ekerlerdi. Büyük susuz tarlalar ise kimi zaman boş kalır, kimi yıl isteyene verilirdi. Ekenlere tohum verilir, yetişen ürün yarıya bölünürdü sanıyorum. Ama öyle ahım şahım ürünler vermezdi bu tarlalar. Kimi zaman ürün o kadar az olurdu ki olan da tohuma ayrılırdı. Hatta kimi zaman tohum yeniden satın alınır ama tarla boş kalmazdı.

Bir yıl, Kökettin buğday ekmişti Çayırderesi'ne. Hasat zamanı bölmek için babamı çağırdığında ben de peşine düşmüştüm. Harmanda yığılmış bir miktar buğday vardı. Tohumluk ayırdılar Kökettin'in evinde kalması için. Kalanı paylaştırdı Kökettin. O kadar azdı ki, "Ben bunu senin elinden alıp evime götüremem Mustafa, kalsın" dedi babam. "Peki eve ne söyleyeceksin?" dedi Kökettin, "Yarın senin getireceğini söylerim, sen de harmandan gece biri çalmış dersin" dedi babam. Kökettin benim duyduğumu söyleyince, babam benim duyduklarımı kimseye anlatmayacağımı söyledi. Bunu çok küçük yaşta öğrenmiştik ablamla ikimiz. Köylülerimizi her zaman kayırır, her şey onların olsun isterdik. Çünkü onlar bize ne istersek verirler, yaparlardı. Akşam anama anlattı babam, "Kökettin'in ürünü çok az, alıp getiremedim, içim dayanmıyor" dedi. "Ne olacak bu köylünün hali, çalış çalış boşa. Köylü yarattığı yetmiyor gibi, bir de toprak vermemiş bizim buralara" dedi anam üzülerek. Sabahleyin Kökettin bize geldi, anama kurdukları öyküyü anlatmaya başladı. "Hakkınızı ayırmıştık, harmandan gece biri çalmış" dedi. "Keşke çalınacak kadar olsa da çalsalardı Mustafa, utanma" dedi anam.

Bin bir efsaneli dağlarımız

Birkaç yıl önce Bremen'e gittiğimde Türkolog Prof. Klaus Liebe Harkort, oranın en yüksek yerini göstermek için beni bir yerlere götürdü. Arabadan indiğimizde çevreme, karşılara baktım, görünürde öyle yüksek bir yer yoktu. Ben böyle çevreme bakınırken, o hemen yanımdaki bir tümseği gösterdi. Sanıyorum yüksekliği üç ya da dört metre bile olmayan bir engebeydi. Üstü çimle, çiçeklerle örtülmüş olduğu için ilk bakışta ayrımına varmamışım. Görkemli dağları olmadığı için Klaus'a acıyıp, "Bizim oraya gel, sana birkaç dağ vereyim getir şuraya dik!" diyesim geldi.

Sonra Almanya'nın Duisburg kentinde gördüm uzaktan bir yüksek yer. Neyse ki küçük de olsa burada bir dağ varmış dediğimde, Denizli eski TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) Başkanı Hüseyin Çölgeçen, oranın bir çöp dağı olduğunu söyledi. Alman akıllı ya, çöpleri bizim gibi dere boylarına dağınık dağınık dökmeyerek böyle derli toplu, hem de geometrik bir dağ yapmışlar. Kuşkusuz ünlü Alpleriyle, Pireneleriyle yaşlı Avrupa'nın dağları yok değil ama sanki olanları da teknoloji törpüleyip yiyip bitirmiş gibi her yer dümdüz. Ya da çoktan düzlüklere (dağdan şehre) indiklerinden böyle görünüyor.

Oysa sıra sıra Toroslar'ın, dağ köyü çocukları olan bizler ne görkemli dağlar görmüşüz ve bin bir efsanesi olan o dağ başlarında ne yaşam mücadelesi vermişiz küçücük yaşlarda. Doğayla bütünleşen çocukluğumuz dağ ve orman kültürüyle, iklimiyle yoğrulmuş özgürce. Sonra insanlar düzlüklere, kentlere indiler zamanla eğitim, sağlık, iş ve meslek için ama vardıkları yerlerde umduklarını bulamadılar.

Dağ köyü insanları, doğa harikası kayalara, ulu ormanlara bakarak, "Elbet bir bildiği var ki bunları yarattı bizim için" diyerek tanrıya hayranlıklarını belirtirler,

doğanın güçlükleri ve güzellikleri karşısında hep tanrının büyüklüğünü duyumsarlar, onunla konuşurlardı.

Günümüz dünyasındaki çılgınlıkları gördükçe, dümdüz yoldaki sipsivri belaların tanığı oldukça, uygarlığın bin bir çelişkisini, büyük ve küçük hırsızları, çelik kapıları kıranları gördükçe; dağlarımızın doğa harikası yalçın kayalarını, şairin dediği deli rüzgârlarını, ormanların oksijen taşıyan uğultusunu, kekik kokularını, patika yollarını, kilit bile takılmayan köy evlerini, kapısız yayla konutlarını ve özgürlük meydanı küçük sekilerini özlemle anıyoruz doğal olarak.

Bir yandan ormanları mahvetti diyerek güzelim keçi soyu tüketilirken öte yandan en nadide ağaçlarla kaplı ormanlar kasıtlı yangınlarla, turistler için golf sahası yapmak ya da villalar dikmek için yerle bir edilmektedir. Oysa bizler o kesilen ağaçların, yakılan ormanların bin bir öyküsünü, ninni gibi uğultularını dinleyerek doğanın bağrında büyüdük. Duyduğumuz uğultunun ne olduğunu sorduğumuzda babam, "Orman türkü söylüyor" derdi bir giz gibi. Bu yüzden, günümüzde olanların anlaşılması biz okumuş insanlar için bile kolay değil.

Çocukluğumdaki bir orman yangınının insanları nasıl can evinden vurduğunu, yıllarca yasa boğduğunu unutmuyorum. Manastır yaylasında bir sabah acı bir ünlemeyle uyandık. Kise beleninden bir erkek sesi yükseliyordu. Herkes gözlerini ovalayarak kulak kesildi sese. "Ey... Çilelileeer.... Manastırlılaaar... Ortamanastırlılaaar... Kırcağızlılaaar... Karakoyakta yangın vaaar!... Helkenizi tahranızı alıp koşunnnn... Gazayak'a da haber salınnn... Karatepe'ye de haber salıınn..."

Karakoyak, köyle yayla arasında, suyu bulunmayan bir orman içiydi. Herkes birbirine sordu, duyan duymayana haber verdi. Gaybetler beleninden Gazayak'a doğru bağırdı biri: Heyyy!.. Gazayaklılaaaar... Böyle böyle

olmuş, acele siz de koşuuun!.. Başkaları da Tepegören beleninden Karatepe'ye bağırmak için koştular.

Ellerinde helkeler, baltalar, keserler, tahralarla kadınlar, erkekler ve gençler dolama yoldan Kise beleninden aşağı doğru hızla kayboluyorlardı. Anam ve üç yaşlı teyzesi de gelmişlerdi Kurtluhan belenine, dua ederek. Kendileri çocukken bile dolama yoldaki o ulu çamların var olduğunu söyleyerek ağlıyorlardı siyim siyim, "Salkım muğarını geçti yangın, koca çam da gider" diye inliyorlardı. Biz çocuklar da ağlayarak aralarına karıştık.

İlk kez böyle bir afet görüyorduk çocukluğumuzda. Köyden yaylaya çıkarken aralarından dolana dolana geçtiğimiz o koca uzun çamlar, o yemyeşil orman kıpkırmızı tutuşmuş, alevler yukarı doğru geliyordu. Duman salarak yürüyen, yükselen bir kızıl canavardı sanki yangın. Bize komik komik şeytan öyküleri anlatan Ayşe teyze orman için ağlarken sanki o değildi. Salkım muğarında su vardı, akıyordu durmadan. Havuzu da vardı. Belki orda durur diyorlardı. Yaşlı Hatıca teyze, "Çam pürlerini temizleyip yangını durdurmak çok zor" diyerek gözlerini siliyordu.

"Neyse ki köyden değil de daha yukardan başlamış. Değilse ağustosun sıcağında tüm evler de yanardı" diye konuşuyordu büyükler. "Ev yanmayı da gördük emme bu daha kötü" dedi biri. Küçük Hayrıye, "Yansın gene biter, dedem öyle söyledi" dedi. Anası ona kızdı, "Deden gibi nakıs konuşma kız!" dedi çocuğuna.

Yangın o gün sönmedi başka köylerden de gelenler olmasına karşın. O gece kimse uyuyamadı. Sabahleyin gene Kilise belenine koştuk. Gidip gelenler haber getiriyorlardı. Rüzgâr esmediği için yangın biraz hafiflemiş ama söndürülememişti.

O yangının nasıl söndürüldüğünü, sonra ne olduğunu anımsamıyorum şimdi. Yalnız yaylaya çıkarken altından geçtiğimiz birbirine değerek uğuldayan koca

çamların, delikanlı yeşil sürgünlerin ölü kütükleri, kömürleri kalmıştı yerlerinde. Hayrıye'nin dedesinin söylediği gibi yenileri bitti ama çoook geç büyüdüler. O ormanın çocukluğumdaki gürlüğünü, zenginliğini, güneş geçirmez yerlerini bir daha göremedik yıllarca. Her yıl yaylaya giderken ya da gelirken bu yangından söz edilir, insanlar inler gibi hâlâ üzülürlerdi kül olup giden yeşil ormanlar, ulu çamlar için.

İşsiz hayvan yoktu!

Köylerde yaşam, hayvanlarla ortaktı bir bakıma. Onlarsız olunamazdı; kimi insanın canından, çocuğundan ilerde gelirdi hayvanları. Hatırlıyorum da çocukluğumdaki hayvanlarımızın hepsi eylem adamıydı sanki! Bizim ya da başkasının asalak bir hayvanını anımsamıyorum, ortak köylü yaşamında yetki ve sorumlulukları olan bireyler gibiydiler. Onların da gördüğü işler vardı, belki bu nedenle, gerek kendi hayvanlarımız, gerek komşularımızınkiler, adlarıyla, sanlarıyla birer kişi gibi kalmıştır belleğimde. Örneğin o günlerdeki güzelim Ala kedimiz, evde bizden daha geride değildi. Ama günümüzün uyuntu apartman kedileri gibi dizimizin dibinde oturmaz, kendine düşen kimi işleri görmek için evin, bahçenin çeşitli yerlerini dolaşır, kilere, çardağa girer çıkar, börtü böcek, yılan çıyan ve fare var mı kolaçan eder, varsa yakalayıp getirir önümüze atardı.

Evimizde kolay kolay fare olmayışını Ala'ya borçlu olduğumuzu bilir, ona önem verirdik. Ala'nın gözünü tavandan ayırmadığı ve gidip gelip kuşkuyla tavanı kolaçan ettiği bir gündü. Kadın erkek birçok kişi bizim çardakta oturuyordu. Bir noktaya gözünü dikmişti kedi. Küçük amcam, herkese sus işareti yaptı, hemen elini beline atıp tabancasını tuttu. Ablamla ikimiz küçüktük, tabancayı görünce anamızın kucağına koştuk, parmak-

larımızla kulaklarımızı tıkadık. Paaat diye tabanca sesini duyunca ağlamaya başladık. Çil bir yılanın yarısı yere düştü, yarısı tavanda sallanıyordu. Yılandan korktuğumuz için yeniden ağladık, yeniden kaçtık anamızın kucağına. Ala yerdeki yarım yılanı kaptığı gibi bahçeye koştu, yukarda sallanan parçayı ise birisi sopayla düşürdü. Ala geri dönüp onu da aldı götürdü.

Yemesi içmesi dert değildi Ala'nın. Günümüzün huysuz kedileri gibi yemek seçmezdi. Aç kalsa ava çıkar, başının çaresine bakardı ama yoklukta bile kedinin beslenmesine yan çizilmezdi. Ala ortalığa tüy dökmez, oraya buraya çişini yapıp çevresine koku salmazdı. Bunun için bahçenin kedi deliği dediğimiz yanına koşar, oradaki külün, toprağın içine yapardı ne yapacaksa, üstünü örter, sonra yalanır, yulanır temizlenir öyle gelirdi eve.

Bahçenin köşesindeki kuytuda açık hava giysiliğimiz vardı. Bahçe merdiveninden oraya giysi yıkamaya inilir; biz çocukları da orada yıkayıp, temizlerlerdi çamaşır gününde. Anam ya da Emine abla bizi yıkarken Ala da sıraya girer, biz yıkandıktan sonra temiz giysilerimizi giyip güneşlenirken o da köpüklü sabunlarla yıkanmış olarak yanımıza gelip silkelenir, güneşlenirdi. O sırada bahçenin bir yerinde bir av sezmişse, fırlar giderdi onu gözetmeye. Bir de güzel taklit yapardı. "Hadi Alaca, kadınlar nasıl giysi yur göster" deyince kuyruğunu pat pat yere vurmaya başlardı. Çünkü giysiler bir taşın üstüne yığılır, küllü su dökülüp sabunlanarak ağaçtan yapılmış saplı bir tokucakla üstüne pat pat vurularak yıkanırdı.

Yaylaya giderken onu da götürürdük eşeğin üstüne bağlayıp, miyavlayıp inmek isterse indirirdik. Evde yalnız da kalabilir, acıkınca bir komşuya gidip doyabilirdi. Bahçe merdiveni kapısını açık bırakırdık oradan eve girip çıksın diye. Birkaç gün sonra yaylaya gelen-

lerden biri onu getirir, "Ala kedi peşimize takıldı" derlerdi. Bunu nasıl anladıklarını merak etmez, onun bizi aradığını bilirdik.

Köpeğimiz, atımız, eşeğimiz, ineğimiz, öküzümüz, buzağımız, keçimiz, koyunumuz, tavuklarımız, horozumuz, kekliğimiz, birçok hayvanımız olurdu. Sayısı çok olan keçilere bile sürü gözüyle bakılmazdı köy yerinde. Onların bile ayrı adı olurdu ne kadar çok olsalar da. Anımsadığım kadarıyla kimi keçilerimizin Güzelce, Aynalı, Sakarca, Alakız, Boncuklu, Küpeli gibi adları vardı. Güzelce, benim çok sevdiğim yazmışımın[15] adıydı. Bu genç yazmışlar doğurunca keçi olurlar, doğurmazsa kısır denir kesilirdi. Benim Güzelce'yi, doğurmadığı için günün birinde kesmişlerdi de ardından günlerce yas tutmuştum.

Köpekler, evlerin, dağların, tüm hayvanların bekçisiydi. Hele çoban evlerinin köpekleri o kadar önemli sayılırdı ki ben onları da çobanlar kadar önemli gibi görürdüm. Ya sürünün başında ya da merdivenin altında yatıp kalkar, tehlikeyi def etmek için arada bir havlar ama asla eve girmezlerdi. Yalları yanlarındaki kaplarına koyulurdu. Çişlerini çevreyi kirletmeyecek yerlere yaparlardı. Sahibi bulunmayan sokak köpekleri olmadığı gibi kimse köpeğinin boynuna bir ip geçirip kamunun kullandığı yollara çiş yaptırmadığından bizim köyün yamuk yumuk daracık yolları, İstanbul'daki Bağdat Caddesi'nden, sahildeki o canım çimenli yoldan daha temiz olurdu.

Köpeklerin asıl büyük etkinliği ve savaşımı yaylada başlardı. Kapısı bile olmayan derme çatma, açık saçık yayla evlerinde, herkesin derin uykuya daldığı saatlerde, hiçbir güvencesi olmadan orta yerlerdeki sekilerde ya da çitle çevrilmiş yerlerde yatan koyun ve keçilerin,

15 Yazmış: Bir yaşını geçmemiş keçi.

oğlakların, sığırların, at ve eşeklerin hatta kümes hayvanlarının kadim bekçisi köpeklerdi. Sürüden birilerini kapıp götürmek, parçalamak için geceleri dağdan inen vahşi hayvanlara dört bir yandan ordu gibi karşı koyarak onları kovalarlar, uzaklaşıncaya kadar arkalarından giderlerdi havlayarak. O sırada insanlar da uyanmış olurlar, vahşi hayvanlara karşı köpeklerle dayanışmaya geçerek ötekileri püskürtmeye çalışırlardı. "Siz yatın" deseler de biz çocuklar da uyanır, kurt ya da ayı bizi de kapacakmış gibi büyüklerin kucağına sokulur, korkuyla beklerdik ne olacak diye. Kimi zaman bir kurt ya da ayı, bir keçiyi ya da sığırı sürükleyip götürürken, köpekler çığlıklarıyla, saldırılarıyla yaralı olarak geri alabilirlerdi hayvanı. Kimi zaman da yanlarında bir sürü silahlı-çıralı kadın erkek olduğu halde bunu başaramazlar, ötekiler gecenin karanlığında avlarını parçalayıp sürükleyerek alıp götürmüş olurlardı. Bu savaşımda yenik düşen köpekler, dönüp dönüp havlayarak, çıralı adamlarla kadınlarla yan yana, yorgun argın ve üzgün geri dönerlerdi sürünün başına. Öyle günlerde güneş doğar doğmaz leşlerin üstünde kartallar uçak gibi dönmeye başlardı gökyüzünde. Her biri leşin çevresine yaklaşarak bir parça kapıp uzak ormanlara uçup giderlerdi. Onları yerde görmek için uzaktaki taşların başına oturup gözetler, görünce de korkardık. Sanki kuş değil birer oğlak kadar büyük olurlardı, yanlarına yaklaşamaz, bizi de kaparlar diye korkardık.

At, eşek, katır, deve, öküz gibi diğer hayvanlar köylülerin bir başka yaşam dayanağıydı. Onlardan mahrum olmak elsiz kolsuz kalmak gibi olurdu, zaten bizim dağ köylerinde kimse eşeksiz olamazdı. Benim de bir eşeğim vardı küçüklüğümde. Babam onu ortağımız Akça Yusuf'la ikimize almıştı. Eşeğe o bakar, onda kalır, kendi işlerinde kullanır ama yaylaya köye göçerken eşeğe ben binerdim. Onu sulamaya götürür getirirdim kü-

çükken. Taşın üstüne çıkarak üstüne atlama yaşına gelmeyi sabırsızlıkla beklediğimi anımsıyorum. Kıbrıs eşeği denen büyük cins bir eşek yalnız Ahmet Çavuşlarda vardı.

At ve katır çok az kimsede olurdu köyümüzde. At çoğunlukla binek için ama katır hem binek, hem yük içindi. Babamın her zaman bir atı olurdu ama bize faydası dokunmazdı. Kendinden başka kimseyi kolay bindirmez, üstüne küçük bir yük bile yüklemek istemezdi. Babam atlarını çok uysal yetiştirirdi. Ona bir insanmış gibi davranır, önem verirdi. Bu yüzden anamın ilçeden istediği tuz, bez gibi şeyleri bile getirmezdi atına yük olmasın diye. Bir kır atı vardı, ihtiyarladığında bile onu terk edemedi. Her gün birine verici olur ama veremezdi. Birine verdiğinde de sonu kötü olmuş diye uzun süre üzüldü. Bunu duymak, dinlemek istemezdi. Daha sonra çelimsiz doru bir atımız oldu. Babam onu da bildiği gibi akıllı uslu yetiştirdi. Herkes o atın babamın olduğunu anlardı. Biz de onu aileden biri gibi benimsemiştik.

Babam atlarını süslemeyi severdi. Gem takımı aynalı, boncuklu olurdu. Derili ala heybesini sadece ata binerken kullanırdı. Bir de Macar'daki Yörük akrabalarına dokuttuğu özel battaniyesi olurdu. Çok ince yünden, bordo ve krem renklerin hâkim olduğu, geniş ve ince, yol yol çizgili özenle dokunmuş, güzel bir örtüydü. Bunu birkaç kat yaparak eyerin üstüne koyar, uzun yolculuklarda yollarda yattığında üstüne örtünür, altına sererdi. Biri eskidi mi, benzerini gene dokuturdu. Bordo battaniyesi, ala heybesi ve atının ağırbaşlı gelişi ile babamın atını herkes uzaktan tanır, "Şavkı dayı geliyor" derlerdi. Atına gözü gibi bakar, başkaları gibi at koşturmazdı. Bunu biraz korkudan, biraz da atına acıdığı için yapardı. Güç denemesinden hoşlanmazdı babam.

Kümes hayvanlarının yeri de başkaydı köylerde. Onlar kadar özgür yaratıklar yoktu diyebilirim. Akşam oldu mu, ahırın kendilerine ayrılmış bir yerine, kimi zaman da iyi havalarda, hatta güz sonuna kadar ağaçların dalına tünerlerdi. Genellikle bahçeler, tarlalar sebze ekili olduğundan çok sayıda tavuk yetiştiren olmazdı. Olanlar da sebzeleri yemekten geri kalmazlar ama gene de tavukları kapatmak için bir önlem alınmazdı. Sanıyorum bu bilgisizliktendi. Tavukların başkasının bahçesine girmesinden, domateslerini, salatalıklarını yemesinden dolayı çok kavgalar olurdu. Kış aylarında yumurtlamaları için sabah akşam yem verilse de onlar karınlarını doyurmak için kendi başlarının çaresine bakabilirlerdi. Taneli bir şeyi gördükleri her yere girerlerdi onu yemek için.

Köyde aileden bakacak kimse olmadığında ya da yumurtasından yararlanmak istendiğinde tavuklar da yaylaya götürülürdü. Çoğunlukla ağaç dallarından yapılmış eğreti evlerin yanına tavuklar için de taştan çevrili kümesler yapılır, ağzı da akşamları ağır bir taşla kapatılırdı. Geceleri tilki ve çakallar onları kaçırmak için dört dönerlerdi yaylanın çevresinde. Köpeklerin heyecansız sesinden anlaşılırdı tavuklara tilki geldiği ve köpeklerin onları uzaklaştırmakta olduğu. Köpekler olmasa kapıdaki taşı bile devirip tavukları kaçırmak zor olmazdı o kurnazlar için.

Tavuklarla ilgili anılarım arasında biz çocukları çok mutlandıran birini unutamam. Yaylaya göçtüğümüzde ağaçların, kayaların, taşların arasında tilki ve çakal tehlikesini onlar da sezerler, uzaklara, ağaçların dallarına tünemezlerdi. Ama bazıları yumurtlamaları için kümeslerine koyulan folluklara değil de uzakta bir yerlerde kendi seçtikleri bir tesbi ağacının ya da ayı otlarının içine yumurtlarlardı. Yumurtladıktan sonra gıdaklasalar da nereye ne yaptıkları anlaşılamazdı. Kendileri için ya-

pılan tüneğe yumurtlamadıkları halde her gün gıdaklarlardı. Böyle durumlarda onun bir yerlere yumurtladığı anlaşılır, yakalanarak, ayağına büyük bir ip yumağı bağlanır, tavuk yürüdükçe ip çözülerek gittiği yer dikkatle izlenirdi. Bir süre sonra gıdaklayarak ayağının ipiyle çıktığı yere koşup baktığımızda bir hazine ile karşılaşırdık sanki. Aradan kaç gün geçmişse o kadar yumurtayı bembeyaz bir yığın olarak bulurduk ağacın kuytusunda. Çocukluğumuzun büyük zenginliklerinden biri olurdu bu olay. Bunun bir nedeni, o yıllarda o kadar çok yumurtayı bir arada görmememizden ileri geliyordu belki. Yumurtalardan biri orada fol olarak bırakılır, ötekiler kırmadan dikkatlice alınır, birkaçı çocuklara kaygana ya da tava çöreği yapılırdı. Köylerde bir tavuk kesip yemek bile sıradan değil, seyrek yapılan bir ziyafetti aileler için. Sadece önemli konuklar ya da tahsildar filan geldiğinde kesilebilirdi bir tavuk. Konuklarını hafife alanlar için, "Bir tavuk bile kesmemişler!" denirdi. O zamanın tavukları gerçekten çok lezzetli olurdu. Günümüzdeki "köy tavuğu" deyişi sanıyorum bu gerçekten kaynaklanıyor.

Kümes hayvanları içinde kuşkusuz en çok sözü edilmesi gerekenlerden biri horozdur. O günlerin köyleri için horozun toplum açısından işlevi daha önemliydi belki. Gecenin yarısında öterek, köyde hayatın başlaması için sinyal vermek zorundaydılar. "Horoz öttüğünde..." sözü köylü yaşamında belirleyici bir anlam taşırdı bu yüzden. Binde bir de olsa, erken ötüp herkesi şaşırtanı çıksa da her gece sabaha karşı, ezandan önceleri öterek gerekli duyuruyu yapardı horozlar. Bunun üzerine kadınlar kalkıp ekmek teknesinin başına geçerler, çifte çubuğa gidecek erkekler hayvanlarını yemleyip, azıklarını kuşanıp yola düşerlerdi. Erkekler işleri olmadığı mevsimlerde kimi zaman horoz dövüşü yaptırırlardı.

Ünlü ve çalımlı çobanlar

Sağ yatağın pelitleri
Dökülüyor gilikleri
Hiç aklımdan gitmiyor
Durducuğun dedikleri

Şimdiki gibi, "Çoban işte!" deyip geçilmez, çobanlık küçültücü bir iş olarak görülmezdi. Çocukluğumun çobanları, şimdilerin sporcuları kadar önemli, onlar kadar ünlü ve çalımlı olurlardı. En sevgili ve becerikli kişiler arasında onların önemli yeri olduğunu anımsıyorum. Nasıl olmasın ki her biri yüzlerce keçiyi burunlarını kanatmadan akşama kadar dağ bayır dolaştırıp, otlatmayı beceriyle yaparlardı yaz kış. Uzaklardaki o yalçın kayaları, uçurumları keçilerle birlikte nasıl dolandıklarını unutamam.

Ayrıcalıklı gördüğüm çobanlardan biri Cücelerin Yusuf'tu. Daha önceleri bu işi büyük oğulları Ali, sonra ortanca Mustul yapmış; ancak Cüce Emmi'nin çifte çubuğa gitme gücü azalınca onlar çiftçiliğe, Yusuf da çobanlığa başladı derlerdi. Kızları Nazlı da oğlak güderdi. Epeyce küçüktüm besbelli, akşamları sürüsüyle evimizin önünden geçerken Yusuf bana köyün en seçkin adamı gibi gelir, öyle bir etki yaratırdı üstümde. Yağmurlu havalarda omzuna aldığı kepenek onu gözümde iyice büyütürdü. Yusuf kepeneğini giyince keçiler daha disiplinli davranıyordu sanki. O heykirdiğinde,[16] keçilerin onun istediği yöne doğru gitmesine şaşırırdım.

Sadece kendilerinin değil konu komşunun davarını da güderdi Yusuf. Keçilerin sütten kesildiği ve oğlakla karıştırıldığı, artık açıkta, tarlada yatamayacakları ka-

16 Heykirmek: Bağırarak sürüden kaçan hayvanları toplamak, çevirmek.

dar havaların soğuduğu mevsimde, çobanlar sürüyü akşama doğru dağdan indirir, keçiler hiç zorlanmadan kendi evlerine sapabilirlerdi. Yusuf buna kendisi de dikkat eder, bir tekini bile gözden kaçırmazdı. Bizimkiler de evin önüne gelince, sanki insanmışlar gibi kendiliğinden yönelirlerdi avlu kapımıza.

Sabahları herkes ağılının kapısını açınca keçiler Yusuf'un heykirmesini ve çan seslerini duyarak koşarlardı sürünün arasına. Biz çocuklar sabahları erken kalkamadığımız için her zaman göremezdik bunu. Gördüğümüzde de hayvanların Yusuf'un ardında nasıl ciddi yürüdüklerine şaşardık. Akşamları koşarak iner, merdivene ya da çardağa çıkardım sürünün gelişine bakmak için. Çok soğuk olursa odanın penceresine koşardım. Keçilerin varlığı, çok kalabalık büyük bir köy gibi gösterirdi bizim orayı, yaşama zenginlik katardı sanki.

Çoban Yusuf, yazda kışta çoğunlukla dağdan eli boş dönmez, neler neler getirirdi. Sadece o değil çobanların hepsi böyle yaparlardı. Yakın yerlerde bulunmayan, ormanın içlerinde ya da yalçın kayaların doruklarında biten, çok güzel kokan renkli dağ çiçekleri olurdu ellerinde ya da şapkalarında. Önlerine çıkanlara bir demet verirlerdi. Yusuf'un getirdiği çoban armağanları bana orman içlerinin bildiğimizden daha güzel yerler olduğunu düşündürür, o giz dolu yerleri gördüğü için onu önemli bir kişi bilirdim.

Topladığı nergislerin kokusu uzaktan duyulurdu. Onları bağ bağ yaparak şapkasına takar ya da kepeneğinin altında tutardı. Ablamla ikimiz onu görünce yan gözle eline bakardık kepeneğin altından ne çıkaracak diye. Beklentimizi anlar, kocaman nergis demetini çıkarır, "Alın bakalım ablalar, bu sizin" derdi. Anam yanımızdaysa çiçek demetini derin derin koklar, bunları yarattığından dolayı Allah'a dua gönderirdi. Sadece nergisler değil, kırmızı laleler, çiğdem çiçekleri, mor me-

nekşeler olurdu deste deste. Yusuf'un ve başka çobanların dağdan getirdikleri sadece çiçek olmaz, başta çam sakızı, mevsimine göre çok değişik armağanlar bulup getirirlerdi. Örneğin azık çarşaflarına mantar toplamış olurlar, yarısını kabımıza boşaltırlardı. Hangi mantarın zehirli, hangisinin yenebilir olduğunu çobanlar çok iyi bilirlerdi. Pişirip yerdik güvenle. "Kuş eti gibi olur şu Yusuf'un getirdiği mantarlar" derdi anam. Çörek, börek gibi şeyler yaptığında çobanın hakkı diye ona da ayırır, sabah giderken akşam dönerken önüne iner verirdi. Ya da beni de yanına alır, yiyecekleri evlerine götürürdük "çoban hakkı" diye. Böyle söyleyince, Cüce Emmi köşeden kıs kıs güler, "Yusuf çobansa biz de çiftçiyiz, Gelin Kadın" derdi. Anam da, "İstediğin çörek olsun Cüce Emmi, senin hakkını ödemek kolay mı?" diye yanıtlardı onu.

Yusuf, yolunu beklediğimizi bilir, hiçbir şey bulamazsa koca ağaçtan yaptığı bir ala değnek getirirdi. Kabuğunu dolandırarak kestiği bu ala değnek erkeklere göre bir oyuncak olsa da alaları hoşuma gider, sevinerek alırdım. Ama onun kız çocukları için getirdiği en ilginç ve kıymetli armağan, dümbelek (yayık yayma oyuncağı) olurdu. Dümbelek yapmak kolay değildi. Sadece bahar mevsiminde ve çamların sürgün dallarından yapılabilirdi. Kol kalınlığında bir çam dalının kabuğundan hiç zedelemeden çıkarılan yaklaşık otuz santim uzunluğunda bir silindirdi bu dümbelekler. "Şevk" denen kurumuş çam kabuğundan altına tıkaç, üstüne kapak, içine pişek yapardı. Kapak pişeğin ince sapının geçeceği kadar delinirdi. Biz onun içine yoğurt doldurup analarımız gibi pişekle yayık yayardık. Hatta onlar gibi küçük bir yağ topağı bile çıkarabilirdik. Dümbeleğin ayranı da çam kokulu olurdu. Anam böyle çok önemli bir oyuncağın emeğini bilir, Yusuf'a gömlek filan dikerdi. Bir de bu mevsimde çam kabuğunun içini sıyırarak

elde ettikleri "yalamık" denen yiyeceği ince kabuktan yaptıkları bir kavcarın içine koyar getirirlerdi. Dağ yiyeceklerinin en güzeliydi belki yalamık. Başka bir zaman da karamuk[17] getirirdi Yusuf, dağlardaki o dikenli ağaççıklardan toplayarak.

Köyde birkaç çoban evi vardı. Çobanlar, sürülerine başka ailelerin keçilerini de kattıkları için bir miktar çoban hakkı alırlardı. İrbili'nin Ahmet, İbiş Kızı'nın torunları Gödele ve Sansar, Bayramalilerin Hasanali de çocukluğumun ünlü çobanlarıydı. Komşumuz Bülbüllerin en küçük oğlu Osman mesela önceleri halim selim bir çocukken, "Çoban Osman" olduktan sonra çok değişti, ünlü biri oldu. İrbiligil en çok keçisi olan ve bu işten hiç vazgeçmeyen çoban eviydi köyde. Oğlakları, kızları Fatma ile Nayime, kimi zaman da anaları Meryem güderdi. İbiş Kızı Ümmü Karı, köyün yaşlısıydı. Erken ölen oğlu Çakıcı'nın yetim kalan çocuklarına o bakardı. Köyün bir bölümünün davarını güderler, onlara da çoban evi denirdi.

Daha ilginç olan kadın ve kız çobanlardı. Çoban kadınlar kızlar daha özgür davranırlar, erkeklerden korkmazlar, kaçmazlar, kimi zaman onlarla kimi zaman da yalnız giderlerdi davar gütmeye. Erkekler de onlara önem verirlerdi. Çoban kızlar başlarını da çok geç örterlerdi nedense. Boyunlarının altından geçen bir kaytanla tutturulan örtüsüz tepelikler giyerler, döşlerine inen setikli belikleri görünürdü. Bilhos köyünde kadın ve kız çobanlar daha çoktu. Bilhoslu kızlar daha da özgür olurlardı. Bilhoslu Ebesi Kadın'ı hep çoban olarak anımsıyorum. İhtiyarlığında bile bu işi yapıyordu. Dağdan, doğadan kopmayan çınar gibi bir kadındı. Bizim köyden gitme İngilizin Kızı Ümmü Aba da Bilhos'un ünlü çoban kadınlarından biriydi. Oğlu Abıt büyüyüp

17 Karamuk: Bir cins dağ eriği.

davar gütmeye başlayınca kendisi sadece oğlak güder olmuştu.

Yörüklerden Karakız, çocukluğumun en ünlü çoban kızlarındandı. Adı Nazlı'ymış ama adını kimse bilmezdi, Karakız diye anılırdı. Yörük yaylalarına göçen herkes Karakız'dan söz eder, ben de dikkatle dinlerdim. Özellikle komşumuzun kızı Hayriye, Karakız'ı dilinden düşürmezdi. Onlarla aynı yaylaya göçerlerdi. Karakız'ın çobanlığını, yörüklüğünü, yiğitliğini, bir masal kahramanıymış gibi anlatırdı Hayriye. Sadece o değil, anası Ayşe teyze ve öteki kardeşleri de dillerinden düşürmezlerdi onu. Dahası onların yaylasına göçen başkaları da çok anlatırlardı Karakız'ı. Onun özgürce baş bağlayışı, sarı çizmeleri, tek başına sürüsünü alıp dağlara çekip gitmesi dillere destandı. Karakız'ın Lale köyünden Daydan'ın kızı olduğunu söylerlerdi. Bunlar beni öyle etkilerdi ki, daha giyecek yaşta olmadığım halde, Ermenekli satıcılar geldiğinde, onun sarı çizmelerinin, al yazmasının benzerini aldırmak için anamı zorladığımı, Karakız'ı yeniden görmek, onun gibi olmak için Başyaylalar'a, Kaş Pazarı'na, Dikencik'e göçelim diye ağladığımı anımsıyorum.

İlginç bir rastlantı, çok sonraları bizim köye gelin gelip Seydi Efendi'yle evlenmişti Karakız. Hatta yaşı geçkinceydi sanıyorum. Ama kısa süre sonra o çıra gibi yüzü solup gitmiş, kıvraklığı azalmıştı. Ev işlerine, bağ bahçe işlerine gelemediğini, dağların özgürlüğünden, yayla kokusundan, sürüsünden ayrı kalmaya alışamadığı için sararıp solduğunu anlatırlardı.

Çok sonraları Lale köyünden Havva Şeker'le tanışıp sorduğumda, "Hasta yatağında gözlerine fer geldi. O yörede Karakız gibi bir yiğit yoktu" diye anlattı bana Karakız'ı. Özlemle ah çekti yaylalar için, Karakız için. Daha acısı, sonraları çok yaşlanmadan, Ayıköprü deresinin yanındaki evlerinin çardağında uyurken, bir gece

çardaktan düşüp öldü sanıyorum, çocukluğumun o ünlü kadın çobanı Karakız. Aklı başında soylu çocuklar büyüttü. Kocası Seydi Efendi, doksanlı yaşlara kadar yaşadı.

Yaylalar ve göçler

Çekemedim Akça Kızın göçünü,
Bırak dövsün sırma saçlar döşünü...

Bilincimi, bilinçaltımı dolduran kimi olayların çoğu, yayla yolu kesişmelerinin izlerini taşır. Doğum yerim bile yayla. Şerif nenemin hastalandığı yaz yaylaya göçedememişiz. O sırada Gevenes köyündeki nenem de ölmüş; anam karnı burnunda, bana hamileymiş. Dayım anamı götürmek için geldiğinde onu sıtmalı bulunca kızmış. Anamı atına, ablamı da arkasına bindirip sürmüş Gevenes'in Göksenir denen baş yaylasına. Bir süre sonra anamın sıtması geçmiş, sonra ben doğmuşum. Yıl 1927. Dayımın karısı Belgüzar teyze ebem olmuş, kar suyunda yıkamış beni dayanıklı olmam için.

Yaylalar, özgürlük meydanlarıydı sanki. Biz çocukların yaşamını renklendirir, kolaylaştırırdı. Yayla yollarında baharın yeni patladığı o ilk yaz aylarındaki el değmemiş doğa zenginliğinin bin bir renk ve kokulu çiçekleri, yunmuş yıkanmış gibi temiz orman havası, beni küçükken bile olağanüstü etkilerdi. İlkelliği bir yana, göçler başka bir şenlik olurdu o yıllarda. Bana göre bizim yayla yaşamımız şimdilerin yazlıklarından daha güzel, daha sağlıklı, hatta daha uygardı. Düşünsenize, kene denen küçük böcek o yıllarda aramızda dolaştığı halde hiçbir yaşamsal tehlikesi yokken, şimdilerde kenelerin saldığı ölümcül korku nedeniyle yazlığına gitmeyenler bile çoğaldı.

Köylerimiz denizden yüksekte olmasına karşın mevsimi gelince daha yükseklerdeki yaylalara göçmek zorundaydık. Yaz bastırınca sıcaktan ve sivrisinekten köylerde durulmazdı çünkü. Sadece insanlar için değil, hayvanlar için çok daha zorunluydu serin yaylalar. Değilse, bizim sıtmaya tutulduğumuz gibi onlar da hastalanır, sapır sapır dökülüp ölmeye başlarlardı sıcakta. Birinin ölümü bile büyük yıkımdı köylüler için. Hayvan ölmek üzere iken kesilirse hasta masta demez etini yerlerdi. Ama kesmeye yetişemezlerse, "Boşuna ölüp gitti hayvan!" derlerdi. Koyun tek tük olurdu bizim dağ köylerinde. Keçisi çok olanlar iki bin beş yüz metre yükseklikteki baş yaylalara giderlerdi erkenden. Mal yaylası denen baş yaylalar Yörük yaylalarıydı. Daha aşağılara can yaylası ya da güz yaylası denirdi. Başyayla'ya gitmeyenler, gidemeyenler, çoban eviyle keçilerini oğlaklarını gönderirler, kendileri daha yakın yaylalara göçerler ya da köyde kalırlardı. Biz çoğunlukla dedemizin de konduğu, Başyayla dengindeki Bilhos yaylası Karatepe'ye göçer, iki ay sonra güz yaylamız Manastır'a, cevizlerimizin başına inerdik.

Günler önce başlardı göç hazırlığı. Değirmenden un çuvalı gelir, yayla için saklanan kurular çıkarılır, dövme dibeğinde dövülecek, yarma taşında yarılacak bulgur vb. yiyecekler hazırlanırdı. Göç gününden bir gün önce kap kacak, tuz, sabun, şu bu heybelere çuvallara toplanır; çamaşırlar ve kimi eşyalar, varsa ala heybelere, ala çuvallara koyulurdu. Tatsız bir şey de her ailenin yaylaya kefenlik bezi götürmesiydi. Sanki entariden söz eder gibi "Aman kefenlik bohçası kalmasın!" derdi anam. İçinde bir kalıp sabun da bulunan kefenlik bohçası sandığın köşesinden alınıp, ala çuvala konurdu. Bir yandan da göçlük giysiler dikilir, hazırlanırdı. Özellikle renkli giyilirdi göçlerde. Hiç olmazsa renkli bir krep takılırdı küçüklere bile. O gün herkes yunmuş yıkanmış tertemiz

olurdu. Göç çöreği, göç helvası gibi azıklar hazırlanırdı. Yaylaya varınca da önceden göçmüş olanlar yeni gelenlere göç aşı, süt, yoğurt, ayranlı çorba getirirdi.

Çoğunlukla çoban evleri hepsi aynı günde göçerlerdi hayvanlarıyla birlikte. Çobanlar hayvanlarını dağdan dağa sürerek onları izlerdi. Yüksek yaylalara göçerken bir iki gece yollarda yatılırdı hayvanlar için.

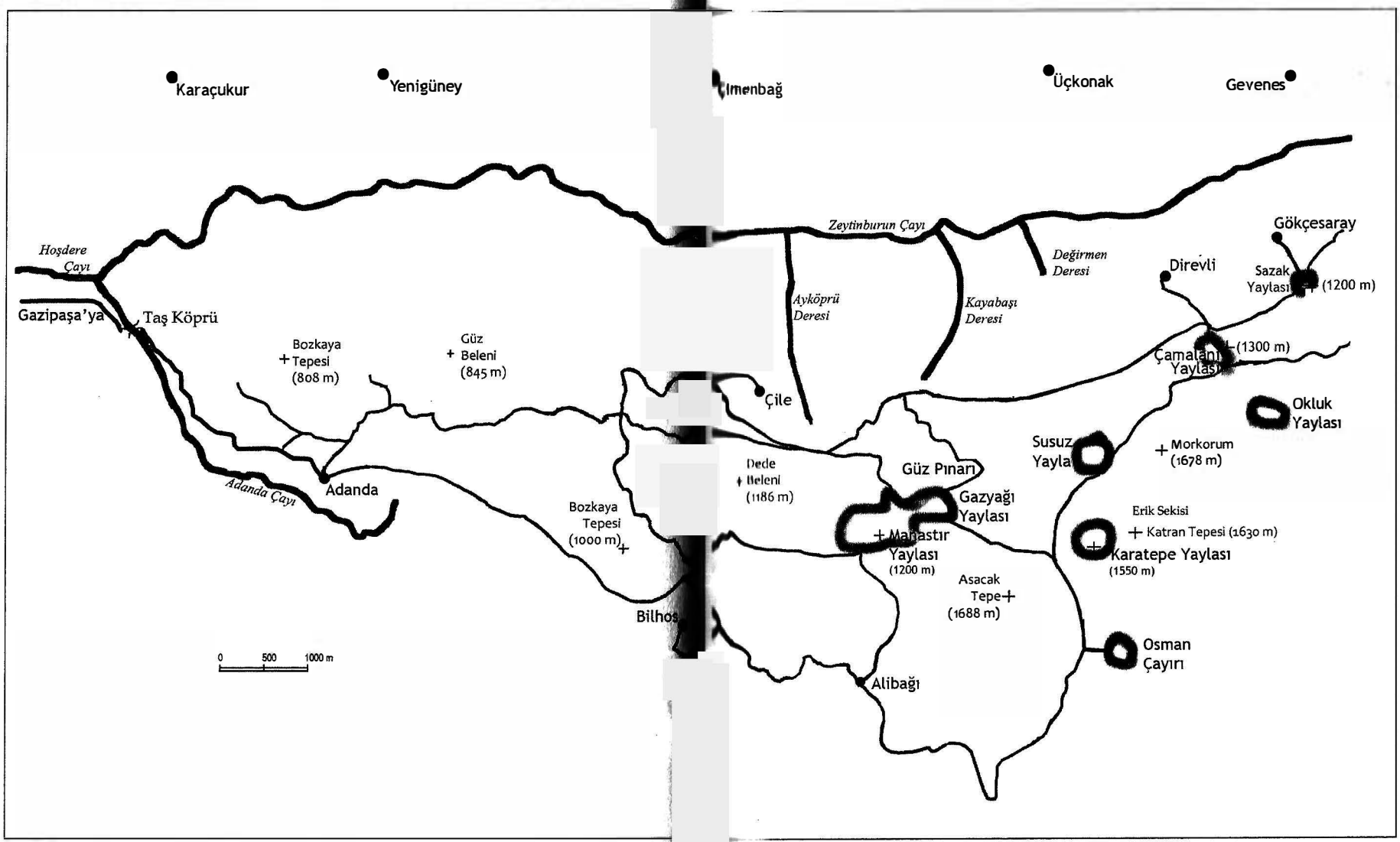
Biz çocuklar göçlük entarimizi filan akşamdan giyip öylece yatmış olurduk. Büyükler erkenden kalkıp hayvanları yüklerlerdi. Bizler için erkenden uyanmak ve üşümek zordu ama büyüklerin ayakları arasında dolaşırken uykumuz açılır ve ısınırdık, ya da çocuklar ve yeniyetmeler, sığırları alarak önden giderlerdi. Göç eşeklerinin üstüne heybeleri çuvalları attıkça daha üstüne de yorgan yatak koydukça eşekler kaybolur giderdi altında. En iyisi katırdı bizim bayır köyleri için. Ama her köyde bir ikiden fazla olmazdı katır ve at. Birbirinden ödünç alınırdı göç için. Göç eşeğinin yüklerinden biri de tavuk sepeti olurdu ya da her eşeğin yanı başına bir tavuk bağlarlardı. Bizim gibi yürüyemeyen çocukları da göç yükünün üstüne bindirip iple bağlarlardı. Eşek bir yerden kayarsa birlikte yuvarlanırdık. Göççüler hızla koşup biri bir yanından biri öteki yanından eşeği tutar, kurtarırlardı. Yollar o kadar dar, engebeli, yokuş ve taşlı, ağaçlı olurdu ki çok sonraki yıllarda ben bile şaştım oralardan eşekle atla nasıl geçtiğimize.

Ala şafakta mezarlığın yanından yayla yoluna döndük mü arka arkaya sıralanırdı göç hayvanları, insanlar, çocuklar, inekler, buzağılar, köpekler, kediler. Çok yaşlılar, hastalar ve çocuklardan başka binek hayvanlarına binen olmazdı çoğunlukla. Anam hastalık bahane ederek hep binekli olurdu. Babam bizimle gelmez, ya önceden gider ya da sonradan gelirdi. Göççü başımız Akça Yusuf ya da Barutçu Mehmet Ağa, "Biriniz eşekten düşeceksiniz diye korkusundan gelemez babanız"

diye güler, babamın küçükken de korkak olduğunu söylerdi.

Altında çeşmemizin kaynak suyunun künkleri olduğu için yayla yoluna "künk yolu" denirdi. Künk yolu bitip Karakoyak'taki düz yere girerken ormana dalmış olurduk. Eşeklerin ağaç köklerinin, taşların üstünden nasıl geçip atladıklarına dikkatle bakardım. Yol, inceli kalınlı çamlar arasından dolana dolana yukarı doğru ağmaya başlayınca, güneş ışıkları yeşil ormanın üstüne vurur, ortalık alaca bir aydınlığa keserdi. Ablamla benim başımızdaki göç yazması boynumuza düşmüş olurdu eşeğin üstünde. Bir yandan güneş bedenimizi ısıtırken bir yandan serinlik içimize dolardı. Biraz daha yukarda, "İşte salkım muğarı, yolu yarıladık" derlerdi. Burası yayla yolunun dinlenme mekânıydı. Ormanın içinde, çınar, ceviz gibi ağaçların da olduğu taşlı bir açıklıktı. Koca bir çamın altındaki kayanın dibinden çıkan su, bir çam oluktan, çam tekneye akar, çam susakla sunulur, biz çocuklar dişlerimiz sızlayarak içer, elimizi yüzümüzü üşüyerek yıkardık o buz gibi suyla. Havuzdan eşekleri de sularlar, ağaç dallarına tutturarak biraz mola verilir, ayaküstü bir şeyler atıştırılır, toparlanılıp yeniden yola çıkılırdı.

Orman içlerinden bin bir çiçek kokulu esen serin rüzgâr göğsümüze dolarken, "İşte yayla şimdi başladı" derlerdi. Çamların gölgesinde başlayan dik ve dolana dolana giden yola, "dolama yol" denirdi. Göç, bu yoldan yokuş yukarı ağarken, güneş de ormanı yara yara yükselir, üşüyen bedenimize kanat gererdi sanki. Yayla yolları ilk günlerde el ayak basmamış topraklar olurdu. O ne görkemli doğa zenginliğiydi; ağaçlar, çiçekler, böcekler, otlar sanki hepsi yepyeni bir konsere durmuş olurdu. Ağaçların serin uğultusu insanın içine nasıl da işlerdi. Ama biz çocuklar geceleri ayıların ve öteki vahşi hayvanların bu ormanlarda gezdiğini bilir, bindiğimiz

Biz önce Bilhos'un yaylası olan Karatepe'ye göçer, iki ay sonra güz yaylamız Manastır'a, cevizlerimizin başına inerdik. İlkelliği bir yana, göçler başka bir şenlik olurdu o yıllarda.

Bana göre bizim yayla yaşamımız şimdilerin yazlıklarından daha güzel, daha sağlıklı, hatta daha uygardı.

eşeğin arkada kalmasından bile korkar, ağlamaya başlardık öne geçeceğiz diye.

Çamların arasından yukarı doğru dolanarak Teknecik denen koyağa varır dayanırdık bir süre sonra. O dönemeçte de çamdan bir küçük tekne ve çam oluktan akan su vardı. Çam ormanının arasındaki bu koyak yaylanın girişiydi. Burada çiçek bolluğu daha çok olurdu mavili, pembeli. Devedikenlerinin, sümbüllerin, moru mavisi pembesi birbirine karışmış bir renk cümbüşü ile birbirine karışan çiçek, yarpız ve kekik kokuları insanı sanki efsunlardı. Çocukları çıldırtıcı başka bir görüntü de Teknecik koyağındaki yemyeşil ağaçların arasından kırmızı küpeler gibi parlayarak sarkan kirazlardı. Bu olacak şey değildi. Kiraz o yıllarda sadece Kayabaşı'ndaki Çanak Kızı Ümmü Gelin'in meyvesiydi. Ama burada da vardı bir tek hayrat ağaç. Çiçekler, hiçbir yerde bu kadar renkli ve bu kadar güzel kokulu, kirazlar bu kadar parlak kırmızı, böcekler bu kadar uyum içinde olamazdı sanki. Büyükler, içimize dolan o güzel kokulu serin yayla havasının her derde deva olduğunu söylerlerdi, buraya ayak basınca hangi hastanın nasıl iyileştiğinin öyküsünü anlatmaya başlarlardı yol boyu.

Bu renk cümbüşünde, yarpız, kekik karışığı bin bir kokuyu içimize çeke çeke yukarı, sümbülleri yeşermiş cevizlerin altına ağdığımızda, Kise belenine çıkıyorduk. Orası Kır Ahmetlerle İsmet teyzelerin, Cüce Emmilerin yurduydu. Dağın arka yüzündeki Kızılot'ta Cüce Emmi'nin ekeneği vardı. Biz çocuklar kilisenin ne demeye geldiğini sorduğumuzda "cavır yapısı" derlerdi. Kırahmetler kilisenin üstüne toprak damlı güzel bir yayla evi yapmışlardı. Çevresine de sebze ekerlerdi. Yayla sebzesi çok başka olurdu. Cemiş teyzeler bizden önce gelmişlerse Zekiye ile Sayime önümüze ayran tası çıkarırlar, anam da onlara göç çöreği verirdi. Buralar bizim güz yaylalarımızdı.

Biraz ötedeki bizim güzlük yurdumuzun adı Manastır'dı. Daha yüksekteki Karatepe yaylasına buradan geçiyor, cevizler olgunlaşırken dönüyorduk. Manastır yaylasında, anamın dedesi Şıh Mustafa'dan kalma çok sayıda kocamış ceviz ağacı biz giderken sümbüle durmuş olurdu. Buradaki bir odalı yayla evimizin bitişiğinde tüm günümüzün, çoğunlukla gecemizin de geçtiği önü açık, bir yanı ve üstü dallarla kapalı, her yeri görebilen talvarda anam nice önemli konuklar ağırlardı. Öteki yanında babamın atını bağladığı başka bir talvar vardı.

Cevizlerin altında bir kaynaktan gelen oluğu ve teknesi ağaçtan çeşmesi, öte yanında Orta Manastır denen düzlük Bülbüllerin güzlüğü, daha yukarıdaki taşlı yamaçta Kırcağız, onun üstünde Gaybetler beleni denen yurtlar vardı. Kırcağız, ormanı kalmamış, sanki daha çok taş yağmış bir yamaçtı. Köklü ya da köksüz irili ufaklı taşların arasında yokuş yukarı sadece ince bir patika vardı toprak olarak. Bir de taşların dibinde tesbi ağaççıkları ve ayı otları. Gaybetler beleni denen tepeye çıktığımızda oradaki tek çam ağacı dünyaya serinlik dağıtır gibi eserdi. İşte bu taşlı yamaçtan sonra, "Asacak" denen dağın bitmez tükenmez ormanı başlar, öte yana Karatepe'ye doğru uzar giderdi. Göç yolunda biz buralara geldiğimizde, Manastır'daki sümbüle kesmiş ceviz ormanı aşağıda kalırdı. Köyümüz daha da aşağılarda, taraçalarıyla, dut ağaçları, bağ ve bahçeleriyle, dam başlarındaki sergileriyle bambaşka görünür, öte yakadaki köyler, üstü karlı dağlar, baş yaylalar elini uzatsan tutacaksın gibi gelirdi belenden bakınca.

Gaybetler'in arka yanında başka bir yamaçta, Gazayak yaylası vardı. Orası anamın dayısı Molla Yusufların yurduydu. Orada da vardı Şıh Mustafa'dan kalma cevizler. Birine göçük ceviz derdik. O göçük ağaç biz küçük çocuklar için güzel bir oyun mekânıydı. Gövdesi

yerde, kökünün yarısı dışarıda ama yaşayan ve meyve veren bir ağaçtı. Gazayak'ta sadece ceviz değil, Hatip Kızı teyzelerin yaptığı bahçede başka meyve ağaçları ve çeşitli sebzeler de olurdu. Evleri iki katlıydı. Ağaç tekneli, ağaç oluklu suyun başında hayrat, karadut ve akdut ağaçları vardı.

Birbirine çok yakın o yurtlar belli ailelerin konduğu obalar olsa da isteyen istediği yere konup göçebilirdi. Zaten yaylada komşu da gerekirdi. Herkesin eski ev yeri, taşları, ağaçlarıyla yerinde dururdu. Taşlar düzeltilir, her biri incecik çam ağaçları olan sırıklar sağlamsa kullanılır, değilse yeni birkaç çam ağacına kıyılarak yapılan Kızılay çadırına benzer kümeleler kurulup üstü ladin dallarıyla örtülürdü. Kimin olursa olsun yayla evleri çoğunlukla böyleydi. Kimilerinin çevresi taşla örülmüş olurdu. Eskiden kalma bir manar vardı sadece.

Gazayak'ın başında yükselen mor kayalardan ormana girince, uzaktan Karatepe yaylası tüm görkemiyle bir ucundan kendini gösterdiği gibi hava da birden değişir, daha da serinlerdi. O zamanlar bize dünyanın en güzel yeri orası gibi gelirdi. Ama yolu zorluydu. Ormanın içindeki daracık yoldan ilerlerken, eşeğin üstünden soldaki derin uçurumdan aşağı bakamazdık. Düşsek, aşağılara "susuz" denen yere kadar uzanan yardan kayıp gidecektik. Gökyüzünün zor göründüğü bu orman ileride seyrelir, taşlı, çalılı ve yaşlı çamların olduğu Tepegediği denen başka bir açıklık gelirdi. Bu boz taşlı yere, ağaç biçme mevsiminde Tahtacılar konardı. Dört bir yana yol ayrılan bir yerdi Tepegediği. Baş yaylalara özgü çimenler, geveğenlen olurdu taşların arasında. Aşağı, sahillere, yukarı baş yaylalara, sağa sola, Gazayak'a ve Bilhosluların güzlüğü Osmançayırı'na giden yollar, burada kesişiyor, iklim de tam burada değişiyordu, burası Karatepe'nin başladığı yerdi ve havası çok başkaydı.

Alanyalı Prof. Dr. Hüseyin Sipahioğlu'na göre Karatepe'de ormanla yaylayı harman eden ilginç bir iklim vardı. Oraya varırken, güneşin altında bile üşümeye başlardık. İki bin metreye yakın yükseklikte, görkemli yalçın kayaların bitişiğinde yeşil bir sekiydi Karatepe. Hasta insanlar ve hayvanlar bile oraya çıkınca iyileşirler, birkaç gün sonra kanlı canlı olurlardı. Bilhos köylüleri başka yayla bilmezler, hayvanlarıyla birlikte buraya göçerler, güzün de geç vakte kadar kalırlardı. Onların bu nedenle hep kanlı canlı oldukları söylenirdi.

Ancak hayvanlarla birlikte olunduğu için iki ay sonra yaylalar pirelendiğinde, insanların bacaklarına bile pireler ağar, çamaşırların yivlerine yerleşir, özellikle geceleri uyutmazlardı. Yaşlı kadınlar güz geldiğinde pirelerin azmasını öykü gibi anlatırlardı.

İki ay sonra artık kalmak istesek de kalamazdık, her yer toz duman ve gübre içinde olurdu. O zaman dönerdik güz yaylamız Manastır'a. Sadece biz değil öteki baş yaylalardaki köylülerimiz de keçileri ve hayvanlarıyla buraya inerlerdi o günlerde. Ama döndüğümüzde iki ay önce geçerken gördüğümüz çiçekler otlar çayırlar çimenler olmazdı. Buralar köye daha yakındı. Kadınlar, kızlar, erkekler, yeniyetmeler günü birlik gidip, köyde işlerini görüp, üzüm ve şeftali sepetlerinin üstüne koydukları fesleğen demetlerini yüklenip ya da eşeğe yükleyip dönerlerdi akşamüstü yaylaya. Meyve ve fesleğen kokusu onların dönüş yoluna yayılırdı. Bu kokuyu alır almaz biz çocuklar yol boyu dizilirdik akşamüstleri. Köycüler de bize heybelerinden sepetlerinden çıkardıkları kokulu köycülüklerden cömertçe verirlerdi.

Böcü ağzı bağlamak

Akşam olunca, hayvanları eve dönmeyenleri bir telaştır alırdı. Kiminin bir keçisi çobanın yanından kaybolmuş

olur, kimilerinin her gün sabah çıkıp yakınlarda otlayıp, akşam eve kendiliğinden gelen ineği ya da eşeği o akşam gelmemiş olurdu. Sahipleri alacakaranlıkta hatta daha karanlık saatlerde dağ yollarına düşerler, hayvanın adını çağırarak aramaya çıkarlardı.

Kimi zaman hayvan bulduğu gür otlardan ayrılamamış olur, karnı tıka basa doymuş olarak sahibinin peşinde sevinçle dönerlerdi. Kimileyin de ormanın karanlık alanlarında aramadık yer bırakmazlar ama bulamazlardı. Böyle durumlarda geç vakit yorgun ve üzgün olarak ellerinde açılır kapanır bir bıçakla gelirlerdi Hasan Hoca dedeye. Yüzleri hüzünlü, gözleri korkulu olurdu. O yoksa anama gelirlerdi. "Bulamadık sarı ineği, böcü ağzı bağlatmaya geldik" derlerdi, bıçağı uzatarak. Çocukluğumuzun hüzünlü ve sevinçli yanları olan öykülerinden biridir böcü ağzı bağlamak. "Böcü", canavar, kurt, ayı anlamına gelirdi. Otlamaya giden hayvanlardan biri dağda kalmışsa, geri gelmemişse hayvanı canavar yemesin diye dua okuyarak bıçağın ağzı kapanınca kurdun ağzı bağlanmış oluyor, buna da böcü ağzı bağlamak deniyordu.

Hasan dede aslında böyle şeyleri yapmaya hevesli olmayan, sık sık da yapmayan bir hocaydı. Ama insanların umarsızlığından etkilenmemek olası değildi. Bıçağı eline alır, bir şeyler okuyup sıkıca kapatır, "Hadi üzülme inşallah sabaha çıkıp gelir ineğin" derdi. Kimi zaman gerçekten de ya gece geç vakit ya da sabah erken çıkıp gelirdi kayıp hayvan evlerinin yanına. Sahipleri, "Çok süt verdi hem de!" diye sevinerek bir tas sütle gelirlerdi sabah erkenden Hasan Hoca dedeye. Hepimiz sevinirdik ineğin çıkıp geldiğine. Kurdun ağzının bağlanmış olduğunu sanırdık. Gelin teyzem de taslarına bir şeyler koyar, sevinerek giderlerdi.

Ama kimi zaman hayvan bir gün iki gün gelmez, daha sonra ormanın bir yerinde akbabalar dönmeye baş-

lardı. O zaman anlaşılırdı inek bir yerde otlarken karanlığa kalmış, bir kurt ya da ayı gelip oracıkta haklamış olurdu hayvanı. Yaşlı ve genç avcılar, kadın erkek herkes tüfeklerini takıp köpeklerini alıp, kartalların havalandığı yere doğru giderlerdi. Bir süre sonra kan ter içinde dönüp geldiklerinde hayvanın sahibinin ağzını bıçak açmaz, ötekiler anlatır dururlardı şöyle yemiş, böyle üstüne çökmüş diye.

Kimi zaman da o canavarlar, onca köpeğe karşın evlerin yakınındaki sürünün ya da sığırların arasına girerler, birini böğürte böğürte sürüyüp götürürlerdi. Hele silah yoksa hiçbir şeyi tınmazlardı. Baş yayladan, cevizlerimizin olduğu güz yaylamız Manastır'a yeni inmiştik o yıl. Belki eylül ayıydı. Cevizler olgunlaşır, onları toplayıp bir süre sonra köye göçerdik. Gündüzün öğle saatinde insanlar, hayvanlar hepsi cevizlerin altında olurlardı sıcaktan. Çeşme de oradaydı. Kuşluk vakti sürüsüyle dönen çobanlar sürülerini suyun başındaki belli yerlere yatırırlardı. Hayvanlar, ağaç tekneden sulanıp öğle sonuna kadar geviş getirerek ya da atlayıp zıplayarak, birbirlerine yüklenerek dinlenirlerdi. Sığırlar daha ortada, fındıcak dediğimiz cevizlerin altındaki düzlüğe yatarlardı. Biz çocuklar da hayvanlar arasında oynardık. Sığırlar çoğunlukla gece de orada kalırlar, köpekler çevreyi kolaçan ederdi.

Çoban evlerinin bir bölümü yukarda Gaybetler beleninde, bir bölümü Kise beleninde, bir bölümü Gazayak'ta oldukları için ortam kalabalık olurdu. Çoban köpekleri kendi yörelerini beklerlerdi. Böyle kalabalık obaların arasında geceler daha güvencede olurdu sözde. Ama o gece öyle olmadı. Bizler gece uyurken, birden derinden gelen sığır böğürtüleri ve koşmaları, köpek ulumaları ile uyandık. Her uyanan, "Ahahaha... Yuhaaaaa..." diye bağırıyordu. Her yerdeki köpekler bizim oraya toplanmış kıyameti koparıyorlardı. Orta Manas-

tır'dan, Kırcağız'dan tüfeğini, çırasını alan erkek kadın çoğu kişi de koşmuştu bağıra çağıra. Pat pat tüfek sesleri de karışmıştı bağrışmalara. Sesler evimize o kadar yakındı ki ablamla biz yüklüğe saklanmış ağlıyorduk gene. Ama onca köpek ve insanın çığlıkları, pat pat tüfek sesi, ayının bir ineği sürükleyip götürmesini engelleyememişti. Büyük amcamlar cevizlerin altındaki eski evlerinde oturuyordu o güz. Evin arkasında iple bağlı büyük inekleriymiş ayının sürükleyip götürdüğü. Büyük Gelin teyzem var gücüyle bağırıyordu ama nafile. Ayı dinler mi onu!

Önce saldırıp orasını burasını parçalamış ineğin. Karnı, kanı yerlere dökülmüştü, sabahleyin kalkıp baktıklarında. Amcam köydeydi. Karısı Gelin teyzem ağlayarak konuştu, amcası ve kayınpederi olan Hasan dedeye sitem etti, "Ben emmime söyledim o kadar, şunlar için bir böcü ağzı bağla diye" dedi. Anam onu teselli etti, "Kısmetten çıkmış bir kere, ne desek boş. Ağlama, cana geleceğine mala gelsin, n'apalım!" dedi. İnek bağlı olmasa kaçıp kurtulacakmış, bu yüzden parçalayabilmiş ayı onu, diyenler oldu.

Bu olaydan sonra biz çocuklar yeni bir şeyin tanığı olduk. Öteki sığırlar günlerce yas tuttular, ölen ineğin yere akan kanını koklayarak böğürdüler. "Elbette, onlar da insan gibi yas tutar" dediler analar, yaşlı neneler.

Köylülerimizin karabasanlarından biri de yaban domuzuydu. Ekeneklerini iyice çevirseler bile geceleri bir yerden dalıp, tüm ekini ya da mısır tarlasını talan ederlerdi. Onun için uzak yerlerdeki ekinliklerini geceleri beklemeye giderdi köylülerin çoğu. "Nereye bu saatte Feyzi?" diye sorardı anam. "Beke gidiyorum, o domuzlar için" derdi. Köpekleriyle gidip geceleri beklerler, ateş yakarlar, korkuluk kurarlar ancak öyle kurtarabilirlerdi ürünlerini. Domuzlar için "böcü ağzı" bağlatılmıyordu nedense.

Tuzumuz, sabunumuz, ataşımız, kavımız

Bayır köylerinin hiçbirinde dükkân olmazdı çocukluğumda. Kimi zaman iğne, ayna gibi ufak tefek eşyalar satan çerçiler, bir de Ermenekli, Taşkentli satıcılar gelirdi. En gerekli ve çok kullanılan maddeleri ise herkes yılda bir iki kere eşekleriyle gidip Gazipaşa'dan ya da Alanya'dan alırdı. Oralar da kaç günlük yoldu. Mevsimden mevsime ya da mahkeme, karakol işi olduğunda gidilirdi. Üstelik insanların parası kıttı. Bu yüzden kimi maddeleri kısıtlı kullanırlar, birbirlerinden ödünç alırlar ya da takas ederlerdi. Özellikle yaylalarda daha da kısıtlı olurdu her şey.

Bunlardan biri sabundu. Köylülük yaşamı temizlenmeyi en çok gerektiren işlerle dolu olmasına karşın temizliğin temel maddesinden yoksun olmak büyük bir açmazdı. Bir kalıp sabunu ödünç almak, hediye götürmek ya da gelen hediye çıkınına bir kalıp sabun koymak olağandı. Kaldı ki bunu da kasabayla ilişkisi olan ya da gittiğinde bir iki kilo alabilenler yapabilirdi.

Bu nedenle olsa gerek, her gün sabun kullanma, sabunla el yüz yıkama alışkanlığı olmazdı çoğu evde. Çamaşırdan artan küçük kirtikler,[18] ibriklerin yanına koyulurdu el yüz için. Giysi yıkama işi genellikle on beş yirmi günde bir olur, sabun tükenmesin diye daha çok küllü su kullanılırdı. Çocukları da çoğunlukla sadece giysi gününde yıkarlardı. O yıllarda bitlenmenin çok olmasının bir nedeni sabunsuzluk olmalıydı. Kızların kadınların saçları sabundan önce kille yumuşatılır, saçı bitlenenlere "sürül" diye bir ilaç sürülürdü.

Temel maddelerden biri de tuzdu kuşkusuz. Sadece yemeğe koymak için değil birçok başka işler için de kullanılırdı tuz köy yerinde. Bunlardan biri doğan ço-

---

18 Kirtik: Küçülmüş sabun parçası.

cukları tuzlamaktı. Doğar doğmaz bir avuç tuzu boca ederlerdi çocuğun bedenine. Hayvanlara da tuz yedirmek gerekirdi kimi zaman. Bir de kesilen hayvanların yüzülen derileri tuzlanırdı. Turşu, salamura ve kurutulacak yiyeceklerin, yayıktan çıkan yağın, ayranın tuzlanması... yemeklerin dışında da çok tuz gerektiren şeylerdi. Ama buna karşın her evde bol tuz bulunmazdı. Büyük ve küçük tuz kabakları ya da tuz derileri, yünden dokunmuş nakışlı tuz torbaları olurdu tuz saklamak için.

Tuz ağır bir madde olduğu için kasabadan taşımak bile sorundu. Heybe ya da çuvalla alırlar, köyde paylaşırlardı. Parçalar halinde gelen tuzu, evde yarma taşlarında yarar, öğütürlerdi. Tükendiğinde ödünç alınırdı konu komşudan. Ama sabunun da tuzun da akşam saatinde istenmesini iyi saymazlardı acı olmasına dayanarak. Sabun gibi tuz da hediye gidebilir gelebilir ve makbule geçerdi.

Sahil köylerinde hali vakti yerinde olanların bile deniz suyunu kaynatarak tuz elde etmeye çalıştıklarını, ama tekel yasakladığı için kaçak yapıldığını büyükler konuşurken duyardık. Deniz suyunu kazanlara koyup kaynatmaya başladıklarında kolcular geliyor dendi mi, kazanları devirmek zorunda kalırlarmış. Değilse kazanlar kaynarken görürlerse ceza keserler, hapislik yazarlarmış.

Bir şeyin küçüklüğünü, önemsizliğini anlatmak için kibrit kutusu kadar, diyenler, çocukluğumda köy yaşamımızdaki kibritin büyük yerini bilmeyenlerdir. O küçük kibrit kutusu, hatta tek tek çöpleri nasıl da kıymetliydi. Özellikle yaylada daha da önem kazanırdı. Ocaklarını yakacak olanlar bir kibrit çöpü ziyan etmemek için, komşunun ocağından bir köz ya da bir tutam çırayı tutuşturarak ateş alırlar, kendi ocaklarını yakarlardı. Analar çocukları komşuya ateş almaya gönderirlerdi

kibrit bitmesin diye. Bir konuk az oturdu mu, "Ateş almaya mı geldin?" denmesinin anlamı buydu. Kapıdan giren birine otur dendiğinde, "Hayır, oturmayacağım, ateş almaya geldim" derlerdi. Kibrit bittiğinde de ödünç alınır ya da boş kutuyu getirip, komşudan üç beş çöp istenirdi. Sabunda, tuzda olduğu gibi, münasip olanlara hediye kibrit götürülebilir ya da çıkınına koyulabilirdi.

Küçüklüğümde sigara yakmak için kibrit kullanıldığını anımsamıyorum. Bu çok lüks bir tüketim olurdu o günler için. Ateşi yanan evlerde, maşanın ucuyla bir köz alınır, sigaranın ucuna tutularak yakılırdı. Lüle (pipo) içenler de tütünü lülelerine bastırdıktan sonra, çok küçük bir kömürü maşayla üstüne koyup yakarlar, sonra onu elleriyle ocağa atarlardı. Ya da doğrudan ucu közlü küçük odunları ellerine alarak, yerli, kaçak tütünden sardıkları sigaralarını ya da lülelerini yakarlar, yerlerine koyarlardı.

Yakıcı olarak kullanılan bir de kav çakmak vardı bizim ora köylerinde. Erkekler taşırdı. Çoğunlukla lülelerini, sigaralarını yakmak ya da dağda, bekte ateş yakmak için kullanırlardı. Bellerinde kuşaklarının arasında ya da ceplerinde, içinde kaçak tütün olan tütün kesesi olurdu. Keselerin hemen hepsinin içinde kav çakmak ve çakmak taşı da bulunurdu.

Kav, çam ve meşe mantarlarından işlenip elde edilen bir yanıcıydı. Çakmak taşının üstüne küçük bir kav parçası koyularak sol başparmak ve işaret parmağı arasında sıkıca tutularak, öbür eldeki çakmakla (kurşun bir halka) çakmak taşına birkaç kez vurulunca, çıkan küçücük ateş parçası kavı tutuştururdu. Üstelik kav yanınca hoş bir koku çıkarırdı. Bu koku bizim o kadar hoşumuza giderdi ki gelen konuklar sigara sarıp çakmaklarını çakınca eve bir insan sıcaklığı yayılmış gibime gelirdi. Bu işin hoş olan bir başka yanı kuşkusuz hiç yoktan ateş yakabilmekti. Bu beni olağanüstü etkiler,

nasıl olduğunu merakla izler, ben de yapmaya çalışırdım konukların çakmağını alıp. Ama hiçbir zaman yakamazdım. Yaylada filan ateş yakmada darda kalınca kav çakmak imdada yetişirdi.

Ancak kav çakmak yasaktı. Her zaman kaçak tütün kesesinin içinde olduğundan, kimi zaman tütün kolcusuna kesesini, kav çakmağını yakalatmaktan mahkemeye, hatta hapse düşenlerin çok öyküsünü dinlerdik. Kökettin'in, Callap Yusuf'un, Danguş Mustafa'nın kaç kez bu yüzden ceza aldığını anımsıyorum.

Selim'in kocası Bekçi Mahmut, ocağın başında kaçak tütününü yakmış, anlatıyordu bir kış gününde: Köyden dışarıda orman yolunda gidiyormuş. Uzaktan kolcuyu görünce tütün kesesini fırlatıp atmış. Ama nasıl olduysa kav çakmağını kuşağının arasında unutmuş. Kolcu çakmağı yakalamış. "Tamam, ben sana tütün cezası veremem belki. Ama bununla ormanı tutuşturursun, cezası daha çok olur. Sen en iyisi keseyi bul bana teslim et, az bir ceza ile kurtul" demiş. Mahmut saf adam, keseyi bulup getirmiş ve bir ay mı iki ay mı olan cezayı çekmiş mahpushaneye girip.

Tahsildar, jandarma ve kolcular

Köy odasına gelen ve köylüleri kimi zaman korkutup darda koyan konuklar arasında tahsildarlar, tütün ve orman kolcuları, kimi zaman da jandarmalar başta gelirdi. Biz çocuklar onları korkulacak "büyük" adamlar olarak algılardık sanıyorum. Hiç duymamış olsak bile, köyün erkeklerinin, bizim evin ardındaki dut ağacının dibinden eli sahanlı ve telaşlı olarak aşağı yukarı gidip gelmelerinden anlardık onlardan birinin geldiğini. Bir de suya gittiğimizde ya da caminin yanındaki bahçemizden meyve ve sebze toplarken onların odanın çardağında köylülerle gürül gürül konuştuklarını, birkaç kişi-

nin dışarıda caminin kuytusunda kaygıyla para saydıklarını gördüğümüzde anlardık tahsildarın geldiğini. En zoru buydu.

Birkaç vergi veriliyordu o yıllarda. Keçi, inek gibi hayvanlardan sayı başına alınan paraya "miri" deniyordu sanıyorum. Tahsildarın geleceği ayları günleri bilirler o gelip gidene kadar çebiçlerden bir bölümünü bir hafta on gün dağlarda saklarlar, tahsildar gidince ortaya çıkarırlardı. Buna "sırkat" denirdi. Çeşitli sırkat öyküleri anlatırlardı. İki tahsildar adı vardı o günlerde. Biri Hacı Bekir, biri Tahsildar Etem'di. Belki ikisi ayrı ayrı vergileri topluyordu. Küçüklüğümde Hacı Bekir'in kaç kez yanına gidip oturdum bile köy odasında babamla. Tavuk gibi börek gibi yağlı yiyecekleri yedikten sonra bekçi ya da başkası odanın el leğeni ile ibriğini getirir, sabun vererek, suyunu dökerek, konuğa elini, ağzını yıkatır, peşkir tutarlardı. Tahsildar Etem'i anımsamıyorum. Belki bizim köye gelmiyordu.

Bir de yol vergisi vardı köylülerin korktuğu. Yanılmıyorsam altı liraydı. Askerliğini yapmış tüm erkekler bu vergiyi ödemek zorundaydı, ama o günlerde bu kadar parayı bulmak kolay değildi. Beş çocuğu olan yol vergisi vermiyordu. Ama doğanların çoğu öldüğü için kimsenin beş çocuğu yoktu.

Bir keresinde yol tahsildarı gelip, yemiş içmiş, sonra "Hadi bakalım paraları getirin!" demiş. Kimi köylüde para yok. Taksitle ödeme çareleri zaten bitmiş. Ödemezlerse bir ay Alanya yolunda çalışma zorunluluğu vardı. Çalışmazlarsa hapislik. Kimileri ister istemez çalışmaya yazılıyordu. Kimileri de kendi çiftinden ekininden kalmamak için zorlanarak parayı yatırmanın yolunu arıyordu. Böyle bir gündü, babam köyde değildi. Köylülerden ikisi parayı denkleştirmek için bize gelip gittiler. Anam çıkılarını döküp verdi onlara birkaç kuruş. Daha sonra Akça Yusuf geldi. Onun da eksik-

miş. Anam ona kızdı, "Yusuf önce niye gelmedin, benim para küpüm mü var?" dedi. "Senin için yoktan yaratmam gerektiğini biliyorum ama para da yaratılmaz ki!" diye hayıflandı. Akça'nın canı sıkkındı, ses çıkarmadı. Anam hükümete ve tahsildara söylenerek sandık gözlerini, cepcebelerini karıştırarak bir şeyler toplayıp getirdi yeniden Akça'nın eksiğini tamamlamak için. Ama birazı gene tamamlanmamış, ne yapalım diye düşünüyorlardı. Ablamla ikimiz ağlıyor, anamızı sıkıştırıyorduk Akça'ya para versin diye. Ablam, bir ara içeri gidip elinde küçük bir çıkı ile geldi. Ermenekli satıcılar geldiğinde öteberi almak için biriktirdiğimiz kuruşları unutmuştuk. Onunla yol parası tamamlanınca, Akça Yusuf sevinçten uçtu, fırlayıp gitti tahsildarın yanına.

Akşam yemek yiyorduk ki karısı Emine'yle merdivende yeniden göründü Akça. "Buyurun sofraya. Yoksa gene mi tamamlanmadı yol parası denen o bela?" dedi anam Yusuf'un yüzüne kaygıyla bakarak. "Hayır, tamam" dedi Yusuf rahatlamış bir yüzle. Ablamın çocuk aklıyla yaptığı onları çok etkilemiş, bir çebiç getirip bağlamışlar bizim ahıra. Anam buna kızdı, "Oturun şuradan iki lokma yiyip, malınızı alıp gidin, olmaz öyle şey" dedi onlara. Küçüktük ama onların mallarının önemini biz de biliyorduk ne de olsa. Ablam da "Ben istemem" diye küstü. Kozak Kızı Emine ablama sarıldı, "Benim kadın kızım" diye. Bir yandan yemek yerken bir yandan böyle yol parası öyküleri anlatmaya, gülüşmeye, güldürmeye başladılar. Biraz sonra da çıra yakıp çebiçlerini alıp gittiler.

Anımsadığım başka ilginç bir tahsildar öyküsü de şöyle: Bir gün gene tahsildar gelmiş köye. Keçilerin miri parasını yazacakmış. Ama yolda gelirken oluklu suyun orada bir yerde şeytan çarpmış tahsildarı. Bu yüzden köye geldiğinde atını ter içinde bulmuşlar, kendi de he-

men köy odasına bir yatak getirtip yatmış. Hasan Hoca dedemizi çağırıp okuttuktan sonra biraz iyileşmiş. Anam bir tavuk kesip suyuna çorba pişirmiş. İsmet teyzenin kocası bal ile yoğurt getirmiş, zor diriltmişler adamı. Şeytan korkusundan, sırkat peşine filan düşmeden, köylünün söylediğini yazıp, alabildiği kadarını alıp çekip gitmiş Direvli köyüne. Ama olayı her yerde, "Akşam saatinde Çile köyüne girerken, oluklu suya varmadan taşların üstünde oturan cadı bir şeytan karısı gördüm, yanında oğlakları da vardı, birden oğlakları kayboldu, kendisi baş-kıç açık karşıma dikildi, az kalsın ödüm patlayacaktı, yoldan çıkıp taşların ağaçların arasından köye kendimi atmasaydım çarpılıp ağzım yüzüm eğilecekti" diye anlatmış.

Tahsildar miri parasını ahırdaki hayvanları sayarak yazarmış. Herkes ne kadar kaçırabilirse o kadar eksik verirmiş vergiyi. Onun için çebiçlerin bir bölümünü üç beş günlüğüne dağda bir yerlerde saklamak köylerde âdetti. O yıl da bizim köyün sırkatını dağa götürüp birkaç gün saklama işi Nizam'ın gelini Hatıca'ya düşmüş. Çünkü erkekler götürse, tahsildar onu odada görmeyince sorarmış nerede, anlarmış sırkat götürdüğünü.

Veli Çavuş'un karısı Hatıca, cesur bir kadındı. Alıp götürmüş köylülerin bildiği bir yere sırkatı; çoğu kendinin ama başkalarının da var. Oğlu küçük Duran'ı da yanına almış. Dağın doruğunda bir in varmış. Kendileri de çebiçlerle geceyi o inde geçiriyor, gündüz çıkıp sürüyü otlatıyorlarmış. Kuru yavan azıkları da yanlarında. Bir yandan da yukardan bakıyorlar, tahsildar geçti mi diye. Tahsildar köye geçtikten bir gün sonra tehlike bitiyor, gece Çile'de kalıp, keçileri sayıp sabah Direvli'nin yolunu tutuyor çünkü.

O gün oğlaklar otlarken Duran da tahsildarın geleceği yolu gözetliyormuş. Birden görmüş uzaktan, bir adam atına binmiş salına salına geliyor. "Ana tahsil-

dar" demiş. Çebiçleri hemen ine sokmuşlar, Duran da önünü beklemiş. Ama eğer gördüyse atıyla koşup arar, o sırada bir oğlak melerse yerlerini bulur diye düşünüp bir akıl bulmuş Hatıca. Onları inde koyup kendisi koşarak yolun yakınına inmiş. Üstü başı zaten yırtık pırtık olmuş birkaç gündür ormanda. Başörtüsünü ve entarisini çıkarmış, ormana çitlembik toplamaya gittiği gibi don gömlek, baş açık kalmış. Saçını başını yolarcasına karıştırmış. Tam akşamüstü şeytanların ortada dolaştığı saatmiş. Bir taşın başına oturup yoldan geçen tahsildarın kendisini şeytan sanıp kaçacağını düşünmüş Hatıca. Çünkü köy yerinde başı açık kır saçlı bir kadın asla olamaz.

Geçmekte olan atlı gerçekten tahsildarmış. Yola çok yakın bir taşın başında şeytan kılıklı Hatıca'yı görür görmez gerçekten şeytan sanıp çarpılmış. Yırtık pırtık, don gömlek kılığını, hele de başörtüsüz karman çorman kır saçlı başını görünce, tam bir şeytan karısı bu demiş, ödü kopmuş, eli ayağı titremiş tahsildarın. Yolunu hızla aşağıya ormanın arasına çevirip ordan uzaklaşma gücünü kendinde zor bulmuş. Ardına asla bakmadan, taşların ağaçların arasından geçerek kendini köye zor atmış, karadutun dibine geldiğinde atından inip yığılıp kalmış. Köylülere anlatmış şeytanı nerede gördüğünü. "Sakın akşam saatlerinde oralara gitmeyin, benden size öğüt" demiş. Köylüler yeniden yeniden sormuşlar, "Nerede?" diye, anlatınca da "A!.. evet oradan akşamüstleri geçmeyi iyi saymazlar" diyerek tahsildarı doğrulamışlar.

İkinci gün tahsildar köyden ayrıldıktan sonra Hatıca'yı ve sürüsünü inden almaya gidenlere sormuş Hatıca, "O evi kapanası tahsildar benden korkmuş mu, korkmamış mı?" diye. O zaman anlamışlar işin aslını. Hem tahsildarın anlattığı, hem Hatıca'nın oyunu, köyden köye, dağdan dağa anlatılıp durdu yıllarca.

Bir de bizim evde geçen tütün baskınını anımsıyorum. Bal açma zamanıydı, ilkbahar mı güz müydü bilmiyorum. Babam bahçede kendi baktığı kovanları açmış, leğenler dolusu bal taşınmıştı eve. Merdivenin başındaki çardakta kadın kız oturmuş bir yandan bal yiyorlar, bir yandan da laflaşıyorlardı. Birden caminin yanından alışık olunmadık bir düdük sesi duyuldu. Anam buna mızıka diyordu. Babam bahçeden gelip, "Bunlar tütün kolcuları. Bizim eve de gelirler" dedi. Bizim içerdeki odada Kayabaşı'ndaki akrabamız Kaptanoğlu'nun birkaç çuval kaçak tütünü varmış. Kendisinden kuşkulandıkları için ertesi gün götüreceğini söyleyip bize getirmiş, ama gelip almamış. Bunun üzerine babam anama, "Ben içerde olacağım, onlara çıkmayacağım, sen evde erkek yok diyerek onları oyalayıp eve çıkartmayacaksın. Bu arada Mevlit'le Selim tütün çuvallarını bahçe merdiveninden kedi deliğine yuvarlayacaklar, tütün kalkınca ben çıkarım" dedi.

Aşağı mahalleye giden kolcu, tütün tabakasını saklamak isteyen Seydi Efendi'nin peşinden düdük çalınca, kolcuların hepsi birden bizim evden önce oraya koştular. Bu arada Selim'le Mevlit tütün çuvallarını kuş gibi uçurup kedi deliği denen yardan yuvarladılar. Dökülenleri de evdekiler süpürge ile süpürdüler. Tam bu sırada geldi kolcular -sanıyorum iki kolcu, iki jandarma- bizim evin önüne. Anam merdivenin başında, aşağıda köy muhtarı Kökettin, azalar ve köyün hocası Hasan dedemiz geride duruyordu. Anam onlara, "Erkeğimiz yok, kimseyi evime çıkartmam" dedi. Ben de anamın peşinde yanındayım, belki okula gideceğim yıldı. Kolcu başı, Kökettin'e çıkışıyor, "Sen ne biçim muhtarsın, düş önümüze!" diyor. Ama Kökettin öne geçmiyor, "Korkarım beyim, hiç sakınmaz, odunu alır kafama vurur, sen geç" diyor. "Hoca sen geç madem, hem dayı hem babalık, hem de köyün hocasısın" diyor kolcu, Hasan

Hoca dedeye. "Edepsizin tekidir, bana da vurur, dayı filan dinlemez!" diyor Hasan Hoca. Kolcu kendisi yürüme hamlesi yaptığı sırada anam ona, "Burada yüklü (hamile) kadınlar var, bak çocuklar ağlıyor" diyerek odunu havaya kaldırıyor.

Tam o sırada babam içerden çıkıp anamın elini tutuyor, "Çıkar tahriratını" diyor kolcuya. Baş kolcu kızıyor, "Şavkı Hoca, kendin saklanıp hatunu üstümüze sürüyorsun" diyor. Babam, bahçede bal açmakta olduğunu, şimdi geldiğini söyleyerek onları buyur ediyor eve. Ev ana baba günü. Bal leğenleri kenarda; kadınlar, çocuklar gerçekten korkmuşlar. Ablamla İsmet teyzenin kızı Hayriye ağlıyor. İsmet teyze ve Selim hamile. Kolcular içerdeki odaya dalıyorlar. Anam da giriyor arkalarından. Ben de elinden tutuyorum. Kilere oraya buraya bakıyorlar. Anamın sandığını açıyorlar. İsmet teyzenin bohçaları ve altınlı tepeliği bizde dururdu. Onları karıştırıyorlar merakla. Anam söyleniyor, sandığımı karıştırmayın, tütün arayın diye. "Tütün yok, bari biraz bunlara bakalım" diyorlar. Sonra babamla birlikte hepsi iniyorlar evden. Hasan Hoca biraz geride kalıp iki parmak bal atıyor ağzına. Biraz sonra Mevlit geliyor, "Kolculara aceleden yemek" diyerek. Yumurta, bal, yoğurt filan siniye toplayıp götürüyor.

Sonraları kolcu başı babama soruyor, "Doğru söyle, bize akşam söylediler sizin evde Kaptanoğlu'nun tütünü olduğunu, nasıl yok ettiniz kaşla göz arasında?" diyor. Babam olduğu gibi anlatıyor ona. Üstelik kedi deliğinden yuvarlattığı çuvalların ne olduğunu, çuvalların sahibi Kaptanoğlu'nun da babamdan çekindiği için soramadığını anlatırlardı.

Bu olayın tam böyle olduğunu iyi anımsamamın asıl nedeni, anamın olayı yıllarca yeri geldiğinde yeni olmuş gibi anlatmasıdır. Ben de her anlatışında yeni duymuş gibi dinlerdim onu.

Hastalık sağlık, ölüm kalım

Çocukluğumuzun karabasanlarından biri de hastalıklardı kuşkusuz. Küçük olsun büyük olsun kim hasta olursa kolayca ölebileceğini küçük yaşta öğrenmiştik.

En azılı ve bilinen hastalıklardan biri sıtmaydı o yıllarda. Ben de ilk hastalığım olarak sıtmayı anımsıyorum. Birinde ateşim o kadar çok çıkmış ki havale geçirmiş ama gene dirilmişim. Anam ballandıra ballandıra anlatırdı nasıl ölüp dirildiğimi, sonra da, "Bu yüzden aklı bir hoştur" derdi benim için. Bunun ne demeye geldiğini anlamazdım.

Sıtma tutmasın diye erkenden yaylaya göçülürdü. İşi gücü nedeniyle göçmeyenlerin sıtmanın pençesine düştüğünün haberlerini alırdık yaylada. Kimileri için günaşırı sıtmasına yakalanmış derlerdi. Bir gün ateşler içinde kıvranır titrer, ikinci gün biraz iyileşir ama öteki gün yeniden başlarlardı yanmaya, titremeye. Böyle uzarsa yılı sıtması denirdi. Yedi yıl sıtması bile vardı.

Başka bir yaylaya göçme zamanında beni yine sıtma tutmuştu. Köyümüzde kadim doktor geçinen Hacı Halil Kızı'nı çağırdılar acele. Oysa kendisi de sıtmalı karnı şiş, yüzü kara-sarı bir kadındı. Ben, ateşler içinde kıvranırken Hacı Halil sirkeyle her yanımı ovduğunda sanki rahatlamışım. "Biraz da kurşun dök, n'olur Halil teyze" dedim inleyerek çocuk aklımla (adı Ümmü'ydü ama ben onu böyle çağırırdım). "Çocuğumu Allah söyletiyor!" diyerek hemen tavaya sarıldı Hacı Halil Kızı, koynundan çıkardığı kurşun parçasını koydu içine. Üstüme bir çarşaf örtüp, ocakta eritilmiş kurşunu burnumun önündeki su tasına dökünce çıkan cavvv.. cavvv... seslerinden sonra suyun içinde acayip kurşunlar oluştu. Hacı Halil onları tek tek alıp, "Evi kapanasıcanın gözleri, çocuğumu yiyip bitirmiş" diyerek gösterdi kurşunları oradakilere. "Ama geçti" diye sesler gelirken uyumuş kalmışım. Kan ter içinde uyan-

dığımda Hacı Halil gülümsüyordu karşımda. Ateşim düşmüştü.

Sanıyorum o günlerde hemen toparlanıp yaylaya göçmüştük. Ama yaylada da peşimi bırakmadı sıtma. Sabahleyin biraz iyi oluyor, akşamüstü başlıyordum titremeye, ateşler içinde kavrulmaya. Anası başka köye gelin giden Mevlit bizde kalırdı. Büyük olduğu için ablamla ben ona Mevlit Ağa derdik, o da bizi kardeşlerini korur gibi korurdu. Babam Mevlit'i, Pazarcı'ya sulfata (kinin) ve rakı almaya göndermiş sıtmamı iyileştirmek için. Köydeki yakın komşumuz Ayşe aba Ortamanastır obasından hemen koşup gelmiş, yanı başımda duruyor, ben inledikçe titredikçe, elimi kolumu sirke ile ovuyor, "Tirik Mevlit Ağası şimdi gelecek, ilacını getirecek. Gülümün hiçbir şeyi kalmayacak" diyordu.

Onlar böyle söyledikçe ben de durmadan, "Mevlit Ağam geldi mi?" diye inliyormuşum. Yanıp tutuşuyor, uykuya dalamıyordum. Kise belenine çocukları göndermişler, Dolama yola, Mevlit nerde kaldı baksınlar, "Mevlit Ağa koş, çocuk ölüyor, uçar gibi gel" desinler diye. Çocuklar bir de ne görsünler, Mevlit Kise belenine gelmiş, atı bir ağaca bağlamış, kendisi de bir tesbi çalısının gölgesinde ağlıyor. "Eve gelemem, ağam gelsin!" demiş çocuklara. Anam başlamış köpürmeye, "Gene bir oyunu düzeni var" diye. Ama babam koşarak gitmiş yanına.

Kinin yokmuş Gazipaşa'da. Sıhhiyeci, "Alanya'dan yarın gelecek, ulaştırırım" demiş. Mevlit bir şişe rakıyı alıp ata atlayıp kuş gibi koşmuş bir an önce yetişmek için. Karaağaçlıca suyunun başına gelince karşısından Kinistine köyünden iki delikanlı gelmiş kendisi gibi. Nereye gittiğini sormuşlar, o da anlatmış, acelesi olduğunu söylemiş. "Gel iki lokma al bizim azıktan" demişler ona. Üsteleyince çömelmiş yanlarına. "Sen hiç rakı içtin mi efe?" demişler Mevlit'e, "Yok içmedim" demiş.

"Gel birazını içelim elindekinden, üstünü su ile dolduralım, hiç anlaşılmaz, bir solukta çıkarsın Manastır'a" demişler. Tas, bardak filan da yok, az az içmişler şişenin ağzından, içtikçe bir hoş olmuşlar. Diğerleri çekip gitmiş. Mevlit biraz sızmış, kendine gelince hemen yola koyulmak için oluktan şişenin üstünü suyla doldururken bembeyaz olduğunu görünce aklı başına gelmiş. Ne yapsın, gene de beyazlı şişenin ağzını sıkı sıkı kapatıp yola düşmüş, hızla varmış yaylaya ama eve gelmeye korkuyormuş. Babam alıp gelmiş ağacın altından. Anama, "Mevlit'e ağzını açmayacaksın" demiş. Ben Mevlit'in geldiğini duyunca sevinmiş, "Getirdin mi?" demişim ağzımı zor açarak. Mevlit buna çok ağlamış.

Şişedeki çok acayip kokan o beyaz su ile her yanımı ovmaya başlayınca inlemem durmuş. O kokuyla uyandım. Gözümü açtığımda Mevlit başımda ağlıyormuş öleceğim diye korkusundan. "Ben iyileştim ağlama" demişim ona. Herkes şaşırmış. Sabahtan beri ilk kez böyle bir söz etmişim. O da cebinden çıkardığı, çocuklar için olan küçücük kokulu kavunu kucağıma koydu, "Seni ceviz ağacına çıkaracağım gene, kocaman bir tirik tutacağız" dedi. Bir iki kadın da ağladı. Babam da ağlamış. Acayip kokulu o beyaz suyla ovunca sanki bir iyilik gelmiş üstüme. Kokusundan, bedenime verdiği serinlikten rahatlamışım. Bakmaya gelenlere, "Mevlit Ağam getirdi" diye şişeyi göstererek ondan iyileştiğimi anlatınca gülüyorlardı. İçimdeki hararetten yandıkça, kucağımdaki küçük kavunu yiyeceğim diye tutturdum. Oysa su bile zehir gibi geliyordu ağzıma. "Sakın ha! Zaten o safralardan oldu sıtma" dediler.

Sadece sıtma değil, ne çok, ne bilinmez hastalıklar olur, yaşıtım ya da yaşıtım olmayan çocukları, gelinlik kızları, kadınları, adamları alıp götürdüğü duyulurdu. Barutçu'nun erkek kardeşi Çavuş, gencecik bir adamdı. Anam bakmaya gittiğinde beni de götürmüştü sırtına

alıp. Köşede yatarken görmüştüm onu. Bir gün sonra, "Çavuş öldü!" dediler. Mezarlığa gömüldüğünü anlamamıştım belki, öldükten sonra da onu gördüğüm köşede öylece yattığını sanırdım. O eve ne zaman gitsem, Çavuş'un ölüsünün hâlâ orada olduğunu sanarak, yattığı köşeye bakamazdım, ölmüş Çavuş'u görmemek için. Epeyce küçüktüm besbelli.

Akrabamız Hatip Kızı teyzenin ilk kız çocuğu, Cavat'ın küçük kardeşi Sabiha ne zaman doğmuş, ne zaman böcülü yara olmuş da kurtulamamıştı? O da gözümüzün önünde ölüp gitmişti.

Daha da acısı, komşumuz Bülbül'ün karısı Ayşe abanın benim yaşımdaki oğlu Salih'in yaylada ölümüydü. Yediği hastalıklı etten göyündürme[19] olup, iyileşemeyerek ölüp gittiğini söylerlerdi. Anası beni gördü mü daha çok ağlar, "İkizin öldü çocuğum, o senin ikizindi" derdi. Aynı yaşta ve yakın komşu olduğumuz için hep birlikte oynardık.

Ortağımız Akça Yusuf'la Emine'nin çocukları yaşamazmış. Aziz yaşadı diye sevinirken, her yanına gök boncuk ve muskalar dikerlerken, birden karnı şiş sıtmalı bir çocuk olmuştu o da. Hepimizin kıymetlisi olan o Aziz çocuk da ölüp gitmişti herkesin gözünün önünde.

Bir gün Müslüme geldi bize ağlayarak, "Abla, Kel Zine ölüverdi sürgünden. Hiç kefenliğimiz yok, biraz bez..." dedi anama. Anam bezi, sabunu verdi eline. "Üzülme Müslüme, kurtuldu çocuk" dedi ona hüzünle. Müslüme kızarmış gözlerinden damlalar düşürdü. "Öyle mi diyorlar ya, namazı kılınmaz onun diye tutturuyorlar baksana" dedi. Anam kızdı, "Onu diyen halt etmiş, ağlama, Allah nezdinde insanoğlunun Zinesi minesi birdir" dedi. Beni amcamı çağırmaya gönderdi. Koşa-

---

Göyündürme: Etle deri arasında meydana gelen şişlik, bir çeşit deri hastalığı.

rak gittim Mehmet amcama, "Kel Zine ölmüş, kimse namazını kılmazmış! Müslüme ağlıyor" dedim. Amcam şaşırdı, işini bırakıp koştu Müslüme'nin evine.

Başı ağrıyanların ağrısını baştan aşağı makasla nasıl kıydırdıklarını da anımsıyorum. Bizim köyden Kerim bilirmiş böyle kıymayı. Barutçu Mehmet ve ölen Çavuş'un daha önce ölen kardeşiydi Kerim. Babası ölünce Ahmet ve Süleyman yetim kalmışlar. Ahmet, "Oh ne iyi, artık bol bol bal yeriz" demiş. Bunu anlatır, gülerlerdi. Kerim yılancık kıyarmış ya, ölmeden önce oğlu Ahmet'e el vermiş, onun da yılancık kıyması için. Ahmet biraz büyüyünce, başı ağrıyanlar onu çağırmaya başlamışlar babası ona el verdiği için.

Bir gün babam uzak yoldan geldiğinde başım ağrıyor diyerek çıktı merdivenden. "Güneş geçmiştir" dedi anam. O sırada Ahmet bize gelmişti. Hemen gidip abdest aldı güzelce. Babam çardağa uzanmıştı. Başını da kapsayan bir çarşaf örttüler üstüne. Ahmet makası aldı eline, başından başlayarak ayakucuna kadar makası açıp kapayarak, babamın bedenine bastırarak üç kez gitti geldi. Sonra babam orada uyudu kaldı. Ben ikide bir bakıyordum babam öldü mü yoksa diye. Anam bir yandan yemek hazırladı. Babam, "Oh be dünya varmış Ahmet'in elinde" diyerek uyandı. Babamın bunu biraz da Ahmet'in gönlünü etmek için yaptığını bilmezdim. Aileden birinin hastalığı sırasında bu işleri yapanlar merdivenden göründüğünde umutla bakardık yüzlerine.

Bir de güz mevsimi geldi mi, yaylada köyde birçok yaralarımız olurdu bacaklarımızda, elimizde, yüzümüzde. Çok uğraştırırdı insanları. En çok korktuğumuz göz hastalığıydı. Bulaşırdı da. Ablamla ödümüz kopardı göz ağrısı bulaşacak diye. En çok güzün olduğu için güz geldi mi gözü ağrıyanlardan kaçardık.

Bir kere de anamın hastalığı daraltmıştı bizi. Yayla zamanıydı. Göç hazırlıkları yaparken anamı bir sancı

tuttu, kıvranıyordu. Kaç gün olmuş ama iyileşme umudu yoktu. Babam Alanya'daydı o günlerde. Anama bakmak ve iyileştirmek için Hacı Halil Kızı gece gündüz bizde kalıyor, komşumuz Ayşe Aba, iki Gelin teyzem, Hatip Kızı teyzem sık sık uğruyorlar, işlerimizi yapıyorlardı. Hacı Halil, kazanda su kaynatıp, içine türlü otlar atıp üstüne oturtuyordu anamı. "Sidik durgunluğu kolay değil, ilacını bulmadan iyileşmez" diyordu. Kabak istiyordu. Ama o mevsimde kabak bulunmuyordu.

Eve başka kadınlar da geliyor, ablam evde kalıyor, beni Cavat'la ekin tarlalarına ineğimizi gütmeye gönderiyorlardı. Biraz da evden uzaklaştırmak içindi sanıyorum. Oralarda inekler otlara dalıp, biz oynarken vakit geçse de aklım hep anamda, onun öleceğinde oluyor, ağlıyordum. Cavat'a sormuştum, "Anam ölecek mi?" diye. O iyi kalpli akraba çocuğu bana anlatıyordu, "Hayır insan ölecek sanıyor, ama analarımız hasta olsalar da ölmez, benim anam kaç kez hasta oldu, ölmedi" diye. Her akşamüstü dönünce anamın iyileşmemiş olduğunu görür üzülürdüm, ama ölmemiş olmasından umutlanırdım Cavat'ın etkisiyle.

Hasan Hoca dede geldi bir gün, anamın yanına girmedi. Dışarıda, "Sen bu işin hakkından gelemedin Hacı Halil, Şavkı'ya haber salacağım, bir ilaç filan alıp getirsin, nedir durum, ne diye haber salalım?" dedi. "Sidik durgunluğu bununki Hasan Ağa, bir ilaç tutturamadım, mevsim uygun değil, bir taç kabak bulsaydım o saat bir şeyi kalmayacaktı" dedi.

Babama haber gitmiş, Alanya'ya. Hemen doktordan ilaç alıp göndermiş biriyle, yarın ben de yola çıkacağım demiş. Anam ilacı alır almaz rahatladı, derin bir uykuya daldı. Ertesi gün inek gütmeye gitmedim. Cavat bizim ineği de götürdü.

Sabahleyin, Hatip Kızı teyze ile Hacı Halil, kazanı ve ilaç düzenini kaldırıp temizlediler evin içini. Emine

abla, dışarıda herkesin oturduğu yere bir yatak serip anamı oraya yatırdı. "Çok şükür dünya varmış" diyerek uzandı anam. Ablamla biz sevinmeye başladık anamız ölmedi diye. Babam da geldi o gün. Olayı anlattılar. Allahın işine bak dediler. Anam o kadar acı çekmiş ki, "Bu iyilik ilacın işi, şehirde olsam o gün iyileşecekmişim demek ki" dedi. Anam hoca kızı olmasına karşın hep akıldan yanaydı. Huydana Kadın aykırı bir söz buldu gene. "Öyle diyorsun ama evi kapanası şehirliler hiç ölmüyor mu? Hasta da oluyorlar, ölüyorlar da" dedi.

Beni korkutan tedavi yöntemlerinden biri hastaları deriye sokmaktı. Çocukluk işte. Hem korkar, hem de konuşmalardan bu yöntemin kurtarıcı olduğu izlenimi alırdım. Sık sık başvurulan bir çare değildi. Önemli hastalıklarda, ağaçtan, yardan düşmelere, her yanı çıtır çıtır kırılmış olanlara uygularlardı deriye sarma yöntemini. Ya da hiç iyileşmeyen hastalar son çare olarak deriye sarılırdı. "Filan kişi iyileşmemiş bir de deriye saracaklarmış" diye önce haberi duyulurdu. "Yivil'den biri gelmiş hastayı deriye sarmak için" derlerdi. O işi herkes yapamıyordu demek ki. Hemen irisinden bir keçi ya da teke kesilir, hasta çırılçıplak soyulup, deri sıcacıkken içine sarılır, üstü yorganla örtülürdü.

İmece günleri

Zor zamanların ya da bir kişiyle baş edilmesi olanaksız işlerin kotarılması içindi imece günleri. Kadını, erkeği, genci, çocuğuyla köylüleri bir araya getiren bir dayanışma örneğiydi.

Tekerleğin, makinenin olmadığı o günlerde bir kişinin baş edemeyeceği işler çoktu. Köylülerin, darda kalanların işlerini karşılıksız olarak topluca yaptıkları imece günleri, biz çocuklara başka insanları sevmeyi,

onların sorunlarını paylaşmayı, başkalarına yardım etmeyi öğretirdi. Zaman zaman birbiriyle çekişenleri bile bir arada, birbirine yardım ederken görmek bende komşuların bizi her zaman kurtarabileceği duygusu yaratır, mutlanırdım. Köylüler toplanır, kocası ya da oğlu askerde olan kadınların, bağları büyük olup da kazma zamanı kendileri başa çıkamayan ailelerin bu işlerini, hep birlikte bir günde bitirebilirlerdi.

Babamın Alanya'da olduğu günlerdi, büyük amcam anama, "Mevsim geçti geçecek, sizin bağ için bir imece gerekiyor. Ağamı beklersek geç olur" dedi. Anam da, "Sen başında dur, ben toplarım imeceyi perşembeye, gördüklerine sen de söyle" dedi. İkinci gün beni de yanına alıp komşuları dolaştı anam, "Bağ imecemiz var" diyerek. Uzak evlere de Mevlit'i gönderdi.

"İmece dedin mi karınlar doymalı" diyerek aş için akşamdan dövme filan ıslattı, gelin teyzelerime de söyledi imece yemeğine yardım etmeleri için. Sabah erkenden kalkıp darı çöreği yapıp uğrayanların ellerine verdi. Kimileri bizim eve uğrayıp kazma kürek filan aldılar, kimileri doğrudan bağın yolunu tutmuşlardı. Kuşluk yemeği bağa götürülecek, akşam da evde yenilecekti.

Küçük kazmamı alıp ben de koşmuştum peşlerinden. Bunu hep yapardım. Çocuklar için imece büyük bir şenlikti çünkü. Güneşe karşı bir yamaçta boydan boya yemyeşil uzanan, kimi yerinde güller de kızaran bir yerdi bizim bağ. Ama henüz bağın yeşillenmediği, güllerin açmadığı mevsimde kazılıyordu. İmececiler, kadınlı erkekli sıralanmışlar, ellerinde kazmalarla tefeklerin[20] dibini, aralarını tek tek kazıyorlardı. Delikanlılar, kızlar imeceye renk katıyordu. Herkes birbiriyle şakalaşarak kazmaları vuruyor, toprakla oyun oynuyorlardı sanki. Bir yandan imece öyküleri anlatıyorlardı. Onlar

20 Tefek: Asma, üzüm ağacı.

böyle çalışırken gün yükseliyor, çapaladıkları yerler büyüyüp gidiyordu arkalarında.

Neden sonra, omzunda ekmek bohçasıyla Mevlit göründü karşıdaki yarın başında. Yanlarına gelince, "Tirik[21] Mevlit bize kuru ekmek mi yedireceksin?" dediler. "O kadar akılsız değiliz" diyerek karşıdan gelenleri gösterdi Mevlit. Ekmek bohçasını yere koyup, "Şimdi su almaya gidiyorum" diyerek koşarak döndü. Anam ve başka kadınlardı karşıdan gelenler. Kuşluk yemeği getirmişlerdi. Çörekler, pilav, ayranlı, çorba gibi yemekler vardı. Mevlit de su kabaklarını koşarak getirmişti. Yere iki sofra kuruldu, imececiler çevresini aldılar. Başladılar yarenlik ederek hızla yemeye. "Bizi bu yemekler kandırıyor, güneşin ortasında çalışıyoruz" dediler. Yemeklerini yiyip, sularını içip kimileri tütünlerini tüttürdükten sonra yeniden işe koyuldular. Onbaşı'nın karısı, "Komşular, benim için de bir gün kararlaştıralım. Onbaşı'nın gözleri iyice görmez oldu" dedi. "Ne yiyeceğiz Ayşe Aba?" dedi biri. "Arpa ekmeğinden büküş yapacağım" dedi. Ötekiler de, "Büküş olsun da arpa ekmeğinden olsun" dediler ve gün verdiler.

Gelin teyzelerim ve anam yemek kaplarını toplayıp döndüler, akşam hazırlığı için. Anam beni de zorladı, kolumdan tutup çekti dönmem için. Mevlit orada kalıp çalışmaya koyuldu. Eve geldiğimizde Akça Yusuf'un karısı Emine ve Hatip Kızı teyze akşam yemeği yapmaya başlamışlardı bile. Ablamla Cavat da evdeydi. Onlara, "Bağ kazmaya niye gelmediniz, ben kazdım" dedim. Cavat, "Ana ben de bağ kazmaya gideceğim" dedi. "Aman git, git de nereye gidersen git" dedi anası ona. Beni güneş çarpmış, uyumuş kalmışım. Uyandığımda imececi kadınlar gelmişler, yemek yiyorlardı. Evlerimiz nerede kaldı, gidelim dediler yiyip içip. Anam onlara

---

21 Tirik: 1 Sincap. 2 Çevik, atik.

eliniz kolunuz dert görmesin dedi. Sonra erkekler geldiler. Gelirken çeşmede ellerini yüzlerini yıkamışlar. Onlar oturdular sofraya. Mustul, "Bu evliya var ya, akıllı adammış arkadaşlar. Çeşmeyi nasıl da evinin yanına, köyün içine yaptırmış. Uzak olsa üstümüzün tozunu toprağını nasıl yıkayacaktık?" dedi. Başka biri, "Akıllı olmasa evliya olur muydu?" diye ekledi. Seydi Efendi hemen anlatmaya başladı, "Rahmetliye iyiler öleceği günü haber vermişler. O da başında bekleyen köylülere, 'Üç gün sonra öleceğim, öte yakadan üç atlı gelmeden cenazeme dokunmayın' demiş. O gün gelince, öte yakadan üç atlı çatır çatır gelip, yuyup yıkayıp yerleştirmişler onu" dedi. Biri de, "Demek ki iyiler arasında da var imece" diye ekledi, kahkahalarla güldüler. Hemen anama koşup, "İyiler kim?" diye fısıldadım. "Kim olacak işte şu yemek yiyen adamlar. Görmedin mi sabahtan beri yaptıkları iyiliği" dedi.

Cami ve köy odası

Köydeki bu kültür kurumunun çocukluk yaşamımızda önemli bir yeri vardı diyebilirim. Cami ve köy odası bahçemizin içinde sayılırdı. Kuşkusuz bu Evliya dedenin seçimi olmalıydı.

Cami ve bitişiğindeki köy odasının, o diyarın en donanımlı ve sevimli kuruluşu olduğunun sonradan ayrımına vardım. Köyümüze önemli bir kültürel ayrıcalık katıyordu. Bunda büyük amcamın caminin bakımını sürekli yapmasının, muhtarların odaya özen göstermesinin de etkisi vardı sanıyorum. Gök taştan yapılmış, alalı sıvalı dış duvarları, toprak damlı çelenleriyle[22] o güne göre köy içinde görkemli bir yapıydı cami ve köy odası. Yağmurlu günlerde amcamın ilk işlerinden biri caminin

22 Çeleni: Evin saçağı.

toprak damını yuvamak, çelenlerini kontrol etmek olurdu. İçi ak pak sıvalı, ahşapları ince ince işlenmişti. Yerdeki renk renk kilimlerin tertemiz olması da oraya çok başka bir hava veriyordu. Amcam buna da dikkat ediyor, arada bir kilimleri dışarı çıkarıp bizim bahçenin duvarına seriyor, çeşmeye su almaya giden kadınlara silkeletip süpürtüyor, içeriyi de süpürüp, silip sergileri yerine özenle yerleştiriyordu. En çok hoşuma giden, merdivenle çıkılan kubbeli yeriydi. Evcilik oynarken öyle bir yerim olsun çok isterdim. Amcam camiyi temizlerken gittiğimde, beni oraya çıkarmaz, "Abdestsiz olmaz!" derdi.

Ablamla ikimiz yalnızken camiden korkar, pencerelerinden bile içine bakamazdık. Birçok çocuk bizim gibiydi. Özellikle köşedeki o basamaklı yerde, acayip bir şeyin üstünde asılı duran, ağaç tanelerden yapılmış kocaman tespih bize ölümü çağrıştırırdı. Biri öldüğünde, tespih çekilecek diye yemek götürdüklerinde onun başına toplandıklarını düşünürdük. Cami avlusuna dışardan iki taş basamak ve üstünde bir ağaç hatıldan atlayarak geçildiği için küçükler oraya kolay giremezdik. Sanıyorum o hatıl zaten çocukların ve hayvanların girmemesi içindi.

Caminin sağ bitişiğinde boz taş yığmasından yapılmış, arkadan önden kapısı, geniş sundurması ve çardağıyla köy odası vardı. Kışın ocağında meşe odunları yakılarak içerde oturulurdu. Köye gelen konuklar orada yatardı. Ama dışarıdaki çardak ve ocaklı sundurma, köylülerimizin yaz kış oturma yeriydi. Altı ahırdı köy odasının, konukların hayvanları bağlanırdı. Bir de başkasının ekinine bahçesine girmiş olan hayvan, ceza için oraya kapatılırdı. Çardağın alt yanındaki, caminin bitişiğindeki sebze ve meyve bahçeleri bizimdi. Hatta odaya dayalı dut ağacı da bizimdi. Dut pekmezi kaynatacağımızda öteki dutlarla birlikte onu da silkeler, ipekböceği için yaprak toplama mevsiminde, köy odasının çar-

dağında konuşulanları dinlemek için saatlerce dut yaprağı toplardık. Anam babam bu mülklere biraz da hayrat gibi bakarlardı.

Cumaları ve bayramlarda başka köylerden birçok kişi bizim köye namaza gelir, köy şenlenirdi. Onların odanın çardağında bağırarak konuşmaları bizim evin çardağından duyulurdu. Evimizdeki konuk kadınlar onları dinler, "Şu erkeklerin pasafı[23] hiç bitmez" derlerdi. Cuma namazı sırası gelince sesleri kesilir, kimileri çeşmenin başına abdest almaya giderlerdi.

Namazdan sonra yine çardağa doluşurlar, asıl gürültü o zaman başlardı. Anam başka köyden ve uzak evlerden gelenler için yemek gönderir ya da eve çağırırdı yemek vermek için. Sadece biz değil başkaları da yemek götürürdü odaya. Çocukluğumdan en çok anımsadığım şeylerden biri, odaya konuk geldiğinde aşağı sokaktan, öte yakadan, kapaklı bakır sahanlarda odaya yemek götüren adamların gidip gelmesidir. İsmet teyzenin kocası Mehmet dayı kim gelirse hemen kavurmalı yumurta ve bal götürürdü kapaklı sahanlarda. Bunu kokusundan anlardık. Cemiş teyzenin kocası ya da oğulları da öyle. Bir büküm yufka ekmek olurdu tabağın altında. Hatip Kızı teyzenin kocası Mustafendi dayı günümüzde gözleme dedikleri, ıspanaklı, tereyağlı kapama götürürdü genellikle.

Bizim köy odasının ve camisinin başka köylüler ve konuklar için de işlevsel olmasının nedeni böylesine donanımlı olması, bir de Çile köyünün öteki köylere göre ortada bulunmasıydı. Başka köyde işi olan konuklar bile ivedi olarak işlerini bitirip gece yatısı için bizim köy odasına yetişirlerdi yatma zamanında.

Caminin dışında kocaman bir hayrat karadut ağacı vardı. Toplamakla, yemekle bitip tükenmezdi. Altın-

---

23 Pasaf: Saçma, yalan. (Gazipaşa ağzında)

daki koca taşlarda kadın erkek herkes oturur laflaşırdı kimi zaman. Ama çoğunlukla biz çocukların oyun yeriydi orası. Kimileyin Ermenekli satıcılar gelince yüklerini oraya açarlardı. Birkaç adım yukarısında köyün çeşmesi ve havuzu vardı. Evliya Efendi buraya yerleşirken önce çeşmeyi, havuzu, sonra camiyi, yanına da evini yaptırdığı söylenirdi. Çeşme ve havuz, başka yerdekilere benzemeyen bugün de hâlâ kullanılan sağlam birer yapıdır. Dağlardaki kaynaklardan künkle getirilmiş olan suyu, yukarı çeşmeye de bağlanmıştı. Çeşmenin ayağındaki bahçe ve tarlalar bu havuzdan sulanırdı.

Çocukluğumuzda caminin hocası Hasan dedemizdi. O yoksa büyük amcamdı. Babam da hatipti ama namaz kıldırmazdı. Bir kez bayram namazı kıldırdığını anımsıyorum. Ezan okumaya gelince, bilen ya da sesi güzel olan herkes okuyabilirdi sanıyorum. Zeytinburun köyünden adı İbrahim olan Görpüş diye biri vardı, geldiğinde ezanı kesinlikle o okurdu. Çünkü sesi güzeldi. Hoca geçinirdi ama ezandan başka fazla bir din bilgisi yoktu. Kafasının arkasında çam sakızı yapışmış gibi küçük bir ur vardı. Biz bunu gerçekten sakız sandığımıza göre çok küçük olmalıydık. Bir de Kırahmetlerin Seydi Efendi ve küçüğü Sadettin güzel ezan okurlardı. Onlar olmadığında Hasan Hoca dede ya da Mehmet amcam okurlardı ama onlar diğerleri gibi bağırmazlar, nağmeli sesler çıkarmazlardı.

Hangi sınıfta olduğumu anımsamıyorum, bir yaz okuldan geldiğimde Hasan dedenin, "Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrıdan başka yoktur tapacak..." diyerek ezan okuduğunu anımsıyorum. Bizim evdeki kadınlar, "Ha şöyle! Kadir Mevla'm, ne dediğini anlıyoruz gayri, belki daha çok sevap yazarsın" diyorlardı. Yeni ezanı da en güzel okuyan yine Seydi Efendi ve okullu kardeşi Sadettin'di. Topal ve hasta kardeşleri Sultan,

onların yeni Türkçe ezanını dinlerken gözlerini siler, "Ya Rabbim sana kavuştum, bin şükür" derdi.

Ezan başladı mı, köy odasındakiler lak lakı bırakır, kollarını sıvayarak, abdest almak için çeşmeye yönelirlerdi. Evlerinden çıkıp gelenler de kollarını sıvayarak geçerlerdi çeşmenin başına. Caminin aşağısında tuvalet vardı evliya zamanında yapılmış. İbriği kim boşaltmışsa doldururdu. Amcam bunu yapmayana kızar, kendisi doldururdu. Amcamın küfrederek o ibriği doldurduğunu caminin yanındaki bahçemizden ya da su doldurmaya gittiğimizde görürdük.

Herkes işte olduğundan, çoğunlukla sadece cuma namazında toplanırlardı. Onbaşı, Kocagöz gibiler cumaya gelmezmiş çoğu kez. İrbili de (hacı), cuma namazına yetişemezmiş evi uzak olduğundan; ama sonradan gelir, çardağa kurulur, köylüleri gülmekten kırar geçirirdi anlattıklarıyla. Yemen'de yedi yıl askerlik yapmış, esir düşmüş, çok eziyet çekmişti. Orada bir Arap kadınla evlenmiş olduğunu söylerlerdi. Ona Hacı Emmi derdi köylüler.

Babam camide ezan okumazdı ama ramazan günlerinde, sabahları ve akşamları, belki cumaları, evde alçak sesle Kuran okurdu. Sesi güzel ve yumuşaktı. Hızla ve alçak sesle okur bitirirdi ne okuyacaksa. Asıl anamın sesi ve Kuran'ı güzeldi. Daha yüksek sesle, hoca olan babasının öğrettiği gibi gayınlı okurdu. Kuran'ı önüne koymadan ezbere de okuyabilirdi.

Çok güzel mevlit de okurdu anam, bizi bile etkilerdi. Ama bir mevlithân değildi. Zaten köylerde öyle mevlit günü, mevlit okutan filan olmazdı o yıllarda. Ancak, eve konuk gelen üç beş kadın ısrar ettiğinde, mevlit kitabını açar okurdu. Özellikle Fatma Anamızın hasta yatağında, "Hasan ile Hüseyin gelsin yanıma, Evlatlarım size olsun elveda," dediği yeri okuyup arkasından açıklardı, gözleri biraz nemli. Kadınlar da ağlayınca, ablam-

la biz de katılırdık onlara. Bir de "Cebrail, Azrail" ya da "Zebaniler tutar tutar getirir..." gibi sözleri duyunca anamızın babamızın öleceğini düşünerek gizlice üzülürdük. Bazen de uykum geldiğinde anama, "Mevlit oku!" diye tutturduğumu anımsıyorum. Sanıyorum ninniyi, Kuran'ı, Mevlit'i birbirine karıştıracak yaşlardaydım.

Dinle ilgili anılarımın biri de namaz surelerini öğrenmemizdi. Biz kızlar küçüklüğümüzde evcilik oynarken yaptığımız şeylerden biri namaz kılmaya öykünmekti. Namaz vakti geldi diyerek hemen analarımız gibi kollarımızı sıvar, sivri bir taşı ibrikmiş gibi kullanır, abdest almaya öykünür, ellerimizi büyükler gibi göğsümüze bağlayarak namaza dururduk. Ancak kuralına uymak için başımıza da bir dut yaprağı koyardık örtü yerine. Namaz surelerini bilmediğimiz için dudaklarımızı okuyormuş gibi kıpırdatmakla yetinirdik.

Hasan Hoca dede, ikinci karısı Hacı Kızı Fatma Kadın'ın evinde, kış gecelerinde çocuklara namaz sureleri öğretirdi bir zamanlar. Beş altı çocuk olurdu her seferinde. Uzak evlerdeki çocuklar her akşam gelemezlerdi. Çoğu da sure öğrenmekten çok oradaki çocuk birlikteliği ve meşe odunlarının sıcaklığı karşısında Hacı kızının mısır kavurgalarını yemek için gelirlerdi. Yaramazlık yapanlar da olurdu. Hasan Hoca dede köşesinde oturur, biz kız erkek çocuklar çulun üstünde karşısında bağdaş kurarak bir halka oluştururduk. Başlardık, onun söylediği sure sözlerini hep birlikte yüksek sesle söylemeye:

"Subaneke, Allahümme vebihamdike vetebara kesmüke... " diye. Birkaç kez yineletir, sonra tek tek okutmaya başlardı. Tek tek okurken diz çökerdik. Tek tek alıştırmalarda hepimiz yinelemiş olduğumuzdan sureyi kolay öğrenirdik sanıyorum. İrbili'nin oğlu Ahmet, çoban olduğu için her gece gelemediğinden, gelince hemen

bana sorardı dün gece öğrendiklerimizi. Kimi akşam Hasan dede çocuklardan birinin eline bir mısır kocanı verir, onunla ayaklarını kaşıtırdı. Biz bir yandan okurken çocuk hem okur hem de onun ayağına mısır koçanı sürterdi. Ablamla ikimiz yanından kaçardık bize de yaptırmasın diye. Ama kimi çocuklar ocağa yakın olmak için, "Hasan Ağa ben daha iyi kaşırım" diyerek hemen yanına otururlar, koçanı ayağına sürtmeye başlarlardı. Evde bunu anlattığımızda anam kızardı, "Halkın çocukları onun yanına ayağını kaşımak için gitmiyorlar, günah" derdi. Bir gün Hasan dede bize geldiğinde, "Okumaya gelen çocuklara niçin ayağını kaşıtıyorsun dayı? Fatma Abaya kaşıtsana" dedi. "Kaşımaz ki domuz!" diye karşılık verdi o da.

Okumamız bitip eli çıralı sokağa dökülür, yolda okumaları yinelerken, kimi erkek çocuklar, "Subaneke Allahümme, anan keçi baban teke!" diyerek alay ettiklerinde biz onların yarın ahirette yanacağını düşünür acırdık.

Eski ramazanlar

Ramazan ayının gelmesi çocuklar için büyük bir değişiklik, bir şölen olurdu sanki. Akşamları daha özenle ve bolca yapılan yemeklerden bizler de payımızı alırdık. Büyükler istemeseler bile gece yemeklerine biz de kalkardık gözlerimizi ovalayarak. Kimileyin sadece yemek değil oruç bile tutardık çok küçük olmamıza karşın. Benim için dünyada en zor yapabildiğim şeydi oruç tutmak ama ablam için öyle değildi, o sabırlıydı.

Sabahları uyandığımızda anamızın başka bir odada, babamızın başka bir odada mırıldanarak Kuran okumaları, ocaktaki ateşin sıcaklığına karışır, bizi daha iyi ısıtan ve koruyan ılık bir hava gibi yayılırdı sanki ortalığa. Sıcak yatağımızda onları dinlemek hoşu-

muza giderdi. Anlamadığımız bir dille söyledikleri halde, ninni gibi, türkü gibi içime işlerdi Kuran nağmeleri. Özellikle anam kimi zaman okuduklarını harfi harfine anlıyormuş gibi bakardı, sonunda yüzümüze üflerken. Ama öte yandan hüznü ve ölümü de çağrıştırırdı bu nağmeler.

Ramazanda başka köylerdeki akrabalardan yatılı konuklar gelmesinden hoşlanırdık ablamla. Onların varlığı evi zenginleştirirdi sanki. Ak tülbentli teyzelerin akşam sohbetleri, geçmişten, ebelerimizden, dedelerimizden anlattıkları; bir köşeye çekilip namaz kılmaları, seccadenin üstünde bir o yana bir bu yana selam vererek mırıldanmaları onların ayrıcalıklı ve iyi kalpli olduklarını düşündüren bir etki yaratırdı üstümde. Namazları bitince örtülerini geri itip tespihlerini bellerine koydular mı, başlarlardı bizimle şakalaşmaya, "Az kalsın namazımı bozduracaktınız" demeye. Gitmeye kalktıklarında ağlardık. "Gene geliriz küçüğüm, evimiz nerde kaldı, n'oldu, bir bakıp gelelim" derlerdi.

Ramazanın güz aylarından birine rastladığı yıllar olmalıydı. Havalar soğumuş, yemeklerimizi dışarıdaki hayatta değil odada yemeye başlamıştık. O günlerde babam evde yoktu yine. O varken orucu onun saatine göre bozardık. Ama o yokken Bülbüllerin çırası yandı mı ona bakardık. "Bülbül Koca Dedetepesi'nin karanlığına bakarak anlar oruç saatini" derlerdi çünkü. Ramazanda ezan okuyan olmazdı camide. Çünkü ezan okuyan Hasan dedemin de amcamın da evleri camiye yakın değildi. Seydi Efendi ve Sadettin'in de öyle. Onlar da açlıktan içi geçmiş olarak sofranın başında beklemeyi yeğlerlerdi sanıyorum. Ama teraviye giderlerdi.

Bir gün ablamla biz de oruç tuttuk babamın yokluğunda. Olsa engellerdi hastalanırız diye. Gevenes'teki Sultan teyzem yatılı gelmişti. Onunla gece sahura kalkmak çok hoşumuza giderdi. Komik, sevecen şeyler söy-

lerdi bize. Sabahleyin anamla teyzem orucumu bozmamı istediler; "Ancak ablam bozarsa!" dedim onlara. O bozmayınca ben de bozmadım. İkindiye kadar iyi sabrettim. Oruç yemeklerini hazırlamaya başladıklarında ablam suya gitti, beni de bahçeden biraz üzüm toplamaya gönderdiler. Asma üzümlerimiz kışa kadar sarkar dururdu ağaçlarda. Ağaçtan üzüm toplayacak yaşta değildim ama yetişebileceğim kadar yere yakın salkımlar vardı. Gidip topladım küçük iğliğin içine. Öyle sarı öyle parlak üzümlerdi ki dayanmak kolay değildi. Karnım da oldukça acıkmıştı. Açlığa ve görüntüye dayanamayıp, bir salkım bile değil, birkaç tane üzüm yedim ne yazık ki. Ama asla çok yemedim, orucum bozulmasın diye. Hemen vazgeçtim.

Bahçe merdiveninden çıkarken düşerim diye arkadan dolaşıp geldim eve. Teyzem küçük sepeti elimden aldı. Üzümleri tabağa koyup yıkarken bana aferin çekti. "Bak nasıl becerikli bir kız olmuşsun. Orucunu da bozmadın, üzümlerden yemeden toplayıp geldin, değil mi?" dedi. Üç beş tane bile yemediğimi söyledim. O güldü, "Unutup yemişsen gene de günah değil canım" diye ekledi. Ama ben unutarak değil, dayanamayarak ve bilerek bozmuştum orucumu. Birden keyfim kaçtı. Ablam da sudan geldi küçük kabaklarıyla. Hemen ona koştum, "Su içmedin değil mi? İçsen bile unuttuğun için günah olmaz" dedim, teyzemden duyduğum gibi. "Bozar mıyım hiç, şurada ne kaldı, yoksa sen bozdun mu?" dedi. Ben de onun söylediği gibi, "Bozar mıyım hiç, şurada ne kaldı" dedim.

Akşam oldu, tam iftar vakti Hasan Hoca dede de geldi, teyzeme hoş geldin dedi. Anam, Hatıca teyzeyle Melek dayıya da seslendi çardaktan. Evleri yakındı. Bülbüllerin iftar çırasına baktık, yanmıştı. Hemen oturduk. Herkes harıl harıl yemeye koyuldu. Ben biraz tedirginlikten, biraz da üzüm yediğimden onlar kadar sal-

dırmıyordum yiyeceklere. Hasan Hoca dayı teyzeme Gevenes'i, çocuklarını sordu. Sonra benim orucumu konuştular. "Yoksa bozdun mu?" dediler hepsi de. Bozmadığımı söyledim. Aferin dediler. Hasan dede, "Bozdunsa, anan bir tepsi kıvrım yapsın, düzeltelim" dedi. Bozmadığımı söyledim yeniden.

Öte yandan, birkaç üzüm için koskoca orucumu bozduğuma üzüm üzüm üzülüyordum gizlice. Madem ablam bozmadan tutmuştu, ben de tutabilirdim. Ablam üç gece tutacaktı. "Ben de tutarım" dedim. Ama beni o gece kaldırmadılar. "Ben de babam geldiğinde tutarım" dedim. Amacım tutup dayanabilmekti. İstiyordum ki şu oruç bozma işi günah değil de başka bir şey olsaydı. Akşama kadar nasıl da beklemiştim.

Anam yüzüme bakıyordu iyi dayandı bu çocuk diye. Yemekten sonra Hasan dede ve Melek dayı camiye gittiler, Hatip Kızı teyze ile Cavat geldiler oturmaya. Mustafendi dayı da camiye gitmiş. Cavat, "Ben oruç tutmam, dayanamam, bozarsam daha çok günah olur" dedi. Anası, "Nefsine sahip olamayacağını biliyorsun çünkü" diye çıkıştı. Ben sözde oruç tutmuş bir kızdım, herkes öyle biliyordu. Ama Cavat gibi nefsimi tutamamıştım demek ki. İçimde bir üzüntü vardı. Gizlice teyzeme sorsam diye düşündüm, yapamadım. Anama sorsam herkese söylerdi. Hasan dedem anam kıvrım yaparsa bir şey olmaz diyordu, ama ona inanmıyordum. En iyisi, her zaman yaptığım gibi bunda da babamın gelmesini beklemeliydim. Hep böyle yapardım. Günah yönünden ne zaman sıkışsam babama koşardım. O sorularımı hafife almaz, hem de söyledikleri beni rahatlatırdı.

Geleceği günü biliyordum. O gün evden hiç çıkmadım, onu bekledim. Evin ardından atının sesini duyar duymaz önüne indim. Anam da indi, heybeyi alıp çıktı. Babam ahıra atını bağlarken fısıltıyla sordum, "Oruç

tutan biri ikindi zamanı üç beş üzüm yerse orucu bozulur mu?" diye. Babam sanki benim için gerekenleri düşünmüş gibi, "O kişi çocuksa hiçbir şey olmaz" dedi, "Ama orucu sayılır mı?" diye yeniden sordum. "Elbet sayılır, o saate kadar dayanmış, sayılmaz olur mu hiç? Ama çocuklar büyümekte olduklarından Allah onlara oruç yazmadı. Yoksa sen oruç mu tuttun?" dedi. Tutmadığımı söyledim. Çünkü anamla kavga ederlerdi niçin tutturdun diye. On altı yaşına kadar günah olmadığını söyledi.

Eve çıkar çıkmaz anama, "Benim karnım çok aç" dedi babam. Anam tepsiye yiyecekler toparlayıp getirdi. "Orucun bozulacak ama" dedim babama. "Ben oruç tutmadım kızım, çünkü seferiyim, yoldan geldim, yola çıkarken oruç tutulmayabilir" dedi. Çok rahatladım. Babama sordum gene, "Üzüm toplamaya gitmek de seferi mi babacığım?" dedim. "A tabii, arada yol varsa seferidir. Hele çocuksa daha çok seferidir" dedi. Böylece günah yönünden kendimi iyice temize çıkarmayı sağladığımı sanıyordum.

Babam din açıklamalarıyla bizim Allah korkumuzu azaltır, iyi kalpliliğe, sevgiye dönüştürürdü. O anlatınca Allah'ın çocukları koruyan biri olduğunu düşünür, başkalarının anlattığı gibi korkutucu olamayacağını hayal eder, sevinirdim. Böylece Allah'a kendimi beğendirmek için iyi huylu olmaya çalışırdım.

Bir gün Kök Mustafa değirmenden gelmişti. Açlıktan ölüyorum dedi anama. Anam, "Mustafa, insan oruç tutmaz mı şu kadarcık yolda" dedi. Kökettin, "Değirmende sıra beklerken iki gündür ağzıma lokma girmedi, bundan iyi oruç mu olur?" diye cevap verdi. Babam içerden fırlayıp çıkıştı, "Ne karışıyorsun Mustafa'nın orucuna, bak adam açlıktan ölüyormuş, getir bir şeyler yesin" dedi. Ben de, "Kökettin seferi!" dedim. Kökettin bana birçok aferin çekti, güzelce karnını do-

yurdu. "Bari camiye git Mustafa, sana hiç sevap lazını değil mi?" dedi anam. Babam gene çıkıştı, "Yahu Kökettin'in camisinden namazından sana ne?" diyerek. Kökettin de, "Doğrusu abla, camiye filan değil hemen eve gidip uyuyacağım. Elim ayağım tutmuyor uykusuzluktan, akşama ikisini birden kılarım" dedi gülerek. "Çok kılarsın beynamaz, ben seni bilmez miyim?" dedi anam da ona gülerek.

Köyde bayramlar

Kimi yoksunluklara karşın bizim çocukluğumuzun bayramları, günümüzdeki İstanbul çocuklarının bayramlarından daha güzeldi. Hiçbir kapı yüzümüze kapanmaz, her evde sevecenlikle karşılanırdık en azından.

Kadın erkek, çoluk çocuk herkes o gün temiz ve yeni giysiler giyerdi. Hiç değilse erkekler boyunlarına birer çevre, kızlar başlarına oyalı yazma ya da krep takarlardı. Çocukların bayramlıklarını başuçlarına koyması öyküsü köylerde de vardı. Bayram kınası küçük ve büyük kızların sevinci olurdu. Ablamla ikimiz ellerimizin içine kınayı koydurup, üstünden bezle bağlar, bozulmaması için elimiz bağlı, yarı uyanık kalırdık sabaha kadar. Sadece biz değil tüm kadınlar kızlar kına yakarlardı ellerine. Yaşlı kadınlardan saçlarına da kına yakanlar olurdu.

Ramazan bayramlarında arife günü akşamı pişi yapılıp komşulara dağıtılırdı. Herkesin evinde yapıldığı için, birinin gönderdiğini "kabı ayrının tadı ayrıdır" diyerek kabul edip yerler, o evin ölülerine bağışlarlardı. Buna, "ocak tüttürme" denirdi. O akşam ölmüşlerimiz evlerimizin çevresine gelip bu kokuyu almak isterlermiş. Ben, ölülerden korkuma o akşam bir yere adımımı atmak istemezdim. Anam, "Onlar güneş batmadan gelmezler" der, ben de güneş batmadan pişileri komşulara dağıtıp koşarak dönerdim eve.

Pişi, mayalanmış buğday hamurundan açılarak zeytinyağında kızartılan incecik çöreklerdi. Komşuya gönderildiği kadar evde de bol bol yenirdi o akşam. Biz çocuklar pişiyi çok sever, kaç tane yiyebildiğimizi sayardık. En çok akrabamız Cavat yiyebilirdi.

Gerçekten de her evin pişisinin tadı ve yapma biçimi ayrı olurdu. Kimi zaman bizim götürdüğümüz tabağa onlar da kendi pişilerini koyarlardı. İsmet teyze tabağımıza bal da koyarak, "Hadi bakalım, ananın pişileri güzel olur, balla yersiniz" derdi. Ancak zeytinyağı ya da buğday unu her evde olmayabilirdi. Zaten buğday unu çoğunlukla pişilik, helvalık diye saklanırdı. Zeytinyağı da çok olmazdı evlerde. Onu da ocak tüttürmek için diyerek saklarlardı.

Duran'ın anası Hatıca'nın yağ işine, topladığı çitlembiklerden çıkardığı yağla ilginç, belki de güzel bir çözüm bulduğuna değinmiştim. Pişiyi de bu yağla yapardı. Gelgelelim şom ağızlı komşular bunu uzun uzun konuşurlar, "Hatıca çıtırık yağını yemeğe kullanmış; Hatıca çıtırık yağında pişi yapmış duydunuz mu?" derlerdi. Oysa Hatıca kendi keşfinden memnundu. Yaptığı pişilerden getirir, "Görün bakalım çıtırık pişisi mi güzel sizinki mi?" derdi. Ramazan bayramına iki üç gün kala pişi kokusuna keserdi köyün sokakları.

Bayramlarda bizim köye başka köylerden kadın ve erkekler de gelirdi. Süslenmiş olurlar, kadınlar krep çekilerini, çoğunlukla kırmızı renkli basma entarilerini giymiş, erkekler poçu takmış, sako ya da yelek giymiş olurlardı. Öteki köylerden gelenlerin çoğu erkek olur, camiye bayram namazına gidip namazdan sonra birbirleriyle bayramlaşırlar, daha sonra da evlerden gelen yemekleri yerlerdi grupça. İsteyenler ev ziyaretleri de yaparlardı. Asıl ev ziyareti yapanlar kadınlar ve çocuklar olurdu. Aşağı sokaktan İsmet teyzelerden başlayarak ev ev dolaşılırdı. Biz çocuklar çoğunlukla kadınla-

rın peşine takılır, onlara yapılan ikramdan yararlanırdık. Ayrıca ceplerimize öteberi de doldururlardı. Çoğunlukla baldan ya da pekmezden şerbet yapılır, bir cam bardak ya da maşrapadan herkese verilir, bir de peşkir tutulurdu ağızlarını silsinler diye.

Bayram günü erkeklerin, delikanlıların caminin yanındaki tarlada güreş tutmalarını da anımsıyorum. Bizim köyden ve çevre köylerden gelen güreşçiler orada büyük bir şenlik yaratırlardı. Ötekiler toplanıp heyecanla güreşçileri izlerler, adamlar var güçleriyle güreşirken birçok kadın, kız da bizim çardakta toplanır, onları seyrederdik. Küçük amcam iyi bir güreşçiydi. Bizim köyün pehlivanıydı. Bir bayram günü çıkmıştı ortaya. Yeni şalvarı, şapkası, ipek kuşağı üstündeydi. Önce ceketini, şapkasını çıkardı, daha ipek kuşağı belindeyken bir hamlede yere serdi rakibini. Şöyle bir dolaştıktan sonra karşısına başka çıkan olmayınca gidip giyindi üstünü başını.

Hacılar bayramı daha da başkaydı kimi yönden. En önemli yanı kurban kesilmesiydi kuşkusuz. Kurban nerede, hangi evde kesilirse biz çocuklar oraya koşardık. Kurbanın nasıl kesildiğini, bacaklarından oklava sokularak derisinin nasıl şişirilip yüzüldüğünü, karnının bağırsaklarının nasıl deşildiğini, ciğer, yürek takımlarının nasıl çıkarıldığını, her seferinde ilk kez görüyor gibi izlerdik. Sonra but but parçalama, oraya buraya gönderme, kafasının bacaklarının ütelenmesi,[24] hep bunlar bizim ilgi alanımız olurdu. Daha sonra eve çıkılıp sacta ya da kömürde küllemeler yapılmaya başlanırdı. Daha sonra sac kavurması... Bizim köyde herkes sac kavurmasını güzel yapardı. Keçi etinden sac kavurmasının keklik eti gibi olduğunu söylerlerdi.

Ütelemek: Koyun, tavuk vb. hayvanların kıllarını, tüylerini yakmak.

Ancak o yıllarda kurban kesenler azdı. Çoban evleri bile birini zor keserdi. Anamın gözleri yaşararak anlattığı hüzünlü bir kurban öyküsü vardı eski günlerden. Eski kıtlıklardan yokluktan söz edilince anlatırdı Molla Yusuf dayısının paça özlemini:

Yaşlı Molla Yusuf, hastalanmış ama iyileşmiyor, gittikçe kötüye gidiyormuş. Evimiz yakın olduğu için anam ona sık sık çorba filan götürürmüş. Her gidişinde, "Hacılar bayramına kaç gün var Neniş?" diye sorarmış anama. "Daha çok var dayı, ne işin var bayramla?" dermiş anam. Bir gün söylemiş niçin sorduğunu, "Canım çok et çekiyor, gözümün önünden paça çorbası tasları gelip geçiyor. Bir tas içsem sanki iyileşeceğim gibime geliyor" demiş. Anam üzülüp kızmış, "Bre dayı, bunun için bayramı beklemene ne gerek var, ahırdakilerden birini kestir, canının istediği gibi ye iç" demiş. Ama dayısı bunu hiçbir zaman yapmamış. "Her gittiğimde yine de sorardı, hacılara kaç gün kaldı diye" derken gözleri yeniden ıslanırdı anamın. Çünkü ne yazık daha bayrama çıkmadan, et de yiyemeden ölüp gitmiş anamın dayısı, o yörenin sözde varlıklı Molla Yusuf'u.

Bu konuya bir not eklemeden edemeyeceğim: Cumhuriyetin ilk yılları ve din düzeni toplumundan yeni geçiş dönemi olduğu halde biz o dönemin çocukları niçin kurban kesildiğinin dinsel nedenini bilmez bunun sadece sevap için olduğunu sanırdık. Geçenlerde Bostancı'da bizim sokakta birkaç ilköğretim öğrencisi korkuluklara oturmuşlar, adamın tam çocuğunu Allah için keseceği sırada gökten bir koç indiğini konuşuyorlardı. Bir ayrıntıda anlaşamadıkları için bana sordular, ne garip bunca yaşıma başıma karşın ben o ayrıntıyı bilmiyordum, ama o öğrenciler biliyorlardı. Bu bir ilerleme mi gerileme mi, diye düşünmek gerekiyor sanıyorum.

Bülbül Karısı Ayşe aba ve Macarlı Fatma aba.

Sultan nevruz

Günümüzde, nevruz günleri üstüne konulan yöresel ambargo ya da polemikleri görüp dinledikçe, çocukluğumda köyümüzde geçirdiğimiz renk renk nevruz günlerini düşünüyorum ister istemez. Özellikle okula gideceğim o yılın sultan nevruzu iyice aklımda. Büyükler ve küçükler için o günün neşesi çok başkaydı. Sanki doğanın ve insanın uyanışı ve neşesi üstüne çizilmiş bir tablo gibi gözümün önüne geliyor o günler şimdi. Sonraki yıllarda okulda olurdum o aylarda. Öğretmenlerimiz bizi bir yerlere götürürler, orada topluca kutlardık nevruzu.

Köyde keçiler tek tük kuzulamaya başlamış olurdu nevruz gününde. Yoğurt, kazana değil tencereye, sitillere[25] çalınıyordu daha. Herkesin canı keçi yoğurdu ve ayranlı çorba istemeye başlamış olurdu. Anam bir iki gün önceden Ütücek'teki Meryem'e, sekideki İbiş Kızı Mümüne Kadın'a ve Çoban Ayşe'ye haber gönderdi, "Yoğurt ya da ayran sizden, aş pişirmek, çörek yapmak bizden, sekiye sultan nevruza gideceğiz" diye. Köy içinde kim varsa çoluk çocuk, kadın erkek isteyen herkes azığını alıp gelecekti o gün sekiye. Küçük amcam askerdeydi sanıyorum. Babam da yoktu. Biz anam, ablam, Emine abla, büyük Gelin teyzem ve küçük oğlu Şerafettin, küçük Gelin teyzem, Hatip Kızı teyze ve oğlu Cavat, anamın Hatıca teyzesi ve gelini Nene Kadın abla hepimiz hazırlanmıştık sultan nevruz için. Herkes temiz pak giyinmiş, çocukları da giydirmişlerdi. Komşumuz Ayşe aba, "İşlerimi bitirip, kapamamı yapıp arkanızdan yetişirim, Osman'la Hayriye sizinle gitsin" demişti. Cüce Emmiler, Ahmet Çavuşlar ve Kırahmetler de haberliydi, onlar da geleceklerdi arkadan. Öteyaka'nın evleri de kendi bildikleri yerlere gideceklerdi.

Köyün en büyük düzlük yeri olan sekiye vardığımızda çocukların, eşeklerin sesleri, bahar coşkusu birbirine kavuşuyordu. Doğa, yeşil çimenlerle, çiçeklerle bezenmeye başlamıştı. Orada iki davar evi vardı. Bizimkine Tosmar Yusuf ve karısı Yörük Ayşe yeni taşınmıştı. Öbür uçtaki Hasan dedenin çoban evinde İbiş Kızı Mümüne Kadın, torunlarıyla birlikte yaz kış oturur, torunları köyün davarını güderdi.

Hava güzel ve güneşliydi ama biraz serindi. Ağaç altına gitmeye gerek yoktu. Temiz bayramlık giysilerimizi giymiş olarak oraya varınca biz çocuklar çil yavrusu gibi dağıldık çimenlerin üstüne. Cavat getirdiğimiz yiye-

25 Sitil: Kulplu su kabı, bakraç, kova.

ceklerden bir an önce yemek istiyor, "Ana ben acıktım" diyerek anasının eteğini çekiyordu. Hatıca teyzenin getirdiği darı çöreğinden bir parça verdiler ona, kapıp uçtu kuş gibi; çayırlarda tay gibi koştu koştu, "Bitirdim!" diyerek yeniden geldi. Büyükler kahkahalarla güldüler biz de acıktık diyerek. Büyük bir halka oluşturuldu. Kapamalar, çörekler, pilavlar ortaya koyuldu. Çoban Ayşe'nin ve İbiş Kızı'nın getirdiği yoğurt tası da koyuldu. Meryem'in ayran helkesinin içine darı aşı koyup karıştırıldı. Yiyeceklerin başına yumulup epeyce yedikten sonra herkes doğrulup ağır ağır, konuşa konuşa yemeye başladı. Herkes yeni keçi yoğurduna saldırıyordu. Güzden bu yana ilk kez keçi yoğurdu yiyorduk çünkü. O kadar kıymetliydi. Çocuklar için ayranlı çorbadan bir helkeye bölerek elimize kaşık verip ayrıca yememizi istediler. Hemen halka olup kaşıkları boca ettik soğuk ayranlı çorbaya. Biraz sonra İsmet teyze ile Durdu gelin ve çocukları geldiler. Yiyecekleri heybeye koyup eşeğe yüklemişlerdi. Onları da sofraya buyur ettiler. Arkasından Bülbül Karısı Ayşe aba da geldi eşeğiyle. O da heybeye su kabakları koymuştu. Bir iki maşrapayla herkes su içti.

Sonra nevruz için saklanmış olan nar, kavun gibi kıştan kalma meyveleri çıkarıp paylaştırdılar herkese. Biz çocuklar karnımız doyunca oraya buraya koşmaya, yeniden atlayıp zıplamaya başladık. Yorulanlarımız, eskinin sultan nevruzlarını konuşmaya dalan büyüklerin arasına döndük.

Hatıca teyzeye sordular kadınlar, "Bu kaçıncı nevruz teyze?" diye. "Çoookkk... Sayısını bilemem" dedi. Meryem atıldı, "Onunla ikimizin gördüğü sultan nevruz, başımızın tüyünden çok" dedi. İbiş Kızı Ümmü Kadın'ın saçları bembeyazdı ve hepsinden yaşlıydı. Benim altı yaşında olduğum o günlerde o belki yetmişinde vardı. Elini sallayarak anlattı ne kadar çok sultan nevruz

geçirdiğini. Helkelere yoğurt çalıp nevruz için ona buna gönderdiğini.

Hatıca teyze gülmeye başladı anama bakarak, "Yalnız birini hiç unutmayız. Değil mi Ümmü?" dedi İbiş Kızı'na. Bunu anam kaç kez anlatmıştı. Ama Hatıca teyzenin anlatması daha başkaydı: Evliya sülalesinin o eski büyük evde oturdukları yıllarmış. Ablam ve ben yokmuşuz daha. Amcalarım daha evlenmemiş. Ailecek sultan nevruza gitmek için sabah erkenden hazırlanmış herkes. Akşamdan yemekler yapılmış. Nenem, Hatıca teyzeye, "Sensiz olmaz!" demiş, bir gün önceden Hatıca teyze ve İbiş Kızı bize gelmiş yardım için. İbiş Kızı'nın oğlu Çakıcı, eşekle götüreceği yiyecekleri heybelere doldurmuş. O yıllarda yeniyetme olan Melek dayı yiyecek heybelerinden birini eşeğine atıp sekiye yollanmış. Babam da o yıl Anamur'da mektepteymiş. Anam bakmış ki nenem iki dirhem bir çekirdek giyinmiş, ipek kuşağını kuşanmış, mor ceketi sırtında, krep çekisi başında. Onu görünce kendisinin de giysilerini değiştirmesi gerektiğini düşünerek Hatıca teyzesine sormuş. O da, "Tabii değiştir, sultan nevruzda giyinmek sevaptır" demiş. Hemen içeri gidip kaşla göz arasında temiz giysilerini giymiş, oyalı bir yazma takmış başına. Ama nenem anamı öyle giyinmiş görünce, "Nevruza gitmekten vazgeçtim!" diye tutturmuş. Çok üstelemişler, "Ayıp oluyor, sana yakışmıyor, o kadar insanı ayaklandırdın..." demişler. Ama o nuh demiş peygamber dememiş. Nenem, "Kocası yanında olmayan kadın süslenemez" diyormuş. O gitmeyince de kimse başını alıp gidemiyor ya da bir şey söyleyemiyormuş. Hasan dede bile çok kızdığı halde bir şey söyleyememiş. Söyleyecek olduğunda da nenem, "Çekil karşımdan!" diye itmiş onu. Sonra giden gitmiş ama tatsız bir nevruz olmuş. Hatıca teyze, "Bizim Hasan Hoca'yı koca hesabına almazdı zaten rahmetli" dedi. Gelin teyzelerim Hatıca teyzenin

önüne oturdular, "Nasıl almazdı, anlatsana n'olur" dediler. "Kendisi anlatsın işte burada" dedi. Hasan dede güldü, "Evet rahmetli beni pek adam yerine koymazdı, ondan korkardım" dedi. Gelin teyzelerim yerlerde yuvarlanarak güldüler.

O gün oraya sonradan başkalarının da geldiğini, sekinin çayırlarında sadece çocukların değil kadın erkek büyüklerin gençlerin de oyunlar oynadığını, kahkahalarla gülüştüklerini, yeniden sofralar kurup yiyip içildiğini, biz çocukların yeniden yeniden çılgınca oynadığımızı anımsıyorum.

Memleketin temeli köylü anadır. Türk sosyal hayatının tarihini ancak köylü ananın hayatı yazıldığı gün anlamak mümkündür.

Tonguç[26]

Çocukluğumun idol kadınları

Çocukluğumun ve sonraki yıllarımın anıları arasında başta ailemizdekiler, köy kadınlarının anlatılması kolay olmayan durumları, öyküleri önemli bir yer tutar. Sadece kendi köyümüzden değil başka köylerden de çok kişi var belleğimdeki resimler arasında; yaşlı, genç, ünlü, ünsüz, çocukluğumun hayallerini etkileyen kadınlar, kızlar. Kimilerinin giysilerinin renklerini, paçaları bilezikli uzun alaca donlarını, oyalı başörtülerini, al yazmalarını, nakışlarını, tepeliklerini, zülüflerini, kaküllü yüzlerini, döşlerine inen beliklerini, üç eteklerini; yoksulluktan sadece don gömlek gezenleri; kimilerinin aşklarını, ipek gibi inceliklerini, doğanın ve toplumun zorlukları karşısındaki dirençlerini, öfkelerini, kahramanlıklarını; içlerine attıkları dertlerini ve şahane güzelliklerini; arı gibi çalışkanlıklarını, yük taşımalarını, deve çekmelerini, sabırla kilim, canfes ve alaca dokumalarını bugünmüş gibi anımsıyorum.

---

26 İ. H. Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, 3. Baskı, Ç. E. ve Köy Ens. Vakfı yayını, 1998, s. 67.

Gün gelir Tanrı'ya bile kızar kırılırlar, başkaldırırlar ama yaşama küsmezlerdi. Zorluklara meydan okuyanlar, tüm belalara, safa geldi hoş geldi diye sitem edenler vardı aralarında. Kimi zaman acı ya da iğneleyici sözleriyle ortalığı kırıp geçirirler ama arkasından hoşgörü ve sevgi gösterebilirlerdi. Yaşamımın örgüsünü bir uçtan bir uca, kilim gibi renk renk dokuyan, bilincimi, bilinçaltımı dolduran o iyi kadınların etkileriydi sanki.

Karatepe'ye göçtüğümüzde Bilhoslu kadınları tanırdık. Çivili, Kara aba, Kahya Kadın, Fillen, Ümmülü, İngiliz, Fatış, Gümen, Anacık, Fatma Avrat ve daha niceleri Bilhos köyünün ebem kuşağından kadınlarıydı. Cahildiler, yoksuldular ama bağnaz değillerdi. Tanrı'yla yanlarındaymış gibi konuşurlar, komşularına nasıl sitem edip çekişiyorlarsa O'nunla da kavgalarını ederlerdi özür dileyerek. Özellikle malına canına gelen yıkımlar karşısındaki isyanları korkutucu olurdu. "Hadi al, hadi gel, yiğidime nasıl kıydınsa öyle gel, canımı da al, her şeyimi al götür ey koca Allah, yerde misin gökte misin gel..." diye ağlarlardı genç canlar yitirdiklerinde. Ama insanla ve doğayla başa çıkmada, yoklukta yoksunlukta gene ona sığınırlar, ondan medet umarlar, "Hikmetinden sual edilmez" derlerdi.

Karatepe'nın en yaşlısı Çivili Kadın'ı hayal meyal anımsıyorum. Niçin çivili dediklerini bilmiyorum ama oldukça yaşlı olmasına karşın çivi gibiydi. Çebiç'in anası, taydaşım Dursun'un ebesi, yani nenesiydi. Beyaz dokuma bezden gömleği, üstüne bağladığı alalı kolan, altındaki alaca donu değişmez giysisiydi. Başına da kadınların dokuduğu ak çemberini değirmi yapıp arkadan bağlar, ak saçları darmadağın görünürdü altında. Yalınayak ve don gömlek gezerdi Çivili Kadın. Elinde bir asası olur, basacağı yerlerdeki taşları onunla iterdi. Ak gömleğinin önü açık olurdu çoğunlukla. Kimi zaman sarkık memeleri görünür, günümüzün mankenleri gibi

"frikik" verirdi. "Çivili Ebe biciğin görünüyor!" diyen çocuklara, "Gel emzireyim!" der, onları güldürürdü. Karatepe'nin soğuğunda, rüzgârında, her zaman böyle giyinmesinin bir yanı yoksulluktu. Zaten sadece bir donu bir gömleği vardı belki. Onu da atıp doğayla tam bütünleşecek kadar yalındı. Aklı başındaydı ama böylesine kalenderdi. "Ebem üşümez!" derdi torunu Dursun. Uygarlıktan beklentisi olmadan, doğanın gerçek bir parçası olarak yaşardı Çivili Kadın.

Karatepe'nin başka ünlü bir yaşlısı Karaba (Karı aba) aklıyla nice ünlü okumuşa bedeldi. Kocasını seferberlikte kaybetmiş, köy erkeksiz kalınca muhtarlık yapmış, kadınları çocukları çekip çevirmiş biriydi. Günü gelmiş, "Yunan'dan kaçılmaz, Kemal'e ihanet edilmez" diyerek Kurtuluş Savaşı'ndan kaçanları bile askere salmış, onları yüreklendirmişti. Bir ayağı topal olduğundan iriyarı bedenine asayla destek verirdi. Başı tepelikliydi ama erkekler onunla baş edemezdi. Nereye varırsa, kadınıyla erkeğiyle tüm köylüler, "Gel bakalım Karaba" diyerek köşeye oturturlardı onu.

Bir gün yeğeni Kerim bir nedenle uzaktan ona küfür etmişti, duymaz sanarak. Ama o bunu duydu, hemen fırladı sekiye erkeklerin arasına. "Nerede o, verin bana bir balta, şunun orasını burasını budayayım but but" deyince başta Kerim, tüm erkekler çil yavrusu gibi kaçıştılar utançlarından.

Sağduyulu, güngörmüş bir ihtiyardı Karaba. Okumuşlara saygı duyar, önem verirdi. Bir gün Karatepe'nin göklerinden bir uçak geçiyordu süzülerek Kıbrıs'a doğru. "Bunların nasıl uçtuğunu da biliyor musun Karı Paşa?" diye sordu delikanlılardan biri. "Onun bilmeyecek bir yanı yok ki oğul. Şu kartallardan birini yatırıp içini dışını, kanatlarını anladılar, demirden benzerini yaptılar. Aynı kartal gibi süzülüp uçuyor işte" dedi. Türk'ün Yunan'ı püskürtmesiyle gurur duyar, kurtuluş

Çocukluğumda düğününe gittiğimiz anamın teyze kızı Fatma kadın (üstte) ve o evin kızları (altta). Yıl 1973.

günlerini oradaymış gibi anlatırdı. İçtenlikle "Kemalci"ydi. Anlayışında onunla saf tutar, ödün vermezdi. "Kemal" sözünü ondan da duyardık. "O'nun elbet bir bildiği var ki böyle yaptı" derken sanki yanındaymış gibi konuşurdu.

Nenelerim erken ölmüşlerdi. Anam, büyük ana dediği üvey anasını kendi anasından daha çok anlatırdı bize. Onun yanında kendi anası evin kızı gibi kalır, her şey büyük anadan sorulurmuş çünkü. Ama büyük ana da küçüğü olan nenemi öyle tutarmış. Anamın anası Fatma neneme, "Adıyla müsemma Fatma anamıza benzer" derlermiş. Onun sabrı ve sessizliği varmış nenemde. Anam böyle anlatırdı kendi anasını. Babam da onu, "Sen de ona benzemişsin" diye kızdırırdı.

Anamın teyzelerini yakından tanıdım. Onlar uzun yaşadılar. Babamın da üvey babasının kardeşleri ve kendi babasının amcakızları oldukları için onlara "hala" derdi. İnceağrı köyünde oturan Ayşe teyze, Sabık'ta oturan Emine teyze bizimle Manastır yaylasına göçerlerdi; dönüşte de bir ay kadar bizim köyde kaldıklarından çocukluğumuzda onları nene gibi bilirdik. Ayşe teyzenin gözlerinin çok az görmesinin oğluna ağlamaktan olduğunu söylerlerdi. Oğlu Mehmet'in tüfeğini temizlerken kendini vurduğu haberini hayal meyal anımsıyorum. Kocası çok önceleri ölmüştü. Eli açık bir kadındı Ayşe teyze. Biz çocuklara ve köylülere çok öteberi verirdi. Ama şeytan düğünü, şeytan göçü gördüğünü anlatarak bizi çok da korkuturdu. Yayla evimiz çok yakındı onunla. Tam yatacağımız sırada aşağıdan bağırırdı: "Neniş, yetiş!.. Üstüme karakoncolos çöktü!" diye. Yalnız biz değil anam bile korkar, "Aman teyze sus, tüylerim ürperdi" diye kızardı. Sabaha kadar uyuyamazdık ablamla ikimiz. Karakongalaç en kötüsüydü çünkü şeytanın.

Emine teyze, daha farklı, ince bir kadındı. Uzun boylu, yeşil gözlü; sarışın bir kadın olduğu, teninin be-

Anamın köylüsü Zehte Kadın (1973).

yazlığından, örselenmiş, yaşlanmış bedeninden, yüzünden, gözünden, kınalı saçlarından anlaşılırdı. Anamla ya da öteki akraba kadınlarıyla oturduklarında ona kocası Reşit Hoca'nın okumaya kapanarak, kendisiyle çok az birlikte olduğunun doğru olup olmadığını sorarlardı gülüşerek. "Doğru muydu teyze, onu yine de çok sevdiğin?" diye üstelerlerdi. Fısıltıyla ve sevecenlikle anlatırdı çoktan ölmüş olan kocası Reşit Hoca'yı. "Hep başı eğik olurdu ama ben onu sever, hizmette kusur etmezdim. Bana güzel pullu yemeniler dikerdi gönlümü almak için" diyerek anlatırdı alçak sesle, bir sır verir gibi. Gelin teyzelerim kahkahalarla gülerler, "Anlat teyze anlat, sonra n'oldu?" derlerdi. "N'olcak öyle kardeş kardeş yatardık" dediğinde o genç kadınlar gözlerinden yaş gelinceye kadar yeniden gülerler, gene sorarlardı, "Sonra?.." diye. "Sonrasına soğan doğra!" derdi o da.

Oğlu Şıhali ve gelini Cennet kadınla birlikte otururdu Emine teyze. Geliniyle iki arkadaş gibiydiler. Cennet teyze, İnceağrı köyünden Tayır Hoca'nın kızıydı. Kültürlü, sevecen; ince nakışlar çizen, işleyen bir kadındı. Manastır yaylasına çıktığında bizim köyün kızlarının çeyizlik işleri onun elinden geçerdi. Yaylada başka toprak damlı ev olmadığı yıllarda, yağmur yağdığında herkes onlara sığınırdı; gece bile orada yatardık. Neyse ki evin önü yarıdan sonra açık olduğu için havasız kalınmazdı. Cennet teyzenin kocasıyla yaş farkı vardı. Bir tarihten sonra, onlar yayladayken kocasının sahildeki evde başka bir kadınla evlendiğini duyduğunda hiç kavga etmedi. Bizim köyde kaldı o yıl. Ama eridikçe eridi, üzüntüden erkenden öldü. Daha önce de kızları Azize ve Dürüye'nin kendinden önce ölmeleri çökertmişti onu. Kalan tek kızına, Nadide Güzel derdi. O da erken öldü ne yazık ki.

Anamın üç teyzesinin ortancası Hatıca teyze çok başka, kendine özgü bir kadındı. Evlendiği Anamurlu Tahsildar Hüsnü'nün bir karısı daha olduğunu duyup da bozuştuklarında kocasını Anamur'a geri göndermiş. Oğlu Melek dayı büyüyünceye kadar çok yoksulluklar görmüş bir kadındı Hatıca teyze. Ama en tokgözlü, aç kalsa en yakınından bile bir şey istemeyen, her işini kendi gören, çok konuşmayan, çok ev gezmeyen, işini görmek için tarlaya, bağa bahçeye, ormana gitmekten geri kalmayan biriydi. Hayvanlarını beslemek için yüklerle ot ve dal taşırdı dağlardan. Hem yaylada hem köyde evi bize çok yakındı Hatıca teyzenin. Anamla bazen bir şeyler götürürdük ona. Ne zaman ona gitsek ablamla ikimizi ocağın başına oturtur, kabuklu cevizleri kömürde yakarak içini yedirirdi bize. Yaza doğru kıtlık başladığında, dağlardan topladığı sakızlak tomurcuklarını una katarak otlu çörekler yapardı. Penceresinde, dışardan ucu görünen, kabak çiçeği benzeri boru gibi du-

ran bir şey vardı. "Tahsildardan kalma çalgı" derlerdi. Ayaklarımızın altına taş koyup bakardık çalgı nasıl bir şey diye. Bize çalı toplatırdı çalgı çalacağını söyleyerek. Ama sadece gösterir, "Ötmüyor!" derdi, biz de sadece göstermesine fit olurduk.

Yaylada babası Şıh Mustafa'dan kalma sebze tarlasına ve cevizlere en iyi o bakardı. Bizler gibi tantanalı göçmez, ineğine ipini takar, eşeğine yükünü yükletir çeker giderdi on beş gün önceden Manastır'a. Bahçesine sebzelerini eker, meyvelerine bakar, gübrelerdi. Biz gittiğimizde yeşermiş olurdu ektikleri. Güzün de herkes indikten sonra o tek başına yaylada kalırdı uzun süre, cevizlerinin sonunu almak için. Hiç korkmazdı gece de gündüz de. Anam ona "Teyzeciğim, sen korku denen şeyi bilmez misin?" dediğinde, "Sizin gibi kaybedecek şeylerim mi var, niçin korkacakmışım?" derdi. Yayladaki şeftali ağacı kıpkırmızı kızarır ama hiç koparmaz, kış için kuruturdu. Melek dayı büyüyüp tahsildar olunca ve Nene Kadın ablayla evlenince durumları oldukça değişti. Aile Gazipaşa'ya göçtü, o ise köydeki evinde kaldı. Hatıca teyze yeniliğe, bizim okumamıza önem verirdi ama kendisi ölünceye kadar hiçbir yeniliğe özenmedi.

Lülesini tüttüren Ümmü Gelin

Çanak Kızı Ümmü Gelin şakrak bir kadındı. Çocukluğumda kirazı dünyanın en güzel ve sadece Kayabaşı'nda onun bahçesinde yetişen nadide bir cennet meyvesi olarak bilirdim. Tabii Çanak Kızı Ümmü Gelin'i de kiraz kadar güzel bir kadın olarak görürdüm. Kakülü, zülüfleri her zaman taranmış olan orta yaşlı Ümmü Gelin, kiraz iğliklerini koyduğu heybesini atına atar, bizim köye gelip kirazları evlere üleştirir, yerine başka şeyler alır götürürdü. Biz çocuklar, anamızın verdiği bir avuç kirazın birer çiftini küpe gibi kulağımıza takar, birkaçı-

nı yer, kalanını eteğimize koyup sokağa koşar, öteki çocukları da başımıza toplar, kiraz tanelerini bahçenin çitindeki dikenlere takarak kendimize bir kiraz ağacı yapar, yemeden başında dururduk.

Kadınlardan sadece Kayabaşı'ndaki Çanak Kızı Ümmü Gelin tütün içerdi. Hem tütün kesesi, hem tabakası, hem kav çakmağı, hem de piposu vardı. Bize geldiğinde ilk işi piposunu doldurup, "Bir ataş ver ana" demek olurdu. Ben düşürürüm diye hemen ablam ocağa koşar, maşayla küçücük bir kömür alıp onun lülesinin üstüne koyardı. Sonra da yanan küçük kömürü avucuna alır ocağa fırlatırdı Ümmü Gelin. Lülesinden bir iki çekip konuşmaya başlayınca hepimiz ağzına bakardık.

Tüm kolcular bilirmiş onun kaçak tütün içtiğini ve kav çakmağı olduğunu. Onlara haber salmış, "Sakın yolda belde bende tütün, kav çakmak aramaya kalkmasınlar, saldırdılar diyerek kıyameti yıkarım üstlerine" demiş. Gerçekten de onu kimse yakalamazmış kaçak tütün içtiğini bildikleri, hatta gördükleri halde.

Nakış sözlü Zühre Kadın

Zeytinburun köyünde güngörmüş bir Zühre Kadın vardı. Nakış gibi güzel ve renkli sözlerle konuşurdu. Kocası seferberlikte ölmüş, oğlu kızı evlenip başka eve çıkmışlardı. Zühre, eski evinde tek başınaydı. Temiz pak giyinen, gezen, köy odasına bile giderek erkeklerle ve gelen yabancı konuklarla sohbet edebilen bir kadındı. Ama gene de hanım hanımcıktı. Babam onu çok sever, saygıyla sevgiyle karşılardı gördüğünde. Herkesin üstünde hayranlık ve kimi zaman da şaşkınlık yaratan bir özelliği vardı. Çoğunluğun Çavuş Kızı ya da Zühre aba diye çağırdığı bu yaşlı kadın, düz konuşmalarını bile tekerleme diliyle yapar, kuş uçarken görse ona şiirli bir laf atardı.

Molla Ali'nin oğlu Mehmet'le, anamın Sabık köyündeki Emine teyzesinin kızı Fatma ablanın düğünü için bizim köyden de kadın, erkek, çocuk bir grup gitmiştik Zeytinburun'a. Akraba olan olmayan herkes davetliydi. Zeytinburun, biraz aşağımızda, Sayıdere'de, Direvli köyüne bağlı küçük bir yerdi. Düğün evi kocamandı. Gelin, o büyük eve gelecekti. Molla Ali oranın ileri geleniydi. Hanımı Kırahmet Kızı Ayşe Kadın bizim köyden Cemiş teyzenin görümcesi olan güzel bir kadındı.

Gelin alıcılar düğün günü öğleye doğru oğlan evinden atlara, eşeklere binerek Sabık köyüne gitmek için yola koyuldular. Orası uzak olduğundan gece kalıp sabah gelini alıp döneceklerdi. Gelin alıcıların içinde anamla küçük gelin teyzem ve diğer kadınlar vardı. Gidenler kalabalık olduğundan içlerinde en genç olan Gelin teyzeme at ya da katır bulunamamış, eşeğe bindirilmişti. Daha giderken sorun çıktı bu konuda. Eşeğe binmek istemedi Gelin teyzem ama başka hayvan olmayınca binmek zorunda kaldı. Çünkü gelin alıcı gitmek önemliydi. Arkasından bir süre konuşuldu eşekle gelin alıcı gönderildi diye. Düğün sahibi Kırahmet kızı Ayşe teyze eleştirildi yüzüne karşı. O da, "Haklısınız ne diyebilirim ama gördünüz, kaç köyün adamı burada, atları katırları yok. Bizim buralar eşekliler köyü demek ki" dedi. "Söylesene Zühre Kadın, koca Molla Ali'nin oğlunun düğününde eşekle gelin alıcı gider mi?" dediler ona. Zühre Kadın onları dinliyor gülümsüyordu, yanıtı çoktan hazırdı:

Düğün ininin yalakları
Boz eşeğin kulakları
Eşekle Gelin alıcı göndermiş
Molla Ali'nin uşakları

Düğün türküleri vuran kadınlar bunu hemen türküye dönüştürüp söylüyorlar, "Sonra n'olmuş?" diye Zühre'nin önüne geliyorlardı oynayarak. O da ikinci bölümü söylüyordu:

Pafın para eder mi?
Eşekle gelin alıcı gider mi?
Koca Hasan Hocanın gelini
Attan inip eşeğe biner mi?

Uzayıp giden bu sözleri kadınlar türkü gibi okuyorlar oynuyorlar, topuk vurarak tahtaları dövüyorlardı. Zühre Kadın'dan bir dörtlük daha geliyor, onu da söyleyerek ev sahibinin üstüne yöneliyorlardı.

Zühre Kadın bizim köye çok gelirdi. İsmet teyzelere gelmişti bir gün. Birçok kadın ve erkek Zühre gelmiş diyerek aşağı sokağa aktı. Hemen birkaç kızla birlikte biz de koştuk İsmet teyzelere. Oda tıklım tıklım doluydu. Zühre söylüyor, kimileri ağlıyor, kimileri gülüyordu. O sırada Tosmar Yusuf geldi, İsmet teyzeden bir isteği varmış. Zühre Kadın'ı görünce, "Ooo! Zühre Çavuş hoş geldin, ne var ne çok Sayıdere'de?" dedi. Yusuf'un ilk karısı Ayşe, onu bırakıp Cüce Emmi'nin büyük oğlu Ali'ye kaçmıştı o günlerde. Onun için yüzü eğik olduğunu çocuk olduğum halde ben bile biliyordum. Kadınlar erkekler konunun her yönünü yanımızda konuşurlardı çünkü. Ayşe esmer güzeli kırkma kekilli hoş bir kadındı, köylüler ona Kara Çadır derlerdi. "Asıl sende ne var ne yok Yusuf, evlendin mi?" dedi Zühre Kadın. "Evlenmedim Zühre aba" dedi Yusuf boynu bükük. "Anlıyorum" dedi Zühre, içini çekerek şunları söyledi:

Kara çadır düzdedir
Kırkma kekil yüzdedir
On beş gelin sevsen de
Gene gözün ondadır...

"Öyle değil mi Yusuf?" dedi. Bir sessizlik çöktü ortalığa. Yusuf başını önüne eğdi, İsmet teyzeden istediği tohumluğu alıp yürüdü gitti. Ama Zühre'nin bu yakımı ünlü bir türkü oldu, oralarda uzun süre söylendi sonradan.

Zühre kadının dilinden dökülenler beni öyle etkilerdi ki yanında oturup konuştuklarını ve sıra dışı uyaklı sözleri dinlemek çok hoşuma giderdi. "Anam bize de gelmeni istiyor Zühre teyze" dedim ona oracıkta. Oysa anamın böyle bir isteği yoktu.

"Anan ister de gelmez olur muyum çocuğum, geleceğim elbet ama madem davet var bir gece de kalacağım. Baban da burada mı?" dedi. Koşarak gittim eve. Babam da evdeydi o günlerde. "Zühre kadın bize gelecek, bir gece de kalacak" dedim. "Gelmeye gelsin de bir gece kalmayı nerden çıkardı? Bir derdi mi var Zühre'nin?" dedi anam. "Ne derdi olacak Zühre'nin, ziyaret içindir. Bir tavuk kes, çorba yap kalsın istediği kadar. Sakın kaş eğme" dedi babam. "Biti yoksa niçin kaş eğeyim Zühre'ye?" dedi anam.

Geldi, kaldı, köylüler bizde de başına toplandılar ve nakış gibi sözlerle yeniden dil döktü Zühre kadın. Kolayca akıp geliyordu güzel sözler ağzından. O gece seferberlikten konuşuldu hep ocağın başında. Zühre, gencecik bir kadınken kocası savaşta öldüğünde onun için söylemeye başlamış böyle uyaklı sözleri, sonra da başka gidenler, başka ölenler için. Giderek bizim ora köylerinin ünlü Zühre Kadın'ı olmuş.

Huydana ve ötekiler

Kır saçları her zaman önden arkadan savrulan, uzun boylu, çoğunlukla don gömlek dolaşan ya da gömleğinin üstüne eskimiş dokuma alaca üç eteğini geçiren, önden iki eteği eskimesin diye arkaya bağlayarak üstüne

öncek[27] takan Huydana, kocası Veli ölünce beş küçük çocuğuna bakmak için yoklukla yoksullukla boğuşmuş. Adı Hatıca olmasına karşın köylülerin ona Huydana demeleri belki aykırılığından, dobralığındandı.

Cumhuriyetin ilanından sonra hükümet nüfus artışını özendirmek için beş ve daha çok çocuğu olanlara aylık bağlanması kararı almış. Bizim köyde herkesin çok çocuğu doğuyormuş ama küçükken öldüklerinden kimsenin çocuk sayısı beşe çıkamazmış. Sadece yoksul Hatıca kadının beş çocuğu yaşamış. Ama ikramiyeyi hak edememiş ne yazık ki. Maaş için başvurduğunda, "Evet doğru, beş çocuğun sağ ama kimileri evli barklı, ötekilerin de yaşı doldu" denmiş. Böyle söyleyenlere, "Siz aylık vereceksiniz diye çocuklar evlenmesinler mi, büyümesinler mi?" diye çıkışmış Hatıca.

Büyük kızı Fatma, Bilhos köyünden Kör Ali'nin ve babamın cicesinin[28] oğluyla, oğlu Yusuf da gene o köyden Ebesi Kadın'ın kızı Yörük Ayşe'yle evliydi. Ortanca kızı Selim, komşusu ve akrabası Mahmut'la evliydi. Küçük kızı Emine komşumuz Bülbül'ün oğlu Mehmet'le evlenmiş ama kısa sürede ayrılmışlardı. Huydana, kızı boşanınca, onu birileri kaçırır diye evine almamış, bizde kalmasını istemişti. Emine abla Zeytinburun'daki Hüseyin Çavuş'un oğluyla evleninceye kadar bizde kalmıştı. Analarının yanında küçük oğulları Mustafa ile Eyüp vardı, onlar da büyümekteydiler.

Huydana bir gün bize gelip, "Bir sabun verin, giysi yuyacağım, bir kirtiğim bile yok" dedi. "Emine de gelsin bizimkileri de yıkayalım bari" dedi anam ona. "Madem öyle sen önce sabunumu ver ki benimkiler de sizin sabunla yıkansın" diyerek sabunu beline soktu. O yıllarda sabun öylesine kıttı ki. İkinci gün ablamla anam

---

27 Öncek: Önlük, peştemal.

28 Cice: Bakıcı anne.

evde yıkanıp üstlerini değiştiler, Emine abla ile birlikte çamaşırları alıp öte yakaya, Hatıca'nın evinin yakınındaki dereye, giysiliğe gittik. Hatıca, kendi üstünden çıkardıklarını biz varmadan yıkayıp kuruması için asmıştı. Tek giysisi olan kadınlar hep böyle yaparlar, işleri bitinceye kadar kuruyan o giysilerini yıkandıktan sonra yeniden giyerlerdi. Üstünde, "su değeceği" denen yırtık pırtık bir giysi vardı. Sabahın erken saati olduğundan titriyordu. Çamaşır taşının üstündeki giysileri sabunluyor, sonra üstüne küllü suyu döküyor, ağaç tokucakla pat pat dövüyor, sonra yeniden çitileyip, yeniden vuruyordu. Yıkadığı çamaşırların beyazlarını kaynatıyordu bir yandan.

Çocuklarını giydirip salmıştı. Elimde temiz çamaşırlarımı görünce, "Gel, gel hemen seni de çimdireyim, Emine çamaşır yıkasın" dedi, önüne oturtup yıkadı beni. Bol bol köpürttü sabunu, "Parası cebimden çıkmadı ya, köpürtürüm elbet" diyerek. Tertemiz oldu saçım başım. Temiz giysilerimi giydirip güneşli bir taşın üstüne oturmamı söyledi, "Kalkma, ayakların kurusun, hem de ısınırsın" dedi. Öyle temiz olmuş, öyle ısınmıştım ki taşın üstünde. İyice ısındıktan sonra "Ben de giysi yumak istiyorum tokucakla" dedim. Ama yaptırmadılar. Emine bizim giysileri çoktan yıkamış, kendisi de yıkanmıştı. Kuruyanları topladı, "Hadi gidelim" dedi bana. "Ben gitmem" dedim. "Bırak çocuğu, kalıp benim orama burama bakmak istiyor" diye güldü Huydana. Gerçekten de onun su değeceği içinden sarkan memelerine, yırtık dondan görünen buruşuk baldırlarına, orasına burasına şaşkın şaşkın bakıyordum.

İşini bitirip sıra kendi yıkanmasına geldiğinde, "Ben şu taşın ardında çimeceğim, madem bakmayı seviyorsun bakabilirsin, benim gözlerim kapalı olur, ama sakın korkma" dedi. Erkek filan gelirse, "Huydana çimiyor" deyip bu yana geçirtmememi söyledi. Başladı üstündeki

yırtık pırtık su değeceğini çıkarmaya, gözümün önünde çırılçıplak kalana kadar soyunmaya. Çömeldi taşın ardına. Her yeri buruşuk buruşuktu. Memeleri boş deriler gibi sarkıyordu. Kır saçlarına önce kil sürüp tarakla indirdikten sonra bol bol sabunladı küllü suyla. Köpükler içinde kaldı. "Paramla almadım ya" diyerek yeniden söylenip güldü.

Yıkanması bitince çırılçıplak kalktı, gidip donunu gömleğini aldı serdiği yerden, oracıkta giydi. O giyinirken ben arkamı döndüm. Yoldan birisi geçip onu görecek diye ödüm kopuyordu. Neyse ki çabucak giyinmişti. Ama peşli entarisini eline aldığında daha kurumamış olduğunu anladı. Biraz durakladı, "Napalım koca Allah bize don gömlek, size kutnu[29] kumaş yazmış, ben de böyle giderim" dedi bana. Ama ben çok parlak bir akıl bulmuştum. Koşarak gidip anamın kurumakta olan basma entarisini alıp getirdim ona. Basma olduğu için bizimkiler çoktan kurumuş, bir bölümünü de Emine abla toplayıp götürmüştü. Onunki hem dokuma alaca, hem astarlıydı. Hiç aklına gelmeyen bir şeyi anımsatmışım gibi güldü, "Ver, ver!" dedi. Hemen başından geçirip giydi anamın entarisini. "Oh be dünya varmış. Bir de basma çente giyelim ömrümüzün sonunda" dedi. Üç eteğe peşli entari, bütün entariye de çente denirdi. Giydi ama durmadan kendine gülüyor, beni de güldürüyordu. Başına da, yunduğu kendi ak çemberini bağladı arkadan. Kadınların çoğu, çemberlerini önden değil arkadan bağlarlardı. Çünkü iş görürken filan ikide bir düzeltmek gerekmezdi böyle bağlayınca. Ama saçları ortada kalır, buna aldırmazlardı. Önden bağlayanlar bizim aileden olan daha gelenekçi kadınlardı.

---

29 Kutnu: Pamuk veya ipekle karışık pamuktan dokunmuş kalın, ensiz kumaş çeşidi.

"Kızarsa kızsın anan, donacak değilim. Yakıştı mı, hanım abla oldum mu, onu söyle" dedi bana. Durmadan ona bakıyordum. Çok değişik biri olmuştu. Bizim kalan çamaşırları da topladık, hepsi kurumuştu. Onunkileri orada bıraktık, "Dönüşte toplarım" dedi. Doğru bizim evin yolunu tuttuk. Yolda Onbaşı'ya rastladık, gözü iyi görmüyordu, "Kim bu yabancı?" dedi bana.

Anam bizi merdivende görünce birden çığlık attı. "Hatıca aba gene ne delilik yaptın böyle?" dedi. Evde başkaları da vardı. Cüce Emmi'nin karısı Ümmü Kadın, Kozak Kızı filan. "Huydana'nın deliliğiyle başa çıkılmaz" dedi Ümmü Kadın. "Sen karışma Cüce'nin karısı!" dedi Huydana ona ama bu arada herkes ona bakıp gülmekten kırılıyordu. Çünkü o ilk kez bir çente giymişti. Anam bana baktı, "Asıl bu delinin aklıdır" dedi. Huydana doğrusunu anlattı, "Peşli entarim kurusun, seninkini yur yıkar getiririm. Üstümden çıkanı giymeyi kendine düşüremezsen o da kabulüm, yediğimi boğazımda koyma" dedi anama. O arada sofrada yemek yiyorduk, çok acıkmıştık.

Anam da, "Hatıca, entariyi senin üstünden çıkartmayı, kendime düşüremem doğru, sen de bunu biliyorsun, boğazında kalmasın, ye yiyebildiğin kadar. Ama o benim yabanlık entarimdi" dedi. "Daha iyi ya" dedi Hatıca, "o eski peşli entariyi yıkayıp yıkayıp giymekten bıktım. Basmanın içinde kuş gibiyim. Benim de bir yabanlık entarim, bir çentem olursa, dünya yıkılmaz." Emine abla, "Ana onu bana ver, benimkini sen giy" dedi. Kızına çıkıştı Hatıca, "Hayır, kimseye veremem, sahabına bile vermem gayri" dedi anama bakarak.

İsmet teyze ona yine hükümetin vereceği ikramiyeyi sordu. Hatıca kızdı, "Öyle şeyler sizlere göredir İsmet Kadın. Bize kim aylık verecek? Bir kulpunu bulup vermiyorlar işte" dedi. Hükümete yeniden bir beddua etti. Yemekten sonra kalktı Huydana, anama yeniden, "Bak

gönlün yoksa hemen yuyup getiririm" diye sordu. "Neyse gayri, yıkayıp getirme, helal olsun bakalım" dedi anam. Giderken çocuklar peşine takıldılar, Hatıca aba basma entari giymiş, çente giymiş diyerek.

Köyümüzün ebem kuşağı kadınlarından biri de Cüce Emmi'nin karısı Ümmü'ydü. Geçmişin tüm izlerini taşırdı o da ama bağnazlık bilmeyen akıllı bir kadındı. Kökettin'in anası, çobanların nenesi olan İbiş Kızı da bembeyaz saçları, sıvanmış etekleri ile keçilerin peşinde koşan biriydi. Çocukluğumda köyün en yaşlı kadını oydu. Sohbetine doyulmazdı. Kendisi için hiçbir isteği yoktu yaşamdan. Kendisine olmayacak bir şey söylediklerinde, "olamaz" anlamında, "pahah umpahah" derdi. Onun yüzyıl öncesine kadar giden bu sözleri, köyde hâlâ söylenir, adından söz edilerek. Oğlu Çakıcı'nın yetimleri Öküz Mehmet, ortancası Çoban Ali, küçüğü Sansar Mustafa ile öteki oğlu ölünce anası Direvli'ye gelin giden başka bir torunu Tirik Mevlit'i bakıp büyütmek içindi tüm çabaları. Onların her biri birer delikanlıydı bizim çocukluğumuzda. Çobanlık işini iyi yapıyorlar, köyün davarını oğlağını güdüyorlardı. İbiş Kızı da onların bakım ve beslenmeleriyle uğraşıyordu. Sekide, babamın Hasan Hoca dedeye verdiği çoban evinde otururlardı.

Cavat'ın nenesi yaşlı teyze daha önce ölmüştü. Onu, kınalı saçlı bir ihtiyar olarak hayal meyal anımsıyorum. Adı Emine olan bu teyze, Cavat'ın babaannesi, Hatıp Kızı teyzenin halası ve kayınvalidesiydi. Sabık hatibinin kız kardeşiydi. Öteki köylü kadınları gibi işe güce gittiğini anımsamıyorum. Bir gün hasta diye anam ona yemek götürdüğünde ben de peşinden gitmiştim. El leğenini önüne almış kan kusuyordu. Anam, "Allah yetiş, nedir bu ihtiyarın hali" diye çıkıştığında, "Beni dövdüler Neniş!" diye inledi alçak sesle. Daha büyük yaşlara geldiğimde öğrendim bu öyküyü. Kaybolan altınları

alıp amcamın karısı olan kızına verdiğini sanarak dövmüş onu oğlu Mustafendi. Sanıyorum ondan sonra öldü o ihtiyar. O kayıp altınlar hiçbir zaman bulunamamış ama kızına vermediği de ortaya çıkmış.

Veli Çavuş'un anası, Duran'ın ebesi, Nizam Kızı Mümüne karı anımsadığım en yaşlı kadınlardan biriydi köyde. O, köyün kız çocuklarının kulağını delen kadındı. Küpe takma yaşına geldik mi ya da bir çift küpemiz oldu mu hemen önüne otururduk. O kulağımızı önce tuzla ovar, sonra yorgan iğnesinin yurdusuna[30] iplik takarak, dikiş diker gibi batırırdı kulağımıza. İpliği makasla kesip iki ucundan bağlardı. Eğer küpe varsa oracıkta takardı. İplik de olsa, küpe de olsa birkaç gün iltihaplanıp acıdıktan sonra iyileşirdi delik.

Manastır yaylasında kör duman basıp göz gözü görmez olduğu bir havada kaybolan keçisi bulunamayınca birisi onun keçisi için bir yakım[31] yakmıştı. Hava bozup koyakları kör duman basınca bu yakımı söyleyerek ortalıkta koşuşurduk.

Asacağın başını kör duman bürüdü
Nizamın keçiciğini çakallar sürüdü.

İngiliz'in kızı Ümmü Kadın

Ona sadece İngiliz'in Kızı ya da sadece İngiliz derlerdi. Bilhoslu kadınlardan biri olan İngiliz, bizim köyden, yukarda sözünü ettiğim Veli Çavuş'un kız kardeşiydi. Ona İngiliz'in Kızı derlerdi ama Veli Çavuş'a İngiliz'in Oğlu, anasına İngiliz'in Karısı demediklerine göre bu ad ona Bilhoslularca yakıştırılmış olabilirdi. Bilhoslular, ad takmada bizim köylülerden de ileriydi. Ancak

30 Yurdu: İğne deliği.

31 Yakım: Önemli olaylar, acılar, ayrılıklar, seviler üstüne yakılmış türkü, ağıt.

ben İngiliz'in ne olduğunu bilmediğim yaşlarda, onun şahsında İngiliz sözcüğüne büyük bir hayranlık ve sevgi duyardım.

Evli olan iki kızı, sadece Bilhos'un değil o yörenin iki güzel geliniydi. Küçüğü Hafize anasına benzerdi. Büyüğü Dursun başka bir güzeldi. Önceki kocası kimdi bilmiyorum İngiliz'in. Sonraki kocası Toprakçı'dan olan oğlu Abıt da yiğit bir çocuktu. Toprakçı başka bir kadınla evliydi ve Abıt'la anası onlardan ayrıydılar. İngiliz, Bilhos köyünde çobanlık yapan dul bir kadındı. Kendi davarıyla birlikte birkaç ailenin keçilerinin de çobanıydı. Oğlu Abıt büyük davarları, İngiliz de oğlakları güderdi. Hanım hanımcık değil ama erkek gibi de olmayan kendine özgü güzel bir kadındı. Kişilik sahibiydi. Herkes onu severdi. Tanrı İngiliz'i ve kızlarını ne kadar güzel yaratmışsa, onlara o kadar da yoksulluk vermişti. Kendisi buna acı acı gülümseyerek kahırlanır, "Hiç mi elinin kararı yoktu hey koca Mevla'm. Şu İngiliz kulunun haline bir bak" diyerek başını kaşır, kendi yoksulluğuna acırdı.

İngiliz'in tahsildarla, ormancıyla, kaymakamla nasıl konuştuğunu anlatırlardı sık sık: Bir gün sırtındaki yüküyle ormancıya yakalanmış. Yükü ormandan kestiği ladin dalları, önünde oğlakları; ağaç keserken düşmesin diye tepeliğini çıkarmış, sadece çekisini bağlamış başına Apaçiler gibi, belikleri ortada. Yükünü de öylece yüklenmiş. Ormancı bakmış buna kendisini tınmıyor, "Teyze bir dakika dur" demiş. "Duramam başım açık, sakın bakma, gözlerini kapa önüme geç, çek git yoluna" demiş ormancıya yan dönerek. Çünkü o dar yollarda yüklü bir kişinin yanından atlı eşekli birinin geçmesi çok zordur. Yüklüler, geçene yan dönerek yol vermek zorunda kalırlardı. Ormancı atının üstünde gözleri kapalı, geçmiş İngiliz'in önüne ama çekip gitmemiş. İngiliz çevredeki oğlakları bahane ederek gerilerde kalmış.

Ormancı arkasına dönmeden önden bağırıyor, "Teyze sen kimsin?" diye. "Ben İngiliz'im. Sen kimsin?" diyor İngiliz de ona. "Ben de ormancıyım" diyor öteki. Böyle yürümeye başlıyorlar araları açık. Ormancı atlı ve önde, İngiliz yüklü hem de arkada, oğlakları çevresinde. İngiliz anlıyor yüklendiği ağaç dalları için ormancının kendisini suçlayacağını. "Sen madem ormancısın, ver bakalım benim yövmiyemi" diye bağırıyor ormancıya. Ormancı, "Ne yövmiyesi teyze?" deyince, "Görmüyor musun halimi? Sizin ormanları beklediğimiz yetmiyor gibi çalılarını böyle budayıp götürüyoruz, ağaçlar gümrahlasın diye. Otlarını oğlaklara yediriyoruz, toprağı açılsın diye. Daha birçok emek çekiyoruz ormana, bunun için istiyorum gündeliğimi" diyor.

Ormancı iyi bir adammış, anlamış onun zeki bir köylü kadını olup kendisini atlatmak istediğini. Anlatmış ona orman kesmenin zararlarını ve yasaları. İngiliz ona, "Haklısın, doğrusun ama senin yaptığın gibi olmaz, bana ceza yazacaksın gidip bir ay hapiste yatacağım, gelip gene keseceğim. Öyle bir çare bulun ki siz de kurtulun biz de kurtulalım bu işten" demiş.

Ormancı yine arkasına bakmadan, "Sence nasıl bir çare olabilir teyze?" diye sormuş. "Söyledim ya, verin yövmiyemizi, görün ormanı korumak, bakmak nasıl olurmuş!" demiş İngiliz. Ormancı fazla uzatmamış, "Teyze, iyisin hoşsun ama ben görevimi yapmak zorundayım, orman kesmekten sana zabıt tutacağım" demiş. İngiliz düşünmüş taşınmış, "Bir kendine bir de bana bak ormancı. Sen önde, atına binmiş tıkır tıkır giden yakışıklı bir yiğit, ben arkada, beli bükülmüş, sırtı yüklü bir çoban kadınım. Başımı kapatmaya bile elim varmadı, ne istersen yapabilirsin, ama sana kolay teslim olmam" demiş.

Ormancı, İngiliz'in "teslim olmam" sözlerinden tedirgin olmuş, atını sürdüğü gibi soluğu yaylanın sekisinde oturanların yanında almış. İngiliz de evine gelip yükünü yıkıp oğlaklarını gölgeliğe yatırmış. Elini yüzünü yıkayıp, tepeliğini başına geçirip, yazmasıyla ağzını kapatmış, bir tas kaymaklı süt, kaşık ve ekmek alıp varmış sekiye. Köylüler şaşırmışlar, hiç erkekten kaçmayan İngiliz'in örtüsünü sıkı sıkı kapatmasına. İşaret etmişler, ne oldu gibilerden. "Kaymaklı süt getirdim yabancıya" diyerek elini göğsüne koyup sunmuş ormancıya ikramını. Ormancı yolda gördüğü kadını anlatıyormuş oradakilere. Anlattıklarına köylülerle birlikte İngiliz de gülüyormuş, çemberiyle ağzını kapatarak. Onlar anlamışlar o kadının İngiliz olduğunu ama ormancıya renk vermemişler. "O kadın Osman çayırında oturur, oraya sapmıştır, sakın dalaşma belalı bir kadındır" demişler ormancıya. Ormancı İngiliz'in getirdiği kaymaklı sütü içip teşekkür ederek, "Olmaz öyle şey, Osman çayırına gidip onu bulacağım, mazbataya parmak bastıracağım" deyip aceleyle gitmiş. Gelen giden İngiliz'e bu olayı anlattırır, kahkahalarla gülerlerdi, "Helal olsun İngiliz, koskoca ormancıyı nasıl da atlattın!" derlerdi.

Babama karşı ayrı bir sevgisi vardı İngiliz'in. Babam herkesin koruduğu yetim bir çocukken, İngiliz de, "Elimizde büyüdün!" diyen genç kızlardan biriymiş sanıyorum. Babam ona ablasıymış gibi yakınlık gösterir, yoksulluğu ve yaşam savaşı için üzülür ve desteklemeye çalışırdı. İngiliz dağdan oğlaklarıyla gelirken tepesine kadar yonca yüklenir, getirip evin önüne yıkardı atımız için. Nerelerden yolup topladığını, hangi koyakları, yokuşları aşıp getirdiğini anlatınca babam hüzünlenir, "Ümmü aba, bu yorgunluk parayla ölçülmez ama...." diyerek parasını verir, şehirden bir isteği olduğunda hemen getirirdi. İngiliz'in kümelesi bizim evin

hemen alt yanındaydı. Küçük kardeşim Aslan, onun oğlak gütmekten geldiğini görünce yanına koşar, evinin önünde yal[32] verdiği köpeğiyle oynardı. Kimi zaman İngiliz ona kaymaklı süt de yedirdiği ve köpekten korkmadan oynayabildiği için onun peşinden ayrılmazdı kardeşim.

Karatepe'de havanın bulutlu olduğu bir gündü. Birden ortalığı ışığa kesen bir şimşek, kulakları patlatacak bir gök gürlemesiyle sarsıldık. Herkes salavat getirerek, bir yerlere yıldırım düştü diyerek evlerinden dışarı fırladı. İngiliz'in oğlu Abıt, yukardan ılkı[33] yatağından bağırıyordu, "Korkmayın ben tüfek sıktım" diye. Ama tüfek değil yıldırımdı. Oraya buraya bakarken birden öte yakadan bizim yakaya seslendiler, "İngiliz'in evinden duman çıkıyor" diye. Hemen önümüzdeydi onun evi. Bir de baktık gerçekten dumanlar çıkıyordu evden. Herkes oraya koştu.

İlk giren bağırdı, "Uşaklar İngiliz ölmüş yetişin!" diye. Ocakta süt pişiyormuş. Kümelesinin kökündeki yerli taşa düşmüş yıldırım. İngiliz'i de çarpmış, yerde yuvarlanıyormuş; kulaklarından kan gelmiş.

Küçük kardeşimi de evinin önünde sızlanarak havlayan köpeğin yanında, tozların içinde yuvarlanırken bulmuş birisi. Galiba köpeğin de ayağı kırılmış. "Verilmiş sadakası varmış çocuğunuzun" diyerek alıp getirdiler kardeşimi. Ama İngiliz'i, o eşsiz kadını bir doğa afeti alıp götürmüştü gözümüzün önünde. Yalnız Bilhos için değil tüm o yöre için İngiliz'in ölmesi, hem de böyle bir doğa afetine kurban gitmesi, bir dağın yıkılması kadar olmayacak bir kayıptı.

Kadın erkek, kız kızan herkes toplandı İngiliz'in kümelesinin önüne. Koca dağları inleten yaslar tutuldu.

---

32 Yal: Köpeğe verilen yiyecek.

33 Ilkı: Keçi sürüsü. (Gazipaşa ağzı)

Delikanlılardan birkaçı gönderildi köye haber vermek için. Osman Çayırı'na, Alibağı'na yukardan bağırdılar: Eyyy... Bilhoslulaaar... İngiliz'i yıldırım çarptıı!.. Çabuk yetişinnn!..

Haberin duyulmasından sonra kimi eşekli, kimi yaya kızları, damatları ve tüm Bilhoslular çıkıp geldiler yas tutarak, dağları inleterek. Kızları var güçleriyle dövündüler. Ama İngiliz geri gelmedi. Onu oracıkta, kendi evinde yuyup yıkadı yuyucu kadınlar, bir sala koydular. Erkekler salı omuzlarına alıp vardılar gittiler ormanların arasına. Geride kalanların yası günlerce sürdü.

Sarı çizmeli Yörük kızları

Yörük yaylalarına göçtüğümüzde ya da Yörük akrabalara gittiğimizde onların yaşamı çok başka gelirdi bana. Erkeklerin çuha giysilerinden, kadınların sarı çizmelerinden ve ala yazmalarından anlaşılırdı Yörük oldukları. Bir de kanlı canlı yüzlerinden, kostak, özgür davranışlarından, çalışkan ve korkusuz olmalarından...

Yörük kadınları da erkekler kadar cesur ve özgürdüler. Yörük gelinleri, kızları birer ateş parçası gibi olurlar, yüzlerinden kan damlardı. Sadece kanlı canlı değillerdi, kır havası sanki onların ruhlarını yüceltip dürüst, iyi yürekli olmalarını sağlıyordu. Öylesine insancıl ve sevecen olurlardı ki kadınıyla erkeğiyle. Uyuntu, edilgin kadınlar gibi bir yandan erkekten kaçıp bir yandan gizlice bakmak yerine, harbi çıkarlardı önüne kim gelmiş, kimi görmüşse, hoş geldin safa geldin diyerek. Kadın da olsa erkek de olsa her insana kucak açılırdı o dağlarda, yeter ki kötü niyetli olmasınlar. Yörük çocukları dövüşmezler, güreşirlerdi. Yaşlı kocamış Yörük kadınları ve erkekleri birer doğa bilgesi ya da toplumbilimci gibi konuşurlar, gelinler, kızlar, delikanlılar onları dinlerler, şakalaşırlar ama alay etmezlerdi.

Kadın olsun erkek olsun yaylalarda yan gelip pineklemek yoktu Yörük yaşamında. Büyük sürülerin bakımından, kuzulamasından, ürünlerinden hepsi sorumluydu. Koyuna, koça, kuzuya bakmak, sütten, etten, deriden, yünden başlayarak hayvanların ürünlerini değerlendirmek ayrı bilgi ve beceri gerektirirdi.

Erkenden kalkıp ekmeği, yemeği kotardıktan sonra sürüsünün arasına dalıp helkeleri sütle doldurma işi ala şafakta başlardı. Sürüyü kız ve erkek çobanların önüne kattıktan sonra başlayan süt pişirme, yoğurt ya da peynir yapma, öğle için yemek kotarma, eğirtmeçte yün eğirme, ıstarda kilim dokuma işleri bin bir çaba ve güç isterdi. Yüzyılların alalı kilim nakışları, Yörük kadınlarının gelinlerin kızların kınalı parmaklarından, temiz duygularından geçip gelerek, her zaman yeni yaratıcılıklar ekleyerek bugünlere ulaşıyordu. Bizim oralarda, Kaş Pazarı yaylalarındaki Anamur Yörüklerinin, Barcın Yörüklerinin, Kırahmet ve Kızılalı Yörüklerinin, Oyuklu yaylasındaki akrabalarımız Macarlı Yörük kadınlarının, kızlarının elinde dokunan o renk renk motiflerin "eyer kaşı", "deve gözü" "sabır taşı", "âşık yolu" gibi adları olurdu.

Yörük evleri çadır da olsa, duvarlarındaki, yüklüklerindeki renk renk kilimler, ala heybeler, ala çuvallar, süslü at gemleri, alalı deve kolanları o evleri zenginleştirir, güzelleştirirdi. Çocukluğumuzda içinde edilgen padişah ya da peri kızlarının olduğu masallar yoktu ama yaylalarda böyle evlerde geçen, masala benzer Yörük öyküleri vardı heyecanla dinlediğimiz. Bin bir çiçek içinde büyüyen dağ kahramanı Yörük kızlarının korkusuzluk, özgürlük çağrıştıran yaşanmış öyküleri bizi daha çok sarar, büyülerdi. Yörük kadın ve erkeklerinin doğayla savaşımda gösterdikleri kahramanlıklar, en güzel kilimi dokuyan gelinlerin sabrı ya da askerde yedi yıl yavuklusuna kavuşmayı beklemiş bir yiğit... Bu ger-

çek ve masalımsı Yörük öykülerini dinlemek hoşumuza gider, etkilenirdik.

Babam, Göksenir'den, Kaş Pazarı yaylasına Yörük ahbaplarını ziyarete giderken beni de götürmüştü bir gün. Düz yolda ata biniyor, ketirde[34] yürüyordum. Kimi zaman da babam beni kucağına alıyordu. Birden, bir kızın acı acı çağırması, yalçın kayalarda yankılanarak yaylayı sese kesmişti:

"A Halıl Emmi!.. i... i..i..."

"A Yeter Cice!..e...e...e...e...e..."

Bir kadın ya da genç kız, böyle bağırıyordu dağın doruklarından. At bile kulaklarını çoktan dikmişti başını sesten yana çevirerek. Babam, gemini çekip atı durdurdu. Benim sorumu dinlemedi, "Dur bakalım, bir çoban çağırması bu, Yörüklerde bir şey oldu, öte yakaya çağırıyor" dedi. Ses yeniden yükseldi acı acı:

Ay Halıl Emmiii!.

Ay Yeter Ciceee!.. Ahmat Gökkaya'dan uçtu, yetişiiiin!...n...n...n...

Karşıdan cevap verdiler:

Duyduuuuuk!.. Varıyoruz...z...z...

"Şimdi anlaşıldı, çobanlardan biri Gökkaya'dan düşmüş," diye anlattı babam bana, "kötü bir şey yoktur inşallah" dedi. Saatine, çevreye, sesin geldiği yana baktı, görünürde yol yoktu. "Gel bakalım şuradan" dedi, bir keçi yoluna girdik. Yol öyle sarp ki aşağılara bakamıyordum. Biraz ilerleyince birkaç koyun göründü. Daha da ilerleyince onların yanına vardık. İki sürü iki yanda yayılıyordu birbirine karışmadan. Sürülerden birinin erkek çobanı yardan düşmüş kolu kırılmış, orası burası berelenmiş olarak yerde yatıyor, inliyordu. Öteki sürünün iki kızı, erkek çobanı düştüğü yerden sırtlayıp

34 Ketir: 1. Taşlık ve çalılık yer. 2. Dağ yolu.

yukarda, düzce bir yere yatırmışlardı. Babam düştüğü yere baktı, "İyi kurtulmuşun efe" dedi inleyen çobana. Kızlar yazmalarını çıkarıp, delikanlının orasını burasını sarmışlar, başları açık, uzun belikleri döşlerine iniyordu. Babam, böyle işlerden anlamazdı. "Ata bindirip götürsek?" dedi kızlara. Sarı çizmeli Yörük kızı, "Halıl emmim şimdi gelecek" dedi. Babam gene de çocuğun kolunu biraz çekip oynattı, "Kendini heder etme dayı biraz dindi" dedi çoban gözlerinden yaş akarak. Babam kızlardan bir parça şevk[35] bulmalarını istedi kırık kolun altına koymak için. "Kapanası kırda şevk n'arasın a dayı, sizin Manastır yaylanız değil ki burası" dedi kızlardan biri.

O sırada birkaç kadın ve erkek çıkıp geldiler kuş gibi. Birinin elinde parça tahtalar ve çıtalar, ikisinin omzunda küçük bir sal vardı. Biri çocuğun kolunu çekti uzattı bağırta bağırta, bir şeyler yaptı, sardı sarmaladı. Çobanın yüzü biraz doğruldu ama basıp yürüyemiyordu. "Tüm bedeni yara bere, deriye sokmak gerekir" dediler. Böyle düşmelerde, berelenmelerde büyük bir keçi ya da koyunun derisini yüzüp, bereli kişiyi soyarak, sıcağı sıcağına o deriye sarıyorlardı bereleri iyileşsin diye. Hemen yapalım diyerek çobanı sala koyup alıp gittiler. Bir de koyun götürdüler çobanı derisine sarmak için. Kadınlardan biri çobanın sürüsünün başında kaldı, biz de kendi yolumuza gittik.

Babam yaşlandığı yıllarda bile bu iki Yörük kızının sözlerini yineler dururdu, hüzünle yaylalara bakarak:

A Halıl Emmi!..

A Yeter Cice!..

Ben de hiç unutmadım Yörük kızlarının Gökkaya'da yankılanan o çığlığa dönüşen çağırmalarını.

Birbirinden uzak obalarda, belenlerin tepelerin arka-

---

35 Şevk: Çam kabuğu

sında, bir suyun başında, bir dağın siperinde konut kuranlar öte yakada, beri yakada kalanla haberleşmek için bulmuşlar bu yöntemi. Köyden köye, yayladan yaylaya ulaştırılmak istenen acı tatlı haberler böyle ulaştırılırdı. Askerden, hapisten dönenlerin müjdesi bu yöntemle verilirdi uzaklardan. Kimi zaman sözler anlaşılmaz, sadece uzayıp giden son söz ya da ses duyulur, kulak kesilince anlaşılırdı ne dedikleri.

Bir tarihte, böylesi bir uzaktan ünlemenin sanatsal bir doruktan duyuluşunu çok başka bir mekânda duyunca şaşkınlıkla anımsadım çocukluğumun o Yörük kızlarının acılı ünlemesini.

Bir edebiyat matinesi, şiir söyleşisi dinleyicileriydik. Bağdat Caddesi'nde Caddebostan Kültür Merkezi'nde Server Tanilli'nin şiir resitali vardı. Şiir okumaya kimsede olmayan bir başka boyut getiren Sayın Tanilli, okuduğu Nazım Hikmet şiirlerinden birinde, Varna'nın öte yakasında yaşayan oğlu Mehmet'e hasretini ünlüyen şairin ağzıyla, çağırıyordu, "Mehmeeet...." diyerek. Tanilli bu çağırıyı yaparken salonda nefesler durmuş, gözler yaşarmış, "Meemeeett!..." sesi yankılanıp gitmişti duvarlarda. Çocukluğumda yaylada imdat isteyen bir çoban kızın çağırmasıyla, bir kıyıdan öte yakadaki oğluna hasretini ünleyen şairin sesi, insanlığın ortak bir çığlığı gibiydi sanki. Sayın Tanilli bu çağırmayı dile getirirken herkesi ağlatmıştı.

Başörtüsü öyküleri

Gelenek görenek ve modayla ilgisini ya da sıcaktan soğuktan korunma gereksinimini göz ardı ederek, sadece dinsel bir simge ve Allah'ın emri diyerek yapılan başörtü tartışmaları bana ister istemez, küçüklüğümden bu yana bilincimde bilinçaltımda yer alan başörtü öykülerini, analarımızın baş bağlamasını, oyalı, boncuklu, al-

tınlı tepeliklerini ya da kızların gelinlerin sanki güzelliklerini ortaya çıkarmak içinmiş gibi arkalarına doğru bağladıkları sarı yazmalarını anımsatır her zaman. Kimi zaman o örtülerin altındaki hüznü, umarsızlığı ve öfkeyi düşünürüm geçmişi anımsayarak.

"Çemberlenmek" kızların "akil baliğ" olduktan sonra başlarını örtmeleri için yapılan bir törendi ama herkes yapmıyordu. Kimi zaman ana babanın isteği bile olmadan kızlar kendileri örtünürlerdi başkalarına özenerek. Çünkü artık kendilerini genç kız olarak duyumsarlardı. Kızların baş örtme isteğinin bir nedeni de başörtüsünün, renkleri ve oyalarıyla onları süsleyen bir aksesuar olmasıydı. Bir de köy yerinde kadınları soğuktan sıcaktan koruyan, on beş günde bir yıkadıkları saçlarının kirini, dağınıklığını örten bir araçtı başörtü.

Anamın çemberlenme öyküsü çok ilginçti. Daha çemberlenmeden on üç on dört yaşlarında bir kızken sokakta oynuyormuş. Onu babam için istemeye gelenler görmek istemişler. Anaları ne yapsın, kızı sokaktan çağırıp, dünürlere göstermeden önce çemberlemişler evde. Sonra görücüye çıkarmışlar. Daha sonra da, "Artık sen çemberlendin, bir daha çıkarmak yok!" demişler. Anam alışkın olmadığı için birkaç kez daha çıkarmış başörtüsünü ama bakmış büyüyor, bir de sözlü bir kız olduğu ve gelin olacağı aklına gelince artık örtüsünü çıkarmaz olmuş.

Çember, bizim orada kadınların pamuk ipliğini çok ince eğirerek kendilerinin dokuduğu beyaz, kare bir başörtüsüydü. Çoğunlukla kenarları gök boncuktan oyalarla süslenirdi. Ya da iki ucundaki saçaklar elle incecik bükülürdü. Çarşıdan alınan ince desenli ala yazmalar da vardı bir yandan. Çok çeşitli çember ve yazmalar olurdu. Kenarlarına renk renk, boncuk boncuk oyalar yaparlardı. Bizim oralarda baş bağlama Akdeniz iklimine göreydi. Yaz aylarında başörtüyü değirmi yapıp ar-

kadan bağlarlar ya da hiç bağlamadan uçup gitsin gibilerden saçlarının üstüne sere serpe koyuverirlerdi. Örtülerin altından kaküllleri, zülüfleri tel tel olur, savrulur, ince örülmüş setikli belikleri bellerine kadar düşer, yüzleri gerdanları ayan beyan ortada olur, sadece tepelerini örterlerdi. Kışın da soğuktan korunmak amaçlı, çoğunlukla çenenin altından tepeye bağlanırdı değirmi yapılan yazmanın uçları; kaküller, zülüfler, uzun belikler ortada olurdu yine. Şimdiki türbanlıların bağladığı gibi ancak Anamur Yörükleri önden arkaya bağlarlardı ama saçımızın teli görünmesin diye bir kaygıları olmazdı. Biz gelişmemiş köylülerin böyle bağladığını düşünürdük.

Karatepe'de bir gün, Bilhoslu genç kadınlar kızlar, köy yolunun yakınındaki söğüdün altında birbirlerinin beliklerini örüyorlardı baş açık. Biz çocuklar da çevrelerinde oynuyorduk. Köyden gelmekte olan adamlar yanımızdan geçiyordu ama kadınlar düzenlerini bozup toparlanmıyorlar, baş açık beliklerini örmeyi sürdürüyorlardı. Erkeklerden biri, "Eyyy kadınlar! Biz geliyoruz başınızı örtün" diye bağırdı. Kadınlardan biri, "Niçin örteceğiz? Bakmadan geçip gidin" diye çıkıştı. Ahmet Çavuş'un kızı Sultan da yerden el kadar yassı küçük bir taş alıp tepesine koydu, "İşte örttüm. Haydi, isterse ordu geçsin" dedi. Baş örtmenin dinsel yanıyla ilgili olarak anlatılanlar arasında asıl örtülecek yerin sadece tepe olduğuna dair olanlar da vardı sanıyorum. Örneğin kimi köylerde gelişmiş kızların sadece tepelerini örten, küçük bereler gibi çene altından kaytanla tutturulan tepelikleri olduğunu hayal meyal anımsıyorum.

Anamın Emine teyzesinin torunu Azize, ablamın akranıydı. Epey büyüdüğü halde başını örtmez, gür saçlarının uzun beliklerinde gök boncuklardan, setiklerden süsleri olur, sırtına dökülen beliklerinin süslerine herkes bakardı. Bunu anası Cennet Kadın özenle yapardı. Ki-

mi zaman ona takılırlardı, "Ayol, Azize'nin memeleri büyüdü, çemberlesene kızı" derlerdi. Cennet teyze, "Büyürse büyüsün acelesi yok, başını örtmeye hevesli değil. Azize öyle güzel" derdi. Gerçekten de öyle güzeldi. Azize döndü mü belikleri de döner, yelpaze gibi açılır, başı taçlanırdı.

Bizim dağ köylerinde yaşlı ve orta yaşlı kadınların çok kullandığı tepelikler vardı. İçine fes, üstüne yazma geçirilmiş madeni (pafın) ya da gümüş olan bu tepelikler bizim dağ köyleri kadınlarını soğuktan da koruyordu. Zengin kadınların tepelikleri gümüşten ve bir iki kat altınla süslü olurdu. Üstteki altınlara incili, alttakine alın altını denirdi. Daha zenginlerin bir de çene altını olduğunu sonradan Sarı Mehmet dayının karısı Sultan teyzede görmüştüm. Ama bizim köylerde çene altını olacak kadar zenginler yoktu. Anamın tüm altınını ev yandığında harcadıkları için geçten geç kendisine bir çiftişi (gümüş) tepelik düzdü. Ama sadece incilisi vardı, onu da dayım elinden aldı, altınsız tepelik giymek istemediği için bundan vazgeçti. Altınlı ya da gümüş tepeliği olanların sayısı her köyde bir ya da iki kişiyi geçmezdi. Ama ötekilerin de meteliklerden alın ve çenelikleri olurdu. Çoğununki de ölen neneden, anadan kalmış tepeliklerdi.

Bir de pamuk ipliğinden kendi dokudukları, uzak köye, şehre filan giderken yazmalarının ya da tepeliklerinin üstüne örttükleri örtüler olurdu. Başörtü asıl buna denirdi. Bunu da daha zengin aile kadınları örter, yoksullar ve yörükler başörtüsü kullanmazlardı. Kimi kadınlar yolda giderken yabancı biriyle, tanımadıkları bir erkekle karşılaşınca yazmalarının ibiğini çekerek yüzlerini biraz örterler ama bir yandan da kim geçti acaba gibi yan gözle bakarlar, erkek geçtikten sonra hemen açıp arkalarından yeniden bakarlar, kim olduğunu iyice öğrenmek isterlerdi.

Bir gün Gevenes'teki dayımlar iki atlı İnceağrı köyünden geçerken böyle iki kadın hemen başörtülerini çekip atlılara arkalarını dönmüşler. Ama onlar köşeyi dönüp öte yakaya geçince kadınlar iyice bakmışlar kim olduklarını öğrenmek için. Üstelik arkalarından laf etmişler, "O Gevenesli atlılar dönüp dönüp bize baktılar" diyerek dedikodu çıkarmışlar. Hatta kim olduklarını da söyleyerek, "Gevenesli Hasanali ile amcasının oğlu Alaman Bıyık'tı" demişler. Geçenler gerçekten de ikisiymiş. Dayım küplere biniyordu anlatırken. "Biz onların kim olduğunu bilmiyoruz da onlar bizi adımızla sanımızla nasıl tanıyorlar? Erkekten kaçmak demek, baş örtmek demek, kendilerinin de bakmamasını gerektirmez mi?" diye kıyameti koparıyor, "Demek ki o İnceağrılı kadınların kendileri bize baktılar!" diyerek haber gönderiyordu.

Çocukluğumuzun yabancıları

Ana babalarımızın, "Yabancılar şöyle, yabancılar böyle..." demelerinden, değişik bir giysiyi "yaban biçimi" saymalarından anladığımıza göre, "yabancı" sadece bize yakın olmayan değil "şehirli", hatta "modern" demekti. İyi giyimli tanımadığımız birini görünce yabancı derdik. Yine tanıdık ama güzel giyimli biri için de, "yabancı gibi olmuş" denirdi. Ana babalarımız böyle konuşurdu. Biz böyle yabancıları görmesek de tek tük gördüklerimiz olurdu.

Yazın yaylaya çıktığımızda Kise belenine Kırahmetlerin akrabası olan Abide Hanım geldiğinde, evlerinin yakınında ayrı yaptıkları bir kümelede otururdu. Analarımız hoş geldin demeye gittiklerinde biz de peşlerine düşerdik. Abide konuklarına halka şekerleme, nohut şekeri gibi yaban biçimi yiyecekler sunar, çocuklara daha çok verirdi. Giyim kuşamı analarımızdan çok başka,

elleri tombuldu Abide'nin. Dönerken yolda konuşurlardı, "Bu yabancıların da iyisi iyidir, görüyor musun çocukları büyük yerine koyuyor Abide" derlerdi. Başka biri, "Canım Abide yabancı ama ne olsa kökü buradan gitme" derdi. Ama biz çocuklar, yine de bir yabancıdan çekinirdik. Erkek yabancıdan daha çok çekinirdik. Yabancının bir bakıma şehirli demek olduğunu anlamış gibiydim. Ya da modern, okumuş biri gibi bir şeydi bugün yorumlamam gerekirse. "Yabana gitmiş... Yabandan gelmiş..." sözleri duyardık.

Bir gün ablalarımızla dağa odun toplamaya gitmiştik birkaç kız. Başımızda Emine abla vardı. Oluklu suyun üstündeki ormana dalıp güzel kurumuş meşe odunları topladık. Benim gibi küçük kızlar az yüklenecektik. Bizimkisi biraz da oyundu. Ablalarımızla birlikte biz de kendi odunlarımızı kırıyor, topluyorduk. Güzelini, kurusunu biliyorduk. Keçi kılından örülmüş odun iplerini iki kat yaparak üstüne güzelce yığdık odunları. Sırta gelecek yerlerine ayı otu döşedik. Ablalar önce bizi yükleyip, sonra kendileri yüklenince yola koyulmuştuk ki, o sırada yolun öte yakasındaki ormandan at tıkırtısı duyuldu. Kızlar eğilip baktılar gelenler kim diye. "Allah yetiş, Allah yetiş, bir sürü yabancı, hem de bizim tarafa geliyorlar" dedi biri. Başka biri, "Atlarını üstümüze doğru sürüyorlar" dedi. Tazılar gibi kaçtık ağlayarak gerilere, ormanın içine doğru yüklerimizle. Öyle hızlı, öyle hızlı gitmişiz ki ter içinde ve yorgun kaldık, yüklerimizle yere yığıldık ama nereden nereye geldiğimizi anlayamadık. Ormanın öylesine gür bir yerindeydik.

Sonra baktık ne at sesi, ne de yabancı sesi vardı yakınımızda. Biri, "Odunlarımızı yeniden yüklenelim, yola inmeden ormanın içinden içinden yürüyelim köye doğru. Onlar yoldan gidecekler nasıl olsa" dedi. Komşumuz Ayşe abanın Dursun, "Ne korkuyorsunuz, Alanya'da çok gördüm yabancıları. Bize yükleniverecek de-

ğiller ya köyümüzün içinde" dedi. Durdu da, onların bizim köy tarafına gittiklerini, çoktan varmış olacaklarını söyledi.

Ablalar önce küçükleri yüklediler yine, sonra kendileri. Ama ben vazgeçtim yüklenmekten. Zaten azdı odunlarım. Emine abla kendi yüküne ekledi benimkileri. Göztaşının yanına gelince o iki atlı yavaşlamış, Çingeneler beleninden caminin yanına doğru ağır ağır iniyorlardı. Biz de yavaşladık ve öteki sokaktaki yola saptık. Dizlerimiz hâlâ titriyordu korkudan. Onların odaya gittiğini düşündük. Gören kadınlar sordular, "Çocuklar şaşırdınız mı? Sırtınızın yüküyle yolu niye uzattınız?" diye. "Yabancılardan kaçtık Yeter aba" dedi kızlardan biri. "Niye kaçtınız? Kendi köyümüzün ortasında yabancıdan kaçılır mı, yabancı sizden kaçsın!" dedi Yeter, bizi yüreklendirdi.

O daracık yollardan döne döne geldik Bülbüllerin evinin önüne. Dursun, hemen saptı evlerine, sırtının yükünü yıktı. Biraz sonra bizim evin avlusuna yaklaşınca bir de ne görelim, o iki yabancının atı bizim avluda bağlı değil mi? Ablam sapsarı oldu, "Ben gitmem eve" dedi. Yükünü oracığa Bülbüllerin evinin önüne yıkıp onlara kaçtı. Öteki kızların evleri bizden aşağıdaydı, ablam yıktı diye onlar da yüklerini oraya yıkıp Bülbüllerin evine girdiler. Ben kendi evimize yöneldim. Dursun'un anası Ayşe aba da kızları evinde koyup, "Kimmiş bu atları gemini geven yabancılar bakalım?" diyerek benimle geldi. Ben de onun entarisine sarılarak çıktım kendi evimizin merdiveninden. Baktım, Hasanali dayımla, ilk kez gördüğüm ama akraba olduğunu anladığım yabancı giyimli biri, anam, babam bir de Hasan Hoca dede çardakta gülüşüyorlardı. Dayım onlara bizim korktuğumuzu anlatmış. Benim gözlerimden ağladığım belliydi. Dayım beni kucaklayıp anlattı, "Bir daha korkma" dedi. Ayşe teyze, "Hasanali Efendi, bizim

köyün kızlarının, kendi öz kardaşınızın kızlarının ödünü koparmışsınız. Sizden korkmasınlar da kimden korksunlar. Şu çizmelere, şu külot pantula, şu kırbaca, şu iliştir şapkaya bak, maşallah ikiniz de birer yabancı olmuşunuz" dedi. Benim tanımadığım adama döndü, "Ali Efendi'ye Alaman Bıyık derler de inanmazdım, çocuklar nasıl korkmasın?" dedi. Onlar aceleyle anamın getirdiği yemeği yiyorlardı. Biraz sonra küçük Gelin teyzem de geldi elinde tasla, sofraya koydu. Alaman Bıyık Ali Nazım dayı onun ağabeyi, anamın amcasının, babamın teyzesinin oğluydu. Yemeklerini yiyip, atlarına atlayıp vardılar gittiler öte yakaya doğru. Akşama Gevenes'e ulaşacaklardı. Onlar gittikten sonra ablam ve öteki kızlar ortaya çıkıp yükleriyle evlerinin yolunu tuttular.

Başka bir yabancı öyküsü de şöyle: Manastır yaylasında yayladığımız mevsimde, her gün üç beş kişi köye iner çıkardı. Bir gün önce üç genç kız köye gidip su sulamışlar. İşleri bitince köyden üzüm sepetlerini eşeğe yükleyip ellerine de birer çıkın alıp sabah erkenden yola düşmüşler. Akşamüstü işini bitiren yola çıktığı için ayrı ayrı gelinirdi. Kızlar da konuşa konuşa gelirken, dolama yolu dönünce, birden aşağıdan belden yukarısı çıplak birinin arkalarından, hızla geldiğini görmüşler. "Allah yetiş, Allah yetiş bu nedir, cin mi, şeytan mı?" demişler birbirlerine. Biri, "Kesin şeytan bu!" demiş, öteki, "Şeytanlar erken saatte buralara gelmezler, yabancıdır!" bir diğeri, "Tamam, bu ya Kinistineli Deli Omar ya da bir yabancı, yabancılar böyle giyiniyor belki!"

Bunları bir yandan koşuyorlar, eşeği de koşturuyorlarmış. Kan ter içinde kalmışlar. Doğru bizim evin önüne geldiler anlattılar. Kocaman aklı başında kızlardı. Birer maşrapa su içtiler korkuları geçsin diye. "Yoksa şeytan mı gördük biz?" diye sordular anama. O güle-

rek, "Bu saatte şeytan görünmez, akşam saatinde olsa neyse" dedi. Aşağıdan yaşlı Ayşe teyze bağırdı, "Şeytandır kızım şeytandır, şeytanın sabahı akşamı olmaz, şeytan görmüşsünüzdür!" Neyse ki korktukları gerilerde kalmıştı, obaya gelmişlerdi. Korkmuyorlardı ama titremeleri geçmemişti. Bize birer salkım üzüm şeftali bırakarak kendi obaları Kırcağız yokuşuna ağdılar.

Evimiz yolun içinde olduğu için geleni gideni görürdük. Kimileri bize sapar, bir selam vererek gider ya da anam babam onlara aşağılardan haberler sorarlardı. Biraz sonra giyimli kuşamlı bir adam çıkıp geldi, "Merhaba Şavkı Ağa" diyerek babamla toka etti. Önce tanıyamadılar, sonra, "A, bu bizim Kavcar! Askerlik bitti mi Mustul? Hoşgeldin, nasıl da değişmişsin" dediler adama anamla babam. Hemen bir minder koydular otursun diye. Cüce Emmi'nin oğlu Mustul, askerliğini bitirmiş, bir gün önce köye gelmiş, evleri yaylada olduğu için yayan yapıldak vurmuş yola. Kardeşi Yusuf da geride köylülerle geliyormuş.

"Yoksa sen miydin Mustul dolama yoldaki kızları korkutan çıplak adam?" dedi anam. Evet, oymuş. Dolama yolda terlemeye başlayınca önce ceketini, sonra tüm üstünü çıkarmış askerde yaptıkları gibi. "Köyün kızları senden korkmuşlar Mustul. Şeytan ya da bir yabancı sanmışlar, kaça kaça buraya geldiler" dedi anam. Mustul, "Abla bizim köyün adam olması için dünya kadar ekmek yemesi gerekir. Ben askerde fırında çalıştım. Sıcağın karşısında hep böyle belden yukarı çıplak giyerdim. Burada da sıcağı görünce çıkardım. Ne var bunda korkacak. Çok diyarlar gördüm askerlikte. Oralarda kimse benden kaçmadı. Beni şeytan sanmadı. Asker ağa öte, asker ağa beri yakınlık gösterdiler. Yabancı sansınlar, yabancı olmak kötü bir şey değil. Yabancılık şehirliliktir, yabancıya böyle yapmak bizim köyde var" diye anlattı.

Anam, "Mustul, askerden gelen kırk gün anırır derler, seninki de o hesap. İnsan askeriyenin fırınında soyunabilir ama dolama yolun ortasında soyunur mu? Askere gitmeden var mıydı böyle? Onlar için çıplak adam görmek şeytan görmekten de beter. Yabancı dediğin kibar olur. Köylünün bilmediği bir şey yapmaz. Yaparsan yarın bu köylü Mustafendi gibi seni de çıkmaz ederler" diye küçük bir ders verdi Mustul'a.

Millet Mektebi öyküsü

Harf Devrimi'nin de önemli etkileri ve öyküleri vardı köylerde. Yaşıtlarımın çocukluk anıları arasında bunlar da yer alır. Anam yeni yazıyı çok benimsemişti. Bunda elbet hoca olan babasının mektebinde yıllarca talim ettiği halde eski yazıyı tam öğrenemeyip, "lam, cim..." diye kekelemesinin de etkisi vardı. Ama eski yazıya bulaşmış olanlar yenisini çok kolay öğreniyormuş. Anam böyle anlatırdı yeri geldiğinde.

Küçük bir okuma odası yapılmış bizim köye. Köy odasının alt yanında, düzayak bir odaydı mektep denen bu küçük yapı. Sonradan orası kullanılmaz olmuş. Anahtarı dedemde, amcamda ya da muhtarda kalırdı. Köyde uzun süre işi olan ya da ailecek konuk olacak yabancılar orada kalırlardı. Küçüklüğümde, "Mektebe gideceğim, okumaya gideceğim" diye ağlayınca doğru oraya koşardım. Mektep dendiği halde niçin orada bizi de okutmuyorlar anlamazdım. Anam buna kimi zaman güler, kimi zaman üzülür, "Ne olurdu, hazır mektep de varken şuraya bir adam yollasalar da çocukları okutsaydı?" derdi. Babam, "Ona da sıra gelecek" dediğinde anam, kendi kendine konuşur gibi karşılık verir, "Gelecek ama benim çocuğum büyümesin mi onların mektep açacağı güne kadar?" diye çıkışırdı.

O yıllarda, kurslarda yetiştirilen öğreticiler ve bilenin bilmeyene öğretmesi yöntemiyle herkese yeni yazı öğretilmeye başlanmış. Kadınlar da katılmış bu yeniliğe: Anam, Hatip Kızı Fatma teyze, iki gelin teyzem, İsmet teyze, Kırahmetlerin Sultan (o zaman topal değilmiş)... Defterleri ve kalemleri her zaman yanlarında olurmuş. Boş kalınca hemen çıkarır çalışırlarmış. Babam da yeni yazı öğreticilerinden biriymiş köyde. Harfleri yazar, alıştırmalarını yaptırırmış. Anam sökünce ötekilere de öğretmeye başlamış. Tuvalete gittiklerinde bile defterleri bellerinde olduğunu söylerdi kadınlar. Akşamları boş kalınca çıra ışığında başlarlarmış çalışmaya. Beşik sallarken bile bir ellerinde defterleri olurmuş. Ben daha okula gitmeden önce onlar çat pat okuma yazma bilen kadınlardı. Asker mektuplarını, karagöz gazetelerini okuyabilirlerdi.

Bir gün küçük gelin teyzem bize geldi, kuşağının arasından bir mektup çıkarıp verdi anama, "Pek sökemedim" dedi. "Sökemeyecek nesi var, güzelce yazmış işte, korkmayacaksın, çat pat okuyacaksın" dedi anam ona. Kendisi okudu çat pat, kimi yerini heceleyerek. Konuşup gülüştüler. Askerdeki küçük amcamdan gelen bir mektuptu. Babası Hasan dedeye yazmış, o da Gelin teyzeme vermişti kocasının mektubunu okusun diye. Anam, "Otur sen de yaz, bizimki Alanya'ya gidince gönderirsin" dedi. "Sana yazdırmak için gelmiştim" dedi Gelin teyzem. Anam ona, "Okuma yazma bilen birinin mektubunu başkası yazmaz, otur şuraya ağır ağır kendin yaz" diye çıkıştı. Gelin teyzem belinden kalemini çıkardı. Anam ona babamın dolabından bir kâğıt verdi. "Bilmem ki becerebilir miyim?" diyerek başladı Gelin teyzem yazmaya. Anam ona yeniden anlattı şöyle böyle yaz, diye. O sırada büyük amcamın karısı çıktı geldi merdivenden. Hasan Hoca dedenin küçük amcamdan gelen mektubu gelinine verdiğini, eltisinin kocasına

mektup yazmakta olduğunu görünce yerlere yatarak güldü büyük gelin teyzem. "Bir yaşıma daha girdim, emmim olduğu halde bana böyle davranmazdı bu koca, görüyor musunuz küçük gelinin kıymetini" dedi. Anam ona kızdı, "Koca Molla Yusuf'un kızıydın, önünde mektep varken, kocan okuyup yazarken eline bir kalem kâğıt almadın. Kuşağının arasına bir defter kalem koysaydın sen de okuryazar olacaktın bizim gibi" dedi.

Anam kendi çalışma yöntemini anlatır, "Siz de öyle yapın, şimdi de öğrenebilirsiniz, çok kolay" derdi gelene gidene. Yeni harfleri bir deftere yazdırmış, defterini kalemini beline sokmuş, tarlaya, bahçeye gittiğinde, beşik sallarken (benim beşiğim olmalı) bile defteri önünde olurmuş. Çıkarır okurmuş. Kısa sürede öğrenmiş okuma yazmayı. Melek dayı da okuma yazmayı kolay öğrenenlerdenmiş. Hepsi mektup yazmayı, okumayı becerir olmuşlar. Beline defterini sokan gelirmiş bize. Babamdan önce anam kalkar gösterirmiş kaf'ın yerine şu, vav'ın yerine bu, şöyle olacak, böyle olacak, diyerek. Çünkü eski yazıya göre yeni yazı çok kolaymış.

O güzel genç kadınların bir kâğıda bakarak okumalarının, kalemi acemi tutsalar bile ağır ağır harfleri yazabilmelerinin, özellikle mektup okumalarının bir ayrıcalık olduğunu sezerdim küçüklüğümde. "Okumaya gideceğim, mektebe gideceğim!" diye tutturmamda bunların da etkisi vardı kuşkusuz. Sadece bizim köyde değil, başka köylerde, başka yerlerde de millet mektebi çalışmaları yapılmış, Kuran okuyan kadınlar kısa sürede yeni yazıyı kendileri isteyerek öğrenmişler. Eski yazının öğrenmesi o kadar zormuş ki, "Dünya varmış!" derdi anam. Hoca olan babasının camideki derslerinde çocukların çektiklerini, üstelik yıllar sonra bile okuma yazma öğrenemediklerini anlatır dururdu. Dayılarım da kolayca yeni yazı öğrenip kendilerini okul çıkışlı gibi yetiştirenlerdendi.

Kuran okuyanlar o günün ortamında okumuş, kültürlü kadınlar ve erkekler olarak bilinirmiş. Yeni yazıyı öğrenmede onlardan kimse isteksiz ya da tepkili olmamış. Çünkü kocaları, çocukları Kurtuluş Savaşı'nda yorulup ya da ölmüş olan o kuşak, cumhuriyetin getirdiği yenilikleri içten kabullenip, Kemalci olmuşlar. Ne var ki bizim köyde ve başka köylerde eski yazı okuyup bilen, Kuran okuyan kadın parmakla gösterilecek kadarmış. Anam gibi babası dedesi hoca olan sadece birkaç ayrıcalıklı kadın vardı köylerde.

Namlı kız kaçırma öyküleri

Çocukluğumda bende karmaşık duygular yaratan olaylardan biri de kız kaçırmaydı. Kimileri kendi istekleriyle kaçarlar, kimileri zorla kaçırılmış olurlardı. Çocukluk dönemlerimizde ya da büyüdüğümüzde görüp duyduğumuz kız kaçırmalar yanında bir de analarımızdan ya da nenelerimizden dinlediğimiz, yıllar öncesinin masallaşmış aşk öyküleri vardı bu konuda. Kahramanları yaşlanmış, belki küskün, belki pişman ya da mutlu olmuşlardı. Kimi zaman kendileri de anlatırlardı o efsaneleşmiş öyküleri. En ünlü öykülerden biri, babamın teyzesinin ve anamın Gevenes muhtarı olan amcasının kızlarından Neniş teyzenin Yalnızdemirci köyünden Hasanali'ye kaçmasıydı sanıyorum.

Muhtar Ahmet Efendi'yi, o diyarda ün yapmış, kız erkek nice evlat yetiştirmiş, cümle âlemi etkilemiş, dediği dedik biri olarak anlatırlardı yakınları bile. Birinci hanımı ölünce baldızıyla evlenmiş, altı kızı, dört oğlunun kimi askere, kimi okumaya gitmiş, kimi evlenmiş kimileri de evlenme yaşındaymış. Kocaya kaçan Neniş teyze, Ahmet Efendi'nin çocuklarının en uysalı, en sessiziymiş.

Gevenes yolu üstündeki Yalnızdemirci köyünden Hasanali de at üstünde arpa biçen ünlü delikanlılardan

biriymiş o dönemde. Ahmet Efendi kızını bu delikanlıya vermeye yanaşmamış, ama yörenin diktatörü olsa da kendi öz kızına söz geçirememiş. Kız günün birinde, babasını dinlemeyerek gönlüyle kaçmış Hasanali'ye. Anamın anlattığına göre amcası bu olayı kendine yedirememiş. Neniş teyzenin kardeşinin oğlu ve damadı olan Ahmet, halasının bir konuda kendisini dinlememesine kızınca, "Koca cihanın Ahmet Efendi'sini dinlemeyen bu kadın, damadı Ahmet'i mi dinleyecek?" dermiş ona.

Ne var ki Yalnızdemirci köyünün uçarı adamı Hasanali, Gevenesli Ahmet Efendi'nin kızının yiğitliğine gölge düşürmüş, sonraları beş altı kadın daha almış, üstelik hepsini aynı evde hep birlikte yaşatmıştı. O cesur kadın çocukları için kocasının yüzüne karşı küsmemiş ama büyük bir suskunluğa gömülerek onu hiç affetmediğini belli etmiş. Hasanali ölünce, Neniş Kadın öteki kadınları ve çocukları da çekip çevirmiş suskunluğunu sürdürerek.

Küçük yaşta tanığı olduğum bir kaçırma olayı da Bilhoslularla bizim köy arasında yaşandı. Savaş yaralısı Mustafa Çavuş ile Anacık Kadın'ın kızı Ayşe'nin bizim köyden Mustul'la aşkı o yılların en ünlü aşkıydı hatırladığım kadarıyla. Karatepe yaylasının, kırmalı kızıl entarili, arkaya bağladığı yazmasının altından döşüne inen siyah örgülü saçları ile dünya güzeli bir kız olarak anımsıyorum Ayşe'yi her zaman. Kaşlı gözlü, al yanaklı, kanlı canlıydı. Yaylanın ortasındaki yeşil alana çobanların diktiği uzun cıngırtlağa[36] bindiğinde onun kadar dengeli ayak vurarak kekliik gibi seken, karşısındaki erkekleri bile havalarda uçuran olmazdı belki. Karnını

36 Cıngırtlak: Dönen bir çeşit tahterevalli.

ağaca yapıştırarak, yere topuk vurup havalanmaya geçtiğinde kanatlarını açmış bir kuş gibi süzülürdü kırmızı entarisinin içinde.

Bizim köyden akrabaları Mustul'la Ayşe birbirlerine yangın olmuşlardı. Cüce Emmi'nin ortanca oğlu Mustul'un ablası da, bu güzel Ayşe'nin Kerim Ağası'yla evliydi. Mustul, askerden yeni gelmiş, yeni giysileri olan ünlü bir delikanlıydı o yıllarda. Bu iki aile zaten akrabaydı.

İkisinin birbirine çok uygun olduğunu herkes söylerdi. Bilhoslular, âşık olmuş anlamında "birbirlerine dönüyorlar" ya da "yangın olmuş" derlerdi. Anacık Mustul'u beğenmiyor değildi, ne var ki, Şanşa köyünden Dallat da istiyormuş Ayşe'yi. O da askerden yeni gelmiş, o da külot pantolonluymuş Mustul gibi. Üstelik askerlikte iğne yapmayı da öğrenmiş biriydi Dallat.

Kızın babası Mustafa Çavuş, savaşta top sesinden dili tutulmuş, konuşamayan, ayağı sakatlanmış, sopayla yürüyen bir adamdı. Oğlu Kerim de evlenip evden ayrılınca evin tüm kahrını çekmek ve ihtiyar kocasına bakmak Anacık kadına kalmıştı. Bundan şikâyetçi değildi. Kerim, kız kardeşinin kayınına varmasını istiyordu. Ancak, Anacık onların kızını elde keklik saymalarına kızıyor, Mustul'dan hatta oğlu Kerim'den yakınlık bekliyordu. Alttan alsalar direnmeyecekmiş ama Cücelerin huyu böyleymiş, Anacık'ın biraz nazını çekmek yerine, "Onlar birbirine dönüyor, Allah bile ayıramaz!" demişler. Şom ağızlılar bu sözleri Anacık kadına ileterek tepesinin tasını attırıp aklını çelmişler. Üstelik Anacık sıradan bir kadın değil, yedi düvele karşı koymuş, köy yerinde bin bir cefaya katlanmış, efelenen, pire için yorgan yakan pire gibi bir kadındı.

Biz Ayşe'yi o güzellikte koyup geldik Karatepe'den. Güzün köyde bir haber yayıldı. "Mustul, Bilhos'a gidip

eniştesi Kerim'le birlikte dün Ayşe'yi kaçırıp getirmiş, evde saklanıyorlarmış" dendi. Cüce Emmi'nin evi aşağı sokakta, kardeşi Ahmet Çavuşların bitişiğindeydi. İhtiyar Ahmet Çavuş, "Burada saklanmasınlar, deli Bilhoslular kavga çıkarır" demiş. Ama Cüce Emmi, "Gelecekleri varsa görecekleri de var. O benim gelinim artık, evimden hiçbir yere gidemez" diyerek önem vermemiş bu uyarıya. "Topunu tüfeğini alsın gelsin Anacık, deli Bilhosluları toplayıp getirsin. Hodri meydan!" demiş. Ayşe'nin ağabeyi Kerim de tüfeğiyle gelip kız kardeşinin yanında yer almış.

Bir gece geç vakit silah sesleri ve naralarla uyandık. Dağ köylerinde böyle gürültüler çoğunlukla yaylalarda vahşi hayvanları kovalarken olurdu. Arka arkaya silah atıyorlar, "Çileliler üstümüze gelmeyin yakarız!" diye bağırıyorlardı. Babam evde yoktu yine. Ses bizim eve yaklaşırken anam, "Anacık'ın sesi bu" dedi. Çığlığı göklere yükseliyor, oğlu Kerim'e ve Cüce Emmi'ye bin bir küfür yağdırıyordu. Onlar bizim evin önünden geçerken çıt çıkarmadık ama aşağı doğru geçtiklerinde hepimiz çardağa koştuk. Anam, "Bu deli Biloslulardan korkulur, çardaktan inin, bir değil beş değil hepsi burada" dedi. Bizim köylüler, damlarına, çardaklarına doluşmuşlardı gecenin karanlığında.

Ses biraz azalır gibi oldu, tamam anlaşıyorlar dendi. Mustulların evinde güçlü kuvvetli bir ağabeyi, delikanlı küçük kardeşi çoban Yusuf, kardeşi Nazlı, o zaman çok ihtiyar olmayan Cüce Emmi ve karısı Ümmü aba vardı. Üstelik Ayşe'nin ağabeyi Kerim de oradaydı. Köylülerden birkaçı çıkıp bizim eve geldi, çardakta konuşuyorlar ama oraya gitmeye korkuyorlardı. Işıkları da söndürmüştük.

Tam ses kesildi anlaştılar, derken, vaveyla yine başladı. Anacık Kadın'ın sesi yine yükseldi, silah ses-

leri yine duyuldu. Erkek sesleri birbirine karışıyordu. Ayşe'nin, "Ey Çilelilerr öldünüz mü? Beni kurtarınnn!" diye bağırması, "Böyle ana görülmedi, böyle köylü görülmedi!" diye ağlayan sesi gittikçe uzaklaşıyordu ama bizim köyden kimseden yine de çıt çıkmıyor, bir tüfek atan bile olmuyordu. Tüm evler çıralarını söndürmüştü. Bizim köylüler başka köylüler gibi efelik bilmezdi. "Uysal" olarak adı çıkmıştı köylümüzün. Ayşe'nin köyünün adı da "deli"ye çıkmıştı, "Deli Bilhoslular!" derlerdi. Vahşi hayvanlar bir ineği alıp gittiğinde ineğin durmadan böğürmesi, uzaklaştıkça sesinin kesilmesi gibi Ayşe de durmadan bağırarak, ağlayarak, yakınarak vardı gitti kendini sürükleyenlerle. Uzaklaştıkça sesi zayıfladı sonunda duyulmaz oldu. Ses kesildikten sonra tüm köylü ayağa kalktı, çıralarını yaktılar evden eve, aşağı yukarı geldiler gittiler. Bizim ev orta sokakta olduğu için çoğu bize geldi oturdu, bir bölümü Cüce Emmilere gitti geldi. "Korkak Çilelilerr," demiş öfkeyle Kerim, "siz korkak köylüler olmasaydınız anam kız kardeşimi bu evden alıp götüremezdi!"

Gelenlerin çoğu, Anacık Kadın'la Cüce Emmi'yi uzlaştırmak, anlaştırmak için gelmişler oysa. Kerim'e de önceden söylemişler, "Biz geleceğiz, alttan alsınlar, ananın gönlünü edelim, dönüp gidelim" diye. Ama onlar geldiğinde Cüce Emmi içeride, silah elde Ayşe'nin başında bekliyormuş. Kendisine, "Bırak şu silahı, Anacık'ı içeri alıp konuşalım" dediklerinde Cüce Emmi öfkelenmiş, "Anacık benim konuğum olamaz, memişhaneye buyur edin" demiş. Bu sözleri duyan Bilhoslular durur mu, hemen silahları patlatmışlar. Anacık içeri dalmış bir iki kişiyle. Adamlar Cüce Emmi'yi ve ötekileri enterne etmişler, kızı sürükleye sürükleye dışarı çıkarmışlar, sırtlayıp, geri geri silah atarak bizim evin önünden geçip gitmişler.

Bu olay uzun yıllar konuşuldu. Anacık, hemen Dallat'a vermiş kızını. Ayşe sararmış solmuş sonraki yıllarda. "Ayşe kalmadı, Ayşe bir meyit[37] oldu, Ayşe diye biri var mı?" gibi sözlerle anlatırlardı onu. Ayşe yaylaya da gelmiyor, sahilde Dallat'ın köyünde kalıyordu. Anacık kahramanca direnmişti ama kızı Ayşe'nin sararıp solması onu da üzmüştü. "Böyle olmayabilirdi Anacık aba" dediklerinde, "Tabii ki olmayabilirdi ama Cüce'nin beni memişhaneye buyur edip kafamın tasını attırması buna neden oldu" derdi.

Belki birkaç yıl sonraydı, Karatepe'deydik. "Ayşe gelmiş" dediler. Onu gördüğümde şaşırıp kalmıştım. Üstünde gene bir kırmızı entari vardı ama içindeki bizim bildiğimiz Ayşe değildi. Güzlerdeki dut yaprakları gibi sararmış, saçlarına ak düşmüştü. "Nasıl da büyümüş küçüğüm" diye sarıldı bana, anam da, "Senin yüzünden az acı çekmedi çocuklarım" dedi ona. "Hey gidi günler..." diyerek, gözlerinin yaşını sildi Ayşe, yeniden sarıldı bana.

Bir kaçırma olayı daha oldu Mustul'un bizim köyde. Komşumuz Ayşe abanın kızı Hayriye de ünlü bir kızdı o yıllarda. Anası onu önce Mustul'a verecek olmuştu. Hayriye de istiyordu Mustul'u. Ancak anası sonradan kararını değiştirmiş, Hayriye'yi üvey oğlu Veli'ye vermeyi düşünmüş. Ayşe aba ilk kocası öldükten sonra Karaağa köyünden savaş gazisi Kör Babayiğit'le evlendi ama kendi evinde oturuyor, Babayiğit'i oradaki oğullarından biri ata bindirip, ayda bir bizim köye getirip götürüyordu. Yayla zamanında onu da götürüyorlardı yaylalarına. Kör Babayiğit geldiğinde kadınlar erkeklerden daha çok ziyaretine giderler, hoşsohbet olduğunu söylerlerdi. Anam onlara gülerdi, "Ne işiniz var kör adamın yanında, açık gözlü olsa neyse!" diye. "Açık

37 Meyit: Ölü, ceset.

gözlü olsa öyle rahat konuşamayız ki" diyerek gülüşürlerdi. Anlatmıştım, anası Hayriye'yi babası öldükten sonra Alanya'daki akrabalarının yanına göndermişti. Ayşe Aba, evlendikten sonra kızı Hayriye'yi Alanya'dan alıp getirdi. Bu evlilik için birlikte Alanya'ya öteberi almaya giderken, Hayriye yolda onları yanıltıp Mustul'la kaçmış. Ama komşumuz Ayşe kadın da kızını Mustul'un elinden alıp Karaağa köyüne götürerek oğulluğu ile evlendirmişti.

Mustul, sonradan Bilhos köyünün başka güzel bir kızı, ünlü Kumu Mehmet'in kızı Sekine ile evlendi. Üstelik bir zamanlar, Ayşe'yi Mustul'un elinden almak için köye gelen grubun başında Kumu Mehmet varmış. "Mustul'a kendi kızının kısmet olacağını düşünde görse kızardı Kumu Mehmet" diye konuşurlardı.

Kadınların çekişmesi

Küçük yaşlarımızda bile anlardık çekişme ne demek. Çünkü özellikle kadınlar sık sık çekişirlerdi. Zaten kadınlar arasındaki sözlü tartışmaydı çekişme. Bir çeşit uzaktan uzağa sözlü kavgaydı. Hatta biz çocuklar evcilik oynadığımızda, evciliğin gereği olarak bile çekişirdik analarımıza öykünerek.

Birinin davarı, ineği ötekinin bahçesine, ekinliğine girmiş olurdu. Ya da çocuk dövüşleri nedeniyle analar kavga ederdi. Çekişmede büyük küçük, yaşlı genç tanınmaz, herkes birbirine ağzına geleni söylerdi en büyük öfkesiyle. Bu sözlerin çoğu tekerlemeli deyişler, ilenmeler olurdu.

Bayrama az kaldığı bir dönemdi ama hangi bayram olduğunu anımsamıyorum. Babam bana sarı, değişik bir potin getirmişti Alanya'dan. Yörük yaylalarına gittiğimizde Yörük kadınların ayağındaki sarı çizmeler çok hoşuma gider, bana da sarı çizme almalarını isterdim.

"Büyüyünce!" derlerdi. Sarı potinleri o yüzden almıştı belki babam. Anam, "Şurada kaç gün kaldı, bayramda giyeceksin" diye sakladı yeni potinlerimi. Onları öyle beğenmiştim ki bayrama kadar dayanamadım. Bir gün anamın sakladığı yerden bulup giydim ayaklarıma, çıktım evin arkasında her zaman oyun oynadığımız tarlaya. Duran, Cavat ve başka çocuklar vardı orada. Arası kesme oynamaya karar verdik. Ama Duran, "Yalınayak oynayamam!" diye tutturdu. Üstelik benim tarafım olacaktı, karşı taraf tamamdı. Aslında her zaman yalınayaktı ama o gün böyle yaptı, yan yan potinlerime bakarak, "Birini verirsen oynarım" dedi. Hiç üstelemeden hemen çıkarıp verdim sol ayağımdakini. O bunu sağ ayağına giymiş. Sol sağ bilecek yaşta da değildik belki.

Kan ter içinde oyunu bitirdikten sonra Duran ayakkabımı geri verdi, doğru evlerine gitti. Baktım potinimin altı kopmuş, dikişleri sökülmüş, yampirik bir şey olmuştu. Belki solu sağa giymekten, belki de Duran'ın durmadan taşlara vurmasından ya da ayağına küçük gelmesinden böyle olmuştu.

Eve gittim, o ayakkabıları eski yerine koyarken anam gördü. "Bunları giymeyeceksin demedim mi?" diye bağırıp çağırdı, elimden kaptı potinleri. Bir de ne görsün, ayakkabının teki paramparça. Anam tam bana vuracakken kaçtım. Ne var ki yanımdaki çocuklardan biri hemen yetiştirdi, "Onu Kel Duran yaptı" diyerek. "Kel" sözcüğü bizim oralarda küçük anlamında ya da adın sonuna takılan cık cik anlamında kullanılırdı. Küçültücü bir yanı yoktu.

Ben önünden kaçınca anam hırsını alamayarak, yukarı sokaktaki Duranların evine doğru, "Teker Alisi, sen buralara geldiğinde soracağım sana, yepyeni ayakkabıyı nasıl bu hale getirdiğini, bıktım senin hayınlığından" diye bağırdı. Teker Alisi, Duran'ın Direvli köyündeki dayısıydı. Duran ona benzediğinden ve yaramazlığından

dolayı böyle derlerdi. Duran yanında olmadığı ve benden hırsını alamadığı için anam bir de Duran'ın anasına bağırdı uzaktan, "Hatıca gel şu senin zinenin yaptığını gör" dedi. Bu sırada Duran da gidip anasına anlatmış ayakkabıyı parçaladığını ve ona sığınmış sanıyorum.

Anamın Duran'a zine demesine çok içerledi Hatıca. "Ağzını topla gelin abla. Onun anası belli, babası belli, niye zine olsun benim çocuğum. Senin kendi çocuğun vermeseydi ayakkabısını. Duran'a el süremezsin, korkutma çocuğumu" dedi. Kuşkusuz anam da ona bir yanıt verdi. İkisi çekişirken ben çoktan gitmiştim evin arkasındaki tarlaya. Bizi görünce Duran da koşup geldi. Başka çocuklar da vardı. Biz yine oynamaya başladık. Üstelik kale yıkması oynuyorduk ve Duran'la ikimiz yine aynı takımdık. Hatıca bizi gördü oynarken, anama bağırdı uzaktan. "Gelin aba, sen saydığın laflarla kal, bak çocuklarımız nasıl da oynuyorlar!" dedi. Anam da Hatıca'nın gönlünü aldı, "Hatıca, öfkemden ne söyleyeceğimi şaşırdım, şimdiki çocukların biri değil hepsi zine, kusura bakma" dedi. Hatıca, "Buna bir diyeceğim yok gelin abla" diyerek kahkahalarla güldü.

Tüm çekişmeler böyle hafif olmazdı kuşkusuz. Öyle ağır sözler kullanılırdı ki günlerce aylarca birbirlerinin yüzüne bakmazlar küserlerdi. Erkeklerle kadınların çekişmesi daha ilginçti. Kırahmetlerin Ahmet Ağa'nın karısı Durdane yaylada Kise belenindeki tarlalarını sulamak için kendi havuzlarının suyu yetmeyince keçilerin sulandığı, Kurtluhan belenindeki hayrat suyun teknesini de açmış. O günlerde çobanlık yapan Eyüp keçilerini sulamak için oraya sürdüğünde, tekneyi bomboş görünce çılgına dönmüş, çünkü keçiler de su için çılgınca melemeye başlamışlar.

Eyüp, bunu Durdane'nin yaptığını anlayınca öfkeyle koşmuş onun sebze bahçesine. Başlamış kadına küfür etmeye. Durdane önce alttan almış, "Eyüp Ağa düşüne-

medim davarla buraya geleceğini, erken geleceğini hesap edemedim, şimdi dolar havuz öfkelenme" filan demiş ama Eyüp onu dinlemiyor, ana avrat durmadan sövüyormuş çitlerin dışından kadına.

Durdane ne yapsın, bakmış olacak gibi değil sövgülerinin sonu gelmiyor, belki de atlayıp dövmeye kalkacak. Kazmayı alıp, o da ana avrat küfrederek, "Ben de senin ananı, ben de senin avradını" diyerek Eyüp'ün üstüne yürüyor hiç korkmadan. Eyüp bir kadının erkekler gibi kendine küfrettiğini ilk kez duyarak, "Eyvah Durdu delirdi, Durdu'nun delirmesine neden oldum" diyerek, davarını ivedi olarak toplayıp, Manastır'a, cevizlerin altındaki suyun teknesine koşmuş soluk soluğa. Oradaki kadınlara anlatmış, "Biriniz gidin başına, Durdane delirdi, benim anama avradıma sövüyor" demiş.

Kadınlar koşarak gitmişler, "Sessiz, ehliz Durdane niçin delirdi kimbilir, yazık!" diyerek. Gittiklerinde Durdane'yi tarla sularken bulunca şaşırmışlar, Eyüp'ün söylediğini anlatmışlar ona. Gülmüş, "Ya ne yapsaydım, adam sövdükçe sövdü, ses çıkarmasam dövecekti, ben de öyle yaptım" demiş. Bu öykü uzun süre dillerde dolaştı, "O sessiz Durdane bunu nasıl yaptı?" diye konuştular. Kocası da, "İyi yapmış, ya ne yapacaktı yani?" diye karısına arka çıkmış.

Bilhoslu kadınların Karatepe'deki çekişmeleri daha aleni ve çekincesiz olurdu. Şimdi hiçbirini anımsayamadığım deyimlerle, atasözleriyle, tekerlemelerle birbirlerine taş atar gibi çekişirlerdi nedeni ne olursa olsun ama küsmezlerdi. Düşünüyorum da ilkel bir tartışmaydı onların yaptığı, kendini savunmanın bir yöntemiydi.

Sonraki yıllarda Karatepe'ye gittiğimde köylülerden ünlü Kerim Usta'ya, "Kadınlar artık çekişmiyorlar mı, ne oldu onlara, sesleri çıkmıyor?" diye sorduğumda bana, "Karatepe'ye artık medeniyet geldi. Alanya'dan göçen bir adam onlara namaz kılmayı din kurallarını öğ-

retti, artık ulu orta çekişmiyorlar, evlere kapanıp dedikodu yapıyorlar, fesatlık düşünüyorlar, ahreti düşünüyorlar. Kalmadı, eskinin erkeklerle bile harbi çekişen o kadınları" cevabını verdi.

Çocukluk işte!

Kimi durumların beni yanılttığı çocukça birçok olayı bugünmüş gibi anımsıyorum. Köylümüz Veli Çavuş'un sözlerine nasıl da kanmıştım o gün.

Aklımıza esince biz çocuklar da bir eve konuk gidebilirdik köyde. Bir gün Veli Çavuşlara gittim kendi kendime. Belki oğulları Duran'la oynamak içindi, belki de Veli Çavuş'un komik sözlü anası Nizam Kızı Mümüne Kadın'a ablamla benim kulağımı ne zaman deleceğini sormak içindi...

Gündüzdü ama ısınmak için ocakta odunlar yanıyordu. Mevsim güz sonu olmalıydı. Duran'la anası Hatıca çift sürmeye gitmiş, Veli Çavuş evde yaşlı ve hasta anasına bakıyordu. Külün içindeki çaydanlıkta anası için kaynatıp maşrapaya boşalttığı ıhlamurun içine şeker yerine pekmez koydu. "Hastalar, pekmezli içemez, şeker koymalısın" diye uyardım Veli Çavuş'u. Çünkü kimileri hastanın çayına koyacağız diye bizden şeker isterdi. Anamın, "Hastalık var, sağlık var!" diyerek sık sık şeker sakladığını biliyordum. Veli Çavuş benim bilmişliğimi beğenmiş gibi yüzüme baktı, "Hasta anam çayını şekerli içse çok iyi olurdu elbet çocuğum, ama bizde şeker bulunmaz. Madem öyle, evinize git biraz şeker getir; öbür dünyada bizim daha çok şekerimiz olacak, sizin olmayacak. O zaman biz de size vereceğiz" dedi, ciddi ciddi. Anası Mümüne Kadın, hasta yatağında cansızca gülümsedi.

Çocukluk işte, hemen fırladım dışarı. Küpe takmak için kızların kulağını delerken dişsiz ağzıyla bize komik

şeyler söyleyen yaşlı kadının hastalığına ve şekerleri olmayışına acıyarak, öteki dünyada bizim de olmayacağının kaygısını duyarak, o bilinmez geleceğe yatırımı da içimden geçirerek hızla evimize koştum. Anamın eli açıktı, söylesem hemen gönderirdi bir avuç şeker onlara. Ama bahçede iş yapıyordu. Evde başka kimse de yoktu. Torbadaki kesme şekerlerden yarısını eteğime doldurup hemen koştum yukarı sokaktaki Veli Çavuşlara. O sırada Duran'la anası da çiftten gelmişlerdi. Veli Çavuş bana sus işareti yaptı. Hiç konuşmadan bir sahan getirdi boşalttım eteğimdeki şekerleri. Hatıca gelin, çok memnun kaldı, şekeri anam gönderdi sanarak, "Benim eli açık Gelin abam" dedi. Duran, topaklardan birini alıp ağzına attı. Bir ikisini ihtiyarın çay maşrapasına attılar, kalanını sonrası için kaldırdılar. Bana da bir sepet kış şeftalisi toplayıp verdiler eve dönerken.

Anam şeftalileri görünce, "Ah bu Hatıca gelinin eli hiç aza varmaz, hastalarına yedirselerdi ya bu kırmızı şeftalileri" dedi. Öte yandan sabah akşam bize çıkışıp, "Torbadaki şekerin yarısı kalmış, bu kadar meyvenin pekmezin içinde şeker yemek de n'oluyor?" diyerek sandığa kilitlemişti torbayı. Ablam yan gözle bana bakıyordu anam çıkıştıkça, ama "O yapmıştır!" demiyordu.

Bir gün Veli Çavuş babamla bizim çardakta laflaşırken, "Mümüne Karı iyileşti mi Veli?" dedi anam. "Akşamda sabahta şekerli ıhlamur içirdik, iyileşti evelallah, demir gibi oldu" dedi, bıyık altından bana gülerek. Anam hemen anladı benim kendinden habersiz onlara şeker götürdüğümü. Çünkü ablam öyle şeyler yapmazdı. Anam anlayınca Veli Çavuş anlattı öyküyü. "Kavlimiz var onunla. Yarın ahrette bizim de çok şekerimiz olacak biliyorsunuz, sizin olmayacak. Biz de orada size vereceğiz. Dokunma çocuğa, ödünç yiyen kesesinden yer" dedi. Anam ona, "Umma bakalım Kulaç Veli, sen-

de bu boşboğazlık varken orada da iki yakan bir araya gelmez" dedi gülerek. Babam, benim Mümüne Kadın'ın iyileşmesi için çaba göstermeme sevindi. "Paraya vursak Veli'nin kış şeftalileri daha pahalı gelir" dedi anama. Veli Çavuş başka şekerli bir anısını daha anlattı o gün:

Bollu Koca öldüğü gece karısı Hacı Kızı Fatma Kadın'ı alıp Bülbüllere götürmüşler. Ölüyü Kocagöz Hasan'la ikisine bekletmişler. O zamanlar delikanlıymış ikisi de. Kocagöz daha küçükmüş. Ama iki genç o gece ölünün yanında uyuyamamışlar, hatta korkmaya başlamışlar. Beklerken akıllarına şeker helvası yapmak gelmiş. O yıllarda pekmez ve baldan helva yapmak bile tavşanın sırtındaymış. Şekerin binde bir kişide ilaç için bulunduğu yıllarmış ama "Hacı Kızı az kirli çıkı değildir, sandığında şeker vardır" diye düşünmüşler. Açmışlar kapağı, gerçekten bir topak kelle şeker var sandıkta. Neyse ki yağ ve buğday unu da varmış Hacı Kızı'nın evinde. Hemen bol yağlı bol şekerli bir tava kaşık helvası yapıp yemişler ölünün başında. Evin içini bir helva kokusudur almış gecenin ortasında. Hacı Kızı anlarsa, "Helvasını da yaptık rahmetli Bollu Koca'nın, deriz!" diye kararlaştırmışlar.

Sabahleyin herkes çıkıp geldiğinde evin içindeki helva kokusunu duyunca sormuşlar, "Ne bu koku, nerde helva tası?" diye. "Ölünün ruhuna gitsin diye gece yapıp yedik" demişler. Hacı Kızı, "İyi ettiniz, zaten rahmetli asker dönüşü getirmişti o şeker topağını, yıllar var duruyordu, ruhuna varsın" demiş.

O küçük yaşlarda başımdan geçen başka şekerli bir olay da şöyle oldu: Bizim evde bulgur ayıklama ve yarma imecesi vardı. Bir yandan da batırık yapıp yemişlerdi kadınlar. Gelin teyzem bana, "Ah gülüm, küçük kabağını çeşmeden doldurup gelir misin, çok susadım" demişti. Su doldurmaya gidemeyecek kadar küçük ol-

malıydım. Ama çeşme evimize yakındı. Büyüklerinki gibi benim de küçücük su kaplarım vardı. Küçük kabağımı alıp hemen koştum taşların arasından. Arkamdan bağırdı Gelin teyzem, "Koşma, düşersen baban beni mahveder!" diye. Hemen doldurup geldim su kabağımı, verdim ona. Tepesine dikti, dikti, oh çekti. Sonra da, "Sen bu suya şeker mi koydun gülüm ne kadar tatlı böyle?" diyerek beni sevdi. Kadınlardan biri, "Madem o kadar tatlı, hadi bir daha getir n'olur, biz de içelim" dedi.

Birden güç durumda kaldım. Gitmeye gideceğim, ama ben o suya şeker koymamışken o kadar tatlı olmuştu. Ya şimdi tatlı olmazsa ne yapacaktım. Hemen aklımı kullandım. Kabağım elimde, içerdeki odaya girdim, oymadaki torbadan içine birkaç şeker atıp, onların önündeki merdivenden değil bahçe merdiveninden indim, çeşmeden kabağı doldurarak çalkaladım iyice, koşarak geldim eve. Beni gönderen kadın hemen atıldı, "Önce ben" diyerek. Kabağımı alır almaz dikti başına. Sonra kahkahalarla gülmeye başladı. Gülmekten gözlerinden yaş geliyor, "İçin!" diye ötekilere de veriyordu. Su kabağımdan bir yudum içen kadın gülmeye yatıyor, "Gerçekten şeker gibi su!" diyerek, birbirlerine işaret ediyorlardı. Sonunda Gelin teyzem, "Canım ne var bunda gülecek, benim içtiğim de öyle tatlıydı, çocuk getirince böyle tatlanıyor" diyerek beni kurtardı. Ama suya şeker kattığımı anladıklarının ayrımına varmıştım.

Şekerli anıların çok olması köy yerinde şekerin nadir bir yiyecek oluşundandı kuşkusuz. Aklımda birçok şekerli öykü var böyle. Şeker Ağa diye biri gelirdi güz aylarında köyümüze. Şeker çağrıştırdığı için onu çok zengin, evleri şeker dolu sanırdık. Köylülerimiz nahiyeye gittiklerinde ondan kaçak tütün karşılığında zahire aldıklarını söylerlerdi. Zengin olmasına zengin, ağa ol-

masına ağaymış aslında. Tütün zamanı, ceviz zamanı alışıklarını[38] toplamaya gelirmiş köyümüze. Kimi zaman Delişeker derlerdi ona.

Babam bir gün, "Odaya Şeker Ağa gelmiş, bir şeyler toparla, karnı açtır" dedi anama, kendisi önden gitti. Peşinden ben de koştum. Giderken öteki çocuklara da haber verdim, "Delişeker Ağa gelmiş" diye. Köy odasının kapısına yığıldık. Ben ara yerden sokulup kır sakallı kara çuha giysili Delişeker'in yanında oturan babamın kucağına kıvrıldım. Mevlit yemek getirdi o sırada. Öteki köylülerimiz de yemek getirmişlerdi; kaygana, yoğurt filan. Hemen yanaştı sofraya Delişeker. Ötekiler bakıyordu sadece. "Onların hiçbirine yemek yok ama sen yiyebilirsin" dedi bana. Hemen geri çekildim, "Ben yemem" dedim. Babam Şeker Ağa'ya anlattı, "Çocuklar şekerleme dağıtacaksın diye geldiler buraya, başkaları da var baksana" dedi kapıdaki öteki çocukları göstererek. Kahkahalarla güldü Şeker Ağa. Beni okşayarak, "Ah sorma küçük kızım başıma geleni, çocuklara dağıtmak için bir heybe halka şeker getirmekteydim, yoldaki çay öyle bir taşmış ki şeker heybesi ıslandı eşeğin üstünde, şekerler su olup akıp gitti ne yazık. Sen şimdi anana git, Delişeker hesabına çocuklara birer şeker versin, gelecek sefer bir yerine iki heybe getireceğim, bol bol dağıtacağım size, borcumu da ödeyeceğim" dedi. Çocukları peşime toplayıp koşarak geldim eve. Şeker Ağa'nın söylediğini anlatınca anam, "Ona Delişeker derler, bitini bile vermez insana, sizi kandırmış" dedi. Gene de çocuklara birer şeker verdi, "Vermesem umacaklar, oraları buraları şişecek zavallı çocukların" dedi. Sonra, "A Kır Koca, şu köyün çocuklarına bir okka şekerleme getirsen müflis mi kalacaktın" diyerek başladı söylenmeye.

---

38 Alışık: Alacak.

Kesme şekerden önce kelle şekerler varmış. Taş ya da tuz parçaları gibi şekerlerdi. Şeker Ağa çocukken evlerinde çok varmış bu kelle şekerlerden. Mehmet çocuk, anasının haberi yokken bir kelle alır sokakta öteki çocuklarla yermiş. Anası onunla baş edemez, "Şeker delisi bu çocuk" dermiş. Bu yüzden adı Delişeker kalmış. Kendisine Delişeker denmesinden hoşlanırmış.

O kelle şekerlerden bizde ve İsmet teyzelerde de olduğunu anımsıyorum. Bir iki parçası da mordu bizdekinin. Mor olana nöbet şekeri denirdi. Çocuk doğuranlar için kaynatılırdı. Bir gün Cemiş teyzenin kızı Sayime, İsmet teyzenin kızı Hayriye ile evcilik oynarken birbirimize kahve ikram etmek için evlerimizden şeker getirmeye koştuk. Anamın sandığı kitli değilmiş nasıl olduysa. Varlığını bildiğim bir topak kelle şekerden bir parçayı kahve dibeğinin eliyle kırarak cebime saklayıp getirdim. Sayime kuru üzümle Hayriye de balla doldurup gelmişlerdi ceplerini. Kelle şekeri taşla ufalayarak, fincan niyetine birer ceviz kabuğunun içine koyup ikram ettim onlara. Sayime üzümleri dut yaprağının üstüne koyup sundu. Hayriye de darı çöreğini parçalayıp, cebindeki bal kırıklarını üstüne koyarak ikramda bulundu ve yedik.

Hayriyelerin küplerdeki katıksız susuz bal kışın soğuğunda donar, çok zor çıkarılırdı. Kimi zaman kaşıklar kırılırdı. Gizli aldığı için donmuş susuz bal parçalarını darı çöreğine sarıp cebine koyup getirmişti o gün. Sonra da anam İsmet teyzeye anlattı Hayriye'nin susuz balı kırıp cebine koyduğunu.

Çil Selman Ağa'nın çalgısı

Çocukluğumuzda müzik tınısı olarak en çok dinlediğimiz çobanların kavalıydı sanıyorum. Onlar da her yerde çalmazlar, hayvanları yola getirmek için ya da keyfe geldiklerinde, yükseklerde kayaların gölgesinde dinle-

nirken çalarlardı çoğunlukla. Yazda güzde, köyde yaylada, ne zaman sürüleri sessizce yayılmaya ya da yatmaya dalmışsa o zaman bir kayanın ya da ağacın gölgesinde yanık yanık öttürürlerdi kavallarını. Bir de Çoban Ali'nin uyduruk bir kemanı vardı. Nasıl öğrenmişse düğünlerde bayramlarda, gıy gıy çalar ama söylemeyi bilmezdi. Öbür adı Gödele olan Çoban Ali'nin kemanı etkileyici olmasa da çalmaya başladığında gelinler kızlar ve biz çocuklar önüne dökülür bildiğimiz gibi oynardık.

Köyün kadim davulcusu Veli Çavuş başkaydı. Güm güm vurduğunda yeri göğü inletiyor gibi gelirdi bize; o dağ köyünde çocukluk duygularımızın örülmesinde müzik adına yeri olan sadece böyle birkaç ses vardı sanıyorum. Biraz da davulun çağrıştırdığı şenlik duygusu ya da düğünle ilgili beklentimizdi belki davulu bu kadar anlamlandıran. Kimbilir, az nüfuslu bir köyde geçen çocukluğun güzel sese yönelik algılaması da olabilirdi bu. Sadece düğünlerde çalardı Veli Çavuş. Kimi zaman başka köyün düğünlerine de çağırırlardı karısı ile onu. Karısı Hatıca Gelin (ona yaşlılığında bile hep Hatıca Gelin dendi), el davulu denen tef çalar, söyler söyletir, oynatır ağlatır, kendisi de çok güzel oynardı topuk vurarak. Erkek kardeşi Teker Alisi de Direvli köyünün davulcusu ve oyuncusuydu. Kına günlerinde ve gecelerinde ya da gelin geldiğinde, ortaya oturtulan eli kınalı yüzü kırmızı kreple örtülü gelinin çevresini alan kadınlar kızlar, Hatıca'nın ağzından dökülecek yakınları, tefinin vuruşlarını heyecanla beklerlerdi. Önce acıyla çalar söyler; başta gelin, herkesi ağlatır, sonra oynatır, oynatır, oynatırdı.

Gelin getirdim ıraktan, ıraktan
Edik diktirdim yoraktan, yoraktan[39]

39 Yorak: Ayakkabıcının kullandığı tabaklanmış deri, deri parçası.

Hatıca'nın sözlerinin ayrılık bölümü, hiç ağlamayanların bile gözünü yaşartırdı. Sonra elindeki tefi, Kayabaşılı Çanak Kızı Ümmü Gelin'e verir (o da gelinliği çoktan geçmiş yaşlı bir kadındı aslında), bu kez o çalar söyler, Hatıca top top olur oynar, gelini ve öteki kızları da oynatır, ortalık şenlenirdi. Benim yaşımdaki küçük kızlar, "Biz de ağlayalım, biz de oynayalım" diye onlara öykünerek dönerdik çevrelerinde. "Biz küçüğüz ağlayamayız ki" demiştim bir keresinde. Zekiye'nin, "Ben senden iki yaş büyüğüm, ağlayacağım" dediğini duyan kadınların onu gülüşerek okşadıklarını, "Elbet ağlayacaksın gelinlik kız oldun gayrı" dediklerini, onun da hıçkırarak ağlamaya durduğunu anımsıyorum.

Belleğimde yer eden başka ilginç bir anı da Eyüp Deli'nin boğaz çalmasıydı. Benden birkaç yaş büyük çocuklardan olan Eyüp'ün babası Öteki Veli çok erken ölmüştü. Huydana'nın en küçük oğluydu Eyüp. Babam onun babasının erken ölümüne hep üzülür, Eyüp'ü görür görmez gözleri dolardı kimi zaman. Bunu belli etmemek için ona şakalar yapar, gözlerindeki yaşı gülmektenmiş gibi gösterirdi. Akşamları bize geldiklerinde ona boğaz çaldırır, Eyüp elini boğazına koyarak etkileyici müzik sesleri çıkarıp herkesi şaşırtırdı.

Bizden biraz küçük olan Abdurahman'ın sesinin de güzel olduğunu bir gün sığır güderken keşfetmiştik. Babası Kökettin seferberlik askeriymiş. Anası Hatıca, duyarlı, dilinden bal akan, kavga ederken bile iyi sözler kullanan, esmer, ince uzun bir kadındı. Biz çocuklar sabahları ineklerimizi sığır çobanının önüne sürmek için Abdurahman'ın da katılacağı Çayır deresine kadar giderdik sabahın ayazında. "Kara tayı söylesene Abdurahman" derdik ona. Utanması bittiğinde başlar, berrak bir sesle söylerdi sabah serinliğinde.

Biner atın iyisine, gider yolun kıyısına
Karatayı vurmuşlar, haber verin dayısına.

Sadece Karatay değil, başka türküler de söylemesi için biz kızlar Abdurahman'a armağanlar verirdik. Anası bundan gururlanır, "Söyle bobuşum, ablalar sana daha neler getirecek" derdi. Anası onu yaylada süt tenceresinin başında koyup odun almaya gidince, tencereyi devirip kolunu yakmıştı küçükken. Bu yüzden bir eli çolaktı.

İnceağrı köyünden Çil Selman Ağa'yı o güne kadar hiç görmemiştim ama adını duyardık. Ağalar Yurdu soylularından biriydi Selman Ağa ama öyle önemli bir ağalığı yoktu. Yaylaya giderken dönerken bizim köyden geçerlerdi. Bir gün köyümüze hiç duymadığımız bir türkü sesi yayıldı; o günden sonra Selman Ağa müzik tutkumuzun kahramanlarından biri oldu. Köy odasına Çil Selman gelmiş, çalgısını bizim köyde satmak istiyormuş. Köylüler biraz dinlesinler, belki alan olur diye çalıyormuş. Erkeklerin hepsi odaya doluşmuştu. Kadınlar kızlar helkelerini, kabaklarını alıp çeşmeye suya gittiler hızla. Çeşme başındaki nar ağaçlarının karaltısına sinerek, karadutun dibindeki taşlara çömelerek, Çil Selman'ın çaldıklarını hoşlanımla dinlediler. Çocuklar da odaya koşup, Selman Ağa'nın başına üşüştük kızlı erkekli. Adamlar ötelemek istese de gitmiyor, daha çok sokuluyorduk sesin çıktığı yeri görmek için. Selman Ağa'nın yüzünde çiçek hastalığının engebeleri vardı. Önüne eğdiği kasketinin altında kalan gözleri de belki o nedenle çipil çipil ve ince uzun gövdesine denk olmayan küçüklükteydi. Ama değil mi ki o güzel şarkıları onun çalgısı çalıyor, hiç kimse onu çirkin göremezdi. Onu herkes şarkıyla özdeş görüyor, hayranlıkla bakıyordu yüzüne.

"Hadi git anana söyle şu çalgıyı alalım da köyümüz şenlensin" dedi İrbili bana. Koşarak eve geldim, kadınların bir bölümü de bizim çardağa toplanmış, odayı dinliyorlardı çıt çıkarmadan. Köy odası bahçemizin öbür ucunda olduğundan kolayca duyuluyordu şarkılar.

Anama hemen anlattım, "İrbili böyle istiyor, n'olur o çalgıyı alalım, altı liraymış!" dedim ağlayarak. "İrbili'nin nesineymiş çalgı, oturup kavalını çalsın. Hadi gidin söyleyin, getirip biraz da şu kadınlara çalsın Selman Ağa" dedi anam. Koşarak gittik birkaç çocuk odaya. "Bizdeki kadınlar seni istiyor. Hem de anam çalgıyı alacak!" dedim Selman Ağa'ya. Hemen toparlanıp, erkeklerden birkaçıyla bize geldiler. O merdivenleri çıkarken evdeki kadınlar kendilerine çeki düzen veriyor, üst başlarını düzeltiyorlardı. Bizim hayat, çardak ve mastapa her yer doldu gene kadın erkek ve çocuklarla. Bir bölümü merdivenlere oturdu. Sokaktan da dinleniyordu ama herkes çalgının yakınına oturmayı istiyordu. Birisi Selman Ağa'nın önüne çekirdeksiz üzüm tabağı koydu. Kadınlardan bir ikisi evlerinden çevre getirip verdiler ona. Kadının kızın, kendisine sokuluşlarını görünce, çaldıkça çaldı Selman Ağa. Sanki kendisi söylüyormuşçasına bütünleşti çalgıyla. Bir yandan da evine götürsün diye ceviz üzüm, hünnap çıkınları geliyordu önüne. Onların köyünde olmayan kuru ve yaş meyvelerdi bu armağanlar.

Bir ara pazarlık konuştular anamla. "Bizimki olmadan alamam" dedi anam, "Sen çalgıyı alıkoy, parayı ben dayıdan alırım teyze" dedi Selman Efendi. Konuşma böyle devam ederken bir sonuca bağlanamadı nedense. Çalgıyı epeyce dinledikten sonra ben de alalım diye ağlamayı kesmiştim besbelli. "Dayı gelsin, konuşun, kendi elimle getiririm" dedi giderken Selman Efendi. Bu arada genç bir kadın olan Selim, anamın kulağına eğildi, "Kuş gibi varıp geleceğim, sakın salma onu"

dedi ve hızla indi merdivenlerden. Anam, "Deli Selim!" dedi ardından gülümseyerek. Az sonra kan ter içinde hızla dönüp, pat pat çıktı merdivenlerden Selim. Evi öyle uzaktı ki buna olanak yoktu sanki. "Kız Selim uçtun mu?" dedi anam. Selim gülümseyerek, sandıktan yeni çıkmış, dürülmüş ve sararmış bir yağlık[40] attı Çil Selman'ın dizine. "Selman Ağa, *Bir yıldız doğdu*'yu bi kerecik daha çal!" dedi. Adam hemen yerine getirdi Selim Kadın'ın isteğini:

Bir yıldız doğdu yüceden... Yar... yar... yar... yar, yar aman.
Şavkı düştü pencereden ... Yar... yar... yar... yar, yar aman...
Kavlimiz var dün geceden ... Yar, yar, yar yar yar aman...

"Bu kadın kel Mahmut'u özledi anlaşılan" dedi şakacı bir adam. "Çal, Selman Ağa, çal da türkü Aydap'a ulaşsın" dedi. Selim'in kocası, altı lira yol borcu için bir aydan bu yana başka köylülerle birlikte Aydap'ta yol işçiliğinde çalışıyormuş o günlerde.

Oyunlarımız oyuncaklarımız

Dünyanın her yerinde olduğu gibi bizim köydeki çocukların da başta gelen uğraşları oyunlar ve oyuncaklardı kuşkusuz. Ama farklıydı. Biz, çoğu kez işle oyunu birbirine karıştırır, daha doğrusu küçük yaşta yapmak zorunda olduğumuz işleri oyuna dönüştürürdük. Satın alınmış oyuncaklarımız olmazdı. Büyüklerin bizim için bezden, ağaçtan, pamuktan, yünden yaptıkları ya da kendi uydurduğumuz ilkel oyuncaklarımız, söğüt dalın-

40 Yağlık: Çevre, mendil.

dan düdüklerimiz olurdu. Ama onlar bizim işimizi görüyordu.

Okula gitmeden önce iki uygar oyuncağım olduğunu anımsıyorum. Babamın Alanya'dan getirdiği bu oyuncaklardan biri küçük bir toptu. Biri de mızıkaya benzer bir düdüktü. Bu ikisi ister istemez köyde tüm çocuklarla ortak oyuncağım olmuştu. Çocuklar erkenden bize çıkıp gelirler, sırayla düdüğü öttürmek isterler, öttürünce de sesi kendileri çıkarmış gibi olağanüstü etkilenirlerdi. Top için de öyle. Oraya buraya atarak oynardık bu küçük lastik topla. Zaten köyün sokaklarında top oynayacak düzlük yerler yoktu. Tabii bir yardan aşağı kayıp gittiğinde ya da bir böğürtlen ormanının içine düştüğünde topu kurtaramazdık.

Bir gün korktuğumuz başımıza geldi. Bizim evde oynarken, Ecir Mustafa onu ters yönde fırlatınca top dönüp dolaşıp yan taraftaki tuvaletin içine düşmesin mi? Sadece ben değil hepimiz kalakaldık öylece. Nasıl da zevkle oynamaktaydık. Ben ağlamaya başladım. Evde büyükler de vardı kadın erkek. Tuvaletin altı genişti. Çıra yakıp baktılar, top gömülmemişti. Ecir'in ağabeyi Mehmet Ali, "Bir merdiven koyalım ben inip alayım" dedi. Ama o değil de ancak Tirik Mevlit alabilir dediler. Mevlit de, "İçine girmeden yan delikten çengel ile çekebilirim" dedi. Gerçekten de bahçeye dolanıp aldı nasıl becerdiyse. Sabunla küllü suyla iyice yıkadılar, yıkadılar, başladı çocuklar yeniden oynamaya. Ama o top benim gözümden düşmüştü artık. İlk geldiği günler yatarken başucuma koyduğum, sabah kalkınca hemen elime aldığım o uygarlık topuna bir daha elimi sürmek istemedim, içimi çekerek dolaştım durdum günlerce.

Top kültürümüz az değildi aslında. Sığırların tüylerini döktüğü mevsimde sığır tüyünden yapılan toplarımız olurdu. Üstelik o toplar çok zıplamadığından kolay kaybolmaz, uygunsuz bir yere girmezdi. Büyük çocuk-

lar kendilerine çok güzel toplar yapardı. Hatta kimileri sakar sığırların tüylerini karıştırıp alalı top bile yaparlardı. Önce küçük bir parça tüyü şeftali ağacının üstündeki püs denen zamkla karıştırarak, sonra tüyü dökülmekte olan sığırın üstünde sıkı sıkı yuvarlayarak arada bir tükürerek topu ortaya çıkartırlardı. Özellikle duvara vurarak kolayca oynanırdı ama vuracak düzgün duvar bile azdı.

En kral oyuncaklardan biri çobanların dağda ince çam ve söğüt sürgünlerinden yapıp getirdikleri düdüklerdi. Bozulup kırılınca, eskiyince yenisini yapmak kolaydı. Bahar mevsiminde ve yaylalarda parmak kadar ince dallardan yapılmış düdükler elimizden düşmezdi. Yanımızda yaptıkları için bu düdüklerin ağaçtan nasıl ayrıldığını görürdük ama içine küçük parçacıklar kesip sokulunca sesin nasıl çıktığını anlayamazdık. Bunlar çoğunlukla erkeklerin oyuncağı olmasına karşın tüm düdüklerden benim de olurdu.

Ağaçlardan yapılan başka ilginç bir oyuncak, kızlar için olan yayık yayma aracıydı. Onu benim yaşımdaki erkek çocuklar da kullanırdı. Bu oyuncağın yapılması kolay değildi, anlatmıştım, çoğunlukla çobanlar yapıp getirirlerdi dağdan. Ama onlar da çok sayıda yapamazlardı. Bu yüzden az bulunan oyuncaklardandı. İçine yoğurdumuzu koyar, analarımızın yaptığı gibi başlardık yayık yaymaya. Sadece çam ve ladin dalından olduğu için ayranında hoş kokulu bir tat olur, biz de onu içerdik. Kimi zaman başkasına da içirirdik. O kadar güzel yayık yayardık ki o küçük dümbeleğin ağzına bir topak tereyağı bile birikirdi.

Gülen ağlayan oyuncak bebeklerimiz olmazdı şehirli kızlar gibi. Evcilik oynarken bebek yerine çoğunlukla küçük ince taşları kullanırdık. Ama bizim kendimize özgü elde yapma bebeklerimiz olurdu. Bunlara "gelincik" derdik. Çünkü başörtülü genç gelinlere benzerdi

bizim bez bebeklerimiz. Uzun ince şerit gibi bir bez parçası yuvarlanır, üstüne beyaz bir bez sarılarak yassı bir kafa yapılıp ince bir çöpe bağlanır, bir basma parçası entari gibi büzülüp, beline kuşak, başına başörtü dolandı mı bir kadın bebek ortaya çıkardı. Anam onlara kaş göz yapardı kalemle. Siyah bir bezin ipliklerini sökerek saç da yapıp takardık.

Bir de oynar gelin yapardı büyükler. Çıra gibi yumuşak bir ağaçtan yapılan biraz da ustalık isteyen bir işti oynar gelin yapmak. Ona vakit ayırmak kolay değildi. İp çekilince oynayan kolları da olan küçük kadıncıklardı onlar da.

İki cevizle sağlam bir çöpten yapılan oyuncağımıza gırgır denirdi. Cevizin biri ince bir çöpün başına takılır, çöpün beline bir ip bağlanır, başka bir cevizin içi boşaltılıp üstten alttan delinerek çöpe geçirilip cevizin karnındaki üçüncü delikten çıkarılan ip çekilerek fır fır döndürülürdü başı. Ceviz mevsiminde birçok çocuğun gırgırı olurdu.

Kız çocuklar olarak en çok oynadığımız oyunlardan biri de evcilik, hastacık, düğüncük gibi oyunlardı. Köyde, yaylada, bahçelerde, ağaç altlarında, taşların arasında, her yerde oynayabilirdik bu oyunları. Kuytu bir yer bulduk mu hemen çevresini küçük taşlarla çevirir, bir ev kurardık. Eğer yayla zamanıysa önüne bir çalı diker, sepetten bir salkım üzüm alır tanelerini çalı dikenlerine sokarak bir asma dikerdik evin önüne. Küçük taşların üçünü bir araya getirip ocak kurar, sac yerine koyduğumuz yassı taşın üstünde dut yapraklarından yufka ekmek pişirirdik, şiş yerine kullandığımız incecik bir değnekle. Kimileyin analarımızdan biraz hamur kaçırır gerçek ekmek yapmaya çalışırdık, taşın altına ateş yakarak.

Caminin yanındaki taşların aralarına oturup analarımız gibi çurfalık dokumak da önemli oyunlarımızdandı. Orayı seçmemizin bir nedeni o taşların çurfalığa

benzemesiydi. Sanki elimizde gerçek mekikler varmış gibi başlardık bir o yana bir bu yana mekik atmaya. Daha ilginç olan da ağzımızla tezgâhın sesini çıkarmamızdı. Hem de analarımız kadar ciddi ve dikkatli, onları taklit ederek. Benzeri bir de çark eğirme oyunumuz vardı. Çark analarımızın pamuk ipliği eğirdiği bir araçtı. Karşımıza çark yerine bir taş koyar, onun dışındaki tüm hareketleri taklit ederek ve ağzımızla çark sesi çıkararak uzun süre oynardık. Bir taşa ya da tahta parçasına ip bağlar, analarımızın eğirtmeç eğirmesini taklit ederdik evcilik oynarken. Ablamla ikimizin küçücük eğirtmecimiz de vardı. Bunu anam çobanlardan birine yaptırmıştı. Onunla oynamak için ikide bir kavga ederdik. O ne zaman eline alsa hemen ben eğireceğim dememden bıkmış, gerçek eğirtmece başlamıştı.

Kız kıza olan uğraşlarımızdan biri ellerimize şeytan kınası yakmak için harcadığımız çabaydı. Köklü taşların üstünde bulunan otumsu bir yosunu taşla, tükürükle sürterek kabartır, avucumuzun içine yapıştırırdık. Bir süre öyle kalınca üstteki posalar dökülür, altı sarı olurdu. Bunun için uzun süre uğraş verirdik. Ama elimizi yıkayınca sarılığı kaybolurdu. Bu yüzden şeytan kınası yaktığımızda uzun süre elimizi yıkamamaya, işe sürmemeye çalışırdık.

Oyunla işi birbirine karıştırdığımız olurdu. Bir gün bizi Muğarcık denen yere karadut toplamaya gönderdiler. Ellerimize dut iğlikleri verdiler. Kız erkek birkaç çocuktuk. Orası akrabamız Cavatların bahçesi, pekmezliğiydi. Başta Cavat çoğu erkek çocuklardı. Küçük olanları yüksek yerlere çıkarmamaları için büyüklere tembihlediler. Yaşıtım olan Cavat, en yüksekteki dallara çıkıyordu. Ben de çıktım onun çıktığı gibi. O kadar yüksekti ki aşağı bakınca gözüm karardı, ağlamaya başladım. Ben ağlayınca, "Sakın kendini bırakma" diye ablam da ağlamaya başladı. Yoldan geçmekte olan Cüce

Emmi'nin büyük oğlu Ali'yi çağırdı çocuklar. Ali beni özenle indirdi aşağıdaki çotula.[41] "Bundan sonrasını kendin in ki öğren" dedi.

Yaylada ceviz ağaçlarına iplerle salıncak yapıp sallanırdık. Cevizlerin altı o kadar taşlıydı ki kazara düşsek kırılıp parçalanmayan yerimiz kalmayabilirdi. Analarımız suyun başında eğirtmeç eğirmeye, dikiş dikmeye oturduklarında alçak yerlere attığımız iplerde onların gözetiminde sallanırdık keyifle.

Kadınlar suyun başında oturup dedikodulara, şamatalara daldığında oynadığımız "havuzcuk" oyunu en çok hoşumuza giden oyunların başında gelirdi. Büyük tekneden akan su cevizlerin gölgesindeki arktan boydan boya Hatıca teyzenin tarlasını sulayan havuza akardı. Biz bu arkın içinde kendimiz için küçük havuzcuklar yapar, dolunca salardık, Hatice teyzenin yaptığı gibi. Çok zevkli bir oyundu. Havuzcuk oyununun asıl ilginç yanı cevizin altındaki sığır dışkılarını çamurla karıştırarak havuzumuzun kenarını örmek, bir de havuzun içine atarak şerbet yapmaktı. Bunu bize yaşlı Hatıca teyze öğretmişti. O kendi havuzuna da böyle yapıyor, şerbet onun bahçesindeki sebzelere gidiyor, bu yüzden sebze ve meyveleri çok verimli ve gürbüz oluyordu. Ama analarımız bizi sığır dışkılarını avuçlarken gördüklerinde değnekle kovalarlar, suyun başına götürüp ellerimizi çakıllarla, sabunla ovarak yıkatırlardı. Sonra da anam teyzesine çıkışırdı, "Küçük çocuklara bu yaptırılır mı teyze, bunadın mı sen?" diye. Hatıca teyze onun çıkışmasına aldırış etmeyin anlamında kıs kıs gülerdi.

"Arası kesme" oyununu da kız erkek birlikte oynardık. Düz bir yer bulunca iki grup olur, karşılıklı uzaklara durur ortaya bir çizgi koyar, iki taraf çizgiye kadar koşar el sende oynardık, vurulan kaybederdi.

---

41 Çotul: Dalın gövdeye birleştiği yer.

Bir de uzaklara, çoğunlukla da bir yarın başından aşağılara taş fırlatma yarışı vardı. Kimi büyük kızlar erkeklerden bile uzaklara fırlatabilirlerdi taşları. Kale dikmesi güzel bir meydan oyunuydu. Her iki taraf belli uzaklıkta üç büyükçe kale taşını arka arkaya diker, elimizdeki küçük taşları karşı tarafın kalesine sırayla atardık. Kimileri bir atışta tüm kaleleri yıkardı.

Günlük yaşamın tüm işlerinden oyun çıkarırdık. Oyunlarımızda eşeğe ata binmek sorun değildi. Bir değnek eşek olabilir, daha uzunu at olurdu. Bindik mi üstüne koş babam koş. Neyse ki bizim oralarda uzun koşacak yer olmadığından menzile çabuk varırdık. Koşarken atları taklit ederdik ayaklarımızla. Kimi zaman büyüklerin de arası kesme, kale dikmesi gibi meydan oyunları oynadığı olur, büyükleri oynarken görmek bizi güldürürdü. Ama onların buna zamanı kırk yılda bir olurdu.

Kış gecelerinde ya da sokağa çıkamadığımız soğuklarda evlerde oynadığımız tekerlemeli, vurmalı, saklanmalı oyunlarımız da vardı kuşkusuz.

Tahtacılardan gelen ala beşik

O gün, Karatepe ormanına göçmekte olan bir Tahtacı ailesi, geceyi geçirmek için, amcamın yayla yolundaki Tanışman denen ekeneğinde konaklamış. Adamlardan biri köye öteberi almaya gelmiş ama meyve ve sebzelerin daha çıkmadığı bir dönem olduğundan eli boş dönmüş. Babam onların bizim bahçeden dut, karadut ve yenecek otlardan filan toplayabileceklerini söyledi Mevlit'e.

Yaylaya göçme mevsimiydi. Hatta geç bile kalmış, bağlara ben[42] düşmüş, babamla bağa gidip küçük bir sepete benlenen kara üzümlerden toplamıştık. Anam,

42 Ben: En çok üzümde görülen olgunlaşma belirtisi.

"Aklı olan köylü üzümler benlenmeden soluğu yaylada almalı" diye söylendi. Oysa biz daha göçmemiştik. Üzümden biraz yedik. Babam akşama doğru, Tanışman'daki o Tahtacılara ziyarete gitmek istediğinde, "Biraz da üzüm götüreyim" dedi. Birine bir şey vermeye gelince ablamla biz hepsini verelim isterdik. Anam, "Bunlar alma ağacının değil, verme ağacının dibinde büyümüşler." derdi. Oysa asıl kendisi eli açık bir kadındı, "Sepeti bölmeden götür, yazık yesinler, biz yine toplarız" dedi. Babamın peşine ben de takıldım, her zaman yaptığım gibi.

Ana, baba, dede, genç kızlar, oğlanlar ve çocuklarıyla kalabalık bir aileydi Tahtacılar. Açık havada alana yayılmışlar kimisi katırları yemliyor, yataklıyor; kadınlar ekmek açıyor yemek yapıyor, çocuklar oynuyordu. Kadınlardan biri oturacağımız yere uzunca bir minder attı. Yanımıza adamlar da oturup, hoşbeş etmeye başladılar babamla. Tabakalarını çıkarıp tütün yaktılar. Ben çocuklara bakıyor ama yanlarına gitmiyordum, onlar da bana yüz vermiyorlardı. Kucağına oturur gibi sokuldum babama. Kadınlardan biri, yapmakta oldukları şepitten[43] yağlayıp bir tabağa koyarak getirdi yememiz için. Babam birini dürüm yapıp bana verdi. İlerde küçük bir yatakta küçük bir kız yatıyordu. Küçük kızlarının hasta olduğunu, yanıp tutuştuğunu, ölecek diye çok korktuklarını, ölümden döndüğünü anlattılar. Kız da mızmızlanıyordu.

İşte tam bu sırada gözüme olağanüstü güzel bir şey ilişti. Bu bir "ala beşik"ti. Öyle ki dünyanın en güzel, en kıymetli hiç görülmemiş bir oyuncak beşiğiydi. Gözümü ala beşiğe dikerek, "Ben de isterim" diye babama fısıldadığımı gören adam, "Eyvah yandık ki ne yandık" dedi. Beşiğin sahibi olan küçük kız eğer hasta olmasa

---

Şepit: Yufka ekmek.

beşiği bana verebilirler ona babası birini daha yaparmış. Ama şimdi hastayken bu olası değilmiş. Hasta yatağında biraz gözünü açınca beşikle oyalanıyor, onu yere göğe koymuyormuş. "Sana daha güzel bir beşik yapar gönderirim Karatepe'den" dedi adam bana. O zamana kadar dayanmam olanaksızdı. Sesli sesli ağlamaya başladım beşiğe bakarak. Beşiği alıp getirdi adam, elime verdi. İçinde bir de ağaçtan bebek yok mu, sanki tam benim içindi. Babam bile, "Doğrusu ben de görmedim böyle güzel bir oyuncak" dedi. Ben beşiği evirip çevirirken benden biraz küçük olan hasta kız karşıdan yatağından ağlayarak beşiği işaret etti. Adam kızına, "Bu beşiği kardaşa verelim, sana daha güzelini yapayım" dedi. Ama kız benden daha çok ağlamaya başlayarak yatağından kalkmaya çalıştı gelip beşiği almak için ama kalkamadı. Ben ister istemez beşiğin onun olduğunu kabul ederek ağlamaktan vazgeçtim ama içim kan ağlıyordu.

Adam, "En iyisi sana yaparım yeni ve daha güzel bir beşik, hemen gönderirim ağlama" dedi bana. Babama döndü, "Böyle değildi bizim yavru, hastalıkta mızmız oldu, üstüne gidemiyoruz" dedi. O sırada babam kulağıma eğilip, "Ağlama Bayramali'ye yaptırırız" deyince çaresiz buna aklım yattı, "Hemen gidelim madem!" diye tutturdum.

Bu olay bana başkasının sahibi olduğu bir şeyi istemenin ve almanın hiç de kolay ve doğru olmadığını öğretmişti. Babam küçük kızın hastalığı ile ilgilendi. Sıtma yakalamış, bırakmamış çocuğu. "Korkmayın, Karatepe'ye çıktınız mı geçer. Şu getirdiğim üzümlerin koruk olmayanlarından yedirin, iyi gelir, iyi uyur" dedi. Biraz sonra kalktık oradan babamla. Adam bana, "Karatepe'de hemen yapıp göndereceğim senin beşiğini" diyerek bizi çeşmenin oraya kadar geçirdi. Akşam olmaya yüz tutmuştu. Orta sokaktaki cevizin altına ge-

lince babam bizim eve giden aşağı yola, ben Bayramalilere giden ters yola yöneldim. Babam, "Geç oldu, karanlığa kalırız, dönmemiz zor olur" filan dedi ama ben koşar adım yürümeye başladım o yana. Babam da geldi çaresiz.

Bayramalilere varınca, küçük karısı Sultan önümüze çıktı. "Hayır mı bu saatte Şavkı Ağa, çocuk da var, hoş geldiniz" dedi. Hemen minder attı mastapaya. Baktık anası, köy hekimi Hacı Halil Kızı da orada. Babam anlattı geliş nedenimizi, "Bayramali yok mu?" dedi. Hacı Halil bana dönerek başını iki yana salladı, "Ne yapacaksın oyuncak beşiği, bir kardeşin olacaksa gerçek bir beşik yapsın Kocakulak size" dedi. Bayramali değirmene gitmiş, gece geç vakit gelebilirmiş. Birden beşik beklentime büyük bir darbe daha indirilmişti sanki. Ama geç de olsa gelecekti.

Babam Tahtacıların küçük kızının hastalığını anlattı Hacı Halil Kızı'na. "Erken olsa, yakın olsa gidip bir bakardım, demir dökerdim ama artık eşeksiz bir yere gidemiyorum" dedi. "Tahtacılar bakalım senin demirine inanır mı?" dedi kızı Sultan. Kuması Koca Yeter çocukların birkaçıyla davarı alıp çoktan yaylaya çıkmış. Bunları anlattı babama Sultan. Bir yandan da önümüze sofra sermeye çalışıyordu. "Hayır, Tahtacı'nın orda yedik" dedi babam. "Hiçten boş olmaz" diyerek, Koca Yeter'in yayladan gönderdiği yoğurttan bir sahana koyup taze arpa ekmeğiyle önümüze koydu. Babam birkaç lokma aldı, ben almadım, karanlıkta Bayramali'nin geleceği tarafa bakıyordum. Orada beklerken uyumuş kalmışım.

Sabah evde uyandığımda güneş çoktan çıkmış ortalığa yayılmıştı. Hemen anımsadım sahip olamadığım ala beşiği ve akşam Bayramalilere gittiğimizi, evde olmadığı için onu beklediğimizi. Üzüntüm yerinde duruyordu sanki. Yeniden yatağıma yumulacakken, birden ala be-

şiğin orada durduğunu görüp ne yapacağımı şaşırdım, içinde tahtadan bebeği de duruyordu. O ala beşikti. Elime alıp evirdim çevirdim beşiği. Hemen ablamı aradım göstermek için. Anamla babam bahçeye inmişler. Ablam anlattı olanları: Akşam Bayramali'yi çok beklemişiz ama değirmenden dönmemiş. Küçük karısı sırtlayıp getirmiş beni. Gelirken, yatırırken arada bir hıçkırmışım, hiç uyanmamışım. Hasta gibiymişim. Babam gece bile uyanıp bakmış hasta mıyım diye. Anlatmış onlara beşik için yaptıklarımı. Anam babamın benim her istediğime boyun eğmesine kızmış. Ama sabah erken Tahtacı'nın sesiyle uyanmışlar. Bir de bakmışlar elinde ala beşikle gelmiş adam. Onlar da şaşırmışlar beşiğin güzelliğine.

Tahtacıların küçük kızı, akşam bizden sonra üzümleri yiyince, hastalığından beri ilk kez böyle rahatlamış, gözleri açılmış, sonra da uyuyup kalmış rahatça. Adam sevincinden oturmuş bir beşik daha yapmış benzeri, boyamış, sabah erken de alıp getirmiş. "Çok sağ ol, o kara bağ üzümleri çocuğumuzu kurtardı" demiş babama. Madem öyle, koruk olmayanlardan biraz daha bulalım diye bağa gitmişler babamla. Çünkü üzümler daha iyice yetişmemiş, koruk olursa hasta kıza dokunurmuş. Anam da bahçeden başka şeyler toplamaya gitmiş Tahtacı'ya vermek için. İnsanın çocuğunun ellerin dağında hastalanması kolay mı diye üzülmüş.

Ablamla bir parçayı bükerek minder gibi koyduk beşiğin içine. Bebeği yatırdık. Başka bir parçayı da yorgan gibi yaptık ama olmadı. "Küçük bir yorgan dikelim" dedim ablama. "Biz dikemeyiz, anamız dikebilir" dedi. Anam, "Bıktım senin deliliklerinden, uğraştırma beni, işim var gücüm var," dedikten sonra düşündü, "böyle bir beşiğe yorgan da gerekir doğrusu" dedi kendi kendine, iğne iplik, bez parçası ve pamuk bulup küçücük bir yorgan dikmeye başladı ve bitirdi. Beşiğime

sadece çocuklar kızlar değil, kadın erkek gelen herkes bakıyordu. Kimileri, "Bu Tahtacılar çok iyi becerikli insanlar, ama bir de tahtacı olmasalar" diyordu, ama ben bunu anlamıyordum. Onlara sadece tahta biçtikleri için Tahtacı dendiğini düşünüyordum.

Gelen giden kızlarla epeyce oynadık beşiğimle. Evcilik oynarken bir köşeye koyup üstüne anamın diktiği yorganı örterek, "Aman susun, çocuk uyanmasın, gece çok ağladı!" derdim analar gibi.

Yaylaya göçerken anam beşiğimi köyde koymak istedi oralarda kırılmasın diye ama "Götürelim!" diye ağladım. Kısa süre sonra Karatepe'ye göçtük. Oradaki komşular, çocuklar da şaşırıyorlardı adamın böyle güzel ve küçük bir ala beşiği nasıl yaptığına, nasıl da boyadığına. Bilhoslu kadınlar, "Bu Tahtacıların ne marifetleri var ama ah bir de dinsiz olmasalar" diyorlardı. Anam, "Onların da dini bütünü var elbet, dini imanı bilmeyen sensin Sultan" dedi birine.

Bir süre sonra bir şey oldu, ala beşiğimin üstüne eskisi kadar düşmüyor, dışardan gelir gelmez ala beşiğime koşmuyordum. Hatta birisi kırmasın diye eskisi kadar korumuyordum. Bunun nedeni o günlerde elimde beni çok uğraştıran ve etkinleştiren bir oyuncak eğirtmecim[44] olmasıydı. Bunu İngiliz'in çoban oğlu Abıt yapmıştı. Bizden büyük, becerikli bir delikanlıydı Abıt. Hatta beşiği görünce, "Bundan ben de yapabilirim" demişti.

Eğirtmeç de beşik kadar güzel ve bana göreydi. Elime, parmaklarıma göre bir eğirtmeç çok hoşuma gitmişti. Üstelik bu sadece oyuncak değil küçük bir araçtı. Kadınların daha çok kıl ve yün eğirdiği bu eğirtmeçte anamın verdiği "güğül" denen ipek artıklarını eğirmeye çalışıyordum. Güğülü açmak, parmaklarla düzgünce

44 Eğirtmeç: Kıl ve yün bükecek alet.

uzatmak, eğirtmeci çevirince bükülüp iplik olması büyük bir beceri gerektiriyordu. Ben bunu iyi kötü yapabildiğime seviniyordum. Kimi zaman da beşiğimi yanıma koyuyor, yüksekçe bir yere oturup ayağımla beşiği sallarken bir yandan da eğirtmeç eğirmeye çalışıyordum Hatip Kızı teyze gibi.

Güneş, aydede, yıldızlar

Ay gördüm Allah, Amentü billah
Nuru yüzüme, şavkı gözüme

Çocukluğumuzun dünyası uçsuz bucaksız değildi. Köyde ve yaylalarda bizi çevreleyen sıradağların, yalçın kayaların ve ormanların sınırları içindeydi dünyamız. Karşı köylerden, yaylalardan ötede bir yer yok sanırdık. Anamın, "Gökyüzü bir çadır gibidir, dağların ardındaki ulu kayalara, iple bağlanmıştır!" demesi de etkendi böyle bir biçimlenmede. Bu küçük ama güzel dünyanın varlıkları çocuklar ve büyüklerle, bitkiler hayvanlar, böcü börtü, taşlar, ağaçlardı. Bir de kayaların dibinden akan duru sular ve ayağımızın altındaki topraktı. Hep birlikte iç içe yaşayıp gidiyorduk.

Görünürdeki göğümüz, güneşimiz, aydedemiz ve yıldızlarımız da yaşamımızın parçasıydı. Yıldızlarla oynayarak, doğanın gizemli öykülerini dinleyerek uyur, sabahleyin de güneşin karanlığı yarıp dağların arasından fışkırarak yorganımızın üstüne düşmesiyle uyanırdık kimi zaman. Öteki çardakta yattığımızda güneş koynumuza girerdi sanki. Yaşamımız kapalı kapılar ardında değil de çoğunlukla açık havalarda tarlalarda bahçelerde çardaklarda çadırlarda yayla kümelerinde geçtiğinden güneşle birlikteliğimiz uzardı. Ne zaman doğduğunu, ne zaman akşama döndüğünü ve battığını hep görürdük.

Güneş yörenin saatiydi bir yandan. Karşıda Güneyyaka'da bir gölge kayası vardı. Kayanın gölgesi taşa düşer düşmez öğle saati başlar, tam dereyi atlayınca da öğle biter, ikindi başlardı. Namaz kılmalarda, yola gitmelerde, işe başlamalarda bitirmelerde, hemen her yerden görünen uzaktaki o kayaya bakılır, zamanla ilgili konuşmalarda gölge kayası ölçü alınırdı. Yazda kışta gölgeler biraz değişse de yine belirleyici orası olurdu. Zamanla çocuklar da öğrenirdik gölge kayasına bakmayı. Buna ne kadar erken özendiğimi ve zor öğrendiğimi iyi anımsıyorum şimdi. Kaya bolluğunda kolay değildi uzaktaki gölge kayasını bulmak. Köy odasının çardağından, odanın bitişiğindeki bahçemizden, bağımızdan, evimizin damından ayna gibi görünürdü oysa.

Anam ablama, "Gölge kayasına bak gel" dediğinde ben de koşardım hızla peşinden. O bakar, bana da gösterir, "Gölge dönmüş işte!" derdi. Ama bir türlü anlayamaz, "Hangi kaya, hangi gölge?" diye sorar dururdum. O elini sırtıma koyar, yeniden yeniden gösterirdi parmağıyla. O kadar uzaktı ki gene anlayamazdım. Birden ablamın aklına gelirdi, "Senin kadarken ben de göremezdim, gelecek yıl anlayacaksın" derdi. Gölge kayasını ilk keşfetmem büyük bir olaydı benim için. Artık ablam değil ben koşardım zamanı öğrenmek istediklerinde. O da çok hevesli değildi. Koşarak köy odasının çardağına varır oradan bakardım şaşırmayayım diye. Çünkü ilk olarak oradan keşfetmiştim kayayı. Kimi zaman caminin yanında amcam sorardı nereye koştuğumu. "Gölge kayasına bakmaya!" dediğimde güler, "Yaylaya mı, şehre mi, işe mi gideceksin, yoksa namaz mı kılacaksın? Sana ne gölgeden?" derdi. Çardağa çıkarken düşeceğimden korkardı. Yalnız köyde değil yaylada da işimize yarardı gölge kayası. Üstelik yayla yüksekte olduğundan her yerden kolayca görünürdü kaya. Davarları öğle dinlencesine almada, otlatmaya götürmede çobanlar hep o gölgeye bakarlardı.

Çardakta yattığımızda sabah uyanınca ablamla yatakta konuşmaya başlardık gün doğarken. Güneşin tepelere dallara nasıl sıçradığını izlemeye çalışırdık. Ana babamız çoktan kalkıp namaza, işe gittiğinde, biz gene çardaklarda bahçelerde oyuna daldığımızda ya da biz de bir iş yapıyorsak, güneş kuşluğa doğru Dede tepesinin başına ağarken terlemeye başladığımızda gölge bir yer ararken ablam beni sıkıştırır, "Madem güneş senindi, kaçma bakalım" derdi. Hep ben açgözlüyüm ya, "Güneş benim, Aydede senin olsun!" derdim ona. O buna büyük bir tokgözlülükle razı olurdu. "Aydede olmasa gecelerde ne yaparız, olsun, benim olsun" derdi hiç üstelemeden. O böyle söyleyince yaptığımdan pişmanlık duyardım. Geceleri çok korkardım çünkü. Eğer atla eşekle ay ışığında bir yerlere gidiyorsak, kendimi biraz güvencede görürdüm. Ama zifiri karanlıksa çıra da fener de olsa en arkada ya da önde asla gidemezdim. Ölecek kadar korkardım çünkü. Hatta kimi zaman yanlardan da bir tehlike gelebilir diye kuşkulanırdım. O yaşlarda şeytan, çakal ya da ayı gibi korkularım vardı. Bunları düşünerek sözümü hemen geri alır, "Tamam, tamam, paylaşmayalım, hepsi ikimizin ortak olsun" derdim.

Bulutların hali bir başkaydı. Yağmuru, poyrazı haber vermesi büyüklerin işine yarardı. Baş yaylalarda görünen kara bulutlardan nem kapanlar, hemen önlemlerini alırlardı yağmur için. Ama ne kadar önlem alsalar da oluktan boşanırcasına yağdığında kimi zaman sevindirse de kimi zaman ürünlere, ekinlere zarar verdi mi insanların ağzını bıçak açmazdı. Sel yapacağını yapıp çekip gittikten sonra ortalık günlük güneşlik olurdu.

Boş kaldığımız zamanlarda bulutların şekillerini bir şeylere benzeterek oyunlar oynardık. Ortalık güneşken gökyüzünde alaca bulutlar olursa birinin öleceğine yorulurdu. Babam çoğunlukla uzaklarda olduğundan

gökyüzü böyle olunca başımı göğe kaldırmak istemezdim korkumdan. Anam bunu bilmez, böyle günlerde, "Kadir Mevla'm, kimbilir yine nerelerde kimlerin canını alıyorsun?" derdi hüzünle. Ben de, "Ya babamınsa kadir Mevla'mın aldığı can!" diye korkardım.

Çardaklarda, yayla evlerinde yattığımız yaz ve güz günlerinde geceler karanlık olsa da Aydedemiz ve yıldızlarımız başucumuzda olur, gökyüzünün gizi düş dünyamızı besler, alabildiğine hayal kurabilirdik. Kimi zaman yatağa girer ayla, yıldızlarla oynamaya koyulurduk. Kimileyin onları paylaşır, "Bak benim yıldızım! Seninki orada" diyerek yerlerini bulmaya çalışırdık. Kimi zaman büyükler yıldızların bildikleri öykülerini anlatırlardı masal gibi, merakla dinlerdik. Anam çoğu zaman sorularımızla başa çıkamaz, "Kadir Mevla'mın işine akıl ermez, neler yaratmış insanoğlu için, kıymetini bilene" diye bağlardı sonunu. Seher Yıldızı'nın güneş batarken bizim için doğduğunu, güneş doğuncaya kadar bizi beklediğini, çobanlara yol gösterdiğini anlatırdı. Türküsü bile vardı Seher Yıldızı'nın.

Dolunay dönemi, geceler biraz daha başka olur, buna sevinirdik. Uzun gece yolculuklarına ay doğunca çıkılırdı. Harmanlar ay ışığında atılır, sebzeler tarlalar ay ışığında sulanırdı. Tam ayın on dördü, şimdi zamanı derlerdi bir iş yapacaklarında. Ay ilk görüldüğünde okunan duayı biz de öğrenmiştik. Anam elini yüzüne sürerek şükrederdi dua sözlerini söylerken. Biz de aynı onun gibi ama o kadar içten okurduk ki güzelleştiğimizi sanırdık:

Ay gördüm Allah, Amentü Billah,
Nuru yüzüme, şavkı gözüme...

Yıldızların gizi bitmezdi. Özellikle yaylada üstü ağaç dallarıyla örtülü, önü hepten açık kümele evlerde

yaşarken gökyüzüyle bütünleşirdik sanki. Ama gökyüzünün ürpertici ve korkutucu yanı da vardı kuşkusuz. Bir tek ışık olmasa da alabildiğine kaynaşan yıldızlar bize yeterdi. Her yer yıldız dolu olurdu. Arada bir oraya buraya kayıp gitmeleri başka bir gizdi. Yıldız kaydığında da anam gökyüzüne sevecen bir eda ile bakarak dua okurdu. Ne söylediğini sorduğumuzda "Ne söyleyeceğim, Allahın işinin büyüklüğünü söylüyorum" derdi. Sonra, "Şu gördüğünüz cezveye benzeyen takım, yedeğerlerdir,"[45] der sayardı. Ablam da görür anlar, ama ben yine yerlerini göremez, "Hangisi, hangisi?" diye sorardım. Anam, "Çoban Yıldızı nasıl da ıldırayıp[46] duruyor görüyor musunuz?" diye devam ederdi anlatmaya. Doğrusuyla yanlışıyla, çocukluğumdaki köylülerin yıldız kültürü zengindi. Konuşmalarının çoğunda yıldızlı geceler geçerdi. Ya da bir tek yıldız bile yoktu derlerdi. Benim anılarım arasında da çok ay ve yıldız öyküsü var doğal olarak. Çoğunlukla okumaya gideceğim aylarda ya da tatil aylarında gece çıktığımız o uzun yolları hep yıldızlı gecelerde, ay ışığında yürürdük. Konaklama yerlerinde gecenin sessizliğinde bir iki saatlik dinlencelerde yıldızlara bakarak uyumuş ya da onların varlığı ile korkularımı unutup hayal kurmuş olurdum.

Köy yerinde yıldız falı filan bilinmezdi ama yıldızlardan sağlık için medet umulduğunu anımsıyorum. Özellikle güz günlerinde ve yaylalarda, tozdan topraktan, belki gübreden mikrop alarak ayağımızda çıkan yaralar, kasıklarımızda bezeler oluşturur adım atamayacak kadar sızlardı. Böyle olunca anam bizi akşamları önüne oturtur, kasığımızda oluşan bezenin üstünü açtırır, yıldızlara bakarak bir dua okur, sonra şunları söylerdi:

---

45 Yedeğer: Yerel dilde, Büyük Ayı takımyıldızı grubu.

46 Ildıramak: Ara sıra parlamak.

Yıldızım bezem, yıldızım bezem
Akşam baktım hem yıldızım hem bezem,
Sabah baktım ne yıldızım ne bezem.

Bu sözleri bize yineletirdi kendinden sonra. Beze o gece geçmezse ikinci gün yine yapardık aynı şeyi. Bu sırada yaranın zorluğu azalmış olsa da biz bunu bilmezdik. Sabahleyin bakardık ki ne yıldızımız ne de bezemiz kalmış olurdu.

Cin, şeytan ve deccal

Yaşamımızda insanlar, hayvanlar, otlar böcekler, taşlar, ağaçlar gibi bir de cin-şeytan ve deccallar vardı. Çocukluğumuzun karabasanıydı onlar. Sadece çocukluğumuzda değil yeniyetmeliğimize kadar da peşimizden kovaladılar. Neyse ki aydınlık bir eğitim hepsini içimizden süpürüp götürdü.

"Şeytan göçü gördük, şeytan düğünü gördük, şeytan ateşi yandı..." diye anlatırlardı büyükler. Onların verdiği korku bana olmayacak şeyler yaptırırdı. Örneğin, gece yatarken yüzümü ve ayağımın uçlarını sıkı sıkı örtmeden uyuyamazdım. Ne kadar sıcak olursa olsun, ter içinde kalır ama yüzümü açamazdım. Ablamla, Emine ablayla, anamla, babamla yatarken ancak onların koynunda açabilirdim yüzümü ve ayaklarımı. Akşamları başkalarıyla bir yerlere giderken önde ya da arkada olamazdım, şeytan gelip yakalar diye. Gündüz de tek başıma gidebileceğim kimi yerlere, insandan ya da hayvandan değil şeytandan korktuğum için gidemezdim. Örneğin, bağımıza tek başıma gidebilirdim ama şeytan olduğu söylenen Derecik koyağından geçerken gündüz de korkardım. Manastır yaylasındaki Alganoğlu cevizinin olduğu yerde, Karatepe'nin biraz berisindeki Tepegediği'nde gündüz bile korkardım.

İrbili'nin oğlu Çoban Ahmet akşamları Hasan Hoca dedemin evine namaz suresi öğrenmeye gelirken Derecik'ten nasıl geçebiliyor da biz geçemiyoruz buna şaşardım. Bir akşam sure okurken sordum ona nasıl geçtiğini. "Şeytan yoktur!" demedi, onun yerine, "Benim elimde sopam olur, görünürse dayağı yer, onun için benden kaçar" cevabını verdi. O günden sonra bana durmadan şeytan gördüğünü anlattı. Şeytanlarla, ecinnilerle görüşenler olduğunu söylerlerdi. Ahmet'i onlardan sanarak yanından kaçardım.

Korkmama karşın, yaylalarda akşam yıldızlara karşı, kış gecelerinde ocakta yanan meşe odunlarının ışığında anlatılan şeytan öykülerini ürpererek ama ilgiyle dinlerdim. Öyle anlatırlardı ki inanmamak olası değildi. Ölülerin dirilmesiyle şeytan öykülerini birbirine karıştırır, kafamın içi allak bullak olurdu onlar anlatılırken.

Direvli yolundan gece gelirken bir geçitte herkesin önüne ak kefenli biri çıkarmış. Onu görenler yanından geçmemek için aşağı yola vururlar, bu yüzden iki saat geç gelirlermiş eve. Eyi sahatta olsunlar, istediklerinde çıkarlarmış ortaya. İsmet teyzenin kocası Cinoğlu Mehmet dayı, böyle şeylerden hiç korkmazdı. Gecenin hangi saatinde olursa olsun katırına bindikten sonra varır giderdi gideceği yere. Bir gece o da geçmek zorunda kalmış oradan. Onun da karşısına çıkmış, kadın mı erkek mi olduğu anlaşılmayan beyaz kefenli biri. Biraz ürpermiş ama yine de sürmüş katırını üstüne. Katır da biraz ürker gibi yapsa da yürümüş kefenliye doğru. Mehmet dayı görmüş ki o görüntü kefenli değil oradaki bir kayanın beyazlığının ay ışığında kendini göstermesiymiş. Ay büyüyüp tepeye vurunca görünüyor, başka zaman görünmüyormuş.

En çok anamın Ayşe teyzesi anlatırdı şeytan öykülerini. Kendi çocukluğundan başlardı anlatmaya. O böyle anlatırken çakır gözleri ve kınalı saçlarıyla kendisi de

bir şeytan karısı olurdu sanki. İnceağrı'daki eskilerden kalma karanlık evi de şeytan evi gibiydi. Yaylada bizim evin hemen altındaydı kümelesi Ayşe teyzenin. Bir gün, gecenin karanlığını bir çığlıkla yırttı Ayşe teyze, "Alganoğlu'nda şeytan ateşi yanıyor komşular!" diye bağırdı. Babam yukardan, "Hala çocukları korkutma, çıralı bir adam geçiyor oradan" deyince, "İyi ya ben de onu söylüyorum, şeytan olmadığını nerden biliyorsun? Çıralı şeytan olmaz mı? Onların işi gücü çırayladır. İnsan ateşiyle şeytan ateşini nasıl ayıracaksın karanlıkta?" diyerek bizi daha çok korkutmuştu.

Bilhoslu Kerim, şeytandan korkmazdı ama çok inandırıcı şeytan öyküleri anlatırdı. Tepegediği denen yerde şeytan olduğunu hep söylerlerdi. Dört bir yana giden yayla ve sahil yollarının kesiştiği, ulu çamlarla çevrili, inişli çıkışlı, engebeli bu taşlıkta şeytan bulunmasının nedenini üç yol ayrımı olmasına bağlarlardı. Kerim bir akşam köyden gelirken gecikmiş, karanlıkta çıkabilmiş Tepegediği'ne. Sözde bu saat şeytanların hareketli olduğu zamanmış. Yol ayrımında bir şeytan göçüne rastlamış. Bakmış şeytanlar çok kalabalık, yolu kaplamışlar; bu göç insan göçü mü, şeytan göçü mü ayırt edememiş Kerim. Çığırmış, "Ahmet!.. Mehmet!.. Emine!..." diye. Hiç yanıt veren olmamış. Oradan oraya yollarına devam ediyorlarmış sözde. Anlamış ki şeytan göçü bu. Aklına bir dua da gelmemiş onları kaçıracak. Zaten Bilhos köyünde bu kadar şeytanı kaçıracak duayı bilen olmazmış, kendisi böyle söylüyor. Karatepe'ye az sonra varılacak kadar az kalmış, ama şeytanların arasından geçemiyor. Değilse köye dönecek. Gözünü kapatıp tüfeğini havaya pat pat sıkıyor. Şeytansa da insansa da korksunlar diye. Gözünü açınca bir de ne görsün, şeytan göçünün yerinde yeller esiyor. Koşar adım geliyor Karatepe'ye. Başlıyor gördüğü şeytan göçünü anlatmaya. Akşam bize geldiğinde, "Size de anla-

tacağım" dedi ablamla ikimize. Babam, "Çocukları korkutma Kerim" dedi. "Ben anlatayım da onlar korkmasınlar" diye başladı. Biz dinlerken bile ana babamızın kucağına sokuldukça sokuluyorduk korkudan. O kahkahalarla gülüyor, tüfeğini nasıl sıktığını bir kere daha anlatıyordu "tak, tak..." diye taklit ederek.

Tepegediği'yle ilgili o kadar çok şeytan öyküsü dinlerdik ki oradan geçerken irkilmemek olası değildi. Karatepe'de yayladığımız o yıl bir gün babamla yaya olarak Gazayak yaylasındaki akrabalara gittik. Yakın olduğu için yürüyebiliyordum. Yorulunca babam kucağına alıyordu. Onlarla görüşüp yiyip içtikten sonra akşamüstü çıktık yola. En çok kırk beş dakikalık bir yoldu ormanın içinde. Tepegediği'ne geldiğimizde ikindi geçmek üzereydi. Çevreme baktım çıt yoktu. Dağ başı bir yerdi. Yol ayrımında bir suyun başında çömeldik. Orayı görünce şeytanlar aklıma geldi. O sırada babam geveğenden[47] küçük bir dal kesip bıçağıyla ucunu fırça gibi yaptı dişlerine sürttü, dişleri kanadı. Ben de, "Yoksa yanımdaki babam değil şeytan mı?" diye düşünmekten kendimi alamadım. Bu işlemi dişlerini temizlemek için yaptığını söyledi, sonra kalktı. Bana, "Yoruldunsa seni kucağıma alayım yokuşta" dedi. Yorulmuştum ama, "Hayır yorulmadım, yürüyebilirim" dedim ona, eğer şeytansa beni alır kaçırır diye düşündüm. Ama bunu babama söylemedim. Biraz ilerde tepeye yaklaşıp evler insanlar görününce sevindim, babam şeytan değildi, yorulduğumu söyleyip atladım kucağına, önceki kaygımı ona hiç söylemedim.

Kimi zaman öldükten sonra dirileceğimizin öyküleri de korkuturdu beni. Herkes başka anlatırdı. Kimileri ölülerin mezardan kefenleriyle çıkıp geldiklerini söylerdi, ya da "Sin Kurdu" denen bir yaratık tarafından gece

47 Geveğen: Bir çeşit yayla dikeni.

mezardan çıkarıldığını. Bir gün evin arkasındaki bakla tarlasının otlarını yoluyorduk. Baklalar, hafif pembeye çalan beyaz çiçeklerini açmışlardı; yeşil yapraklarla uyum içinde bir renk cümbüşüydü ortalık. "İşte böyle, şu tarladaki çiçekli baklalar gibi çıkacağız her birimiz yeniden yaratılırken" demişti anam. Baklaları korkutucu bulmadığım için bu açıklama beni biraz rahatlatmıştı. Üstelik pembe çiçekli çıkacaktık. "Şerif nenem buradan mı çıkacak?" dediğimi anımsıyorum. O günlerde de her bir çiçekli baklaya ölüp dirilmekte olan bir insan gibi bakıp, gene tuhaf duygular yaşamaya başlamıştım.

Deccallar gelecek açıklamaları bir başka korkumuzdu küçüklüğümüzde. Bu yüzden çektiğim acı anlatamayacağım kadar örselemiştir çocukluğumu. "Ahir şer gelecek, deccal çıkacak, acayip boynuzlu adamlar her yeri yakıp yıkacaklar, tarumar edecekler. Çocukları ana babaların önünde, ana babaları çocukların önünde kesecekler, sopalara dizip havaya kaldıracaklar" deniyordu. Bunları bizi korkutmak için değil, laf lafı açınca bir tarih bilgisi gibi anam da anlatırdı hoca kızı olarak. Bana nice cin şeytan öyküsünden daha korkunç, daha acı gelen deccal öyküsü mutluluğumu azaltmıştı sanki. Gözümün önünde anamın babamın kardeşimin öldürülmesine, ağaca dizilmesine nasıl katlanacaktım? Babam anam gözlerinin önünde bizim öldürülmemize nasıl dayanacaklardı? Akşam yatakta aklıma gelince böyle düşünüp ağlıyordum sessizce.

Bir gün anama, "Ne zaman gelecek onlar?" diye sordum. "Ohoo daha çok var, gözü kapalı olarak çuvaldıza ip geçirmeye çalışıyorlar, eğer geçirebilirlerse gene gözü kapalı olarak eşeklerinin semerini dikip sonra gelecekler" dedi. Hemen yavaşça içeri odaya girdim, kapıyı arkasından kapatıp, cepcebeden çuvaldızı aldım. Bir parça da kıl ip aldım. Kendir ip de vardı ama çuvaldıza kolay geçer diye onu almadım. Oturdum yere.

Gözlerimi kapayıp çuvaldıza ip geçirmeye çalıştım. Ter içinde kalmışım bu işi denerken. Belki gözleri açık bile olsa çuvaldıza ip geçirecek yaşta değildim ama baktım, gözü kapalı geçiremiyorum, biraz sevindim. Demek ki deccalların işi çok zordu. Bir de gözü kapalı eşek semeri dikmek vardı arkasından. Bu işlemleri kolay yapamayacaklarına göre uzun süre gelemeyecekler diye rahatladım. Yine de eninde sonunda geleceklerine inanmış olduğumdan aklıma gelince gücüm kesilir, çocukların ve ana babaların sopalarda sallanan ölüsünü düşününce içim ezilir, bunu düşünmeye bile dayanamayacak gibi olurdum.

Yıllar geçti, öğretmen olduktan sonra bir gün Karatepe'de aklıma geldi bu öykü. Anama, "Hani, nerde kaldılar, şu çocukluğumuzu zehir eden deccallar, hâlâ gelmediler" diye sordum. Hiç lafın altında kalmazdı anam. "Az kaldı, işte her şey başladı, zina ile bina çoğalıyor. Türk'ün askeri Kore'ye gidiyor. Oralılara göre bilmedikleri uzak yerlerden gelenler deccal değil de ne?" diye susturdu beni. Sapı samana karıştırır, bizim nasıl örseleneceğimizi düşünemezdi ama böyle bir sağduyusu da vardı anamın. Eğer Irak'ta Amerikalıların, Lübnan'da Filistin'de İsraillerin yaptıklarını duysaydı, olanları televizyondan görseydi, kesin konuşur, "İşte geldiler, deccal bunlar, hem de daniskası. Çocukların önünde ana babaları, ana babaların önünde çocukları öldürüyorlar, görmüyor musunuz? Irak'taki vahşet gerçek bir deccal işi!" derdi.

Çocukluğumuzda, din düzeninden yeni çıkmış bir toplumda okumamışlardan bunları dinlemiştik ama öğrenim gördüğümüz yıllarda ne ana babalardan, ne öğretmenlerden, ne de çevreden böyle öyküler duymazdık. Derslerimizde bunların geçmişin hurafeleri olduğunu öğrendik, zamanla da unutup gittik cin, şeytan, deccal işlerini. Ama bugün uygarlık aracı televizyonlarda cin şey-

tan lafları edilmesini, hatta din adamlarının milyonların karşısına oturup bu hurafelerin Kuran'da yeri varmış gibi anlatmalarını gördükçe günümüz çocuklarının da bizden çok farklı bir ortamı olmadığını düşünüyorum.

Din dersi öğretmeni öteki dünyadan söz edince, bir küçük öğrencinin, "Ben istemiyorum öbür dünyaya gitmeyi öğretmenim, burada bile yoruluyorum, çantamı zor taşıyorum. Ben daha küçüğüm, bu dünyada kalmak istiyorum, öbür dünyaya gitmeyeceğim" diye kaygılanması da anlatılanları çocukların nasıl algıladığının, onları nasıl korkuttuğunun ilginç bir örneğidir.

Kel Duran'ı çakal mı kaptı?

Çocuklar sık sık öldüğünden ve köyün hanesi az olduğundan sayımız ona göreydi. Üstelik köyün dışındaki uzak evlerin çocuklarıyla her zaman bir araya gelemezdik. Kimileri de küçük yaşta ana baba işlerine yardıma koştuklarından onları arada bir görürdük. Ama bizim sokağın, aşağı ve yukarı sokağın birbirine yakın evlerinin yakın yaşlardaki çocukları, işe gidenler dahil her fırsatta bir araya gelerek bizim evin ardındaki boş tarlada ya da caminin yanındaki karadutun altında ya da Çingeneler beleninde birlikte oyunlar oynar, durmadan koştururduk.

Aramızda iki üç kardeş olanlar vardı: Bülbüllerin Fevzi, küçüğü Hayriye, küçüğü Salih; Kırahmetlerin Sadettin, küçüğü Ahmetağa, küçüğü Zekiye, küçüğü Sayime; Callap Yusuf'un oğlu Mehmetali, küçüğü Ecir Mustafa, küçüğü Remziye; ablamla ben, akrabamız Cavat, İsmet teyzelerin kızı Hayriye, yukarı sokaktan Kulaç Veli ve Hatıca'nın oğlu Duran, Müslüme'nin kızı Zehte, Barutçu'nun kızı Durdu, öte yakadan Hatıca'nın oğlu Eyüp, Bayramali'nin oğlu Hasanali ve başkaları... Epeyce çocuk olurduk aynı yaşlarda.

Kimi zaman biz oynarken işten dönen, işe giden delikanlılar, genç kızlar, eşeklerini oracığa bağlayıp ya da sırtlarındaki yükü yüksekçe bir yere yıkarak aramıza katılır, doymamışçasına oynarlardı bizimle birlikte. Bir süre sonra onlar aramızdan ayrılırlar, kızlı erkekli delicesine sürdürürdük oyunlarımızı. Bizi kan ter içinde gören analarımız, "Oyun delisi bu çocuklar" derlerdi.

Arada bir mızıkçılık ya da kavga etsek de sadece oyun sırasında değil çoğunlukla kardeşane bir arkadaşlık olurdu aramızda. Özellikle oyunların baş kişisi kimi çocuklar yaramaz da olsalar hepimiz için vazgeçilmezlerdi nedense. Bunlardan birinin Veli Çavuş'un oğlu Duran olduğunu anımsıyorum. Tüm yaramazlığına, hatta yalancılığına karşın kimse onsuz edemez, onsuz oynanan oyunların heyecanı olmazdı sanki. Sanıyorum bunda onun zeki, neşeli ve yaramaz bir çocuk olmasının büyük etkisi vardı.

Yazın ayrı yaylalara göçüldüğü için köyün çocuk kalabalığı da iki aylığına birbirimizden kopar, gittiğimiz yerlerde başka çocuklarla tanışırdık. Ama güz yaylasına gelindiğinde obalarımız ayrı olsa da biz çocuklar çoğunlukla Manastır'daki cevizlerin gölgesinde yine bir araya gelir, birbirimize gördüğümüz baş yaylaları anlatır ve oyunlarımızı sürdürürdük.

Güz yaylasına göçüldüğü günlerdendi. Biz Karatepe'den Manastır yaylasına cevizlerimizin başına ineli birkaç gün olmuştu. Gazayak'ta, anamın dayısı Molla Yusuf sülalesi, Kilise beleninde Kırahmetler, Ahmet Çavuşlar ve Cüce Emmiler sülaleleri vardı. O gün Ortamanastır ve Kırcağız obalarına da baş yaylalarda bulunan çoban evleri gelmişti. Göçün önü öğleden önce görünmeye başlamış, gelenler geçen yıldan kalan yurt yerlerine kümelelerini yapıp, kestikleri ladin dallarıyla üstünü örtmeye uğraşıyorlardı.

O sırada ablamla cevizlerin altındaki oluklu sudan kaplarımızı doldurmaya gittiğimizde yukardan gelen kimi çocuklar anlattılar: Veli Çavuş hasta olduğundan karısı Hatıca onu köyde koyup göç için erken yola çıkamamış. Nizam Karı'yla torunu Kel Duran baş yaylada tek başına yurt yerinde kalmışlar. Hatıca yetişse de tek bir eşeği varmış, gece yola çıkamazmış. Ablamla hemen babama söyledik, "Duran'ı çakal yer!" diye ağlaşarak. "Duran hiç olmazsa ağaca çıkar ya Nizam Karı ne yapsın?" dedi anam, o da üzülmeye, "Allah'ım tüm umarsızlıkları köylü için mi verdin kadir Mevla'm?" demeye başladı.

Öteki çocuklar ve köylüler de duymuşlardı Duranların yurt yerinde kaldığını. Babam hemen kalkıp Kırcağız'a yöneldi, peşinden biz çocuklar da koştuk. Göçüp gelenler, kadın erkek yeni evlerini kurma çabasındaydılar. Babamı görünce işlerini bırakıp hoşbeş ettiler, yerlere çömelerek yorgunluk sigaralarını sarmaya başladılar. Onlar da üzülüyorlardı Nizam karıyla Duran'ın tek başına yurt yerinde kalmasına. Bir yandan da gün dönmeye başlamıştı.

Köyün çocukları sanki haberli gibi hemen hepimiz Kırcağız'da toplanmıştık. Ağlaşıyorduk "Kel Duran'ı çakal yiyecek!" diye. Akça Yusuf, "İnsan olan kadim komşusunu yurt yerinde tek başına koyamaz arkadaşlar, çocuklar bile buna ağlıyor" dedi. Çözüm için konuşmaya başladılar. Biz çocuklar, büyükmüşüz gibi kaygıyla dinledik onları. Katranlı Yurt, öte yakalarda uzak dağların başında bir baş yaylaydı.

Yorgun da olsalar gidip onları almak gerektiğine karar verdiler büyükler. Birkaç kişi hemen hazırlandılar, gidemeyenler eşeklerini verdiler. Babam da bizi bile bindirmediği atını verdi, Nizam Karı'yı ya da Duran'ı bindirsinler diye. Onlar ağır aksak yokuşun ardından kaybolunca eve döndük. Akşam başkaları da geldi bize. Açık havadaki ocağın başında gece geç vakitlere kadar

oturdular, karşıki yaylaların zifiri karanlıklarına bakarak, geçmişte yurt yerinde kalanların öykülerini anlattılar. Arada bir Kırcağız yanına bakıyorlardı çıralı bir hareket var mı, geldiler mi diye. Babam saat tutmuştu. Aşağı yukarı biliyordu ne zaman geleceklerini. Ablamla biz Duranların göçü gelinceye kadar uyumamak için gözlerimize tükürük sürüyor, büyüklerin konuşmalarını dinliyorduk. Ama uyumuş kalmışız.

Sabahleyin davar sesiyle, çobanların heykirmesiyle uyandığımızda Duran'ın başucumuzda şapur şupur dürüm yediğini görünce ablama, "Kel Duran gelmiş kalk" diye bağırdım. Anam ocağın başında ekmek yapıyor, başka bir kadın da elindeki şişle anamın sacın üstüne attığı şepitleri pişiriyordu. Gece göç gelince babamın atını getiren anasıyla Duran da gelmiş ama bizi uyandırmamışlar. Duran o gece bizde kalmış. Anam benim elime de bir dürüm vererek, "İşte geldi sınarınız,[48] haydi cevizlerin altına gidin, çocukları buraya toplamayın, Nizam Karı'ya yemek göndereceğim" dedi.

Kaşla göz arasında çocuklar birikmişti gerçekten başımıza. Sabahın serinliğinde cevizlerin altında değil, güneş gören yerlerde oynamaya başladık. Duran durmadan anlatıyordu, komşular gittikten sonra akşam olunca Katranlı Yurttan kurtların, ayıların, çakalların nasıl ulumaya başladığını, ebesi Nizam Karı'nın Duran'ı onlara karşı korumak için bir inin içine nasıl soktuğunu filan. Ağzımızı açmış onu heyecanla dinliyorduk. Sonra eline bir taş alıp cevizli bir dala göz dikerek fırlattı. Birçok ceviz birden düştü yere. Duran hızla koşarken, "Hepsi kıtır,[49] haydin ceviz avına" dedi. Erkek çocuklar bunu hep yaparlardı. Kimse görmeden böyle bir taş atarlar, sanki cevizleri rüzgâr düşürmüş gibi yere sererler ardından toplamaya koşarlardı.

---

48 Sınar: Akran, yakın.

49 Kıtır: Yalan.

Bayırda nadide bir tat: Portakal

Okul sıralarında ve sonraki yıllarda, Antalyalı olduğumu öğrenenler bizim büyük portakal bahçelerimiz var sanırlardı. Böyle durumlarda ister istemez küçüklüğümün portakalla ilgili öyküsünü anımsar, kimilerine anlatırdım.

Kokusu, rengi ve tadıyla portakal kadar sevindirici, uyarıcı bir meyve ya da başka bir şey yoktu sanki o yıllarda. En azından onunla yeni tanıştığım yıl böyle bir etki edinmiştim.

Köyümüz yüksek olduğu için bizim orada portakal yetişmezdi. Ama biraz aşağıdaki Zeytinburun köyünde narenciyenin her çeşidi olurdu. Onlarınki de öyle büyük bahçeler değil bahçe içindeki birkaç ağaçtı. Kaç yaşındaydım bilmiyorum ama daha okula gitmemiştim. Mevsim geç güz olmalıydı. Oradan gelen biri bize bir heybe portakal getirmişti. Böyle bir meyveyi ilk kez görüyor olmalıydım. O ne koku, ne renk ve ne tattı! Dağ köylerinde yetişen meyvelerin kokusu, rengi ve tadı zaten her zaman çok başkaydı. Portakal ise daha da başka gelmişti o günlerde bana.

Sonradan ayrımına vardığıma göre, Zeytinburun'dan ve Adanda'dan gelen konukların getirdikleri dilimli portakallar, sarı limonlar bitirim bir renk, koku ve tat cümbüşü yaşatırdı çocukluğumuza. Bu güzel meyveyi getirenlerin çıkısına anam da orada olmayan bizim meyvelerden, Alanya'dan gelen münasip öteberilerden cömertçe hediyeler koyardı.

Bahçemizde birçok meyve olmasına karşın neden portakalımız olmadığını sorduğumuzda anam, "Allah öyle yar etmiş, o da eksik oluversin" derdi. Ama babam bizim köy daha soğuk olduğu için portakal bitmediğini söylerdi. Renginin güzelliğine, sulu mayhoşluğuna, daha önemlisi kokusuna bayılıyorduk portakalın. Bir de

tüm öteki yaş meyveler elini ayağını çekince çıkıp geliyordu sarı toplar gibi. Sanki bizi sevindirmek içindi.

Kimi zaman babam Alanya'dan geldiğinde, Zehit teyzenin ya da Kaptan Teyze'nin gönderdiği yusufcuklar,[50] dilimli portakallar heybesinden dökülünce heyecanla koşardık kapmak için. Onları bir süre yemez, az bulunur bir oyuncak gibi saklardık. Biz çocukların en çok hoşlandığımız tattı, hem ekşi hem tatlının bir arada olması. Ekşi nar ve karadut mevsiminde elimizde bir tabak, bir avuç tuz, dutların narların dibinde soluğu almamız bundandı. Öylesine düşkündük mayhoş tatlara. Portakalı da tuzla yerdik kimi zaman.

Köyümüzün mahallesi olan, dağların ardında kaldığı için görmediğimiz, ama hepimizin nüfus cüzdanlarımızda "Adanda-Ma. Çile" diye adı geçen Adanda köyünde de yetişiyordu portakal. Mevsiminde oradan gelenler de getirirlerdi beş-on kadar. Hatta orada bir portakal ağacımız da varmış dayımla ortak. Dayım bize gerekmez diye gider toplar Gevenes'e götürürmüş her yıl. Anam bir gün, "Benim çocuklarım da büyüdüler, portakal gördüler mi altın top sanıyorlar" diye sitem etti dayıma. "Madem ortağız, bu yıl da ben toplatacağım, hiç kızma" dedi.

Bir gün Kökettin eşeğine binmiş, sabah erkenden çıkıp geldi. Adanda'ya portakalımızı toplamaya gidecekti. Kökettin ne zaman bizim için bir yere gitse, "Ben de gideceğim" diye ayaklanırdım. Sözümü geçiremezsem ağlayarak peşine düşerdim. Onunla değirmene un öğütmeye bile gitmiştim ağlamam sayesinde. Yine öyle yaptım, "Ben de gideceğim" diye çığlık atmaya tepinmeye başladım. "Ağlama, git," dedi anam, "git de doy portakala, baban duyunca kıyameti koparır ama koparsın!" Kökettin, ben gideceksem bir eşek daha olması gerekti-

---

Yusufcuk: Mandalina.

ğini, giderken neyse ama gelirken yokuşta yürüyemeyip başına bela olacağımı söyledi. O gün Akça Yusuf da gidecekmiş Adanda'ya. Anam çardaktan seslendi ona. Akça Yusuf eşeğiyle çıkıp geldi. Kökettin karnını doyurmuş, azığı bağlamıştı. Biraz daha eklediler azık çarşafına. Beni Akça'nın eşeğinin üstüne bağladılar, yola düştük. "Portakalı madem bu kadar seviyorsun, seni Adanda'da Nini'nin evinde koyalım, bol bol ye" dediler yolda bana.

Oraya vardığımızda Akça bizden ayrılıp kız kardeşi Hafizegile gitti. Biz doğruca portakal ağacının altına vardık Kökettin'le. Portakalımız kocaman yaşlı bir ağaçtı. Böyle bir ağacı ilk kez yakından görüyordum. Beni ilgilendiren, serin havada güneşe karşı yeşil yapraklar arasında duran turuncu renkli top top portakallardı. Anlatılır gibi değildi. Nini'nin, güzel tepelikli karısı Ayşe teyze geldi biraz sonra. Güzel bir kadındı. Bizim köyden Barutçu'nun kardeşi, Ahmet Tayır'ın halasıydı. Anam ona hediye göndermişti. Beni eve götürdü, "Üşür çocuk burada" diyerek. Kendi çocukları da vardı benim kadar ve daha küçükleri. Hemen kapama yapıp bize yedirdi. Portakal bahçesine dönmeye can atıyordum. Çocuklar da benimle gelip, Kökettin'e kapama getirdiler. Azığını yemişti ama oturup onu da yedi Kökettin. Ulaşabildiği yerlerin portakallarını çoktan toplamıştı. Yüksek yerler için kadınlar bir merdiven ve çengel buldular, çocuklar yardım ettiler.

Portakallar kolayca toplanmış, çuvala heybelere doldurulmuştu. Arasına kuru pürler koyularak sandıkta nasıl saklanacağını anlattılar kadınlar. Çuvalı tıka basa doldurmamasını, heybelere de denkli koymasını söylediler Kökettin'e. Ayşe teyze bir heybe limon getirdi anamın gönderdiği cevizin yerine. "Cuma namazına gelenlerle gönder heybeyi" dedi Kökettin'e. Üç heybemiz bir çuvalımız olmuştu. Akça da çıkıp geldi. Eşeklerin birine

iki heybe bir çuval attılar. Akça'nın az bir yükü vardı. Öteki heybeyi de onun eşeğine atıp üstüne beni bindirdiler, yine iple bağladılar bacaklarımdan. Elime bir portakal verdiler. "Yürümeye kalkarsan yolda bizi ayılar yer, ayılar portakala düşkündür, akşam olmadan çabucak varalım" dedi Kökettin. Yokuş yukarı ağdık, güneş inmeye hava biraz soğumaya başladı. Portakal kokusu da bizimle birlikte yürüyordu sanki. Yolda bizim köyün çobanlarını gördük. Kökettin onlara birer portakal verdi. Alan burnuna götürdü. Alacakaranlıkta geldik köye. Akça yol ayrımından yukarı sokağa saptı.

Kökettin'le yolculuğumuzda her zaman olduğu gibi eve gelir gelmez önce karnımızı doyurduk açlıktan ölüyormuşuz gibi. Sonra, evde hazırladıkları kurumuş dut ve piladan[51] yapraklarını aralarına sererek portakalları kilerdeki büyük sandığa yerleştirdiler. Evin içini portakal kokusudur aldı. Heybenin birini Kökettin'e verdi anam, "Hatıca'yla Apdıraman da portakal bekliyordur şimdi" dedi.

O gece portakal kokuları içinde yattık. Kiler, yattığımız odanın yanındaydı. Bir köşede un çuvalı bulunurdu. Onun yanında, içine çeşitli yiyecekler doldurulan kovanlar, pekmez ve bal küpleri, yağ kabakları ve çömlekleri, duvarda asılı içi dolu deriler, kuru sebze bağları, raflarda dizili kavun ve narlar olurdu. Güzün tıka basa dolu olan o büyük kilerimiz, bahara çıktığımızda boşalır, içindekilerin kimisi tükenir, kapları bomboş kalırdı. Anam ve Emine abla kilerden bir şey almaya gidince bir pişirimlik kalmış ya da yarıyı geçmiş diye dönerlerdi.

Bizim için portakal tüm o yiyeceklerin önüne geçmişti artık. Çünkü kokusu, rengi ve tadı hepsini bastırmıştı. Varsa yoksa portakaldı. İlk günlerde gelen gidene de epey portakal ziyafeti çekti anam. Çocukların eline

51 Piladan: Çınar ağacı.

tutuşturdu top gibi. Kadınlar koklayıp kuşaklarının arasına koyarlardı.

Ne var ki ablamla biz o yaşlardaki şeytan korkumuz nedeniyle kilere tek başına giremezdik, önce de değindiğim gibi. Penceresinin yukarda ve küçük olması, içinde yiyecekler, küpler bulunmasıyla sanki şeytanın tam ortamıydı. Buraya girerken bizi şeytanla korkutan yoktu ama oranın havasından, loşluğundan üstümüzde böyle bir korku kendiliğinden vardı. Ablam da ben de korkardık oraya yalnız girmeye. Şeytan cadısı pekmez küpünün yanında karşımıza çıkacak diye ödümüz kopardı. Bütün tasam kendi kendime sandıktan portakal alamamaktı. Ablama ya da Emine ablaya yalvarıyordum, "Gel birer tane daha alalım n'olur?" diye.

Benimle gitmeye nazlanan ablamın bir süre sonra arada bir kilere sıvışıp portakal alıp somurgaç[52] yaptığını anladım. Ona şeytandan korkmadan kilere nasıl girebildiğini sordum, bir kere girebilince artık korkmadığını söyledi. "Şeytan filan yok, karanlık olduğu için korkuyoruz. Hadi ben kapıda bekleyeyim sen de gir, hiç korkma" dedi. Girdim, yoktu gerçekten şeytan meytan ama ben yine de kapıda biri beklemeden giremiyordum kilere. Ablamın ya da Emine ablanın elinden tutuyor, şurada biraz bekle diyerek kapının kenarında durduruyor, sandıktan hemen iki portakal alıp birini ona veriyordum. Ama portakalın azalmasının suçu hep bana yükleniyordu.

Nasıl olduysa bir süre sonra dişimi tırnağıma takıp, kendi kendime bir kez gittim portakal almaya. Ama öyle korktum ki ablama anlattım, bir daha gitmem dedim. "Neyse, ben seninle gelirim yine. Gelecek yıl korkmazsın, geçen yıl olsa ben de giremezdim" dedi o da.

---

52 Somurgaç: Tülbent içine tatlı konularak yapılan emzik.

Yeni bir kardeş geldi

1933 yılı kışının nasıl geçtiğini değil ama baharı iyi anımsıyorum. Belki nisan başıydı, bir kardeşim doğdu. Köylerde birçok şey çocukların yanında konuşulduğu, anamın karnı da gittikçe büyüdüğü için bir kardeşimiz olacağını biliyorduk ablamla. İkimiz de küçük çocukları severdik. Tosmar Yusuf'la Çoban Ayşe'nin kızları Emine'yi sevmek için sekideki çoban evine her gün gider gelirdik. Bir de büyük amcamların küçük bebeği Şerife vardı. Nenemizin adını koymuşlardı. Onun peşinde de çok koşardık. Elimizde yumurta görünce sevinmeye başlar, yakalamaya çalışırdı Şerife. Onu sevindirmek için her gün tavukların yumurtlamasını beklerdik. Komşular, "Kardeşiniz olacak, bakalım ne yapacaksınız?" dediklerinde anam "Bunlar çocuk sevmeyi bilir ama bakmaya gelince göreceğiz" derdi.

Ben altı yaşına geldiğim için herkes anamın doğuracağı çocuğu heyecanla bekliyordu. Ancak beklentiye göre kardeşimizin erkek olması gerekiyordu. Bu yalnız bizim ailenin değil herkesin, hatta bütün bizim ora köylerinin beklentisiydi. Ablam yedi yıl sonra doğmuş, ondan iki yıl sonra da ben doğmuşum. Ben de kız olunca, Evliya Ocağı'na bir erkek evlat özlemi herkesin beklentisi olmuş. Artık bu sefer erkek olacak diyorlardı. Anamın söylediğine göre nisan başlarıydı. Bir sabaha karşı bir kız kardeş doğdu. Babam yine köyde değildi, bir iki gün sonra çıkıp geldi. Yivil-Hardım köyünün ünlüsü Dişli diye biri vardı. O demiş ki, "Üç kızı olması insana uğur getirir." Babam gelince böyle söyledi, Dişli'nin selamını getirdi anama. Anam, "Tabii uğur getirir, evlat değil mi?" dedi.

Kardeşimin adını Nafiye koydular. Kimi yerde değindiğim gibi babam bize böyle adları çağdaşlaşma anlamında seçiyormuş. Anam bana kendi anasının adını koymak istediğinde babam, "O has adı olsun" diyerek

bana askerlikteki doktorunun eşinin adını koymuş. Ablamın adını köylülerimiz tam söyleyemez, Akiyle, bana da Pakiyze derlerdi.

Küçük bebeği yere göğe koymuyorduk evin içinde. Uyurken beşik yorganını açıp yüzüne bakıyorduk ablamla ama tam o sırada uyanıp ağlıyordu. Bir de anamın sütünün bebeğe az geldiğini söylüyorlardı. Bu nedenle anam daha iyi beslenmeye çalışıyordu. O zamanlar bebeğe mama âdeti hemen hiç yoktu. Köylüler bazen bana, eğer bebek erkek olsaymış pabucum dama atılacakmış, neyse ki şimdi daha iyiymişim diye takılıyorlardı.

Bebeğin kırkı çıkınca o yıl Erik sekisi yaylasına biz de göçtük köylülerle birlikte. Karatepe'nin arka yanında, çam ormanın tam ortasında bir yaylaydı. Yemyeşil sekileri, soğuk suyu olan bir yerdi. Okula gideceğim yılın yazıydı. Erik sekisinde kardeşim bazı geceler uyumaz, anam bir ninni tuttururdu. Bazen ninniyi Kuran gibi okur ya da ninni yerine Kuran mırıldanırdı.

İki ay sonra kendi yaylamız Manastır'a geldiğimizde kız kardeşim epey büyümüştü. Köylüler gelip gelip bakıyorlardı. Ben bir yandan mektebe gitme hazırlığı düşünürken bir yandan da küçük kardeşimden ayrılmak istemiyordum. O da benim gitmemi istemez sanıyordum. Ama anam küçük kardeşimin daha böyle şeylere aklı ermediğini, ben olsam da olmasam da büyüyeceğini, dönüşte onu büyümüş olarak göreceğimi söyleyince böyle düşünmekten vazgeçtim. Bir yandan anamın kardeşim için söylediği ninnileri kendiliğinden ezberlemiştim sanki. Hele çocuk uyumayınca gecede gündüzde beşiği devire devire başlardı söylemeye:

Yaylaların boz yılanı
Akar gelir bulanı bulanı
Anasının el ulağı
Babasının yazı yeğeni

Böyle yılanlı bir ninniyi kardeşimin sevmeyeceğini düşünerek, başka bir ninni söylemesini isterdim. Anam buna güler, "Doğrusun da, bu ninniyi icat eden böyle etmiş, başka ninnileri unutmuşum" derdi.

Kimi zaman tüm ninnileri ve ninniye benzer türküleri arka arkaya sıraladığı halde uyumuş gibi sessiz kalan kardeşim tam beşiği bırakınca gene ağlamaya başlarsa, "Çocuğun karnı doymuyor" diyerek anam kalkar kendine yağda yumurta filan yapıp balla yer, sonra çocuğu emzirirdi. Tüm bu yorgunluklardan sonra çocuk ve hepimiz uykuya dalardık.

Zor bir yol

Mektebin yolu taşlarla dolu
Biraz da yokuş, yap beni bir kuş...

Gazipaşa'ya okumaya gitmem kesinleşmişti. O yıllarda oraya Pazarcı denirdi. "Dayanabilecek misin evden ayrılmaya, Pazarcı'ya gitmeye, orada başka aile yanında kalmaya?" diye yeniden sormuşlardı. "Dayanabilirim" demiştim. Yaylalarda, birkaç kez akrabalarda kalmışlığım vardı ama o güne değin uzak yerlere gidip başkalarının evinde uzun süre kalmamış, bayır köylerinden dışarı çıkmamıştım.

Hazırlıklar yapıldı. Akça Yusuf ve Bekçi Yusuf'la birlikte gidecektik Pazarcı'ya. İki Yusuf'un da Pazarcı'da işleri vardı, hem orada işlerini hallecek, hem de beni götüreceklerdi. Babam Alanya'da işe girmişti çünkü, ayda ya da on beş günde bir köylere celp dağıtıp dönerdi. Ben gelmeden bir gün önce Pazarcı'ya geleceğini ve kalacağım ailenin yanına beni kendisinin götüreceğini söylemişti.

Akşam karanlığı olmadan anam beni tertemiz yıkadı, yeni diktiği entarimi giydirdi. Bir iki parça çamaşırımı küçük bir bohçaya bağladı. Kalacağım eve götürmek için yiyecekler hazırlanıp heybelere koydular.

Komşular, akrabalar akşam oturmasına geldiler. Oradan buradan konuştular çıra ışığında. Mehmet amcam, ala şafakta yola çıkacağımız için erken yatmam gerektiğini söyledi.

Horoz öttüğünde kalkıp azık yapmışlar. Emine abla beni de uyandırdı. Bekçi Yusuf geldi. Kimi zaman ona Tosmar da derlerdi. Önümüze sütlü çorba, darı çöreği, bal koydular, yağda yumurta pişirdiler yola gideceğiz diye. Tosmar atıştırıyor, "Bunlar senin için yapıldı, ye de yolda başıma dert olma" diyordu bana ama lokmalar boğazımdan geçmiyordu. Ablam, eşeğin üstünde yiyeyim diye cebime kuru üzümle çörek koydu. Emine abla saçımı taradı. Hiç çenesi durmayan anamın ağzını bıçak açmıyordu. Biraz sonra Akça Yusuf da geldi, o da atıştırdı biraz. Akça'nın anası Gökmen Kadın Tosmar'ın anası Hatıca'yla kardeştiler.

Yaylaya giderken de bizi onlar göçürürdü çoğu zaman. Heybeleri indirmeye başladıklarında gözlerim doldu ama ağlamadım. Sabahın alacakaranlığında uykulu uykulu ve biraz üşüyerek yola çıkmak yaylaya göçerken bile beni bir hoş ederdi. Ama biraz sonra çamların arasına doğru ağarken güneş çıkınca, uykum açılır, bedenim ısınır, yayla sevinciyle rahatlardım.

Ama artık sadece evden değil aileden, köyden, köylülerden de ayrılıyordum çocuk başıma. Çok tuhaftım. Ama dön deseler dönemezdim. Nasıl bir yer olduğunu, neler olacağını bilmediğim Pazarcı'ya, mektebe gidiyordum, mektepli olacaktım. Küçücük çelimsiz bir kız olduğumu bilmiyordum. Kimse görmeden beşikteki kardeşimin yorganını kaldırıp yüzüne bakmak istedim, karanlıkta iyice göremedim.

Kara heybeleri Tosmar'ın eşeğine yüklediler, bir yanında çamaşırlarım bir yanında azık olan ala heybeyi Akça'nın eşeğine, öteberi olan başka bir heybeyi çapraz atarak, üstüne ince bir minder koyup beni bindirdiler.

Babam 1930 yılında Alanya'da işe girmişti. İşi nedeniyle ayda ya da on beş günde bir köylere celp dağıtır sonra dönerdi.

Her zaman yaptığı gibi bacaklarımdan ip dolandırarak eşeğe bağladı beni Akça. Anam hemen atıldı, "İpi çok sıktın Yusuf, çocuğumun bacakları biçilir" dedi. Biraz gevşettiler ipin bağını. Eli çıralı kadınlar kızlar ve erkekler geldiler geçirmeye. Kimileri bir yerlere işe gidiyordu. Yusuflar, "Acelemiz var" diyerek eşekleri sürdüler. Bizimle yürüyen Emine abla Çingeneler beleninden döndü. Mehmet amcamla karısı da orada evlerinin önüne çıkmışlardı. Gelin teyzem sarılıp okşadı beni, gözlerinin dolduğunu göstermek istemeyerek çemberinin ucuyla sildi. Bir çıkı da o yapmıştı gittiğim eve götürmem için. Amcam onu heybelerden birine koydu. Mezarlığın öbür ucuna kadar gelerek bizi uğurladılar.

Böylece iki Yusuf, iki eşek ve bir kız çocuğu olarak yola düştük alacakaranlıkta. Ormanın içindeki Oluklu suyun ötesine hiç gitmemiştim. Kimi zaman inek güdenlerin ya da odun toplamaya gidenlerin peşine düştüğüm-

de o suyun başında dinlenirlerdi. Orayı geçince anladım ki artık dönülmez bir yoldaydım. Çamların arasındaydık. Köyden çoktan uzaklaşmıştık. Daha da uzak bir tepeyi döndüğümüzde güneş kendini göstermeye başlamış, üşümem geçmişti. Yolda gördüğümüz çobanlar, dağlara ağıp gidiyorlardı sürüleriyle. "Bunlar Adandalı" dedi Tosmar. Biraz sonra, köyün ekenekleri olan Kemer'e ulaştık. Bir bölümünün amcamların olduğunu duyardım oranın. Issız bir düzlüktü. Yer yer cavır yapısı vardı yayladaki gibi. Yolumuz içinden geçiyordu. "Biraz sonra bizim köyün çobanları davarlarını buraya getirip, sulayıp yatıracaklar" dediler Yusuflar. Çeşmeden su içtiler, bana da sordular içer misin diye. Ne içmek ne yemek istiyordum. Üzülüyor muydum, şaşkın mıydım, anımsamıyorum. Gideceğim yerde babamın bekleyeceğini bilmek bana güven veriyordu ama ya sonrası ne olacaktı, kimlerle karşılaşacaktım, bunu düşünüyor muydum bilmiyorum.

Çevreme, karşı köylere, uzaklara bakıyordum eşeğin üstünden. Arada bir soruyordum "Orası neresi? Bu ne?" diye. Onlar bana laf yetiştiriyorlar, bir yandan da aralarında konuşuyorlardı havadan sudan. Öteki eşek benim önümde, Yusuflar arkamdan yürüyorlardı kimi zaman. Arada bir biri öne geçip, öndeki eşeğe "Deh!" diyordu. Yollar yan yana gidilemeyecek kadar dar ve kıvrım kıvrımdı. Düz bir yeri yok gibiydi. Taşlar, ağaç kökleri gibi engebeler vardı. Eşekler atlamak zıplamak zorunda kalıyordu onları aşmak için. Yusuflardan biri hemen koşup yanıma geliyordu böyle yerlerde, eşeğin önüne geçip başını çekiyor, öteki Yusuf da arkadan destekliyordu düşmemem için. Oysa babam onlara böyle yerlerde eşekten indirilmemi söylerdi her zaman. Ama onlar babamı dinlemezler, bildiklerini yaparlardı. Ben de zırt pırt inmek yerine o korkulu anları yaşardım. Ancak ayaklarımı çözmelerini istedim. "Taşköprü'ye varınca çözeceğim sabret" dedi Akça Yusuf.

Biraz sonra tepeyi dönerek Kuz'un ormanı dedikleri ormana girdik. Burada yol daha düzdü. Ama ortalık güneşli olduğu halde nerdeyse yola sızmıyordu. Bu ormanın öyküsünü sık sık anlatırlardı köyde. Kaplan varmış, bu yüzden gece kimse oradan geçemezmiş. Babam da korkarmış bu ormandan. Ama Cin Mehmet dayı hiç korkmaz, hangi saatte olursa olsun katırını sürer gidermiş çatır çatır. Bu öyküleri anımsayarak biraz ürperiyordum eşeğin üstünde.

Epeyce sonra, Kuz'un ormanı bitti, Boynuz Ağaççığı'na geldiğimizi söylediler. Karşı dağlar, başka köyler ve ormanlar görünüyordu. Köyde, Pazarcı'ya gidecek olanlar "aşağı gideceğiz", gelenler de "aşağıdan geldik" derlerdi. Gerçekten de durmadan aşağıya doğru gidiyorduk. Bizim köy çok yukarılarda kalmıştı. Sol yanda Karatepe'ye benzeyen bir yer görünüyordu. "Bozkaya'nın Asar'ı orası" dediler. Arkasında, Kökettin'le portakal toplamaya gittiğimiz Adanda varmış. Bozkaya'daki o ilginç "cavır yapısı"nın önemli bir ören olduğunu yıllar sonra öğrendim.

Bacaklarımdaki bağları açtırmak istiyordum. "Bak, Taşköprü göründü, sonrası da Samrama" dediler. Gerçekten de yamaçtan aşağı doğru inerken önce çağlayan bir su sesi sonra da acayip bir yapı göründü. Su, yüksek olmamakla birlikte akışı çok ses çıkarıyordu. Belki bana öyle gelmişti sessiz ormanda. O güne kadar köyümüzde kışın Deligöz'ün suyu taştığında kuduran Delidere'yi, Ayıköprü deresini, hatta Zeytinburun yolundaki Sayıdere'yi filan görmüştüm ama böyle heybetli akan bir çayı ve köprü denen böyle yüksek ve ortası tümsek bir yapıyı hiç görmemiştim. Köprü çok yüksekti ve kenarları kopmuştu. "Beni eşekten indirin" dedim Yusuflara oraya yaklaşınca. Korktuğumu anladılar, "Hiç korkma bu köprü cavır yapısıdır ne yıkılır ne düşülür"

dedi biri. Akça Yusuf, "Askere giderken geçtiğimde ben de çok korkmuştum bu köprüden" deyince, Tosmar, "Efe sen o zamana kadar köyden çıkmadın mı yoksa?" diye sordu. "Çıkmamışım demek ki, o zamanlar öyleydi" diye güldü Akça.

Köprüden geçmek şöyle dursun, yüksekliğine ve altından akan çaya uzaktan bile bakamıyordum. Bakınca başım dönüyor, nerede olduğumu şaşırıyordum. Tosmar Yusuf beni gene de eşekten indirmeyip, tam köprüye sürecekken çığlık attım. "İndirelim çocuğu" dedi Akça. İkisi birden çözdüler ipi. Hemen atladım yere. Geri geri kaçtım. "Dönelim madem, gitme okumaya. Koskoca köyün bekçisi sana yalan mı söyleyecek?" dedi Tosmar gülerek. Bir zamanlar köy bekçisi olduğundan ona hâlâ Bekçi Yusuf denilirdi. Baktılar ağlayacağım, "Sen biraz düşün, hem de üzümlerini ye, biz de lülemizi içelim" dediler. Eşekleri bağladılar birer ağaca. Lülelerine tütün doldurup kav çakmaklarını yakıp çömeldiler yere. Ben durmadan köprüye bakıyor, başımı hemen çeviriyordum. Canım üzüm filan yemek istemiyordu. Eşeğin üstünden daha karışık görünüyordu her şey. İnince biraz rahatladım.

Çevreme bakınca, dallarına yırtık pırtık bez parçaları bağlanmış, yerden bitme bir ağaç gördüm yan tarafta. Bunun ne olduğunu sordum. "Eskiden buraya bez bağlayanın her isteği olur, korkuyu filan unuturmuş" dedi Tosmar. "Biz de bağlayacak mıyız?" dediğimde, "Onu bizim gibi cahiller bağlardı evvel zamanında, sen mekteplisin artık" dedi Akça. Ne dediklerini anlamamıştım ama onlar, "dede" dedikleri bu ağaca artık kimsenin dönüp bakmadığını konuştular aralarında. Bezler bağlanmış bu ağaç bende de hiç öyle bir etki yaratmadı. Yırtık pırtık görüntüsü ile eski zamandan kalma bir şeyi, şeytanı, yalnızlığı çağrıştırdı nedense. Ürperdim, başımı çevirdim.

Biraz sonra, çözüp "deh" deyince eşekler sanki yolu biliyorlar gibi köprünün üstünden yürüyüp gittiler. Sonra da, "Hadi bakalım, yolcu yolunda gerek, düş önümüze" dediler bana. Ama yürümeye de korkuyordum. Kemerli ince bir köprüydü. Korkulukları yoktu. Çok duyduğum sırat köprüsü aklıma geliyordu. Adım atamıyor, bekliyordum. "Dönelim madem!" dediler. "Eşekler gitti ama..." dedim. Biri bir yanıma öteki bir yanıma geçerek elimden tuttular, gözümü hiç yana kaydırmamamı, sadece önüme bakmamı ya da yummamı, sıkı sıkı tembihlediler. Önce yumdum gözümü, sonra azıcık açıp sadece önüme bakarak ikisinin ortasında yürüyerek geçtim nasıl olduysa. Bu geçiş, benim için o duyduğumuz sırat köprüsünden daha zor bir geçişti sanki. Şimdi düşünüyorum da köylüler için bayırdan sahile, köyden kente, cahillikten okumaya olan geçişin zorluğuydu küçük yaşta karşılaştığım bu zor geçiş sanki.

Tam köprünün sonuna vardığımızda Akça Yusuf koşup eşekleri durdurdu. Beni gene bindirdi. "Bağlamayacağım ama palanın başını çok sıkı tut" dedi. Bir de aferin çektiler ikisi birden. "Tamam, gözümüze girdin, bu köprüyü geçtikten sonra okuyabilirsin gayri" dediler. Tosmar Yusuf, "Bakalım dönerken ne yapacaksın, yanında böyle iki Yusuf olmaz her zaman" dedi. Akça da, "O zaman mektepli olacak, daha büyümüş olacak, korkmaz" dedi.

Köprüden sonra yol biraz daha düzdü, inişsiz yokuşsuzdu, engebe azdı. Rahat yürüyen eşekler hızlanınca, "Samrama'da yemek yiyeceğimizi nasıl anladılar keratalar" dedi Tosmar. Biraz sonra vardık oraya. Bir çınarın altında ağaç tekneli, ağaç oluklu, bakır su tası zincirle bağlanmış bir çeşme vardı. Bizim Salkım Muğarı'nın benzeriydi. Tekne dolduktan sonra su akıp gidiyordu aşağıdaki havuza. Aşağı yanımızdan akan Taşköprü çayının sesi de geliyordu hafiften. Çeşmenin önünde çayır çimen küçük bir düzlük vardı. Eşeklerin

yükünü indirip suladılar, yularlarından ağaç dallarına bağlayarak torbalarını önlerine koydular. Çimenlerin üstüne azığımızı açtılar. Anamın yolda yememiz için yaptığı kapamadan ve helvadan yediler laflaşarak. Ben de yedim az çok. Gene lülelerini doldurdular, gene kav çakmak kokusu yayıldı ortalığa. Her şeyi yeniden derleyip toparladılar. Tütün keselerini ceplerinden çıkarıp ala heybeye soktular, kolcular yakalar diye.

Gitmek için toplandığımızda beni gene bağladılar eşeğin üstüne, ilerde bir taşlık var diye. Oysa ip bacaklarımı biçtiği gibi semer de sürtmüştü. Canım yanıyordu ama katlanıyordum. Yol boyu çay da akıp gidiyordu ama köprüyle birlikte olduğu kadar korkutucu ve heybetli görünmüyordu. Tam köşeyi dönünce, bizim evlere benzemeyen, köydeki camiden de büyük bir yapı göründü. "Orası cami mi?" dedim. "Hayır, orası Dela'nın evi" dediler, "ikisi birden." Dela'yı (Deli Ali Ağa) biliyordum, babamın ahbabıydı. Ev çayın öte yakasında idi. Durmadan Ali Ağa'nın evine bakıyordum eşeğin üstünde. Önü turalı, dışı beyaz sıvalı ama sararmış büyük bir evdi. Bu farklı ev bana, ötelerle ilgili anlayamadığım karmaşık şeyler çağrıştırdı.

Derken yolun acayip bir yerine geldik. Kaypak çay taşlarıyla döşenmişti. Eşeğin ayakları kayacakmış gibi oluyor, çatır çatır sesler çıkarıyordu. Bir süre sonra başka bir köyün sokak aralarına saptık. "Burası İnceağrı köyü" dediler. "Ağalar Yurdu yani" dedi Tosmar. Anamın Ayşe teyzesi bu köyde oturuyordu. Çayın öte yakasında Sabık'ta da Emine teyzesi ve babamın Hayriye teyzesi varmış. Ayşe teyzenin kapısının önüne geldi yolumuz. Tosmar, eşeğin terkisine bağladıkları küçük üzüm iğliğini[53] alıp daldı içeri. Ayşe teyze hemen çıktı geldi. Beni görünce koştu, ellerimi tuttu eşeğin üstünde.

İğlik: Küçük sepet.

Gazipaşa İnceağrı (Hasdere) köyü ağaları bir arada. Sabıklı Hafız Hatipoğlu, Halisağa, Hacıağa, İzzetağa, Seyit Efendi ve bir komşuları (soldan sağa doğru). Köyün bir adı da Ağalar Yurdu olmasına rağmen bu kişiler zengin ağalar değillerdi.

"Şeytanlar yaylada, çamların arasında kaldılar değil mi kızım?" diye sarıldı. "Akşama gitseniz, yarın gitseniz olmaz mı? Bu çocuk yorulmuştur" dedi. Ne kadar iyi olurdu. Bu yolun bir yerinde bir yakınıma rastlamak bana sanki güven verdi. Babamın bizi bekleyeceğini, beni götürüp akşama dönüp onda kalacaklarını söylediler Yusuflar. Çarşıdan bir isteği olup olmadığını sordular Ayşe teyzeye. "Getirdiğiniz üzüm her şeye değdi Yusuflar. Çarşıdan bir şey istemem, kendiniz çıkın gelin, buyurun" dedi. Bir torba badem getirip benim eşyalarımın olduğu heybeye koydu.

İnceağrı köyünü geçerken bir çay daha çıkmaz mı karşımıza. Köprüsü de yok, derin ve geniş. "Bu başka bir çay değil yukarıdakinin devamı, korkma" dediler. Nasıl korkmam, üstelik bu sefer köprüden değil doğru-

dan çayın içinden geçecektim eşeğin üstünde. Sadece sesi çıkmayan bir çaydı. Gene başladım olmazlanmaya. Ama beni dinlemediler. Tosmar şalvarını çıkardı, uzun donunu dize kadar sıvadı. "Burası derin değil eşeğin başından çekeceğim, suya dalacağız; istersen sırtıma bindireyim, gözünü kapatırsın, olur biter" dedi. En iyisi yine de eşeğin üstünde gözümü kapatmaktı. "Sen de tut ama" dedim Akça Yusuf'a. Kapattım gözümü. "Tamam, tutuyorum" dedi. Çayı geçerken onlar bana gözlerimi kapayıp kapamadığımı soruyorlar, ben de onlara "Bitti mi, açayım mı?" diye soruyorum. Eşek hızla silkindi, geçmişiz. Gözümü açtım, baktım Tosmar benim eşeğin başını çekiyor, Akça ise öteki eşeğe binmiş arkada. "Yalancı!" dedim ona. "Hayır, seni tuttum da sonradan bindim" dedi. Suyun içinden geçmek köprüden geçmekten daha zor ve korkutucuydu. Geçmiştik ama ben gene çok korkmuş ve heyecanlanmıştım.

Çaydan sonra dümdüz ve sıcak bir alanda ince bir yolda tıkır tıkır yürüyordu eşekler. İnceağrı köyünün alan denen tarlalarıymış oralar. "Bütün yollar böyle olsa ne iyi değil mi?" dedi Tosmar bana. Hiç ses çıkarmadım. O gür ormanlardan, dağlardan, ağaçların arasından çıkınca, o korkutucu çaylardan geçince sudan çıkmış balığa dönmüştüm. Yorgunluğun, korkunun üstüne öğle sıcağı da binmişti. Yakınlarda ağaç azdı, dallarından kara üzümler sarkan asmalar, taklanmış kırmızı narlar, sararmış incirler yoktu buralarda.

Düz yol çok sürmedi, uzaktan bir iki ağaç göründü. İnanılası değil ama bir çay daha çıkmaz mı karşımıza. "İşte Pazarcı'ya gedik, bu çaydan sonra tamam" dediler. Bu çay daha da beter, hepsinden genişti. "Daha çok taşkın değil sen kışın gör bu çayları" dediler. Yaklaşınca çayın kenarındaki ağaca bağlanmış bir at gördüm. Üstündeki kırmızılı battaniyenin uzaktan bile ayrımına vardım, bu babamın atıydı. Kendisi de kenara otların

üstüne uzanmıştı. Alanya'dan gelmiş orada bizi bekliyordu. Dünyalar benim oldu.

Babam da bizi görüp fırladı. Yusuflar, "Emanetin teslim!" dediler. Biraz konuştular, babam atına atladı hemen, beni kucağına verdiler. Onlara, "Siz yavaş yavaş gelirsiniz" dedi daldı çaya. At çok yüksekti ama babamın kucağında olduğum için korkum azalmıştı. Gene de çok zordu çaydan geçmek. Gözlerimi hızla kapadım. Bu çaylardan geçerken ölüp ölüp dirildiğimi hâlâ anımsıyorum. Ara yerde gözümü biraz aralayınca korkunç bir şey gördüm, su dönüyordu. Gene ölüm kalım arası bir durumdu. Hemen kapattım gözümü, ama çığlık atmadım.

Çaydan sonra bakımsız toprak evlerin olduğu bir yerden geçtik. Yol ayrımında sola döndük. Sağlı sollu birkaç eski, sonra da uzaktan renk renk parlayan çok başka bir ev daha gördük. "İşte gideceğimiz ev orası kızım" dedi babam. Renk renk parlayan bir şeyler vardı bu evde. O zamanlar ne camı, ne de renkli camı biliyordum. Ama pencerelerindeki renkli cam, bu eve büyük bir ayrıcalık katıyor olmalıydı. Önünde çok büyük bir portakal limon bahçesi olan kiremitli, ak sıvalı büyük bir evdi. Bizim evlere hiç benzemiyordu. Bahçeleri de bizim köydeki bahçeden daha başkaydı, dümdüzdü ama ben nereden nereye geldim ayrımında bile değildim. Başım döner gibiydi. Her şey bizim dağ köylerinden çok başkaydı. Bir de bacaklarımın sürtülen yerleri acıyordu.

Evin arkasındaki yoldan önüne dolanınca, Sarı Memet dayıyı bahçenin bir köşesinde oturur bulduk. Babam beni attan indirirken Sarı Memet dayı, "Artık sen benim kızımsın" diyerek elimden tuttu. Kızlarını çağırdı, "Azize, Emişkadın gelin kardaşınızı götürün yukarı bakalım" dedi. İki kız geldi önüme. Azize, ablamdan biraz büyük, saçı örgülü bir kızdı. Emişkadın benim

Gazipaşa İlkokulu'nda okurken Sarı Mehmet dayıların evinde kaldım. Sarı Mehmet dayının karısı Sultan Teyze beni, "Gel bakalım, senin anan benim gayrı!" diyerek karşılamıştı.

kadardı, kısa saçlıydı. Beni elimden tutup yukarı çıkardılar. İlk katta analarıyla Nuriye abla başka kadınlarla birlikte pamuk buruyorlardı. Sultan teyze, "Hoş geldin. Gel bakalım, senin anan benim gayri, gel çocuğum" dedi. Yüzü gözü ter içinde, küçük bir kız daha çıkıp geldi bir yerlerden. Bana baktıkça baktı, sonra "El sende!" diye vurup kaçtı. Kızların küçüğü Kamile'ydi bu. Yerlerde apalayan[54] küçük oğlan da en küçükleri Celal'di.

O gün başka neler olduğunu babamın nasıl gittiğini anımsamıyorum. Ancak o gece kızlarla hepimiz bir uçtan bir uca güzel bir odada yattık. Kızlar benim yanıma yatıp beni korumak istiyordu. Nuriye abla, "Hayır, benim yanımda yatacak. Gece açarsınız çocuğu, hastalanır" dedi. Yeni kardeşlerimin ilk günde böyle yakınlık

54 Apalamak: Emeklemek.

göstermesi beni onlara ısındırmıştı. Bir evde beş kız olmuştuk. Öyle yorgun ve bitkindim ki onlar konuşurken ben uyumuş kalmışım.

Hayatımdaki devrim: Kayıt günü

Geldiğim yeni ortamda oldukça şaşkındım. Sanki okumaya gideceğim diye ağlayan ben değilmişim gibi kimi zaman şaşırıp kalıyordum ama açık vermemeye çalışıyordum. Köydeki özgürlüklerimin yerini şaşkınlığın, çekingenliğin alacağı hesabımda yoktu kuşkusuz. Büyük değişikliklerle karşılaşmıştım.

Sanıyorum Gazipaşa'ya tatil gününde gelmiştik. Bir gün evde dinlenince yol yorgunluğum, bacaklarımda iplerin biçtiği yerlerin sızıları biraz azaldı. İkinci gün evin kızları Azize abla ve Emişkadın'la erkenden hazırlanıp önce babasının dükkânına gittik. Basma, bez gibi şeyler satıyordu. İlk kez böyle bir dükkân görüyordum. Orada bizi bekleyen babama hemen sokuldum. Sarı Memet dayı, "Sen artık benim kızımsın demedim mi, benim yanıma oturacaksın" dedi. Emişkadın'ın entarisi benzeri basmadan bir entarilik yırtıp rafa koydu, "Bunu dönüşte götürün, ananız sizinki gibi kardaşınıza da dikecek" dedi. Azize ile Emişkadın, "Mektebe geç kalmayalım" diyerek koştular.

Babam beni elimden tutup başka bir dükkâna götürdü. "Biz geldik Şükrü Efendi" dedi adama. Burası amcamın dükkânına benzer küçük bir ayakkabıcı dükkânıydı. Ama yemeni değil kundura ve potin dikiyordu. Kunduracı Şükrü, yere bir kâğıt serdi, beni üstüne bastırıp ayağımı çizdi. Bize ayakkabı getireceğinde bunu babam da yaptığı için ayağımın ölçüsünü aldığını biliyordum. "Aman cumhuriyet bayramına yetiştir" dedi babam. "Yetişir ama bir kutu Çile cevizi istiyorum" dedi Şükrü Efendi.

Oradan da çıkıp köşedeki toprak damlı başka küçük bir yapıya yöneldik. "Burası Topal İsmail'in dükkânı kızım, mektep için öteberi alacağız" dedi babam. Hiç böyle şeyler, böyle yerler bilmiyordum. Raflarda renk renk kalemler, defterler, çantalar, yerde küçücük çuvallarda, tahta kutularda leblebi şekeri vb. şeyler, alışık olmadığım kokular... Çevremden gözlerimi alamadım. Onlara bakmaktan o kısa boylu ihtiyarca adamı görmemişim. "Hoş geldiniz, Şavkı Efendi. Senin kız çok da küçükmüş" dedi babama. "Hoş bulduk İsmail Ağa" dedi o da. Adam bana döndü, "Artık buraya gelip her istediğini alacaksın, yerine de Çile'den çekirdeksiz nar getireceksin tamam mı?" dedi.

Küçücük, kahverengi ve siyah okul çantalarını gösterdi bize. Ne kadar güzellerdi. Kahverengi olanını aldık. Artık bir çantam olmuştu. Sonra çift çizgili süt kâğıtlı, üstünde çocuk resmi olan bir defterle, kalem ve silgi aldık. Kalemi küçük bir şeyle açtı Topal İsmail, onu da koydu çantama, "Sen de böyle açarsın" dedi. Bir de alfabe ile üstüne yapışacak etiketler verdi. Alfabeyi görünce çok heyecanlandım, hemen açıp karıştırmak istedim ama çantaya koyduk hepsini. Biraz leblebi şeker koydu adam cebime ve "Unutma, yerine nar getireceksin" dedi.

Oradan çıkınca babam biraz ilerde başka toprak damlı bahçeli bir yapıyı gösterdi, "İşte mektep orası" dedi. Yolda bana, kaydımı yaptırıp köye gideceğini, benim kızlarla eve döneceğimi, beş on gün sonra bayramda yine geleceğini söyledi. Oracıkta gözüme yaş geldi ama belli etmedim. Doğruca mektebe gittik.

Çok değişik, hiç düşünemediğim bir yerdi mektep. Teneffüs zamanıymış. Dünyanın tüm çocukları kızlı erkekli buraya toplanmış gibime geldi. Azize abla hemen yanımıza koştu görünce. Başmuallim Hüsnü Bey'in odasına gittik babamla. Girişin karşısında küçük bir

odaydı. Bir masada oturuyordu Hüsnü Bey. Biz kapıdan girince, "Kızı getirdin demek Şevki Efendi, çok iyi ettin" dedi babama. Beni önceden tanıyormuş gibi davrandı. Yanına çağırıp, "Sen okumayı çok mu istiyorsun bakiyim?" diye sordu. Başımı salladım. "Münevver gibi çalışkan olmalısın ama" dedi. "Olur, Muallim Bey olur!" dedi babam. Dayımın kızı Münevver üçüncü sınıfa kadar burada okuyup o yıl Alanya'ya gitmiş.

Kocaman bir defter açtı Hüsnü Bey. Adımı sordu, bir şeyler yazdı deftere, sonra, "Evliyazade Şevki kızı Pakize" diye yüksek sesle okudu yazdıklarını. Adımın böyle uzun olduğunu bilmiyordum. "Numaran altmış üç anladın mı? Hiç unutma!" dedi ve bana yineletti. Bir numaram olacağını Emişkadın söylemişti. "Buraya ne yazdım biliyor musun?" dedi. Başımla bilmiyorum işareti yaptım. O eliyle yeniden başımı yukarı kaldırdı, "Bu kız çok okumak istiyor diye yazdım" dedi. Sonra boynumda gök boncuklara dizili küçük altınımı gördü. Babam hemen atıldı, "Onu çıkaralım dedim ama unutmuşlar" derken Başmuallim, "Zarar yok zaten yakasının altında kalıyor, görünmüyor" dedi. Ablamla ikimizin boynumuzda, ortasında küçük birer altın olan gök boncuk dizisi olurdu her zaman. Bunu anam altın için değil nazar değmesin diye takardı bize. Mektepte takılmazmış diye çıkaracaktım ama unutmuşuz.

O sırada bir düdük çaldı. "Sana uğur ola, biz sınıfa gidiyoruz" dedi Başmuallim babama. Beni elimden tuttu, elimi tutan yumuşak eli ben de tuttum sıkı sıkı. Küçücük güzel çantam öbür elimdeydi. Yürüyordum ama doğrusu şaşkınlıktan gözüm görmüyor gibiydi. Başmuallim lacivert elbise giymişti. Beyaz tenli, çopur yüzlü, tombulca, yumuşak elli bir adamdı. Onun yakınlığı nedeniyle babamın arkasından üzülmeyi unuttum.

Elimi hiç bırakmadan sınıfa götürdü beni. Öğrenciler sıralara oturmuşlar gürültü yapıyorlardı. Hepsi aya-

ğa kalktılar. Ön sırada bir iki yer değişikliği yapıp beni Emişkadın'ın yanına oturttu. Çocuklar, "Yeni gelen!" diye durmadan beni gösteriyorlar, kimisi yanıma gelip bakıyordu bana. Emişkadın çantamı açıp defterimi kalemimi sıranın üstüne, çantayı da içine koydu. Sıralar beni olağanüstü şaşırtmıştı. Öğretmen tahtaya çizgiler çizdi, bizden de masada, havada parmağımızla çizmemizi istedi önce. Onlar ne yaparsa ben de yapmaya çalışıyordum ama doğrusu neyi niçin yaptığımızı anlamamıştım. Zaten isteneni onlar kadar güzel yapamıyordum. Çocuklardan kimileri, "Muallim Bey ben yaptım, ben yaptım!" diye parmak kaldırıyorlar, bağırıyorlardı. Emişkadın'a sordum, "Ben de muallim bey diyecek miyim?" diye. "Tabii diyeceksin kardaş" dedi. Sınıfta bizim gibi küçük çocuklar azdı. Çoğu daha büyüktü. Hüsnü Bey bizim sıraya geldi, benim sütbeyaz çizgili defterimin ilk sayfasına dik çizgiler çizdi. Önce parmağımla sıraya, sonra da deftere çizmemi söyledi. Öyle yapmaya çalıştım.

Muallim Bey tahtaya yazılar yazdı. Çocuklar da aynısını yazıyordu. Emişkadın da yazmıştı ama ben yazamıyordum. Bir süre sonra yeniden düdük çaldı. Muallim Bey, "Tamam, haydi dışarı" deyince öğrenciler yerlerinden fırladılar. Biz de çıktık. Niçin çıktığımızın filan ayrımına varmış değildim. Emişkadın'ın eteğini tutuyordum kaybolmamak için. Azize gelip iyi olup olmadığımı sordu, "İyiyim" dedim. Tamam dedi gitti. İçeri girme düdüğü çalınca baktım herkes koşuyor. Emişkadın'ı kaybettim yanımdan nasıl olduysa. Nereye koşacağımı şaşırdım. Tek tanıdığım Muallim Bey'i gördüm orada, hemen gidip elini tuttum kaybolacakmışım gibi. "Gel" dedi, elimi tuttu yürürken. Ama bizim sınıf değildi girdiği yer, kocaman çocuklar vardı, beni görünce gülüştüler. Azize abla da oradaydı. Hemen kalktı, "Muallim Bey onu sınıfına götüreyim mi?" dedi, o da

Gazipaşa ağalarından Sarı Mehmet dayı (ortada) ve Paşa Bey (sağda).

güldü yanlış geldiğim için. "Evet götür, sen de orada kal bu ders, onlara verdiğim ödevi çalıştır" dedi. Azize abla beni birinci sınıftaki yerime oturturken, "Çocuğu niye bıraktın?" diye Emişkadın'a kızdı. Sonra başladı öğretmen gibi anlatmaya, yazdırmaya, çizdirmeye.

Dördüncü ve beşinci sınıfın öğretmeni olan Hüsnü Bey geçici olarak birinci sınıfı da okutuyormuş. Kendi sınıfımı öğrendikten sonra da ara sıra gidiyordum beşinci sınıfa. Macar köyünden teyzemin oğlu Hayri ağabey beni sırasına oturtuyor, çizgi çizdiriyordu. Muallim Bey gelince kızmıyor, beni sınıfıma göndermiyor, Hayri ağabey de, "Sakın kıpırdama" diyerek kendisi ders dinliyor, ben çizgilerimi çiziyordum.

Böyle böyle birkaç gün içinde kolayca alıştım okula. Bunda Hüsnü Bey'in bana gösterdiği pedagog tutumu-

nun büyük etkisi vardı. Okullara yeni gelen tüm öğrencilerin beklentisidir böylesi bir yakınlık. Öğretmen olduğum yıllarda yeni gelen öğrencilere ben de hep onun bana davrandığı gibi davranmaya çalıştım.

Tepe mi depe mi?

Öğretmenliğin ve öğrenmenin ne kadar ince sorunları olduğuna örnek olacak bir anım da şöyle: Sanıyorum okula on on beş gün kadar geç başlamıştım. Bir de başka köyden gelip başka aile yanında kalarak öğrenime başlamak, çevreyi ve mektebi ilk kez görmek gibi baş etmem gereken birçok sorun vardı. Bir yandan da cumhuriyetin onuncu yıl dönümünü kutlama hazırlıkları yapılıyordu okulda. Bayram hazırlığı filan derken, her şeyin yabancısı olduğum bu ortamda küçük bir değişiklik karşısında bile bocalıyordum.

Okuma yazma derslerinin birinde böyle bir şaşkınlık yaşadım. Önce de yaşamıştım benzerlerini ama bu sorun beni çok sıkıştırmıştı. Basit bir dil sorunuymuş karşılaştığım konu ama bana dağlar kadar zor gelmiş, içinden çıkamamıştım.

Hüsnü Bey'in birinci sınıf öğretmenimiz olduğu günlerdi. Bir gün bizi bahçeye çıkardı. Defterlerimizi ve alfabelerimizi yanımıza aldık. Çamların altına yayılıp kuru pürler toplayarak bu pürlerden, onun istediği biçimde, bizim yayladaki kümele evlere benzeyen kümeler yaptık küçücük. Sonra öğretmen başladı yüksek sesle söylemeye: Bu tepe ottan tepe...

Öğrencilere yineletiyor, onlar da bağırarak kolayca yineliyorlardı öğretmen gibi. Ben o sözleri söyleyebiliyordum ama "tepe"nin ne anlama geldiğini, öğretmenin önümüzdeki küçük pür kümeciği ile neyi anlatmak istediğini anlayamıyordum. Çevreme bakınıyordum, herkes bilerek ve kolayca söylüyordu cümleyi. Birkaç

kez yineledikten sonra öğretmen karşıda bir yeri göstererek, "O tepe toprak tepe..." dedi. Öğrenciler de elleriyle göstererek bir ağızdan tekrarladılar. Ben de bağırdım kuşkusuz ama nereyi gösterdiklerini, tepenin ne demeye geldiğini gene anlayamıyor, işaret ettikleri yere bakıyor, neyi gösterdiklerini göremiyordum. Bu alıştırmayı da birkaç kez yaptırdıktan sonra ikisini birlikte yineletti öğretmen. "Bu tepe ottan tepe, o tepe toprak tepe..."

Yeniden, yeniden söyletti böyle. Daha sonra alıştırmayı tek tek yaptırmaya başladı öğretmen. Bu arada bana da söyletmek istedi ama ben tepenin ne olduğunu bilmediğim için hem söylemede hem de göstermede tutuktum. Öğretmen Emişkadın'a, "Sen bunu çalıştır" dedi. Sonra alfabelerimizi açtırdı. Orada da bizim yaptığımızın benzeri bir ot tomarının, karşısında bir dağın resmi vardı. Resmin altında yazılar ve elleriyle bu şekilleri gösteren bir çocuk resmi vardı. Çocuk, parmağıyla gösteriyordu. Öğretmen resim altlarındaki yazıları okuyarak bize de birlikte yineletti yeniden:

Bu tepe ottan tepe, o tepe toprak tepe...

Resme baktıkça, bizim köyde "depe" dediğimiz tümseğe tepe dendiğini anladım. Bütün yanlışım ve cümleyi anlayamamam o bir tek harften kaynaklanıyordu. Yaylamızın adı bile Karatepe'ydi ama biz köylüler, Garadepe diyorduk. Tepeye "depe" dediğimizi ve bizim konuştuğumuz gibi söylenip yazılmadığını geçten de geç öğrendiğimde, daha öğreneceğim neler neler olduğunu, okumanın öğrenmenin hiç de kolay olmadığını anlayarak kafam karışmıştı. Okula altı yaşında başlamam ve on beş gün geç gelmem de etkenlerden biriydi belki bu olayda.

Alfabeye bakarak da epeyce yineledikten sonra, "Hadi bakalım, siz de havada yazmaya başlayın" dedi öğretmen. Önce, "Bu tepe ottan tepe..." diye yazmaya

çalıştık, havada kumda ve toprakta, sonra "O tepe toprak tepe..." cümlesini. Yazmada da tutuktum; o harfini yuvarlamakta güçlük çekiyordum.

O gün derslerimiz bitince yeni ailemin büyük kızı Azize abla kardeşi Emişkadın'la beni yanına aldı, evin yolunu tuttuk. Potinlerimin ayağımı acıtması biraz azalmıştı. Yolda giderken Emişkadın, "Ben Pakize'yi çalıştıracağım, Muallim Bey söyledi" dedi. Azize kardeşine kızdı, "Sen kendine bak, onu ben çalıştırırım" diyerek. Azize'ye anlattım, "Biliyorum ama bizim orada 'depe' deniyor, öğretmen 'tepe' yazdırıyor" dedim. Gözüme yaş geldi bunu söylerken. Hemen anladı Azize, elini boynuma attı, "Gardaş, gonuşurken depe deriz emme mekdepde tepe yazarız. Çünkü kitapta 'tepe' yazar, muallimler de tepe konuşur. Hepiciğini öğreneceksin gör bak" dedi. Gerçekten kısa süre sonra tutukluğum azaldı. Bizim konuşmadaki hangi sesin yerine yazarken ne koyulduğunu öğretmenin konuşmasından filan kavramaya, hatta kimi zaman öyle konuşmaya, söylemeye, öteki öğrencilerden ileri bile gitmeye başladım.

Acemiliğim geçtikten sonra da çantamı alıp Hüsnü Bey'in peşinden arada bir dördüncü, beşinci sınıfa gitmeyi sürdürdüm. Bunu öyle doğal yapardım ki Hüsnü Bey kızmaz, "Gel bakalım" diyerek beni elimden tutar götürür ya da o gitmeden çantam elimde doğruca Hayri ağabeyin ya da Azize ablanın sırasına gider otururdum. Onlar da hemen defterimi açtırıp yazmaya başlatırdı. Sınıfta öğrenciler gülüşürler, "Gel, gel" diye beni çağırırlar, küçük bir kızın çantasını alıp sınıflarına gitmesi onlar için bir değişiklik olurdu.

İki sınıf bir arada okuyordu; dörtle beşler. Sınıfta teyzemin oğlu Hayri ağabeyden başka aynı köyden Ayşekadın teyzemin oğlu İhsan (Atatöv), babamın dayısı Osman Hoca'nın oğlu Lütfi (Özdemir), Gevenes'ten Mehmet dayının oğlu Şefik (Atalay) gibi akrabalar da

vardı. Bu akraba çocukları bazen bizim sınıfa gelir, beni kolaçan ederler, yakınlık gösterirlerdi. Şefik ağabey geldiğinde defterime çiçek resmi çizerdi. Öyle güzel çiçekler ve başka resimler çizerdi ki herkes şaşırır, "Bana da çiz" diyerek başına toplanırlardı.

Okula alışmamda, okuma yazmaya ısınmam ve kitap dilini anlamamda ve çevreye yabancılık çekmeyi kısa sürede atlatmamda, akraba çocuklarının yakınlığı ve ilgileri de etkenlerden biri olmuştu sanıyorum.

Uygarlığın suyu

O günkü sezgilerimle, duygularımla peşine düştüğüm şeyler bildiklerimizden daha değişik ve başka olanlardı. Bugün bir ad koymam gerekirse bu ad, modernlik ya da uygarlıktı diyebilirim. Uygarlığı, modernliği filan biliyor değildim kuşkusuz. Ama bir şeylerin ayrımındaydım. Orada, mektepte birçok şey değişikti. Uygarlık dediğim yeniliklerin anlamını seziyordum sanki ama dillendiremiyordum. Ayrıca, bu yeniliklere hemen atılamıyordum.

Mektebin bahçesinde yüksekçe taşların üstüne koyulmuş bir su bidonu vardı. Alt yanına mumla kırmızı boyalı bir oluk (musluk) takılmıştı. Açtın mı su akıyor, kapattın mı kesiliyordu. Böyle bir aracı ilk kez görüyordum. Bizim köyün çeşmesi güzeldi ama suyu durmadan akardı. Kabak, helke, güğüm gibi su kapları bu çeşmeden doldurulup eve getirilir, daha küçük kaplara boşaltılarak kullanılırdı. Kaldığım yeni evimde de musluklu bir araç yoktu. Sular ibrikten, testiden, güğümden dökülerek kullanılıyordu bizim evde olduğu gibi. Benim için okuldaki musluklu uygarlık aracını kullanmak, ondan su içmek bir ayrıcalıktı.

Ben de öteki çocuklar gibi istediğimde gidip bu "uygarlık" aracından su içmek istiyordum. Önceleri nasıl

kullanacağım diye birkaç gün çevreyi kolaçan ettim. Musluğun başlığını bir yana çeviriyorlar açılıyor; altına ellerini tutuyorlar ya da ağızlarını dayıyorlar sularını içiyorlar, sonra musluğu gene çevirip kapatıyorlardı. Bunu başaramam ya da musluğu bozarım diye korkumdan ilk günlerde susadığımda bile su içmedim. Emişkadın, "Gel su içelim" dediğinde, "Ben susamadım" dedim ona. Ama sıcak bir gündü sanıyorum, iyice susamıştım. Cesaretimi toplayıp herkesin yaptığı gibi bidonun yanına gidip musluğu açabildim. Ağzımı dayayıp su içebildim ve kapatabildim.

Bütün bu maceranın sonunda ise ne yazık ki çok şaşırdım, hatta büyük bir hayal kırıklığı yaşadığımı anımsıyorum. Bir kere su sıcakta durduğu için yal gibi ısınmıştı. İkincisi tuhaf bir tadı ve kokusu vardı. Musluğun yapıştırıldığı o kırmızı mumun kokusu suya sinmişti. Uygarlığın bu çelişkisi beni epey bocalattı o yaşımda. Yoksa her yeni şey benim sandığım gibi iyi değil miydi?

Gazipaşa'da durmadan akan, taşan çaylar vardı ama içecek akarsular, çeşmeler yoktu. Oysa bizim köyde susadığımızda soğuk ve taze su içmek istersek gürül gürül akan çeşmemize koşardık. Hem suyumuzu içer hem de kabağımızı doldurur gelirdik. Künklerle kaynağından geldiğinden ve geçtiği yerler orman olduğundan buz gibi serin ve tatlıydı suyumuz. Evde kabaktan da içsek asla böyle kokmaz ve sıcak olmazdı. Hele yaylaların kaynak suları daha da bumbuz, pırıl pırıldı. Hatta kimilerine parmağımızı tutar, ne kadar dayanacağımızı ölçerdik.

Bu ilk deneyimden sonra okulda susadığımda köyümüzdeki çeşmeleri ve yaylanın soğuk sularını anımsardım ama yine de uygarlığın o aracından su içmek bana gerçekten uygarca gelir ve içerdim kuşkusuz. Modernlik tutkumdan caymadım. Beni etkileyen sanıyorum musluğu çevirince suyun hemen akması, kapatınca dur-

masını sağlayan "harika teknolojiydi". Bu aracı daha sonra sık sık kullandım ancak su içmekten çok elimi yüzümü yıkamak için.

Bahçedeki kuyu ve tulumba da böyle bir uygarlık göstergesiydi benim için. Çocuklar düşmesin diye kuyunun çevresi yükseltilip örülmüş, üstüne tulumba oturtulmuştu. Tulumbanın içi boş kalınca kimse oradan su çıkartamazdı. Ama büyükler kovayla biraz su dökünce arkasından su gelmesi hiç kesilmez, tulumbaya bastıkça akar, buna hiç akıl erdiremezdim. Hemen koşar ellerimizi tutar yüzümüzü yıkardık.

Kaldığım evin kocaman bahçesinde de vardı iki tane kuyu. Biri evin önünde okuldaki gibi tulumbalı bir kuyuydu. Oradan ev için su taşırdık. Ama tulumbayı ancak evin büyük kızları Nuriye ablayla Azize basabilir, Emişkadın'la benim buna gücümüz asla yetmezdi. Öteki de bahçenin ortasındaki çok geniş ve yakından görmediğimiz kuyuydu. Yanına yaklaşamazdık. Daha ilginç olan, gözleri gözlüklü bir atın durmadan dönerek kuyudan kovalarla su çekmesiydi. Çıkan su bir arka dökülür, onunla da bahçedeki meyve ve sebzeler sulanırdı. Köyde hiç görmediğim bu yenilikler bana yeni bir dünyada olduğumu duyumsatıyordu. Bizim dağ köylerinde kuyu yoktu. Bu kadar düz alanlar, büyük bahçeler de yoktu. Her şey yamaçlardaydı.

Başka bir uygarlık görüntüsü de okul bahçesindeki değişik bir iki çiçekti bana göre. Gerçi bizim bahçemizde de güzel susanlar, güller vardı babamın diktiği, bir de kendiliğinden biten açan nergisler vardı. Köyün genelinde ise evlerde çiçek pek yetiştirilmezdi ama patlıcan biber domates ekilen tarlaların başına fesleğen, teke çiçeği, horozibiği gibi renkli, çok güzel kokan mevsimlik çiçekler ekilirdi. Dahası köyde, yaylada doğanın bin bir çiçeğiyle, derelerdeki pembe beyaz zakkum çiçekleriyle her gün kucak kucağa idik. Doğa ve çiçeklerle bu

kadar iç içe olmama rağmen nedense okulun bahçesindekiler bana yine de uygarlığı çağrıştırırdı. Gazipaşa'da bugün de bol olan ve kırmızı, mor, pembe açan o uzun saplı yıldız çiçekleri ve sardunyalar çocukluğumun uygarlık çiçekleriydi. Onların yanından geçer ama koparmazdık. Sarı Mehmet dayıların evinin önünde de vardı. Demek ki evlerin önüne çiçekler dikilmeliydi!

Muallime Hanım

Kısa süre sonra, Başmuallim Hüsnü Bey'in eşi Zeynep Hanım geldi okula ve bizim sınıfın öğretmeni oldu. Oğlunu okutmak için başka yerde çalışıyormuş. Onu yatılıya vermişler artık. Kızları Türkan da geldi annesiyle, dördüncü sınıftaydı. Yeni öğretmene "muallime hanım" diyorduk. O geldiği halde ben gene bir gün çantamı alıp Hüsnü Bey'in ardından beşinci sınıflara gitmişim. Zeynep Hanım buna çok güldü. Ama yanlışımı kısa sürede anlayarak bir daha böyle bir şey yapmadım.

Muallime Hanım çok esmer ve kıvırcık saçlıydı. Çoğu kişi ona arkasından, "Arap öğretmen!" diyordu. Giyimi kuşamı, konuşması, derslerdeki tutumuyla ona hemen ısındık. Son derece iyi öğreten, iyi bir sınıf düzeni yaratan, tatlı sert bir öğretmendi. O geldikten sonra derslerimde büyük bir gelişme oldu. Kelimeleri harfleri hızla kavrayıp, okuyup yazmaya başladığımı anımsıyorum. Sadece ben değil sınıfın çoğunluğu okuma yazmada birden ilerledik. Emişkadın'la ikimiz evdekilerin başını şişiriyorduk, öğrendiklerimizi alfabeden sesli olarak yinelerken.

Köyden akrabamız Cavat da benim gibi başka aile yanında kalarak okula gidiyordu ve sınıf arkadaşımdı. Ama kaldığı aile yanı benimki gibi rahat değildi. Özellikle karnının doymadığını söyler, "Kaçacağım!" derdi. Neyse ki hafta sonlarını Sabık köyündeki nenesi Hayri-

ye teyzelerde geçiriyordu. Aynı sınıfta olmamıza rağmen okuma yazmada benim kadar ilerleyememişti. Sıkışınca öteki yıl gelmeyeceğini söylerdi.

Babası Mustafendi dayı okur yazardı. Bir gün okula gelmiş, öğretmene, "Oğluma yazı yazdır, göreyim" demiş. Öğretmen de, "Dışardan pencereden bak, ben onu derste tahtaya kaldıracağım" demiş. Cavat'ı tahtaya kaldırıp, "Yaz bakalım Abdurahman" dedi öğretmen. Nüfustaki adı Abdurahman'mış Cavat'ın, böylece öğrenmiş olduk. "At, ot..." gibi bir şeyler söyledi öğretmen ama Cavat yazamadı; yazdı ama okuyamadı. Babası pencerede duruyordu. Aynı köyden ve akraba olduğumuzu biliyordu öğretmen. Sonra beni kaldırdı tahtaya, "Akrabanız Abdurahman'ın babası geldi. Annenden ne istiyorsan tahtaya yaz. Gidip söylesin" dedi. Tahtaya geçtim, şunları yazdım:

Ana bana para gönder.
Ana bana badem gönder.
Ana bana bal gönder.

Tüm öğrencilere hep bir ağızdan okuttu Zeynep Hanım yazdıklarımı. Okumayı söken çocuklar sesli okuyup gülüştüler yazdıklarıma. "Bakın bu bir mektup oldu" dedi öğretmen. Cavat yemeğe düşkündü. "Muallime Hanım, ben de yazabilirim" diye parmak kaldırdı yeniden. "Gel Abdurahman, yaz bakalım" dedi ona yeniden. Hemen yazmaya başladı, biraz ezbere, biraz benim yazdıklarımdan yararlanıp. Sonra okudu yazdıklarını sık sık babasına bakarak. Muallime Hanım Cavat'ın babasına, "Çocukların yazdıklarını okudun değil mi Mustafa Efendi?" diye sordu. "Okudum" dedi o da. "Öyle ise annelerine söyle istediklerini göndersinler."

Daha sonra tahtaya başka bir çocuk kaldırdı, kendisi söyledi, çocuk tahtaya yazarken biz de defterlerimize

yazdık. Yanlışlarımıza doğrularımıza baktı. Teneffüse çıkınca, Cavat'ın babasının yanına koştuk birlikte. "Baba, analarımız tahtaya yazdıklarımızı göndersin tamam mı?" dedi Cavat. "Tamam" dedi babası.

Bir öğle teneffüsünde Zeynep Muallime, Eyüp Usta'nın kızı Emine'yle beni okulun yakınındaki evlerine gönderdi. Kırmadan götürmemizi tembihleyerek, içinde yumurtalar olan küçücük bir sepet verdi elime. "Kapıyı yumruklayın, annem aşağı iner, siz onun söylediğini anlamazsınız ama o sizin söylediğinizi anlar" dedi.

Dikkatle götürdük yumurta sepetini eve. Kapıyı çaldık, annesi Zeynep Öğretmen gibi kara değildi. Sepeti alırken, "Şükran!" dedi. "Benim adım Şükran değil teyze" dedim. O güldü, "Şükran, şükran!" dedi yeniden. "Emine'nin adı da Şükran değil teyzeciğim" dedim. Onun ikimizi de Şükran bilmesine gülüştük. Dönüşte öğretmen odasına gidip söyledik yumurtaları kırmadan götürdüğümüzü. Yemek yiyorlardı, ikinci ve üçüncü sınıfın öğretmeni Şemsi Bey ve Hüsnü Bey de vardı. "Annem sizinle konuştu mu?" dedi Zeynep Hanım. "Konuştu Muallime Hanım, ikimizin adını da Şükran sanıyor, biz de ona adımızı söyledik" dedi Emine. Gülüştüler. Oysa o bize teşekkür ediyormuş. Arapça teşekkür demekmiş şükran. Aslında ben teşekkürü de iyi bilmiyordum. Koşarak Azize ablaya gittim. "Birine iyilik yaptığında öyle söylenir" dedi. Bunun da uygarlığın bir sözü olduğunu anladım. Ben ondan sonra Azize ablaya durmadan 'teşekkür' diyordum. O da bana durmadan gülüyordu, "Teşekkür ederim diyeceksin kardaş" diyordu. Böylece teşekkürün nerelerde kullanıldığını ve nasıl söylendiğini de öğrendim. Düşündüm, biri iyilik yaptığında anam ne söylüyordu köyde, "Sağ olasın" ya da "Beheder ol." Sadece köyde değil Pazarcı'da da öyle söylüyorlardı.

Zeynep Hanım şık, modern giyimi, esmer ama aydınlık yüzü, modern saç kesimi ve meslekteki başarısı

Sarı Mehmet dayının büyük kızı Nuriye abla (sağda) ve Sabri Bilgin'in eşi Sabriye Hanım.

ile güçlü bir kadın öğretmen olarak hâlâ belleğimdeki resimlerden biridir. Başörtüsüz ve modern giyimli bir kadın olarak ilk kez onu görmüştüm. Günümüzde, cumhuriyetin ilk öğretmenleri, diye saygıyla söz ettikleri kadın öğretmenlerin heykeli gibi anımsıyorum onu. Kocası, beyaz tenli Hüsnü Bey'le uyum içindeydiler. Kızları Türkan babasının renginde bembeyaz bir kızdı. Oğlu Zeynep Hanım'a benziyormuş, onun fotoğrafını gösterirdi bize.

Üstelik Zeynep Hanım çok güzel şarkılar öğretip söyletirdi. Sesi güzeldi. Yetmiş yıl önce sınıfta öğrettiği *Yağmur* şarkısı hâlâ belleğimde. Bu şarkıyı yağmurlu havalarda, sınıfımızda söylerken çocukça bir masumi-

yetle camlara bakarak ne kadar mutlu olduğumu ve karmaşık duygular yaşadığımı anımsıyorum:

Böyle hafif fiskelerle kim vuruyor camlara
Bugün örtüldü baharla nemli bir bez havaya
Durma yine çıt çıt camlara vur.
Yağmur, tatlı nazlı yağmur.

Böyle hoş bir şarkıydı ama ben yine de sözcüklerin çoğunu bilmediğimden, bildiklerim de başka türlü söylendiğinden, bu güzel şarkının sözlerini çok iyi anlamadan söyler yine de hoşlanırdım.

Hürriyet Düğünü

Köylülerimizden ilk duyduğum günden bu yana özlemim olmuştu Hürriyet Düğünü. Cumhuriyetin onuncu yılına Hürriyet Düğünü diyorlardı. Daha yaylada konuşmaya başlamışlardı erkekler, "Hepimiz gidelim arkadaş Hürriyet Düğünü'ne, köyü kadınlarla çocuklar beklesin" diyorlardı. Kadınlarsa, "Biz de isteriz Kemal Paşa'nın düğününü görmek, biz de gideceğiz!" diye çıkışıyorlardı. Onların olağanüstü bir olaydan söz ettiklerini küçük de olsak anlıyorduk. Söz açıldı mı, "Ben de gideceğim Hürriyet Düğünü'ne" diye ağlıyor, günü gelmeden garanti etmek istiyordum o törene katılmayı.

Başöğretmene anlatmış babam benim, "Hürriyet Düğünü'ne gideceğim!" diye ağlamamı. "Yedi yaşına girmeden okula kayıt olabilir mi?" diye sormuş. Başöğretmen kabul etmiş, "Getir kaydını yapalım, mektepli olarak görsün onuncu yıl törenini" demiş. Değilse bir yıl sonra gitmem gerekirmiş okula.

Okula gelince daha ilk günden başladı cumhuriyet bayramı heyecanı. Zaten geç geldiğim için birkaç gün kalmıştı bayrama. Okulda çocuklara şiirler, nutuklar

ezberletiliyor, bir heyecandır gidiyordu. Azize abla evde bizi karşısına topluyor, *Unutma* adında bir şiiri bağıra bağıra okuyor, Nuriye abla da ona şöyle oku, böyle oku diyordu.

Unutma, bir avuçtan fazla insan değildik,
Bize dünya düşman oldu yenildik.
...
Minareler duyguları var gibi,
Bizi kurtar, bizi kurtar yarabbi
diye yanan şehirlere kapandı,
Bu yıkılan baştanbaşa vatandı.

Bu şiirin tam metnini şimdi anımsamıyorum ama o zaman Azize abla çalışırken bir yandan ben de ezberlemişim. Okula gidince Azize abla beni kolumdan tutup Hüsnü Bey'e götürdü ve "Muallim Bey bu çocuk şiirimin hepsini ezberledi ben okurken. Çok seviyor, ona bir şiir verin ben evde çalıştırırım" dedi. Başöğretmenin çok hoşuna gitti bu iş. Zeynep Muallime ile konuştular, bana o zaman sözlerini anlamadığım ama Azize ablanın öğretmesiyle anlıyormuş gibi okuyabildiğim *Cumhuriyet* şiirini verdiler, ezberlemeye başladım.

Bir yandan da Sultan teyze üçümüze bayramda giyeceğimiz önlükleri dikiyordu. Sanıyorum babamın Alanya'dan getirdiği önlüklük Sümerbank kumaşındandı. Ancak benim potinlerimin de bayrama yetişmesi gerekiyordu. Sabahleyin okula giderken ve dönerken Şükrü Efendi'nin dükkânına uğruyorduk, Azize abla ona anlatıyordu benim bayramda şiir okuyacağımı, potinlerimi giymem gerektiğini. O da her gün, "Yarın gelin" diyordu.

Okulda harıl harıl bir hazırlıktır başlamıştı. Büyük öğrenciler krepon kâğıdından kedi merdiveni süsler yapıyorlar, küçük bayraklarla birlikte okulun orasını bu-

rasını süslüyorlardı. Bizim sınıfa da asmışlardı. Bütün çocuklar bahçede toplandılar, şiirler, şarkılar yeniden okundu. Ben de cumhuriyet şiirimi iyice ezberlemiştim evde. Azize abla iki bileğimi birbirine bağlayan bir iplik takıyor, "*Gazi Mustafa Kemal bu zincirleri kırdı, esir değiliz diye padişaha haykırdı*" derken kolumdaki o iplik, zincirmiş gibi koparıyordum. Ben bunu güzel yaptıkça Azize seviniyor, öğretmenlerin yaptığı gibi bana aferin çekiyordu. Okulda yapınca öğretmenler de aferin çektiler. "Ben öğrettim Muallim Bey!" dedi Azize abla. Kendisi de güzel okuyordu *Unutma* şiirini.

Neyse ki Şükrü Usta bayrama bir gün kala bitirip verdi potinlerimi. Dükkânda giydirip baktı, sonra çorapla giymemi söyledi. Eve varınca başucuma koydum sabahleyin giymek için. Siyah fitilli çorabım da vardı babamın Alanya'dan getirdiği. Azize abla ile Emişkadın'ın ayakkabıları da yeniydi ama potin değildi. Sabahleyin yeni giysilerimizle birlikte giyinip okul yolunu tuttuk. Potinlerim daha ilk anda ayaklarımı vurdu, okul bahçesinde sıra olurken aksamaya başladım.

Büyük sınıflar önde, küçükler arkada ve öğretmenlerimiz yanımızda sırayla yürümeye koyulduk çarşıya doğru. Kimilerinin elinde bayraklar, pankartlar vardı. Azize abla en önde bayrak taşıyordu yine. Her ne kadar acıtsa da yürürken rap rap ses çıkarıyordu potinlerim.

Çarşıya vardığımızda halk alanı doldurmuştu. Sadece Gazipaşa'nın içinden olan Pazarcılılar değil tüm köylerden birçok insanın ve muhtarların da geldiğini söylediler. En başta nahiye müdürünün, iki yanında kızları Hesna ve Hüsniye, lacivert tayyör ve bere giymişlerdi tören için. Sonra karakol onbaşısı filan vardı. Herkes sıralanmış, ay biçiminde bir halka oluşmuştu. Başmuallim öğrencilerin başından ayrılıp nahiye müdürünün yanında durdu.

Önce nahiye müdürü, sonra Hüsnü Bey konuşmalar yaptılar. Hep birlikte bayrak marşı ve şarkılar söylendi. Bunları Zeynep Muallim yönetti. Sonra şiirlere geçildi. En etkili şiir okuyan gerçekten de Azize abla idi. *Unutma* şiirinin sonlarında düşmanı ülkeden nasıl çıkardığımız anlatılıyordu yanılmıyorsam. Azize abla alkışlar arasında indi kürsüden.

Sıra bana gelince Zeynep Muallime koşarak yanıma geldi, kollarıma elişi kâğıdından yapılmış bir zincir taktı. Şiir okuyacağım yüksekçe yere çıkamadığım için Hüsnü Bey beni kucaklayıp çıkardı kollarım bağlı. Buna herkes güldü. Ayaklarımın potin vuran yerlerinin acımasını bastırıp aynı Azize ablanın öğrettiği gibi bağırarak başladım şiirimi okumaya:

Cumhuriyet

Eskiden Türk Milleti İstibdatla inlerdi
Zalim Padişahların sözlerini dinlerdi.
Gazi Mustafa Kemal bu zincirleri kırdı,
Esir değiliz diye padişaha haykırdı.

"*Gazi Mustafa Kemal bu zincirleri kırdı...*" derken kollarımı kaldırıp zincirleri hızla koparark ellerimi yana açınca insanlar beni hızla alkışladılar, güldüler. İzleyiciler arasında babam ve bizim köyden adamlar da vardı. Kürsüden inince nahiye müdürünün kızları gelip beni sevdiler.

Okul şenliği bittikten sonra köylüler davul zurna eşliğinde meydanda oynadılar, biz de onları seyrettik. Dönüşte iyiden canım yanmaya başladı, potinlerimden. Emişkadın, "Bayram bitti, acıyan ayağındaki potini çıkar eline al, çorapla bas" dedi. Öyle yapınca büyük bir rahatlama duydum. Sonradan kimi görsem orada okuduğum şiirden ve zincirleri koparmamdan söz ettiler bir süre.

Ne tuhaf, o gün Onuncu Yıl Marşı'nı söylediğimizi anımsamıyorum nedense. Belki daha öğrenmemiştik ya da ben kendim söyleyemediğim için anımsamıyorum. Yine de hem okulda hem de çarşıdaki törende heyecanla şarkılar ve marşlar söylendiği son derece net gözümün önünde.

Uygarlığın kedisi

Pisipisi, gel pisi.
Var mı senin gibisi?

Bir pazar günü olmalıydı. Azize abla, Emişkadın ve ben Kaşlar'daki çiftçileri İbişlere gittik. Çantalarımızı da yanımıza aldık, orada hem derslerimizi çalışıp, hem oynayacaktık. Hem de dönüşte tarladan öteberi toplayıp gelecektik. Tarlanın köşesinde bir çiftçi evi vardı. İbişler orada oturuyorlar, ekip biçiyorlardı. Yetiştirdikleri ürünlerden arada bir çuvallara doldurup bizim eve getiriyorlardı. İbiş'le karısı sık sık eve geldikleri için onları tanıyordum. Çocukları Osman küçüktü. Onunla yapma bebekmiş gibi oynardık. İbiş, Sarı Mehmet dayının eski fötr şapkasını kulaklarının üstüne kadar çekince gerçek bir ibiş oluyordu. Daha doğrusu ben şapkasız bir İbiş olacağını düşünemezdim. Karısı çok iş yapan genç bir kadındı.

Oraya vardığımızda bahçede Osman'la biraz oynayıp sevdik onu. Getirdiğimiz azık bohçasını açtık, İbiş de getirdi bir şeyler, yiyip içtik. Sonra Azize abla ders çalışmaya oturdu ağacın altına. "Hadi siz ötelerde oynayın başımda dikilmeyin" dedi bize. Epeyce oynadıktan sonra Emişkadın İbişlerle sebze toplamaya yöneldi, ben de Azize ablanın yanına geldim. "Hiç kıpırdamadan yaptıklarına bakacağım" dedim. Birinci sınıf derslerimizde olmayan bir şeyler yapıyordu Azize abla

renkli kâğıtlarla. "Çok mu istiyorsun ablam? Gel bak madem, hem makası tutarsın" dedi, bana yanında yer açtı. Azize ablanın yanına oturup, neleri nasıl yaptığına baktım gözümü kırpmadan.

Çantasından çıkardığı kitabın yaprakları arasından siyah elişi kâğıdının üstüne yapıştırılmış portakal rengi bir kedi çıkardı. Gerçek kedilerden daha güzel, bence daha ilginçti, canlı gibiydi. Böylesini hiç görmemiştim. Uygarlığın beni şaşırtan marifetlerinden biri de bu olmalıydı. Kitaplarda vardı ama kâğıttan elle yapılıp yapıştırılan bir kedi olağanüstüydü. Gerçek gibi bakıyordu, hem de daha güzeldi.

İbişlerin ekmek yaptığı senit[55] Azize ablanın önünde duruyordu masa gibi. Kitabın arasından çıkardığı kâğıttan kediyi dikkatlice çantanın üstüne koydu. "Bunu mektebin müzesinden verdi Muallim Bey, aynısını yapınca götürüp yerine koyacağım, güzel yaparsam benimkini de koyacak müzeye" dedi. Kedinin üstüne resim defterinin ince kâğıdını koyunca kedi görünüyordu. Azize abla kalemiyle ince kâğıda aynısını çizdi kedinin. Elinde bir sarı bir de kara elişi kâğıdı vardı. Karadan öteki kedinin altına koyulan kadarını kesti önce. Sonra ince kâğıda çizdiği kediyi çok dikkatle kara elişi kâğıdının tersine koydu. Üstünden bastırarak çizdi. Kara kâğıdın tersinde çizgiden bir kedi oldu. Onu makasla kesti dikkatlice, sarı kâğıdın üstüne koydu. Sonra zamk şişesini iyice karıştırdı, kara kediyi sarı elişinin üstüne zamkla yapıştırdı. Sarı kedinin benzeri bir kara kedi oldu, sarı bir göz de yapıştırdı kara kediye.

Gözümün önünde yapılan bu işlem o kadar hoşuma gitti ki hemen ben de yapabilirim gibime geldi. Benim de bir kâğıt kedim olsa diye geçiriyordum içimden. Azize abla seviniyordu kendi kedisi için. Kedilere baktı

---

55 Senit: Üstünde yufka açılan tahta.

baktı, "Hangisi güzel?" dedi bana. Onun yaptığını göstererek "Bu!" dedim. "Tabii o! Sapsarı kedi olur mu, kedi dediğin kara olur" dedi. Sonra ikisini birden kitabın arasına koydu yeniden çantasını kapattı.

"Bitti mi?" dedim. Yüzüme baktı. "Bir şey mi söyledin kardaş?" dedi. "Ben de bir kedi yapmak istiyorum" dedim, güldü, "Sen yapamazsın, ben bile zor yaptım görmedin mi? Ama şu kalan kâğıtlardan Emiş'le ikinize birer tane yapabilirim belki" diyerek ince kâğıttaki kopyayı aldı eline. "Kara mı sarı mı, istiyorsun?" dedi bana. "Ala" dedim, "Alalı yapamam!" dedi. Bizim köydeki ala kedimizi anlattım, beyazdı ama kuyruğunda, sırtında ve karnında alaları vardı. Azize abla düşündü, "Tamam tamam," dedi, "şu ince kâğıttaki kediyi karnından kesip benzerini yapabilirim." Beyazın karnından, sırtından delikler açtı. Kara elişinin üstüne yapıştırınca alalar ortaya çıktı. "Al bakalım alalı kedini" dedi, baktım baktım, sanki ala kedimizdi gerçekten. Öyle hoşuma gitti ki nerdeyse inanamadım.

Emişkadın için de bir sarı kedi kesti, karanın üstüne yapıştırdı. O da geldi, aldı kendi kedisini ama benimkiyle değişmek istedi. "O bizim köydeki Ala kedimiz" dedim. Azize ablaya sordu öyle mi diye, "Daklaşma[56] çocuğun kedisine, seninki sarı kedi, bak Ankara'dan gelen de sarı" dedi kitabın arasındaki müzenin kedisini göstererek. Azize ablanın makasıyla birkaç kâğıt kestim, "Bak kesebiliyorum" dedim. "Sahiden de güzel kesebiliyorsun" dedi Azize abla. Çünkü benim makasla bir şeyler kesme huyum vardı; anamın haberi yokken cepcebeden makası alır ne bulursam keserdim evde.

Daklaşmak: Dokunmak, takılmak..

Ama kedi çizmek ve kesmek zordu. Asıl öğrenmek istediğim kedi çizmekti. Emişkadın'la kedilerimizi koyduk yan yana, hangisi güzel yarışması yaptık. O benimkini güzel buluyor, değişmek istiyordu. Benimki ince kâğıttan olduğu için parlamıyordu, ama bir kedim olduğu için ve köydeki ala kedimize benzediği için çok mutluydum. Üstelik Ala kediyi özlemişim gibi, şimdi köyde olsam gibi tuhaf şeyler duydum. "Onları da kitabımın arasına koyayım evde veririm" dedi Azize abla. Sebzeler filan toplayıp döndük akşamüstü. Tatil gününün nasıl geçtiğini anlamadık. Nuriye abla Azize ablaya, "Bir yere saklan, geç kaldınız diye babam seni dövecek" dedi.

"Hiç de değil," dedi babasına Azize abla, "ben orda ders çalıştım, üç tane kedi yaptım." Çıkardı gösterdi yaptığı kedileri. Benimkini gösterirken, "Onların ala kedisi böyleymiş, aynını yaptım" dedi. Kediler hoşuna gitti Sarı Mehmet dayının. "Allah Allah, şu işe bak" dedi. Sonra yine de yapacağını yaptı Azize ablaya. "Babanın elişi dükkânı mı var kız böyle döktürmüşün kedileri" dedi. Bir de gittiği yerden vaktinde dönmesini tembihledi, "Öğren bunları, koca kız oldun anladın mı?" dedi çıktı yukarı çanişire.[57] Azize aba yüzüne olmasa da babasının arkasından söylendi, "Allah Allaah!.. Babam da söylenmese olmaz. İyiye de söylenir, kötüye de, alın ablam kedilerinizi" dedi.

O gece kedi üstüne biraz düş kurdum. İnsanın eliyle kedinin benzerini yapabilmesi bir uygarlık işiydi bana göre. Ala kedimi mektepte çocuklara göstermek için alfabemin arasına koydum. Ama onlara gösterirken "Ben yaptım!" demedim.

---

57 Çanişir: Evin en güzel odası.

Suçiçeği ne yapar?

Belki kışın ortası, belki baharın ucuydu. Suçiçeği çıkarmışım, yanıp tutuşmuşum. Bir sürü çocuğun içinde beni yakalamış çiçek. Tüm bunları anımsamıyorum. Ana diye değil baba diye sayıklıyormuşum. Sarı Mehmet dayı buna dayanamıyor gelip elimi tutuyormuş onu babam sanmam için. Ben böyle inleyince Sultan teyzeyle ikisinin yürekleri parçalanıyor, gözleri doluyor, ne yapsak ne etsek diye şaşırıp kalıyorlarmış. Evin büyük kızı Nuriye abla sonraki yıllarda, "Dünyanın en zor şeyi, emanet bir çocuğun evinizin üstünde hastalanmasıdır" diye anlatırdı bu olayı.

Hastalık geçmesin diye öteki çocukları benden ayrı tutuyorlarmış. Başmuallim öyle söylemiş Azize ablaya. Bana sadece Nuriye abla bakarmış. "Çantam nerde? Babam geldi mi?" diye sayıkladıkça o da ağlarmış. Bir gün onu başucumda gördüm hayal meyal, elimi tutuyordu. Ona gülmüşüm, "Ben iyileştim, mektebe gideceğim" demişim. Sevincinden ağlamış, "Çok şükür Allah'ım, kurtardın emanet çocuğu!" diyerek bin bir dua etmiş. Böyle anlatırdı çok sonraları.

Bu hastalık sırasında başka bir gün babamın geldiğini anımsıyorum. Onu görünce ağlamadım. Babamın gözlerine yaş gelmiş ama göstermemiş kimseye. Ben iyileşince evdekilerin hepsi sevindi, asık suratlar bile güldü sanki. Başmuallim, "Artık gelsin" demiş. Emişkadın defterini bana veriyor, onun gibi yazıyordum. Nuriye abla bana ayrıca yemek veriyordu zayıf kalmayayım diye. Köyden gelen pekmezden, baldan yediriyordu.

Sarı Mehmet dayı babamla konuşmuş benim hastalığımda ne kadar zorluk çektiğini. Bir çocuğun "baba" diye ağlamasının kendini çok etkilediğini, artık kızlarına karşı daha yumuşak davrandığını söylemiş.

İyileştiğimde, "Sen suçiçeği oldun" diyen Nuriye ablaya kolumdaki aşı izi çiçeğimi göstererek, "Benim çiçeğim

var" dedim. "İyi ya, seni o çiçek kurtardı" dedi. Ondan sonra kolumdaki çiçeğime kurtarıcı gibi bakardım.

Mektebe gittiğimde başka çocukların da suçiçeği geçirdiğini öğrendim. Zeynep öğretmen bize anlattı: Herkes kolunu sıvayıp çiçek aşısı izini gösterdi. Eğer gerçek çiçek olsaydı yaraların yüzümüzü delik deşik edeceğini söyledi. Okulda anamın köyünden bir çocuk vardı, adı Hüseyin'di. Ona Çil Hüseyin derlerdi. Küçüklüğünde gerçek çiçek hastalığı geçirdiğinden yüzü çopurdu. "Benim gibi olacaklardı Muallime Hanım" dedi Hüseyin. "Evet," dedi, onu onayladı Zeynep Öğretmen, "ya ölecektiniz, ya Hüseyin gibi olacaktınız." Başka bir çocuk da "Başmuallim Bey de çiçek hastalığı olmuş değil mi Muallime Hanım?" dedi. "Aferin Ahmet. Evet, Hüsnü Bey de çocukluğunda çiçek hastalığına yakalanmış, onun için yüzü öyle" dedi Zeynep Muallim ona. "Benim Emine abamın yüzü de öyle" dedi Gevenesli akrabamız Ahmet. Ablası Adeviye onun eteğini çekti, "Sus çocuk!" diyerek.

Gevenesli Hüseyin beni sık sık korkuturdu, "Bak sen de çiçek çıkardın, senin yüzün de benim gibi olacak sonradan" diye. "Benim kolumda çiçeğim var" deyince, "Benim de vardı ama oldu, sonradan oldu, senin de sonradan olacak" derdi. Evde Nuriye ablaya söyledim, "Halt etmiş o bayırlı çocuk" dedi. Ama ben yine de uzun süre kaygılandım çopur olacağım diye. Sabahları kalktığımda elimle yüzümü yokluyordum çopur olmuş muyum diye.

Sonunda bahar geldi!

Güzel Nisan çiçek ayı
Güneş hava gezmek ayı

Bizim oraların köyünün yaylasının, sahilinin, baharının ve güzünün birbirinden farklı ve abartılı güzellikleri vardı. Birinci sınıftayken Gazipaşa'da ilk kez geçir-

diğim o ilkbaharın izlerini bir tülün ardından görür gibi anımsıyorum şimdi.

Öne çıkan bahar anılarımdan biri, ilk 23 Nisan bayramıydı. Benim yaşımdaki tüm çocuklar için mi böyle olağanüstüydü o günler bilmiyorum. Ama benim için öyle olduğu kesindi. Muallime Hanım bana ve başka çocuklara şiirler ezberletmiş, biz onları 23 Nisan töreninde okumuştuk.

O ne büyük heyecan ve sevinçti. Cumhuriyet bayramında okuduğumdan daha kolay ezberlemiştim yeni şiirimi. Okuma yazmayı öğrenmiştim çünkü. Ama Azize abla, tıpkı kendisinin *Kamutay* şiirini okuduğu gibi okumamı istiyor, iyice anlamadığım halde, heyecanla bağırarak okumamı, kendi yaptığı gibi vurgular yapmamı bana da öğretiyordu. "Öyle bağıracaksın ki, sesin köyünüzden duyulsun!" diyordu. "Duyulur mu?" deyince, "Bağırırsan duyulur elbet, köyde herkes duyar" diyor, beni kandırıyordu.

23 Nisan'dan bir gün önce okulda kimi hazırlıklar yapıldı, bayrak filan astık. Kırmızı krepon kâğıdını iğneleyerek elbiseler dikti öğretmen bize. Bunları şiir okurken, oyun oynarken giyecektik. Çarşıdaki töreni anımsamıyorum nedense ama okulda yapılan müsamerenin hepsi aklımda.

Bayram günü temiz pak giyinip erkenden gittik okula. Sıralar dışarı çıkarılıp konuklar ve öğrenciler için oturulacak yerler hazırlanmıştı. Bir yandan da hepimiz bahçede sıraya dizildik okulun önünde. Bakılarlı bir erkek öğrenci ile Akçacı Murat Ağa'nın kızı Adviye, ayakkabılarını çaya aldırdıkları için yalınayak duruyorlardı sırada. Adviye'nin, güzel kırmızı ipek kumaştan bir elbisesi vardı bayrak gibi. Arkadaşının arkasına geçerek ayaklarını göstermemeye çalışıyordu. Zaten o yıllarda ayakkabısı olmamak, yalınayak dolaşmak ayıp değildi. Başka öğrenciler de vardı ayakkabısı olmayan.

Cumhuriyet bayramında olduğu gibi pankartlar, küçük bayraklarımız yine elimizdeydi. Öğretmenlerimiz yanımızda duruyordu. Onlar da güzel elbiselerini giymişlerdi. Zeynep öğretmenin giysileri en güzeliydi. Birçok ana baba, nahiye müdürü ve kızları, karakol çavuşu ve başka konuklar gelmişti okula. Babam, Sarı Mehmet dayı, Ahmet'le Adviye'nin babası Gevenesli Mehmet dayı da vardı.

Azize abla mektebin büyük bayrağını açıp karşıya geçti yine. Önce bayrak marşı söylendi, sonra Başmuallim Hüsnü Bey konuştu. Nahiye müdürü konuştu. Şiir okumaya küçük sınıftan başlandı, önce bir erkek çocuk sonra ben okudum. Azize'nin öğrettiği gibi kendimi yırtarcasına, "*Sevininiz yavrucuklar, çünkü 23 Nisan...*" diye bağırdığımı anımsıyorum. Babam biraz ötede izliyordu.

Güzel Nisan çiçek ayı
Güneş hava gezmek ayı
Sevininiz yavrucuklar
Bugün 23 Nisan...

Babam bu şiiri ben okurken ezberlemiş, çok sonraları bile kimi zaman kendi kendine söylerdi.

Nahiye Müdürünün kızları Hesna ile Hüsnüye beni yine yanlarına çağırdılar. Onlar da güzel giyinmişlerdi ama öteki bayramda giydikleri bereleri yoktu başlarında. Kısa saçları güzel taranmıştı. Büyük çocuklar da okudular şiirlerini, şarkılara geçildi. Şarkıları Zeynep Öğretmen söyletti eliyle işaret ederek.

Sonra konukları oturttular. En önde nahiye müdürü, kızları, kimi öğrencilerin ana babaları oturdu. Sonra bizi de oturttular arkadaki sıralara, müsamere başladı. Bahçede okulun duvarına bitişik ve biraz yüksekte tahtalar koyulmuş üstü kilimlerle örtülmüş bir sahne ku-

rulmuştu. Burada birçok etkinlik yapıldı. Nelerdi, hepsini anımsamıyorum ama şiirlerimizi oraya çıkarak okumuştuk.

Bir de bu müsamerede oynanan vezirle babasının öyküsü var aklımda kalan. Murat Ağa'nın beşinci sınıftaki oğlu Kemal (Akça), Zeynep Muallim'in kışlık kürkünü giyerek vezir olmuş, bir masanın başında sandalyede oturuyordu. Macar köyünden Ayşe Kadın teyzemin oğlu İhsan (Ataöv) vezirin babası olmuştu. Yoksul görünümlü giysiler içinde gelen baba, vezirin kapısını vuruyor, vezir, "Giriniz" diyor. Babasını tanıyor ama kalkıp elini filan öpmüyor. "Bana adam olamazsın demiştin, bak ben vezir oldum!" diyor babasına. Babası da ona, "Ben sana vezir olamazsın demedim, adam olamazsın demiştim oğlum. Doğru söylemişim. Adam olsan babanı görünce ayağa kalkar, elini öperdin" diyor. Herkes çok beğeniyor bu oyunu. Alkışlıyorlar uzun uzun.

Bahar aylarından anımsadığım, sadece 23 Nisan eğlencesi değil. Bu mevsimde her yerin dümdüz çayır çimene kesmesini, bir uçtan bir uca ekin tarlalarının göğermesini, bu uçsuz bucaksız yeşillikler içinde kırmızı gelinciklerin boy vermesini de unutmamışım. Bizim köyde büyük ekin alanları olmadığı için bu büyük alanlarda olanlar bana değişik gelmişti belki. Bir de okul yolumuz üstündeki "öz" denen bataklığın baharda bir sarı zambak denizi gibi görünmesini de olağanüstü bir olay olarak anımsıyorum.

Öğrencilerin çoğu çayın öte yakasındaki köylerden geliyordu okula. Günümüzde Gazipaşa ilçesinin birer mahallesi olan Ekmel, Ebice, Bakılar, Çiftlik, Koru köyleri bile o günlerde çay ve yol sorunu nedeniyle hem birbirlerine hem de merkeze oldukça uzaktılar. Birkaç yerde çay olduğu halde köprü yoktu. Sadece öğrenciler değil her sabah halktan da çarşıya gelenler çok olurdu

o köylerden. Kışta yağmurlardan, baharda karların erimesiyle dolup taşan çaylarda her gün olaylar yaşanır, büyükler soyunarak, küçükler sırtta ya da eşekle geçerlerdi karşıya.

Ben o yaşta nasıl bir çevrede yaşadığımın ayrımında değildim kuşkusuz. Ama karşıda görünen o yerleri merak ederdim. Örneğin Azize ablanın dayısı Murat Ağaların, yani sınıf arkadaşımız Adviyelerin ak badanalı, kiremitli ve yemyeşil bahçe içindeki evlerini bizim evden her gün görürdük karşıdan, ama oraya hiç gitmemiştik. Bahar geldiğinde bu iki evin arasındaki çayın çevresi daha da yeşillenir, ara yerdeki ekin tarlaları kıpkırmızı gelincik çiçeğine keser, çay kenarlarında bin bir kokulu ve renkli otlar çiçekler olurdu.

Gazipaşa düzlük bir alandı. Çevresinde uzaklarda tepeler vardı. Bizim dağ köylülerinin nahiyeye geleceklerinde, "Alana gideceğiz" demeleri bundandı. Alanlardaki bu düzlüklere bol bol tahıl ekiliyordu. Narenciye dışında meyve olmuyordu o yıllarda. O taşıp giden çaylara karşın susuz bir yerdi Gazipaşa.

Sultan teyze kolay kolay başka evlere gezmeye gitmezdi. Onlara herkes gelir ama o gidemez, o kadar çok işi işçisi olurdu ki zaman bulamazdı. Nasıl olduysa bir gün çayın öte yakasındaki Bakılar'a, teyzenin kardeşleri Murat Ağalara ve Delişeker Ağa'nın evine gitmiştik hep birlikte.

Murat Ağa'nın kızı Adviye bizim sınıfta olduğu için ona söyledi Emişkadın, "Yarın anamla size geleceğiz" diye. O zamanlar cumartesi öğleye kadar da ders vardı. Oraya pazar günü gittik. Murat Ağa hep at üstünde gelirdi çarşıya. Onu gördüğümüzde Azize ile Emişkadın, "Murat dayım geçiyor" diyerek kenara çekilirlerdi. Ama o bize bakmaz, kurum kurum kurularak atını koşturarak geçer giderdi yanımızdan. Akşama evde, "Ana Murat dayımı gördük" derlerdi kızlar. Ben

bunu anlamazdım. Çünkü biz dayılarımızı gördüğümüzde ya bir şaka yaparlar ya da atlarına bindirip bizi biraz taşırlardı.

O pazar biz Murat Ağalara giderken, Nuriye abla, en küçük çocuk Celal ve bir de çiftçilerinin karısıyla evde kalmıştı. Teyze, Azize, ben, Emişkadın, Kamile birlikte gittik. Çok güzeldi oralar, çayın yanına varıncaya kadar gelincikleri kızarmış ekin tarlaları sanki cennet gibiydi. Çay kenarında değişik kokulu otlar vardı. Anason denen bitkinin kokusunu orada öğrendim. Ama çayın derinliklerine bakmaktan bile korkuyordum yine.

Adviye çoktan gelmiş, çayın öte yakasında bizi bekliyordu. "Kemal Ağam size eşek getirecek hala, bekleyin" diye bağırdı karşıdan. Adviye'nin beşinci sınıftaki ağabeyi Kemal biraz sonra eşeğe binerek geldi, daldı çaya. Eşek yukardan vurup aşağı doğru giderek çıktı bizim yakaya. Daha doğrusu su onu aşağı çekiyordu. Gel bakalım, dedi halası Kemal'e. Çevresinde biz kızları görünce, "Hala, sen hiç erkek doğurmasını bilmez misin?" dedi Kemal. "Fena mı, istediğini alırsın" dedi halası. Kemal Azize'ye baktı yan yan. Azize, "Takışma!" diyerek onun sırtına bir yumruk attı, sonra, "Ben çaydan yürüyerek geçeceğim ana" dedi. Çay masmavi dönüp duruyordu. Hepimize baktı Kemal, eşekle karşıya nasıl geçeceğimizi hesapladı. Sultan teyze, "Önce çocukları geçir Kemal" deyince ben arkaya kaçtım.

Emişkadın'la Kamile hemen atladılar eşeğe. Kemal paçalarını sıvadı, eşeğin başını çekerek onları karşıya bıraktı. Kendisi tekrar binip geri geldi, Azize'nin önüne çekti eşeği. O gene bir yumruk attı Kemal'e, "Ben kendim geçerim" dedi. Sultan teyze bindi, beni de kucağına aldı. Yine korka korka, yine öleceğimi düşünerek bindim eşeğe, gözlerimi yumdum. Sultan teyzenin kucağında bile kendimi güvencede duyumsamıyordum. Bir ara gözlerimi açtım, su gene dönüyor, eşek aşağı doğru gi-

diyor, Kemal de başını çektiği eşeğe uyuyordu. Bizi çayın karşısında indirip eşeği bir çocuğa verdi, taş atarak bahçede yitti gitti Kemal. O gittikten sonra Azize de paçalarını sıvayıp daldı çaya, bir solukta geldi yanımıza. Adviye bizi eve çıkardı. Onların da vardı çanişir denen, evden yüksek ve mastapalı bir odaları. Çardak da boydan boya mastapaydı.

Kemal, Murat Ağa'nın ölen karısının oğluydu. Adviye'nin anası, İnceağrı köyünden İzzet Ağa'nın kızı Nebibe Hanım'dı. Başında altınlı çiftişi gümüş tepelik, buğday benizli güzel bir kadın olduğunu anımsıyorum. Kadınlar evde otururken Adviye biz çocukları bahçeye götürdü. Onların evinde de vardı iş yapan, pamuk ayıklayan kadınlar. Murat Ağa atına binip çekip gitmişti. Bahçede neler yaptık, neler oynadık anımsamıyorum. Ama daha sonra evde büyük bir sofra kurulduğunu, başına birçok kadın ve çocuğun toplanıp yemek yediğimizi anımsıyorum.

Daha sonra yukarda başka bir eve geçtik. Orası Murat Ağa'nınki ya da bizimki gibi büyük ve çanişirli bir ev değildi. "Burası Şeker dayımgilin evi" dedi bana Emişkadın. İçeri girdik, Yörük çuhası elbiseli kır sakallı Şeker Ağa köşede oturuyordu. Bir de baktım bizim köye gelen Şeker Ağa değil mi? "Kızları çoğaltmışsın" dedi kardeşine. Karısına döndü, beni göstererek, "Bak bu çocuğa bizim bir çuval şeker borcumuz var. Şimdi sen ona bir topak ver birazını ödemiş olalım" dedi. Bana da dönüp, "Ama anana söyle, bir şekere bir kutu ceviz isterim" diye ekledi.

Yeniden Sultan teyzeye döndü, "Nasılsın bizim kız? Çok çalışıyorsun. Böyle giderse erkenden kocayacaksın, Sarı Mehmet bir kadın daha alacak, aklını başına topla, o kadar çok çalışma" dedi. Azize hemen atıldı. "Dayı ben babama laf söyletmem" dedi. Delişeker Azize'yi yakalamaya çalıştı, o kaçtı. Orada da bir süre oturduk.

Bir yemek daha yedik. Adviye hep bizimleydi. Kardeşi Esma daha küçüktü. Dönüşte Adviye de bizimle geldi çantasını alıp. Mektebe bizim oradan birlikte gidecektik. Buna izin vermelerine çok sevindi. Biz de sevindik. Altı kız olacaktık evde.

Bakılar köyünden Murat Ağaların, Deli Şeker Ağaların penceresinden, tepenin üstünden her yer daha güzel görünüyordu. Önümüzde duran denizi de yaklaşık iki kilometre mesafeden de olsa ilk kez bu kadar yakından görüyordum. Yanına daha hiç gitmemiştim. Sultan teyze Adviye'ye, "Anam git Kemal'e söyle bizi gene geçirsin de paçalarımız ıslanmasın" dedi. O da zaten hazırlamış eşeği. Yine Emiş'le Kamile'yi en önce geçirdi. Adviye ile Azize el ele paçalarını sıvayıp kendileri geçtiler. Sonra da Sultan teyze ile ikimizi geçirdi Kemal eşekle. İlk başta gözümü kapamadım ama yine çay dönmeye başlayınca ay! ay! diyerek kapadım gözümü. "Kamile kadar olamıyorsun!" dediler bana. Çay bitince hemen indim eşekten. Halasını indirmeden yola düştü Kemal. "Seni eve kadar götüreceğim hala" diyerek yürüdü. Eve yaklaşınca indirdi, eşeğe atlayıp döndü. Biz kızlar atlaya zıplaya tarlaların arasında kayboluyor, eve dönmek istemiyorduk nerdeyse. Murat Ağaların evi geride, çayın öte yakasında kalmıştı. Bizim evin renkli camları parlıyor, çevreye ışık saçıyordu akşam güneşinin de etkisiyle.

Teyze önden gitmişti. Biz kızlar, ekinliklerin arasından gelincik toplayarak, atlaya zıplaya gelip, tam evin ardına döneceğimiz sırada, evle Tapucuların bahçe duvarı arasında korkunç bir şeyle karşılaştık, geri geri kaçtık. Karşımızdan develi bir adam geliyordu. Adam eşeğin üstünde bitkin oturuyor, deve eşeğe bağlı ağır ağır yürüyor ama ağzı köpük saçıyordu. Adamın omzu kanlar içindeydi. Devenin adamı ısırdığı kolayca anlaşılıyordu.

Azize, "Kudurmuş bu deve, adamı ısırmış, bizi de ısırır kaçalım" diyerek bizi geri kaçırdı. Develi adam, ölü gibiydi eşeğin üstünde. Hiç ses çıkarmadan öylece ilerliyordu yolunda. Deve de arkasındaydı. Yük taşıyan bir deveciydi.

Renkli cam kırılınca

Ders yılı sonunun yaklaştığı günler olmalıydı. Okuma yazmayı iyice sökmüştüm. Köyümüzü, anamı babamı ve kardeşlerimi, köylüleri özlemekten başka bir tasam yoktu. Havalar ısınınca dut ağaçlarını, tarlalarda koşmayı daha çok özlüyordum. Hangi bayramdı anımsamıyorum, bayramlardan birinde babam beni atının terkisine bindirip köye götürmüş, üç beş gün sonra yine getirmişti ama ailemi ve köyü yine de çok özlemiştim.

Sultan teyze yumuşak, sevecen bir kadındı bana karşı. Büyük kızları Azize ve Nuriye ablalarımdı. Sınıf arkadaşım Emişkadın'la gerçekten kardeş gibiydik. Evin küçük kızı Kamile sanıyorum beş ya da altı yaşında, belki seneye okula gidecekti. Ailenin tek erkek çocuğu ve en küçüğü Celal üç dört yaşında filandı. O küçük kardeşi hepimiz el üstünde tutar ve sırtımızda taşır, yere koymazdık. Ana babaları da öyleydi. "Kimi alacaksın?" diye sorduklarında, "Pakize'yi!" derdi. Hayati ve Adile daha doğmamışlardı.

Böyle güzel güzel geçinip giderken bir gün beni bocalatan bir olay başıma geldi. Pencereleri renkli camlı, çanişire yakın bir yerde defterimi açmış resim yapıyordum. Kamile, ikide bir gelip ya defterimi çiziyor ya kalemimi alıyor benimle oynamak istiyordu. Ben onunla ilgilenmeyerek sözde resim çiziyordum. Eğer, "Gel sen de çiz" desem elbet hoşuna giderdi. Ama ben de öyle düşünemeyecek kadar küçüktüm besbelli. Beni rahat bıraksın, hayallerimle resimlerimle baş başa kalayım is-

tiyordum. Ama o hızla gelip, el vurup kaçıyordu beni arkasından koşturmak için. Son olarak da elimden kalemimi aldı hızla kaçtı çanişire doğru. Ben de arkasından koşacaktım ki şırank diye bir cam sesi geldi. Kamile, çanişirin penceresindeki renkli camlardan birine çarpmış, cam kırılmıştı.

Herkes oraya koşuştu. Kamile köşede çığlık çığlığa ağlıyor, oraya buraya kaçıyordu dövecekler diye. Ama yakaladılar sonunda. Babası döverken camı benim kırdığımı söyledi. O kadar şaşırdım ve Kamile'nin ciyak ciyak ağlamasına o kadar acıdım ki, "Hayır ben kırmadım, o kırdı!" diyemedim, dilim tutulmuştu sanki. Zaten sormadılar da sanıyorum. İkimizin kırdığımızı sandılar. Sarı Mehmet dayı onu bıraktı, bana döndü, dövmedi ama "Babanın evinde var mı bakalım böyle bir cam?" gibi bir söz söyledi. Sultan teyze hemen koştu, beni kucağına aldı, kocası dövecek sanarak. Kafamı onun kucağına gömüp hıçkırarak ağladım. Sanıyorum babamın adını geçirdiği, "Evinizde var mı?" dediği için ağlıyordum. Sultan teyze, kocasına kızdı. "Bir kazadır olmuş işte, emanet çocuğun gönlünü kırdın" dedi beni kucağında sıkarak, ben daha çok hıçkırdım. Nuriye abla da Kamile'yi kolundan tutup uzaklaştırdı babasının yanından. Babalarından öyle korkarlardı ki babamdan korkmayan bir çocuk olmama karşın ben de korkardım Sarı Mehmet dayıdan.

Sonra Nuriye abla beni de kolumdan tutup öteki odaya götürdü. "Ağlama ablam, babam sinirlidir biraz, şimdi öfkesi geçer senin gönlünü alır" dedi. Ona ağlayarak, "Ben yerimden hiç kalkmamıştım, Kamile'yi dövmesin diye ses çıkarmadım" diye anlattım. Bu sefer Nuriye abla çok üzüldü, Azize'yi çağırdı ona anlattı benim neden konuşmadığımı. Azize beni kucakladı. Zaten arada ben olmasam babasının Kamile'yi daha çok döveceğini, bir yerlerini kıracağını söyledi. "Ah o ya-

muk, mektebe başlasa da Başmuallim kulaklarını bir çekse, nasıl uslanır" dediler. Çocuğun hiçbir yeri yamuk olmadığı halde kızınca yamuk derlerdi Kamile'ye.

Bir iki gün beni görünce kaçar gibi yüzüme baktı Kamile. Aramızda tuhaf bir duygu yakınlığı gelişti sanki. Öyle söylediği için ona karşı kötü bir duygu beslemiyordum. O da sanki kendisini kurtardığım için bana minnettar gibi bakıyordu. Birkaç gün sonra Sarı Mehmet dayı gönlümü aldı, birkaç sözle.

Bu olaydan sonra köyü iple çekmeye başladım. Babama, Kamile ile ikimiz oynarken camın kırıldığını söylemiş Sarı Mehmet dayı. Babam bana sormadı. Köyde anlattım onlara gerçeği. "Küçücük çocuk neleri karşılamak zorunda kalıyor, kolay mı el yanında okumak!" dedi anam. "Ama onların işi de zor, elin çocuğuyla uğraşmak da kolay değil" dedi kendi kendine. Ancak, "Babanın evinde var mı bakalım öyle bir cam?" dediğine kızdı. "Allah onları orada yaretmiş, bizi de bu dağ başında. Orada otursak bizim de renkli camımız olurdu" dedi anam öfkesini dışa vurarak. Babam güldü, "Sen renkli cam gördün mü hiç?" dedi. Çünkü bizim köy evlerinin penceresinde cam yoktu. "Niye görmeyecekmişim, yanan evin pembe yeşil billurlarını unutmadım, öyle bir şey olmalı. Görmesem de bilirim ben!" dedi anam.

Uygarlığın kekliği

Suçiçeği çıkardıktan sonra babam beni daha çok yokluyor, daha çok öteberi getiriyordu. Alanya'dan köyleri dolaşmak için geldiğinde ve dönerken eve ya da okula uğrayarak beni görür, artık çok az kaldığını, yakında köye gideceğimizi, bu kez beni kendisinin götüreceğini söyler, "Ne getireyim?" diye sorardı. Beklentilerimin yiyecek filan değil "uygarlığa" dair şeyler olduğunu bilir-

di babam. Son olarak sorduğunda da "Yeni bir şey!" demiştim.

Tatile birkaç gün kala babam yine geldi okula. Teneffüste beni başöğretmen odasına çağırmışlardı. İlk geldiğim gün yaptığı gibi, Hüsnü Bey, "Gel bakalım" diyerek elimden tuttu. Sınıf öğretmenim olan eşi ve babam da yanındaydı. Bana sınıfımı geçtiğimi, babamla köye gidebilmem için birkaç gün önceden izin verdiğini söyledi. Zeynep Muallime de, "Çalışkan bir kız olduğu için ben de izin verdim" dedi. Babam, çarşıdaki işlerini görüp okul çıkışında eve beni almaya geleceğini söyleyerek oradan ayrıldı.

Hemen Emişkadın ve Azize ablaya koştum. Okul çıkışında babamın beni evden alacağını söyledim. Dersten sonra birlikte eve giderken Azize abla, "Ablam, seneye gene bize geleceksin bak. Ben ev kızı olacağım için Emişkadın'la ikinizi çok çalıştıracağım" dedi. Onlardan ayrılacak olmanın bende de bir duygusal durum yarattığını ilk kez anlayarak tuhaf bir çocukluk burukluğu yaşadığımı anımsıyorum. Onlara alışmıştım. "Bana ne, aileme gidiyorum" demek yerine, adını bilemediğim karmaşık şeyler duyuyordum. Bunun bir nedeni de eve geldiğimizde Sultan teyzenin gideceğimi duyduğunda, "Ben şimdi kızlarımdan birinin gidişine nasıl dayanacağım" diyerek bana sarılması ve gözlerinden yaş gelmesiydi belki. Kamile bile çevremde dönüyor, gitme diyordu.

Nuriye abla giysilerimi küçük bir bohçaya topladı. Çantamla birlikte babamın heybesine koyduk. Babam heybesinden onlar için getirdiği hediyeyi bıraktı. Baktım bana da verecek mi diye, evde vereceğini işaret edince sustum. Sultan teyze de heybeye hediye koymak istedi ama babam hayvanın yükü artar diye istemedi, "Başka zaman" dedi. Anlatmıştım, babam kır atını gözünden bile korur onu yormak istemezdi. Beni de ikinci kez böyle terkisine bindirerek götürüyordu.

Akşamüstü çaydan kolaylıkla geçtik. Atın üstünde başım dönmesin diye gözlerimi yine kapadım. Öteki çayı da geçtikten sonra anamın İnceağrı köyündeki Ayşe teyzesinin evine vardık. Babam ona hala derdi, yayla komşumuz da olduğundan Ayşe teyzeyle ben çok yakındım. Bir de komiklikler yaptığı için biz çocuklar ondan hoşlanırdık. Güzün okula gelirken de uğramıştık ona. Beni görünce şaşırdı, "Artık şeytandan korkmaz bu, ben ne yapacağım?" dedi. Babam heybeyi alıp atını ağaca bağladı, Ayşe teyze bir komşusunu çağırıp atı ahıra götürttü. Zaten akşam vaktiydi, önümüze sofra serdi, yemek koydu. Anamur unundan darı çöreği vardı. Babam da ona getirdiği helva ekmeğini bir de ısmarladığı kınasını verdi. Babam onun armağanını çıkarırken bana ne getirdiğini sordum. Meraktan çatlamıştım çünkü. "Evde çıkarsak olmaz mı?" deyince Ayşe teyze, "Çocuğa bir şeytan işi getirmişsen çıkar biz de görelim" dedi.

Küçük bir kutu getirdi babam ortaya. Kutudan küçücük bir kuş çıktı. Ayşe teyze küçük kuşu görünce, "Allah yetiş... Allah yetiş, işte tam şeytan işi, sürmeli bir keklik" dedi. Babam ona güldü, "Hâlâ nasıl da bulursun böyle benzetmeleri" diyerek. Küçük kuş gerçekten de bir kekliğe çok benziyordu, alaları ve biçimiyle. Dahası onun marifetini görünce ikimiz de daha çok şaşırdık. Kuşu bir anahtarla kurunca yemek yediğimiz tahta sininin üstünde tıkır tıkır dolaşıyordu. Buna o kadar çok sevinmiştim ki yemeği filan bırakıp durmadan onu anahtarla kurup, köyde çocuklara göstermeyi hayal ediyordum. Ama köyden önce, Ayşe teyzenin akşam oturmasına gelen komşularına gösterdim. Sultan kadın ve çocukları geldiğinde, "Göster şu şeytan işi kekliğini çocuklar görsünler" dedi.

Biraz sonra çocuklar değil birkaç adamla kadın geldi babamla sohbet için. Onlar da çocuklar kadar merakla

izlediler kuşun kurulunca keklik gibi yürüyüşünü. Kadınlardan biri "Kadir Mevla'm nelere kadir, tenekeyi yürütüyor işte" dedi. Bir adam ona güldü, "Kadir Mevla'm olur mu kız, bu insan işi, akıl işi, askerlikte çok var böyle işler" dedi. Kadın da, "İyi ya, insana da aklı veren o değil mi?" diye yanıtladı onu. Ayşe teyze de, "Şeytan işi şeytan!" dedi yeniden. "Kim benzetebilir el yapısı kuşu bir kekliğe bu kadar. Şeytan benzetebilir" dedi. Onlar konuşurken ben durmadan kuşu kurup sininin üstünde yürütüyor, durunca yeniden kuruyordum. Gerçekten de bir keklikti elimdeki kuş. Bizim sekide tutacağım diye durmadan peşlerinden koştuğum, tutabileceğimi sandığım anda kaçırdığım kekliklerden biriydi sanki. Sanki onlardan biri elimin altındaydı artık. Bozulur da köyde çocuklara gösteremem diye korkumdan artık kurmayı bırakıp kutusuna koyup kaldırdım heybeye.

Derken bir grup komşu daha gelmez mi. Ayşe teyze, "Hadi şu şeytan işini bir kur, onu görmeye geldiler" dedi. Hemen kurup koydum sininin üstüne. Onlar da şaşkınlıkla izlediler. Babamla konuşmaya gelmiş olmalarına karşın konuşma yerine kuşa bakıyorlar ve kuş üstüne, keklik üstüne birçok şey söylüyorlardı. Sonuçta kadınlardan biri, "Kaldırın şunu, Şavkı dayıyla biraz laflaşalım" deyince kaldırdım ve bir daha çıkarmadım.

O gece orada kalıp, ikinci gün öğleye doğru köye vardığımızda bizi yolda görenler peşimize takıldılar. Geçen yıllarda mektepli gelmiş diyerek Kır Ahmetlere gittikleri gibi hepsi bizimle eve geldiler beni görmek için. Sordular, mektep nasıl bir yer, okuma nasıl bir şey. Yalnız çocuklar değil büyükler de beni özlemişti. Onlar benimle konuşmak isterken, anam, Gelin teyzelerim filan bana sarılmak isterken ben hemen heybeden uygarlığın kekliğini çıkardım, kurduğum keklik tahtada yürümeye başlayınca, çocuklar yakalamak için ellerini

uzattılar. Kadınlar, kızlar gülüştüler. Durmadan yineledim. Onlar da her seferinde ilgiyle baktılar.

Yeni sınıf, yeni aile: Kolcu dayılar

O yaz tatilinde köye döndüğümde, daha önce Sadettinlere yaptıkları gibi başıma toplanıyorlar, oralarda mektepte ne var ne yok soruyorlar, kadınlar giysilerime bakıyorlardı, yaban biçimi nasıl oluyor diye. Giysilerimde öyle çok bir değişiklik yoktu oysa. Anamın ve Sultan teyzenin diktiği entarilerim vardı sadece. Ama köylülük işte, Huydana eteğimi kaldırıyordu, "Yabancılar kısacık bir don giyerlermiş doğru mu?" diye.

Çantam elimden düşmüyor, alfabeyi, okuma kitabımı yeniden yeniden okuyordum. Babamın Alanya'dan getirdiği ikinci sınıf kitabını okumaya çalışıyordum. Kimi zaman Cavat da geliyor, "Ben mektebe gitmeyeceğim, orada çok acıkıyorum" diyordu. Birinci sınıfta kaldığı için ailesi onu okula göndermekten caymıştı.

İkinci sınıfa geçtim ya, babamı zorladım bitişik yazıyı bana öğretmesi için. Kendi yazısıyla muallimin yazısının aynı olmayacağını, bu yüzden ondan öğrenmem gerektiğini söyledi. Ama baktı ki çok istiyorum, sadece harfleri yazdı defterime özenerek. O yazının yazıldığı süt beyaz defter sayfası hâlâ aklımda. Bembeyaz çift çizgili sayfaya sabit kalemle yazmıştı. Sabit kalem bambaşka, kanlı canlı bir kalemdi sanki. Ama onunla yazılanlar silinemezdi. Oysa biz yanlış yazdıklarımızı sık sık silerdik. Biraz su damlayınca ya da tükürükleyince morlaşırdı sabit kalemle yazılanlar. Babam defterime benim ve kendinin adını da yazdı el yazısıyla. Sabit kalemle yazılmış, eğik bir yazıydı, güzeldi babamın yazısı. Çantamı ortaya döker o sayfaya bakarak el yazısı çalışırdım.

İnsanın köyünde mektep olsa, kendi evinden gidip gelse, kendi öz evinde ders çalışsa ne kadar rahat ola-

caktı. Bu nedenle durmadan ders çalışıyordum sanıyorum. Başka aile iyi olsa bile zordu. Cavat gibi okula göndermezler diye bu konuyu konuşmuyordum bizimkilerle.

O yıl hangi yaylaya göçtük, yazda güzde neler oldu pek anımsamıyorum. Okul zamanında Gazipaşa'ya kiminle gittim, bunları da anımsamıyorum nedense. Yaylada konuştular anamla babam. Sarı Mehmet dayının hanımı Sultan teyze bir çocuk daha doğurmuş ya da doğuracakmış. Ev iyice kalabalık olacakmış, ne konuştularsa bana bunları söylediler, ikinci sınıfta, onların yakın komşusu Kolcu dayılarda kalacağımı, gene Emişkadın'la birlikte okula gideceğimi söylediler.

Kolcu dayıları tanıyordum. Önceki ailemle iyi komşuluk ilişkileri vardı. Çocukları yoktu Kolcuların. Dayımın kızı Münevver de onlarda kalmıştı Gazipaşa'da okurken. Kolcu dayı, telgraf direklerine bakan biriydi. Karısı Fatma teyze temiz paktı, güzel giyinirdi. Büyükçe eski evleri içinde yalnız oturuyorlardı. Kimi zaman yatılı konukları olurdu. Evlerinde pamuk burulur, çark eğrilir, çurfalık dokunurdu. Sarı Mehmet dayılara birkaç kez gelmişlerdi, bir akşam da biz onlara gitmiştik. O akşam Emişkadın'la ikimiz orada uyuyup kalmışız, kaldıramamışlar. Sabahleyin uyandığımızda kendimizi onun evinde bulunca şaşırdık. "Evinizde kız çok ya, sizi bana verdiler" diye şaka yapmış, eve giderken ellerimize birer dürüm vermişti teyze.

Böylece ikinci ailem Kolcu dayılarda yaşamaya başladım. Fatma Hanım yeni teyzemdi. "Kimin bu kız?" diye sorduklarında, "Kimin olacak, benden başka kadın mı var bu evde?" derdi. Evleri büyüktü ama harap duvarları, eskimiş tahtalarıyla ihtiyarlamış bir yapıydı sanki. İçi dışı sıvalı ama sıvaları dökülüyor, kimse el sürmüyordu. Üç büyük odalı, tavanları yüksek bir evdi. Yaşamları ve eşyaları köydekinden çok farklı değildi.

Mutfak ve oturma odası olarak kullanılan yerde kışın soğukta Cemile'yle ikimiz yatardık. Cemile yatılı gelen bir akraba kızıydı. Yatağı yorganı gündüz güzelce dürüp yüklüğe kaldırıyor gece indiriyordu. Benim köyden gelen küçük yorganımı da katlar kaldırırdı. Ama yattığım minder yerde kalırdı. Cemile yokken Fatma teyze beni kendi odalarında yatırıyordu. Bu benim için zor olmakla birlikte, tek odada korkacağım için hoşuma da gidiyordu. Çünkü sadece köyde değil burada da karanlık odalarda, yalnız yerlerde kaldığımda çevremi cin şeytan sardı sanıyordum. Bu ev böyle şeyler çağrıştıran bir evdi zaten.

Odalardan biri kiler gibiydi. Pamuk, zahire vb. tüm öteberilerin bulunduğu bir yerdi. Öteki odada da kapı yanında çurfalık, baş köşede çark, yan tarafta çıkrık vardı. Fatma teyze pamuğu önce çıkrıkta burup, çekirdeklerini çıkarıyor, sonra dulup[58] atıp akşam otururken senitin üstünde kalem gibi fitiller yapıyor, onları çarkta eğirince iplik oluyor, sonra da çurfalıkta dokuyordu bizim köyde yaptıkları gibi. Onlar da çıra değil gaz lambası yakıyor, çırayı sadece ateş yakmada kullanıyorlardı.

O evin anımsadığım yerlerinden biri de çardağıydı. Tahtaları eskimiş güzel bir çardaktı. Tuvalet de evin sol yanında gözden ırak bir yerdi. İçine güneş girerdi. Yerleri ve duvarları tahtaydı. Bir de el yüz yıkama yerindeki sabun yeri bana yüksek geldiği için Kolcu dayı benim için ayrıca küçük bir tahta çakmış, üstüne küçük bir sabun koymuşlardı.

Kolcu dayı bıyıklı, şişman bir adamdı. Benimle çok konuşmazdı ama hep gülümserdi, "Kızımız nasıl bakalım?" derdi, ben de "İyi" derdim. Potinlerimi diken Şükrü Efendi'nin eşi Ayşe Hanım, Fatma teyzenin kız

---

58 Dulup: Atılarak eğrilmeye hazırlanmış yün ya da pamuk.

kardeşiydi. Bize yakın oturuyorlardı. Kızları Ayhan küçücüktü sanıyorum. Bir de Akseki'de bulunan Esma ablası vardı Fatma teyzenin. Kocası Sıtmacı Hazım Bey'di. "Gelecek yıl buraya geleceğiz baldız" diyordu Fatma teyzeye. Oğulları Lütfi okumayı sevmiyor, yaramazlık yapıyordu. Akseki'deki öğretmen, "Çocuğunuzu da götürün giderken, belki iyi gelir" demiş. Benden daha iri bir çocuktu. Benden bir yaş büyükmüş ama o küçük bir çocuk gibi davranıyor, ben de büyük bir kızmışım gibi duruyordum. Lütfi durmadan anasını babasını uğraştırıyor, onlar da Lütfi ne derse yapıyorlardı. Çişi gelince annesinin önüne dikilip, "Anne egem var" diyerek donunu çıkarttırır, ortalıkta çıplak dolaşırdı.

Onlar bir süre kalıp gidince Alanya'dan Kolcu dayının akrabası Cemile gelmişti. Önceki evdeki Nuriye ablam gibi Cemile de bu evdeki ablam olmuştu. Gitmesini hiç istemezdim.

İki sınıf bir arada

Artık okulda birçok şeyi iyi anlıyordum. İkinci sınıf öğretmenimiz Şemsi Bey üçlerle bizi aynı sınıfta okutuyordu. Karşı odadaki birinci sınıfın öğretmeni yine Zeynep Hanım'dı. İki odanın arasında başöğretmen odası ve küçük bir giriş salonu vardı. Başmuallim odası aynı zamanda öğretmen odasıydı ve müze dolabı da orada dururdu. Dördüncü beşinci sınıflar bizim sınıfın bitişiğindeydi ama onların kapısı dışardandı. Üç basamak taş merdivenle girilirdi oraya. Onların öğretmeni yine Başmuallim Hüsnü Bey'di.

Şimdi düşünüyorum da bu yapı çok güzel bir okul modeliydi. Özellikle dördüncü ve beşinci sınıfların kapısının dışarıda olması okulda büyük bir rahatlık yaratıyordu. Artık mektebimin odalarını, içindekileri, kimin nerede olduğunu çok iyi biliyordum. Okumayı iyiden

iyiye sevmeye başlamıştım. Çevreye de alışmıştım. Aileden uzaklık zordu ama okulda olanlar güzeldi.

Şemsi Bey bizimle ders yaparken üçlere yazma ve ders çalışma ödevi veriyor, onlara ders verirken biz ödevlerimizi yapıyorduk. Kimi zaman öteki sınıfın dersine aklımız kaydığı oluyordu ama kendi kendimize çalışmak da güzeldi. Beden eğitimi, müzik, resim, yazı derslerini birlikte yapıyorduk. Resim ve yazıyı bazen de öteki sınıfa dersi olunca kendimiz yapıyorduk bize verdiği konuda.

Şemsi Bey yaşlıca, ince ve kıvrak bir adamdı. Sokakta yuvarlak şapkasını giyerdi. Daracık, çizgili bir elbisesi vardı. Kravat takardı. Ders dışında az konuşan, belki az gülen biriydi. Ama çocuklar onu güldürmesini bilirlerdi. Sorularına doğru yanıt veremeyen ya da o ders verirken başka şeylerle uğraşanlara tahta silgisini hızla fırlatırdı, uzakta bile olsa. Silgiyi fırlattığı çocuk, kaçmak korunmak için başını sıranın altına sokar, sonra silgiyi alır Şemsi Bey'e götürürdü. Şemsi Bey çocuğa, sanki kafasını sıranın altına sokmakla iyi etmiş gibi gülerdi. Silginin çocuğa dokunup dokunmaması önemli değildi onun için. Önemli olan silgiyi fırlatmasıydı sanki. Dokunsa da silgi keçeden olduğu için acıtmıyordu ama tahtası da vardı.

Üçüncü sınıftaki Korulu çocuklar, silgiyi daha da yumuşak hale getirmek için bir çözüm bulmuşlardı. Bir öğrenci silgiyi akşam evine götürüp keçenin kaplandığı tahta parçasını atmış, içine eşeklerinin keçesinden kestiği sert bir parçayı koymuş, sadece keçeden sağlam bir silgi yapmıştı. Öğretmen gelmeden önce silgiyi birbirlerinin kafasına atıp dururlar ama hiç acıtmadığı için hoş bir oyun olurdu. Silginin değiştiğini anladı Şemsi Bey ama hiç belli etmedi. Silgi fırlatmayı da hiç bırakmadı. Artık kimsenin silgi korkusu kalmamıştı.

Üç oğlu vardı Muallim Bey'in. Büyük oğlu Rasim şişmancaydı, beşinci sınıftaydı. Ortanca Halil sanıyorum dörtteydi. En küçük Necati daha okula gitmiyordu ama gelip her yere girer çıkardı. Tek girip çıkmadığı yer bizim sınıftı. Bazen teneffüste gelir arkada çocuklardan birinin yanına otururdu. O sırada zil çalmışsa kaçardı babası gelmeden. Eğer kaçmadan yakalarsa, Şemsi Bey ona da silgi fırlatırdı. Böyle durumlarda çocuk bir öğrencinin arkasına saklanır ya da küçük bir fare gibi sıçrar giderdi.

Eşi Nayime Hanım kimi zaman okula gelir, Muallim Bey'e yemek getirirdi. Zeynep Hanım'la biraz laflaşır, Necati'yi kolundan tutar çekerek götürürdü. Çocukları yemek için evlerine giderlerdi. Bizim köyden Cemiş teyzenin beşinci sınıftaki büyük oğlu Sadettin de onlarda kalıyordu. Öğretmenin evinde kalmak bir ayrıcalıktı ama belki daha da sıkıcıydı. Şemsi Bey, Sadettin'in babası Hasan Efendi'nin askerlik arkadaşıydı sanıyorum. Ama Sadettin'in küçüğü Ahmet Ağa'nın okul yaşamıyla ilgili bir şey anımsamıyorum nedense. Belki de benim geldiğim yıldı, o üçüncü sınıftan ayrılmıştı.

İkinci sınıftaki yeniliklerden biri, önce küçük harflerle biraz çalışıp sonra el yazısına geçmemizdi. El yazısı çok başkaydı. Ben yazın köyde babama yazdırıp biraz çalıştığım için zorluk çekmedim. Ama babamın dediği gibi öğretmenin el yazısı başkaydı. Kısa sürede, öğretmen gibi yazmayı öğrendim. Şemsi Bey'in yazısı çok güzeldi. Tahtaya itina ile yazdığı yazılara benzeterek yazmazsak ya da biz de onun gibi itina etmezsek kızar silgiyi fırlatırdı yine. "Ne var yazamayacak, ben de yeni öğrendim, zor bir şey değil ki" derdi. "Ben de yeni öğrendim" demesine öğrenciler gülünce, "Bunu anlamazsınız evet, yeni yazıyı birkaç yıl önce öğrendim" derdi. Biz de ağır ağır ve dikkatli yazar, kötü olmuşsa hemen silerdik görmesin diye. İlk günlerde biraz küçük harfle yazdırmış bizi hemen bitişik yazıya geçirmişti.

Birinci sınıftaki yazım da güzeldi. Çünkü Zeynep öğretmen güzel öğretmişti. Tatilde biraz çalışmış olsam da yazımın güzel olmasını ilkokul öğretmenlerimin yazılarının güzel olmasına ve yazı derslerine borçlu olduğumu düşünüyorum. Öğretmenlerimizin matbaadan çıkmış gibi güzel, kendine özgü yazılarına benzetmek için nasıl da uğraşır, dikkat ederdim yazarken. Benzettiğimi, benzediğini anlayınca sevinirdim.

Ben de bereli kız oldum!

Küçük hanım bere giymiş başına
Yan yatırmış düşürmüş sol kaşına

Okuma kitaplarında bereli kız resimleri vardı. Ama ben bereyi birinci sınıfa yeni geldiğimde, cumhuriyet bayramında nahiye müdürünün törene katılan modern etek ceket giyimli kızlarının başında görüp öğrenmiştim. Küçüğü, daha dolgunca olan Hüsniye beresini yan yatırmıştı. Ablası Hesna daha zayıftı. Törende durmadan onların beresine bakıyordum. Telgrafçının kızı, üçüncü sınıftaki Naciye'nin de vardı beresi, o da giymişti bayramda. Ama bayram topları atılınca korkudan ağladı Naciye, muallimenin kucağına sokuldu. Onu başında beresiyle ağlayan bir kız olarak anımsıyorum.

Babama bayramı anlatırken ilk söylediğim, Naciye'nin ve nahiye müdürünün kızlarının bereleri oldu. Azize abla, onların elde örülmüş bereler olduğunu, kızlar için Alanya çarşısında bereler satıldığını, ama isteyince babasının kendisine kızdığını söylemişti. Gerçekten de okulda kimsede bere yoktu. Cibayetçinin kızlarının bile işlemeli gazmirden[59] okul elbiseleri vardı ama

59 Gazmir: Bir çeşit ince keten kumaş, kaşmir.

bereleri yoktu. Bere hevesim hep içimdeydi. Bunu da modernleşme olarak görüyor, istiyordum. Kitaptaki bereli kızlara bakar özenirdim.

Babam yine bir gün Alanya'dan gelirken beni görmek için okula uğramıştı. Atından inmemiş, Hüsnü Bey'le bahçede konuşuyordu. Hüsnü Bey beni sınıftan çağırtınca koşarak gittim yanlarına. Babam Alanya'dan bir bere getirmiş. Lacivert kumaş üstüne sarı şeritleri olan izci biçimi bir bereydi. İlk kez böyle bir bere görüyordum. Kitaptakine benziyordu. Başöğretmen beremi başıma taktı güzelce, sonra da beni havaya kaldırıp atın üstüne babamın kucağına oturttu. Bahçenin öbür ucuna doğru gittik babamla, konuştuk. Sonra beni geri getirip attan indirdi, yoluna gitti. O sırada dışarı çıkma zili çaldı. Çocuklar başıma toplandılar, beremi görünce gülüştüler. Okulda böyle bereli bir kız yoktu. Derse girdiğimizde sınıfta çocuklardan beremi elimden kapıp giyenler oldu. Bere tekrar bana dönünce hemen çantama koydum.

Akşamüstü birlikte eve dönerken Emişkadın yolda, "Bereni giy de Fatma teyze şaşırsın" dedi. Evin yakınına gelince çantamdan çıkarıp giydim. Çok güzel, kitaplardaki gibi gerçek bir okullu kız olduğumu, hatta Cemile'nin anlattığı peri kızı gibi olduğumu düşünüyordum. Berem başımda eve gelince beni gören Fatma teyze, "Ay benim kızıma babası bere de getirmiş, kitaptaki kızlara benzemiş" diyerek beni sevdi, "*Küçük hanım bere giymiş başına*" diye şarkı söyleyip oynamaya başladı. Biliyormuş babamın bana Alanya'dan bere getirdiğini. Ona da uğrayıp bir şeyler vermiş.

Bir süre özenle giymeye çalıştım yolda sokakta beremi. Ancak başkasında olmadığı için çok giymez, çantamda taşırdım. Zaten öteki kızlar da sadece bayramlarda giyerlerdi.

"Türkan'ın Temizliği"

Ellerime yüzüme bir bakınız ne pembe
Hiçbir leke hiçbir kir görmek mümkün değildir.

Bu sözler kitabımızdaki bir şiirin başında yer alıyordu. Yanında çok güzel bir Türkan resmi vardı. Şiiri okurken, o güzel kızın ağzından gerçekten böyle güzel sözler döküldüğü duygusuna kapılırdım. Evde sesli olarak "Türkan'ın Temizliği..." diye okumaya başladığımda Fatma teyze kulak kesilir beni gizlice dinlerdi. Onun dinlediğini anlar, şiiri okur giderdim aşağı doğru.

Bir gün Fatma teyze yanıma geldi okurken, kitaptaki resme baktı, "Bu muymuş Türkan Kız, benim kızım da böyle güzel, böyle temiz" dedi. Başka kızı olmadığına göre benden söz ediyordu. Ama gerçekten öyle miydim? Değilse bile madem o öyle diyor, ben de öyle olmalıydım.

Okuldan geldiğimde potinlerimi, çoraplarımı çıkarttırır, elime küçük sabunumu verir, "Hadi bahçedeki suyun başına git, ellerini yüzünü çoraplarını tertemiz yıka, Türkan kız gibi ol!" derdi. Önce çoraplarımı, sonra elimi yüzümü çarpa çarpa yıkar, ayaklarımı da ovar sabunlardım. Çoraplarımı çardağa asardım. Fatma teyze elime yüzüme bakar, "Türkan kızdan daha temiz benim kızım" derdi. Buna öyle alışmıştım ki yapmazsam bir şey eksik kalmış sanır, yapınca da rahatlardım. "Bak çorapların, potinlerin de hiç kokmuyor" derdi Fatma teyze. "Sabuna hiç acıma, oynaya oynaya köpürt suyun başında" derdi. Köpüğü üfleyerek balon da yapardım. Bunu öğrenmiştim. Yemekten sonra da yıkatırdı elimi, kimi zaman yıkarken benim elime su dökerdi temiz olsun diye.

"*Ellerime yüzüme bir bakınız ne pembe...*" sözleri beni öyle etkilemişti ki durmadan elimi yüzümü sabunla yıkar, yıkadıkça meydana gelen pembelik için

sevinirdim Türkan Kız gibi oldum diye. Sadece evde değil okulda da "uygarlığın tulumbasından" su basan birini gördüm mü hemen koşar, ellerimi tulumbanın altına tutar yıkardım. Kimi zaman ellerimin iyice tahriş olduğunu anlamaz, pembelik için buna katlanırdım. Fatma teyze beni kendisi yıkardı. Ama çok sıcak su kullanır, canımı yakardı. Sıcak sudan yanınca "Ay ay ay!" dediğimde, "Başka kızlar gibi bitlenmeyesin diye böyle yapıyorum" der, eğri bir bıçakla tırnaklarımı da keserdi.

Okulda hafta başında bahçede sırada iken bit muayenesi yapıldığını, kızların başını ve yakalarını Zeynep Muallime'nin muayene ettiğini anımsıyorum. Sınıfa girince de ellerimizi ve mendillerimizi sıranın üstüne koyardık, mendil ve tırnak muayenesi yapardı öğretmen. Tırnakları uzun olan Korulu çocukların eline bir cetvel vurur, "Yarın görmeyeceğim" derdi Şemsi Bey. Mendillerimizi kirlenmesin diye kullanmaz, kitabımızın arasında saklardık öğretmene göstermek için. Öğretmen mendili olmayanlara aldırış etmez ama tırnağı uzun ve kirli olanlara cetvelle vurur, ikinci gün yeniden bakardı.

Sonra başlardık "Türkan'ın Temizliği" parçasını okumaya. Kimi çocuklar okurken ötekiler gülüşürdü. Öğretmen kızınca da, "Muallim Bey onun elleri temiz değil ki" derlerdi. Çünkü kış aylarında çoğu öğrencinin elleri çatlamış olurdu. Hepimiz ezberlemiştik "Türkan'ın Temizliği" parçasını. Başöğretmen Hüsnü Beylerin beşinci sınıftaki kızları Türkan'ı anımsardım bu parçayı okurken. O bembeyaz, eli yüzü temiz bir kızdı.

Ancak kış günlerinde kimi zaman kuru soğuklarda ellerim çatladığı için beni de suyun başına temizlenmeye göndermezdi Fatma teyze, "Evde yıka, derin bile pembeleşti nerdeyse" derdi.

Başka bir okuma parçası da "Karga Karga"ydı:

Karga karga gak dedi
Atla dala bak dedi
Ben bilirim kimi sever
Altın Paşayı sever
Altın Paşa konakta
İncir üzüm tabakta...

diye sürüp gidiyordu bu parça.

Ders çalışmak için bizim sınıftaki Kız Yaşarlara gitmiştim bir gün. Sınıfımızda iki Yaşar olduğu için ona Kız Yaşar, ötekine Erkek Yaşar derlerdi. İki örgülü saçı olmasa Kız Yaşar da erkek gibi bir kızdı aslında. Sesi bile kalındı. Kız Yaşarlar yoksuldular. Bize yakın bir saz kulübede otururlardı. Sadece ana babası ve kendisi vardı ailede. Anası sarı benizli sessiz bir kadındı. Babası Yusuf Koca yaşlı biriydi. Başka kimseleri yoktu sanıyorum.

Bahçelerinde biraz oynadıktan sonra saz evlerine girip kitaplarımızı okumaya başladık. Kız Yaşar, "Karga Karga"yı ezberleyebilmişti nasıl olduysa. Kalın sesiyle durmadan okuyordu. Yüzü hiç gülmeyen anası, Kız Yaşar "Karga Karga"yı okudukça gülmekten kendini alamıyor, "Bu nasıl okumadır?" diyordu.

Biz çalışırken Elif Alisi'nin anası geldi. Elif, o kadının adı olmalıydı. Oğlu Ali'ye Elif Alisi derlerdi. Kaşlar mahallesinin ağabeyi bir delikanlıydı Ali. Belki bu yüzden, anasına da Elif Kadın değil Elif Alisi'nin Anası derlerdi. O gelince, Kız Yaşar'ın anası, "Hadi bakalım karga gibi bir daha ötün Elif aba dinlesin" dedi. İkimiz bir ağızdan okuduk "Karga Karga"yı. "Bir şey anladımsa Arap olayım" dedi Elif Alisi'nin anası. Ama o da kahkahalarla güldü.

Cemile'nin masalları

Cemile gelinlik bir kızdı. Alanya'daki üvey anasından kurtulup arada bir buraya Kolcu dayısıgile gelirmiş. "Cemile mi geldi gene?" derlerdi Fatma teyzeye komşuları. "Aman gelsin, dolumuzu esmiyor ya gelsin, burası da onun evi" derdi Fatma teyze. Onun gelmesinden hoşnut olurdu. Bana olduğu gibi ona da kendi kızıymış gibi davranırdı. Bana ablalık yapardı Cemile. Okuldan gelince önlüğümü, çantamı eve bırakır, Cemile ablayla bahçenin ortasından akan hendeğin başına giderdik ya da o kuyudan su çeker birlikte taşırdık.

Cemile ile biz mutfak ve oturma odası olarak kullanılan yerde yatardık. Havalar soğudu mu Fatma teyze, "Beni de yanınıza alın çocuklar" diye gelirdi. Orası sıcacık olurdu çünkü.

Cemile geldiğinde benim küçük yatağım yüklüğün kenarına koyulur, büyük yatak serilir, o yatakta ikimiz birlikte yatardık. İşte o güzel masalları bu büyük yatakta uykuya dalarken anlatırdı Cemile bana. O anlatırken hayallere dalar giderdim. Lambayı söndürdüğümüzde de anlatmayı sürdürürdü kimi zaman. Yüzlerimizi zor seçerek birbirimize döner, o, sanki içinden dökülür gibi anlatırken ben derin bir sessizlik içinde merakla, kimi zaman da heyecanla onu dinler, "Sonra?" diye sorardım. O da "Sonracıma kardaşım..." diye sürdürürdü anlatmayı.

Anlattıklarının çoğu padişah ve peri kızı masalları ve tanrının onlara sağladığı kolaylıklar olurdu. Hiçbirini şimdi anımsamadığım o peri kızı masallarının sabaha kadar bitmesini istemezdim. Ama uykuma egemen olamaz, o anlatırken uyur kalırdım çoğu kez.

Cemile'nin masallarında bir efsun olurdu sanki. Kendisi masalın içindeymiş gibi anlatırdı sanıyorum. Onun masalları ne Azizelerin "Çaydan Geçen Adam" masallarına ne de bizim köyün "Çamları Deviren Ça-

kal" masallarına benziyordu. Bir gün Cemile'ye sorduğumda, "Bunlar Alanya'nın masalları, orada böyle masallar var" demişti bana.

Alanya'nın masalları çok farklı, benim bilmediğim, daha doğrusu bilemeyeceğim masallardı. Bizim köylerde cinler şeytanlar vardı ama periler yoktu sanıyorum. Belki de Cemile gibi anlatan olmamıştı peri kızlarını. O bunları anlatırken kimi zaman kendimi peri kızı yerine koyar uçar giderdim o kolaylıklar içinde. Sonra padişahlar, saraylar... "Azizelerin evinden büyük mü padişahın evi?" dediğimde, "Çok büyük, ev değil saray!" derdi. "Saray nedir?" dediğimde bunun yanıtını bilemez, "Alaya'daki Helim Ağaların evi gibi" derdi. "Evliya mı büyük, padişah mı?" sorumu yanıtlamakta da zorlanmış, "Onu da nerden çıkardın şimdi?" demişti.

Padişahın kızlarını da birilerine benzetmek istiyor ama Azize'yi, Emişkadın'ı ve Nuriye ablayı onların yerine koyamıyordum nedense. Galiba bunun nedeni, onların durmadan iş yapıyor olmalarıydı. Oysa Cemile'nin masalındaki padişah kızları oddan suya elini değdirmiyordu. Nahiye müdürünün kızlarını da koyamıyordum padişah kızlarının yerine. Çünkü onların beresi vardı. Sonra sorardım Cemile'ye, "Kimler gibi padişah kızları?" derdim. "Alanya'daki Azakların kızları gibi" derdi. "Azaklar kim?" diye sorarken uyur kalırdım.

Köylülük işte!

Bir bayram arifesiydi. Mevlit gelip beni köye götürecekti, babamın söylediğine göre. Babam da öte yakadaki köylerden dolaşıp gelecek, birlikte gidecektik. Gazipaşa'ya öyle çok yağmur yağmıştı ki o gün, her yerleri su basmıştı. Daha dersteyken başlamıştım eve nasıl gideceğim, köye nasıl gideceğim diye tasalanmaya. Yağmur öyle yağıyordu ki biz küçükler bile anlıyorduk,

hem okulun yakınındaki yolun hem de bizim Kaşlar mahallesinin hendeklerinin taşıp suların yolun üstüne çıkacağını. Ben, öteki çocuklar gibi suların içine dalıp geçemiyordum korkudan. Zaten erkek çocuklar bile korkuyordu sellerin akışından. Ama yine de Emişkadın'la, Kız Yaşar ve öteki çocuklarla birlikte geçmeye çalışacaktık.

Zil çalıp dışarı çıkınca bir de ne göreyim, baktım Mevlit kapının dibinde bekliyor, buna çok sevindim. Eve uğramadan okula gelmişti. Oracıkta bindirdi sırtına beni. Yol ana baba günüydü çünkü. Kocaman eşekleri bile sürüklüyordu sel. Çantam elimde, ben Mevlit ağamın sırtında yola düştük. Yağmur biraz azalmıştı ama sel gittikçe kabarıyordu. Eşeği İnceağrı köyünde Vesile teyzelerde bırakmış, beni oraya kadar sırtında götürecekti. Çünkü çaylar eşeğin boyunu çok aşıyormuş. O yıllarda böyle güç durumlarda çocukları sırtta taşımak âdetti. İkinci sınıfta olmama karşın çelimsiz bir çocuktum. Zaten suyun selin içinden başka türlü geçmek olası değildi. Küçükleri hep böyle geçiriyorlardı.

Kaldığım eve, Kolcu dayılara uğramak için zaman kaybedersek çaydan geçemeyeceğimizi söyledi Mevlit. "Çayın başı kalabalıkken, daha da kabarmadan, atlı kişiler varken onlarla geçmeliyiz" dedi. Bizim mahallede oturan Kız Yaşar'a tembih etti Fatma teyzelere söylemesi için. Bir sel daha gelmeden çayı geçmek için koştuk herkesle birlikte. Kuş gibi vardık çayın başına.

Asıl sorun çayın başında yaşanıyordu. Böylesini yalnız ben değil birçokları görmemiş ya da görüp unutmuşlar. Çay genişledikçe genişlemiş, eskisinin iki-üç katı olmuş. Ekin alanlarıyla birleşmiş, derinleştikçe derinleşmiş. Bir de taşkın ve bulanık akıyordu. Eşeklerine binip çaya girenleri su alıp götürüyor, eşeğin başı bile görünmüyor, adamlar kurtarın diye bağırıyorlar, biraz sonra çok aşağılardan bir yerlerden çıktıkları görülü-

yordu. Kimileri geri dönüyordu o gün geçmemek, birinin evinde kalmak için. Okullu büyük öğrenciler soyunup sulara dalıp gidiyorlar, yine aşağılardan çıkıp geçiyorlardı karşı yana. Mevlit bir atlı bekledi, beni çaydan ata bindirerek geçirmeyi düşündü. Ama adamlar beni atlarına bindirmeye cesaret edemediler, ona sırtında taşımasının daha güvenceli olacağını söylediler. Mevlit şalvarını çıkardı, donla kaldı, paçalarını çekebildiği kadar çekti. Benim çantamı şalvara sarıp atlı adamın heybesine koydu. Beni sırtına bindirdi, çaya dalarken, "Kapa gözlerini" dedi. Gözlerim kapalı, git git bitmiyordu çay. Bağırmalar, sesler geliyordu. Neden sonra gözlerimi hafif aralıkla açtığımda çayın ortasında aşağı aşağı gittiğimizi ve derin bulanık suların sanki eğirtmeç gibi dönmekte olduğunu, birçok insanın, eşeğin ve atın da aşağı sürüklendiğini görünce, gözlerimi hızla kaparken gene bir ölüm kalım geçidinde olduğumuzu duyumsadım. Karşı diye bir yer kalmamıştı, göz alabildiğince dümdüz suydu her yer. Bir süre sonra Mevlit, "Tamam, aç gözlerini" dedi beni çayın kenarına attı yorgun argın. Kendi kendine bir şükür çekti.

Biz orada nefeslenirken atlı adam da çıktı geldi aşağıdan bir yerlerden. Kendisi ve atın üstündeki heybeleri sırılsıklamdı. Çayın her iki yakasında insanlar bekleşiyorlar, bağrışıyorlardı oradan oraya nasıl geçeceğiz diye. Atlı adam Mevlit'e "Aferin, boşuna Tirik Mevlit demiyorlar sana, şimdi bindir Şavkı dayının kızını terkime, birlikte gidelim. Öteki çaydan kolay geçeriz" dedi. Gerçekten de öteki çayı kolay geçtik. Beni atına bindirip, Vesile teyzelerin kapısına kadar götüren o adam, İzzet Ağa'nın oğlu, bizim sınıftan Hüsamettin'in ağabeyi Kamil Efendi'ymiş.

Dayımın baldızı Vesile teyzeyi önceden tanırdım. Yaylada bize gelirdi. Oğulları Şefahattin küçük bir bebekti sanıyorum. Adını bir türlü söyleyememiştim.

Mevlit ıslaklarını çıkarıp ocakta kuruttu. Vesile teyze ona giyecek verdi. Hemen sıcak bir yemek koydu önümüze, "Kuru yavan..." dedi. "Sıcak olsun da kuruluk önemli değil" dedi Mevlit. Kadın erkek konuklar geldi. "Bunlar mektepli kız görmeye geldiler" dedi Vesile teyze. Öyle yorgundum, çaylardan öyle korkmuştum ki hemen uykum gelmişti. Biraz kendimi tutmaya çalıştım onlar geldi diye. "Mektebe bu kadar yakınız, bizim köyden kimsenin kızı gitmiyor da şuncacık bayırlı kız okumaya gidiyor, aferin" dedi kadınlardan biri. Mevlit de ona, "Bayırlı olmuşsak akılsız değiliz" dedi. Uyumuş kalmışım.

Sabahleyin hava açılmıştı. Erkenden kalkmışlar, beni de kaldırdılar. Kahvaltı bile yaptırmadı Mevlit. "Ali Ağa'nın değirmeninde yeriz" dedi. Gene de Vesile teyze elimize birer keş dürümü verdi yolda yiyelim diye. Anama, öteki Çilelilere selam yolladılar. Eşeğe hemen bindirdi Mevlit beni, yol düz olduğu için bacaklarımdan bağlamadı. Taşlı döşemeyi geçip kısa sürede vardık Ali Ağa'nın değirmenine. Evleri öte yakada, değirmen çayın bu yakasındaydı. Azizelerin evini gördükten ve içinde yaşadıktan sonra, ilk yıl Gazipaşa'ya gelirken çok heybetli gördüğüm o evin, önemi azalmıştı artık. Eski bir ev gibi görünüyordu. Ama dağın eteğinde, çayın kenarında, çayırların içinde ve turalı olması, yanında başka ev bulunmaması gibi nedenlerle yine de heybetli bir yanı vardı bu evin. Ayrıca Ali Ağa'nın evi diye herkes biliyordu. Gelen geçen değirmene inip orada karnını doyururdu.

Mevlit yol boyu, "Şimdi Ali Ağa'nın değirmenine sapacağız, biraz dinleneceğiz, süt getiren olursa darı çöreği ile yiyeceğiz" hayali kurdu. Sanki bizi duyuyormuş gibi, oraya iner inmez, elinde bir tas süt, darı çöreği yığını ve iki kaşıkla bir delikanlı geldi. "Talat Ağa, babanı aratmayacaksın evelallah" dedi Mevlit delikan-

lının elinden süt tasını alırken. Delikanlı da, "Anam sizi uzaktan gördü, dün değirmene uğradığını biliyor. Şavkı dayının kızına biraz süt götür Mevlit de yesin dedi" diye anlattı. Kendisi de bitirmiş Gazipaşa mektebini. Ablaları beni görmek istemişler, "Al getir, mektepli bir kız görelim" demişler. Ama Mevlit, "Havaya güven olmaz, yolcu yolunda gerek Talat Ağa, bakarsın sizin köprüyü de aşar su. Zaten çocuk şimdi bile geçemez oradan, başka bir zaman" dedi. Onların evinden bu tarafa, çayın en dar yerinden eğreti bir tahta köprüyle geçiliyordu. Ali Ağa'nın değirmeninde kaymaklı sütün içine mısır çöreği doğrayarak Mevlit'le bir tastan kaşıklamamızı bugün gibi anımsıyorum. Sonradan Azize ile evlenen, o günün delikanlısı Talat Ağa da rastlaştığımızda bu olayı bana saygıyla anlatır, nasıl unutmadığıma şaşardı.

O gün anamın değirmenden istediği bir deri Anamur ununu da hazırlamışlardı değirmenciler. Heybenin bir gözüne çantamı, öteki gözüne un derisini koyup bir taşla denkleştirerek üstüne beni bindirdiler. Köye vardığımızda hava iyice açılmıştı.

İkinci gün babam çıktı geldi başka bir köyden. Alanya'dan gelip, Gazipaşa'ya uğradığında haber vermeden çıkıp gelmemiz yüzünden Kolcu dayıların başına gelenleri anlattı. Çünkü Kız Yaşar haber vermemiş onlara bizim köye gittiğimizi.

Kolcu dayılar, geç vakitlere kadar aramışlar beni. Suda, selde, bir yerlerde boğuldum sanmışlar. Çırayla sellerin aktığı hendeklerin çevresine, oraya buraya koşmuşlar. Kaşlar mahallesinde yeniden sormuşlar, Elif Alisi onlara, "Bayırlı Tirik Mevlit onu sırtında götürüyordu" demiş. Sonra sınıf arkadaşım Kız Yaşarlara uğramışlar, o da söylemiş, "Mevlit sırtına bindirip götürdü" diye. O zaman nefes almışlar ama büyük korku geçirmişler önceden.

Dönüşte babam beni kendisi getirdi Gazipaşa'ya. Fatma teyzenin elini öptürdü. "Aman yavrum çok korktuk" diye sarıldı Fatma teyze. Mevlit de yiyecekler yüklemişti eşeğe, o da geldi arkamızdan, "Önce ben gitmem, döverler!" dedi. "Dövmek ne kelime, onların üzüntüsü dövmekten beter" dedi babam. Fatma teyze de, "Kolcu dayın burada olsa seni iyice bir döverdi Mevlit, iyi ki yok" dedi.

Fatma teyze bu olayı hiç unutmadı. Onun yaşamındaki önemli olaylardan biri olarak sonraki yıllarda anlattı durdu beni gördüğünde. "Ne bilsin Tirik Mevlit, köylülük işte!" derdi.

Bay Öğretmen - Bayan Öğretmen

İkinci sınıftan anımsadığım olaylardan biri de yaşadığımız önemli bir değişiklikti. Dilde yenileşmeye o yıl geçilmiş olmalı ki ilk adım olarak bize yeni Türkçe sözcükler belletilmeye başlanmıştı artık. Ders yılı sonuna doğruydu belki, bahçede toplandığımızda Başmuallim hepimize kısa bir açıklama yaptı. Bu açıklamayı beşinci ve dördüncü sınıflar, belki üçüncü sınıflar da anladılar ama biz birinci ve ikinci sınıflar sadece biraz anladık sanıyorum.

Karşımıza bir yazı tahtası koydular, Başmuallim Hüsnü Bey başına geçti. Cumhuriyetin dil devriminin başladığını ve bundan sonra öğreneceklerimizi ana babalarımıza da anlatmamız gerektiğini söyledi. Sonra ilk dersi verdi. Bundan sonra mektep yerine okul, hanım yerine bayan, bey yerine bay, muallim bey yerine bay öğretmen, muallime hanım yerine bayan öğretmen diyecektik. Hüsnü Bey, "Şimdi sınıflarınıza gideceksiniz, bunları öğretmeniniz defterlerinize yazdıracak" dedi.

Bey : Bay
Muallim : Öğretmen
Muallime Hanım : Bayan Öğretmen
Muallim Bey : Bay Öğretmen
Mektep : Okul
Talebe : Öğrenci
Başmuallim : Başöğretmen

Sonra da yineledi. "Söyleyin bakalım, bundan sonra bana ne diyeceksiniz?" Anlattıklarını hemen söyleyen bir kişi bile çıkamadı. Cevabı hep tahtadaki yazıda arıyorlardı. Başmuallim ne demek? Hepimize bir ağızdan yineletti yeniden: Başöğretmen!

Sonra daha kolay öğrenelim diye örnekler üzerinden sorularına devam etti.

"Şemsi Bey'e ne diyeceksiniz?"

"Bay Öğretmen!"

"Muallime Hanım'a ne diyeceksiniz?"

"Bayan Öğretmen diyeceğiz, Muallim Bey..."

Herkes gülüyor birkaç öğrencinin bu söyleyişine. Öğrenciler sınıflara doluşurken başladılar bay may diye gülüşmeye. Sınıfta Şemsi Bey elindeki listeye bakarak o güzel yazısıyla yazdı eski ve yeni sözcükleri bizim sınıfın tahtasına. Kimsenin silmemesini istedi. Bize de yazdırdı yazı dersindeki gibi tek tek ve en güzel yazımızla. "Hem güzel hem de doğru yazın" dedi.

Bir öğrenci, "Muallim Bey, ben öğrendim, sana Bay Şemsi Bey diyeceğiz" dedi. Başka bir öğrenci de, "Hayır bilemedin, Muallim Bey'e, Öğretmen Bay diyeceğiz" diye atıldı. Şemsi Bey'in pek gülmeyen yüzü ister istemez gülüyordu çocukların yaptıkları yanlışlar karşısında.

"Her şeyin yenisini öğrenirken insan böyle yanılır" dedi. Eski yazıdan yeni yazıya geçerken de böyle olduğunu ama yeni yazıyı okuyup yazmak kolay olduğun-

dan herkesin kolayca öğrendiğini söyledi, defterlerimize yazdırdı yeniden:

Bay Öğretmen
Bay Şemsi
Bayan Öğretmen
Bayan Zeynep
Başöğretmen
Bay Mustafa
Bay Ahmet

Bir yandan çocuklar gülüşerek, birbirlerine Bay Ahmet, Bay Mustafa diyorlardı. Hemen gidip birinci sınıftan Zeynep Öğretmen'i çağırdı Şemsi Bey. "Bak Zeynep Hanım, bana Öğretmen Bay, sana da Öğretmen Bayan diyor bu çocuklar, ne olur biraz da sen anlat şunun doğrusunu" dedi. Zeynep Hanım da güldü. "Siz de bana Zeynep Hanım değil Bayan Zeynep diyeceksiniz ama Bay Şemsi" dedi. Tüm çocuklar gülüşerek ve biraz da öğretmenlerden utanarak yinelediler, "Bayan Zeynep, Bay Şemsi..." diye.

Zeynep Hanım, "Çocuklar, eskiden isimden sonra kullandığınız bey, hanım yerine, şimdi bay, bayan geliyor ama şimdi bunları isimden önce söyleyeceksiniz o kadar" diye bir kez daha anlattı konuyu. Gene her kafadan bir ses, gene yanlışlar. Zeynep Öğretmen eskisinin mi yoksa yenisinin mi daha güzel olduğunu sordu, her bir ağızdan, "Bayan öğretmen güzel!" diye bağırdık. "Aferin bak, öğrendiniz" dedi Şemsi Bey.

Bir süre sonra okula müfettiş gelmişti. Kırmızı yüzlü, külot pantolonlu biriydi. Zeynep öğretmen koşarak bizim sınıfa geldi, "Çocuklar müfettişe, Bay Bakman diyeceksiniz" dedi. Defterlerimize yazdırdı. Bay bakmanın bizim sınıfa geldiğini anımsamıyorum nedense. Ama sonradan, bay bakman sözcüğü tutmadığı gibi

bay öğretmen, bayan öğretmen diye hitap etmek de tutmadı. Ne zaman "öğretmenim" demeye başladığımızı anımsamıyorum.

Sadece bunlar değil, derslerin, konuların adları ve başka birçok sözcük Türkçeleşmişti.

Hesap-Hendese : Matematik
Hesap : Aritmetik
Hendese : Geometri
Müselles : Üçgen
Murabba : Kare
Mustatil : Dikdörtgen
Mail : Eşkenar dörtgen

Bunları nasıl öğrendiğimizi anımsamıyorum şimdi. Ama önceden eski sözcüklerin hepsini biliyordum. Matematik dalına kafam çok yatardı. Kerrat cetvelini bile su gibi ezberlemiştim. Zihni hesapla ya da yazarak işlemleri kolayca yapar, bundan çok hoşlanırdım. Matematik dalının yeni sözcüklerinin hepsini daha kolay öğrendim. Bunun bir nedeni özellikle geometride sözcüklerin şekilleri çağrıştırmasıydı. Örneğin, üçgen, dörtgen gibi.

Konu matematiğe gelince beşinci sınıftaki bir anımı anlatmadan geçemeyeceğim. Bizim sınıfa yeni gelen arkadaşımız Emin Ateş her derste iyiydi. Matematikte sık sık eski adları kullanarak arkadaşlara hava atardı. Örneğin matematiğe, hesap-hendese derdi eskisi gibi. Sonra sayar giderdi: Müselles, murabba, mustatil, mail... Bu kavramları ve adları ben de hatırlıyordum ama hepimiz aynı sınıfta ve aynı yaşlarda olduğumuz halde sınıf arkadaşlarımızdan kimileri bu eski terimleri unutmuşlardı. Belki öğretmenlerin bu terimleri artık kullanmaması nedeniyle çoğunluk unutmuştu bu eski sözcükleri. Emin Ateş derslerde bile, "Bay Öğretmen, ben söy-

leyeceğim!" diye parmak kaldırdığında, "Bir müsellesin zaviyeleri..." diye başlar ama öğretmen, "Üçgen, Emin Ateş! Açı, Emin Ateş!" diyerek onu düzeltirdi. Sınıfta kaldıkları için bizimle aynı sınıfta olan arkadaşlarıma hatırlayamadığım sözcüklerin yenilerini sorduğumda bana biraz küçükseyerek bakıp, "Sen bilmiyor musun, mustatil, murabba filan?" diye başlayıp, sonra karşılıklarını sıralarlardı.

Yeni dönemdeki değişikliklerden bir diğeri de derslerin isimlerinin değişmesiydi: Tabiat ve eşya dersinin adı hayat bilgisi olmuştu.

Zambaklarla dolu öz yolu

Okul yolumuzun iki gidiş gelişi vardı. Yaya olsun, binerli olsun, eşekli, develi olsun, herkesin her zaman gidip geldiği bir ana yol vardı. Biri de bizim için daha kısa olan ve öz denen bataklıktan geçen kısa yoldu.

Ana yolun hiçbir tehlikesi yoktu ama yağmura tutulunca o uzun yolda iyice ıslanırdık. Okulda kurumak kolay olmuyordu. Yağmur çok yağmışsa okuldan çıkınca da her yerin sel olduğunu görürdük. Sel bastığında taşan yerlerdeki tehlikeyi herkes bilir, çevreden bize yardım ederlerdi. Ancak, dördüncü ve beşinci sınıftaki büyük erkek öğrenciler ayakkabılarını çıkararak buralara dalabilirler, ama onlar bile selin kendilerini alıp götürmesinden korkarlardı. Bu yolun bizim için bir zorluğu da evler için dolambaçlı olmasıydı.

Yağış ve çamur olmadığı zamanlarda bizim Kaşlar mahallesi çocuklarının kestirme yolu, çarşıyla evlerimiz arasındaki bir düzlüktü. Düzlük dedimse dümdüz bir yer değildi. Kışın zaten göl gibi olurdu. Yağmur sularını toplayarak çaya karıştıran derin ve geniş bir hendek vardı ara yerde. Çevrenin suyu hendeğe boşaldıkça o düzlük öz denen bir bataklık olurdu. Bizi kestirmeden götü-

ren yol bu özün ortasından geçer, hendekle çaprazlama kesişirdi. Hendek derin ama atlayabileceğimiz bir genişlikteydi. Yazın çok az su bulunur, kışın selleri topladığından tepesine kadar taşar bizi korkuturdu. Yukarı yanında bir iki odundan yapılmış daracık bir köprü vardı.

Birinci sınıftayken bir kış günü okul dönüşünde, Azize ablayla ikimiz öze vurduk eve gitmek için. Emiş-kadın yoktu nedense yanımızda. Gündüz yağmur çok yağmıştı, hava dumanlıydı. Yine yağmadan eve yetişelim diye bu yolu seçmiş, bata çıka hendeğin başına gelebilmiştik. Balçığa saplanmasın diye ayakkabılarımızı da elimize almıştık. Hendek tepesine kadar taşmış, hızla akıyordu. Ama atlayabilirdik. Önce çantalarımızı fırlattık karşı tarafa. Sonra ayakkabılarımızı. Ancak nasıl olduysa Azize'nin ayakkabısının teki hendeğe düştü ve hızla akan su bir alıcı kuş gibi aldı götürdü o teki. Ayakkabılarımız bir örnek ve yeniydi. Babam Alanya'dan getirmişti ikimizinkini de. Üstünde beyaz çizgiler olan parlak deriden ve iki yandan üstte atkılarla bağlanan güzel ayakkabılardı. Azize hıçkırarak ağladı. Babasından korkuyordu, ayakkabı masrafı çıkardın diye kızacaktı. Hendeğin boyunca koşalım mı diye düşündük ama çoktan gitmişti ayakkabı. Belki bir çalıya takılır, okul çocukları bulur yarın getirirlerdi. Yapacak hiçbir şey yoktu. Sonunda aklıma geldi, "Babama söylerim, senin babanın haberi olmadan Alanya'dan bir tek alır getirir" dedim Azize'ye. Ağlayarak güldü, "Tek olmaz ablam, tek yapılmaz ama söyle bakalım, belki yaparlar" dedi.

Sonra hendeğin başında durduk geçmek için. Ama kendimizi karşıya atmak kolay değildi. Benim geçmem daha zordu. "Biz cehenneme gelmişiz de haberimiz yok" dedi Azize. Benim sorumluluğumu da duyuyordu kuşkusuz. Çantalarımızı karşıya atmamış olsak dönebilirdik. En iyisi yukardan hendeğin üstündeki köprü gibi

yerden geçmekti, başka umarımız yoktu. Azize önce geçti, bense arkasından emekleyerek, suya bakmadan, çok dikkat ederek hızla geçtim odunların üstünden karşı tarafa. Koşup çantalarımızın başına vardık. "Öz değil bir cehennemmiş burası" diye yeniden söylendi Azize.

Sonunda toparlanıp vardık eve. Ayaklarımızı filan yıkadık kimseye göstermeden. Ama ister istemez Nuriye ablaya anlattık ayakkabı olayını, "Yarın senin ayakkabını giyeyim" dedi Azize. "Babama söyleme seni mahveder" dedi Nuriye abla ona. İkinci gün okula gittiğimizde, hendeğin aşağı yanındaki sokaktan gelen çocuklara sordu Azize, başöğretmene de söyledi. Kimse böyle bir ayakkabı bulmamış. Sonrasının ne olduğunu anımsamıyorum.

Bataklıkta bahar aylarında çılgınca bir sarı zambak patlaması olurdu ki insan şaşardı. Büyük bir alanın her yanı bir uçtan bir uca sarıya keser, uçsuz bucaksız bir sarı zambak tarlası oluşurdu. Zambaklar boyumuzu aşan uzunluğa geldiğinde o yoldan geçerken kaybolur giderdik. Böyle bir kaybolma duygusu hoşumuza gider, ama bir yandan da koşardık insanı bir hoş eden bu zambak denizinden bir an önce kurtulmak için. Bahar geldiğinde oradan gözümüzü alamazdık.

İkinci sınıfta biraz daha büyüktüm kuşkusuz ama yine de yalnızken özden geçmek aklıma gelmezdi. Arada bir Emişkadınlar o yoldan geçerken ben de peşlerine takılırdım. Zaten yolun ucu bizim evin yakınına çıkardı.

Başka bir gün okuldan gelirken, bizim sınıftan Kız Yaşar bana, "Gel bugün özün içinden gidelim, baksana cennet gibi yol" dedi. Hemen daldık zambakların arasına. Sanki cennete dalar gibiydik gerçekten. Öylesine sarı ve gizemliydi bu zambak tarlası.

Kız Yaşar tuhaf bir kızdı. Biraz ilerleyince "İyi bir akıl geldi aklıma; yoldan gitmeyelim, zambakların içine dalalım, hendeğin öbür ucundan çıkarız, baksana içi

daha çok cennet gibi" dedi, çekti götürdü beni zambak denizine. Kız Yaşar ne kadar tuhafsa ben de başkasının sözüne o kadar karşı koyamıyordum. En azından o zamanlar öyleydim. Ben bayırlıyım ya, karşımdaki Kız Yaşar da olsa, Gazipaşalıların hepsi her şeyi daha iyi bilirler sanırdım. Peşine düştüm sınıf arkadaşımın. Aynı sınıftaydık ama o benden büyüktü.

Gerçekten yer gök görünmeyen, ekin tarlası gibi sık bitmiş, boyumuzu aşan sarı zambakların arasına, kokularını da alarak dalıp gidiyorduk merakla. Biraz ilerleyince gökyüzünü iyice göremez olmuştuk. Daha da ilerledikçe yerler balçık olmaya, ayaklarımız batmaya başladı. Kız Yaşar yırtık ayakkabısını eline aldı ama benim potinlerimi çıkarmam, elime almam olası değildi balçığın içinde. Öylece yürümeye çalışıyordum. Zambakların içinde kaybolup gitmek, ortalarına dalmak ister gibiydik ikimiz de. Balçıkta gittikçe ağırlaşmıştık ama nasılsa öbür taraftan çıkabilecektik.

Bir de ne görelim. Acayip bir yılan, o da balçığa bulanmış, kıvrıla kıvrıla ve bata çıka bize doğru ilerlemeye çalışıyordu. Köyde çok yılan görmüştüm ama bir o kadar da korkardım. İkimiz birden çığlık attık, geldiğimiz yöne dönüp hızla kaçmaya çalıştık. Ama zambak ormanının içinde yönümüzü bulmak, yola varmak kolay değildi. Üstelik balçıkta çok hızlı koşulmuyordu. Yılan arkamızdan geliyor mu diye bakamıyorduk. Geldiğini düşünerek ağlıyor, koşuyor, ayağımıza sarılacakmış gibi korkuyorduk.

Neden sonra kendimizi bataklığa saptığımız yerde bulduk. Özden kurtulmuş değildik ama yine de patikaya gelmiştik. Kaşlar yoluna çıktığımızda nefes nefese kalmıştık. Lülenin Oğlu Abdurahman amca tarladan bağırdı, "Çocuklar, biri mi kovalıyor sizi, İnceağrılı çocuklar mı kovalıyor? Mahvederim onları" dedi. "Hayır, kendimiz koşuyoruz" dedi Kız Yaşar. Artık ağlamı-

yorduk ama perişandık. Hendeğin kenarında ayaklarımızı, ayakkabılarımızı yıkayıp elimize aldık, yalınayak yürümeye başladık.

Kız Yaşarların saz evi bize yakındı ama o evlerine sapınca kendi evimize giderken bile arkamdan yılan geliyor duygusuyla korktum ve koştum. Doğru eve gittim, her yerim titriyordu. Fatma teyzeye görünmedim. Cemile ablaya anlattım hemen. "Senin anlattığın masallardaki gibi bir yılan" dedim. Ama zambak tarlası da onun anlattığı masallardaki yerlere benziyordu. Potinlerimi güneşe koyduk. Bana bir dürüm, bir bardak da su verdi Cemile abla. "Şimdi geçer, sakın bir daha o Kız Yaşar'ın sözüne uyma, onun aklı kıttır, verilmiş sadakanız varmış" dedi.

Akşam sofrada Fatma teyzeye söyledik özde kaybolduğumuzu. Söylerken yine ağladım. "Ben sana kızmadan niçin ağlıyorsun çocuğum?" diye sarıldı Fatma teyze, kendisinden korktuğumu anlayarak. Kızdığını belli etmedi, "Bari babana söylemeyelim, üzüntüden ödü kopar adamın" dedi. Babamın korkak olduğunu, benim böyle şeylere bulaşmamı istemediğini o da biliyordu. "Hatta Kolcu dayın da duymasın, Kız Yaşar'ı tokatlar" dedi.

Gazipaşa'ya deveyle göç

Tatile girerken babam beni almaya geldiğinde Fatma teyzeyle yanımda konuşmuşlardı. Kışın haber vermeden, Mevlit'le köye gittiğimizde ve özde Kız Yaşar'la bataklığa saplandığımızı duyunca çok korkmuşlardı Fatma teyzeler.

"Uykumuz kaçtı, çocuğa bir şey olmadan yazı getirsek diye. Bakmaya bakarım, başımla beraber. O bizim de kızımız. Bir çocuğumuz olalı evimiz şenlendi, biz canlandık ama korkuyorum. Yine de başka yere ema-

net edemem çocuğunu. Gelsin tabii. Gelmese biz üzülürüz" gibi şeyler söylemişti babama.

Yaylada anamla konuştular. Babam artık Alanya'daki işini benimsemişti. Gazipaşa'nın otuz beş köyünün ve Sedre çayından berideki öteki köylerin mahkeme celplerini dağıtıyordu. Merkezi Alanya'ydı. Her ay köyleri dolaşırken bizim köye de gideceği için bu işten memnundu. Önceleri biraz zorlanmış ama alışmıştı. Alanya'nın yüz köyünden ellisine babam bakacak, öteki taraftaki köylere de arkadaşı bakacakmış. Bu nedenle Gazipaşa'ya göçmemizde hiçbir sakınca yokmuş. Böylece benim ev sorunum da ortadan kalkacaktı. Babam on beş yirmi günde bir Gazipaşa'ya gelip evde kalacak, köyleri dolaşırken kendi köyümüze de uğrayıp yeniden Alanya'ya gidecekti.

"Sen köyden kopamazsın, memurluk sana göre değil Şavkı dayı" dedi İsmet teyze. "Bu benim isteğim değil İsmet Kadın, aklım burada kalacak ama çocuk zorda" dedi babam. Geçen yıl İsmet teyzenin kızı Hayriye de başlamıştı okula. Sarı Mehmet dayılar benim yerime Şerif'le onu almak zorunda kalmışlardı dostluk akrabalık için. Bizimkiler de çıkar yolu benim için Pazarcı'ya göçmekte bulmuştu.

Hazırlıklar daha yaylada başladı. O yıl Mevlit askere gitmiş, onun yerine Ahmet Tayır gelmişti. Ahmet'in babası Kerim öldükten sonra çok genç kalan annesi Adanda'dan biriyle evlenmişti. İki çocuğundan Süleyman Antalya'da bir aileye verilmiş, anası Kekilli Emine, Ahmet'in bizde kalmasını istemiş, "N'olur küçük yaşta köyden ayrılmasın çocuğum" demişti anama. Ahmet zaten çoğunlukla bizde olur onunla oynar, tarlaya bahçeye birlikte giderdik. Sanıyorum ablamdan iki yaş benden dört yaş büyüktü. O bizden çok seviniyordu Gazipaşa'ya göçeceğimize. Ablamla ikimiz de Ahmet bizimle geleceği için seviniyorduk. Evimizde

çok kişi olunca biz her zaman sevinirdik. Hiçbir ayrımız gayrımız yoktu Ahmet'le, kardeş kardeş çok iyi geçiniyorduk. "Madem ahırlı bir ev tuttuk, ineği de götürelim, çocukları ne ile besleyeceğiz?" dedi anam. Bu arada küçük kardeşim Aslan da doğmuştu o yaz çünkü.

Oturacağımız evi biliyordum. Emişkadın'ın Esme teyzesinin eviydi. Oraya Esme teyze otururken gitmiştim. Ama gelini ölünce, kendisi oğlunun evine taşınmıştı, torunu Naile'ye bakmak için. O evi de bize vermişti Hüseyin dayı. Bizim için çok uygun, bahçeli ahırlı bir evdi. Dahası, okula çok yakındı. Hatta "İstersen yirmi beş liraya satın al" demiş ama babam köyden kopmaya niyeti olmadığı için bunu düşünmemiş.

Yayladan inilmiş, köydeki ceviz üzüm bulgur fıstık vb. ürünlerin hepsi içeri alınmış, gidecekler ayrılmıştı. Anam Ahmet'e kalanların yerlerini gösteriyordu, kışın gerekirse gelir alır diye. Ahmet sanki büyümüş gibi bir oraya bir buraya koşuyordu. Yayla göçlerimiz her zaman eşekle, katırla filan olurdu. Ama Gazipaşa'ya deveyle göçecektik. Babamın, sahil köylerinden Sabık'taki Hayriye teyzesinin oğlu Hafız dayı gelmişti develeriyle göçe. Bizden önce gideceği için develeri erkenden yüklediler, Hafız dayı develerini sırayla eşeğinin arkasına bağladı, kendisi de eşeğe binip yola koyuldu.

Sonra bize sıra geldi. Ahmet, inekle buzağıyı götürecekti, aşağı doğru. Anam ona, "Yorulunca ineğin ipini başkasına verip biraz eşeğe bineceksin" dedi. "Ben yorulmam tay gibi giderim" dedi Ahmet. Seviniyordu göçüyoruz diye. "Öyleyse en önden git. İnekle buzağı eşeklerin arasında kalmasın" dediler ona. Ablamla beni birer eşeğe bindirdiler yine ikişer heybenin üstüne. Kökettin, bizim eşeklerin başındaydı. Artık iple bağlanmıyorduk. Anam İsmet teyzelerin katırına binip kardeşim Nafia'yı kucağına aldı. Kökettin'in karısı Hatıca da ge-

liyordu göççü olarak. Küçük kardeşim Aslan'ı Hatıca'nın sırtına sardılar kolanla.

Ahmet'in amcası Barutçu Mehmet göççü başıydı. Anamın katırını çekiyordu. Hepsinin ellerine birer göç çöreği tutuşturdu anam. Kökettin, "Bizi bu çörekler çekiyor zaten," dedi, "bıktık yukarı göçmekten, şöyle bir de aşağı göçelim de rahat edelim, hiç olmazsa Pazarcı'da yatacak bir yerimiz olsun." Köyün kadınları kızları da gelmişlerdi bizi geçirmeye. Bekçi Yusuf, "Siz de öğrenirsiniz artık Pazarcı'nın yolunu" dedi kadınlara. "Buyursunlar gelsinler başımla beraber" dedi anam daha ayrılmadan onları özlemiş gibi.

Taşköprü'yü eşekten inmeden geçemiyordum hâlâ. Anamla ablam daha da acemisiydiler köprünün. Geçerken ikisi de indiler bineklerinden. Ablam ilk kez çıkıyordu Pazarcı yoluna. Samrama denen dinlence yeri yolun yarısıydı. Oraya geldiğimizde azık bohçası açılıp herkese dürümler çörekler verildi yeniden. Eşekler ayaküstü biraz yemlendi. Küçük çocuklara bakıldı. Bu dinlenmeler bir yandan da yayaların biraz nefeslenmesi içindi. Yeniden toparlanıp yola koyulduk. Hafız dayılar çoktan gitmişlerdi. Azıkları yanlarındaydı. Ahmet de Samrama'da ineğini bağlayıp bizi beklemiş. Ablama sordum, "Taşköprü'den korktun mu?" diye. "Biraz" dedi. Akça Yusuf Taşköprü'den geçerken benim ilk yıl nasıl korktuğumu anlattı yeniden. Anam ikinci kez geliyormuş buralara, ama çoktan biliyor gibi davranıyordu. Anam cesur, yeni şeyler karşısında panik olmayan biriydi.

Babam bizi Gazipaşa'da evde bekleyecekti. Hatıca da çoktandır gelmemiş buralara. Aşağı alanlara düzlüklere indikçe oh diyordu. "Biz dağ başlarında neler çekiyoruz el âlem buralarda düz yerlerde, düz yollarda yürüyor" diyordu. Anam da ona, "Sen düzlüğe bakma Hatıca, onlar bizden daha rahat olsalar üzüm yemek

için bizimkinin heybesinin iliklerini kesmezlerdi" diyerek bir olay anlattı:

Bizim köyün üzümü, meyveleri çok güzel olurdu. Babam Alanya'ya Gazipaşa'ya giderken, heybesine az buçuk bunlardan koyar, oradakilere hediye götürürdü. O sefer de heybesine küçük bir sepet üzüm koyup heybenin iliklerini kilitlemiş. Sanıyorum benim kaldığım eve götürecekmiş. Gazipaşa'da bir dükkânda dinlenirken "Dayı Çile üzümü getirdin mi?" diye heybesini yoklamak istemişler. Heybede bir sepet üzüm olduğunu anlayınca hemen iliklerini kesip üzüm sepetini kaçırmışlar şakaya sayarak.

Bu öyküyü dinleyince Ahmet, "Ben çok iyi bir yer sanıyordum şu Pazarcı'yı, bizim köy daha iyi" dedi. "Yoksa kaçacak mısın Ahmet?" dediler ona. "Niçin kaçayım, öteberiler bitince köye gelip alacak değil miyim? Yolu öğrendim nasılsa" dedi.

Çaylardan düz yollardan kolayca geçerek kısa süre sonra geldik bizim yeni eve. Babam Paralı Hasan'a biraz temizletmiş evin orasını burasını. Hafız dayı, yükü yıkıp develeri göndermiş, babamla sigara içiyorlardı evin önünde. Tosmar eşyaları eve taşımaya çalışıyordu. Bineklerimizden inip dizlerimizi tutarak yeni eve doğru koştuk ablamla.

Okulun önünden geçtik gelirken. Neyse ki tatil günüydü. Değilse göçümüze bakmak için bahçe duvarlarına çıkarlardı çocuklar. Çünkü bir göç nerede görülürse görülsün durup bakılırdı. Evimiz okula öyle yakındı ki. Ne büyük bir değişiklik ne büyük bir mutluluktu benim için. Evin okula yakın olması, hem de kendi ailemin yanında okumak güzel bir şeydi. Anam sanki çoktan biliyormuş gibi hiçbir şeye şaşırmıyor, şaşkınlık göstermiyordu. Bu yıl da on beş gün geç gitmiş olacaktım okula. Bayırlı çocuklar böyle biraz geç gelirlerdi, yayladan geç inildiği için.

Evde hemen bir sofra kuruldu, göççüler çarşıya uğrayıp köye döneceklerdi çünkü. Kimileri geceyi İnceağrı köyündeki ahbaplarında geçirecekti. Kimseye çaktırmadan babamın kulağına, defter kalem alacağımı söyledim. Yarın hemen okula gitmek istiyordum çünkü. Topal İsmail'den alıp gelecektim. Ahmet de koştu geldi yanıma. Babam anladı onun işten kaçmak istediğini. İkimizin gitmemizi söyledi, ona da para verdi istediğini al diye. İkimiz de sevinerek soluğu Topal İsmail'in dükkânında aldık. Benim paramla okul eşyalarımı ve birazcık halkalı şeker aldık. Ahmet kendi parasını biriktirip sonra harcayacağını söyledi, halkalı şekerlerin birazını yolda yedik, birazını eve getirdik.

Sabah erkenden eski önlüğümü giyip, çantama yeni defter kalemimi koyup koşarak gittim okula. Ne kadar güzeldi kendi evinden okula gitmek. Sevincime diyecek yoktu. Zil çalınca doğru yeni sınıfımıza gittim, üçlerle ikiler yine aynı odadaydık. Üçler yine kapıdan girince sağda oturuyordu. Şemsi Bey gitmiş yerine başka bir öğretmen gelmişti. Yeni öğretmen beni Çiftlik'dteki Paşadayı'nın kızı Ayşe ve akrabamız Adviye ile oturttu. Onun kardeşi Ahmet'i arka sıraya aldı.

Evi yakın olan kimi çocuklar gibi öğle teneffüsünde eve yemeğe geldim. Dönüşte anam iki küçük sepet yaptı, biri Hüsnü Beyler için, biri benim öğretmenim içindi. Bizim köyde öteberi çok olduğu, Gazipaşa'da hiç olmadığı için öğretmenler bayırlılardan böyle şeyler satın alırlardı. Anamın bizim köyün öteberisinden herkese göndermek âdeti vardı. Ahmet de benimle geldi, anam ona, "Para verirlerse sakın alma" dedi. Sepetleri Ahmet'le öğretmen odasına götürdük. Başöğretmen bizim Ahmet'e biraz para verdi, sepeti evine gönderdi. Başımla işaret ettim ona alma diye. Ama beni dinlemedi, "Sakın söyleme!" dedi bana, parayı ve sepeti kaptığı gibi koştu.

Yeni bay öğretmen

Üçüncü sınıftaki derslerime başladığımda okulun açılmasının ikinci haftası olmuş, öğretmenimiz değişmişti. Şemsi Bey kendi memleketi Elmalı'ya atanmış, yerine de İhsan Öğretmen gelmişti. Öğretmene nasıl hitabedeceğimiz konusu ise geçen yıl bıraktığımız gibi duruyor, hâlâ kafamızı karıştırıyordu. Şimdi söylediğim gibi "İhsan Öğretmen" diyemiyorduk. Bay öğretmen, bayan öğretmen diye öğrenmiştik ama böyle seslenmekte güçlük çekiyorduk. Biz yanlışlar yapınca öğretmen gülümsüyor, "Öğreneceksiniz, alışıyorsunuz!" diyordu.

İhsan Öğretmen genç, temiz ve güzel giyinen biriydi. Öğrencilere yumuşak ve tutarlı davranıyordu. Hepimiz ona kendimizi beğendirmek için yarışıyorduk, o ise hepimizi aynı tutuyordu. Bir gün öğretmen benim yazıma bakarken, arka sırada oturan akrabamız Ahmet, "Bay Öğretmen, onun elleri kara" dedi. Öğretmen şaşırmıştı. Çünkü elimde hiçbir karalık yoktu. Öğretmen onun yüzüne baktı, "İçinde Bay Öğretmen, içinde!" dedi Ahmet. Öğretmen anlamamıştı. Ama ben anlamıştım. Yaylada ceviz soyarken ellerimiz kararırdı. Ama ben okula geleceğim için cevize elimi çok sürmemiştim. Geldiğim gün yine de hafif karaydı, Ahmet görmüştü, ama üst üste sabunla yıkayarak, taşla ovarak çıkarmıştım. Öteki çocuklar da anladılar niçin söylediğini. Öğretmene ben anlattım. "Vardı ama şimdi yok" dedim. Ahmet biraz utandı yaptığı şakadan.

Evimiz de olunca üçüncü sınıfta kendimi çok gelişmiş ve rahat hissediyor, bunu çevreme, sınıftaki davranışlarıma da yansıtıyor olmalıydım. Bir gün hayat bilgisi dersinde öğretmen bize sağlık bilgisi konularını anlatırken bir resim göstermek istedi. Kitabı evde unuttuğunu anlayınca beni evine gönderdi. Evi okula uzak değildi ve yol üstündeydi. Habibelerin evinin altında oturuyordu. Eşinden hıfzısıhha kitabını istememi söyledi. Ki-

tabı almak için öğretmenin beni seçmesi hoşuma gitti. Uçarcasına koştum evlerine. Ancak "hıfzısıhha" sözcüğünü unutmamak için eve kadar yineledim yüksek sesle. Eşi çok güzel, sarışın dalgalı saçlı, uzun boylu bir hanımdı. Kapıyı açınca, "Hıfzısıhha kitabını istiyor bay öğretmen" dedim. Hemen anladı, alıp getirdi kitabı. Uçar adım koşarak döndüm. Öğretmen şaşırdı, nasıl o kadar çabuk gidip geldiğime. Kitabı aldı, orada bize göstereceği resimleri buldu, tek tek gösterdi, tahtaya çizerek yeniden anlattı. Defterlerimize de çizdirdi. Biz bunları yaparken ikinci sınıflar sessizce kitap okuyordu. Öğretmen onlara, "Okurken parmağınızla sürmeyin, dudağınızı kıpırdatmayın, gözünüzle okuyun" dedi birkaç kez.

İhsan Öğretmen önce ikilerin, sonra üçlerin yoklamalarını hızla yapar, olanların noktalarını, olmayanların eksilerini hemen koyar, "geç"leri sonra teneffüste işaretlerdi. Çayın taşması ve hastalık gibi nedenlerin dışında okula gelmeyenleri hoş görmez, izler sorardı neden geç geldiklerini. Babalarına iş yardımı için gelmeyenlerin babasını çağırır, "Bunun yardımından ne çıkar, ama okula bir gün gelmemekle öğrenmesi aksar" diye onlara kızmadan anlatırdı. Onlar da, "Anladık Muallim Bey" derlerdi. İhsan Öğretmen onları düzeltmez, "Artık öğretmen diyeceksiniz" filan demezdi.

Kızlardan devamsız daha az olurdu. Çiftlik'ten Paşa dayının kızı Ayşe bile arada çay olmasına karşın ne geç kalır ne de devamsızlık ederdi. Geç kaldıklarında da üslerinden başlarından anlaşılırdı, yağmurla, çayla boğuşmuş oldukları. Ama çayın iyice taşıp geçit vermediği günlerde yarısı geçemezdi o yakadaki çocukların. O gün sınıfta çok az kişi olurdu. Çayı geçenler de baştan aşağı ıslanmış olurlardı. Neyse ki güneş hemen açar, çocuklar üst başlarını kurutma olanağı bulurlardı.

Üçüncü sınıfta kendimi kültürlü bir öğrenci gibi duyumsadığımı anımsıyorum. Önceleri su tulumbasını, musluklu su fıçısını uygarlık fışkırtan araçlar olarak görmüşsem de artık daha gelişmiş şeyler arıyordum. Öğretmen odasındaki müze dolabında duran ders araçlarının hepsini biliyordum nerdeyse. Beşinci sınıf araçlarının bakımını bile Emişkadın'la ikimize yaptırıyordu Başöğretmen. Renkli elişi kâğıdından yapılmış kedi gibi çok şeyler yapabiliyor, hatta kendim çizebiliyordum. Yeni öğretmen bunların hepsini öğretiyordu bize. Yaşamımıza yenilik getiren bir öğretmendi İhsan Bey. O genç ve çalışkan öğretmenle eşi belleğimde tüm canlılığıyla duruyor bugün bile.

Ancak yıllar sonra onları Antalya'da bir rastlantı sonucu gördüğümde acaba geçmişteki bir hayal miydi diye düşünmekten kendimi alamadım. Yeğenim Gülsen'e gittiğimde, yaşlı bir emekli astsubay olan ev sahibinin, gençliğinde Gazipaşa'da bir iki yıl öğretmenlik yapmış olduğunu anlattı. Hanımının adını, rengini sorduğumda, "Sarışın, hâlâ hoş bir hanım ve adı Nadire" deyince anladım o emeklinin bizim sevgili öğretmenimiz olduğunu. Görmek istedim. Yeğenim fazla önemsemedi isteğimi ama gene de götürdü beni.

Bitişikteki dairelerine gittiğimizde köşede oturan sertleşmiş yaşlı ve hastamsı adamın bizim İhsan Öğretmenimiz olduğuna bin şahit isterdi. Ama anlattıklarına bakınca oydu. Benimle ilgili anımsadığı, hatta Gazipaşa'dan anımsadığı fazla bir şey yoktu. Çok iyi bir öğretmenimiz olduğunu, bizleri etkilediğini, iz bıraktığını bile bilmiyordu. Çocukluğumun sevecen, ince ve çalışkan öğretmeninin ve güzel karısı Nadire Hanım'ın yerinde yeller esiyordu.

Yaşlılıktan çok başka bir şeydi bu olumsuz durum. Anlattıklarından anladığım kadarıyla askerlikte kalıp astsubay olmuş öğretmenimiz yanılmıyorsam. Belki öğ-

retmen okulu çıkışlı da değildi ama o işi iyi yapıyordu. Belki askerlik koşulları onu değiştirmişti. Her şey ne kadar da göreceliydi.

Soyadı alıyoruz

Çok değişiklikler oluyordu ama ben kimilerinin sonradan ayrımına varıyordum. Örneğin okula ilk geldiğimde söylediğimiz "*Ne sevimli ne şanlısın al sancak...*" diye başlayan bayrak marşından ne zaman "*Korkma sönmez...*"e geçildiğini, hatta "*Çıktık açık alınla*"yı nasıl öğrendiğimizi anımsamıyorum. Ama bunlar ben Gazipaşa İlkokulu'ndayken değişmişti. Mektep yerine okul, muallim yerine öğretmen gibi yeni sözcükler gün geçtikçe çoğalıyordu. Ben zaten kimi sözleri önceden de bilmediğim ya da her gün konuştuğumuz dilden olmadığı için yeni sözcükleri kolayca öğreniyordum.

Büyük yeniliklerden biri soyadlarımızdı o yıllarda. O zamana kadar resmiyette bile herkes aile sanıyla anılırdı. Hatıplar, Eminler, Emin Ağalar, Hocalar, Molla Osmanlar gibi sanlar vardı. Bizim aileye, Evliyalar denirdi... Benim okul kaydıma,"Evliyazade Şevki kızı" diye yazılmıştı. Kimi aileler lakaplarıyla anılırdı. Partallar, Araplar, Callaplar vb...

Bir gün babam Alanya'dan gelince anlattı, herkesin bir soyadı olacakmış. Soyadı almanın yasal kuralları varmış. Bunların başında, soyu ve soyluluğu bildiren adların alınmayacağı geliyordu. Örneğin Evliyazade denilmeyeceği gibi Evliyaoğlu da denilemeyecekti. Başka bir kural da Arapça soyadı koyulamayacağı idi. Bu konular evlerde aileler arasında konuşuluyor, herkesin soyadlarıyla ilgili öyküler anlatılıyor, bunları biz de dinliyorduk: "Yılmaz" olan bizim soyadımızın da bir öyküsü vardı: Dayım önce kendi sülalesinin adını almak istemiş. Yahyaoğlu ya da Gevenesli koymak istemiş. Çün-

kü anamın sülalesi çoğunlukla Gevenesliler olarak anılırdı. Nüfus memuru buna karşı çıkmış, soyluluk çağrıştıran soyadı yasaya uygun değil diye. Dayım da düşünüp taşınmış kendi soyadını "Şen" koymuş. "Şen şakrak bir adamsın sana böyle bir soyadı yakışır" demiş nüfus memuru. Küçük dayım Yahya'nın da soyadı Şen olmuş böylece. Küçük dayım bunu espriyle anlatırdı, "Ağamız Şen oldu diye biz de sorgusuz sualsiz şen olduk" derdi.

Babama sıra gelince nüfus memuru, "Senin sanının Türkçesi 'Tanrıya yakın' demek, soyadın olabilir" demiş. Babam nüfus memuruna kızmış, Kemal Paşa'nın amacını anlamadığı için. "Kimin tanrıya yakın olduğunu kimse bilmez" demiş ona. Babam biraz temkinli bir adamdı. Dayım, "En iyisi senin soyadın Yılmaz olsun, hiçbir şeyden korkmadığını simgeler" demiş. Böylece bizim soyadımız Yılmaz olmuş. İki amcam, üvey dedem ve köydeki öteki akrabamız Cavat'ların soyadı da Yılmaz olmuş böylece. Melek dayı, Anamur'daki kendi babası Tahsildar Hüsnü'nün soyadını alıp Erkan olmuş.

Kimileri, köylerindeki dağların taşların adını almışlardı. Örneğin Güneyyaka'dan Eminler, köyün ardındaki Tülüce dağının adını almışlar. Kimileri askerdeki yüzbaşısının adını almış, Gürkan, Alkan, Erkan, Güngör gibi soyadları olmuştu. Kimileri de soyadlarının başına ulu, yüce gibi ekler koyarak soyadlarına gene de bir seçkinlik kazandırmışlardı. Ulusoy, Yücedağ, Kızıldağ vb... Ama bu soyadların çoğu nüfus memurunun bulduğu adlarmış.

Kimi soyadlarında yanlış anlamalar, yanlış yazılmalar olmuş, öylece kalmış. Örneğin Gevenes köyünde anamın amcasıgilin büyük oğlu Mustafa Rahmi, Gelibolu'dan kardeşlerine soyadlarının Ataöv olacağını bildiren bir telgraf çekmiş. Ama telgrafçı sözcüğü Atalay

olarak geçtiği için onlar Atalay soyadını almışlar, Mustafa Rahmi, kendisi Ataöv olarak kalmış. O sırada ortaokula gitmek için yanında bulunan yeğeni (ablasının oğlu) İhsan'a da kendi soyadını vermiş, çocuk yabancılık duymasın diye. Kardeşlerinin soyadı Özçelik olduğu halde İhsan Ataöv'ün soyadı buradan gelmektedir.

Bizim köylülerin soyadlarını tek tek anımsıyorum o günlerden. Çoğu Güngör, Görgülü, Gürkan, Demir, Demirel, Çelik, Sezer, Yıldız, Bulut gibi soyadlarıydı. Örneğin amcası Barutçu Mehmet "Bulut" soyadını aldığı için bizim Ahmet de Bulut olmuştu. Kadınların çoğu kendi soyadlarını bilmezler, kocalarına sorarlardı yeri geldiğinde.

Artık ailelerin zenginliğini ya da soyluluğunu, dindarlığını çağrıştıran soyadları yoktu. Gazi Mustafa Kemal'in soyadının Atatürk olduğuyla ilgili bilgi de vermişlerdi. Belki Başöğretmen Hüsnü Bey bunu da anlattı ayrıntıyı anımsamıyorum. Sanıyorum Atatürk şiirleri okumaya dördüncü sınıfta başlamıştık. Hüsnü Beylerin soyadları Başaran olmuştu. İhsan Öğretmen'in soyadını anımsamıyorum.

Ne var ki 1950'den sonra soyadları üstüne yapılan bu yasal düzenleme bozuldu. Kimileri eski soylarını anımsatan yeni adlar aldılar. Amcamın oğlu da babamdan soyadlarımızın "Evliyaoğlu" olarak değiştirilmesini istemiş. Ama babam buna yanaşmamış, Cumhuriyetin ilk alışkanlıklarından hiç ödün vermek istemezdi babam. Biz de istemedik soyadımızı değiştirmek. Sadece küçük kardeşim Muzaffer'le, küçük amcamın oğlu Kemal aldı sonradan Evliyaoğlu soyadını, Evliyaoğlu eczanesini açtı.

Yeni arkadaşlar

Okula yeni başladığımda başöğretmen nereye giderse o sınıfa gittiğim günler gerilerde kalmıştı. Üstelik kendi

evimizden okula gidip geliyordum. Erkenden okula gidiyor, öğretmenimiz gelmeden masasını düzeltiyor, tahtayı siliyor, yoklama defterini düzgün koyuyordum. Gürültü yapanlara, "Bay Öğretmen'e söylerim, susun!" diyordum. Çünkü ben başkandım.

Bizim sınıfta ve başka sınıflarda birçok akraba ve tanıdık arkadaşlar vardı. Akrabamız Adviye ve kardeşi Ahmet'le yan yana oturuyorduk. Ahmet saçımı çekiyor diye öğretmen bir ara onu başka yere oturttu. Yine de arada bir oradan da gelip bize sataşıyordu. Ağabeyi Şefik, okulu bitirip ayrılınca daha da özgür davranıyor, "Onun dayağından kurtuldum" diye seviniyordu. Onların Gazipaşa'da kendi evleri vardı. Babaları orman memurluğuna girmişti. O yıl geç vakit onun annesi de göçmüştü Gazipaşa'ya. Beşinci sınıftaki Macarlı akrabalardan bir bölümü okulu bitirmişlerdi. Ama Hayri'nin kardeşi Necati ile İhsan'ın kardeşi Fahri dördüncü sınıfta idiler. Onları çok görmezdik.

Azize abla da bitirmişti okulu. Bir kere onlara gittiğimde okula niye hiç gelmediğini sorunca, "Ablam ben ev kızı oldum artık bilmiyor musun?" demişti. Emişkadın'la yine kardeş gibiydik. Okul dışında da kimi zaman ben onlara giderdim ya da o bize gelirdi. Bizim köyden İsmet teyzenin kızı Hayriye ile Yalnızdemirci köyünden akrabamız Şerife gelmişti onlara. Kızların okuması olunca kimseyi kıramıyordu Sultan teyze. Ben Kolcularda otururken evlerimiz yakın olduğu için onlarla birlikte gider gelirdik okula. Çoğu zaman da azık karıştırırdık. Şerif çalışkandı. Hayriye arada bir "Ben mektebe gitmeyeceğim, karnım ağrıdı, döneceğim" diye tuttururdu yolda. Okula alışamamıştı. Yaylada, okul zamanı yaklaştıkça iyice dayattı gitmem diye. Anası buna üzüldü ama Hayriye'yi zorlamadı. Başka aile yanında kalamıyordu.

Çileli akrabamız Cavat da öyle yaptı. Ben Kolcularda otururken o da yakınımızda kahveci Raşit Efendilerde kalıyordu. Karısı Şaziye teyze iyi bir kadındı ama yoksullardı. Cavat ikinci sınıfa geçememiş ama yine de gelmişti okula. Havalar iyi olduğunda, çaylar taşmadığında hafta sonu Sabık köyündeki nenesigilde kalır, öteki çocuklarla gider gelirdi.

Bir gün Şaziye teyzelere gittiğimde Cavat aşağıda oynuyordu. Anasının gönderdiği yeşil zeytinlerden cebine koymuş yiyordu. Bana da verdi. Bizim köyde çok öteberi olduğu için cebimize koyup yemeye alışıktık ama zeytinin cebe koyulacağı aklıma gelmezdi. Cavat bunu yapıyor, "Öbür yıl gelmeyeceğim, burada karnım doymuyor" diyordu. Bu yıl gelmemişti okula.

Cemiş teyzenin, köyümüzden ilk kez okula giden iki oğlundan küçüğü Ahmet Ağa, ben birinci sınıfa gittiğim yıl okulu bırakmıştı ne yazık ki. Nedeni, kalacak yer sorunuydu, her yıl aile yanı bulmak zordu. O yıllarda Gazipaşa'da evler sayılıydı. Nitekim büyüğü Sadettin de yanlarında kaldığı Şemsi Öğretmen Elmalı'ya atanınca, sanıyorum başka aile yanı bulamadıkları için o da beşinci sınıf diplomasını alamadan okuldan ayrılmıştı.

Bir de Güneyyaka'dan Hacı Eminlerin Hacıaslan vardı. Anası Fatmana teyze, dayımın karısı Belgüzar teyzenin kardeşiydi. Babası Eminoğlu babamın arkadaşıydı. Bazen bize gelirdi Eminoğlu. Hacıaslan Ahmet'le Adviye'nin dayısının oğluydu. Yaşı bizden biraz büyük ama bizden bir sınıf küçüktü. Aklı başında bir çocuktu Hacıaslan. Bahçede, sırada, oyunlarda derli toplu olurdu. Her zaman parası bulunurdu. Kolcularda kalırken babamın gelmediği günlerde ondan yüz para borç almış, babam gelince ödemiştim. O yoksul bir aile yanında kalıyordu ama aile ona iyi bakıyordu. Anamın köylüsü Gevenesli Çil Hüseyin bana akraba gibi davran-

mak isterdi. Ama bunu sataşarak yapardı. Anama söyleyince, "Araplar sülalesi hayın olur" dedi.

Sınıf arkadaşım Şükrü Yüksel Hayrados köyündendi. O da başka aile yanında kalıp tatillerde gidip gelirdi köyüne. Gazipaşa'nın çevresindeki Kahyalar, Karalar, Beyobası, Küçüklü, İnceağrı, Macar, Çobanlar, Ekmel köyleri, üç beş kilometre olduğu için oralı çocuklar günübirlik gidip geliyorlardı okula. Ancak aralarında hiç kız olmazdı. Kız olarak, sadece Bıçkıcı'dan Eyüp Usta'nın kızı Emine, Bakılar'dan Murat Ağa'nın kızı Adviye bir de Çiftlik'ten Paşa dayının kızı Ayşe gelirdi okula. Babamın Macar'daki Osman dayısı, kızı Nazmiye'yi okula yazdırdı, bizde kalacaktı. Ama Nazmiye çok ağladı, "Ben mektebe gitmem!" diye. Onu okula razı edersem babası bana bir kuzu verecekti ama kandıramadım. Aldı götürdü Macar'a birkaç gün sonra kızı.

Babamın arkadaşı Paşadayılar, çayın öte yakasındaki Çiftlik denen mahallede otururlardı. Paşadayı hat çavuşuydu. Kızları Ayşe sınıfta yakın arkadaşlarımdan biriydi. Aynı sırada otururduk. Uzun örgülü saçlı, temiz, uslu, uyumlu bir kızdı. Onlara misafir gittik bir gün ailecek. Çok güzel bir bahçeleri olduğunu anımsıyorum şimdi. Bir de Ayşe'nin annesi Helime teyzenin başka kadınlara benzemeyen inceliğini anımsıyorum. Alnında iki kat, çenesinde bir kat altın sıralı, çiftişi tepeliği vardı. Aradaki çaya, yağmura sele karşın Ayşe hiç okuldan kalmazdı. Sadece bir kez, ben Azizelerde kaldığım yıl çay taştığında birçokları gibi onun da karşıya geçemeyip bizde kaldığını anımsıyorum.

Ayakkabıcı Eyüp Usta'nın kızı Emine de sınıf arkadaşımdı. Onlar Bıçkıcı'da otururlardı. Bıçkıcı çayının köprüsü vardı ama evleri okula uzak olduğundan Emine çoğu zaman ıslanırdı gelirken. Buna karşın o da kolay kolay okuldan kalmazdı. İyi havalarda babasıyla

gelmez Bıçkıcı'dan gelen erkek çocuklara katılırdı. Oradan başka kız yoktu.

Gümrük memurunun kızı olan Leman bizim sınıftaydı. Bu Leman şehirli bir kızdı ve şımarıktı. Bir de Giritli Mustafa'nın kızı Leman vardı ama hangi sınıfta olduğunu anımsamıyorum.

Adını anımsayamadığım Korulu bir öğrenciyle ikimiz, üçüncü sınıfın çalışkanıydık. Notlarımız atbaşı giderdi ama ikimiz kendi aramızda yarışmazdık. İhsan Öğretmen ikimizi de birinci sayar, notlarımızı aynı verirdi. İkimizin de matematik dersleri çok iyiydi. Başkaları bilemeyince öğretmen bizi kaldırırdı. Sınıf arkadaşım başka bir Hüseyin daha vardı Korulu. Numarası ikiydi. Gemiyakası'ndan Kör Nedim, Sokak mahallesinden Kemal Güzel, Direvli köyünden Topal Mustafa'nın oğlu Kıyıs, Sünne köyünden Çelenlerin oğlu Zihni Çelen de sınıf arkadaşlarımdı. Onlar da başka aileler yanında kalarak okuyorlardı. Bu arkadaşların babaları babamın yakın dostlarıydı ve köylerinin lider kişileriydi.

Cibayetçinin[60] kızları Habibe ve Neriman'la aynı sınıfta değildik ama arkadaştık, komşuyduk. Güzel bir evleri vardı. Küçük kardeşleri Gülten daha okula gitmiyordu. Onlar bize gelir, ben onlara giderdim.

Bir de okula gitmeyen kızlar vardı evleri yakın olduğu halde. Onların adlarını anımsamıyorum, Kaşlar mahallesinden, Gemiyakası'ndan ve Sokak mahallesinden okul yaşında tanıdık birkaç kız okula gelmezlerdi. Çayın öte yakasındaki yakın köylerden kızlardan çok az kişi gelirdi.

Habibelerin siyah üstüne kanaviçe işlenmiş birer okul takımları vardı. Üstü mont, altı etek hoş bir giysiydi. Anama tutturdum, "Ben de istiyorum" diye. Biraz

60 Cibayetçi: Osmanlı İmparatorluğu döneminde vergi tahsildarı.

olmazlandı ama 23 Nisan bayramında beni sevindirmek için buna razı oldu. Siyah kumaş bulamadı. Bayrama da az kalmıştı. Kendisinin çurfalıkta dokuduğu beyaz ipek dokumadan dikeceğini söyledi. Habibe'yi bize çağırdım bir gün. Onun giysisindeki nakışlar kanaviçeydi. Anam köyde başka nakışlar bilirdi ama kanaviçe hiç işlememişti. Habibe'nin bluzunu çıkarttı. Biz, çerezleri yerken anam bluzu evirdi çevirdi. Önce nasıl keseceğini tayin etti. Sonra ceviz kabuğuyla boyadığı ipek ipliği ile kanaviçeyi denemeye başladı örneğine bakarak. Sonunda benzerini yaptı, "Kolaymış!" dedi. O giysimi bayramda giydim, Zeynep Öğretmen çok beğendi. Her gün için giyilecek bir giysi değildi.

Giyim kuşam serbest gibiydi. Kızlardan siyah önlük giyenler vardı ama giymeyenlere bir şey denmezdi. Benim de siyah önlüğüm vardı her gün için.

Anamın köylülük kavgası

Bu olay bana sevdiğimiz bir komşuyla anam arasında kalmanın umarsızlığını yaşatmış, hatta ağlatmıştı. Anımsadığımda, o zaman duyduğum karmaşık üzüntüyü yeniden duyumsarım sanki.

O günlerde, okula kendi evinden gidip gelmenin şımarıklığı, mutluluğu vardı üstümde. Artık anam babam ve kardeşlerim yanımdaydı. Üstelik okula çok yakın bir evde oturuyorduk. Gazipaşalıların hepsi bizim komşumuz ahbabımız olmuştu. Evimize kadın erkek çok konuk gelir, hatta benim arkadaşlarım da gelir, anam hepsine konukseverliğini gösterirdi. Ancak kimi zaman can sıkıcı şeyler olmuyor değildi. Anamın köylülük kavgası ettiği o gün, hiçbir zaman olmadığı kadar üzülmüştüm ve kafam karışmıştı.

Nahiye olsa da Gazipaşa'nın yaşamı bir köy yaşamıydı ama sahil köyleri farklıydı. Bayırlı olmamıza kar-

şın anam Gazipaşa'daki bilgili görgülü kadınlardan biriydi. Zeki bir kadındı. Babam tarafının çoğunlukla alçakgönüllü ve yumuşak olmasına karşın, dayım ve öteki Gevenesliler gibi anam da kendini sayardı. Bir ayrıcalığı da öteki köylü kadınları gibi ölümüne çalışıp hırpalanmamış olmasıydı. Çalışkan bir köy kadını olan anam, her işini güzel yapardı ama dağ orman işlerine, tarla işlerine ötekiler kadar koşamazdı. Böyle işler yaptığında romatizma sızıları tutar, oflar puflar, tatsız bir insan olurdu. Ama dikiş nakış işlerini, çurfalık dokuma, çark eğirme işlerini çok iyi yapar, köyün bu tür işlerine yardımcı olurdu. Bağ bahçe ürünlerinin toplanması, kurutulması, pekmez kaynatılması ve çeşitli şekillerde değerlendirilmesi ile mutfak işlerinde üstüne yoktu anamın.

Babam da oldum olası kadınlarla çocukların yorulmasını, hırpalanmasını istemezdi. Bütün kadınlar, bütün çocuklar için böyle düşünen biriydi. Örneğin Sarı Mehmet dayılar varlıklı oldukları halde Sultan teyze, anamdan daha çok yorulurdu. O kadar ki işi çok olduğu için evden, bahçeden dışarı çıkamazdı. Kızları da bizden daha çok iş yaparlardı. Yaşam biçimlerimiz biraz farklıydı. Gazipaşa'nın ve sahil köylerinin yoksulu bizim köyün yoksulundan daha yoksul gelirdi bana. Meyve sebze benzeri ürünler olmuyordu burada. Böyle gereksinimleri için bayırlardan gelecek hediyelerle yetinirlerdi. Satın da alamazlardı çünkü. Ama sahil köylüleri ve Gazipaşalılar dağ köylülerine, "bayırlı" derlerdi. Özellikle İnceağrı köylüleri "bayırlı" diye bizim köyleri ve insanlarını küçümserlerdi. Kızdılar mı, "N'olucak kokar Türkler, bayırlılar!" derlerdi. Kimi zaman bunu şaka yollu söylediklerini anımsıyorum. Bizim Çile ise tam bir bayır köyüydü.

Gazipaşa'ya göçtüğümüzde anam oralıların yaşamına kolayca uymuştu. Bayır köylerinden gelen konukla-

rımız da olurdu. Kendi köyümüzden, anamın köyü Gevenes'ten ve başka köylerden Pazarcı'ya inenler bize de uğrarlar, hatta çoğu kez yatılı da kalırlardı.

Bayram vb. geleneklerin gereğini de en iyi şekilde yapardı anam köyde olduğu gibi. Aşure ayında pekmezli aşure pişirip nahiye müdürlerine, Cibayetçilere bile göndermişti benimle. Nahiye müdürünün bereli kızı Hüsnüye beni görünce, "Bak anne, şiir okuyan küçük kız, ne kadar büyümüş, bize aşure getirdi" demiş, Ahmet'le ikimizin ceplerimizi nohut şekeriyle doldurmuştu. Bayramlarda şekerin en iyisini aldırırdı anam, konuklara küçük şekerlemeler vermenin ayıp olacağını söylerdi. Arkadaşlarım bizdeki şekerleri çok güzel bulurlar, kapışırlardı.

En çok da bitişik komşumuz Sultan teyze ve geliniyle görüşürdük. Sultan teyzenin oğlu uzak bir yerde çalışıyordu sanıyorum. Eve gelmediğinden onu hiç görmezdik. Ama karısı Nesibe abla sık sık bizde olur, anam ona kızı gibi davranır, o da anamı anası sayar, bizimle komşu olduğuna sevinirdi. Kendisi Anamurlu'ydu sanıyorum. Sultan teyzeyi köşesinde oturan yaşlı, beyaz saçlı, nur yüzlü, güngörmüş bir kadın olarak anımsıyorum. Babam ona arada bir uğrar, sigara ya da tütün götürür, bir isteği olup olmadığını sorardı. Anama, Sultan teyzelere öteberi vermesini, pişirdiği yemeklerden göndermesini söylerdi. Oldukça yoksuldular sanıyorum. Nesibe abla, "Hanife teyze, biraz yağ, biraz pekmez..." diye gelir, anam da ona "biraz"dan daha çok verirdi. Bizim evde konuklar olduğunda da ablam ona haber verirdi, "Nesibe abla gelsene" diye.

Yine böyle, bizim evde konukların olduğu bir akşamüstü okuldan gelmiştim. Ahmet yolda inek otlatıyordu. Öteki küçük kardeşim de yanında oynuyordu. Onu sırtıma bindirip eve getirdim. Ablamla anam evde misa-

firler için koşuşuyor, ceviz kırıyor, tabaklara üzüm, kak[61] filan dolduruyorlardı. Konuklar, oradan buradan konuşurken kadınlardan biri kendilerine yağ getiren bir bayırlı kadından söz etti. "Üstü başı öyle kirli öyle pisti ki insanın onun getirdiğini yiyesi gelmeyecek doğrusu" dedi. Bu konuşmalara komşumuzun gelini Nesibe abla da katıldı, "Kokar bayırlılar, kokar Türkler, onların kabuklu cevizleri bile yenmez" dedi. Bu söz çok söylenen basmakalıp bir sözdü.

Konuklar için içeri dışarı koşan, incir kurularını, kırılmış ceviz tabaklarını getirip götüren, cömertçe konuklara sunan anam nasıl olduysa kaşla göz arasında duydu onu ve birdenbire ateş parçası kesildi, "Sen Anamur köylüsü değil misin Nesibe, sen köylü değil misin?... Sen kendine bak, kurban ol bayırlılara. Kokar Türklermiş, sen cavır mısın?" gibi sözlerle çıkıştı kadına, "Sen yoksulluk nedir, köylülük nedir bilmez misin?" dedi. Nesibe abla, "Teyzeciğim sözüm sana değil!" diye yalvardıysa da, "Sen köylülere kokar Türk diyemezsin, kem söz söyleyemezsin. Köylü olmak ayıp mı? Onların akşama kadar çalışmaktan anaları ağlıyor" diye üsteledi anam. Bu sırada küçük kardeşim Nafia ağlayarak Nesibe ablanın eteklerini tutuyordu. Ben de ağladım belli etmeden. İçeri girdim, bir daha çıkmadım. Anamı böylesine üzen öfkelendiren anlamı kavramasam da ona acımıştım. Ortalık cam kırığına dönmüştü bizim oraların deyişiyle. Öteki konuklar da üzüldüler, ne diyeceklerini şaşırdılar. Anam hiç alttan almadı. "Kusura bakmayın. Ben bu alanlıların, bayırlılara 'kokar Türkler, kokar bayırlılar' demesinden bıktığım için böyle yaptım. Haksızlık bu, İnceağrılılar da yapıyor bunu. Kendileri cavır mı?" dedi.

---

61 Kak: Meyve kurusu.

"Teyzeciğim, senin için değildi söylediği ama doğrusu sen de haklısın. Nesibe'ye laf düşmezdi, kendisi de Anamur köylüsü üstelik" dedi biri. "Biliyorum, zaten o yüzden çok kızdım," dedi anam, "size gelen o yağ kabaklarının içinde kıl bile olur ama bununla köylülerin hepsi pislikle suçlanamaz. Hem yağını balını yiyip hem de onlara kokar Türk demek insafsızlık."

Anam, Nesibe gibi yoksul bir kadının köylüleri küçümsemesini kabul etmiyor, lafları ardı ardına sıralıyordu. "Kusura bakmayın, bayırlılar olmasa asıl bu Pazarcılılar kokar. Niye koksun bayırlılar. Onlar işten güçten kokuyor tabii. Sizin sahilinizin içecek suyu bile yok. Bizim çeşmelerimiz var harıl harıl akan. Buraların bağı bahçesi yok, bizde her şey var. Bayırlıyız köylüyüz ama at üstünde arpa biçeriz..." diye söylendi. Neyse ki öteki komşumuz Selime teyze anamı teselli etti de biraz duruldu. "Ne desen haklısın kardaş. Bu Nesibe gelin dangalağın tekidir. İbrişim gibi Sultan teyzeyi inciten o değil mi? Gel otur şuraya kusura bakma" dedi. Anam, "Susacağım, susacağım ama köylüye 'kokar Türkler' dediği için onu mahkemeye vereceğim" dedi. Anamın mahkemeye güvenmesi biraz da dayımın Alanya'da mahkeme zabıt kâtibi olmasındandı.

Biz çocuklar anamın böyle çıkışlarından, haklı bile olsa başka insanları kırmasından oldum olası hoşlanmazdık. Babam da hoşlanmazdı. Biz hep babamızı tutardık. Nesibe ablanın elinde bir tasla arada bir gelip şunu bunu istemesi, bizim de hemen vermemiz hoşumuza giderdi. Ama bu olayda anama hiçbir zaman olmadığı kadar acıdım nedense. Nerdeyse ağlayacaktı. Kendimi onun acısıyla bütünleştirdim. Ben de okulda çarşıda, bayırlı sözünün küçültücü anlamını alttan alta duyumsuyordum sanki.

Kapları taşırken ablam içerde bana, "Sakın babama söyleme, kızar!" dedi. O benden daha da çekingendi.

Kimsenin kırılmasını istemezdi babam gibi. Benim anama benzeyen yanlarım vardı.

Birkaç gün sonra geldi babam. Anam kendisi anlattı olanları. Babam ona, "Bıktım sizin bu köylülük kavganızdan" dedi. Dayım da durmadan köylülük için kavga eden biriydi çünkü. Anam, "Mahkemeye vereceğim, köylülere kokar Türk dediği için" deyince, "Ne mahkemesi, sen delirdin mi, insan komşusunu mahkemeye verir mi hiç?" dedi babam. Beni de yanına alarak, bitişikteki Sultan teyzelere gidip konuştu kendisi. Sultan teyze oturduğu yerdeki köşesinde, derinden gelen bir sesle anlattı, babamın verdiği sigarasını tüttürerek: "Osmanlı böyle diye diye bizi ihtiyarlattı oğul. Nesibe'ninki de o hesap, iyi yapmış Hanife Kadın. Bunun gibilere dersini vermiş" dedi anam için. Nesibe abla da, "Aman dayıcığım ben cahil biriyim, boş bulundum, söz benim sözüm değil, n'olur teyzemin elini öpeyim beni affetsin" diyerek arkamızdan geldi.

Babam anama anlattı konuşmalarını. Anamın da o günkü heyecanı geçmişti. "Akıllandıysa gelsin madem..." dedi. Kapının yanında duran Nesibe abla bizi duyar duymaz arkamızdan hemen girdi geldi. Anamın elini öptü, ağladı. Anam ona, "Sen kendini Azakoğlu'nun gelini mi sanıyorsun Deli Nesibe, senin bayırlılardan, köylülerden ne farkın var düşünsene" dedi. "Bende akıl mı var ki düşüneyim teyzeciğim" dedi Nesibe. Aradaki küslük kalktı böylece. Ama anamın Nesibe'ye yaptığını herkes duymuştu.

Hasanali dayım geldiğinde, "İyi yapmışsın hemşire, ben de bize köylü diyen, Selintili diye küçümseyen Alanyalılara yapmadığımı bırakmıyorum. Hâkime bile çıkıştım" dedi. "Çıkıştın ama cevabını da aldın" dedi babam.

Hâkim, kimi zaman köylülerin ilkel yanlarını eleştirip söyleniyormuş. Sanıyorum dayım da ona köylülü-

ğün zorluklarını filan söyleyip herkesin böyle olmadığını anlatıyormuş. Ama hâkim ona sanıyorum köylülük olgusundan, koşullarından söz ederek, "Sen de şehirli değilsin" demiş. Dayım, "Küllükte bittim ama gül bittim" demiş hâkime. Hâkim de ona gülmüş, sonra ünlü şair Nâbi'nin bir mısrasına atıfla, "Ne kadar nazik de olsan, nazenin olamazsın!" demiş.

Uygarlığın şarkıları

Bizim dönemimizin öğrencisi olanların anıları arasında okul müziğinin ilginç bir yeri olduğunu sanıyorum, bu nedenle uygarlığın şarkıları diyorum. Okul şarkılarının anlaşılmayacak bir yanı olmamakla birlikte ben ilk yıllarda çoğunun sözlerini pek anlayamaz ya da anlasam da anlamlandıramazdım. Ama müzik olduğu, şarkı olduğu için çok severdim. Bunun nedenini sonraları köy enstitüsünde kendim müzik çalışırken, mandolin, keman gibi çalgıların metotlarını kullanırken anladım. O ilk yılların okul şarkılarının çoğu melodileri gibi yabancı kaynaklardan çevirilerdi sanıyorum.

Bunların müziği ve sözleri nitelikli olmakla birlikte yine de halkın melodilerinden, kültüründen, dahası gerçeğinden kopuktu. Sanırım bu şarkıların özellikle sözlerini anlamakta güçlük çekerdim. Ama ne olursa olsun üç öğretmenli köy okulunda bile öğretmenlerin öğrettiği dönemin okul şarkıları belleğimdedir hâlâ.

Okula başladığımda önceden köy yaşamında edindiğim bir müzik birikimim vardı, bunlara değinmiştim. Okulda ilk dinlediğim müzik bayrak marşıydı. Tüm öğrenciler bahçede sıra olup, beşinci sınıftan Azize abla elinde koca bayrak en ciddi duruşuyla karşımıza geçtiğinde, hep birlikte marş söylerken, sözlerini anlamasam da bir olağanüstülük olduğunu duyumsardım.

Ne sevimli ne şanlısın al sancak,
Yüksel yüksek al dalgalar saçarak

Gazipaşa İlkokulu'nda üçüncü sınıfa kadar öğrendiğimiz, söylediğimiz şarkıları, parça bölük anımsıyorum. Başöğretmenin dördüncü beşinci sınıflarla biz birinci sınıfları birlikte okuttuğu günlerdi. Bir gün, dörtlere sınıfta ödev vermiş olmalıydı, beşlerle bizi bahçeye çıkarttı, otların üstüne oturduk hepimiz. Beşlere şarkı söyletti, biz dinledik. Bizim sınıfta kalmış olanlar vardı. Onlar da söylüyordu kimi şarkıyı. Beşinci sınıf öğrencilerinden biri vardı, adı belki Yusuf'tu. İnce uzun, yaşı geçkinceydi. Beyobası köyündendi. O şarkı söylemeye başladığında sessizce dinlerdik. Öğrenciler yeniden söylemesini isterlerdi:

Karşı ovalar kararda
Gölgeler dağları sardı,
Orada sürüler vardı
Çal kavalını ey garip çoban.

Bu şarkı uzundu. Ben bu şarkıyı dinlerken şarkının sözlerinde bir hüzün sezerdim. Çoban ve kaval bizim oralarda da olmasına karşın uygarlığın kavalından ve çobanından söz edilmişçesine uzak olurdum sözcüklere. Sonra zamanla biz de öğrendik o öğrenciyle birlikte söyleyerek bu şarkıyı. Yolda sokakta söyler, onun gibi söyleyebildiğimizi sanırdık.

Bir de Hüsnü Bey'in bizim sınıfa da öğrettiği belki adı bahar olan, başını sonunu, aradaki dizelerini kopuk kopuk anımsadığım bir şarkı vardı. Bunu ağır aksak söyleyişimizi bile anımsıyorum:

Kuş sesleri ovalara yayılır
İnsan buna hayran olur bayılır

Yeşillenmiş ağaçlarda yapraklar
Amber gibi mis kokuyor topraklar
....
Bal yapanlar çiçeklere konarlar
Kuzucuklar taze çimen ararlar

Gemim geliyor, yelkenleri sırmadan...vb.

Böyle kopuk kopuk anımsayabildiğim bu şarkıyı tüm okula söyletirdi Hüsnü Bey. Ancak söyledikçe ağırlaşır, ağırlaştıkça sanki bahar şarkısı değil de yaz sıcağı şarkısı gibi olurdu.

Zeynep Öğretmen'in sesinin güzel olduğuna, bize öğrettiği yağmur şarkısına değinmiştim. Hangi sınıfta öğrenmiştik, kim öğretmişti anımsamıyorum ama aşağıdaki şarkı da var belleğimde:

Başaklardan kundağım,
Bağ bahçe solun sağım
Yıldızlar oyuncağım,
Ağlama güzel çocuk.

Bu şarkının sözlerini de anlamazdım hangi sınıftaysam.

Çok sonraları bu şarkı sözleri, Tonguç'un *Köyde Eğitim* kitabında, romantik köycülük dönemine örnek olarak gösteriliyordu.

İlk deniz gezim

İhsan Öğretmen tahtaya yazdığı *Deniz* şarkısını özenle defterlerimize geçirmemizi istedi. Daha sonra kendisi ikinci sınıflara ders vermeye yöneldi. Ağır ağır, en güzel yazımızla yazdık şarkıyı. Bitirip bir kez daha

yazdık. Bize ders verirken de aynı şarkıyı bu kez ikinci sınıflara yazdırdı. Müzik dersinde hepimize öğretti aynı şarkıyı.

Uzaklarda kaynaşır beyaz köpükler
Coşkun deniz bir hasta gibi inilder.
Birbirini kovalayan dalgalar,
Sahillere gelir çırpınır ağlarlar.

Şarkı sözleri bu kadar değildi. Öğretmen güzel öğretiyordu. Ama bu şarkıyı söylerken bir acıma duygusuna kapılırdım. Melodi ve şarkının sözleri hüzünlüydü sanki. İki sınıf birden söylüyorduk. Şarkı hepimizi etkilemiş olmalı ki içtenlikle söylerdik. Özellikle biz bayırlı çocuklardan üç yıldan bu yana denizi yakından görmeyenlerimiz vardı. Bunlardan biri bendim. Yolu bataklık olduğu, arada tarlalar bulunduğu için kolay gidilemiyordu. Biz yaylalardan görüyorduk uzaktaki denizi. Yakından hiç görememiştik daha. Yerli ve sahil köyleri öğrencileri çeşitli şekillerde görmüşler, yüzmeyi bile öğrenmişlerdi. Bizimle alay ediyorlardı daha denizi görmemişiz diye. Geçen yıl öteki sınıflar topluca deniz gezisi yaptığında, yürüyemeyiz diye birinci ve ikinci sınıfları götürmemişlerdi.

Öğretmen deniz şarkısını öğrettikten sonra öteki derste bize denizle ilgili bilgiler verdi, sorular sordu. Geziye götüreceğini söyledi, "Küçüklerin nasıl yürüyeceğini düşünüyorum" dedi. Çocuklar, herkesin kendi eşeğini getireceğini söylediler. Korulu bir çocuk, "Ben denizi çok iyi biliyorum, babamla çimiyoruz" dedi. Denizle ilgili başka bilgiler yazdık defterimize, balıkları filan... Daha sonra da, "Yürüyemeyecek olanlar o gün okula gelmesinler" dedi öğretmen. Sadece bizim sınıfı değil tüm okulu deniz gezisine götürdüler o gün.

Birinci sınıfı okutan Zeynep Öğretmen ve öğrencileri bizimle yola çıkarak daha yakın yerde, Gemiyakası'nda kalarak oradan bizi seyrettiler, azıklarını açıp yediler, çayırlarda oynadılar.

Gezi günü okula atla eşekle gelen çocuklar çoğaldı, eşekle gelenler daha çoktu. Bizim Ahmet beni babamın atıyla götürmek istedi ama kaza yaparız diye babam atını vermedi. "Madem öyle, denize ben de gideceğim" diye tutturdu Ahmet. Anam, "Seni alırlar mı bakalım, mektepli değilsin, alırlarsa git. İstersen Yusuf'un eşeğini de götürün madem" dedi. Ahmet benim yüzüme baktı, "Bay Öğretmen'e söylerim" diyerek sevindim. Ahmet koştu, köylümüz Yusuf'un bizim ahırda bağlı eşeğini çözüp getirdi, hemen hazırladı.

Anam, deniz için yaptığı kapamalardan bir torbaya da öğretmenler için koymuştu. Akrabamız Adviye'nin anası köyde olduğundan onlarla birlikte yiyelim diye bize çokça azık yaptı. Ahmet eşeği çekerek benimle birlikte okula geldi. Eşeği öteki Ahmet'e vererek daldı başöğretmenin yanına, "Bay Öğretmen bunu sana getirdim" dedi, anamın gönderdiği kapama bohçasını verip. Sonra da bizi eşeğe bindireceğini, denize kendisinin de gitmek istediğini, hiç deniz görmediğini söyledi. Başöğretmen bizim Ahmet'i tanıyordu. Arada bir gelir pencerelerden bakardı. "Peki peki, madem eşeğin var, gel Ahmet Tayır" dedi. Ahmet çok sevindi. Köye gittiğinde herkese anlatacağını söylüyordu daha denizi görmeden.

Kimi atlı, kimi yaya yola düştük o gün. Beşinci sınıf öğrencilerinden biri başöğretmenin kızı Türkan'ı eşeğine bindirmiş, başını çekiyordu. Kızlardan kendi eşeklerine binenler vardı. Ahmet bizi de bindirmek istedi ama binmedik, yürüdük. Eşekteki heybeye azıklarımızı koyduk. Birçok öğrenci eşeğe binmişti. Kimi ikişer biniyor-

du. Biz Başöğretmen Hüsnü Bey ve bizim öğretmenimizle yürüyorduk. Ahmet bana, "Gel bin eşeğe, başını çekerim korkma" diyordu. Biz Adviye, Emişkadın Çiftlik'teki Ayşe, Eyüp Usta'nın kızı Emine, denize kadar yürüdük giderken. Eşeğe bizim Ahmet'le akrabam Ahmet bindiler.

Deniz kenarına geldiğimizde atı eşeği olanlar onları gerideki hayıt dallarına bağladılar, uzun iplerle, yayılsınlar diye. Biz hiç deniz görmeyenler olağanüstü bir şeyle karşılaşmıştık. Ne yapacağımızı şaşırdık. Adviye'nin kardeşi Ahmet Efendi eşeği hemen bağlayıp koştu, bizi deniz alıp götürür diye. Kendisi de şaşmıştı. Adviye onun şaşkınlığını görüp, "Sen kendine bak" dedi. Bizim Ahmet Tayır, köyde anlatacağım diyordu durmadan. Çocuklardan biri ona "Sen kimsin?" dedi. "Bunun ağasıyım" dedi benim için. Sen okulu bitirdin mi dedi çocuk ona. "Bitirdim efe" dedi Ahmet.

İhsan Öğretmen bizi toplayıp açıklamalarını yaptı deniz kıyısında. Dörtle beş önce de gelmişler. Kimileri soyunup girdi kenardan. İhsan Öğretmen bizim sınıftan kimsenin girmemesini, ayaklarımızı sokabileceğimizi, yorulunca yemeklerimizi yiyeceğimizi söyledi. Bayırlı çocukların bir kısmı biliyordu denizi. Belki onlar da daha önce gelmişlerdi. Bilmeyen çoğunluk kızlardı. Bizim sınıftan Eyüp Usta'nın kızı Emine, bir deniz kızı gibi dalgalarla oynayarak, içine girmeden alıp götürmesinin kolay olmayacağını anlatıyor, gösteriyor, bizi yüreklendiriyor, denize alışmamıza yardım ediyordu. Çiftlik'ten Paşadayının kızı Ayşe kendisinin de yüzebildiğini söylüyordu.

Önceleri ayaklarımı sokmaya bile korktum. Çayı görünce başım döndüğü gibi denizi görünce de bocaladım. Adviye, Emişkadın, Emine ve Ayşe el ele tutuşup yürüyorduk denize doğru. Ben, korkudan hemen geri-

de kalıyor onlara bakıyordum. Emine'nin korkmadan denizin içinde ilerleyip gitmesine şaşıyordum. Emine, "Şaşacak bir şey yok, yüzebilirim elbisemle ama şimdi giremem" diyordu. O yıllarda erkeklerin bile denize girip yıkanması âdet değildi. Yazda güzde akşama kadar ter içinde çalışırlar ama denize girmezler, çoğu bunu bilmezdi.

Sıra azıklarımızı yemeye gelince herkes toplandı, öbek öbek çıkınlarını açtılar. Biz de öteki kızlarla ve iki Ahmet'le hep birlikte azık karıştırarak yedik. Yemekten sonra gene herkes kumda istediği oyuna daldı. Erkekler uzun eşek oynuyorlardı. Biz kızlar denizin kenarına koca bir havuz yaptık. Yayladan çok iyi havuz yapma alışkanlığım vardı.

Beşinci sınıfta Telgrafçı'nın kızı Naciye, Cibayetçi'nin kızı Habibe ve Neriman da vardı. Neriman hangi sınıftaydı anımsamıyorum. Ona Maya derlerdi. Çok kuvvetli bir kızdı. Çektiği herkesi yere düşürürdü. Denizde kumların üstünde çekme oyunu oynadık. Erkekler de katıldı, öğretmenler de izledi. Neriman birçok erkek çocuğu yere düşürdü çekmede.

Anamın köylüsü Gevenesli Çil Hüseyin durmadan benimle alay ediyordu denizi yeni gördüm diye. Bizim Ahmet ona, "Gevenes'te çok mu deniz var efe, daklaşma çocuğa" dedi. "Sen kimsin lan?" dedi Hüseyin ona. "Karıncanın kardaşıyım efe!" dedi Ahmet.

Akşamüstüne doğru öğretmenler bizi toplayıp saydılar. Kim yok kim var baktılar. Eşekli atlı olanlara, "Hadi bakalım siz önden doğru evlerinize" dediler. Biz yayaları da sıra ettiler. Ağır ağır, gene o bataklıklara bata çıka, bir yerlerden dolanıp geldik okulun önüne. Kızlar eşeğe binmedik. Yine iki Ahmet birlikte bindiler. Yolları ayrı olanlar kendi yollarına saptılar.

Öteki Ahmet bizim Ahmet'e bir muziplik yaptı. "Bak buralarda çok ot var. Senin ineği getirelim, hem denizden bol bol sularız" dedi. Bizim Ahmet eve varır varmaz anama söyledi, yarın öteki Ahmet'le ineği deniz kenarına götüreceklerini, hem denizden bol bol sulayacaklarını. Anam buna üzüldü, "Görüyor musun Ahmet, o şeytan seni kandırmış. Deniz suyu tuzlu olduğu için inek içmez. Mektebe gitsen bunu sen de bilirdin" dedi. Ahmet güldü, "Bilmez olur muyum, zaten biliyordum. Ama seni bilmiyor sanıyordum denizi görmediğin için" dedi.

İkinci gün İhsan Öğretmen ikinci sınıfla ders yaparken bize deniz gezimizi yazma ödevi verdi. Bizimle ders yaparken de onlardan istedi böyle bir tahrir. Gitmeyenlerin de yazmasını istedi. Neler yazdığımı anımsamıyorum, ama denizi ilk kez gördüğümde aynı şarkıdaki sözlere benzediğini filan yazmışım. Öğretmen yazımı beğenmişti.

Okul gezisinden sonra evde durmadan denizi anlatıyorduk Ahmet'le ikimiz. Ablamla anam hâlâ denizi görmemişlerdi. O sıra Adviyelerin anası köyden gelmişti. Bir gün anamla sözleştiler denize gitmek için. Bir tatil günü onlarla bizim aile hep birlikte yine azıklarımızı bir eşeğe yükleyip deniz kenarına gittik. Babalarımız yoktu. Ahmet ineği bahçeye çivili ipe bağladı giderken. Çocuklardan birini eşeğin üstüne bağladık. Küçük kardeşimi anam sırtına sardı.

Deniz kenarında in cin yoktu gittiğimizde. Yalnızca uzakta içinde kim olduğunu bilmediğimiz bir ev vardı. Okulla gittiğimizdeki gibi önce denizle uzaktan biraz haşır neşir olup sonra yemeğimizi yiyecektik. O evdeki kadın, "Gelin bizim çardakta yiyin, yemekleriniz kum olur" dedi. Oraya gittik. Bize su da verdi. Bizim de vardı küçük kabakta suyumuz. Adviyelerin anası

Hanımgelin teyze de ilk görüyordu denizi. Ablam ilk anlarda hep geri geri çekildi. Ama anam sanki denizi çoktan görmüş gibi duruyor, "Allah'ın deryası işte!" diyordu..

Denizin türküsü

Dördüncü sınıfa gideceğim yıl Gazipaşa'ya değil Alanya'ya göç edecektik. İşin içinde göç olduktan sonra Alanya daha iyi diye düşünmüşlerdi bizimkiler. Anam, "Pazarcı'nın kahrını çekeceğime Alanya'ya katlanırım, hiç olmazsa şehir görürüm" diyordu. Ama ben Gazipaşa'ya ve okuluma öyle alışmıştım ki dördüncü sınıfta daha çalışkan, daha rahat olacağımın hayallerini kuruyordum. Yeni yerlere, yeni insanlara, yeni okula ve öğretmenlere alışmam nasıl olacaktı? Ne var ki kararı onlar verirdi. Üstelik babam işi gereği Alanya'da daha çok kalıyordu. Dayım da, "Alanya'ya göçün, çocuk daha bilgili olsun" demiş. Kızı Münevver dördüncü sınıfa geçtiği yıl kendisi Alanya'da iş bulmuş, oraya göçmüşlerdi.

Köylerde sebze ve meyve gibi ürünlerin sonunun alınması ile okulların açılması her zaman birbirine karışırdı. Bu nedenle okuldan kalmamam için babam beni önceden götürüyordu. Yine de geç bile kalmıştık. Anam ve kardeşlerim ürünler toplandıktan sonra göçüp geleceklerdi. Babam ev tutmuş, kendisi orada kalıyordu. Ama beni Kaptanlara, teyzesinin evine götürecek, göçümüz gelinceye kadar orada kalacaktım.

Bekçi Yusuf, benim için Alanya'ya götürülecek yiyecek giyecek öteberileri bir eşeğe yükleyerek önceden gitti, babamla biz daha sonra yola çıktık. Babamla gitmek çok iyiydi. Yollarda karşılaştığımız insanlar, "Kim bu

kanayaklı?"[62] diye sormuyorlar, "Kızını nereye götürüyorsun Şavki dayı?" diyorlardı. O da "Mektebe" diyordu. Bu benim çok hoşuma gidiyordu.

Babam beni atının terkisine bindirmişti. Öğleye doğru indik Gazipaşa'ya. Ortalık sıcaktı. Kolcu dayılara geldik doğru, babam beni bırakıp çarşıya gitti. Akşamüstü yola çıkacağımızda gelip alacaktı. Fatma teyze sevindi. Komşular da vardı. Kim bu kız diyenlere, "Kim olacak benim kızımı bilmiyor musunuz, Alanya'ya okumaya gidiyor" diyordu. Daha önce dayımın kızı Münevver'in de kendi yanlarında kaldığını, onun da sonra Alanya'ya gittiğini anlattı konuklara. Yemek filan yedik. Bizim getirdiğimiz üzümden de ikram etti konuklara. "Biraz uyu çocuğum, gece yol alacaksınız" diyerek beni yatırdı. Köyden erken çıktığımız için hemen uyumuşum.

Uyandığımda gün epeyce dönmüş, babam gelmiş, kahve içiyordu. Elimi yüzümü yıkayıp hazırlandım. Fatma teyzenin çardağı, evi sanki biraz daha eskimişti. Gene bir dürüm tutuşturdu eline ama almadım. Babam azığımız olduğunu söyledi. Aşağıda bir taşın üstüne çıkarak babamın atının terkisine bindim, hızla yola koyulduk. Ala heybesi, alalı battaniyesi, aynalı ve boncuklu gem takımlarıyla babamın atı başkaydı. Sade bir adam olmasına karşın babam atının bakımlı olmasını sever, ona bir kişiymiş gibi önem verirdi.

Çarşıda filan hiç beklemeden eski okulumun ve eski evimizin yakınından hızla geçerken neler duyup düşündüğümü anımsamıyorum. Ancak artık ötelere doğru, yine hiç bilmediğim yerlere doğru bir gidiş olduğunu duyumsuyordum. Böyle gidişlerin her zaman bir yanında heyecan, bir yanında merak ve çekingenlikler olduğunu, dahası bir yanında da her zaman bir "köprü" ol-

62 Kanayaklı: Kadın, kız.

Eğitimim için Alanya'ya göçtüğümüz yıl ailece bu fotoğrafı çektirdik. Annemin kucağında küçük kardeşim Aslan, babamın kucağında kardeşim Nafia, yanında da bizle okumaya gelen amcamın oğlu Şerafettin var. Arkada ablam yanında da ben, tabii yeni okul kıyafetlerimin içinde.

duğunu, beni alıp götüren bu "okuma" yollarında gidip gelirken öğreniyordum.

Gazipaşa-Alanya yoluna ilk kez çıkıyordum. Yola koyulur koyulmaz karşımıza çıkan Bıçkıcı köprüsü de, Taşköprü benzeri korkulukları eskimiş bir yapıydı. Köprü korkum biraz azalmıştı ama yine de oraya gelince ikimiz de indik attan. Babam gözü kara biri değildi. Yalnızken atla geçtiği köprülerden benimle geçerken

iniyorduk. Böyle konularda dikkatli olmayı elden bırakmazdı. Beni elimden, atı yularından tuttu, "Suya bakma geçerken" dedi. Su azdı zaten. Atın ayaklarına bakıyordum tehlikeli yerlere basacak mı diye. Köprüden sonra önce beni bindirip sonra kendisi atladı atına, üzengiye basarak. Taşköprü'den de böyle geçmiştik. Yol dümdüz ve genişti. Açılıp gittik, tıkır tıkır. İlerledikçe gökyüzü büyüyordu. Gökyüzünün, biz küçükken anamızın anlattığı gibi "dağların arkasından bağlı" olmadığını çoktan öğrenmiştim.

"Susa[63] yoluna girdik artık" dedi babam. Belen belen dönemeçler vardı. Hacı Musa dönemecini geçince Alanya göründü yayladaki gibi. Ama daha yakın ve daha seçilir, güzel bir görünümü vardı. Bana hâlâ hiçbir yer Alanya'nın Gazipaşa yolundan o gün göründüğü kadar güzel görünmez gibi gelir. Bunda çocukluğumdaki bu ilk izlenimin payı var kuşkusuz. Büyük beyaz bir gemi gibi çökmüştü denizin içine Alanya. Ben hâlâ doğru dürüst kayık ve gemi görmemiştim oysa. Başkası böyle söyledikçe bana da öyle gelmişti. Sadece üçüncü sınıfta deniz gezisine gittiğimizde uzaktan göstermişlerdi, "Bir kayık geçiyor" demişlerdi. Öğretmen bize anlatmıştı, "Bu bir kayık, Alanya'dan gelip yük getirmiştir" demişti. Babamın kâğıttan yaptığı kayıkları, öğretmenin çizdiklerini ve bize de çizdirdiği kayıkları biliyordum. Kâğıttan kayık ben de yapabiliyordum. Kitaplarda da görmüştüm kayık resimlerini.

Yol aldıkça bir yanda deniz çarşaf gibi uzanıyor, bir yandan dağdaki bitkilerden gelen hoş kokular akşam serinliğine karışıyor, at uyum içinde yol alıyordu. Akdeniz'in o dönemdeki ıssız sahil akşamlarını yaşamayanların bu uyumu anlayacağını sanmıyorum şimdi. Tıkır tıkır giden atın terkisinde, güneş indikçe kendimi baba-

63 Susa: Dar yol, şose.

mın güvencesinde değişik bir düşe kaptırmıştım. Başka bir keşfe çıkmış gibiydim. Hava kararıncaya kadar oraya buraya baktım. Güneş indikçe efsun artıyordu sanki. Arkada, karşıda dağlar ve Alanya daha belirgin görünüyordu. Deniz dalgasız ama bir o yana bir bu yana vuruyordu ağır aksak.

Ata binmekten yorulmuştum. Köyden yokuş aşağı gelirken bacaklarımın heybeye sürten yerleri acımaya başlamıştı. At, düzde giderken acımıyor ama biraz koşup beni zıplatınca acıyordu. Nedense bunu babama söylemedim. Bu yolculuk bana o kadar değişik geliyordu ki acıyı bağrıma basıp çevreyi tarıyordum.

Bir yere geldiğimizde, bizim yaylada Kise belenindeki gibi, Adanda yolundaki gibi cavır yapılarıyla karşılaştık. Babam, "Buraya 'Çok Kiliseler' derler kızım, bunlar çok eski cavır yapısı kiliseler, bizim Manastır yaylasındaki gibi" dedi. İhsan Öğretmen anlatmıştı buralarda çok eskilerden başka insanlar oturduğunu. Solda denizin üstünde güneş top gibi kızarmaya başlamıştı, biraz sonra batacaktı. "Neyse ki şansımızdan ay var" dedi babam. Onu hesap ederek yola koyulmuş olmalıydık.

"Yayladan görünen deniz burası mı?" diye sordum. "Evet kızım" dedi. Yeniden sordum, "Buradan bizim köy görünüyor mu?" diye. Çünkü o yana arkamız dönüktü. Babam atının başını arkaya çevirdi, "Önceki tepeyi aşmadan Adanda'nın üstündeki asar görünürdü ama şimdi görünmez artık, hem güneş indi. O en yüksekte görünen yer Karatepe'deki Mor Korum, Eğrik denen kayalar, bizim köy aşağıda kalıyor" dedi. Yeniden gidiş yönümüze döndük.

Güneş iyice çekilmiş, deniz başka bir renge bürünmüş, ayımız yıldızlarımız doğmaya başlamıştı. Onlar olmasa nasıl yaşardık? Ay aydınlık, yıldızlar pırıl pırıldı. Bu değişimden at da etkilenmiş, bir an önce baba-

mın söylediği Molla Ahmet Çeşmesi'ne varacağımızı biliyor gibi tıkırtılarını artırmıştı sanki. Dönemeçleri hızla alıyordu.

Biraz sonra iki eşekli geldi karşımızdan. Babam, karanlıkta bile tanıdı onları. "O! Selamın aleyküm delikanlılar. Ne oldu mahkemeniz?" dedi. "Aleyküm selam Şavkı dayı" dediler. Kinistine köyünden orman mahkemesi olan iki adamdı. Anlattılar ne olduğunu. Ayaküstü sigara alışverişi yaptılar, tütün istediler babamdan. Yusuf'un, Molla Ahmet çeşmesinde bizi beklediğini söylediler. Onlardan biri beni arkadan indirip babamın kucağına verdi. "Hadi eyvallah, yolcu yolunda gerek" dediler. Babam belki uyuklarım diye beni önüne oturtmuştu. "Biraz dayan, az sonra çeşmede olacağız. Azığımızı yer hemen yatarız birkaç saat" dedi. Bacaklarımın sürtükleri iyice acımaya başlamıştı.

Gerçekten de biraz sonra vardık oraya. Yusuf yükünü yıkmış eşeğini samanlamış, bizi bekliyordu. Beni indirdi attan, "Hep senin için bu çektiklerimiz, bakalım büyüyünce bana ne alacaksın" dedi. Ben de ona "At!" dedim. "Ah bir atım olsa başka ne isterim" dedi Yusuf.

Heybeyi battaniyeyi indirdik, azık torbasını çıkardık, başladık yemeye.

"Mekteplinin de bilmediği olur, söyle bakalım, Mollahmet kimdir?" dedi bana Yusuf. Molla Ahmet'i yayladaki evimizi yaparken görmüştüm oysa. Duvarları ölçmek için beş karışlık bir sopası vardı. Onu bulamadığında, "Beş karış nerde?" derdi. Sanıyorum bu bir metreydi. Anam ona evleri küçük yaptı, eğri yaptı diye kızar, kızdığında da "Beş karış, n'olacak?" derdi. Kısa boylu ünlü bir ustaydı Molla Ahmet. Tarif ettim Yusuf'a. "Köylerin evini yapar, beş karışlık sopası var, bu çeşme de onun hayratı" dedim. "Mektepli deyip geçmemek gerek demek ki, bunu da mı öğrettiler, kitapta adı mı var bizim ustanın yoksa?" diye şaka yaptı.

O zaman yoktu ama işte şimdi, Akdeniz topraklarının derinlerine doğru eriyip gitmiş o iki insanın adı bu kitapta saygıyla anılır: Hayratlar, evler yapan bir Molla Ahmet usta vardı Öte Yaka'da, çardaklarımızdaki siyah salkımlı Molla Ahmet üzümleri onun adını taşırdı. Cümle âlemin evlerini yapardı. Alanya yolunda kendi adına hayrat bir çeşme de yapmıştı, gecede gündüzde gelen giden yolcular su içsinler, başında dinlensinler diye. Bir de Çile köyünün Bekçi Yusuf'u vardı. Yayla yollarında, okuma yollarında beni getirip götüren, ama kendisi çok sonraları bir at sahibi olabilen o Yusuf, yokluk yoksulluk ve varsıllık üstüne, acı, iğneleyici şakalar yapar dururdu.

Atı, eşeği yerleştirip kendimiz de yiyip içtikten sonra uzanıp yattık battaniyenin üstüne babamla. Yusuf da kendi battaniyesine sarındı. Açık havada yatmaya alışık olduğum için yıldızlara bakarak uykuya dalacakken o sessizlik içinde biraz ürperti veren ama ritimli bir ses geldi kulağıma. Bir türlü anlayamadım ne olduğunu. Ürpermemin nedeni hep şeytan düşünmemdendi. Gecenin ıssızlığıydı ne de olsa. Babama sokularak "Bir ses var" dedim. Babam dinledi, "Deniz türkü söylüyor kızım, sen uyu" dedi fısıltıyla. Babam bunu küçüklüğümüzden beri yapardı. Ormanda, yaylada duyduğumuz doğa seslerine türkü derdi. Ama bu başkaydı, gerçekten de türkü gibiydi kulağıma gelen ses. Babam "denizin türküsü" deyince ayrımına vardım bunun. İhsan Öğretmen'in öğrettiği hüzünlü deniz şarkısını anımsadım. İşte böyleydi.

Denizin türküsünü duyduğum o ıssız geceyi hiç unutmam. Duygularıma bir ilmik daha atılmıştı belki. Ayın ışığı süt beyazdı. Gökyüzünde yıldızlar kaynaşıyordu. Gecenin sessizliğinde, denizden gelen bu hüzünlü inilti bana yanan evimizi yapan Mikis Usta'yı anımsattı bir yandan. Onun nereye gittiğini sorduğumda ba-

bam, "Kayıklara bindiler vardılar gittiler" demişti çünkü. Bu ses bana denizin ortasındaki bir kayığın içinde Mikis Ustaların gidişini hayal ettirdi. "Mikis Ustalar kayıkla buradan mı gittiler?" dedim babama fısıltıyla. Sanki hayalimi anladı babam, "Evet ya... Bu denizden gittiler kızım, kayıklara bindiler, vardılar gittiler... Şimdi uyu!" dedi.

Birden gözüme yaş geldi. O çarşaf gibi denizin üstünde kayık denen teknede, biri Mikis Usta olan insanlar doluşmuş gidiyorlar, boğulmamaya çalışıyorlardı sanki. Gene sordum uykulu uykulu, "Kayıkları battı mı?" Babam, sanki anlamıştı bu ıssız doğa ortamındaki kaygımı ve ürpertimi. "Hayır, hayır batmadı, doğruca varmışlar Yunanistan'a. Salimen memleketimize geldik diye haber gönderdiler, hadi uyu şimdi, gitmemize az kaldı" dedi.

Hışşşş...Hışşşş... Türkü söyleyen bir denizin ortasında bir o yana bir bu yana sallanarak giden bir kayıkta Mikis Ustaların batmadan yol almakta oldukları hayaline dalıp uyumuşum yıldızların altında. Böyle acayip hayallere takılır, üzülür ya da sevinirdim o yaşlarda.

Dim çayı düşü

Birden Yusuf'un sesiyle uyandım. "Aklık doğdu kalkın" diyordu. Babam da kalkmıştı. Yusuf babamın korkaklığıyla çok alay ederdi. O sabah da, "Doğru söyle, ben olmasam çocukla yatabilir miydin burada?" dedi. Babam da ona, "Burada niye yatayım ki Alanya'ya şu kadar kalmışken. Senin için yattık, eşeklisin diye" dedi. Hepimiz toparlandık, eşeğin atın yüklerini koydular. Molla Ahmet çeşmesinde elimizi yüzümüzü yıkadık. "Birer dürüm yiyelim, aç yola çıkılmaz" dedi Yusuf. İkimiz birer dürüm yedik. Beni babamın kucağına bindirdi, yola koyulduk. At biraz hız yapınca Yu-

suf'tan ıraklaştık. Yıldızların her biri kayıp gitmekteydi yerlerine.

"Babacığım, Dim çayından nasıl geçeceğiz?" dedim. "Güzel köprüsü var kızım" dedi. Ben, "Dim çayını biliyorum ama köprüsünü görmedim" dedim. Düşümde Dim çayını gördüğümü anlattım babama. Ablamla ikimiz rüya gördüğümüzde hemen babamıza koşardık. Güzel yorumlar getirirdi düşlerimize. Anlattım Dim çayı düşümü. Sadece bir yana değil iki yana da akan maviye çalan, çağlamayan, derin, tertemiz, dibindeki çakıllar görünen bir çaydı. Üstelik ilk kez korkmuyor, hatta seviniyordum bu çaya bakınca. "Ohooo... Bu çok güzel bir düş" dedi babam. Bundan sonra benim için her şeyin kolay olacağı gibi yorumlar yaptı. "Demek ki Dim çayını düşünerek yatmışsın, hiç korkma" dedi.

Artık iyice sahilden gidiyorduk. At sanki bir an önce varmak istediği bir yere koşuyordu. Sabah olmuş Yusuf iyice gerilerde kalmıştı. Okul yollarına düştüğümden beri ne çok çay vardı yolumun üstünde köprülü, köprüsüz. Babam düşümü iyi yorumlamasına karşın Dim çayına varmadan kaygılanmaya başladım, acaba nasıl diye. Çünkü adı çok geçen ünlü bir çaydı. Neyse ki atın üstünde ve babamın güvencesindeydim. Dim çayına vardığımızda güneş doğmuştu. Ağaçlık bir yerden kıvrıldığımızda "İşte Dim çayı" dedi babam. Çevresi ağaçlı aşağı doğru akıp gidiyordu boydan boya. Derindi. Adamlardan kimileri çayın içine vurmuşlardı eşekleriyle atlarıyla. Eşekler yan yatarak geçmeye çalışıyorlar, adamların ayakları suya batıyordu. "Biz köprüden geçeceğiz" dedi babam, yukarı doğru ağdık. Benim için yine görkemli, yine korkulacak acayip ve kocaman bir tahta köprüye geldik. Tahtadan ama korkuluğu sağlam olan bir köprüydü. At köprünün üstünden tıkır tıkır yürüdükçe, kalbim de tıkır tıkır atıyordu. Çok yüksekteydik atın üstünde. "Gözünü kapat istersen" dedi ba-

bam. İnelim demedim nedense. At yürüdükçe köprü gıcır gıcır ötüyordu. Neyse ki yarıyı geçtikten sonra korkum azaldı.

Köprüde temkinli yürüyen at, karşıya geçince yeniden başladı koşmaya. Taşları bizim köydeki yaylalardaki gök taşlara benzemeyen acayip taşlı ketirli bir yere geldik. Çok ilkel evler vardı. "Burası Tosmur köyü" dedi babam. Alanya'ya çok yaklaşmıştık; bembeyaz pırıl pırıl şavkarıyordu[64] karşıdan. Sarı Mehmet dayıların penceresi gibi renkli parlayan yer Kale yamacıymış. Çaydan eşeklerle geçen adamlar arkamızdan geldiler. "Sorma Şavkı dayı, senin atla köprüye gitmene gülerken, bir felaket atlattık ki, az kalsın eşekle birlikte denize akıp gidecek, öteki dünyayı boylayacaktık" dedi biri. "Neyse ki güneş çıktı, Alanya'ya varıncaya kadar kurursunuz" dedi babam onlara, ata üzengilerini vurdu.

Ben yine bir o yana bir bu yana bakıyordum. Biraz sonra bir köprü daha geldi. O kısaydı, inmedik. "Burası Oba çayı" dedi babam. Sonra bana gösterdi, "Bak görüyor musun, işte balıkçılar, balık tutuyorlar" dedi. Mahmutlar ve Kestel köylerini geçtik, Gazipaşa'dan daha da ıssız, bakımsız yerlerdi. Birkaç meşe ağacı vardı büyük. Tarlalar ekin yeriydi. Alanya'ya girerken küçük bir mezarlıktan geçtik. "Burası Gilikli Mezarlık" dedi babam.

Sonra da anlayamadığım, anlatamayacağım kadar konakları, evleri, portakal bahçeleri olan kalabalık bir şehre girdik. Ama bu şehirde yine de develer, atlar ve eşekler vardı. Köylüler heybeli, sarı yazmalı, sarı çizmeli Yörük kadınları, erkekleri, gidiyorlar geliyorlardı. Buradaki konakların yanında Sarı Mehmet dayıların evleri filan çok küçük kalırdı. Yemyeşil portakal bahçeleri içinde sarı portakallar arasında, kırmızı kiremitli,

64 Şavkarmak: Aydınlanmak, ışımak.

kocaman, ak yapılı konaklardı. "Şu konak Azaklardan Şavkı Ağaların, şu de Helim Ağaların," dedi babam sonra toprak damlı eski büyük bir evi gösterdi, "işte teyzemlerin evi de orası." Her zaman olduğu gibi yine varacağımız yere ulaşmaktan sevinçli değildim sanıyorum. Bir yandan yeni yerlere koşarken, bir yandan yeni insanlarla karşılaşmak, onlar karşısında şöyle ya da böyle olmak gibi durumlar zor geliyordu bana.

Kaptan Teyzeler

Kaptan Teyzelerin evi de bana her zaman çocukluğumun masallarından bir yer gibi gelirdi. Bu duygularımda, Alanya'ya gelmeden önceki yıllarda o evdekileri görmeden yakın ilişkiler, sevgiler içinde olmamızın da payı vardı belki. Babam Alanya'dan döndüğünde bize ilginç şehir armağanları getirir, "Teyzemler gönderdi" derdi. Ya da üstümüze tıpatıp gelen birer basma entari getirir, "Bunu size teyzemin kızı Naciye dikti" derdi. Biz de keselere ayrı ayrı koyduğumuz öteberiler gönderirdik onlara. Gazipaşa'dan çıkıp, Dim çayı köprüsünden geçen yol bizi Alanya'ya getirdiğinde, hiç görmediğim ama çoktan tanıdığımız bu akraba aileye ben de katılmıştım.

Azakların, Helim Ağaların büyük yeşil bahçeli ak konaklarını geçince, portakal bahçeli toprak damlı o büyükçe evin yanında durduk. "İşte geldik" diye attan indi babam, beni de indirdi. Biraz inişli olan giriş kapısının önüne vardığımızda teyze orada bekliyordu. "Sizi yukardan görüp indim, hoş geldiniz," dedi, "Sabiha gel bak, Şavkı dayın geldi, Pakize geldi" diye kızını çağırdı. Babam atını bağladı, heybesini Sabiha aldı, yukarı çıktık hep birlikte. Bacaklarım tutulduğundan ve sürtüldüğünden paytak paytak yürüyordum. Teyze merdivenden çıkarken baldırlarımdaki sürtükleri anladı. "Gel çocuğum, önce elini yüzünü güzel bir yıka," diyerek be-

ni musluğa götürdü, tuvaleti gösterdi, "kimbilir nasıl acıyor bacakların, o uzun yolları bilirim" dedi.

Hayriye okuldaymış. Sabiha kahvaltıyı hazırlarken, "Dayı, ben Pakize'yi koca bir kız sanıyordum" dedi babama. Teyze de, "Bu kız iyice abama benzemiş Şavkı Efendi" dedi okşayarak. Beni neneme benzetti. Teyze de babama benziyordu. Yumuşaklığı da benziyordu. Naciye abla çıkıp geldi odanın birinden, "Demek Pakize bu!" dedi gülerek. Üstümde onun dikip gönderdiği entari vardı.

Okul açılalı epeyce olmuştu. Gene yeni gelen öğrenci olacaktım. Bunun zor bir iş olduğunu yeni gelen öğrenci olmayanlar bilemez. Cumartesi okul yarım gün olduğu için babam beni pazartesi götüreceğini, hem biraz dinlenmiş olacağımı söyledi. Teyze de, "Madem öyle, sen şimdi buna bir önlüklükle, yakalık al getir, hemen dikilsin. Eczaneden de su al çocuğun sürtüklerine sürelim. Bu arada o biraz yatsın, kolay mı o kadar yol, iyi dayanmış" dedi. Babam gittikten sonra beni içerdeki loş odada sedire yatırdı teyze, sürtüklerime önce köpüklü bir su, sonra krem sürdü, üstümü örttü, "Hadi uyu, dinlen biraz" dedi. O kadar hızla değişen bir ortama, at üstünde sürtünmekten baldırlarımda oluşan kabarcıklara küçük bedenim zor dayanmıştı, yorgunlukla büzüldüm sedirde. Öyle yorgun, öyle şaşkındım ki hiç uyanmasam razıydım. Böyle zamanlarda uyumak bir kurtuluş gibi gelirdi.

Uyandığımda kızlar çevremde gülüşüyorlardı. Hayriye okuldan gelmiş, başucumda dikiliyordu. Ben uyurken babam önlük için Sümerbank kırçıllısı ve yakalık beyaz patiska alıp getirmiş. "Yakayı Naciye işleyecek, önlük için ben seni yarın Gelin Hanım'a götüreceğim" dedi teyze. Bu arada Yusuf gelmiş, yükünü yıkıp çarşıya gitmiş. Biraz sonra babam, "Gene gelirim yarın" diyerek çıktı. Akşama kendi evine gidecekti Yusuf'la.

1937 Alanya'daki ilk yılımdı. Ben dördüncü sınıfta (sol başta), Hayriye ise (sağda) üçüncü sınıftaydı. Ortadakiler, Kaptan Teyze'nin torunları Sabahat ve Nebahat.

Hayriye bana tepeden tırnağa bakıp gülüyordu. O üçüncü sınıfmış. Beni dipteki kapalı odaya doğru çağırdı, "Gel nenemin odasına gidelim" dedi. Kınalı saçlı, sağlıklı bir ihtiyardı nenesi. Odası tertemiz, düzenliydi. Ayakta bir şeyler yapıyordu. "Nene bak, Şavkı dayımın kızı geldi" dedi. "Öyle mi, Şavkı Efendi burada mı, göçtüler mi?" diye sordu nene. "Dayım çarşıya gitti, anasıgil sonra göçecekler. Onlar gelinceye kadar Pakize bizde kalıp okula gidecek" dedi. "İyi iyi, okusun" dedi nene. Elimize birer şeker verdi.

Sonra öteki odalara götürdü Hayriye beni. Yattığım o büyük oda, oymalı dolaplı yüklüğü, ocağı olan, ama ocağı kullanılmayıp terteniz tutulan, pencereleri parmaklıklı, fırdolayı[65] sedirli bir odaydı. Yanındaki kilerden merdivenle çıkılan bir tavanarası vardı. Nenenin odasının bitişiğiydi burası. Bu üç oda, merdivenin başındaki büyük sofaya açılıyordu. Önü turalı uzun sofanın bir ucunda bir basamak yükselen parmaklıklı, yemek ocağı konumunda hem oturulup, hem yemek pişirilen bir yer, öbür ucunda güzel bir ambar, ambara dayalı bağdadi[66] ile bölünmüş, mastapalarla donanmış başka bir oturma yeri ile sağda üstüne çıkılabilen ayrı bir toprak dam vardı. Burası aşağıdan kapısı olan oda denen bir yerin damıydı. Ben bunların geldiğim gün değil de sonradan ayrımına vardım kuşkusuz. Tahtaları eski ama terteniz, küçük bir toz bile olmayan, pırıl pırıl bir evdi. Eşyaları azdı ama yeterli ve her şeyi tamdı.

Hayriye bana oraları gezdirirken içimden akşam olsa da uyusam, diye geçiriyordum. Bunun birazı yorgunluktan, birazı da yeni geldiğim bu kasabadaki ve evdeki şaşkınlığımdandı. Hep böyle oluyordum yeni gittiğim yerlerde, hemen uyumak istiyordum.

Akşam yine hiç uyanmamacasına bir büzülme ile uyudum o gece. Sabahleyin uyandığımda kızlar yine çevremde gülüşüyorlardı. Naciye abla onlara çıkıştı, "Rahat bırakın yorgun çocuğu, istediği kadar uyusun" dedi. Artık epeyce dinlenmiştim. Pazar günü teyze önlüklük kumaşımı koltuğunun altına alıp aynı zamanda komşumuz da olan anamın hala kızının evine götürdü beni. Onlara Bahri Efendiler diyorlardı. Önlüğümü, Bahri Efendi'nin karısı Gelin Hanım teyze dikecekti.

Oraya giderken önce bizim bahçeye indik. Portakal denizi gibi bir bahçeydi. Ne kadar çoktular, kocaman

---

65 Fırdolayı: Çepeçevre, her taraf.

66 Bağdadi: Ağaç direkler üzerine çakılmış çıtalara sıva vurularak yapılan (duvar veya tavan).

kocaman limon, portakal, narınç, turunç ağaçları vardı. Babamın heybesine doldurup köye getirdiği kavun limonlarının, yusufcukların ağaçları evin önünde sapsarıydı. Sonra yüksekçe bir duvarın dibine geldik, teyze önce beni çıkardı tutarak, sonra kendisi çıktı. Bahçeden bahçeye atlayarak Bahri Efendilerin bahçesine geçtik. Orası daha başka, bakımlı, daha genç portakal, mandalina ve limon ağaçlarıyla doluydu. Hem de çok güzel kokuyorlardı. Ağaçlar arasında bir şeyler yapan adama, "Kolay gelsin Bahri Efendi" dedi teyze. Anlattı beni ve onlara niçin geldiğimizi. "Oho... Demek hısımım gelmiş? Diksin Gelin teyzesi tabii, baban burada mı?" dedi.

Genç ve güzel bir kadındı Gelin Hanım teyze. Çocuğu filan vardı ama belki güzelliğindendi, herkes ona Gelin Hanım derdi. (Çok sevdiğim ve ölünceye kadar ziyaretine gittiğim Gelin Hanım teyzenin adının Fatma olduğunu bilenler bile söylemezdi.) Anamın halasının kızı olan analığı Aliye Hanım, zayıf ince bir kadındı. Beni ona tanıttılar, "Aman ne iyi, demek dayımın torunu" diyerek sevdi beni. "Dikiver önlüğünü gelin, dayımın torununa bizim de yararımız olsun" dedi. "Kime benziyor, hangi tarafa benziyor?" dedi Kaptan Teyze'ye. O da, "Abama benziyor, burnundan düşmüş sanki" dedi, "Eh, aban da yabancımız değil Emine Kadın, ne kadar da erken gitti değil mi? Yalan dünyadan neler gelip geçiyor." Anasının, ölünceye kadar kendi köyü Gevenes'i özlediğini, "Bizim Gevenes Alanya'dan daha iyidir" dediğini anlattı. "Sen de öyle diyecek misin bakalım?" dedi beni okşayarak.

Ela gözlü güzel bir kadın olan Gelin Hanım teyze, lafı uzatmadan, beni sevecenlikle çekti önüne. Ölçümü aldı, önlüklük kumaşı ölçtü biçti. Önde ve arkada ikişer geniş piliyi teyelledi, hemen başladı makineye çekmeye. Bu arada Aliye teyze önümüze bir şeyler koydu. Ben düz oturmakta zorlanıyordum sürtükler acıdığı

için. Kaptan Teyze anlattı onlara. "Şu kadarcık yolda benim bile atın silkelemesinden bacaklarım tutmaz, midem altüst olur" dedi Gelin Hanım. Alanya'nın yakınındaki Kargıcak köyünden ünlü Müftülerin kızı olduğunu sonradan öğrenmiştim.

Bu arada kaşla göz arasında dikmişti önlüğümü Gelin Hanım. Dikiş yerlerini anamın yaptığı gibi parmaklarıyla ütü gibi düzeltti, sonra entarimin üstüne giydirdi önlüğü. Tıpatıptı. "Zaten çoğu kızlar entari üstüne giyiyorlar" dedi. Hepsi birden baktılar. "Çok yakıştı" dediler. Etek kısalığını da işaretledi, onu da makineye çekti.

Naciye abla da yakamı elde işlemiş, o gün akşama kadar çalışarak bitirmişti. Yeni önlüğümü, yakamı ve organtin kurdelemi ütüledi. Ben ütüyü ilk kez görüyordum. Bu da bir uygarlık aracıydı. Hayriye bahçeden ince bir değnek getirdi, bıçakla kestiler. Ortasına bir bez bağlayıp, önlüğümü ve yakamı bu değneğe geçirerek duvara kendi önlüğünün yanına astı, kurdelemi de üstüne koydu. Babam bir önlüklük daha alacakmış. Naciye abla, "Onu ben dikeceğim" dedi. Kitaplarımı ve başka araçları kayıt için gittiğimizde alacakmışız.

Babam gittikten sonra komşularından Hulusigilin teyze geldi. O da yaşlı bir kadındı, ona da beni tanıttılar. Babamı küçüklüğünden, Alanya'da okuduğu zamandan beri tanıyordu. "Ehhh... Emine Kadın, sen de cennete gitmezsen biz hiç gidemeyiz. Babalarını okuttun, şimdi sırayla çocuklarını okutuyorsun" dedi. Anamın hala kızı da öyle söylemişti. Sonradan öğrendiğime göre, Kaptan Teyze'nin yaptıklarının öyküsü gerçekten çok ilginçti.

Bu öykünün önemli yanı, Emine teyzenin köylerdeki tüm kardeşlerinin çocuklarını daha Osmanlı döneminde, Alanya'da kendi evinde bakarak okutmaya başlamış olmasıydı. Bir değil, beş değildi. Daha gelin geldiğinde başlamış bu işe. Evlerinin bitişiğinde tek katlı, kapısı ayrı o müştemilat, yıllarca hiç boş kalmamış. En

Yıl 1937. Alanya'ya ilk geldiğim sıralarda en yakın arkadaşlarımdan Hayriye Kaptanoğlu (sağda) ile bu fotoğrafımız çekilmişti.

önce Gevenes'teki ablasının büyük oğlu Ali Nazım'la başlamış sanıyorum, sonra sırayla kardeşi Mustafa Rahmi, onun küçüğü Mehmet Naci, onun küçüğü Nuri, Çile köyünden Şerif ablasının oğlu babam, küçüğü Mehmet amcam, onun küçüğü Mustafa amcam, Sabık köyünden Hayriye teyzenin oğulları, Nayim, Hafız, Paşa dayılar, Macar köyünden Şıh Mustafa ile evli olan ablasının oğulları Murat ve Paşa, ağabeyi Osman Hoca'nın oğlu Sayıt aşağıdaki müştemilatta kalıp, dönemin mekteplerinde okumuşlar. Yemeklerini, çamaşırlarını yıkamayı, bakımlarını hep Emine teyze görür, onlar da köyden öteberi getirirlermiş.

Bunların arasında sadece babamı evinde tutar, ötekilere anlatırmış, babamın öksüz ve anası yaralı olduğu için böyle yaptığını. Nenemin bunu ondan ağlayarak istediğini anlatınca, onlar da üzülürlermiş teyzeleri için. Kaptan Teyze, babama öteden beri ablasının emaneti olarak gözleri dolarak bakar, ona öteki yeğenlerinden daha çok özen gösterirmiş babasız diye. Babamın üvey babası Hasan Hoca sık sık eşeğe öteberi yükler getirir, Şerif nenemin babam için üzüntülerini nakledermiş ona. Nenem ölünce bu duyarlılık ikiye katlanmış. Babam da teyzesinin

üstüne titrer, kocası Hasan Kaptanoğlu'nun kuma almasına, teyzesine sırtını dönmesine üzülür, adama kızardı.

Kadın erkek herkesin üç etek entari giydiği dönemmiş; babalarımızın delikanlılığı olmalı. Belki İkinci Meşrutiyet'in sonları. İlerici bir atılım olarak öğrencilerden ceket pantolon ve fes giymeye başlayanlar olmuş. Orada ilk fes ve elbise giyen öğrenci, Gazipaşa'nın Hayrados köyünden olup babamlar gibi Alanya'da aile yanında kalarak okuyan Hasan Zihni ile babam olmuş. Gevenesli Ahmet Efendi'nin oğulları Ali Nazım, Mustafa Rahmi ve Mehmet Naci kardeşler, babalarına mektup yazmışlar, "Biz de pantolon ceket ve fes giymek istiyoruz" demişler. Ama babalarından gelen olumsuz yanıt, onların modernlik özlemlerini kursaklarında koymuş. Çünkü babaları üç kişiye birden alınacak yeni giysilerin bedelini düşünerek onlara, "Ben sizi oraya üst baş düzmek için değil, okuyup adam olmanız için gönderdim. Okumak isteyen peşli entari ile de okur" diyen bir mektup göndermiş. Oysa onlar yeni giysileri modern olmak için istiyorlar. Babalarına kızarak yeniden haber salıp, "Bizi anlamadın. Bizim Hayradoslu Hasan Zihni'den, teyzemizin oğlu Şavkı'dan neyimiz eksik. Elbiseyi modern insan olmak için değiştirmek istedik. Ama madem almıyorsun, kendimiz para kazandığımız zaman ilk işimiz böyle giyinmek olacak" diyorlar. Nitekim Ali Nazım, Mustafa Rahmi, Konya'ya hatta İstanbul'a da giderek, Sultani'de, hukukta okuyorlar. Fes pantolon giyiyorlar. Namık Kemal hayranı oluyorlar, ilerici hareketlerin içinde, dönemin ilerici gençleri arasında yer alıyorlar.

Babalarımızın kuşağından sonra bizim kuşak başlamış Kaptan Teyze'nin evine yatılı okumaya gelmeye. Kızlardan benden önce Macar'dan Ayşe teyzenin kızı Adviye gelmiş. Ama ne yazık o yıl tifodan ölmüş kızcağız. "Köylü kızı olduğu için bedenine burada mikrop girdi tifo oldu" demiş sıhhiyeci. Benden sonraki kuşaklardan da

çok gelen oldu kız erkek. Gazipaşa'da ortaokul olmadığı için kardeşim Mehmet Yılmaz (makine mühendisi), Hafız dayının oğlu Kemal Hatiboğlu (doktor) vb. kişiler bu evde ve Emine teyzenin himayesinde okudular.

Emine teyzeye neden Kaptan Teyze dendiğine gelince... Kaptanı derya olan bu evin büyük dedesi İstanbul'dan Çile köyüne gelen bizim büyük Evliya dede ile akrabaymış. Kaptanı Derya'nın kereste tüccarı olan oğlu Macar'daki ebemizin kız kardeşi Selime Kadın'la evlenmiş. Hayriye'nin ilk geldiğim gün beni odasına götürüp tanıştırdığı kınalı saçlı neneydi Selime Kadın. Daha sonra Selime Kadın, aile işlerini yürüten oğlu Hasan'la, ablasının kızı Emine'yi evlendirmek istemiş. Emine teyze önce istememiş Macar köyünden Alanya'ya, Kaptanlara gelin gelmeyi ama teyzesinin ısrarlarına ve ağlamalarına dayanamamış ve kabul etmiş. Selime nenenin öteki oğulları Öğretmen Ali Tekin, İnhisar Memuru Mehmet Şerif'ti. Antalya'da evli kızı Ayşe Hanım, şapka giyen ilk modern kadınlardan biriymiş. Onun kızı Naciye, cumhuriyetin ilk öğretmenlerinden. Bu aileye Kaptanlar denirdi Alanya'da. Emine teyze önceleri Kaptanların Gelini, yaşlandıkça Kaptanların Teyze, daha sonraları da Kaptan Teyze olarak anılmaya başlanmış.

Selime Kadın, oğlu ve geliniyle bu evde birlikte oturmaya başlamış. Hasan Efendi kereste işi nedeniyle ailesiyle geçici olarak bizim köyde kalmışlar bir süre. Naciye abla orada doğmuş. Sonra ailesini Alanya'ya gönderip, kendisi âşık olduğu Kayabaşılı Çanak Kızı Ümmü Gelin'le oturmaya başlamış. Ümmü Gelin'i anlatmıştım, şen şakrak pipo içen erkek gibi, el içine çıkan, kaküllerini zülüflerini tarayan, çemberini arkadan bağlayan bir kadındı. Aşkı uğruna Alanyalı Kaptanoğlu Hasan Efendi, Çanak Kızı'nın değirmen suyunun üstündeki derme çatma ağaçtan evinde kalmaya razı olmuş. Arada Alanya'ya gidermiş ama Emine teyze durumu anlayınca kocasına ve kayınvalidesi olan teyzesi Selime

Kadın'a küsmüş. Nene, kendi odasında oturur, oğulları öteberilerini alır, biz çocuklar da kimi işlerini görürdük. Emine teyzenin büyük kızı Sıdıka abla Antalya'da Yusuf Kaptan'la evliydi. Oğlu Yüksek Denetleme Kurulu üyesi İhsan Kaptanoğlu o yıllarda Antalya Lisesi'nde parasız yatılı öğrenciydi. Okuma yoluna geldiğim bu evin öykülerini çocukluğumda duyduğumda elbet böylesine kavramış değildim.

Çetelesi tutulan somun ekmekler

Konu Kaptan Teyze olunca hatırladığım birkaç anım daha var. Sanırım nisan sonuydu ve bizim aile yine köye göçmüş, ben yeniden Kaptan Teyzelere gelmiştim. Teyzenin büyük kızı Sıdıka abla Antalya'da Yusuf Kaptan'la evliydi. Naciye'nin küçüğü İhsan da Antalya Lisesi'nde parasız yatılı okuyordu. Babaları üç beş ayda gelir, bir hafta kadar nenenin odasında kalır, sonra Çanak Kızı'nın yanına dönerdi. Çünkü Kaptan Teyze onunla konuşmazdı. Evde dört kız, bir anne, bir de nene vardık. Nenenin öteki oğulları Mehmet Şerif ve Ali Tekin arada bir gelip nenenin hatırını ve isteklerini sorarlar ya da bir şeyler getirirlerdi.

Nenemiz genellikle çarşı ekmeği yiyordu. Oysa o zamanlar Alanya'da çoğunluk yufka ekmek yerdi daha ekonomik diye. Yufka ekmek canı isteyince Sabiha'dan isterdi. Ekmeğini Hayriye gidip alıyordu Hacıhasanoğlu'nun fırınından. Ben gelince fırına birlikte gitmeye başladık. Ancak ekmek için fırıncıya para vermiyorduk, "çetele" denen bir çubuk vardı. Çubuğu ortadan ikiye yarmışlar, yarısı nenede yarısı fırıncıda kalıyordu. Nene ekmek istediği gün kendi çetelesini Hayriye'ye veriyordu. Okul dönüşünde fırına uğrayıp bir ekmek alıyor sonra çeteleyi fırıncıya veriyorduk. Fırıncı bizdeki çeteleyi alıp kendinde olanla birleştiriyor, bir çentik atıyor, çentik ikisine de geçi-

yordu. Böylece bir ayda kaç ekmek çentilmişse Ali Tekin öğretmen fırıncıya aybaşında o kadar ödeme yapıyordu.

O gün de vermişti nene çetelesini. Okuldan çıkıp fırına doğru gelirken Hayriye, "Ayağım burkuldu, ben bekleyeyim, sen al getir ekmeği, bugün iki tane istiyor" dedi. Hemen çeteleyi aldım, adama söyledim, "Bugün iki ekmek istedi" diye. Fırıncı çeteleye iki çentik atarak verdi ekmekleri.

Biraz ilerleyince Hayriye, "Hadi ekmeklerin birini yiyelim, nenem iki istemedi zaten" dedi. Ama iki çentik attığını söyledim. "Olsun, anlamaz o, her gün alıyoruz, bize biraz somun vermiyor, ben söylerim" dedi. Ekmeğin birini bölerek yemeye başladık. Okuldan çıktığımız saate denk düştüğü için canımız çekmişti. Çarşı ekmeği çerez gibi kuru da yenebiliyordu. Alanya'nın o dönemdeki ekmekleri, şimdinin pastasından kurabiyesinden daha tatlı olurdu ya da bize öyle gelirdi. Ama yine de ekmeği bitiremedik. Kalan parçayı Hayriye'nin değil de benim çantama koyup eve varınca öteki ekmekle çeteleyi neneye teslim ettik. Önlüklerimizi çıkarıp elimizi yüzümüzü yıkadık, durmadan gülüyorduk. Sabiha da gülüyordu, "Bunlar bir yaramazlık yaptılar galiba" diye. Naciye abla da, "Doğru söyleyin, yaptınız mı?" diye soruyordu.

O sırada nene homurdanarak geldi içerden. Kınalı saçları üstünde beyaz başörtüsü tül gibi uçuyordu. "Nerde o?" diyerek Hayriye'yi arıyordu. Titrek elinde ince bir oklava vardı. Hayriye mastapaya kaçmıştı. "Seni kerata seni iki ekmek almışın, biri nerde?" dedi. Hayriye, "Benim ayağım burkulmuştu, Pakize aldı, yedik" diye ağladı. Bu benim başka aile yanında uğradığım ikinci şaşkınlığımdı. Nene bana bakmadı ama oklavayı Hayriye'nin ince bacaklarına vurunca, Hayriye en büyük sesiyle ağlamaya başladı. Sabiha gelip nenesinin elini tuttu, "Nene, günah, ekmek yiyen çocuk dövülmez" dedi. O sırada Kaptan Teyze söylendi, "Bırak

çocukları, istediğin ekmek olsun, sana yufka ekmek veririz" dedi. Kaptan Teyze ekmeği ne yaptığımızı bana sordu, Hayriye'nin yüzüne baktım. O da benim çantama baktı. Çantamı açtım, yarısı yenmiş ekmeği çıkardım, ben de ağlamaya başladım. Kaptan Teyze, "Niye yaptınız, onun pintiliğini bilmiyor musunuz? Şimdi bu yarım ekmeği götürün ona yarısını yedik deyin" dedi. Yarım ekmek elimizde bizi kapıdan içeri itti.

Kaptan Teyze'nin bu sözlerini duyan nene kendi kendine söylenmeye başladı. "O da doğru söylüyor ama bana yüzünü eğmese n'olur?" dediğini duyuyorduk. Hayriye'nin elindeki yarım ekmeği görünce, birden onun da gözleri doldu. "Bak gördün mü, hepsini yiyememişsiniz bile. Ben ekmek için kızmadım, böyle gizli iş yaptığınıza kızdım, sonra da üzüldüm" dedi. Önümüze yemek öteberi koydu ekmekle birlikte yiyelim diye. Hayriye, "Ben yemem!" diye çıktı gitti.

Nene beni bırakmadı, ağlayarak biraz yedim ama boğazımdan geçmiyordu. Beni okşadı, "Senin nenen, Şerif'im, o nasıldı biliyor musun? Naciye ona benziyor. Sen de benziyormuşsun gözlerim iyi görmüyor. O bana hep hediye gönderirdi, selam gönderirdi. 'Teyzemin bir isteği var mı sorun' derdi gelenlere. Şimdi ne arayan var ne soran" diye ağladı. Ağlamam bölünmüştü, o ağlayınca ben de hem neneme ağlıyordum, hem de Hayriye'nin yaptığına ağlıyordum, bir de bu nenenin gariban sözlerine ağlıyordum içimi çekerek. Ona acımıştım. Köşede bir minder vardı, beni oraya çekti. "Gel biraz yat" dedi. Buna çoktan razıydım. Hiç böyle bir niyetim olmadığı halde hemen kıvrıldım, yumdum gözlerimi. Sorunlardan kaçarken her zaman yaptığım gibi hemen uyumuşum.

Aslında ekmeği çok da yemek istemiyordum ama Hayriye söylediği için ve uygarlığın ekmeği olduğu için yemiştim. Beni uydu gibi kullanıyordu Hayriye. Uyandığımda Sabiha'yı başucumda gördüm, kapaklı bir sa-

handa yemek getirmiş, nenenin ocağının içine koymuştu. Neneyle konuşuyorlardı. Sabiha ona sitem ediyordu, "Bu çocuk üzüldüğünde uyuyor. Hayriye de öteki odada uyudu kaldı. Yarım ekmek için çocuklara bu yapılır mı nene?" diyordu. "Ekmek değil Sabiha, böyle şeylere alışmasınlar. Bunun suçu yok, Hayriye yaptı biliyorum. Beni oynatıyor böyle yaptıklarıyla" dedi. "Sen de onlara ekmek aldırıyorsun, şunu da siz yiyin demiyorsun nene" dedi. Nene kendini savunmaya geçti ve "Ama amcan ödüyor çeteleyi, biliyorsun" dedi.

Sabiha nenesine, "Çanak buraya gelecekmiş, misafir edecekmişsin, doğru mu? Onu bu merdivenden yukarı çıkartmayız. Seninle de bir daha konuşmayız, hiçbir işini yapmayız" dedi ağlayarak. Babasının köydeki karısına her zaman "Çanak" diyorlardı. Çünkü onun köydeki unvanı Çanak Kızı Ümmü Gelin'di. Nene de ağlamaklı oldu. "Benim öyle bir isteğim yok. Ne işi varmış burada? Ben üzülmüyor muyum sanıyorsun ama benim oğlumsa sizin de babanız. Bir yanlıştır yaptı, başına çorap ördü, ne halt edeceğini bilemiyor. Hayır, o buraya gelemez, baban getiremez, ben onu kabul etmem, üzülmeyin" dedi.

Sabiha beni de kolumdan tuttu, "Hadi akşam oldu, yemek yiyeceğiz" diyerek sofranın başına götürdü. Kaç kez gelmiş ben orada yatarken, hasta filan mıyım diye başımı ellemiş, uyanmamışım.

Cumhuriyet kızı Naciye abla

Şimdilerde düşünüyorum da Atatürk'ün özlemindeki cumhuriyet kadını örneğini kendi benliğinde özenle yaratan bir Akdeniz kızıydı Naciye abla. Elinde olanakları ve göreneği olmadan, kimseden etkilenmeden sezgileriyle yürüdüğü bir yoldan, eski dönemin güzelliklerini ve yeni cumhuriyetin çağdaş davranışlarını kişiliğinde birleştirerek hayata geçiriyordu.

Geçmişten aldığı iyi birikim için anası Kaptan Teyze bir örnekti ama modern anlayış için kendisine örnek olacak biri yoktu çevresinde. Onu kendi kendine aydınlık bir cumhuriyet kızı yapan neydi? İleriki yaşlarda bunu kendisine sorduğumda, "Okul!" demişti. Kız mektebinde eski yazıyla eğitim görürken, cumhuriyetin kuruluşuyla karma eğitime geçince Hayate Hanım İlkokulu'na erkeklerin içine vermişlerdi birkaç kızı. Öteki kızlar, "Biz erkeklerle okumayız!" diyerek okulu bırakınca o erkeklerin içinde tek başına kalmış ama okulu bırakmamış. İlkokulu bitirdikten sonra da başka kızlar gibi kapanmamış, okulda aldığı eğitim üzerine giyinmiş, öyle yaşamış. Örneğin, gelinlik kız olduğu halde başını örtmüyordu Naciye abla; kısa saçlıydı, giysileri moderndi.

Evdeki kısıtlı olanaklar içinde, anasının geleneksel anlayışını rahatsız etmeden, hatta kimi zaman onu da yanına alarak, ondan örnek de alarak kendi çağdaş yaşamını kurmuştu. Çok güzel nakış dikiş yapıyor ama bunları kendini beğendirmek ya da çeyizleri üst üste yığmak için değil, günlük yaşamda da kullanmak için yapıyordu. Giyim kuşamını kendi alır kendi dikerdi. İnsanlara, komşulara önem verir, incelik ve saygı gösterir ama modern tavrından ödün vermezdi. "Başka okullara gitsem belki Sabiha Gökçen gibi olurdum" derdi sonraki yıllarda.

Naciye abla cumhuriyetin bir markasıydı. Hayriye ile ikimizin okul ve okul dışı giysilerimizi o diker, davranışlarımızı etkilerdi bize hiç öğüt vermeden. Bana birçok şeyi söylemeden öğreten kişiydi Naciye abla. Ev giysilerimizde yaptığı küçük değişiklikler bile arkadaşlarımızın ilgisini çekerdi. Bana sadece bir akraba gibi değil kardeşten öte davranır, okuyan bir çocuğa olan özenini gösterirdi. Onun diktiği elbiselerimi okulda, çevrede herkes çok beğenirdi. Bu etkilerle ben de kendimi güzel bulur, mutlanırdım.

Kimi kadınlar kızlar gibi başkaları yokken sünepe giyinip birisi gelince düzeltmeye kalkmazdı. O her zaman, iş yaparken de düzgün ve temiz olurdu. Örneğin, çamaşır gününde yerdeki leğene eğilmek için daha bol bir giysi giyer başına ince bir file takardı. Çamaşır günü de olsa başka kadınların yaptığı gibi şalvar malvar giymez, üstünü başını ıslatmaz, suları oraya buraya devirmez ya da kimi kadınlar gibi, "Bugün çamaşır günü!" diye evi ayağa kaldırmazdı. Bahçedeki ocakta ısıtılan çamaşır kazanının yakınına koyulan leğenin çevresine Sabiha ile ikisi otururlar çamaşırları ovarlar, Hayriye ile biz de bahçeden topladığımız çalı çırpılarla ocağı desteklerdik.

Köyde öbür hanımıyla oturan babası kırk yılda bir eve geldiğinde, nenenin odasında yatar, kızlarını oraya buraya koşturabilirdi. Ama Naciye abla içerdeki odadan çıkmazdı o geldiğinde. Babası da sanki ondan utanır, "Naciye ablanız nasıl?" diye bize sorardı.

Daha kültürlü olmak için

Gazipaşa'da olduğu gibi Alanya Hayate Hanım İlkokulu'na da biraz geç başladım. Yeni bir şehir, yeni bir okul, hem de geç başlamak kolay değildi. Babam gelip bizi evden almıştı erkenden. Hayriye de yanımızdaydı. Gene portakal bahçeleri, mor salkım çiçekli beyaz konaklar arasından geçerek geldik okula. Alanya'nın sahibi gibi yürüyen, gerçekten de sahibi olan, okul çantaları ellerinde rahatça yürüyüp giden, güzel giyimli kız ve erkek çocukların arasına nasıl girip, nasıl alışacağımı düşünmeye başlamıştım. Benim önlüğüm, ayakkabım, yakam da onlardan geri değildi, çoğundan daha da güzeldi. Ama dünyanın en zor işi, tanımadığın yerlere okula gitmek gibime geliyordu ilk günler. Yine de, "Ben vazgeçtim bu işten" demek aklıma gelmiyordu. Hele okul kapısına yaklaşınca göz gözü görmeyen o kalabalık ne

kadar büyüktü. Oysa Gazipaşa İlkokulu buranın yanında bir avuçtu ve öylesi daha iyiydi sanki. Orada yakın da olunca, evimizin bir parçası gibiydi okul.

Okula vardığımızda dayım bizi dış kapıda bekliyordu. Daha önce kızı Münevver bu okulda okurken başöğretmenle, öğretmenle tanıştığından babamı da tanıştıracak, kaydımı birlikte yaptıracaklardı. Zil çalınca çocuklar bahçede sıra oldular, Hayriye de koştu kendi sınıfının sırasına, sonra sınıflara doluştular. Öğrencilerin ardından biz de merdivenlerden çıkarak üst katta başöğretmenin odasına gittik. Başöğretmen dayımı görünce, "O!.. Hasan Ali Efendi, senin aile Antalya'da değil miydi?" dedi. Dayım, "Aile orada efendim ama ben daha buradayım, bizim hemşirenin kızını getirdik" dedi. Başöğretmen bana baktı, önlüğüm, çantam, kurdelem, bağcıklı parlak ayakkabılarım, her şeyim tamamdı. "Siz Gazipaşalılar yamansınız azizim" dedi babamla dayıma.

Kızını okutmak için dayımın köydeki düzenini bozup önce Gazipaşa'ya, sonra Alanya'ya, sonra da Antalya'ya göçtüğünü biliyordu başöğretmen. "Sen de mi böyle yapıyorsun" dedi babama. Babam daha yanıt vermeden dayım atıldı, "Enişte m, Çile köyünden Evliyazade Şavkı Yılmaz. O da bozdu köydeki düzenini. Çocuklarımız okusun bilgili, kültürlü olsun diye bunu yapıyoruz" dedi. Başöğretmen, "Hayret yahu, demek siz de hocazadesiniz. Hem de herkesten önce kızlarınızı okutuyorsunuz. Şu cumhuriyetin gücüne bak" dedi. "Muallim Bey, biz çocuk yaşta Kemalci olduk, babalarımız sağ olsaydı onlar da olur-

Dayımın kızı Münevver Antalya Lisesi'nde. Sene 1940.

du" dedi dayım. Babam, dayımın böyle konuşmalarından hoşlanmazdı, sussun diye yüzüne bakıyordu.

Beni yanına çağırdı başöğretmen, "Aferin çok güzel giyinmişsin" dedi. Koca deftere kaydımı yaptı. Beni elimden tuttu, bir kapıyı çaldı. İçerde uzun boylu, güzel mi güzel, ince mi ince, güzel giyimli bir bayan öğretmen vardı. "Melahat Hanım sana bir Gazipaşalı kız daha getirdim" dedi. Dayım da öğretmene kısaca anlattı. Öğretmen, "Hadi bakalım sen de Münevver gibi çalışkan olacaksın ama" dedi beni sınıfa alırken. Ön sıradan üç çocuktan birini kaldırdı, "Senin boyun uzun" dedi, onu arkaya gönderip yerine beni oturttu. Adlarını sonradan öğrendiğim sıra arkadaşlarım Cemal Can ve Huriye idi. Cemal'le iki yıllık okul süresince hep sıra arkadaşı olduk sanıyorum.

Teneffüs zili çaldığında çoğu kişi kapıya üşüştü, bir kısmı da benim başıma toplandı. Nerden geldiğimi, kim olduğumu merak ediyorlardı. Huriye, "Biz dışarı çıkıyoruz çekilin" dedi onlara. Beni elimden tutup kurtardı. Melahat Öğretmen beni masasına çağırdı, yoklama defterine adımı yazdı. Numaramın üç yüz iki olduğunu söyledi. Nerde kaldığımı sordu, anlattım. "Aferin, her gün böyle tertemiz ol" dedi. O yıllarda okul giysilerine, temizliğe çok önem veriliyordu. Huriye'den de bana okulu tanıtmasını, sınıfları göstermesini istedi. Huriye, "Bizim sınıf 4 A, şurası 4 B, burası 5 A, şurası öğretmen odası, şurası başöğretmen odası, burası müze" diye o katı tanıttı. Ama kalabalıktan sanki başım dönüyor, onun söylediklerini zor anlıyordum. Kulağıma eğildi, "Ayakyolu aşağıda, istersen gideriz" dedi. Topluca, kumral dalgalı saçlı, uysal, güzel bir kızdı Huriye.

O gün okulda başka neler oldu anımsamıyorum ancak bacaklarımın sürtülen yerleri hâlâ acıyordu. Uzun süre sırada oturamıyor, arada bir dönüyordum. Bir taraftan gördüğüm yeniliklere uyum sağlamaya çalışırken

bir yandan da eve nasıl gideceğimi düşünüyor, Hayriye'yi bulamazsam diye kaygılanıyordum. Neyse ki Hayriye zil çalar çalmaz bizim sınıfın önüne geleceğini söyledi. O ilk gün ne uzun olmuştu. Dersler bittiğinde Hayriye'yi sınıfın kapısında görünce sevindiğimi anımsıyorum. Arkadaşımın varlığıyla bile yetinmiyor, sokakta kalacakmışım gibi bir duyguya kapılıyordum. Okul ve çevre o kadar büyük geliyordu ki Alanya'nın büyüklüğünü hiçbir zaman öğrenemem sanıyordum.

Eve döndüğümüzde herkes benim okuldaki ilk günümü merak ediyordu. Hayriye hemen anlattı, beni beklediğini, Huriye'nin yardımcı olduğunu. Hayriye ne yaparsa ben de yapıyordum. Hemen önlüklerimizi çıkardık, değneklerine takarak mastapadaki çivilere astık, yakaları kurdeleleri üstüne koyduk. Ev entarilerimizi giydik. Kısa çoraplarımızı da çıkardık, yıkadık dam başına astık. O yıllarda ailelerin ve öğrencilerin severek ve saygıyla yaptıkları bir şeydi okul giysilerine özen göstermek. Bunun bir yanı temizliğe, bir yanı yerli malı giymeye, bir yanı da okula, okumaya verilen öneme dayanıyordu. Özellikle kızlar beyaz yaka ve kurdeleleriyle okul bahçesinde papatyalar açmış gibi dururlardı.

Bize birer dürüm verdiler, onları yedik. Biraz sonra babam geldi, neler olduğunu sordu, anlattık. Hayriye ile ikimizi Hüsülülerin mağazasına götürdü babam. Burada her şey çok başkaydı. Özlemini çektiğim, özendiğim şeyler dolu dolu vardı. Mağazanın sahibi iki kardeş hem bizim hem de Hayriyelerin akrabamızdı. İkisi birden, bizim köydeki karadutu, camiyi ve Manastır yaylasını sordular. Nasıl bildiklerine şaşırdığımı görünce, "Yaa, oralar bizim de köyümüz" dediler. Bu yüzden onlara yakınlık duydum. Babama göçün ne zaman olduğunu sordular, "Daha her şey ortada, kuruması kaldırılması bir iki aya varır, biliyorsunuz" dedi o da. Oradan öğretmenin istediği okul gereksinmelerini aldık.

Sonra babam Ahmet amcaya ikimizin her zaman gelip bir şeyler alabileceğimizi söyledi.

Dönüş yolumuz üzerinde Hacı Mahmut diye bir dükkâna uğrayıp yiyecekler aldık. Ona da söyledi babam ikimize istediklerimizi her zaman vermesini. Başka bir yoldan eve geldik. Teyze bizi karşıladı, babama kahve yaptı. Babam yarın erkenden köylere çıkacağını, Çile'ye de uğrayacağını, on gün sonra dönebileceğini söyledi, teyzeye bir isteği olup olmadığını sordu. O da bir isteği olmadığını, sağlıkla gitmesini söyledi. Yemekten sonra hemen yattım. Hâlâ yatmak en iyisi gibime geliyordu. Kızlar bana uykucu diyorlardı bu yüzden.

Sarı dosya

Gazipaşa'daki ilk günlerde olduğu gibi Alanya'da da öyle çok bilmediğim şeyle karşılaştım ki ne yapacağımı şaşırıyor, bocalayıp duruyordum. Öğretmenin sorularına doğru yanıt veremeyen tembel çocuklar bile benim bilmediklerimi biliyorlar, karşımda rahat rahat konuşuyorlardı. Ben ise hep şu ne, bu ne diye sormak istiyor ya da ne yaparsam doğru, ne yaparsam yanlış olduğunun hesabını yapıyordum.

O gün de son dersten çıkacağımız sırada öğretmen, "Yarın hepiniz birer dosya, beşer de dosya kâğıdı alıp getirin" dedi. Dosyanın ne olduğunu hiç bilmiyordum nedense. Ne olduğunu bilmeyince, nereden alınacağını da bilmiyordum. Yine uygarlık araçlarından biri olabilirdi dosya, ama neydi? Babam köydeydi. Kız ve erkek öğrencilerle de çok bir yakınlığım yoktu daha. Erkek çocuklar ya alay ederler ya da ayıp söz söylerlerdi çünkü. Hayriye'ye sorsam, "Bu daha dosyanın ne olduğunu bilmiyor" diye evde gülerek anlatırdı. En iyisi kız arkadaşlardan en güvendiğime sormalıydım. Ya da evde beni ciddiye alan Naciye ablanın kulağına fısıltıyla sorup sonra da Sabiha'yla gidip çarşıdan almalıydım.

Çünkü o birlikte çarşıya gitmemizi seviyordu. Ben de zaten henüz yalnız çıkmayı, gidip gelmeyi bilmiyordum.

Böyle düşünerek merdivene yöneldiğim sırada karşıdaki 4 B sınıfının kapısı açıldı, onlar da merdivene üşüştü, aralarında Aliye'yi (Kaptanoğlu) gördüm. Aliye, akrabamız Hüsülü Mustafa Efendi'nin kızıydı. Bana yakınlık gösteriyor, okula Alanya'ya alışmam için çok yardımcı oluyordu. Ona, "Öğretmen bizden dosya getirmemizi istedi. Nerden alınır?" diye sorarak, dosyanın ne olduğunu bilmediğimi fark ettirmeden öğrenmeye çalıştım. "Bizim öğretmen de istedi, hadi gel bizim dükkândan alalım akım" dedi. "Akım" sözcüğü daha önce duymadığım, ama Alanya'da daha çok kadın cinsinin küçüklere, kızların birbirine söylediği bir sevgi sözüydü. "Şekerim, güzelim" filan anlamına geliyordu ama bu sözcük Kaptan Teyzelerin evinde çok kullanılmıyordu nedense. Bunu da öğreniyordum.

Aliye'nin yakınlığı beni o kadar çok sevindirdi ki hiçbir şey insanı bu kadar memnun edemez gibime geldi o an. Okulun kapısına birlikte çıktığımızda Hayriye beni bekliyordu. Aliye ona, "Biz dükkâna gidiyoruz, hadi sen de gel akım" dedi. Hayriye de geldi bizimle çünkü eve yalnız gitmeyi beceremiyordum daha.

Yolda konuşarak giderken ben bir yandan dosyanın nasıl bir şey olduğunu, ne yapılacağını düşünüyordum. Kuyularönü'nü dönüp, yandaki ikinci dükkâna girdiğimizde adeta heyecanlanmıştım. Nasılsa buradan babam yokken de alabilecektim. Çantamı, önlüklüğümü, defter, kitap, kalemimi buradan almıştık. "Ne zaman ne istersen buraya gelip alacaksın, babanı filan aramayacaksın" demişti Aliye'nin Ahmet amcası. Dükkân büyüktü. Manifatura tarafı, kırtasiye tarafı vardı. İşleri asıl gören amcasıydı. Babası, çok konuşmayan ama sevecen biriydi. Dükkânda her zaman bulunmazdı.

Daha kapıdan girer girmez, "Amca bize birer dosya ver" dedi Aliye. Babası yoktu o gün. Raflardan birine

uzandı amca, ben dikkatle bakıyordum nedir dosya diye. Biri sarı biri yeşil iki karton çıkardı, üstünde tel vardı, bize uzattı, "Alın hangisini isterseniz" dedi. Aliye dosyaları yandaki masanın üstüne koydu, kapaklarını kıvırdı, teller içinde kaldı. "Sen hangisini istersen al" dedi bana. "İkisi de güzel" dedim ama hâlâ anlamamıştım ne olacağını. Sarıyı tuttum rastgele. "Tamam, yeşil benim olsun" dedi Aliye. Amcasından beşer tane de kâğıt istedi. Amca elini tükürükleyerek beşer tane de kâğıt saydı ayrı ayrı. Başka bir araçla kâğıtları deldi, Aliye de dosyalarımıza taktı oracıkta. "Alın, birer de etiket" dedi amca. Etiketleri de üstüne yapıştırdık. Hayriye'ye sordu, "Sen de istiyor musun hısım, merak etme Şavkı Efendi'nin hesabına yazacağım" dedi. Bir kalem aldı Hayriye.

Amcası Aliye'ye, "Aferin, hısımımıza böyle sahip çık işte, onlar bizim çok yakınımız" dedi. Seferberlik yıllarında Alanya'nın zenginleri bizim dağ köylerindeki akrabalarının yanına kaçmışlar savaştan korkularından. Bunlar o zaman delikanlıymışlar. Bizim köyde çok deste filan çekmişler. Nenem onlara çok iyi bakmış. Ali Şifa'nın babası da Gevenes köyüne kaçmış. Bu yüzden anamın halasıyla evlenmiş. Bu öyküleri çok dinlerdim anam başkalarına anlatırken. Aliye'nin babası ipek kuşakla bizim köylülerin deste çekmesine yardım edermiş. Onlar gülerlermiş, "İpek kuşakla bu iş olmaz" derlermiş, ama dinlemez her işe katılırmış. İşte öykülerini dinlediğim o akrabalardı bunlar.

Dönüşte Kız Mektebi'nin yanına gelince biz sağa, Şekerhane yanına saparak kendi evimizin yolunu tuttuk. Aliye kendi yoluna giderken, "Bir gün bize gelin, annem istiyor" dedi. Hayriye de, "Gelelim, ama havuza girelim" dedi. Adı Kız Mektebi olan yanından geçtiğimiz o okul, cumhuriyet öncesinde sadece kızların okuluymuş, ama cumhuriyetle birlikte karma olmuş, üç sınıflı bir okuldu. Dördüncü sınıfa geçenler bizim okula geliyorlardı.

Yolda Hayriye'ye sordum, "Sizin öğretmen dosya istemedi mi?" diye. "Üçüncü sınıfta dosya mı olur deli?" diye güldü bilmiş bilmiş. Pot kırmamak için daha çok soru sormadım ona.

Sabiha bana kızdı eve gelince. "Birlikte gitseydik çarşıya, baban seni bana emanet etti" dedi. Bundan sonra bir şey alacağımda beni kendisinin götüreceğini, babamın öyle istediğini söyledi. Sabiha Kız Mektebi'ni bitirmiş, üçten sonra, "Ben büyüdüm!" diyerek okula gitmek istememiş, annesi de ısrar etmemiş. Burada "büyüdü" diye okula gitmeyen çok kız vardı.

Akşam yemekten sonra çantamı önüme alınca dosyama uzun uzun baktım, evirdim, çevirdim. Kıvrımına baktım. Teller içine kıvrılmadan önce öylece alsaydım asla kıvrılacağını düşünemezdim. İyi ki Aliye ile gitmişiz, iyi ki öyle iyi kalpli bir akrabam ve okul arkadaşım olmuş. Doğrusu hâlâ anlamamıştım ne yapacağımızı ama öğretmenin istediğini almıştım. İkinci gün dosyamı çantama özenle yerleştirerek götürdüm okula. İyi ki babam çantamı büyük almıştı. Kimilerinin çantasına sığmadığı için dosyayı ellerinde taşıyorlardı.

O gün coğrafya dersimizde tahtanın yanına bir harita asıldı. Kâğıtlardan birini çıkarıp önümüze, dosyanın üstüne koyduk. Sıra arkadaşım Cemal Can'la birbirimizin dosyalarımıza baktık. Onunki portakal rengiydi. Biz köyde bu renge kınalı sarı derdik. Nereden aldığımı sordu Cemal, söyledim. "A, ben de oradan aldım" dedi. Dosya getirmeyen birkaç kişi kâğıtlarına çizecekler, sonra dosyaya geçireceklerdi. Huriye de getirmemişti, ne kâğıt ne de dosya. Ben ona kendi kâğıtlarımdan birini verdim. Nasılsa öğrenmiştim nereden nasıl alacağımı.

Öğretmen bize, kopya yapmadan kendi kendimize bir harita çizebilmek için, büyültme küçültme tekniklerini öğretti, kendisi tahtada yaparak. Önce noktalarla işaretliyor, sonra noktaların arasını çiziyorduk. Cemal

kolayca yapıyordu her şeyi. Eli parmakları ne kadar yatkındı. Ama ben yapamıyor, durmadan siliyordum. Öğretmen dolaştı sınıfta, en çok Cemal'in haritasını beğendi, sonra nasıl boyayacağımızı anlattı. Denizleri kalemden toz çenterek ya da kalemle sadece kenarları tarayarak maviye boyayacaktık. Karayı, sarı ya da yeşille tarayacak ya da boyayacaktık. Cemal bir yandan kendininkini yapıyor, bir yandan bana gösteriyordu. Hatta taramalarıma yardım ediyordu. Ama onun elini sürdüğü yerler ayrılıyordu. Sonra öğretmen, "Sahillerin iç yanını genellikle yeşille tarayabilirsiniz" dedi. Yeşille taradık. Dağları da kahverengi ile. Haritada Gazipaşa'nın yerini de işaretledi Cemal bana.

Yaptığımız haritaları dosyamıza koyduk. Harita ya da benzer tablolar, koleksiyonlar yapmak, dosyalarda saklamak çok sevdiğim uğraşlardan biri oldu giderek.

Uygarlığın dili

Gazipaşa'da olduğu gibi dil üstüne acemiliklerim Alanya'da da oluyordu. "Yenilik, uygarlık" anlamında komik yanlışlıklar yapıyordum. Önceden bilmediğim, yeni karşılaştığım her şeyin en iyi olmadığını anlamıyor, Alanya'da adım başı karşıma çıkan bilmediğim şeylerin modernlik olduğunu sanıyordum..

Alanya'da herkesten "eyva" diye bir sözcük duyuyordum. En çok kullanılan sözcüklerden biriydi ve evet anlamına geliyordu. Modernlik ve şehirli sözü olarak ilk dilime taktığım, öğrenmeye özendiğim bir sözcüktü "eyva". Yeni geldiğin bir yerde yeni bir sözcüğe alışıp onu günlük dilde söylemek kolay değildi. Ama söz konusu modernlik ve şehirlileşme olunca zor da olsa yapmaya çalışıyordum. Bunu özellikle öğrencilerden ayrı bir dil kullanmamak, onların dikkatini çekmemek için de yapıyordum sanıyorum. Kaldı ki eyva demek oldukça kolaydı ama kaldığım evde, Kaptan Teyzelerde

çok kullanılan bir söz değildi eyva. Sadece Sabiha arada bir kullanıyordu ve benim günüm çoğunlukla okulda geçiyordu.

Bir gün akrabamız Aliye ile manifaturacı olan dayısı Kemali Bey'in dükkânına bir şeyler almaya gittik. Kemali Bey öteki Alanyalılara benzemeyen, hatta onlar gibi konuşmayan biriydi. Bize önem verirdi gittiğimizde. Alışveriş ederken iyice sorardı isteğimizi. Babamla ahbaptılar, gidişimizde bana yakınlık göstermişti.

O gün Aliye ile gittiğimizde de çok iyi davrandı. Bana okulla köyle ilgili şeyler sordu. Giysilerimi kimin diktiğini sordu. Naciye ablanın beni böyle modern ve özenle giydirip kuşatması herkesin dikkatini çekiyordu. Bir de belki okumaya meraklı bir köylü kızı olmam hoşlarına gidiyordu.

Kemali Bey'in sorularından birini, eyva diye yanıtladım, sanki çoktan öyle konuşuyormuşum gibi. Yüzü biraz buruştu, Aliye'ye baktı. Sonra bana döndü, "Sen bunlar gibi konuşmaya özenme, Alanyalıların konuşmaları hep yanlış ve kaba" dedi.

"Aşkolsun dayıcığım, Alayalılar kaba mıyız?" dedi Aliye. "Hayır, siz incesiniz ama diliniz kaba, bak 'Alayalılar' diyorsun" dedi. Doğrusunun, Alanya, Alanyalılar olduğunu ama Alanyalıların dili kaba olduğu için Alaya dediklerini anlattı. Bana yeniden döndü, "Sen bunların konuşmasına değil kitaptaki konuşmaya bak. Kitapta nasıl yazıyorsa öyle konuş. Ya da köyde konuştuğun gibi konuş daha iyi. Sizin köyde 'eyva' sözü var mı? Kitapta hiç 'eyva' diye bir söz var mı?" dedi. Düşündüm, yoktu gerçekten. Ama öğretmenlerden başka kimse kitaptaki gibi konuşmuyordu.

Kemali Bey'in bunları sevecen bir tavırla ve beni kayırırcasına söylediğini anlıyordum. Onun bu konuşması bana bir ışık tuttu sanki. Demek ki Alanyalı çocukların her yaptığı, her konuştuğu doğru değildi. O kadar pa-

nik olmama, yanlış yapacağım diye heyecan duymama gerek yoktu. Örneğin, Alanyalılar, Hüseyin adını "Hüseeen" diye çağırıyorlar, bakayım yerine "bakaan", geleyim gideyim yerine "geleen", "gideeen" diye uzatıyorlardı. Gazipaşa'da "bakayın, geleyin" denirdi. Ne diyeceğimi nasıl konuşacağımı şaşırıyordum. Alanya'da kendinden küçüklere "akım" deniyordu. Gazipaşa'da "kardaş" gibi sözcükler kullanılırdı. Erkekler için kullanılan "efe" her yerde geçerliydi. Artık dil konusundaki kaygımı abartmamalıydım. Konuşmamla alay ederlerse ben de onlarla alay ederdim.

Bir gün sınıfta erkek çocuklardan biri, "Gazipaşalı eli maşalı!" diye benimle alay edecekti. "Bana mı söylüyorsun?" diye sordum ona, "Eyva, sana söylüyoru" dedi. Nasıl olduysa ben de onunla alay ettim, "Eyva denmez, evet denir, sen ne kadar kaba konuşuyorsun, kitapta eyva diye bir söz var mı?" dedim. Çocuk buna çok şaşırdı. Benimle alay etmekten vazgeçti. Başka bir gün de, Alayalılar diyen bir çocuğa, "Yanlış konuşuyorsun, Alanyalılar diyeceksin" dedim. O da şaşırdı. Ama yine de başka birçok sorunum vardı bu konularda. Neyin modernlik olduğunu, neyin olmadığını, kitapta neyin bulunmadığını bilmem gerekiyordu. Yeni görüp öğrendiğim her şey modernlik gibime geliyor, yapmaya çalışıyordum.

Sadece dil değil, başka şeyler de vardı böyle takıldığım. Gazipaşa'da okul önünde satıcılar yoktu. Alanya'da Hamit amca diye biri okulun önünde kurabiye satıyordu. Bu bıyıklı, altın dişli adam, elinde küçük camlı bir dolabın içine koyduğu kurabiyeleri çocuklara satmak için her gün gelirdi okulun önüne. Bana onun sattıkları uygarlığın kurabiyesi gibi gelirdi. Canım çektiği ve param olduğu halde ilk günler gidip ondan bir kurabiye almaya çekiniyordum. Daha sonra bizim Hayriye'yi çağırdım, iki tane aldık, birini o yedi birini

ben. İkinci gün bu kez kendim aldım. Üçüncü gün gene aldım. Kurabiyelere düşkünlüğüm giderek arttı. Her gün almak istiyordum. Hatta bir değil iki almak istiyordum. Obur bir çocuk değildim. Yemeklerimi bile az yer, hele çok az ekmek tüketirdim. Kurabiyeler, gerek köyde anamın yaptığı çöreklerden, böreklerden, gerekse Kaptan Teyzelerin yemeklerinden daha güzel değildi belki ama onlara düşkünlüğümün asıl nedeni söylediğim gibi kurabiyeleri uygarlığın tatlısı bir yiyecek olarak görmem ve beni bu yönde etkilemesiydi. "Tadına bak" diye bir tatlısı da vardı Hamit amcanın. Hangisini istersem alıyordum.

Zengin çocuklarının bile benim kadar çok kurabiye almadıklarının ayrımına vardım. Oysa ben baş müşterisi olmuştum Hamit amcanın, beni görünce gözleri parlıyordu. Pahalıydı da kurabiyeleri. Anam yanımda değil diye babam bana gereğinden çok para veriyordu sanıyorum. Kimi çocuklar borç alıyorlardı. Kimi zaman param olmadığında bana da veriyordu istediğim kadarını borca. Sonra getirip ödüyordum. Hatta sadece okulda değil sokakta rastladığımda da almaya başlamıştım kurabiyelerden. Sonradan iyice ayrımına vardım ki kimse benim gibi kurabiye yolunda para çarçur etmiyordu. Oysa bizim köyden getirdiğimiz bal, üzüm, incir, pekmez gibi tatlı yiyeceklerimiz çok olurdu. Naciye abla ve Kaptan Teyze de güzel yemekler, yiyecekler yaparlardı.

Naciye abla da biliyordu çok kurabiye aldığımı, kurabiyeye düşkün olduğumu ve buna gülüyordu. "O kadar alma, yazık babanın parasına" diyordu. Bir gün babam köyden bir kap taze tereyağı getirmişti. Naciye abla, "Dayı, bir kilo şekerle çarşı unu da al, bu yağdan çocuklara kurabiye yapayım" dedi. Babamın peşinden gittik Hayriye'yle, aldıklarını koşarak getirdik eve. Gözümüzün önünde, yağı tavada güzelce eriterek ununu kavurup şekerini ekleyerek yaptığı hamurdan yuvarla-

dığı kurabiyeleri tepsiye dizdi, kabukları soyulmuş bademlerden her birinin göbeğine koydu. Emine teyze de bir yandan ateşi yakmıştı. Tepsiyi sacayağının üstüne koyarak, onun üstüne koydukları saçın üstüne de kömür koyarak pişirdiler. Evin içini kurabiye kokusudur aldı. Gelip gelip bakıyorduk soğudu mu diye.

Soğuduktan sonra ortaya tablanın üstüne koydular tepsiyi. "İstediğiniz kadar yiyebilirsiniz" dedi Naciye abla. Sabiha iki tane sahana koyup nenesine götürdü. Hemen başladık yemeye. O kadar güzel kokuyordu ki hepsini yiyeceğim sanıyordum. Ama ikisini yiyince gözüm gönlüm doydu, çekildim sofradan. Hayriye de öyle yaptı. Öyle doymuştuk ki üçüncüyü almadık bile. Böylece Hamit amcanın kurabiyeleri gözümden düşmüştü. Çünkü bizimkinin yağı çok güzel kokuyordu. Kalanlardan ikinci gün de çantamıza koydular ikişer tane okulda yememiz için. Ben birini Cemal'e verdim. Cemal, "Benim annem de yapar ama okula gelirken vermez, çocukların canı çeker diye" dedi.

Bir süre sonra daha ilginç tatlı bir yiyecek de Emine teyze yapmıştı. Okuldan geldiğimizde önümüze koydular tepsiyi. Kurabiyeler kadar güzel bir yiyecekti sanki. Peksimet, tereyağı ve şekerden yapılmıştı. Alanya'nın çok güzel peksimetleri olurdu. Babam köye getirdiğinde peksimeti de daha o zamandan bir uygarlık yiyeceği olarak görürdüm. Teyze, bir tepsiye diziyordu peksimetleri. Üstüne biraz ılık su gezdirip kapatıyordu. Bir süre sonra bir topak tereyağını tavada iyice eritip peksimetlerin üstüne dökerek çeviriyordu kavurur gibi. Güzel kokular gelmeye başladığında üstüne şekerini çileyerek yeniden kısa süre kapatıyordu. Çevresine bağdaş kurup oturuyorduk. "Bu da Emine teyze kurabiyesi" demişti Sabiha.

Her zaman böyle bir elimiz yağda bir elimiz balda değildi kuşkusuz. Benzer yiyecekler yapmak o günlerde

pahalı sayılırdı. Ama Kaptan Teyzeler az malzeme ile her yemeği güzel yapmayı iyi bilirlerdi. Ocağın kenarında küçük bir maltız vardı. Altına bir iki kömür ya da yanmış köz koyup tüm yemekleri onda pişiriyordu teyze. Oysa bizim köyde bir tencere yemek için dünya kadar odun yakılırdı.

Beni daha da şaşırtan, teyzenin Gazipaşa'dan gelen unu daha değerli tutması, fırıncıya o undan gönderip peksimet yaptırmasıydı. Bu hem ucuza geliyor hem de o undan yapılan daha lezzetli oluyormuş. Bunlar benim kafamı karıştırıyordu. Öyle ya un bizim köyden, yağ bizim köyden ama yiyecek olarak burada değişmesi ilginçti. Demek ki uygarlık olan fırınla şekerdi. Bunlara hep kafa yoruyordum.

Okullar ve öğretmenler

Hayate Hanım İlkokulu büyüktü, öğretmen ve öğrencileri kalabalıktı. Okul yolumuzun üstündeki Kız Mektebi dedikleri, Barbaros İlkokulu onarımda olduğu için o yıl oranın öğrencileri de bizim okula gelmişti. Her sınıfın şubeleri vardı. Bunları anlamam için epey zaman geçmişti. Alanya'da başka iki okul daha bulunduğunu, onların da üçüncü sınıfa kadar olduğunu, dördüncü ve beşinci sınıfa geçenlerin bizim okula geldiğini cumhuriyet bayramı sırasında anlamıştım.

Bizim okul, Kale arkasından gelip çarşıya giden ve Kız Mektebi'nin oradan gelen yolun kesiştiği yerdeydi. Arka tarafta postane ve evler, yanda ve önde portakal bahçeleri içinde başka evler vardı. Okulun bahçesi büyük değil ama bakımlıydı. Derste bu okulun tarihini de anlatmıştı öğretmen bize.[67]

Benzer bilgiler, Haşim Yetkin'in *Alanya* kitabının 172 sayfasında yer alıyor.

Alanya Hayate Hanım İlkokulu 4A şubesi (1937). Orta sırada Başöğretmen Sacit İpekçi, sınıf öğretmeni Melahat Teker ve diğer öğretmen ve öğrenciler bir arada. Önde soldan birinci Köken, ikinci Cemal Can ve yine ön sırada yakası çarpılmış kız çocuğu da ben. (Cemal Can arşivi)

Osmanlı döneminde, İskenderiye'den Alanya'ya akrabalarının yanına gelen bir hanım geri dönerken kızlara, "Bana mektup yazın" dediğinde kızların, "Burada kızlar okumaz, size yazamayız" demeleri onu üzmüştü. Bunun üzerine Hayate Hanım İskenderiye'den gönderdiği parayla bu okulu yaptırmış. Bizim öğretmenin anlattığı ve sonradan Alanyalı öğretmen Haşim Yetkin'in saptamasına göre, onun adını taşıyan ve binlerce öğrencinin gelip geçtiği Hayate okulunun tarihi böyle başlamış.

Bir de iskeledeki Kızıl Kule'nin arkasına düşen, üç sınıflı Kale İlkokulu vardı. Okulun bulunduğu yere "Mahalle" deniyordu. Eski Rum evlerinin bulunduğu yamaçtır burası. Denizin içine kayık gibi uzanan Alanya kalesinin ön yüzüdür. Bu okul da 1922 mübadelesinde Yunanistan'a giden Rumlardan birinin evinde,

1928'de açılan okuma yazma kursunun okula dönüştürülmesiyle açılmış. Mahalleli öğrenciler üçüncü sınıfa kadar tek öğretmenli bu okula giderdi.

Hayriye'nin amcası Ali Tekin Kaptanoğlu bu üç sınıflı okulun tek öğretmeniydi. Bayram ve tören hazırlıkları için öğrencilerini sıraya dizip bizim okula getirirdi. Hayriye, amcasının yanına sokulmazdı hiçbir zaman. Ali Bey, kış günlerinde yağmurluğunu giydiğinde kulaklarına da bir şey takardı. Ben onu önceleri çok merak eder, öteki öğretmenler de taktı mı diye bakardım. Hayriye'ye sorduğumda, "Kale yamacı soğuk olur, amcam okula gidip gelirken kulakları üşümesin diye takıyor o kulaklığı" diye gülmüştü. Böylece uygarlık araçlarım arasına bir de kulaklık girmişti. Ne kadar akıllıca bir şeydi.

Bizim köylü Bülbül'ün oğlu Mehmet'in bevvaplık[68] yaptığı Hacet İlkokulu, Keller Pınarı yanındaydı. Bir pazar günü öğrenciler yokken, anamla Mehmetlere konuk gittiğimizde görmüştüm orayı. Bu okulun öğretmenleri de bayram hazırlığı için öğrencilerini bizim okula getirmişti. Yakındaki Oba köyünde de vardı okul. İkbal Öğretmen atla gider gelirdi her gün oraya. Kızı bizim arkadaşımızdı, adı Yüksel'di yanılmıyorsam.

Hayate Hanım İlkokulu, Alanya'daki okulların merkezi gibiydi. Kapıdan girişte solda küçük ama içinde güzel çiçekler olan bakımlı bir bahçe vardı. Sağda, bir basamak aşağıda öğrencilerin oynadığı, sıra olduğu ön bahçe büyüktü. Zil çaldığında, törenlerde orada toplanır, teneffüs saatlerinde orada oynardık. Duvar diplerinde çiçekler, enginarlar vardı. Boydan boya beyaza boyanmış tuvaletler bahçenin sonundaydı. Bir yanı kızlar, bir yanı erkekler içindi.

---

68 Bevvap: Mahalle okullarında hademe.

Okulun giriş katında ev-iş derslerinde kullanılan küçük bir oda vardı, ötekiler derslikti. Başöğretmen odası, öğretmenler odası, okul müzesi üst kattaydı yanılmıyorsam. Bizim dördüncü sınıflar da üst kattaydı.

İlk günlerde okula Hayriye ile gidip gelmesem işin içinden çıkamazdım belki. O günlerin portakal bahçeleri içindeki, beyaz sıvalı, kırmızı kiremitli Alanya evlerinin bulunduğu o mahalleleri, karışık olmasa da karıştırmamak benim gibi köyden gelen bir çocuk için kolay değildi. Okulun araçları ve öğrencileri çoktu. Ama ben bahçe duvarları olmayan, toprak damlı Gazipaşa İlkokulu'mu özlüyordum kimi zaman. Sanki orada daha özgür ve mutluydum. Köylü olmayan Alanyalı çocukların arasında kimi sorunlarla baş etmekte zorlanıyordum. Oraya ait değilim gibi bir duyguya kapılıyordum. Naciye ablanın diktiği giysilerim çoğununkinden güzel olmasına karşın durmadan kendimi kontrol ediyordum.

Neyse ki burada da öğretmenler iyiydi. Çekiniyordum ama korkmuyordum. Beni etkileyen ve anımsadığım başka bir durum da Gazipaşa'daki gibi burada da çevrenin öğretmenlere olağanüstü önem vermesiydi. Onlara verilen önemden kendimize pay çıkarıyorduk öğrenci olarak. Bizim öğretmenlerimizdi çünkü onlar. Böylece bize, eğitime de önem veriliyordu. Herkesin gözünde, öğretmenlerin ilçenin saygıdeğer insanları olduğu kesindi. Bir de zengin aileler dahil, öğretmenler Alanya'nın en güzel ve en modern giyinen kişileriydi kadın erkek olarak. Bununla gurur duyuyorduk sanki.

Sınıf öğretmenimiz Melahat Hanım, güzel ve olgun bir genç kızdı. Giyimi kuşamıyla, konuşma ve davranışlarıyla, bilgisi kültürüyle sadece bizi değil tüm ilçeyi etkileyen bir öğretmendi. Dalgalı saçları ince bedeni ve ince davranışlarıyla bir İstanbul kızı olduğunu o zaman anlamış değildim ama onun varlığına hayrandım. Fini-

ke'den Alanya'ya atanınca, çaydan geçerken deveye bindiğini anlatırken öğrenciler şaşarak gülüşmüşler, "Öğretmenim siz deveye binemezsiniz" demişlerdi. Ben de inanamamıştım öğretmenin deveye binebileceğine.

Sınıfta önlüğünün içine giydiği birbirinden güzel bluzlar, kazaklar, etekler biz kızların hep ilgimizi çekerdi. Kışın kahverengi şık mantosu, şapkası, beresi ve içi kitap defter dolu okul çantasıyla, yazın ince ipekli lacivert elbiseleri ve geniş kenarlı şapkasıyla hep belleğimdedir Melahat Öğretmen. Önceleri ebe olmayı düşünürken onu tanıdıktan sonra öğretmen olma düşü kurmaya başlamıştım. Modern kadın olma hayallerimde Melahat Öğretmen'e, giyimine, kuşamına hayranlığımın önemli etkisi olmuştu.

Öteki sınıfın öğretmeni Mecdude Başakıncı, saçını kimi zaman topuz yapan, balıketinde genç hoş bir kızdı. Sınıf öğretmenimiz olmadığı halde bizim sınıfın kızları onu da sever, ne giydi giymedi, saçını nasıl taradı bakardık. Evi postanenin yakınındaydı, öğleleri çabucak gider gelirdi evine. Bir kez yolda karşılaştığımızda benden sınıfta unuttuğu defterini alıp getirmemi istemiş, dönüşümde yakındaki evine götürmüştü beni. Sonra da acele yazacağı listelerden birini bana yazdırıp, yazımı beğenmişti.

Hayriye'nin öğretmeni sanıyorum Nigar Hanım'dı, eşi de Fazıl Bey'di yanılmıyorsam. Onlar da bir resim gibi belleğimde. Oba köyü öğretmeni İkbal Hanım arada bir gelirdi bizim okula. Daha sonra da bize atanmıştı sanıyorum. Tahrirat kâtibinin eşi, sınıf arkadaşımız Kamuran'ın annesi Nakşiye Hanım ve İkbal Hanım biraz daha yaşlı kuşaktılar. Hepsinin ortak özellikleri çalışkan ve modern kadın öğretmenler olmalarıydı.

Başöğretmen Sacit İpekçi genç, iyi bir yöneticiydi. Okulda ve çevrede sevilen bir insandı. Okul kalabalık ve büyük olmasına karşın iyi bir uyum kurmuştu. Beşinci sınıfta öğretmenim olan Selami Bey'i, Kemal Ünal

Bey'i de iyi anımsıyorum. Cumhuriyetin ilk öğretmenleri olan bu ilkokul öğretmenlerimin hepsi, çocukluğumun örnek insanlarıydı.

İrfan ordusunun güzide erleri

Bir çarşamba günü öğleden sonraki derslerde öğretmenlerimiz 4 A ve 4 B şubelerini iskeleye götürdüler. Başöğretmen Sacit İpekçi de geldi bizimle. Liman acentesindeki baskülde bizi tartacaklardı. O yılların okullarında, her ders yılı başında ve ortasında öğrencilerin boyunu ve kilosunu ölçmek zorunluydu. Gazipaşa İlkokulu'nda iki kişinin omuzda tuttuğu bir kantarla tartarlardı bizi. Sanıyorum o zaman on yedi okka geliyordum. İnsanın boyunun ölçüsünü ve ağırlığını bilmesinin önemli bir duygu ve bilgi olduğunu anımsıyorum.

İskeleye gitmemizin bir nedeni de o gün gelen *Ankara* vapurunu görmekti. Alanyalı öğrenciler her zaman görüyordu vapuru ama benim gibi, yakından görmeyenler de vardı. Sadece vapuru değil iskeleyi de ilk kez görüyordum. Deniz kenarından yukarda, dar bir yolda iki yanı sıra sıra renkli camlı, sardunya çiçekli evler vardı. Kimi komşu kadınların buraya iskele değil, Lifos dediklerini duymuştum evde. Çocuklardan da vardı öyle söyleyenler. Tabii öğretmenler iskele dediği için ben de onlar gibi söylüyor, Lifos demiyordum. Derste, "Trifon adındaki bir korsanbaşı tarafından yaptırıldı" diye açıklamaları yapılan Kızıl Kule, tersane gibi yapılara öteki çocuklar hiç de benim baktığım gibi şaşkın bakmıyorlardı. Kestelliler bile önceden burayı biliyor olmalıydılar. O kadar görülecek öğrenilecek şey vardı ki bir o yana, bir bu yana bakıyor, şaşkınlığımı çok da belli etmek istemiyordum. Sınıf arkadaşım Cemal Can bana her şeyi sormadan gösteriyor anlatıyor, şaşkınlığımı azaltıyor, buna da seviniyordum.

Baskülde tartmak için sınıf sınıf içeri aldılar bizi. Öğretmenlerden biri dışarıda kalanlara vapuru anlatıyordu daha gelmeden. Başöğretmen de bizimle gelmiş çocukları o tartıyor, sınıf öğretmenimiz yazıyordu. Öğretmen yazarken kendi kilomuzu öğreniyorduk. Boyumuzu daha önce kafamızın üstüne cetvel koyarak sınıfta ölçmüştü öğretmen. Okkadan kiloya geçilmiş ama kilo tartan baskül sadece acentada olduğu için buraya gelmişiz. Kaç kilo geldiğimi anımsamıyorum şimdi ama o zamanlar cılız bir kızdım, sanıyorum yirmi yirmi beş kilo kadardım.

Tartılar bittikten sonra öğretmenlerimiz bizi dışarıda yeniden sıra yaptılar. İskelede sandallar hazır bekliyordu vapura gitmek için. Vapur görünmüştü. Daha önce uzaktan görmüştüm, şimdi daha yakından göreceğimi düşünürken yine de epey uzakta durmuştu vapur. Düdükler gürültüler, denizin üstünde sandallar... Biraz sonra insanları sandallarla vapura götürüp getirmeye başlandı. Biz de iskelenin kenarında, sıramızı bozmadan bakıyorduk. Vapurla gelenler sandallarla çıkmaya başlamışlardı. Melahat Öğretmen, "Günün birinde vapurun olduğu yere kadar bir iskele yapılacak, o zaman herkes vapura yürüyerek gidecek" diye anlattı. Ben buna çok sevindim. Çünkü o sandallara binip vapura kadar gidemezdim doğrusu. Herkesin nasıl gittiğine de şaşıyordum.

Orada epeyce kaldıktan sonra gitmek için öğretmen sıramızı geriye döndürdüğünde başöğretmen yakında oturan üç kişiye selam verdi. Biri ayağa kalkarak, "Selam irfan ordusunun güzide erlerine" dedi öğretmenlerimize. Gelip öğretmenlerin ellerini sıktı. Ötekiler de geldiler, üniformalı olan elini şapkasına götürdü. Başöğretmenimiz onlara anlattı niçin geldiğimizi. Öteki öğretmenler bir yandan bizi düzene sokarken bir yandan da başlarını eğerek onların selamını karşıladılar.

Başöğretmen onları bize tanıttı yanımıza gelerek. "Bakın çocuklar, ortadaki ilçebay, yanındaki üniformalı şube reisi, öteki de hükümet doktoru" dedi. Ancak ben "güzide" ve "irfan"ın ne demek olduğunu düşünüyordum. Sanıyordum ki Alanyalı çocukların hepsi her şeyi biliyor. İrfan ordusu sözlerinin ne demeye geldiği merakıma gitmişti. Arkadaşım Cemal Can'a sordum yan yana yürürken. Bu sözleri anlamamış olmama güldü sanki, "Bilmiyor musun, cumhuriyet bayramında şiir okuyan kızın adı İrfan" dedi.

Benim kaymakamın söylediklerini anlamadığımı ikinci gün derste öğretmene anlattı Cemal. "Sen anladın mı peki Cemal?" dedi öğretmen. "Sizi selamladılar öğretmenim" dedi. Öteki öğrencilerden birkaçı da,"Öğretmenim irfan ordusu ne demek?" diye sordular.

Öğretmen, yurdumuzu kurtaran, koruyan askerlerden bir ordumuz olduğunu, öğretmenlerin de halkı cahillikten kurtardığını, onun için Atatürk'ün öğretmenlere 'irfan ordusu' dediğini, irfanın kültür demek olduğunu filan söyledi. Başka bir öğrenci "Güzide ne demek?" dedi. Öğretmen güldü, "Aferin size, demek ilçebayın sözlerini iyi dinlemişsiniz" dedi. Güzidenin anlamını da açıkladı, "seçkin, kıymetli" diye. Cemal'e dönüp, benimle alay ettiği için kızdım. O gene güldü, "Hayır, niçin alay edeyim, bilmiyordum. Sana öyle söyledim, yalan değil ki" dedi.

Aradan yıllar geçmiş biz de öğretmen olmuş, hatta orta yaşlara gelmiştik. Benim ilkokulumun yeni müdürü Köy Enstitülü meslektaşımla, iskeleye ailecek gitmiştik bir gün. Alanya o günden bugüne katlanarak değişmiş, Melahat Öğretmen'in bize anlattığı gibi iskele denizin içine doğru uzanıp gitmişti gerçekten. Gene bir gemi vardı Alanya'nın sularında. Karnında, "TURKISH MARITIME LINES Ankara" yazılı bu dev gemi iskelenin ucuna demirlemişti, geçmişte Melahat Öğretmeni-

mizin istediği gibi. Artık sandalla gitmek yoktu. Vapur iskeleye kadar dayanıyordu. Geminin getirdiği yerli yabancı turistler grup grup kasabaya çıkarken, bu beyaz gemiyi yakından görmek isteyen insan seli de o yana akıyordu. Kızıl Kule'nin dibindeki o alan, bayram yerine dönmüştü.

Asıl satıcılar bayram ediyor, tezgâhları harıl harıl işliyordu. Kazanda pişirdiği mısırları temiz koçanlara sarıp, "Veri gut madam!" diyerek gelip geçene, bu arada bana da saygıyla sunan bir genç adam öteki satıcılar gibi çığırtkanlık edemiyor, istemediği bir görevi zorla yerine getiriyor gibi duruyordu.

Eski ilkokulumun yeni müdürü bana onları göstererek, "Bu mısırcılar bizim irfan ordusundan olurlar" dedi, hayıflanarak anlattı: Geçim sıkıntısından bunalan birkaç öğretmen iskeleye kazan kurup kaynamış mısır satmaya başlayınca, "Devlet memuru için onur kırıcı oluyor" diye kaymakam onları engellemek istemiş. Bu yüzden kaymakam gelirken, kazanlarıyla birlikte yok oluyorlarmış ortadan.

Çocukluğumun Alanya'sı gelişmiş ilerlemişti, hatta denizine iskele de yapılmıştı ama yıllar öncesinin kaymakamının "irfan ordusu" diyerek benim öğretmenlerime saygılarını sunduğu o mekânda bugün, mısır sattıklarını görmesin diye, günümüzün öğretmenleri kaymakamdan kaçıyorlardı. Bu gerçekler ülkemizin büyük bir çelişkisiydi. Bunu anlamak kolay değildi.

Bizim mahalle

Kaptan Teyzelere ve okula iyice alışmaya başlamıştım. O sırada bizim aile köyden göçüp geldi. Babamın zaten oturmakta olduğu Hanife teyzenin evine yerleştik. Ben ilk evim Kaptan Teyzelere her zaman gidiyordum, onlar da bize geliyordu. Bizim evden çıkan yol, doğru çar-

şıya varıyordu. Okula çoğunlukla o yoldan gidiyordum. Yolun kenarında büyük portakal limon bahçeleri içinde başka evler vardı büyüklü küçüklü.

Ev sahibimiz Hanife teyze, bir bacağı kovan gibi şiş, şişman, iri bir kadındı. Büyükçe bir bahçe içindeki iki evinden birini bize vermişti. Evimizin ahırı babamın atı için gerekliydi. Öteki evde kendisi, çilingir olan oğlu Şadi Usta'yla birlikte oturuyordu. Onun bahçesi de portakal, limon gibi narenciye ağaçlarıyla doluydu. Anamla kısa sürede anlaştılar. "Benim adım da Hanife" dedi anam. Ona köyden getirdiğimiz öteberilerden bol bol veriyor, o da "Bahçe sizin, istediğiniz zaman istediğiniz kadar yiyin için" diyordu. Babam evi kiralarken de öyle anlaşmışlar. Ama bahçesinde yafa ya da ince kabuklu dilim portakal yoktu, ekşi ve çekirdekliydi hepsi, Onları tuzla yerdik.

O yıllarda Alanya'da narenciye bahçeleri çok para getirmiyordu. Alıcı satıcı çok değildi. Sadece iskelede bir portakal limon sevk yeri vardı. Onlar da iyisini seçiyorlardı. Bu yüzden, o büyük bahçenin ve iki evin sahibi Hanife teyze yoksul yaşıyordu. Oğlunun işi de bozulmuştu. Bir de bahçelerin gübre sıkıntısı vardı. Şehrin içinde çok hayvan beslenmediğinden gübre altın değerindeydi kimileri için. Hanife teyzenin bize evini sevinerek vermesinin bir nedeni de atımız olması ve köyden atlı eşekli konuklarımız geleceğini bilmesiydi. Yeni yetiştirmeye başladığı muzlar ve bahçenin öteki meyve ve sebzeleri için atın gübresi çok gerekliydi çünkü.

Evimiz üç küçük oda bir sofaydı. Sofaya yemek ocağı denirdi. Yeme içme, oturma çoğunlukla orada olurdu. Odalardan biri yatak odasıydı, yüklüğü vardı. Kış geldiğinde mangal yakınca orada oturduk. Bir odaya da köyden getirdiğimiz tüm öteberileri koymuştuk, kiler gibi. Köylülerimiz geldiğinde orada yatarlardı. Sofadan bir basamak yüksekliği olan, çanişir denen odaya anam

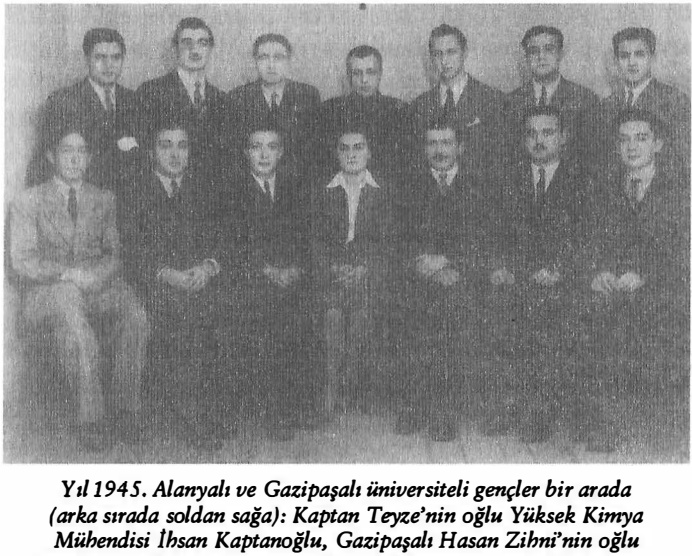
yeni kilimler, süslü örtüler sererek şehir için hazırladığı topanları[69] koyarak, Alanyalılar gibi misafir odası yaptı. Evin öbür yanlarını da serip döşedik. Kilimimiz çok olduğu için evimiz renkli olurdu. Akşama dayım geldiğinde, "Aferin bizim kız, göster kendini şu Alanyalılara" dedi anama. Babamın böyle bir gösteriş iddiası olmazdı. Kaptan Teyze de beğendi, "Pek güzel oldu eviniz" dedi. Derslerime gündüz misafir odasında ya da içerdeki odada çalışıyordum. Ama geceleri lamba nedeniyle herkesin oturduğu yerde çalışırdım. Ablam da nakış yapardı lamba ışığında.

Alanya'da önemli âdetlerden biri, göçen komşuya ya da akrabaya, ahbaplara "aratma" denen yiyecekler göndermekti. O kadar çok aratma tepsisi ya da sepeti geliyordu ki buna şaşıyorduk. Bir tepsi börek ya da yemek tepsisi veya bir sepet portakal limon gönderirlerdi. Bunları gönderenler babamın ve anamın Alanya'daki akrabaları, babamın okul arkadaşları, ahbapları, komşularımız ve daha önce Alanya'ya göçmüş Gazipaşalılardı. Aratmanın ardı arkası kesilmiyordu. Anam da hiçbirinin altında kalmıyor, tepsilerine tabaklarına, sepetlerine onlarda olmayan, köyden gelen öteberilerden doldurup yolluyordu. Portakal yerine ceviz, çekirdeksiz nar gönderiyordu örneğin.

Hemen yapılan değişikliklerden biri de anamla ablama şehir biçimi yeni giysiler almak ve diktirmek oldu. Anamın ilk yabanlık giysisi "otoman" denen İngiliz basmasından bir entari, bir de sanıyorum İngiliz malı koyu mavi, ince, güzel bir yün ceketti. Mantosu önceden Alanya'da dikilip köye varmıştı. Ablama da yine başka güzel bir basmadan yabanlık dikilmişti. Bunları Naciye abla dikmişti, sokağa çıkarken giyilecekti.

---

69 Topan: Köşe yastığı.

Yıl 1945. Alanyalı ve Gazipaşalı üniversiteli gençler bir arada (arka sırada soldan sağa): Kaptan Teyze'nin oğlu Yüksek Kimya Mühendisi İhsan Kaptanoğlu, Gazipaşalı Hasan Zihni'nin oğlu Avukat Eşref Açıkalın, Avukat Reşat Yalım, Doktar Bekir Cömert, Doktor Gani Gür, Tahir Bey ve Haydar Kale (Dizdaroğlu). Ön sırada oturanlar (soldan sağa): Prof. Dr. Hüseyin Sipahioğlu, Rifat Azakoğlu, Mehmet Ali Bey, Zabıt Kâtibi Gevenesli Hasanali Şen'in kızı Yüksek Kimya Öğretmeni Münevver (Baç), İzzet Azakoğlu, Hâkim Alaattin Bey, Doktor Mehmet Hilmi Şifa.

Benim için önemli bir sorun bu yeni evimizden okula gidip gelmek olmuştu. Babam şehirde olduğunda çarşıya kadar onunla gidiyordum. Sonrası zaten kolaydı. Ama o köylere gittiğinde akşamdan başlıyordu nasıl gideceğimin kaygısı. Dönüş kolaydı, yol ayrımına kadar anamın halasının oğlu Avukat Hüsnü Efendi'nin kızları Saniha ve Azize ile geliyor, sonra da komşumuz Nigar ve Hacı Gökmenlerin Makbule ile devam ediyordum. Onlar benim korktuğumu bilmezlerdi. Bizim yoldan giden başka kız öğrenci yoktu. İlk gittiğim günlerde Alanyalı erkek çocuklardan korkardım. Onlar yeni gelenlere, Alanyalı olmayanlara laf atarlardı. Ancak sınıf arkadaşlarıma iyice alışmış, tanışmıştım.

Kısa sürede komşularımızı da tanımıştım. En yakınımızda Hanife teyze, biraz yukarısında Yeni Veliler, aşağısında yoksul bir aile olan Araplar, ondan biraz aşağıda Alanya'nın ünlü kadınlarından biri olan Nadide Hanımlar vardı. Büyük oğlu Fevzi Efendi, kızı Nimet ve Alaattin'le oturuyordu. Büyük Kızı Hikmet Hanım anamın halasının oğlu Ali Şifa ile evliydi. Nadide Hanım da bize bir tepsi yemek ve bir sepetle aratma göndermiş, ama kendisi gelmemişti. Onun ününün bir nedeni manto giymek istememiş ama yine de en şık ve pahalı mantoyu o giymiş olmasıydı Alanya'da. Hükümet gibi bir kadındı Nadide Hanım. Komşuları ona Nadide Ana derlerdi.

Alanyalı yaramaz çocuklar

Hayate İlkokulu'na başladığım yıl en çok korktuğum şeylerden biri Alanyalı yaramaz çocuklardı. Gazipaşa'daki erkek öğrenciler bizden, benden farklı değillerdi. Zengini ve yoksuluyla köylü çocuklarıydık hepimiz. Zenginle yoksul arasında çok fark yoktu. Oysa Alanya daha başkaydı. Sınıf arkadaşlarım arasında çok iyi öğrenciler vardı. Sıra arkadaşım Cemal Can ve Köken'le kardeş gibiydik. Okuldan çıkarken çoğunlukla yolda da birlikte giderdik. Onlar Alanyalı yaramaz çocuklara hiç benzemeyen öğrencilerdi. Cemal, ünlü kadın terzisi İsmet Hanım'la Berber Mustafendi'nin oğluydu. Babamın ahbabıydı Mustafendi. Cemal, güzel resim yapardı. Her resim dersinde öğretmen onun yaptığı resimleri beğenirdi. Köken, bankacının oğluydu yanılmıyorsam ya da başka bir memurun.

Emin Ateş diye biri vardı. İkimiz de köylüydük, o benden iki yaş kadar büyük ve Alanya'nın yakın bir köyündendi. Yıl sonuna doğru ikimiz de sınıfın yarışan öğrencileri olmuştuk. Başka bir sınıf arkadaşım Hikmet biraz kekemeydi. Öğretmen onu tahtaya kaldırınca

üzülürdüm. Ama kendisi hiç üzülmez, boyuna parmak kaldırır çat pat anlatmaya çalışırdı. Anamın halazadesi Ali Şifa'nın oğlu Nevzat Ulusoy, beşinci sınıfta bizim şubeye geldi ve bizim sıraya oturdu. Sanıyorum sınıfta kalmıştı. Kısa pantolonlu olarak anımsadığım ve sonradan paşa olduğunu öğrendiğim üçüncü sınıftaki küçük kardeşi Emin, daha o zamandan çalışkan, disiplinli bir çocuktu. Bir de daha küçükleri, kız kardeşleri vardı. Anneleri, Alanya'nın şapka giyen şahane kadını Hikmet Hanım, gencecik yaşta hastalığa yenilmişti ve çocuklar bu okul yıllarında onun acısını da yaşıyorlardı.

Sınıf arkadaşlarımdan ve başka sınıflardan böyle daha birçok öğrenciyi iyi yanlarıyla anımsıyorum. Bizim sınıftan Kamuran da efendi bir çocuktu. Tahrirat kâtibi olan babası Gazipaşa Gıcık köyü kökenliydi sanıyorum, ama şehirlileşmişti; annesi Nakşiye Öğretmen bizim okuldaydı. Gazipaşalı ama Alanya'ya yerleşmiş olan Hasan Zihni'nin oğlu Eşref, sanıyorum öteki şubedeydi. Annesi Atiye Hanım Alanya'nın tanınmış kadınlarındandı. Eşref'le, babalarımız Gazipaşalı ve ahbap oldukları için tanışırdık. Hasan Zihni, dönemin parti ileri gelenlerindendi. İl encümen üyesiydi sanıyorum.

Alanyalı öğrencilerin okumaya merakı olmadığını, Gazipaşalıların fırsat bulunca daha iyi okuduklarını konuşurlardı evlerde. Antalya'da, İstanbul'da ve Almanya'da okuyan Alanyalılardan da söz edilirdi sık sık. Onların adını daha o zamandan duymuşluğum vardı. "Zenginler" denen ailelerin çocuklarıydı çoğu. Hacı Kadirlerin Vehbi, Necati; Azakların, Tevfik; Köselerin Ali Nazım; Kahvecilerin Reşat; Şifaların Mehmet Hilmi; Kaptanların İhsan... Bunları hiç görmez ama arkalarından övünçle konuşulduğunu duyardık.

Burada asıl söz etmek istediğim Alanyalı yaramaz çocuklardı. Onlardı beni korkutan çünkü. Onları yollarda kızlara laf atarken, birbirleriyle dövüşürken, kü-

für ederken gördüğümde korkardım. Tanımadıkları ya da başka yerlerden gelen öğrencilere, özellikle kızlara çok sataşırlardı. Hanife teyzenin evine taşındığımızda, çevreye alışıncaya kadar yollarda çok korkular geçirdim bu yüzden. Bir gün korktuğum başıma geldiğinde dünyam karardı.

Okuldan çıkıp çarşıdan geçinceye kadar sorun yoktu, kız erkek öğrenciler yürür giderdik. Çoğunlukla bizim sınıftan ya da öteki sınıflardaki kızlarla, akraba kızları Azize, Saniye ve başkalarıyla yol ayrımına kadar kolayca gelirdim. Ama onlar Keller Pınarı yoluna ben yukarıya doğru sapınca tek başıma kalırdım. Kimi zaman Hacı Gökmen'in kızı sınıf arkadaşım Makbule ile olurduk ya da evleri bize yakın olan Kemallerin öteki sınıftaki kızları Nigar, kardeşi Nihal ve Nezihe ile giderdik. Ne var ki ayrı sınıflarda olduğumuzdan her zaman birlikte gidip gelme alışkanlığımız yoktu.

Bir sabah karnımı doyurup, güzelce giyindim, çantamı toplayarak neşeyle, belki atlaya zıplaya, sekerek çıktım okul yoluna. Tek tük gidenler gelenler vardı ama öğrenciler daha yok diye düşünürken, yoksul komşumuz Durkadın'ın yaramaz oğlu birden çıktı yan taraftan. Benden epeyce büyük ama üçüncü sınıftaydı. Her yıl sınıfta kalan bir çocukmuş. Bana ayıp sözler söyleyerek peşimden gelmeye başladı. Neyse ki o sırada başkaları geldiği için yürüdü gitti. Ama ben mahvolmuştum. Köyde olsun, Gazipaşa'da olsun daha önceki çevremde böyle olaylarla karşılaşmadığım için kendimi savunmakla ilgili bir davranış ve bilgim yoktu. Köyde yaylada kız erkek çocuklar bağa bahçeye birlikte gider, birlikte oynar ama böyle şeyler bilmezdik. Kimi zaman bizden büyük kızlara oğlanlar laf attıklarında onlar da yanıt verirler ya da arkalarından yetişip bir yumruk sallarlar, oğlanı yere düşürürler, sonra da gülerlerdi. Ama Durkadın'ın oğlu uzaktan korkulacak bir çocuktu san-

ki. Yollarda durmadan ona buna, erkek çocuklara bile sataştığını, sövdüğünü, sapanla taş attığını görürdüm.

O gün okulda uyurgezer gibi dolaştım. Öğretmene şikâyet etmeye utanıyordum. Zaten başka sınıftaydı. Böyle bir olayda adımın geçmesi bile utanç verici geliyordu bana. Derste hep eve nasıl gideceğimi düşünüyordum. Aklıma komşumuz Nigar geldi, öteki sınıftan onu bulup akşamüstü onlarla birlikte gitmek istediğimi söyledim, birbirimizi kapıda beklemek için sözleştik. Onların evinin önüne kadar rahatça gittik o deli çocuğa rastlamadan. Bizim ev oraya çok yakındı. Nigarlar evlerine saparken, nasılsa gidebilirim diye düşünerek ayrılıp, tek başıma kendi evimize yönelecekken o çocuk yine karşıma çıktı bir yerlerden, yine aynı ayıp sözleri söyledi, para istedi. Hızla koşup evimizin bahçe kapısına girdiğimde, o da karşı tarafa kendi evlerine koştu. Ağlamaya başladım ama ev yakın olduğu için gözlerimi sildim. Böyle bir kötülüğe karşı hiçbir savunma olanağım yoktu sanki. O kadar umarsızdım.

Evin merdivenlerini koşarak çıktım. Anama okulda hastalandığımı, yatacağımı söyledim. İçerde bir yere kıvrıldım, ablam üstüme bir şeyler örtmüştü. Kötülüklerden ölmemek için en iyi çözüm kıvrılıp yatmak, gözlerimi kapamak, uyuyup kalmak gibime gelirdi. Felaketten kaçarcasına uykuya daldığımı anımsıyorum. Uyandığımda ablam başucumdaydı ve ateşim var mı, kollarım sıcak mı diye bakıyordu. Okula neden gitmek istemediğimi ona anlattım ve bunu anama babama söylememesini istedim. Ama akşamüstü babamın sesini duyunca hemen kalktım. Hasta olmamıza çok üzülürdü çünkü. Geceleyin hep ne yapacağımı, okula nasıl gideceğimi düşündüm. Sabahleyin kendimi yataktan kaldıramadım. "Okula gitmeyeceğim!" dedim. Ablam anlatmış oysa. Sadece o gün değil, hiçbir gün gidemem ya da o çocuk ölürse gidebilirdim gibime geliyordu.

Anam küplere bindi, "Sen bana daha önce niçin söylemedin, gidip o çocuğun hem de anası Durkadın'ın büzük ağzını yırtardım. Çocuğuna niçin sahip çıkmıyor? O veledi parçalardım, okul yolundaki bir kıza ne hakla sataşabiliyor? Biz köylü olmuşsak onlar gibi şehirli salakların esiri olacak değiliz. Kolundan tutar doğru karakola götürür, hapse tıktırırım onu" diye bağırıp çağırdı. Anam böylesine korkusuz, radikal tavırlı, ödün vermez bir kadındı. Aynı şeyleri babamın yapmasını istedi. "Hemen okula git, polise git, hâkime söyle terbiyesini verdir o veledin. Sen halletmezsen kardaşımı çağırırım" dedi. Dayım duysa o da anam gibi davranırdı.

Babam da çok üzüldü çocuğun yaptığına. Bana, "Bugün okula gitme, evde çalış, korkma, ben hallederim" deyip gitti. Anama da sıkı sıkı tembih etti, "Sakın ben yokken gidip Durkadın'la kavga etme" diye. Ben o gün hasta gibi evde yattım. Arada bir çantamı açıp ablamla kitaplarımı karıştırdık.

Anamın öfkesi biraz azalmıştı, babam çaresine bakacak diye. Ama gene de, "Bu ne biçim insanlık, ne biçim şehir, nasıl evlat yetiştirme... Adam olana, biz şurada komşu değil miyiz?" diye söylenip duruyordu. Durkadın'ın kocası var mıydı yok muydu anımsamıyorum şimdi. Son derece yoksuldu. Gençliğinde frengi geçirdiği için yüzü gözü yamuk, ağzı yüksük gibi büzük ufak tefek bir kadındı. Bir kere uzaktan evlerini de görmüştüm, bahçe içinde küçük bir evdi sanıyorum.

Babam akşamüstü eve geç geldi. İşten dönerken Durkadınlara gitmiş çünkü. Çocuk da oradaymış, çok korkmuş karakola götürecek diye. "Tamam, kızım," dedi bana, "o da bir çocuk, üstelik bizim gibi değiller. Bir daha böyle bir şey yapmayacağı gibi, yolda öteberi filan taşırken sana yardım edecek. Hiç çekinme, öyle kötü bir çocuk değil, zavallının teki" dedi. Anama da Durkadın'la kavga etmemesini yeniden tembihledi. Za-

vallı kadını çok eskiden tanıdığını, çok ağlayıp özür dilediğini söyledi. Babam Alanya'da okuduğu için yerlilerin hepsini tanıyordu. Durkadın'ı da çocukluk yıllarından biliyormuş. "Özür dilemek için gelirse kadına kaş eğme, uzatma. Ben gerekeni söyledim çocuğa" dedi.

Sabahleyin okula giderken babamla çıktım. O çocuğu hiç görmedim. Akşamüstü eve geldiğimde Durkadın bizdeydi. Anamın koyduğu öteberileri yiyordu ağzını büzerek. Ben korkmayayım diye oğlu Kız Mektebi yolundan gidecekmiş. Anam ona da kızdı. "Ne gerek var, insan gibi olsun yürüsün gitsin yolundan" dedi.

Üçüncü sınıfta olduğu için onu okulda görmüyordum. Bir süre sonra bizim yoldan gitmeye başladı, bir seferinde Hacı Mahmut amcaya bıraktığım sepeti okul dönüşünde alınca yüküm ağırlaşmış, çantamı kız arkadaşım taşımıştı. O çocuk da arkadan geliyordu. Yanımıza yaklaşıp, "Sepeti ver, senden önce evinize bırakayım" dedi bana iyi kalpli bir tavırla. Sepeti ona verip arkadaşımdan çantamı aldım. Hızla yürüyüp gitti beni beklemeden. Götürüp vermiş bizim eve. Anam da onun cebine öteberiler koymuş. Bazen de babam çarşıdan aldığı öteberileri eve onunla gönderiyordu, biraz para vererek. Parayı almamak için dayatıyormuş, "Teyze bana çerez veriyor" diyormuş. Dahası, Durkadın da kimi zaman bize gelip anama yardım ediyor, anam da ona öteberi veriyordu.

Sadece o değil, başka bir çocuk daha vardı bizim mahallede aynı tip. Kaptan Teyzelerin yolu üzerindeydi. Bir keresinde o yoldan gelirken bahçe duvarlarından bana laf attı. Birinde duymazlıktan geldim. Ama başka sefere daha da kötü şeyler söyledi. Yerden bir taş alıp kafasına fırlattım. Çok büyük bir çığlık atarak ve kafasını tutarak kaçtı. Yaylada böyle taş atmaların ve hedefi vurmanın çok alıştırmasını yapardık oyun oynarken. Uçarı vurmak için bile yarışırdık. Sanıyo-

rum başı fena halde yara aldı çocuğun. Bir daha ne önüme çıktı, ne laf attı. Anası Fatma Kadın da hiç söz etmedi yolda sokakta.

Benzer bir olay okulda da başıma gelmişti. Bizim sınıftan bir arkadaşım tifo olmuş, saçları dökülmüş, saçı geç çıktığı için okula da geç gelmişti sanıyorum. Yine de arada bir devamsızlığı oluyordu. Munis bir kızdı. Ağabeyi beşinci sınıftaydı. Tanışmıyorduk ama onun, arkadaşımın ağabeyi olduğunu biliyordum. Zengin bir ailenin çocuklarıydılar. Dışı sıvanmamış bir konakları, büyük bahçeleri, toprakları vardı.

Bahçede dörtlerle beşler yan yana sıralanıyorduk. Tören için ya da giysi, kurdele, saç yoklaması için filan her gün sıra oluyor, sınıflara da sırayla gidiyorduk. Bahçede sıra olduğumuzda o kargaşa içinde arkadaşımın ağabeyi hemen bizim sıraya koşuyor, bana fısıltıyla ayıp bir şeyler söyleyip kaçıyor, sırasındaki kendi arkadaşları bakıp gülüyorlardı. Sanıyorum onlarla bahse giriyordu söyleyebilirim diye. Bu davranışı iki kez yaptı. Ondan sonra ben sınıfa vurulmuş, yaralanmış gibi giriyordum. Kulaklarım uğulduyor, ne yapacağımı şaşırıyor, ama bir çözüm bulamıyordum.

O gün de aynı davranışı yapıp kaçınca ben kalabalık sıranın arasında merdivenlerden gözleri dolu bir kız olarak çıkarken, gizlice gözümü silerken, Başöğretmen Sacit Bey'le göz göze geldik, hemen kolumdan tutup odasına götürdü. İsmini vererek öğrencinin yanıma gelip bana ne söylediğini sordu. Birden boşalıp ağlamaya başladım. Ayıp sözler söylediğini, bunu kaçtır yaptığını anlattım hıçkırarak. Hemen hademeyi gönderip çağırttı arkadaşımın ağabeyini. "Kız arkadaşın niçin ağlıyor biliyor musun?" dedi. "Bilmiyorum" diyemedi, başını yerin dibine sokacak gibi önüne eğdi. "Seni sırada gördüm, ona ne söylüyordun da ağlıyor arkadaşın? Söyle!" dedi. Başını daha çok eğdi çocuk. "Söyleyemem" dedi

dil ucuyla. Başöğretmen kulağından tutup başını kaldırdı. "Madem o kadar ayıp, kız arkadaşına söylemeye utanmıyor musun?" dedi. Çocuk (kumral beyaz yüzlüydü sanıyorum) kıpkırmızı oldu. O da ağlıyordu. "Peki, birisi senin kız kardeşine böyle sözler söylese ne yapardın?" dedi öğretmen. Başını yerden kaldırmadan, "Onu döverdim!" dedi. "Demek öyle?" diyerek bir tokat attı başöğretmen. "Bir daha yapmayacağım Bay Öğretmen, beni dövün Bay Öğretmen" diye ağladı. Başöğretmen, "Bana aileni çağır, seni Gazipaşa İlkokulu'na nakledeceğim" deyince daha çok ağladı. Alanyalı çocuklar babalarından çok korkarlardı. Sonra ne oldu, ceza aldı mı anımsamıyorum. Bir daha yanımdan bile geçmedi ama.

Köprülerin altından çok sular akıp geçtikten sonra o yılların erkek öğrencilerinden kimilerini gördüm, kimilerini duydum. Cemal ressam değil hukukçu olmak zorunda kalmıştı. 27 Mayıs olaylarının Kayseri Savcısı olarak, "İnönü'nün kuyudan adam çıkarma" olayını yaşadı. Daha sonra Yargıtay üyesi oldu.

Hasan Zihni'nin ağırbaşlı oğlu Eşref iyi bir avukat oldu. Sadece bir kez karşılaşıp babalarımızın ahbaplığını konuştuk onunla. Bizden önceki gençlerden, tanımadığım Alanyalı Vehbi Hacıkadiroğlu önce mühendis sonra felsefeci olmuş; yazılarını hemşerilik ilgisini de katarak okudum. Akrabamız Nevzat Ulusoy babası Ali Şifa'nın dükkânında, babasının sarraflık işini sürdürdü sanıyorum. Çocukluğumda Ali Şifa'nın adı, "Alanya'nın hiç yalan söylemeyen adamı" olarak geçerdi. Nevzat babası gibi oldu mu bilmiyorum. Kendisini ve kardeşi Emin Paşa'yı hiç görmedim.

Ama ilginç bir rastlantı, çocukluğumda laf atarak beni ağlatan o çocuk, bir akrabamla evlenmiş ve bu şekilde onunla da akraba olmuşuz. Alanya'ya gidince ilk aradığım kişi olurdu o akrabamız. O da beni ablası gibi

severdi. Bir gün onlarda başka tanıdık kadın arkadaşlarımla toplandık. Okulda olanları anlatınca çok şaşırdılar. Son derece kibar ve centilmen biriymiş çünkü. Akrabam da bu olayı eski okul arkadaşıma anlatınca, anımsadı mı, anımsamadı mı bilmiyorum ama çok utanmış, "Karşılaşırsak n'aparım?" demiş. "Şarapsa'dan bir arsa verirse affederim onu!" dedim. "Arsanın sözü mü olur, bu konuyu kapatalım!" demiş.

Uzaktan gelen çocuklar

"Kestelliler!.." Bizim sınıfın çocukları onları böyle çağırırlar, adlarını söylemeye gerek görmezlerdi. Birinin adı Hüseyin'di yanılmıyorsam. Öbürünün de Hasan'dı belki.

Günümüzde Alanya'nın sayfiye yeri olarak, yazlık, güzlük hatta kışlık olarak, modern evlerle, Almanlarla, İngilizlerle dolup taşan, yabancı arabaların, turistlerin cirit attığı Kestel o yıllarda Alanya'nın burnunun dibinde ama geri ve yoksul bir köydü. Oralarda okul olmadığı için o iki öğrenci her gün eşekle ya da yaya olarak bizim okula gelirlerdi. Sanıyorum üç sınıflı bir okulda okuyup, onlar da benim gibi dördüncü ve beşinci sınıf için buraya katlanıyorlardı. Onlardan başka da okuyan yoktu belki Kestel'den.

İkisi kardeş çocuklarıydı. Birinin kafası biraz yamuk, birinin gözü biraz şaşıydı. Yün dokuma çuhadan külot pantolonlarının üstüne okul önlüklerini her zaman giyerler ve yakalarını takarlar, üstüne de çuha ceketlerini giyerlerdi soğuk havalarda. Özellikle yağmurlu günlerde sık sık geç kalırlar ama gelmedikleri gün hiç olmazdı. Herkes sınıfa girip, öğretmen derse başladıktan sonra kapı "tık tık" vurduğunda, haylaz çocuklar, "Kestelliler öğretmenim!" diye bağırırlar, kapı açılınca gelenler gerçekten onlar olur, gülüşmeler başlardı. Ön-

lüklerinin üstüne giydikleri yörük şayağından ceketleri, yün torba çantaları sırılsıklam ıslanmış, yakaları çarpılmış olurdu.

Onları böyle görünce üzülür, ağlayasım gelirdi. İçimden alay edenlere kızar ama karşı çıkmasını bilemezdim. Bilsem bile çoğunluk olan Alanyalı çocuklara karşı çıkmak kolay değildi. Öğretmen kimi zaman onlara kızar, gülmelerine müsaade etmez, "Arkadaşlarınız gülünecek değil üzülecek bir durumdalar. Köylerinde okul olsaydı, onlar da sizin gibi kolayca evlerinden gidip gelirler, geç kalmazlar, bu kadar ıslanmazlardı" derdi. Öğrenciler hemen yumuşarlar, "Evet öğretmenim, doğru öğretmenim, bir daha gülmeyiz" derler, ama başka gün yine gülerlerdi.

Bir kış günü yine geç kalmışlar, öğretmen gir deyince yine onlar girmişler ve kimi öğrenciler yine gülmüşlerdi. Öğretmen onlara yerlerinize geçin demeyiş, "Yanıma gelin, cezalısınız" diyerek, ayakkabılarını ceketlerini çıkarttırmış, tek ayak üstüne durdurmuştu masasının yakınında.

Bir yandan konu anlatıyor, soru soruyor, yanıt alıyordu. Ama ben öğretmenin ne anlattığını ne de sorduğunu anlamıyor, karşımda tek ayak üstüne duran Kestellilerin, kimbilir ne kadar üzgün ve tedirgin olduğunu ve üşüdüğünü düşünüyordum. "Hadi bakalım şimdi ayak değiştirin" dedi öğretmen. Buna daha çok üzüldüm. Ne kadar da acımasızmış öğretmenimiz diye geçirdim içimden. Ama Kestellilerin yüzünde öyle bir üzüntü ve korku ifadesi yoktu. Öğretmen ne derse yapıyorlar, üzüntü belirtisi göstermiyorlardı.

Neden sonra yüzleri kızarmaya, üstlerinden duman çıkmaya başlayınca anlamıştık: Öğretmen onları ceza için değil yakınındaki mangalın sıcaklığında üst başları kurusun diye ayakta durdurmuştu. Ayaklarını tek tek kaldırtarak kurumalarını sağlıyordu. Bedenleri ısınınca

kendileri de anlamışlardı kuşkusuz öğretmenin ceza için değil kurumaları için tek ayaküstünde durdurduğunu. Teneffüse çıktığımızda sandalyesini verdi onlara öğretmen. Mangalın karşısında ayaklarını iyice kurutmalarını, dışarı çıkmamalarını söyledi. O zaman biz öğrenciler de onlara yardım etmeye başladık.

O dönemdeki sınıf öğretmenimiz Melahat Teker'i yıllar sonra, seksenli yaşlarını sürerken, dayımın kızı Münevver ve eşi Nurettin Baç'la İstanbul Bebek'teki evinde ziyarete gittiğimizde, Kestelli öğrencileri anımsayıp anımsamadığını sordum. "Anımsamaz olur muyum, gecelerde yağmur yağmaya başlayınca, gene sırılsıklam kapıdan gireceklerini düşünür uykum kaçardı" dedi.

Sonraki yıllarda, Gazipaşa yolundaki Kestel'den Mahmutlar'dan gelip geçerken, hep arkadaki Yörük evlerine bakardım sınıf arkadaşlarımı anımsayarak. Daha sonraları o boş topraklara, Yörük evlerinin yerine yapılan modern yapılara otellere bakmaya başladım. Belki de yeni yapılan bu otellerin, lüks konutların sahipleri okul arkadaşlarımdı! Böyle düşünürken başka şu soru geliyordu aklıma: Şu anda ne haldeydiler ve zengin oldularsa nasıl baş ettiler acaba? Hacca mı gittiler, yoksa kendileri gibi çocuklar için okul mu yaptırdılar ya da Mercedes arabalarıyla kaza geçirip erken yaşta yaşama veda mı ettiler? Hep düşündüm onları. Ama arayıp soramadım.

Dönem karnem

Alanya'ya ve Hayate Hanım İlkokulu'nun değişik ortamına alıştım alışacağım derken birinci karne zamanı gelmişti. Üçüncü sınıfa kadar okuduğum Gazipaşa İlkokulu'nda tüm notlarım her karnede pekiyi olurdu. Buna karşın Alanya İlkokulu dördüncü sınıfında birinci dö-

nem karnemde üç zayıf vardı. Hangi dersler olduğunu anımsamıyorum ama önemli olan zayıf notların sayısıydı. O zayıfların beni nasıl örselediğini, incittiğini anlatamam, neyse ki öğrenim yaşamım boyunca bir daha böyle bir şanssızlığım olmadığını söyleyebilirim. Anam, akşam evde babama, "Ne insafsız öğretmenmiş, insan bir kere düşünür, çocuk geleli şunun şurasında ne kadar oldu, bir yere alışmak kolay mı? Çocuğum eşekten düşmüşe döndü" gibi sözler söyleyerek anlattı. Gözlerimde yaş hazırdı zaten. Hemen dolu gibi dökmeye başladım. Babamın en dayanamadığı şey bizim ağlamamızdı. Anama kızdı, bana da üzülmememi, birincide herkesin zayıfı olduğunu, ikinci karnede düzelteceğimi söyledi. Gerçekten de birçok arkadaşımın da notları zayıftı.

En çok dayımdan korkuyordum. Çünkü Hayriye ile ikimizin öğretmenlerine birer mektup yazmış, bizimle göndermişti. Ama biz o mektupları öğretmenimize götürememiş, daha doğrusu utandığımız için verememiş, uzun süre tuttuktan sonra ne yazdığını merak ederek okumak için açmıştık. Ama ikisi de eski yazıyla yazılmıştı. Daha çok üzüldük. Naciye abla da biliyordu eski yazı. Ona gizlice söyledik açıp okuyamadığımızı. O, çok ayıp ettiğimizi, dayımın çok kızacağını söyledi ama gene de okudu mektubu bize. İkimizinki de birbirine benziyordu. Geçen yılki öğrencilerden Münevver'in babası olduğunu, bizlerin de dayısı olduğunu, kendisine düşen bir şey olursa bizi çalıştıracağını filan yazıyordu öğretmenimize. Münevver, o yıl Antalya'da ortaokula gidiyordu. Alanya'dan ortaokula giden ilk kız öğrenciydi. Dayım bununla övünüyordu. "Üstelik köylüyken böyleyiz" diyordu. Kendisi babam kadar okumuş değildi ama cesur, atak bir insandı. Hep köylü-şehirli tartışmaları yapar, köylüyü küçümseyenlerle kavga ederdi.

O gün bize geldiğinde kapıdan girer girmez karnemi sordu. Köşede büzüştüğümü görünce, "Ya... Hayri-

ye'nin lafına bakıp yazdığım mektubu öğretmene vermezsen işte böyle boynunu bükersin" dedi. Babam ona çıkıştı, "Zaten ağladı çocuk, bir de sen ağlatma" dedi. Ben yine de hemen ağladım babam öyle der demez.

Sıra arkadaşlarım Cemal'le Köken'in de zayıfı vardı. Bunu söyledim dayıma. "Onların oldu diye senin de olması gerekmez. Onlara bakacağına hiç zayıfı olmayanlara bakmalısın. Senin baban, amcan bu Alanya'nın birincilik saatlerini toplamış adamlar. Ben olsam ben de toplardım. Anan baban senin okuman için köydeki hayatlarını bozup buraya göçtüler" dedi, ve daha birçok söz söyledi.

O gece ve sonraki günlerde bir suçluluk duygusuyla büzülüp gittim. Ama öğretmenin ilk derste hepimize yaptığı açıklamalardan sonra biraz rahatladım. Çok kişinin zayıfı vardı, "Hepinizi beğeniyorum, çalışkansınız ama zayıf yönlerinizi de size bildirmek zorundayım" dedi. Öğrenciler çıktıktan sonra beni masasına çağırdı. "Köyden geldiğin için eksiklerin var, yine de iyisin. Daha çok çalışıp Münevver gibi olmanı bekliyorum" dedi. Akşama babama anlattım öğretmenin söylediklerini. Anam gene kızdı, "Nedir bunların köyle zoru, köyümüze kurban olsunlar" dedi. Babam ona yine çıkıştı. "Bilmediğin şeye karışma. Gazipaşa'da bir öğretmen iki sınıfı birden okutuyordu, kolay mı?" dedi. Bunu anlamıştım. İki sınıf bir arada olunca öğretmen öteki sınıfa ders verirken demek ki biz iyi çalışmıyormuşuz.

İkinci dönemde daha çok çalışmaya, ders kitaplarımı daha çok okumaya, öğretmenin söylediklerini daha dikkatle dinlemeye başladım. Üstelik okula, çevreye alışma sorunlarım azalmıştı. Kendinden sorumlu olmasını bilen bir öğrenci olduğumu anımsıyorum. Öğretmen her seferinde aferin diyordu.

Babam bir gün okula gidip konuştu öğretmenle. Beni niçin altı yaşımda okula yazdırdığını sormuş, babam

da ona, onuncu yıl törenini göstermek için altı yaşında okula yazdırdığını, Gazipaşa başöğretmeninin de bunu kabul ettiğini anlatmış. Öğretmen beni masasına yeniden çağırdı, "Altı yaşında okula başlamışsın kolay mı? Aferin, çok değiştin, ikinci karnen çok iyi olur" dedi.

Zor da olsa, yedi yaşında başlayanlardan, köyden gelmeyenlerden asla geri kalmak istemiyor, bunun için var gücümle çalışıyordum.

Yerli malı ve tutum haftası

Yerli malı ve tutum haftası çalışmaları hepimizi ne kadar çok etkilerdi unutamıyorum. Slogan, "Yerli ye, yerli giy, tutumlu ol" tümcesiydi. Öğretmen tahtaya böyle yazmıştı. Biz de defterlerimize geçirmiştik en güzel süslü yazımızla bu tümceyi.

Sonra yerli yiyecekler ve giyecekler, kullandığımız eşyalar; onların üretildiği fabrikalar, işyerleri, dokuma tezgâhları... Kitaplarımızda da vardı bacası yükselen fabrikalar, yerli üretim yapan kurumlarla ilgili yazı, resim ve şiirler; onların okunması, incelenmesi, konuşulması, koleksiyonlar hazırlanması... Harıl harıl bir çalışmadır giderdi o hafta. Kimilerini anlamasak da yerli yiyip yerli giymenin önemini, onurunu anlıyorduk sanıyorum.

En önemlisi Sümerbank dokuması okul önlüklerimizi gururla giyiyorduk bu nedenle. Önlüklük kumaşların, pazen ve basma giysilerimizin üretildiği Sümerbank ve ayakkabılarımızın ve derilerinin üretildiği Beykoz Kundura Fabrikası, resimleriyle yazılarıyla elimizin altındaydı. Koleksiyonlarımız vardı hepimizin. Koleksiyon hazırlarken sevinerek, nasıl da benimseyerek ve ayrımına vararak çalıştığımızı hâlâ anımsıyorum. Öğretmenin koleksiyon yapacağız diye başlattığı yeni "öğrenmeler" beni son derece etkinleştirmişti. İlk kez koleksi-

yonun ne olduğunu öğreniyor ve ben de yapıyordum, ama "dosya" olayında olduğu gibi acemice davranmıyordum. Öğretmen zaten neler yapacağımızı sırayla açıklıyor, çoğunu sınıfta yaptırıyordu. Yapma çabaları içinde, öğrenmenin ne kadar güzel olduğunun daha iyi ayrımına varıyor, harıl harıl çalışıyorduk.

Bu arada bazı kızların giydiği, benim de çok özendiğim kedili pazenlerin İngiliz malı olduğunu hepimiz öğrenmiştik. Öğretmen, "Güzel ama kendi malımız değil. Kendi malımızı giyersek paralarımız başka ülkeye gitmez, ülkemiz zengin olur" demişti. Koleksiyon için yerli Sümerbank basması ve pazenlerden, analarımızın dokuduğu yerli alaca ve ipek canfeslerden, kundura dikilen Sümerbank derilerinden vb. küçük parçaları sırayla ve alt yazıları yazarak bir karton üstüne yapıştırıyorduk.

Parçaları evimizden, dükkânlardan isteyip buluyorduk. Hangi dükkâna gitsek sevgiyle veriyorlardı küçük basma ya da deri parçalarını. Dükkâncılar, biz öğrencilerin yaptığımız işleri önemsiyorlardı. Eğitimin büyüklerce böylesine desteklenmesi bizi etkilerdi. Kimileri, yaptıklarımıza merakla bakar, yapacaklarımızı ilgiyle dinler, bundan memnunluk duyarlardı. Sonra topladığımız parçaları sınıfta öğretmenin yanında çeşitli şekillerde kesip kartonumuza yapıştırıyorduk. Örneğin, basma parçasından küçük bir entari, deri parçasından bir kundura çizip kesiyor, kartonun uygun yerine yapıştırıyor, altına yazısını yazıyorduk. Okulda biraz yapıp öğrendikten sonra kalanını evde tamamlıyorduk.

Anama anlattım öğretmenin istediklerini, yamalık bohçasını çıkardı. İçinde o kadar çeşit vardı ki renk renk. Anaların yamalık bohçası öteden beri en çok sevdiğim şeylerden biriydi. Daha küçük yaşlarda ablamla bohçayı açar, içindeki renkli, bin bir çiçekli küçük basma parçalarını elden geçirir, benim şundan, senin bun-

dan entarilerimiz olsun diye evcilik oynardık. Babam anama açıkladı, "Öğretmen, kadınların dokuduğu alaca ve canfeslerden, Sümerbank basmalarından, bezlerinden ister. Yerli olan onlardır" dedi. Anam biliyordu hangisinin Sümerbank, hangisinin İngiliz basması parçası olduğunu. Kendisinin otoman basmasından olan yabanlık entarisinin parçası vardı. "Bu olmaz madem" diye onu ayırdı. Önlüklerimin parçaları vardı. Bu dersten sonra önlüklerim benim daha da önemsediğim giysilerim olmuştu renklerine karşın. İki önemi vardı: Biri, bizim okullu olduğumuzu belirtmesiydi. Bu yönden onu taşımak güzel bir duyguydu. İkincisi, yerli malı olmasıydı. Bu daha güzel başka kumaşlara özendirmiyor, yerli malı giyme isteğimizi kamçılıyordu. Bir de zengin yoksul herkesin aynı giysi içinde olması güzeldi. Değilse Alanyalı zengin kızlarının giysileriyle yarışmak kolay olmazdı benim için.

Öğretmenin anlattıkları bizi özendiriyor, gururlandırıyordu. Artık kedili pazen giyme hevesim kalmamıştı. Yamalık bohçasında bizim köyden kalan ipekten ya da pamuktan dokumaların parçaları da vardı. Anamın ipek mantosunun parçasından vardı örneğin. Bunun ipeğini anam köyde hazırlamış, Alanya'ya göndermiş, Kaptan Teyze dört ayaklı tezgâhta dokumuştu. Anam bu ipek dokumayı köyde ceviz kabuğuyla boyadığında çok güzel açık kahverengi bir ipek kumaş olmuştu. Babam bu kumaşı yeniden Alanya'ya götürmüş, Naciye abla anam için manto dikip köye göndermişti şehre göçeceğiz diye. Onun parçalarıydı. Naciye abla kendi dokuyup kırmızıya boyadığı kıvırcık ipek entarisinin parçasından da verdi. Bir de mavi, beyaz ve bordo boyanmış pamuk ipliklerden bizim köyde dokunan alaca parçalar vardı. Onları manto, entari ve köylü önceği biçiminde keserek, karton üstünde önceden çizdiğim eşit aralıklı yerlerine yapıştırdım.

Derilerin de önce ters tarafına ayakkabı ve çizme resimleri çizdik Cemal'le. O güzel resim yaptığı için benim ayakkabıları da çizdi. Çizgilerin üzerinden itina ile kesip onları da yapıştırdık karton sayfalardan birine. Alt köşelere adımızı numaramızı yazdık. Koleksiyonlarımızın son halini öğretmen ayrı ayrı beğendi. Benim dokuma alacalarımı o kadar beğeneceğini bilmiyordum. "Asıl onları çok beğendim" dedi. Nar kabuğu ve ceviz kabuğu boyalı dokumaları öteki öğrencilere de gösterdi. Alacanın biri de kudret sarısı ile dokunmuştu. Kudret sarısının ne demeye geldiğini anlattırdı bana. Ona daha çok hayret etti, "Bunu bilmiyordum" dedi, öteki öğrencilere gösterdi. Beyaz pámuk kozalarının arasında arada bir devetüyü rengi pamuk çıkıyordu. Köyde bunları ayırırlar, ayrı eğirirler, başka renkle birlikte alaca dokurlar ve el ipliği yaparlardı. Öğrencilerden de bilenler vardı kudret sarısı pamuğunu.

Koleksiyonlardan birkaçını okul müzesine koydu öğretmen. Birkaçını sınıfa astı. Kalanı da dolapta sakladı. Tatilde geri alabileceğimizi söyledi.

Yerli malı haftasının öteki etkinliği yerli yiyeceklerdi. Asıl şenlik bunları yerken oluyordu. Herkes evindeki çeşitli çerezlerden getirip sınıfta tabaklarla sıraların üstüne koyuyor, öteki sınıf öğretmenlerini, başöğretmeni de çağırıp yerli malı şiirleri okuyarak yiyorduk bu çerezleri. Alanya yaylasında da boldu çerez türü kurutulmuş yiyecekler. Ama herkes yaylaya gitmezdi. Anamla ablam benim okulla ilgili isteklerimi sanki kendileri yarışa giriyormuş gibi ciddiye alırlar, hepsini yerine getirmeme yardımcı olurlardı. Ceviz, badem içleri, incir, üzüm, erik kuruları; Alanya'da olmayan çekirdeksiz nar, ceviz sucuğu, dut kurusu, fıstık gibi yerel yiyeceklerle doldu torbam. Narlardan birini öğretmene vermemi söylediler. Öğretmen de biliyormuş çekirdeksiz narın her yerde olmadığını. Alanya'nın narenciye ürünleri

zaten baş yiyecekti. Masaların üstü sapsarı mandalina ve portakallarla dolmuştu, narenciye kokusu tüm okula yayılmıştı.

Asıl ilginç olan yazdıklarımız, okuduklarımızdı. Ders kitaplarında çok ilginç okuma parçaları, şiirler ve özlü sözler vardı yerli malı ve tutum haftası üstüne. Bu arada tutumlu olmak, temiz olmak gibi konuları sınıfta konuşuyor, konuyla ilgili özlü sözlerden bildiklerimizi yazıyor, sorup araştırıyor; en süslü yazılarımızla defterlerimize, dosyamıza geçiriyorduk. Onlardan sadece birkaçını anımsıyorum:

Yerli ye, yerli giy.
Damlaya damlaya göl olur.
Ak akça kara gün içindir
Vakit nakittir.
Sakla samanı gelir zamanı
Ayağını yorganına göre uzat...

Çileli Ayşe abla

Köydeki karşı komşumuz Bülbül'ün oğlu Mehmet, askerden dönünce Adanda köyünden Eşşe ile evlenmişti. O yıllarda Bülbül amca ölmüş, bizler henüz küçük çocuklardık. Öteki köylülerle birlikte anam da gelin alıcı gitmişti. Eşşe, gelin geldiğinde ben daha okula gitmemiştim. Kapıya bir helke su koydular, gelin tekmesiyle devirsin diye. Eşşe helkeye öyle bir tekme vurdu ki ortalık baştanbaşa ıslandı, düğüncülere oynayacak yer kalmadı. Birkaç gün sonra bizim evden yandaki odanın penceresine bir merdiven koyarak onlara ayrı ev açtılar. Sonra da Mehmet Alanya'da iş bulunca taşındıklarını anımsıyorum.

Alanya'ya göçtüğümüzde, Mehmet'le hanımı Eşşe bir akşam bize geldiler. Adı Mustafa olan ve küçük

kardeşim Aslan'la yaşıt bir çocukları vardı. Bir yaşını geçmişlerdi sanıyorum. "Bülbül Kocanın adı bu" dedi Mehmet. O günlerde babam köylerdeydi. Onları görünce çok sevindik, kendimizi köyümüzde gibi duyumsadık hepimiz. Ablam hemen sokuldu Eşşe'nin yakınına. O da ablama sarıldı, "Siz benim ilk göz ağrılarımsınız" diyerek. "Köyde ne var ne yok, bizim analık nasıl?" dedi Eşşe. Anası evlenmek istiyor, Mehmet bunu biliyor, bir şey söyleyemiyordu. "Biz burada iyiyiz ama onları düşünmeden edemiyoruz" dedi.

Eşşe, şehirli kadınlar gibi giyinip kuşanmış, saçını kısa kestirmişti. Üstelik eve gelince Alanyalılar gibi başını açmıştı. Alanya'da âdetti, başlarını bağlayan kadınlar evde açarlardı. Köyde böyle bir âdet yoktu. Anam onu çok beğendi. "Aferin Eşşe, şu Alanyalı kadınlardan daha güzel olmuşsun" dedi. "O senin iyiliğin abla" dedi Eşşe. Bedenine oturan kloş elbisesi içinde, mavi gözlerine uyan beyaz teni ve kısa düz saçlarıyla akrabamız Mehmet Şerif'in karısı kadar modern görünüyordu Eşşe. Uzun don filan yoktu üstünde. Mehmet de memur kılıklıydı. Askerden geldiğinde de öyle giyinmiş, köyde herkes beğenmişti onu. Öyle olmak zorunda olduklarını, başöğretmenin, öğretmen ve öğrencilerin arasında köylü gibi olunmayacağını söylediğini anlattı Mehmet. Çünkü kendisi üç sınıflı Hacet İlkokulu'na bevvap[70] durmuştu.

Onlara okulun küçük bir odasını vermiş başöğretmen, orada yatıp kalkıyorlar, ikisi birden okulu ve bahçesini çiçek gibi tutuyorlarmış. Eşşe, öğrenciler okuldayken ortalarda görünmüyor, çocuğunu filan çıkarmıyormuş. Mehmet, kimi zaman öğretmenlerin yemeğini getiriyor, başöğretmenin vardı-geldi işlerini yapıyor, oraya buraya evrak götürüyormuş. Öteki öğretmen gel-

70 Bevvap: Kapıcı. Mahalle okullarında hademe.

meyince de çocukları susturuyor, yazı bile yazdırıyormuş. Bizim köyde okul yoktu ama küçükken biraz millet mektebinden yararlanmış, biraz Direvli köyüne giderek, biraz da askerde ilerleterek iyi bir okuryazar olmuştu. Sözü sohbeti yerinde, herkese saygılı biriydi.

Kendisi önce yalnızmış. İşine epey alıştıktan sonra, bir oda da verdiklerine göre ve öğrenciler gittikten sonra orada kaldığına göre, köyden karısını da getirebilmeyi geçirmiş aklından. Başöğretmen Şükrü Bey'e açmış. Onun eşi Seher Hanım da Gazipaşa'da öğretmenmiş. "Çocuklardan uzak olmak benim de başımda Mehmet, bir sorun yaratmazsanız olabilir ama şartlarım var. Biraz düşüneyim sonra konuşuruz" demiş. Sonra onu bir gün çağırmış, "Mehmet bak, burası şehir, okul terbiye yeri, Atatürk'ün okulu. Hanımın Tosmur köyünün kadınları gibi ortalıkta sünepe sünepe, ayağı takunyalı, uzun donlu, öncekli dolaşmayacak. Temiz pak olacak. Çocukların arasına girip işlere karışmayacak. Onlara rastladığında iyi davranacak. Öğrenciler okuldayken odasından dışarı taşmayacak. Bahçe duvarında onunla bununla çene çalmayacak. Çocuğunuz ortalarda sürünmeyecek. Biz gittikten sonra okul temizliğinde sana yardım edebilir ona karışmam" diyerek açıklama yapmış.

Eşşe Alanya'ya gelir gelmez onun için böyle giyinip kuşanmış, modern olmuş ama kendisi de dünden razıymış. Başöğretmenin söylediği gibi hiç ortalıkta görünmemiş. Bir süre sonra bayan öğretmen Eşşe'nin nerede olduğunu sormuş Mehmet'e, o da anlatmış kuralları. Bir gün bayan öğretmen tık tık vurmuş Eşşe'nin kapısını, bir de ne görsün, Eşşe o küçücük odayı kuş yuvası gibi yapmış. Çocuk köşede tertemiz sessizce oynuyor. Sandığı kenarda üstünde kilim, buyur etmiş bayan öğretmeni. Kaşla göz arasında küçük maltızda kahve pişirip elini göğsüne koyarak sunmuş. Çok şaşırmış bayan öğretmen. Çıkınca Mehmet'e sormuş, "Senin hanım

köylü değil mi Mehmet?" diye. Mehmet'in anası, Nakşiye Öğretmen'in eşi tahrirat kâtibinin uzaktan akrabası olurdu. Nakşiye Hanım yardımcı olmuş bu hale gelmelerine. Örneğin küçük maltızı o vermiş. Eşşe'ye bir basma entarilik alıp tanıdığı bir kadına diktirmiş. Bir diz çorabı vermiş, sokağa çıkarken giymesi için. Mehmet de mantoyla şarpasını[71] almış. Saçını Nakşiye Öğretmen kesmiş Eşşe'nin. "Senin adın Eşşe değil, nüfusunda Ayşe yazıyor" demiş. Ondan sonra Ayşe deniyormuş.

Anamın önlerine koyduğu köy çerezlerini yerken böyle anlattılar ikisi birden. "Köyümüzün çerezlerini özlemişiz" diyerek atıştırırken bir yandan konuşuyorlar, daha birçok şey anlatıyorlardı. Anamın hem hoşuna gidiyor, hem de nasıl kolayca değiştiklerine, şehirli gibi olduklarına şaşıyordu. Ablamla biz de dikkatle dinliyorduk anlattıklarını. Ama ben ders çalışıyordum bir yandan. İdare lambasını yakıp öteki odaya gitme yerine orada çalışmak, bir yandan da onları dinlemek hoşuma gidiyordu. Geç vakit giderlerken, analarının köyden gönderdiği çıkıyı verdi ablam ellerine, anam biraz başka öteberiler de koydu, "Bu da bizden" diyerek.

Başka bir gün sanıyorum pazardı, anam bizi de alıp götürdü Hacet İlkokulu'na. Evleri gerçekten de öğretmenlerin beğendiği gibiydi. Küçücük odayı bir ev yapmışlardı, tertemizdi.

Ayşe abla bize yağda yumurta ve bulgur pilavı pişirdi o maltızda. Hiç görmemişiz gibi yedik küçük odada. Okul bahçesinin kenarına, uzağa, küçük telli bir kümes yapmasına izin vermiş başöğretmen. Taze yumurtalardan ona da veriyormuş arada bir, hem de öğrenciler gelip tavukların başına toplanıp onlarla konuşuyorlarmış.

Ayşe artık ortada dolaşabiliyormuş görevli gibi. Bayan öğretmen ona güzel bir önlük dikmiş, onların kah-

71 Şarpa: Dikdörtgen şeklinde, geniş, çenenin altından bağlanan eşarp.

ve, su, yemek işlerini yapıyormuş. Çocuklar gittikten sonra kocasıyla birlikte okulu tertemiz edip kendi çocuklarını rahatça çıkarıyorlarmış bahçeye.

Mehmet'in on beş lira aylığı varmış, on lirasını harcayıp beş lirayı artırıyorlarmış her ay. İlerde bir yer alabilirlermiş böyle az buçuk biriktirerek. "Siz de alırsınız inşallah" dedi anama. "Bizim buralarda gözümüz yok Eşşe, bizi köyümüz paklar" dedi anam. Mehmet de "Ablam istese bile Şavkı Ağam köysüz edemez" dedi.

Daha sonra yazın bizim gibi onlar da köye geldiler bir aylığına. Rastlantı, Mehmet'in kardeşi Fevzi, öteki Eşşe ile evleniyordu. Eşşe o düğünde yaban biçimi elbisesiyle öyle bir oynadı ki herkes şaşırdı. Kayınvalidesi tef çaldı söyledi o oynarken. "Benim aslan gelinim, işte bir şehirli, işte bir yabancı olmuş" dedi.

Onlar gerçekten de sonraları öyle az buçuk biriktire biriktire önce arsa almışlar. Bu arada Mehmet terfi ederek Tekel'e geçmiş. Sonra arsalarına küçük bir ev yapmışlar. Başka çocukları doğmuş, büyümüşler. Ayşe'nin romatizmaları azmış. Bebek Mustafa havacı albay olmuş. Sanıyorum sonradan o evin yerine apartman dikilmiş.

Tarih, coğrafya, yurttaşlık

İlk günlerde tarih dersini anlamakta da zorlanmıştım. Özellikle bu derste okuduğumuz Alanya tarihi ile günümüz arasında bağlantı kurmada kafam karışıyordu. Öğretmen bizi Alanya kalesinin tepesine çıkarıp oradaki eski kalıntıları gösterirken ben onun anlattıklarını dinlemek yerine, yemyeşil portakal bahçeli beyaz konakların uzaktan görünüşüne ya da denizin ne kadar aşağılarda kaldığına bakıyordum. Benim için her şey yeniydi ve hepsini anlamak, öğrenmek zordu. Öğretmenin Alanya tarihi ile ilgili anlattıklarını, yazdırdıklarını

ezberliyor ama ilgili bir etkinleşme duyumsamıyordum. Örneğin, Alanya kalesinin kentin korunması amacıyla yapıldığı, Alaeddin Keykubad'ın 1221'de burayı alması nedeniyle şehre Alaiye dendiğini su gibi ezberlemiştim ancak ezberim bir yerde koptu mu söyleyecek anlatacak bir şey bulamıyordum. Benden başka herkes her şeyi biliyor sanıyordum.

23 Nisan şenliğinin yapıldığı Tahire Hamdullah Kızılkorum Parkı, Keykubad zamanında büyük bir pelit[72] ormanıymış. Bu ormana, Alaeddin için şikâr[73] köşkü yapılmış. Bugün oralara Şekerhane Mahallesi denmesinin nedeni buymuş.

Ancak cumhuriyetin yeniliklerini öğrenirken bu dersi hem anlıyor, hem de seviyordum. Hele peçeli "eski Osmanlı kadını", bereli, tayyör etekli "yeni cumhuriyet kadını" fotoğraflarını gördükçe modern kadın giyimine nasıl özendiğimi, defterime durmadan modern kadın resmi çizdiğimi hiç unutmuyorum. Hatta başka resimleri güzel yapamazken çağdaş kadın resimlerini daha güzel çiziyordum. Güzel resim yapan arkadaşım Cemal'e de çizdiriyordum defterime. Bayan öğretmenlerimizin giysilerine ve başka şapkalı mantolu kadınların modern giysilerine özenerek bakıyordum.

Bir de fabrika bacalarından duman yükselmesi, her yerin demir ağlarla örülmesi gibi yenilikler vardı. Bunları çevremizde görmememize karşın derslerimizde, okuma parçalarında ve şiirlerde bol bol yer verilmesi beni etkiliyordu. Alanya'da sadece bir iki bisiklet görmüştüm tekerlekli araç olarak. Bir de Azakların fayton arabası vardı. Ama bu yeniliklerle ilgili yazılanlar, anlatılanlar, okul müzesinden küçük araçlar getirilerek derslerde öğretilenler öyle heyecan verici olurdu ki etki-

72 Pelit: Meşe.

73 Şikâr: Av.

lenmemek, sevinmemek olası değildi. Bizim kuşağın böylesine heyecanlı sevinçli öğrenciler olmamızda sanıyorum cumhuriyet ve yurt sevgisi heyecanını yüreklerinde duyan öğretmenlerimizin etkisi büyüktü. Böyle bir etkilenmeyi günümüz öğrencilerinin anlaması kolay değil.

Giydiğimiz elbiselerin, yerli malı önlüklüklerimizin Sümerbank'ta, Nazilli Bez Fabrikası'nda dokunduğunu, ayakkabılarımızın derisinin Beykoz Deri Fabrikası'nda işlendiğini bilmek, bizim oralara da benzer başka fabrikaların, yolların yapılacağını öğrenmek bize gerçekten heyecan veriyordu. Örneğin, öğretmen Alanya iskelesinin denizin içine doğru nasıl uzayacağını, artık vapura sandalla değil doğrudan yürüyerek gidileceğini anlattığında da böyle sevinirdik.

Köyde ebelerimizden, dedelerimizden, ana babamızdan dinlediğimiz Kurtuluş Savaşı öykülerini kitaptan okuyor, öğretmenin anlattıklarını dinliyor, Atatürk'ün, "Yurtta sulh, cihanda sulh!" dediğini, bağımsızlık savaşını öğreniyorduk. Bunların derin anlamını pek kavramasak da savaş öyküleriyle büyüyen çocuklar olarak, "Artık savaş yok!" diyen Atatürk gibi büyük bir kurtarıcımız olduğuna seviniyorduk. Artık babalar, kardeşler ölmeyecekti. Okuduklarımıza, anlatılanlara bakarak Atatürk'e büyük güven, içten bir sevgi duyuyorduk. Onun yaptığı büyük işlerle ilgili bilgilerle besleniyorduk.

Bizde heyecan ve mutluluk yaratan bu anlamlar okul şarkılarında, şiirlerinde Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi kitaplarının metinlerinde ve resimlerinde de vardı. Sevr ve Lozan haritalarını, Türkiye'nin sınırlarını, dağlarını, ovalarını, illerini, ilçelerini ezberliyorduk.

Kamutay bugün doğdu
Karanlıkları boğdu

diyerek söylediğimiz şiirleri, şarkıları çok anlamasak da karanlıktan aydınlığa çıkmış gibi olduğumuzu duyumsardık.

Yaslı gittim şen geldim
Aç koynunu ben geldim,
Bana bir yudum su ver
Çok uzak yoldan geldim...

Ya da:

Dur yolcu
Bilmeden gelip bastığın bu toprak
Bir devrin battığı yerdir...

Bunlar bize kimi zaman hüzün verici gelir ama bir yandan da içinde mutlu yaşayacağımız sevgili bir yurdumuz olduğunu duyumsatırdı.

Coğrafya derslerine daha bir yakınlığım vardı sanki. Bu biraz da yayla yollarında, okuma yollarında gide gele tanığı olduğum toprakların, dağların, ovaların, gür ormanların ağaçların, çayların bilgisini okumak, haritada yerlerini görmek gibi gelirdi bana.

Harita çizmek, ülkemizin sınırlarını bilmek, deniz yanlarını maviye, kara yanlarını, ovaları yeşil ve sarıya, dağları kahverengiye boyamak hoşuma giderdi. Tüm illeri ve ilçeleri ezbere biliyorduk sanıyorum. Öğretmen ne zaman tahtaya öğrenci kaldıracak olsa, "Ben, ben öğretmenim!" diye ben de öne çıkabiliyor, başka çocukların önüne geçebiliyordum.

Öğrendiğimiz kimi şiir ve şarkılar derslerde öğrendiklerimizi desteklerdi. Örneğin Melahat Öğretmen'in dördüncü sınıfta öğrettiği böyle bir şarkıyı kırık dökük anımsıyorum:

Bu yaz gezdim, çok şenlikler sezdim,
Hem yaya hem demir ağlarınla.
Güzel yurdum seni çok sevdim...

Alanya'nın 23 Nisan şenlikleri

O yıllarda dini bayramlar kendi geleneksel alışkanlıkları içinde geçtiği gibi, resmi bayramlar da kendi coşkusu ve kültürel zenginliği içinde geçerdi. Her iki çeşit bayramda da çocuklar ve öğrenciler hareketli olsa da bu hareketi yaratan güç büyüklerin bayramlara verdiği önemdi. O yıllarda 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve 23 Nisan Çocuk Bayramı'nda, bu özel günlerin anlamlarına uygun heyecanlar yaşanıyor ve şenlikler düzenleniyordu. Halkın, ana babaların içten katılımı, tören yerlerinde önem vererek bizi beklemeleri, çocukluğumuza ve ulusal bayramın anlamına güç katıyordu.

23 Nisan'da okulda ve çarşıda yapılan törenden sonra kapısında, Tahire Hamdullah Kızılkorum Parkı yazılı, kenarları duvarla çevrili ağaçlıklı yere götürürlerdi tüm öğrencileri. Güle oynaya gidiyorduk oraya. İçinde büyük serviler ve başka ağaçlar, çayır, çimen ve çiçekler, papatyalar olan park öyle büyüktü ki o kadar öğrenci kalabalığı orada bir avuç gibi kalırdık. Tahire Hanım armağan etmiş çocuklara bu parkı. Babasının ya da kocasının adı Hamdullah, soyadı da Kızılkorum'muş öğretmenin anlattığına göre. Nereye gideceksek öğretmen önceden bize orayı anlatırdı. Onun bu yöntemi benim hoşuma gider, yanımdakilere sormaktan kurtulurdum. "Park" sözcüğü de benim yeni ad listeme giriyordu. Kenarı çevrili, içi çayır çimen ve bin bir çiçekle dolu olurdu orası her mevsim. Bir de bizim köyde olmayan servi boylu serviler vardı parkın içinde.

Buradaki 23 Nisan şenliğinin bizim için çekici olan çok yanı vardı. En önemlisi öğle yemeği olarak tüm öğrencilere tereyağlı pide ile ayran dağıtılmasıydı. Hepimiz rahatça doyuyorduk verilenlerle. Doymayan bir tane daha isteyebiliyordu. İçine bol ot ve çökelek, üstüne bol tereyağı koyulmuş pideler bizler için değişik bir ye-

mekti. Herkes çimenlerin üstüne bir yerlere oturarak rahatça yiyordu. O yılların öğrencisi olup da Alanya'nın 23 Nisan şenliklerinde bu parkta yenen peynirli pideyi anımsamayan yoktur sanıyorum. Su ve şerbet satıcıları da vardı, isteyen alabilirdi.

Başka bir etkinlik de büyüklerin zeybek gibi oyunlar oynamasıydı. Örneğin Tahriratçı Tahsin Bey ve başka kişiler, efe giysileri ve palalarla Köroğlu oynamıştı. Başöğretmen Sacit Bey'in de benzer bir oyun oynadığını anımsıyorum. Öğretmenin, okumuşların böyle oynaması bizim için büyük yenilikti.

Daha sonra da dördüncü beşinci sınıfları iskeleye götürüp sandala bindiriyorlardı. Denizden korktuğum için ben buna katılmasam razıydım. Çünkü sular hâlâ zordu benim için. Sandala hiç binmemiştim ama merak da ediyordum. Çaydan geçerken olduğu gibi sandala adım atar atmaz koca deniz dönmeye başlamıştı ilk binişimde. Başım da dönüyordu. Yanımızda öğretmen olmasına güveniyordum ama eğer batarsak o ne yapabilirdi? İçimden deniz gezisi bir bitse diye hesap ederken, kimi erkek çocuklar, "N'olur öğretmenim biraz daha gezelim. Kale arkasına da gidelim" diyorlardı. Uygarlığın bu yanı bana göre değildi o günlerde. Ama benden başka böyle olan ve düşünen yok ya da çok azdı sanıyorum.

O yıllarda Alanya'da deniz kültürü şimdiki gibi değildi. Erkekler bile denize girmezlerdi. Yaz aylarında birçok aile gibi biz de yaylaya gittiğimizden sahillerde neler olduğunu pek bilmezdim. Alanya'nın yerli ailelerinden bir bölümü de yaz aylarında Türbannas, Bektaş yaylalarına göçerler, sahilde kalanlar denize girme yerine havuzu olanlar kuyulardan tulumba ile su çekerek bahçeyi sulamak için doldurduklarında kimi gecelerde kaçamak girerek serinlerlermiş.

Kuşkusuz 23 Nisanları şenlendiren bir de söylediğimiz şiir ve şarkılar vardı. *Kamutay, 23 Nisan, Ankara,*

Alanya Hayate Hanım İlkokulu beşinci sınıf öğrencileri olarak öğretmenimiz Kemal İnal'la birlikte yaptığımız bir doğa yürüyüşü.

Atatürk, İnönü gibi adları olan bu şiir ve şarkıların hiçbirini şimdi tam olarak anımsayamıyorum. Örneğin:

Bugün 23 Nisan
Neşe doluyor insan
Kamutay bugün doğdu
Karanlıkları boğdu.....

diye süren, bağırarak söylediğimiz bir şarkı ne kadar güzeldi.

Sütlü kahve içen at!

Dördüncü sınıfta beni etkileyen çalışmalardan biri de Türkçe dersleriydi. Sanıyorum karnemde zayıf olan Türkçe değil tarih, coğrafya, yurttaşlıktı. Melahat Öğretmen Türkçe okuma yazma ve yazdırmaya önem veriyor, tahrir ödevlerimizin içeriğinin ve yazımızın güzel olması için ince eleyip sık dokuyordu.

Okuma kitabımızdaki metinleri, öykü ve şiirleri bize okutup yazdırırken birçok şeyi de birlikte öğretiyordu. Bu metinlerden biri *Külbastı Yiyen At* parçasıydı. Öykünün ayrıntısını pek anımsamıyorum ama sanıyorum adamın biri atıyla bir hana vardığında hancıya, "Benim ata bir külbastı pişir" diyor. Hancı külbastıyı yapıp getiriyor mu orasını anımsamıyorum. Ancak öğretmenimiz bize bu konuda ilginç bir ödev vermişti. Parçayı inceleyip üstünde konuşup tartıştıktan sonra benzer bir tahrir yazacaktık. Gezip gördüklerimiz üstüne tahrir yazmayı biliyorduk ama böylesini yazmamıştık. "Nasıl?" diye soranlara öğretmen, bu parçadan esinlenerek, kendi yaratıcılığımızı da katarak herkesin benzer bir yazıyı kolayca yazabileceğini söyledi.

Akşam evde sıcağı sıcağına oturup bu ödevimi yapmaya koyuldum. Babamla ikimiz atla oraya buraya gidiyoruz ya, ben de yine konu olarak atı aldım. Ama ikimiz olduğumuz ve başka ilginç bir yolculuğumuz olduğu için ötekinin kopyası olmayacaktı. İki kâğıt ziyan ettim, sonuçta aşağı yukarı şöyle bir öykü ortaya çıkardım:

Babamla köyden gelirken İnceağrı köyü yakınında Ali Ağa'nın değirmenine gelmişiz. Değirmenci bize darı çöreği ile süt getirmiş. Çöreği sütün içine doğrayıp yemişiz. Babam değirmenciden at için de bir tas sütlü kahve yapmasını istemiş. Adam şaşırmış ama yine de babama saygısından getirmiş sütlü kahveyi. Babam ata "Buyur!" demiş. At başını çevirince, "Tamam, sıcak diye içmiyorsun değil mi, bekle biraz soğusun" diyerek kenara koymuş tası.

Ödevleri okuduktan sonra öğretmen beni çağırdı, kimseden yardım almadımsa ödevimin güzel olduğunu, çok ilerlediğimi söyledi ve "Aferin" dedi. O yıllarda öğretmenlerin aferinleri, benzer sözleri önemsenir, motivasyon yaratırdı. Ancak erkek öğrencilerden biri, "At

süt içmez ki" gibi bir şeyler söyledi, öğretmen ona kızdı, "Sen ne yaptığımızı anlamıyorsun demek ki" dedi.

Sadece yazmada değil dilbilgisinde de ilerlemiştim. Sıfat, zamir, ad, fiil, hepsini biliyordum ezbere. Noktalamalara elimden geldiğince dikkat ediyordum. Şiirleri hemen ezberliyordum. Okuma parçalarını anlamlı ve kıvrak okumak için alıştırmalar yapıyordum.

Bir de öğretmen sesli okuma yerine dudaklarımızı kıpırdatmadan sessiz okumayı öğretmişti. Evde bunun alıştırmasını da yaptığımdan öğretmen sınıfta sessiz okuma yaptırınca dudaklarımı kıpırdatmadığım için aferin alıyordum.

Kız arkadaşlarım

Beşinci sınıfta kendimi çayın öte yakasına geçmiş gibi duyumsuyordum. Sınıfta kalıp bizim sınıfa gelenlerin ve bizden kalanların dışındaki öğrenci çoğunluğu yine eski sınıf arkadaşlarıydık. Artık Alanya ve yeni okul acemiliğim yoktu. Yeni sınıfımız içinde çalışkanlıkta önemli bir yerim bile vardı. Ben de Alanyalı öğrenciler gibi kendimi okulun ve sınıfın sahiplerinden biri gibi görebiliyordum.

O yıl okul açıldığında bizimkiler göçünceye kadar yine Kaptan Teyzelerde kaldım bir süre. Benim için önemli olan okuldaki değişiklikti. Bunlardan biri sınıf öğretmenimiz Melahat Hanım'ın başka yere (sanıyorum İstanbul'a) atanmasıydı. Sınıfca panik yaşadık biraz. Önce Selami Baç öğretmenimiz oldu. Bize hızlı okuma, hızlı yazma alıştırmaları yaptırırdı. Ama bir süre sonra Kemal Ünal Öğretmen bize gelince Selami Baç başka sınıfa gitti. Kemal Bey'e kolayca alıştık ve onu sevdik.

Sınıfımıza yeni öğrencilerin gelmesi ve birkaç arkadaşımızın aramızdan ayrılması önemli bir değişiklikti bizim için. Kuşkusuz bir de yeni dersler, konular ve dersliğimizin değişmesi vardı. Dördüncü sınıfta dersliğimiz üst kattaydı, beşinci sınıfta alt kata arkada bir dersliğe indik. Sayımız azalmıştı belki.

Yeni gelen erkeklerden akrabamız Ali Şifa'nın oğlu Nevzat'ı, bir de Emin Ateş'i anımsıyorum. Nevzat sınıf-

ta kalarak gelmişti. Sanıyorum annesini kaybettiği günlerde devamsızlığı filan olmuştu. Onunla ve Cemal'le kapının karşısındaki köşede, tahtaya yan duran tek sırada otururduk. Emin Ateş, iri bir öğrenci olduğu için arka sıralardaydı. Sınıfta kalarak değil öteki şubeden gelmişti. Hatta o şubenin çalışkanı olarak ünlenmişti. Beşinci sınıfta ders yılı boyunca onunla at başı gittik çalışkanlıkta.

Kızlardan anımsadıklarım daha çok kuşkusuz. Alanyalı kız arkadaşların hepsi halim selim iyi kalpli kızlardı. Bu yüzden olacak onlarla ilgili hiçbir kötü anım yok. Köyden yeni geldiğim günlerde bana hepsi büyük bir kabul göstermişlerdi. Sınıf arkadaşlarım, okul arkadaşlarım, mahalle arkadaşlarım ve akraba kızları olarak çok ince davranırlar, arkadaşlıklarına anaç bir anlayış katarak kardeşleriymişim gibi dururlardı. Bu belki de sabırlı, sevecen Alanyalı annelerden kızlarına geçen bir incelikti.

Sınıfımdan ilk sıra arkadaşım, ela gözlü güzel yüzlü dalgalı kumral saçlı Huriye kimin kızıydı, soyadı neydi bunu unuttuğuma hep üzülürüm. İnce davranışlı anaç kızlardan biri oydu işte. Kaymakamın kızı Makbule ile iyi arkadaştık. Hacı Gökmen'in kızı Makbule sanıyorum sınıfta kalmıştı ve başka şubedeydi. Hasan Ağaların kızı Melahat, Mahmutseydi, nahiye müdürünün kızı Seher bizim sınıftaydı. Sanırım Kellecilerin Nermin öteki şubeden geçmiş ya da hastalık nedeniyle geçen yıl devamsız olduğu için bizim sınıfa gelmişti. Nermin'in bize çok güzel okul şarkıları ve okul dışı şarkılar söylediğini anımsıyorum. Bunlardan biri o yıllarda doğuda bir olay üstüne söylenmiş *Munzur Suyu* adlı ağıttı. Nüfus memurunun kızı Sayime ve Cemaliye öteki şubedeydi.

Sahildeki manifatura mağazasının sahibi ve Alanya'nın zengin ailelerinden Hacıkadiroğlu Nazmi Bey'in

kızı Ayşe de sınıf arkadaşımdı. Ufak tefek sevimli bir kızdı Ayşe. Bir süre dersimize gelen Selami Baç ona "Minciko" derdi. Ayşe ile okul yolunda buluşunca, hemen toplu iğnelerini çıkarır bana eteğini kısalttırırdı. Çünkü önlüğü biraz uzundu. Kardeşi Afitap daha küçük sınıftaydı. Başka sınıflarda erkek kardeşleri vardı.

Sınıfımızdan olan olmayan, öteki şube ve sınıflardan, akraba kızlarından birçok tanıdık ve arkadaşım vardı. Kimilerini okul bahçesinde oynarken kurdeleleri, önlükleri ya da önlüklerinin altına giydikleri entarilerine göre daha iyi anımsıyorum. Yümlü Beylerin kızı ve Cemal'in akrabası Pakize (sonradan Cemal'le evlendiler) ve küçük kardeşi Ülfet vardı. Sebile, kırmızı kurdelesini bant gibi takardı başına. Gelişmiş bedeni üstündeki sarı saçlarını yatıştırıyordu çünkü. Bu ona yakışırdı. Sebile de zengin bir ailenin kızıydı. Zengin başka bir ailenin kızları Nebile, Cemile ve Nesime büyüklü küçüklü çeşitli sınıflarda hanım hanımcık kızlardı. İş Bankası Müdürü'nün baldızı kısacık saçlı Kamuran vardı, serpilmiş uzunca boyunu saran gri okul önlüğü ona nasıl da yakışırdı. Adını ve ailesini anımsayamadığım, kedili pazen elbisesini önlüğünün altına giyince herkesi özendiren o çakır gözlü sarı düz saçlı kız arkadaş kimdi acaba diye düşünüyor ama bilemiyorum ne yazık ki.

Ünlü Tüccar Hacı Hüseyin'in güzel kızı Nezahat öteki şubede mi yoksa benden bir sınıf sonra mıydı anımsamıyorum. Onunla Kızılay parası toplarken birimizin elinde pul sepeti, birimizin boynunda kumbara, çarşı pazarı, okulu, öğretmenleri, öğrencileri nasıl da dolaşmıştık tüm ciddiyetimizle. Ne çok para toplamıştık ama! "Kimse böyle toplayamadı" demişti Kemal Öğretmen.

Akrabamız Emin amcaların kızları Naile ile Zeliha bizim okulda mıydılar, yoksa Hacet'te mi anımsamıyorum şimdi. Bir de öteki Kaptanların, anamın hala kızı

Fatma teyzenin torunu Safiye'yi anımsıyorum. Sonradan Ali Gökçe ile evlendiğini duyduğum Perihan da iyi kalpli bir kızdı. Sanıyorum ailesi Kıbrıslıydı. Öteki sınıftan Cemaliye de Kıbrıs'la ilişkili biriydi sanıyorum. İkbal Öğretmen'in kızı Yüksel belki daha küçük sınıftaydı. Anamın halasının oğlu avukat Hüsnü Efendi'nin kızları Azize ile küçüğü Saniha, ilk geldiğim yıl bana yollarda gelip giderken nasıl da yakınlık gösterirlerdi. Onları soylu, melek gibi kızlar olarak anımsıyorum.

Mahalle komşumuz Kemallerin kızları Nigar ve kardeşi Nezihe, küçükleri Nihal okul yolu arkadaşlarımdı. Onların akrabası Sudiye Hanım'ın kızı Ayfer bizim okulda değildi, İzmir'de oturuyorlardı ama tatilde gelince birlikte oynadığımız kızlardandı. Hacıhasanoğluların, Emine, Meziyet, Makbule; Karagözlerin kızları Kamile, Kazime, Sevim, Nevin; Nizamların Ummani, kardeşi sınıf arkadaşım Nezihe, Kaptanlarla birlikte mahalle komşularımızdı. Öteki komşular Sucuların, Tosbacıların kızları daha küçüklerdi. Muratların hiç çocuğu yoktu, Karagözlerin kızlarından biri onlarda kalır, anne derdi Seher teyzeye. Buna bir türlü aklım ermezdi.

Sonradan Aksu'da birlikte okuduğumuz Emine Aykır ve kardeşi Hidayet'le ilkokulda da arkadaştık. Hacıhafızların kızı Fatma, Hüsülü Ahmet amcanın ikinci karısı Pembe Hanım'ın kızı Müzeyyen, eczacının kızı Cansel, yakından tanıdığım kızlardı. Kaptan Teyzelerin kızları Naciye abla, Sabiha, Hayriye ile kardeşten öte yakındık. Bu yakınlardan biri de Şekerli teyzelerin kızı Hayriye idi. Daha ne çok kız vardı, okulda, okul dışında tanıdığım.

Yukarda da değindiğim gibi hepsinin ortak yanları anaları gibi ince, sabırlı ve iyi kalpli olmalarıydı. Kıskançlık kötülük nedir bilmezlerdi Alanyalı kızlar. Yardımseverdiler. Hepsi modern giyimli, kurdeleli, temiz pak giyim kuşamlı, kimileri feodal dönemin güzel gele-

neklerini taşıyan Alanyalı kadınların, kızların torunları olarak belleğimde yer etmişlerdir. Onların uysallıkları hep gözümün önünden gelip geçmiştir yaşamım boyunca. Ama birinin, akrabamız Hüsülü Mustafendi'nin kızı Aliye'nin başka bir yeri vardı hayatımda öğrencilik yıllarımda. Okula alışmamda, köylülük tedirginliğinden kurtulmamda Aliye'nin bana gösterdiği yakınlığın büyük payı olmuştu. Ayrı şubedeydik ama o sanki görevliymiş gibi beni sık sık kolaçan eder, cebindeki yiyeceklerden verirdi. Dosya olayını onun sayesinde kolay atlatmıştım. Bir kere daha gitmiştik onunla Kemali dayısının dükkânına. Yerli malı haftasındaydı, koleksiyonumuza parça isteyecektik. Bize, "Hangi kumaşların yerli malı olduğunu öğretmeniniz size anlattı mı?" diye sordu, sonra sadece Bursa İpek Fabrikası'nda dokunmuş yerli ipeklilerden bir iki parça verdi. Ötekilerin yabancı malı olduğunu söyledi ve İngiliz kumaşının ne demeye geldiğini anlattı.

Birkaç kez de evlerine götürdü Aliye beni. Kimi zaman Hayriye de olurdu. Evleri Kız Mektebi'nin arkasında bir yerde, portakal bahçesi içinde havuzlu, kırmızı kiremitli, beyaz boyalı güzel bir evdi. Annesi Fayika Hanım, hem yüzü hem huyu ile Kemali Bey'e benziyordu. Aliye'nin kardeşi Şükrü (Eczacı Şükrü Kaptanoğlu, Alanya Kaptan Oteller zincirinin sahibi), bizden küçük sınıflarda, kısa pantolonlu bir çocuktu. Vural'la Uysal'ı anımsamıyorum. Evde çocuklara bakan Melek bizim köyden Mahmut'un kardeşiydi. Beyaz tenli sarışın, kıvırcık lüle saçlı bir genç kızdı Melek. Ablası Kozak Emine'ye de benziyordu. Çocuklara kardeşleri gibi davranıyor, onlar da ona Melek aba diye sarılıyorlardı.

Alanya'nın ünlü sülalesi Azaklar kolundan Şevki Ağa'nın kızı, çoğunlukla İstanbul'da okuyan ama Alanya'ya geldiğinde sınıf arkadaşımız olan Nezahat Azak (Tokuş) da kız arkadaşlardan biriydi. Sanıyorum nisan

mayıs aylarında ailecek Alanya'ya geliyorlar, Nezahat bizim sınıfa devam ediyordu. Arkadaşımız okula fayton arabasıyla gelir, gördüğümüzde çoğunlukla arabanın çevresine toplanırdık. Çünkü Alanya'da tekerlekli binek aracı olarak sadece o araba vardı sanıyorum. Belki bir iki de taş arabası vardı. Öğretmenler Nezahat'e konuk öğrenci olarak davranırlar ama o sınıfa girip çıkmada, bahçede bizlerle oynamada disiplinli davranır, kuralları bozmazdı. Geldiği okulun formasını giyerdi. Kenarlı deniz kepi gibi bir şapkası ve pelerini vardı anımsadığım kadarıyla.

Bir gün, okul arkadaşları olan biz kızları evine çağırdı Nezahat. Bizim Hayriye'yi, Hüsülülerin Aliye'yi anımsayabiliyorum şimdi. On kadar vardık oysa. Benim için Şevki Ağaların konağına gitmek büyük bir yenilikti. Belki ötekiler için de öyleydi. Oraya varınca bizi önce hiç görmediğim biçimde döşemesi olan büyük bir salona götürdüler. Orada Nezahat'in annesi Nermin Hanım'ın elini öptük, sonra başka bir odaya geçtik. Orada şurupla başka yiyecekler ikram etti hizmetçiler. Çok düzenli ve zengin bir ikramdı. Daha sonra Nezahat'in Meliha ablası geldi, bize hoşgeldiniz diyerek yanımızda biraz oturdu. Sonra da Nezahat'in ana dediği bir kadın bizi bahçeye indirdi.

Uçsuz bucaksız portakal bahçesinde biraz koşup oynadık, havuzun başına geldik. İyi düzenlenmiş bir havuzdu. Çevresi çiçeklerle doluydu. Havuza girecektik. Nezahat'in programıydı bu. Ana bize yıkanmış temiz basma entariler getirdi, kenarlardaki banklarda kendi entari ve çamaşırlarımızı çıkarıp o entarileri giyerek hep birlikte, "Ay... ay... ay..." diyerek girdik havuza. Çok derin değildi neyse. İlk kez böyle bir havuza giriyordum ama artık korkmayı bırakıp, arkadaşlara ayıp olacağı için ben de kendimi attım havuza. Neyse ki kimse yüzme bilmiyordu, Nezahat de bilmiyordu. Biraz sonra

ana onu çıkardı, "Hastalık geçirdi, üşür" diye. Biz biraz daha kaldık. Sırayla çıktık sonra. Ana bize de havlular verdi, kurulanıp üst başımızı giydik. Havuzun başındaki banklarda güneşlendik, konuştuk. Cennet bahçesi benzeri, öylesine güzel güller, çiçekler içinde bir yerdi Azakların bahçesi.

Bedenimiz kuruduktan sonra ağaçlar altında biraz daha koşup oynadık. Bir ara da sek sek oynadık sanıyorum. Sonra yine konağın bir odasına geçtik. Birçok yiyecekler olan bir sofra daha kurulmuştu. Rahatça yedik içtik konuştuk. Yanımızda hiçbir büyük yoktu. Yalnız Nezahat'in anası girip çıkıyor, ona bakıyordu terledi mi, üşüdü mü diye, bize anlatıyordu Nezahat hastalık geçirdiği için böyle yaptığını.

Bir de okulu bitirmiş, arada bir yolda sokakta gördüğüm Alanyalı kızlar var belleğimde. Örneğin Hacıkadiroğlu kardeşlerden Nazmi Bey'in kızı Aliye ile öteki kardeş reis beyin kızı Nahide, müstantiğin[74] karısından ut dersi almaya başlamışlardı. Onları yolda sokakta giderken görünce durup bakardık. Kaptanların Sabiha, Şekerlilerin Hayriye de onların akranıydı ama üçüncü sınıfta okulu bırakmışlardı. Her mahallenin böyle kızları vardı ama sokakta çok görünmezlerdi.

Alanya'da o yıllarda ilkten başka bir öğretim kurumu yoktu. Çoğu varlıklı ailelerin çocukları olan anımsadığım bu kızlardan Nezahat Azak, Ayşe Hacıkadiroğlu, Afitap Hacıkadiroğlu, Aliye Kaptanoğlu, Sebile, Nebile gibi zengin kızları dahil hiçbiri ilkokuldan sonra öğrenim görmediler. Sadece Fırıncı Hacıhasanoğlu'nun Emine, öğretmen okuluna, Aygırların Emine, nahiye müdürünün kızı Seher, nüfus memurunun kızı Sayime ve ben köy kökenli olduğumuz için sonraki yıllarda Aksu Köy Enstitüsü'ne gittik. Bir de kaymakamın kızı

Müstantik: Sorgu hâkimi.

Makbule, Gazipaşa'dan cibayetçinin kızı Habibe, dayımlarda kalarak Antalya ortaokuluna gittiler. Gazipaşalı telgrafçının kızı Naciye'nin de Antalya'da ortaokula sonradan öğretmen olarak gittiğini duymuştuk.

Arkadaşım olan olmayan o yılların Alanyalı kızlarının hepsi erken yaşta evlendiler, çoluğa çocuğa karıştılar. Anneleri benzeri sabırlı, sevecen, iyi kalpli kadınlar oldular ama okumaya hep özlem duydular. Bu yüzden zengini, yoksulu sonradan kendi çocuklarının okuması için büyük çaba harcadılar.

Kaymakamın hanımı

O günlerde kaymakam başka yere atanmış, yeni bir kaymakam gelmişti Alanya'ya. Biraz yaşlıca ama görevine düşkün biri olduğu söyleniyordu. Kızı Makbule bizim sınıf arkadaşımız olmuştu. Oğlu başka sınıftaydı belki. Makbule kendi halinde, iyi kalpli, disiplinli, çalışkan bir kızdı. Kimi yönlerden Alanyalı kızlara, hatta öteki memur kızlarına pek benzemiyordu.

Evlerde hep yeni gelen kaymakam ve ailesi konuşuluyordu o günlerde. İlçeye yeni bir memur gelince birçok kadın onlara hoş geldiniz demeye giderler, sonra da şöyle ya da böyle olduklarını konuşurlardı. Tanısın tanımasın, münasip olsun olmasın, birkaçı bir araya gelip akın akın gidiyorlardı sanıyorum. Elbet herkes değildi. Örneğin Kaptan Teyze öyle şeylere karışmaz, evine gelenlere konukseverlik gösterir, kendisi tanımadık bürokrat kesime filan gitmezdi. Gazipaşa'dan, akrabadan bizim gibi gelenlere giderdi. Ancak öteki akrabamız anamın Molla Yusuf dayısının kızı Zehit teyze belki daha genç ve meraklı olduğu için başka kadınların peşine takılıp giderdi. Sonra da başlarlardı şu oldu bu oldu, şöyle yaptı böyle yaptı diye gülerek anlatmaya, ayıplamaya ya da övmeye. Örneğin yeni gelen memur hanım-

larından biri, küçük leblebi şekerlerini bir tabağa doldurup misafirlerine sunmuş, bunlar da avuçlayıp ceplerine koymuşlar çocuklar gibi. Kendi yaptıklarına kahkahalarla gülen Zehit teyze, konuklara böyle çocuk şekeri verilmeyeceğini, bunu ya pintiliğinden ya da konukları önemsemediğinden yaptığını söyleyip ev sahibini ayıplardı.

Kimi zaman da gittikleri evin ikram biçimine yabancı oldukları için kırdıkları potları anlatırlardı kendilerine gülerek. Bir keresinde akranı birkaç kadınla zenginlerin evine konuk gitmişler. Ev sahiplerinin hizmetçisi onlara reçel sunmuş. Zehit teyze başta oturduğu için ondan başlamış sunmaya. Bakmış, tepsinin üstünde bir bardak su, çatallar ve bir cam kapta parlayan reçel var. Çatalla reçeli ağzına atıp suyu içmiş teyze. Oysa reçeli ağzına götürdükten sonra çatalı bardaktaki suyun içine koyması gerekiyormuş. Neyse ki sunumu yapan hizmetçi böyle şeylere alışık olduğundan hemen bir bardak su daha getirmiş, ötekiler doğrusunu yaparak tamamlamışlar ikramı. Zehit teyze bu acemiliklerini gülerek anlatırken bir taraftan da artık tüm şehirli âdetlerini öğrendiğini ima ederdi.

Bir seferinde de kaymakamın karısına gidecek gruplardan birine katılmak istemiş Zehit teyze ama yapamamış, gidecek olanlar onu çağırmamışlar daha doğrusu. Anama sen de gel demiş ama anam, "Benim kaymakamın evinde ne işim var" diyerek gitmemiş. Babama söylediğinde, "Sakın ha, ne işin var senin kaymakamın evinde" dedi. Zehit teyze kendisi gidememiş ama yine de gidenleri gülerek anlatıyordu. Sadece o değil bu olayı herkes konuşuyordu.

Zenginlerden ve memur hanımlarından birkaç kadın giyinip kuşanıp kaymakamın hanımına hoş geldiniz demeye gitmişler. Onları yaşlıca, başörtülü, temizlik yapan bir kadın karşılayıp buyur etmiş. Konuklar

yerlerine otururken, "Evin hanımı yok mu?" demişler. "Evde efendim, buyurun oturun, haber vereyim" deyip girmiş içeri kadıncağız. Biraz beklemişler konuklar, bir de ne görsünler, biraz önce gördükleri kadın üstünü başını değiştirmiş, başörtüsünü çıkarıp topuzunu sarmış, çıkmış konukların karşısına. Tek tek hoş geldiniz demiş, yakınlık gösterip tanışmış hepsiyle. Konuklar çok mahcup olmuşlar, adeta yüzüne bakamamışlar kaymakamın hanımının. Onların mahcup olduğunu anlayıp, "Olur öyle şeyler, ben kusura bakmam, hiç üzülmeyin, iş yapıyordum" deyince konuklar daha çok mahcup olmuşlar ya da şaşırmışlar. Kaymakamın karısını iş yapmaz sanıyorlarmış. Kimisi anlata anlata bitiremiyor, kimisi de kınarcasına, eşyalarının çok az ve eski olduğunu, geleneksel giyindiğini söylüyordu.

Kaymakamın hanımı bu tür yaklaşımlara alışık olduğundan olsa gerek, "Bizler eski kuşağız. Yıllarca oradan oraya taşınmaya eşya dayanmıyor" filan demiş. Kimileri sevmişler onun alçakgönüllü halini; kimileri de kaymakam karısının öyle olmaması gerektiğini söylerlerdi. Kimi erkekler de kaymakamın eski bir "Kuvvacı" olduğunu, haksızlığa göz yummadığını, ağalara, zenginlere değil herkese önem verdiğini söylüyorlardı.

Kaymakamın kızı Makbule ile sınıf arkadaşlığı yanında, dersler üstüne de iyi anlaşan iki öğrenciydik. Birbirimizin evlerine gitmiyorduk ama okulda çok birlikte oluyor, derslerle ilgili alışveriş yapıyorduk. Bir de adını anımsamadığım bir temsilde yer aldık ikimiz birden. Bu oyun Halkevi'nde sahnelenirken orada beni annesiyle tanıştırdı. Oyundan sonra öteki gösterileri izlerken beni yanına aldı, annesiyle babasıyla birlikte oturduk. Başörtü kullanan annesi orada, salonda başını açmıştı.

Müstantiğin eşi de Alanya'da çok söz edilen hanımlardan biriydi o yıllarda. O daha genç, modern ve şık giyinen bir hanımdı. Onu sokakta gördüğümde hemen yavaşlardım şapkasına, elbisesine bakmak için. Okulu bitiren zengin kızlarına ut dersi verdiğinden söz etmiştim. Alanya'da ilkten sonra başka okul olmadığı için kimi kızlar kültür ve eğitim için Müstantiğin karısından ut dersi alırlardı. O sadece verdiği ut dersi ile değil modern tavrı ile de kızlara örnek oluyordu sanıyorum. Örneğin kimi genç kızlar yeni elbiselerini onun modelinden yaptıracaklarını söylerlerdi. Benim arkadaşlarım daha okulu bitirmeden konuşmaya başlarlar, birbirlerine, "Sen ut dersine gidecek misin?" diye sorarlardı. Cevap evetse, "Ben de gideceğim" derlerdi. Sanki yeni bir okula gidecekmiş gibi söz ederlerdi ut dersinden.

Bir dikiş yurdu vardı yoksul kızların gittiği, bir de Kuran öğreten Emine teyze vardı Hasbahçe'de. İlkokuldan sonra musaf[75] torbalarını alıp ona gidenler de oluyordu kızlardan.

Alanya ilkokulunu bitirip gidecek okul bulamayınca ben de ut dersi almak istediğimde babam buna razı olmamış, "Onlara bakma, onlar zengin kızları, sen okuyup memur olmak istiyorsun, böyle bir okula gidebilsen zaten öğrenirsin bunları" demişti. Öyleyse Emine teyzeye Kuran'a gönderin dediğimde, babam benim için bunu da uygun görmemiş, "Sen okumak istiyorsun. İkisi bir arada kafanı karıştırır. Eğer gerekseydi biz kendimiz öğretirdik sana Kuran'ı" dedi. Anam da, "Kuran için ne gerek vardı Alanya'nın kahrını çekmeye. Köyümüzde köşemizde öğrenirdin. Baban da, ben de, Emine kadından daha iyi Kuran biliriz. Sen okuyacağım diye tutturdun, artık dönülmez" diye karşı çıkmıştı.

---

75 Musaf: Kuran.

Hesap-hendeseden matematiğe

Beşinci sınıfta Cemal Can ve Nevzat Ulusoy'la (Şifa) birlikte oturduğumuz sıramız, tam kapının karşısındaki köşede, pencerenin yanındaydı. Arkamızda önümüzde başka sıra yoktu. Yarı sınıfa, yarı yazı tahtasına dönük oturuyorduk. Yerimizde herkesin gözü vardı.

Melahat Öğretmen'in yerine gelen Kemal İnal dersleri kaldığımız yerden sürdürüyordu. Özendirici bir tutum içinde olması bizi hemen konunun içine çekerdi. Melahat Öğretmen'i aratmadığı gibi sanki çoktan beridir öğretmenimizmiş gibiydi.

O gün matematik dersinde, sanıyorum bizim durumumuzu saptamak için önce kerrat cetveli yoklaması, sonra başka zihni hesaplar yaptırdı, sonra da anlatarak defterlerimize yazdırdığı bir problemi sessizce çözmemizi istedi. Kuyulu, tulumbalı, saatli ve kovalı bir problemdi. Önce bir kovanın ne kadar su aldığı, kaç dakikada dolduğu, sonra havuzun kaç kova su aldığı ve kaç saatte dolduğu filan hesaplanıyordu sanıyorum. Kolay bir problem değildi ama hemen her evin bahçesinde tulumbalı bir kuyu, birçoğunda da havuz olduğu için öğrencilerin bu örnekten yararlanması olasıydı.

Defterlerimize kapandıktan sonra ip yumağının çözülmesi gibi çözüldü problem kafamda. Bir kova şu kadar dakikada doluyor, şu kadar litre su alıyor, havuz şu kadar saatte dolduğuna göre kaç kova su alıyor gibi bir denklem kurdum. Problemi çözüp başımı kaldırdığımda Emin Ateş de başını kaldırmış, bir yandan sağlayanı için defterine bakıyor, bir yandan da parmak kaldırıyordu. Hemen ben de parmak kaldırdım. Öteki arkadaşlardan başını kaldıran ve parmak kaldıran yoktu daha. Ancak sağa sola bakanlar vardı, nasıl yapıyorlar diye. Öğretmen, "Tamam çocuklar, zil çalacak şimdi, birlikte çözeceğiz problemi" diyerek Emin'le ikimizi tahtaya kaldırdı. Tahtayı ortasından çizerek, her birimiz problemi

hangi yolla çözdüğümüzü yazdık. Sonuç aynıydı. Öteki öğrenciler de hızla çözdüler, "Tamam, anladık" diyerek.

Sonra öğretmen, "Evlerinde kuyu olanlar parmak kaldırsın" dedi, baktı saydı. "Havuzu olanlar parmak kaldırsın" dedi, saydı. Parmaklara göre hemen herkesin evinde kuyu vardı. Bir bölümünde havuz da vardı. Ben kuyuda kaldırdım parmağımı. Çünkü oturduğumuz evin bahçesinde tulumbalı bir kuyu vardı ama havuz yoktu. Havuzu Aliyelerin, Şekerli teyzelerin bir de Nezahat Azakların bahçesinde görmüştüm. Şekerlilerde çocukları havuza su basarken görür, ben de sıraya girerdim yarışmak için. Emin Ateşlerde ne kuyu, ne havuz varmış. İkimiz de Alanya'ya köylerimizden okumak için gelmiştik. Emin'in köyü daha yakındı.

Öğretmen öğrencilere, "Şimdi size bir problem daha soracağım. Ama bunu aklınızda iyi tutun" dedi. Öğrencilerden kimileri, "Yazalım öğretmenim, belki aklımızda kalmaz" dediler. "Kalır kalır, dinleyin," dedi ve devam etti, "iki arkadaşınızın da evinde havuz yokken, birinin evinde kuyu da yokken, ikisi de köy okulundan gelmişken nasıl bu kuyulu havuzlu problemi çözdüler de siz kuyusu ve havuzu olanlar neden çözemediniz acaba?" Öğrenciler bir yandan gülüşürken, her biri bir şeyler söyledi. Kimileri de ikisi de köylü olduğu için filan dediler. Benim artık köylü olmaktan bir çekincem kalmamıştı. Emin Ateş'in zaten hiç yoktu. Ayrıca artık küçümsemek için böyle şeyler söylemiyorlardı. Öğrenciliğimiz öne geçmişti.

Yanımda oturan akrabam Nevzat Ulusoy'a sordu öğretmen. Nevzat, sanki sözlü yoklamadaymış gibi ayağa kalkarak ve biraz da yanlış yapmamak için çekinerek, "Çalışkanlık Bay Öğretmen!" dedi. Öğretmen onu içten onayladı. "Arkadaşınıza bravo çocuklar!" dedi. Bir öğrenci sordu, "Bay Öğretmen, Nevzat sözlüden kaç aldı?" dedi. Hepimiz gülüştük. Gerçekten de Emin

Ateş'le biz, öteki arkadaşlarla değil birbirimizle yarışırdık, sen bildin, ben bildim diye ama kardeşane bir yarıştı bu. Emin benden büyük yaşlardaydı, okula geç başlamıştı. Ben ise yaşımdan erken başladığım için ondan daha çok çalışarak başarılı oluyordum belki. Ders yılı sonunda da en iyi notu ikimiz aldık sanıyorum. Ama arkadaşlarımız bizi kıskanmazdı. Zaten Alanyalı öğrencilerde böyle bir yarış hırsı olmazdı.

Okul müzesi

Ders araçlarının saklandığı yer okulun üst katındaydı. Buraya müze deniyordu. Başöğretmen Sacit İpekçi müzeye çok önem verir, bizim de oraya özen göstermemizi, araç alırken dikkatli olmamızı, aldığımız araçları iyi kullanmamızı, hırpalamadan yerine koymamızı söylerdi bahçedeki konuşmalarında.

Müze araçları Gazipaşa'da başöğretmenin odasında bir dolapta olur, dolaba sığmayanlar da odanın köşesinde durur, orada özenle saklanırdı. Ama Alanya Hayate Hanım İlkokulu'nda kocaman bir odada, bir değil birkaç dolap araçlarla doluydu. Gazipaşa İlkokulu'na başladığım günlerde uygarlık aracı olarak düşündüğüm araçların ve küçük modellerinin çok çeşidi vardı burada.

Karşıdan bakınca aklımızın almadığı araçları, derslerde öğrendiğimiz bilgilere uygun olarak sınıfta kullandığımızda iyice anlayabiliyor ve şaşırıyorduk. Örneğin kaldıracı, beygir gücünün ne anlama geldiğini, emme basma tulumbanın nasıl öyle çalıştığını bu minyatür araçları kullanırken anlıyor ve öğreniyorduk.

En çok hoşuma giden şeylerden biri müzeye araç almaya gitmekti. Öğretmen çok hevesli olduğumu anlar, araç almaya beni gönderir ya da başka bir arkadaşla birlikte gider alırdık. Benin bu hevesim müzeyi daha yakından ve daha uzun süre görmek içindi. Buna bayılı-

yordum. Oraya girdiğimde hiç çıkmak istemiyor, öteki araçlara da bakıyordum hayranlıkla. Bu ilgi benim köyde camiye girdiğimde duyumsadığıma benzer bir duyguydu. Ama camide tuhaf bir ürperti yaşarken müzede bambaşka bir merak, etkinleşme ve açılım duyumsardım. İçi doldurulmuş canlı gibi duran kuş, gerçeğini hiç görmediğimiz, "demir ağlar" üstünde giden, deve kervanı benzeri tren katarı çok ilgimi çekerdi.

Kimi zaman da öğretmen iş dersinde o araçların benzerini yapma ödevi verirdi bize. Uzun süre uğraşır, kalanını öteki derste ya da eve götürüp tamamlardık. Kimi arkadaşlar benzerini tıpatıp yapabilirdi; kimilerimiz o kadar benzetemese bile yaparken öğrenir, böylece aracın işlevi ile ilgili bilgilerimiz pekişirdi. Cemal'in yaptığı her zaman birinci gelirdi. Böyle benzer araçlar yaparak çarşıdan aldım diye çocukları kandırırdı. Bu onun resim yeteneği ile de ilgiliydi. Geçen yıl aynı sınıfta okuduğu için sıra arkadaşımız Nevzat da güzel yapıyordu bu tür ödevleri.

Onlar kadar olmasa da benim de el becerilerim fena değildi. Kimi zaman Cemal'den de yardım alarak onlardan geri kalmamaya çalışırdım. Ancak makası düzgün kullanmada ve sanıyorum düzgün çizmede ve kesmede hatta yapıştırmada onca çaba harcamama karşın bu iki sıra arkadaşımın neden benden becerikli olduklarını anlamakta güçlük çekiyordum. Nevzat bunun farkına varıyor bana açıklıyordu. "Kızım kesmede kimse bize yetişemez, Cemal'in annesi terzi, babası berber, benim de babamın dükkânında elimden makas düşmüyor biliyorsun. Senin entarinin basmasını da ben biçmedim mi?" diyordu. Nevzat'ın babası da manifaturacıydı aynı zamanda.

Araçlar okul müzesine başka yerden geliyordu. Öğrencilerden en iyi yapanlarınki de müzede saklandığı için kimi zaman aldığımız araçların üstünde öğrenci adı olurdu. Müzede Alanya çevresinden taşlar, ilginç deniz kabukları, süngerler ve başka şeyler de bulunuyordu.

Türkiye'nin her okuluna ulaştırılmaya çalışılan ve okullarda küçük de olsa "müze" denen bir odada saklanan bu araçların, Ankara'da Türk eğitimcisi İsmail Hakkı Tonguç'un müdürü olduğu, Ders Araçları Müzesi'nce modern eğitim programına göre hazırlanmış ders araçları olduğunu, çoğunun kendi çizimiyle yapıldığını ya da öğretmeni olduğu Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü öğrencilerince üretildiğini çok sonraları Amerikalı Eğitimci Fay Kirby'nin kitabından öğrendik çoğumuz. Daha sonra Tonguç'un Gazi Eğitim'den öğrencisi ve oranın öğretmeni olan Hidayet Telli'nin bu konuda anlatıp yazdıklarından daha iyi öğrendik konuyu. *Tonguç ve Enstitüleri* adlı kitabımda bunlara yer verdim.[76]

Atatürk'ün iyilikleri

Beşinci sınıfta, bir gün okula müfettiş geldi. Bu geçen yıl gelen müfettişti. O yıllarda müfettişler atla dolaştıklarından çoğunlukla külot pantolon ve çizme giyerlerdi. Bize gelen müfettiş de öyle giyinmişti. Çizmeli bacakları incecikti. Adı Şükrü Akhun'du. Sınıfımıza girdiğinde öğretmen bize tanıtırken onun adını söylemişti. Müfettiş korkusu burada da vardı. Müfettişin karşılığı olan yeni Türkçe, "bay bakman" tutmamış, eskisi gibi müfettiş deniyordu yine. Müfettiş derslere girip çıkıyor, öğretmenlerle konuşuyor, okulda bir koşuşturmadır sürüyordu. İkinci gün öğretmenimiz Kemal İnal'la birlikte bizim sınıfa geldiler. Öğretmen, "Müfettiş beyin sizden bir isteği var" diyerek kenara çekildi. Müfettiş bizden Atatürk'le ilgili bir yazı yazmamızı istemiş, nasıl yazacağımızı, nelere dikkat edeceğimizi açıklamıştı.

---

76 Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.

"Başlığı siz kendiniz koyacaksınız, içinde Atatürk'ü anlatacaksınız. Onun ülkemiz için yaptığı çalışmalardan söz edeceksiniz" dedi. Ne kadar uzunlukta filan olacağını anlattı. Öğretmenimize hiç soru sormadan, şimdi, sınıfta yazacağımızı söyledi. Yazılarımızla, Antalya Halkevi'nin, Antalya ilçeleri ilkokulları beşinci sınıfları arasında düzenlediği bir yarışmaya katılacakmışız. Yazılarımızı müfettiş alıp götürecekmiş. İki beşinci sınıf şubesine de yazdırdılar. Her ilçeden birinci gelenin kitaba koyulacağını söylediler. Öğrencilerden biri, "Çocuklar kitap yazabilir mi?" diye sordu. Müfettiş onu okşayarak, "Çocuklar her şey yapabilir çocuğum" dedi.

Hemen başladık yazmaya. Ders sonuna kadar bitirdik. Bitiremeyenler teneffüste de yazdı. Ne kadar zamanda yazdığımı anımsamıyorum. Yazımın başlığını *Atatürk'ün İyilikleri* koymuştum. Bu benim belki anamdan duyduğum bir sözdü. Çünkü daha okula gitmeden önce köyde kış gecelerinde çoğunlukla erkek ve kadınlar bizim evde ocağın kenarında oturup sohbet ederken, durmadan konuşurlar, "Kemal'in iyilikleri" diye anlatırlardı. Onların "Kemal"i yücelttiklerini, ondan büyük vefayla söz ettiklerini sezerdim. Dayımlar, delikanlılar olarak işin iç yüzünü öğrendiklerinde hemen nasıl "Kemalci" olduklarını anlatırlardı heyecanla. Atatürk'ün halka yönelik düşünce ve eylemlerini sezgileriyle, sağduyularıyla kavrayabiliyorlardı. Yaşlılar bir yeniliği anlatırken ya da hoşuna giden bir yenilik karşısında "Kemal'in iyilikleri" derdi. Uzun kış gecelerinde onların ocak başı sohbetlerinde biz küçükler uykuya dalmayı erteler, kalın meşe odunlarının sıcaklığı ve aydınlığı içinde, Kemal'in kahramanlıklarını masal gibi dinlerdik. Hatta bir gün, yedi yıl Yemen'de kalan İrbili bize geldiğinde, "Hacı Emmi, Kemal'i anlatsana" demişim, o da başlamış, "Bir çizmesi Afyon'da, bir çizmesi Yunan'ın üstünde..." diye anlatmaya; ben ağzına bakıyormuşum, çok gülüşmüşler.

Bu nedenle kitapların, öğretmenin anlattığı, Atatürk ve cumhuriyetin yenilikleriyle ilgili bilgileri kolayca öğreniyordum, hepsi ezberimdeydi. Daha doğrusu Atatürk bizim kuşağın çocukluk mutluluğumuzun bir yanıydı. Özellikle tarih kitaplarında anlatılanlar, savaş korkuları, kadınları kafesten kurtarmasını filan hep biliyorduk. Atatürk'ün sınıfın duvarındaki resmi, nutuklar, hakkındaki şiirler beni son derece etkilerdi. O olduğu için böyle önlüklü kurdeleli modern bir kız olabildiğimi, o olduğu için köylülerin de okuyabileceğini öğrenmiştim. Kendisini görmeden ona hayranlık duyuyor, öylesine büyük görüyorduk çocuk yaşta.

"Büyüklüğe", ulaşılmaza duyduğum ilk hayranlık ve güven Allah'a ve peygambere yönelikti. Anam, "Şu koca dağları, yeşil ormanları, çayları, ovaları, yağmuru, güneşi yaratan odur" diye anlatırdı. Çardakta yattığımız günlerde sabahları dede tepesinden çıkan güneş çevreyi aydınlatırken büyük bir Tanrı sevgisi kaplardı içimi. Cini, şeytanı, deccalı, cenneti, cehennemi birbirine karıştırmadığım sürece bu mutluluğu yaşardım. Ama şeytandan, cinden ya da cehennemden çok korktuğum zamanlarda, "Peki madem öyle, Allah niye şeytan yaratmış, niye zebaniler var?" diye anama sormadan edemezdim.

Köylüler, Atatürk'ü hiç görmedikleri halde kendileri de yanındaymış gibi "Yunan'ın üstüne doğru atını bir sürdü, denize kadar" derlerdi. Küçüklüğümde bunları kendi algılamama göre anlardım. Ama artık her şeyi okulda öğreniyorduk. Atatürk, "Yurtta sulh, cihanda sulh!" diyerek artık savaş olmayacağını bildirmiş. Korkak olduğum için bu çok hoşuma gidiyordu. Babamın savaşta ölmeyeceğini düşünür sevinirdim. Okul öğrenmelerimizdeki Atatürk bilgisi ve sevgisi anamdan babamdan ve öteki köylülerden duyduğum "Kemal" anlatılarıyla bütünleşmiş, ayrımında olmasam da beni zenginleştirmişti.

Resmi karşımızdaydı. Tren yolları, fabrikalar yapmıştı bizim iyiliğimiz için. Onları görmemiştik ama giydiğimiz önlükler, entariler onun açtığı Sümerbank'ta dokunmuştu. Öğretmenimiz bunları anlayabileceğimiz biçimde anlatıyor, bizde derin bir Atatürk hayranlığı uyandırıyordu. Kitaplarımızda onunla ilgili güzel metinler şiirler vardı. Derslerimizde bu konular işleniyordu.

Anama cini şeytanı sorduğumda, "Artık, böyle şeyleri öğretmene sor" derdi. Öğretmenler bugünkü büyükler gibi kem küm etmezler, "Böyle şeyler yoktur, bunlar eskiden kalma hurafedir, kafanızdan çıkarın" derlerdi. Buna öyle sevinirdim ki yeniden dünyaya gelmiş gibi olurdum.

İşte o gün bize Atatürk yazısı yazdırmak isteyen müfettiş sözünü bitirince ben yazımın başlığını, *Atatürk'ün İyilikleri* diye hemen attığımı, böyle şeyleri düşündüğümü anımsıyorum.

Beşinci sınıfın sonunda bu yazıdan Alanya birincisi olduğum duyuruldu. Okulda ve çevrede çok konuşuldu. Akrabamız Nevzat'ın babası Ali Şifa, sarraf dükkânından bana bir küpe hediye etti bu birincilik için.

Okulu bitirmiştim ama 1938-1939 ders yılı başladığında beni okula çağırdılar. Halkevi'nin gönderdiği, içinde yazımın bulunduğu kitapçıkla, 50 kuruş ödül verdiler. Alanya'da yeniden günün konusu oldu yazım. Ev sahibimiz Sahire teyze bunun önemini kavrayan biriydi. Çok sevinmiş, herkese anlatıyordu benim ödül aldığımı. Bu yazımın özgün metni[77] aşağıdadır:

---

77 Bu yarışmaya Aksu'da sınıf arkadaşım olan Cavit Binbaşıoğlu da Akseki Güzelsu Bucağı ilkokulundan katılmış, o da Akseki birincisi olmuş. Kendi yazısı ile birlikte bu yazıyı Milli Kütüphane arşivinden çıkardı. Ancak benim yazımın başlığı Elmalı birincisinin başlığıyla değişmiş. Bunu o zaman okulda öğretmenlerle de konuşmuştuk.

Pakize Yılmaz
Alanya Merkez İlkokulu

Bir zamanlar dar kafalı Sultanların elinde köle gibiydik. Fakat Sevgili Atamız 1923'te bizi onların elinden kurtararak istediğimiz idareye kavuşturdu.

Atatürk'ün ülkede yaptığı yenilikler pek çoktur:

Memleketin dört bir yanını demir ağlarla ördü. Bütün sahilleri limanlarla çevirdi. Eskiden dünya işlerine ehemmiyet verilmez, her zaman her yerde ahret işleri ile uğraşılırdı; fakat artık böyle değildir.

Atamız kılıkta da devrim yaptı. Eskiden kadınlarımız, kafes arkalarında gün görmeyen çiçekler gibi solarlardı. Halbuki bugün isteyenler doktor, hâkim, öğretmen ve daha çok bilgili olanlar saylav bile oluyor.

Eskiden ağa, paşa, bey gibi kimseler vardı, halbuki şimdi köylü-şehirli, ağa-paşa hepsi birdir. Bugün dünden başka olarak fakir-zengin, köylü-şehirli herkes mahkemelerde aynı şekilde karşılanır. Atatürk bizim gibi küçüklerin ve büyüklerin okuması için yalnız şehirlerde değil köylerde de birçok yeni okullar açtırdı. Daha neler neler.

Ben Atatürk ve Cumhuriyeti, vatanı ve ulusumu çok severim.

Kızılay için yardım toplarken

Kızılay haftasının gereğini, yararlarını derslerde iyice öğrenmiştik. Bir de o hafta okulda ve şehirde Kızılay için halktan yardım alacaktık. Sanıyorum bu iş 23 Nisan ile bütünleşiyordu.

Bu etkinliklerin benim için bir önemi daha vardı. O yıl bu yardımı toplama işi Hacı Hüseyin'in kızı Nezihe ile bana verilmişti. O başka sınıftaydı. Sabahleyin temiz pak, çiçek gibi giyinip gelmiştik okula. Nezihe'nin boynuna kumbarayı, benim boynuma da insanların yakasına takacağımız "Kızılay Çiçekleri" koyulan sepeti as-

mıştı öğretmen kurdeleyle. İkimiz birden işe başlamıştık. İğneli çiçeklerden birini insanların yakasına takınca o kişi teşekkür ederek Nezihe'nin boynundaki kumbaraya para atıyordu. Önce okuldan başlayarak sınıfları, öğretmenleri, öğrencileri dolaştık sanıyorum. Önüme gelene çiçek takıyordum, Nezihe de hemen yanına varıyor, kumbarasını tutuyordu.

Asıl işimiz çarşıdaydı. Okuldan sonra çarşıya çıktık ve daha yolda başladık gördüklerimize çiçek takmaya, kumbaramızı önlerine sunmaya. Adamların çok hoşuna gidiyordu yaptığımız iş ve hemen ceplerine davranıyorlardı. O yılların büyükleri biz öğrencilerin her yaptığımızı önemsiyorlar, bir nedeni olduğunu kabul edip içtenlikle katılıyorlardı yapılanlara. Bu yüzden bizler için böyle görevler almak onur verici, etkinleştirici bir iş oluyor, sevinçle yapıyorduk.

Çarşıda sırayla tüm dükkânlara girmiştik. Ali Şifa, Hüsülü amcalar ve öteki dükkân sahipleri, yakalarına taktığımız çiçekler için memnun kalmışlar, kumbaraya cömertçe para atmışlardı. Sadece dükkânlara değil yollarda gördüklerimizin de hemen önüne varıyor, çiçeklerimizden yakalarına takıyorduk. Kimilerine de anlatıyorduk niçin kendilerine çiçek taktığımızı. Bize söylenmeyen bir şey daha yaptık. Kuyularönü'nde dükkânların terasındaki kahveye de çıktık. Babam ve dayım da oradaydı. Tanıdık tanımadık başkaları da vardı. Çiçeklerini takınca onlar da verdiler kendilerine düşeni. Sanıyorum çiçeğimiz bitip kumbaramız dolduğu ve de yorulduğumuz için okula gelip biraz dinlenip yeniden çıktık.

Nezihe'nin babasının mağazasına gittiğimizde yanında başkaları da vardı. Yüklü bir para attı kumbaramıza. Yakasına çiçek takarken bana, "Bu amcalara da tak bakalım" dedi. Takmaz mıyım, önüme kim gelirse iğnem ve çiçeğim hazırdı, Nezihe de kumbarayı hemen dayıyordu önlerine. Onlardan biri, "Hüsena (Hüseyin

Ağa), biz senin kadar olamayız tabii" diyerek koydu kumbaraya paraları, ama onunki de az değildi. Hacı Hüseyin babamla okul arkadaşıydı, bunu hep söyler, hemen bir anısını anlatırdı. Oradakilere de anlattı. Aynı sınıfta okurken babamın okul birincisi olduğunu, ama onu kıskanmadığını filan söyledi. Babamı yanına kâtip almak istemiş ama babam bunu kabul etmemiş.

Daha aşağıya Nazmi Bey'in (Hacıkadiroğlu) mağazasına vardık. Kendisi ve ortağı bizi sevecenlikle karşıladılar. Nazmi Bey bize şeker ikram etti. Karşıya geçip, Hacı Mahmut amcaya da taktık. Onun daha çok hoşuna gitti yaptığımız iş. Çünkü belli mağazalara gittiğimizi sanıyormuş. Kemali Bey beni bu görevi yaparken görünce sanki çok sevindi. Birinci yıl köyden geldiğimden çok farklıydım çünkü. Son olarak Aliyelerin dükkânına vardık. Aliye'nin babası yoktu. Amcasına ben de Ahmet amca diyordum. Nezihe'ye takıldı, "Babana gittiniz mi, ne kadar attı kumbaraya?" diye. Hacı Hüseyin'i çok zengin sayarak kendisi ona göre atacaktı.

"İstemem bay öğretmen, bana babam alır!"

Başımdan geçen bu olay bana her zaman anlatılması zor gibi gelir. Beşinci sınıfta olduğumuz yıl Sacit Bey askere gitmiş ya da başka yere atanarak okuldan ayrılmış, yerine Gazipaşa'daki başöğretmenimiz Hüsnü Başaran gelmişti. Küçüklüğümün başöğretmeni Hüsnü Bey'le başka bir okulun büyük sınıfında böyle karşılaşmak güzeldi benim için. Görünce hatırımı soruyor, yakınlık gösteriyor, adeta benimle iftihar ediyordu. Ben artık büyüdüğüm, okula ve Alanya'ya alıştığım için desteğe gereksinim duymasam da eski başöğretmenimin bu ilgisi ve onu eskiden tanımış olmam bana da gurur veriyor, kimi zaman bunun şımarıklığını bile yaşıyordum. Ama hiçbir şey, köyden Gazipaşa'ya geldiğim

günlerde gideceğim sınıfı bulamayınca onun elinden tutup gitmem kadar güzel değildi. Ne çabuk da değişmişti her şey.

Bir dini bayram öncesiydi. Okulda öğrencilere parasız pazen entari dağıtılacaktı. Geçen yılın bayramında da dağıtılmıştı. Azakların Şevki Ağa'nın, zekatı için birçok pazen entari yaptırarak okullara gönderdiğini ve yoksul kız öğrencilere dağıtıldığını biliyorduk. Belki erkekler için de vardı. Kızlar için olan elbiselerin pazenleri, desenleri güzel olduğundan alan kızlar seviniyorlar, severek giyiyorlardı. Kışın soğuk günlerde önlüğün altına pazen entari giyme âdeti vardı hepimizde. Sıcak tutuyordu. Evde de giyilirdi. Kimse bu entarileri alan kızları yadırgamaz, ilgilenmez, küçümsemezdi. Kendileri isteyerek, severek alırlar, giyerler, bir tedirginlik duymazlardı. Ben de istiyorum diye öğretmene söyleyenler bile olurdu. Ama asıl seçim öğretmenler tarafından mı, yoksa öğrencilerin isteğiyle mi yapılıyordu tam anımsamıyorum.

O gün de Başöğretmen Hüsnü Bey'in odasına paket paket pazen entari götürüldüğünü teneffüs saatinde görmüş ama ilgilenmeyerek bahçeye gitmiştim. Zil çalınca sınıfıma giderken, yanımdan geçen Hüsnü Bey beni odasına çağırdı. Merdivenleri hızla çıkıp odasına vardığımda, hemen elbiselerden birini başımdan geçirip giydirmeye başladı önlüğümün üstüne. Buna sevineceğimi, elbiseyi severek giyeceğimi sanıyor olmalıydı. Oysa benim gözlerim dolmuştu; Hüsnü Bey'in elini hızla iterek, elbiseyi hızla çıkarıp dağılan saçımı başımı düzeltttim ve "İstemem Bay Öğretmen, bana babam alır!" diyebildim. Bunu daha yumuşak ve yavaş bir davranışla yapsaydım ve gözlerim dolmasaydı, o kadar önemli olmayabilirdi. Ama hızla yaptığımın kendim de ayrımındaydım ve gözlerimin dolduğunu odadaki iki bayan öğretmen de anlayıp şaşırmışlardı. Başöğretmen şaşırma-

mış görünerek ve biraz bozulduğunu belli etmeyerek, "Vermek için değil görmek için giydirmiştim kızım, hadi git" dedi. Görmek için de olsa o giysiyi aynı zamanda bana verecek olduğunu anlamıştım.

Ağlamam gereksiz bir hassasiyetti belki ama çocukluk işte. Bir yandan da Hüsnü Bey'i kırmışım gibi bir duyguya kapılarak tedirginlik yaşadım. Evde anlatınca anam, "İyi yapmışsın, ben çocuklarıma dokuma alaca giydiririm de yine de Alanya'nın Azakoğlu'su Şavkı Ağa'nın zekatını giydirmem" dedi. Babam anama, "Büyütecek bir şey değil, Hüsnü Bey onu sevdiği için, bizi tanıdığı için sevinecek diye böyle bir şey yapmış. Alanya'nın tüm zenginleri yaparlar bunu. Kendi akrabalarına zekat verirler, onlar da alır" dedi.

Gerçekten de sonradan görüp anladığıma göre böyle yapıyorlardı. Göz koyduğumuz en güzel pazen entarilikleri pek de yoksul olmayan kendi akrabalarına ya da daha yoksullara veriyorlar, onlar da memnuniyetle alıp giyiyorlardı. Arkadaşlarımda da vardı böyleleri. Ama bana göre değildi. Sonra bunun başka bir örneğini Kaptan Teyzelerde gördüm. Antalya'daki damadı Yusuf Kaptan da zekat veren biriydi. Bir gelişinde Sabiha'ya, Hayriye'ye ve teyzeye en güzelinden kırmızı kadife pazenden birer entarilik getirmişti. Sadece onlara değil, Karagözlerin Emine teyzeye de getirmişti. Emine teyze yoksul değildi ama onun geldiği Hayfa mı, Yafa mı bir yerden hemşerisiydi Yusuf Kaptan'ın.

İpekböcekçiliği dersi

İpekböcekçiliği bizim oraların uğraşlarından biriydi. Alanya'da koza toplayıp satma işi olduğu gibi Alanyalı kadınlar ipekçiliğin de bin bir ince işini yaparlardı. İpekböceği yumurtaları sanıyorum ziraat memurları tarafından ve ücretsiz olarak veriliyordu. Aileler yetiştiri-

cilik de yapıyorlardı ama bu tür yetiştiricilikte yumurtaların verimi düşük olduğu için herkes ziraatın verdiklerini almak isterdi.

Bizim köyde de yapılırdı ipekböcekçiliği. İpekböceği yumurtaları kutular halinde dağıtılırdı ama bir kutu bir eve fazla geleceği için paylaşılırdı. Köy kadınları yumurtaları küçük bir bez parçasına çıkılayarak, koyunlarına koyarlardı ısınması için. Yumurtaların patlamaya hazır olduklarının ayrımına varınca ya da günü gelince ocağın kenarına kutu gibi bir kabın içinde koyarlar, yanına dut yaprakları yerleştirirler, küçücük böcekler de o tomurcuk dut yapraklarının üstüne çıkarlardı. Daha sonra geniş bir kaba, daha geniş bir yere derken ipekböcekleri yaprakları yedikçe büyürler, bir iki odaya dağıtılırlardı. Büyüdükçe yeme eylemi sese dönüşürdü. Sonra bir uykuya dalarlar, o zaman az dut yaprağı atılır, birkaç gün sonra gene yemeye başlarlardı. Gittikçe şişmanlarlar, bembeyaz, uzunca iri böcekler olurlardı.

Bu duruma geldiklerinde odada üst üste yapılan çardaklara taşınırlar, yaprakların üstüne çıkarak yemeye başlarlardı. Onlar böyle hep birlikte yerken uyumlu bir çıtırtı kaplardı ortalığı. İkinci uykudan sonra günü geldiğinde böcek ipek kusmaya, çevreye yaymaya başlar, bu işaret görülünce hemen dağlardan çam, püren[78] dalları getirilip, dikine koyulur, ipekböcekleri oralara ağarak kozalarını örmeye başlarlar ve gittikçe kozanın içinde görünmez olurlardı. Bu durumda yaprak verme azalır, verilenleri sadece kozasını örmeye başlamayanlar yerdi. Tüm bu süreç biz çocuklar için o kadar normaldi ki, nasıl bir doğa mucizesiyle karşı karşıya olduğumuzu anlamazdık.

Bir süre sonra bir tek ipekböceği açıkta kalmadan kozaya durduklarında böcek yerine sekiz biçiminde

---

Püren: Çam, ardıç, ladin ağaçlarının iğne gibi ince yaprakları.

bembeyaz kozalar görünürdü dallarda. Zaman dolduktan sonra kozalar havalanıp kuruması için aile imecesiyle kalburlara, sepetlere toplanarak damlara çardaklara serilirdi. Sanıyorum kırk beş günlük bir dönemdi ipekböceğinin bu duruma gelmesi. Kozalarını satan satar ya da bir bölümünü satıp kalanını kendileri işlerlerdi.

İşte bizim okuldaki dersimizde bu olayın yeni bilimsel bilgilerini, alçıdan yapılmış kocaman bir ipekböceği maketi üstünde anlatıyordu öğretmen. Bu dersi veren kişi bizim öğretmenimiz değil Antalya'dan gelen bir ipekböceği uzmanıydı. Aslında okulu bitirmiş olan Alanyalı kızların kurs öğretmeniydi. Sanıyorum bu kurs bir iki ay sürüyordu. Bu arada aynı kişi haftanın bir gününde bize de derse geliyordu kurs boyunca.

O koca ipekböceğini masanın üstüne yatırıyor, ortasından sandık kapağı gibi açarak iç organlarını gösteriyor, dut yapraklarının nasıl sindirilip öğütüldüğünü, zamanı gelince kozasını nasıl sarmaya başladığını, sonra da bakımını filan açıklıyor, biz de defterlerimize yazıyor, sonra da evde analarımıza anlatıyorduk.

Bizi büyük kızlar kursuna da götürmüştü bir gün öğretmen. İlkokulu bitirmiş zengin kızları dahil Alanyalı kızların hemen hepsi gidiyordu bu kursa. Kursa gidenlerin arasında Helim Ağaların Jülide, Şekerlilerin Hayriye, Nadide Hanım'ın kızı Nimet ve başka kızlar hatta kadınlar vardı. Onlar, okullu gibi duruyorlar, hevesle gidiyorlardı kursa. Yaptıklarını bize de hevesle anlatıyorlardı. İpekböceği mevsimi olduğu için orada örnek de veriyorlardı. Hayriye evde ana babasına, kardeşlerine ve komşularına anlata anlata bitiremiyordu kurstaki derslerini, yeni bilgilerini. Onun heyecanını görenler, "Bu Hayriye okusa kaymakam bile olurdu" diyorlardı. O buna gülüyor, "Kaymakam erkekten olur, ben başka bir şey olurdum herhalde" diyordu. Kursta yapı-

lanlar bizim okulda derslerde yaptıklarımızdan çok daha ayrıntılıydı kuşkusuz. Yanılmıyorsan kurs Helim Ağaların evinin alt katındaydı.

İpekböcekçiliğinin asıl ayrıntılı işleri, kozalardan ipek yapıp dokumaktı o günlerde. Kozaların bir bölümünü sattıktan sonra, zengini yoksulu bir bölümünü kendi gereksinmeleri, özellikle de kızların çeyizi için kullanacakları ipek dokumalar için ayırırlardı.

Elde ipek yapmak, ipeği eğirip bükmek, çurfalık denen el tezgâhlarında dokumak çok sabır ve incelik isteyen zor bir işti. Bunun için bahçede bir ipek çekme günü yapılırdı. Güneşte biraz kurutulan kozalar, kelebek çıkarmadan kazanda ya da büyük bir tencerede kaynayan suya atılır; sıcak suda kıvamında pişip uç verince çömçe[79] ile çekilerek kazanın kenarında toplanırdı ince ince. Uçlar sol elle tutularak sağ elle yere bir düzlem üstüne çekilir, yerde şepit[80] biçiminde biriken ipek yığını parmak kalınlığında çoğalınca kenara çekilip üstüne taş koyularak kurumaya bırakılır, kalanı yeniden çekilerek kaybolmasın diye ucu bir kozaya sarılıp üstüne koyulurdu.

İpek veren uçlar bittikten sonra, kazanda kalanlar biraz daha kaynatılarak ayrı olarak kurutulup, ikinci bir ipek çeşidi olarak eğirmek için güğül[81] yapılırdı. Bunlar özellikle bele sarılan ipek kuşakları dokumakta kullanılırdı. Asıl ipek, şepitlerde toplanıp kurutulan bölümlerdi.

Sabır ve incelik isteyen tüm bu işleri elde yapmak, tam Alanyalı kadınlara göreydi. Köylerde de bu işleri yapanlar vardı ama onların böyle ince işler için ne zamanı, ne sabrı, ne de incelik becerileri vardı. Ama yine de yapmaya çalışanlar olurdu.

---

79 Çömçe: Tahta kepçe.

80 Şepit: Uzun, dar ve ince yufka.

81 Güğül: İpek kozası.

Asıl iş bundan sonra gelirdi. Kuruyan ipek şepitlerini kadınlar önlerine alırlardı yumak yapmak için. Yumaklarken bohçanın içindeki şepit havaya kalkmasın diye üstüne bakla dökerler, eğer o arada başka işleri çıkmışsa yumağı şepitin ortasına koyup bohçanın kenarlarını toplayıp bir köşeye kaldırırlar, zaman bulunca kaldıkları yerden işe koyulurlardı. Bunlar daha çok akşamları ya da başka boş zamanlarda yapılan işlerdi. İpeğin ucunu kaçırmamak çok dikkat isterdi yumaklarken. Kadınlar bir arada sohbet ederken, ipek yumaklama işlerini de yanlarına alırlar, konuk gittikleri eve bile götürürler ya da konuk gittikleri evin ipek sarma işine yardım ederlerdi.

Daha sonra bu yumaklar düzgün ince bir ağaç iğde büküldükten sonra çileler yapılarak dokunacak, çözülecek hale getirilirdi. Eğer dokumanın kıvırcık olması isteniyorsa çok bükülürdü; dökük olması isteniyorsa yeniden pişirmek gibi işlemlerden geçirilirdi sanıyorum. Bükme işi de ayrı bir sabır gerektiriyordu. Kadınların elinde bir yumakla bir iğ, durmadan bükerlerdi. Kendilerine göre hızlandırıcı yöntemleri vardı.

Çoğu kadının yaptığı, yapabileceği işlerdi bunlar Alanya'da. Asıl ustalık isteyen ve her kadının yapamadığı ipek dokumaktı. Bunun ustaları vardı. Alanya'da bu ustalardan biri hatta birincisi Kaptan Teyze'ydi. Zengin kadınlarından da vardı güzel ipek dokuyan. Kendi ipeklerini dokurlardı. En kolayı kendi renginde düz dokumaydı. Ama renkli ya da bir iki renkten kareli canfesler, ince çizgili rengârenk tokalı ipek kuşaklar Alanyalı kadınların elinden, yaratıcılıklarından ve sabrından geçerdi. Benim en çok hoşlandığım kıvır kıvır bürümcük dokumaydı. Bundan çoğunlukla kızların çeyizi yapılırdı.

Tüm bu emeklere karşın kadınlar bu ipekleri kendileri için çok değerlendiremezler, gözleri hep çarşıda sa-

tılan krepdöşin[82] ya da birmanlarda olurdu. İpek dokumaları kendisi için en iyi değerlendirip yakıştıranlardan biri Naciye ablaydı. Çamaşır ya da bluz için kendi dokuduğu kıvırcık ipek dokumayı kırmızıya boyayıp kendisine yabanlık bir entari dikmişti. Bir de Azaklardan Hatice Hanım, Alanya'da dokunan düz dokumanın üstüne İstanbul'da empirme deseni bastırtıp kendine bluz ve entari yaptırmış, buna kimse inanamamıştı.

Annem halkevine geliyor

Halkevi, o günlerin başta gelen kültür merkeziydi ilçede. O çevreyi anmak için, "Halkevinin yanı" denirdi. Öğretmen bizi oraya birkaç kez götürmüş, radyo dinletmişti ama radyonun ne söylediğini hiç anlayamamıştık. Dışarıya verilen hoparlörden dinlediğimizde acayip gürültüler geliyordu. Kimileri anladıklarını söylüyorlar, anlamayanlara gülüyorlardı.

O yıl okuldaki, sokaktaki, caddelerdeki törenlerden; parktaki, denizdeki 23 Nisan şenliklerinden ya da askerlik şubesinin bahçesindeki 19 Mayıs gösterilerinden sonra halkevi binasındaki müsamereyi ilk kez görecektim. Üstelik oyunlardan birinde benim de küçük bir rolüm vardı. Belki çok önemli bir rol olmadığı için ne oynadığımı anımsamıyorum. Kaymakamın kızı Makbule ve diğer öğrencilerle birlikte oynadığımız bir oyundu. Günler önce konuşulmaya başlanmıştı müsamere. Bizim sınıfın mezuniyet töreni nedeniyle verilen bir müsamereydi sanıyorum.

Anam, "Ben de gideceğim halkevine müsamere görmeye!" deyince babam, "Oraya gidenler kaymakamın, hâkimin hanımlarıdır, ne işin var onların arasında?" dedi. Anam buna son derece kızarak, "Neyim eksikmiş

82 Krepdöşin: Çin krepi.

onlardan? Manto giyiyorum, şarpa takıyorum, diz çorabım, kunduram var!" diye tepki gösterdi. Dayım da, "Bizim kız, oradaki kadınların çoğunluğu şapkalı" deyince, "Gerekirse onu da giyerim. Akrabamız Mehmet Şerif'in, Ali Tekin'in hanımlarının giydiği gibi" diye üsteledi. Dayım buna sevindi, "Yaşa bizim kız, ha şöyle be!" dedi. Babamsa, "Korkulur bu kadından. Bakarsın şapka da giymeye kalkar" diye şaşırdı.

Sonuçta babam halkevine gelmemiş ama anam güzelce mantosunu giyip şarpasını bağlayıp ablamı da yanına almış, dayımla gelmişti halkevine. Zaten müsamerede çocukları olanların çoğu gelebiliyordu. Biz önceden, okuldan öğretmenimiz ve öteki arkadaşlarla birlikte gittik. Gerçekten de çoğunlukla bürokratların eşleri ve gelenekçi olmayan öğrenci annelerinden kimileri gelmişti ama salonda erkekler daha çoktu.

Şimdi düşünüyorum da anamın tepkisi sıradan değildi. Şehirde, okulda neler olup bittiğini anlamak, görmek istiyor, köylülüğünden hiçbir eziklik duymuyor, kentliliğin gereğini yerine getirmekten de çekinmiyordu. Bu daha çok dayımın etkisiydi. Dayım bilinçli ve cesur bir cumhuriyet köylüsüydü. Babam, dayımdan daha tutarlı, daha okumuş ama çekingen ve alçakgönüllüydü.

Halkevine yılda bir iki kez de tiyatro geldiği olurdu. Ona da bürokrat eşleri ve birkaç yerli ailenin kadınları giderdi kocalarıyla birlikte. Gitmeyenlerse günlerce konuşurlardı "Tiyaturada şu olmuş, bu olmuş... Kadınlar şöyle ya da böyle oynamış..." diye. Kadın olsun erkek olsun çoğunluk için tiyatro kadın oynatma anlamına geliyordu o yıllarda kasabalarda. Öyle bir ortamda turneye çıkan kadınların cesareti kutlanacak şeydi.

Müsamere başlamadan önce kaymakamın kızı Makbule'ye sahneden dayımın yanında oturan annemle ablamı gösterdim. Oyunu nasıl oynadık, neler oldu bunu anımsamıyorum ancak rolümüz bitince Makbule

anne ve babasının yanına değil benimle gelip öğrencilerin arasına oturdu. Bizimkiler daha geride ve ortada olduğu için oraya sokulamazdık zaten. Babam da sonradan gelip kapıdan izlemiş bizi. Müsamere bitince beni aldı, bizimkileri de bulup birlikte gittik eve.

Alanya'da çarşı pazar

Hoşlandığım ve beni etkileyen yerlerden biri de çarşısıydı kuşkusuz. Gazipaşa'nın çarşı alanı büyüktü ama Topal İsmail'in, Sarı Mehmet dayının küçük dükkânlarından, Şükrü Efendi'nin küçük ayakkabı dükkânından başka öteberi satılan yer yoktu. Bir de daha ilerde, Sabıklı Hafız dayının, kadınların pamuk ipliklerini maviye, bordoya boyadığı barakadan başka bir yapı anımsamıyorum orada.

Alanya çarşısı o zaman bile bambaşkaydı. Bazı günler daha çok insan olurdu çarşı pazarda. Bir de gelip geçen develer, at ve eşekler olurdu. Hayvanların, şimdiki hükümet binasının olduğu yerdeki mezarlıktan beri geçmesi yasaktı ama yine arada bir Kuyularönü'ne kadar develerin bile geldiği olurdu. Okuldan dönerken çoğunlukla çarşıdan geçerdik. Çıkışta sağa dönüp, biraz ilerde sola kıvrılan yoldan ilerleyince sağda hükümet binası vardı. Altında ya da yakınında, berber ve aşçı dükkânları vardı. Cemal'in babası Berber Mustafendi oradaydı. Anamlar köye göçtüğü zamanlarda babam yemeğini oradaki aşçıda yer, öğle yemeklerine beni de götürürdü. Oradan iskeleye kadar uzanan yol üstündeki eski evleri anımsıyorum. Özellikle deniz tarafında, ayakları denizin içine giren çardakları sardunya çiçekli küçük evler vardı. Alanya Hapishanesi de deniz yanındaki bir yapının altıydı.

Hükümetin oradan Kuyularönü'ne doğru dönünce küçük dükkânlar vardı. Biri Şükrü Efendi'nin aktar

dükkânıydı. Şükrü Efendi, yerden çok az yüksek olan dükkânında bağdaş kurup ya da diz çökerek oturur, istediklerimizi oturduğu yerden elini uzatarak ya da değnekle düşürerek verir, paramızı alırdı. Onun yanında tam köşede Ali Şifa'nın büyükçe mağazasına bir iki basamakla çıkılırdı. Ali Şifa, manifatura, altın ve dikiş makinesi satardı. Alanya'nın merkezi sayılan bu mekâna Kuyularönü denirdi. Ortada kocaman bir çınar, yanında Kuyularönü Camisi, onun yanında da gene iki yanlı dükkânlar vardı. Dükkânların üstündeki teras, bir yanı açık bir yanı kapalı kahveydi. Oraya da Kuyularönü Kahvesi denirdi. Ali Şifa'nın sağ köşesinden dönünce karşılıklı dükkânlar olur, o sokak ilerde iskele yoluyla birleşirdi. Burada Salih'in Oğlu diye bir kırtasiyeciden kimi zaman alışveriş ederdik. Şifa'nın karşı köşesinde babamın akrabası Hüsülülerin manifatura dükkânı vardı. Buradan aşağı doğru başka dükkânlar sıralanırdı. Bunlardan, Kemali Bey'in manifatura dükkânını anımsıyorum. Sahilde, deniz yanında Hacıkadiroğlu Nazmi Bey'in manifatura ve yine oralarda Hacı Hüseyin'in zahire mağazaları vardı. Ara yerlerde, tak tak tık tık döven demirciler, bakırcılar vardı. Gelen köylülerin her birinin bu dükkânlarla ilişiği olur, ballarını, yağlarını, bademlerini vb. ürünlerini getirip onlardan tuz, sabun, bez, basma benzeri gereksinimlerini alırlardı.

Asıl söz etmek istediğim yerlerden biri de Alanya pazaryeriydi. İlk geldiğim günlerde orası bana çok görkemli bir yer gibi gelse de sonradan işlevini kavramış, sık sık gidip geldiğim bir yer olmuştu. Burası belli günlerde köylerden gelen yiyecek vb. ürünlerle dolar taşardı sanıyorum. Bilhos köyünden, bizim köyden gelenlere de rastlamıştım bir iki kez. Tuluklarda, sitillerde yoğurt; kabaklarda, derilerde tereyağı; çeşitli köylerin çerezlik kuru yaş meyveleri, sebzeleri getirilirdi. Gelenler

arasında sarı çizmeli, sarı yazmalı Yörük kadınları da bulunurdu. Onlar çoğunlukla yağ, yoğurt ya da yünden dokunmuş bir şeyler satarlardı sanıyorum.

Yeri gelmişken bu pazarın bitişiğindeki bir yapının öyküsüne de değinmek istiyorum. Burada dinamoyla çalışacak bir elektrik santrali yapılıyordu ben beşinci sınıftayken. Büyük bir hangardı. Çalışmalar başlamıştı. Bizim ev sahibinin oğlu Şadi Usta kuruyordu santrali. Şadi Usta bu işin erbabıymış. Zaten o diyarda öyle başka usta da yokmuş. Herkes gelip gidip bakıyor, bir an önce bitecek diye seviniyordu. Ancak bir terslik olmuş, Şadi Usta yüz kızartıcı olmayan bir suçtan hapse girmiş bu sırada. Bu nedenle Alanya'nın elektriğinin yıllarca ertelendiğini söylerlerdi. Çünkü başka usta bulunamamıştı.

Bu pazardan beride, çarşının bittiği yerde Hacı Mahmut'un bakkal dükkânı vardı. Biz bakkal alışverişlerimizi çoğunlukla ondan yapardık. Hem çarşının içine girmeye gerek kalmıyordu, hem de Hacı Mahmut babamın arkadaşıydı. Başkasından almamız gücüne gidiyordu. İlginç olan dükkânların, sergilerin, yiyecek torbalarının ve içindekilerin özelliğiydi. Küçük keselerde ağzı açık alıcı bekleyen yiyecekler, kurular, baharatlar...

Yıllar sonra Şam'da bir mahallede aynı örnek dükkânları görünce şaşırdım. Daha doğrusu Alanya çarşısını o zaman çok iyi anımsadım. Çünkü önümde örneği vardı. Şam'la Alanya'nın mor salkımlı çiçekli eski evleri de benziyordu birbirine. Hatta yemekleri bile benziyordu.

Yeşil bayrak olayı

Evlerde, kadınlar arasında bile "Çirpenli'nin sandığında yeşil bayrak bulunmuş, adamı hapse atmışlar, bir iki şüpheli daha varmış..." diye konuşuluyordu. Şüphelilerden biri Hacı İnce'ydi yanılmıyorsam, belki de bir başkası. Anam kadınlardan duyduklarını babama anlata-

rak, "Bunlar erkekler arasında daha çok konuşuluyor elbet, nedir olanlar, niçin bana anlatmıyorsun?" diyordu. Babam da "Sen karışma aklının ermediği böyle işlere" diye çıkışıyordu.

Dayım geldi bir gün, verip veriştiriyordu Çirpenli'ye. "Hoca çocuğu olan biz Kemalci olmuşken, sen ne akılla yeşil bayrak saklıyorsun?" diye kızıyordu. Anama anlatıyordu olanların ne demeye geldiğini, yeşil bayrağı ne amaçla sakladığını.

Okulda öğrenciler arasında da başlamıştı bu konu konuşulmaya. Sınıf öğretmenimiz Kemal Ünal'a sordu biri, "Öğretmenim, yeşil bayrak ne demek, Çirpenli niçin saklamış?" diye. Öğretmen yutkundu, söz etmek istemedi, "Siz bunlara kafa yormayın, hem okulda konuşulmaz" dedi. Çocuklardan çoğu, "Bizim evde de konuştular öğretmenim" deyince kimi açıklamalarda bulundu. Hatırladığım kadarıyla, "Atatürk büyük bir devrim yaptı çocuklar. Tarih dersinde okuduğunuz gibi durup dururken olmadı bu. Osmanlı İmparatorluğu zayıflamış, yurdumuzu düşmanlar aralarında paylaşıyorlardı. Onlara karşı Kurtuluş Savaşı verilerek Türkiye Cumhuriyeti kuruldu, Osmanlı yönetimine son verildi biliyorsunuz. Bunlara aklı ermeyenlerden Osmanlı dönemini özleyen tek tük kişi çıkabilir. Tarih kitaplarımızdaki bilgileri ve resimleri biliyorsunuz. Onlar peçeli eski kadını, erkeklerin fes ve sarık giymesini, yeni yazıyı değil, eski Arap yazısını istiyor ama bunu belli etmiyor olabilirler. Günün birinde bu isteklerini belli etmek için Osmanlı bayrağını ya da Arap bayrağını sandıklarında saklıyor olabilirler ama o gün hiçbir zaman gelemez" gibi bir açıklama yaptı.

Peçeli, çarşaflı kadını niçin istiyordu Çirpenli, niçin kadınlar kafes arkasında saklansın eskisi gibi. Biz öğrenciler hepimiz kızdık bunu yapana. "Biz istemeyiz Bay Öğretmen!" diye kız erkek hepimiz bağırdık. Öğ-

retmenimiz, "Bizim ay yıldızlı al bayrağımıza kimse gölge düşüremez, üzülmeyin çocuklar" dedi ve İstiklal Marşı'nın şiirini bize heyecanla okudu sonuna kadar.

Alanya'daki Gazipaşalılar

Gazipaşa o yıllarda Alanya'ya epey uzak olmasına karşın otuz beş köyüyle en işlek nahiyesiydi. Bir de orada eski ve yeni birçok okumuş kişi vardı. Babam Alanya'da okuduğu için yerli tanıdıkları, arkadaş ve ahbapları çoktu. Kendisinin ve anamın akrabaları da vardı yakınlarımız olarak.

Bir de iş nedeniyle bizim gibi geçici olarak Alanya'ya göçmüş ya da yerleşmiş olan Gazipaşalılar vardı. Kimileri aileleriyle gelmişler, kimilerinin aileleri orada kalmış sadece kendileri görev için gelmişlerdi.

Bunlardan biri Tapucu Yusuf'tu. Burdur'da bir yerde görevliyken Alanya'ya atanmıştı. Ailesi Gazipaşa'daydı, kendisi Alanya'da tek başına kalıyordu. Ailece göçmesi olası değildi. Gazipaşa'da Sarı Mehmet dayıların yakınındaki evlerinin büyük bahçelerinin ve başka birçok tarlalarının işleri, Koru köyünde sürüleri filan vardı. Karısı ve kendisi Korulu Yörük ailelerdendi. Gazipaşa'daki işleri karısı yapıyor, yaptırıyor, kendisi de arada bir gidip geliyordu sanıyorum. O yıllarda kızları Mümüne bile küçüktü. Abdullah Türkân ve Güllen doğmamışlardı. Bizim eve pek gelmezdi Tapucu ama çarşıda babamla çok görüşürlerdi. Kimi zaman, Kuyularönü'ndeki kahveye babamın yanına gittiğimde birlikte olurlar, babama "Çocuğa para ver" der, bu benim hoşuma giderdi. Babam evde anlatınca anam, "Kendisi verse ya kıtmır"[83] derdi. Tapucu Yusuf'un çok tutumlu, bir de dürüst olduğunu söylerlerdi. Onu kimse adıyla anmaz, herkes Tapucu derdi.

---

83 Kıtmır: Cimri.

Alanya'daki başka bir Gazipaşalı da Hayrados köyünden Hasan Zihni Açıkalın'dı. Okumuş biriydi Hasan Zihni. O da babam gibi, daha Osmanlı döneminde Alanya'ya okumaya gelen Gazipaşalı köylülerdendi. Oba köyünden zengin bir ailenin kızıyla evlenip Alanya'nın içine yerleşmişti. Eşi Atiye Hanım, Alanya'nın ünlü yerli kadınlarındandı. Onlarla da ailece görüşmüyorduk ama Hasan Zihni ile babam ahbaptılar. Bu ahbaplıkta, aynı yıllarda Alanya'da birlikte okumuş olmalarının etkisi de vardı belki. Hasan Zihni'nin oğlu sınıf arkadaşım Eşref'le babamızın ahbaplığını bilir, birbirimize önem verirdik.

Alanya maliyesinde görevli akrabamız, babamın teyzesinin oğlu, Macarlı Murat dayılar, bizim gibi geçici olarak göçerlerdi ilçeye. Çocukları Sultan ve Nimet küçük oldukları için okul sorunları yoktu.

Hasan Ali dayım o yıllarda Alanya Mahkemesi'nde zabıt kâtibiydi. Dayımın iki eşi vardı. Büyüğü Bergüzar teyze, çocukları Münevver, Şükran ve Kenan'ın okulları için Antalya'da otururdu. Küçük hanımı Cennet teyze Alanya'da dayımla kalıyordu. Çocukları Nezihe ve Nihal küçüktü. Mukadder ve ötekiler daha doğmamışlardı.

Alanya'daki başka bir Gazipaşalı da babamla teyze oğlu, anamla amcaoğlu olan Gevenesli Dava Vekili Ali Nazım Atalay'dı. Onu bizim köye geldiğinde görürdüm. Köylüler ona "Alaman Bıyık" derlerdi. O dönemde, bıyıklarını böyle kesenlerin ilklerindenmiş Alanya'da. Ünlü biriymiş. Ancak, o biz geldiğimiz yıl ölmüştü. Durmadan onu konuşuyorlar, üzülüyorlardı. Karısı Hatice teyze de anamın Ermenek'teki halasının kızıydı.

Kale Arkası denen yamaçta, büyük bahçe içinde konağa benzer ama dış sıvası filan yarım kalmış, içinde eşyaları az olan bir evleri vardı. Anam sık sık arıyordu halasının kızını. Gevenesli Ali Nazım'ın ününe karşın, o

koca evde bir köylü yaşamı sürüyordu Hatice teyze. Kadınlar dedikodusunu yaparlar, kocası öldüğünde gelenleri kabul etmesini bilmiyor filan derlerdi.

Bir gün iki küçük kızını yanına alıp bize gelmişti Hatice teyze. Kızlarından büyüğü Dürdane hasta olduğu için onu sarıp sarmalamıştı. Küçüğü Sevim daha kanlı canlıydı. Çocukları durmadan öldüğü için Dürdane koymuştu büyüğün adını. Alanya'yı sevmediğini, Gevenes'te oturmak istediğini söylemişti anama. "Biz de istemiyoruz. Köydeki varımız yoğumuz telef oluyor ama çocuğun okuması için katlanıyoruz işte" demişti anam.

Başka bir gün gene gittik onlara ailece. Kaptan Teyze ile Hayriye de vardı. O gün Hatice teyze sürekli kendisinin ve çocuklarının hastalığından söz etti. Dönüşümüzde anam babama anlattı, hem eleştirerek, hem üzülerek. Babam her durumun bilmediğimiz nedenleri olduğunu söyler, özellikle kadınların çektiği sıkıntılar için üzülürdü. İki çocukla onun durumunun kolay olmadığını, hakkında olur olmaz konuşmamasını söyledi anama.

Bir gün babam, Murat dayıyla Tapucu Yusuf'u yemeğe çağırmak istediğini söyledi evde. Anam konuk ağırlamayı sever ve iyi bilirdi, hemen hazırlıklara koyuldu. Babam çarşıya gitti, Macarlı Veli'yle biraz öteberi göndermiş, Hasan Zihni ile dayım da gelecekmiş. Anam, "Gelmeye gelsin ama ben Hasan Zihni gibi zengin adamı nasıl ağırlarım?" dedi kendi kendine, bir yandan yemekleri hazırladı. Ablamla biz de misafir odasına kilimin üstüne ortaya sofra, üstüne sini, kenarlarına minderler koyup güzel bir sofra kurduk. Konuklar gelince ablam iki kardeşimi içerdeki odaya aldı beslemek için. Ben yemekleri getirip götürdüm. Lambanın büyüğünü onlara verdik. Biz idare ile fenerle kaldık.

Girip çıktıkça anlıyordum ki onlar yemek değil konuşmak için toplanmışlar, durmadan derin derin konu-

şuyorlardı. Babamın sonradan anlattığına ve benim dinlediğime göre konu Hasan Zihni'nin, Antalya parti meclisine ikinci müntehip olarak seçilmesiymiş. Parti meclisini, müntehipi filan anlıyor değildim ama ortak bir köylülük duygusu ve Alanya'da Gazipaşalı dayanışması içinde olduklarını, başka bir Alanyalının değil de hemşerileri Hasan Zihni'nin o önemli görevi almasını istiyorlar, bunun için kimlerle kulis yapacaklarını konuşuyorlardı.

Daha önce Kaptanlar bölümünde yer aldığı gibi Hasan Zihni ile babam, daha cumhuriyete geçmeden, meşrutiyet yenilikleri döneminde Alanya'da öğrenci iken peşli entariyi atarak modern ceket ve fes giyen ilk kişiler arasında yer almışlar. Murat dayı, babam, Hasan Zihni ve Tapucu'nun o dönemde Alanya'da okuyan Gazipaşalı genç köylüler olmaları da onların ortak yanlarıydı.

O halim selim ve herkesin sevdiği Hasan Zihni, daha sonra Meclis'e girdi, bu politik sıfatını uzun yıllar korudu. Dürüstlüğü, çalışkanlığı ve kültürü ile Alanyalılarca da onay gören, Alanyalı sayılan bir Gazipaşalıydı Hasan Zihni.

Şekerli Teyzeler

Bu aile de iki yanlı akrabalarımızdan biriydi Alanya'da. Onlar baba tarafından Kaptan Teyzelerle ve Hüsülülerle akrabaydı. Üç ailenin soyadı Kaptanoğlu'ydu. Ama bunların içinde Hüsülüler zengindi. Zehit teyzenin kocası Şükrü Efendi bu ailenin tek çocuğuymuş sanıyorum. Zehit (Zahide) teyze, anamın Çile'deki Molla Yusuf dayısının kızıydı. Molla Yusuf babamın da yakın akrabasıydı. Kaptan Teyze gibi Zehit Kadın da köyden şehre gelin gelmişti. Ama Kaptan Teyze'den küçüktü, anam yaşındaydı. Bu aileye Şekerliler deniyordu. Zehit

kadına da çoğunlukla Şekerli Teyze denirdi. Mahallenin adı da Şekerhane Mahallesi'ydi. Bizim oturduğumuz Hanife teyzenin evi bu mahalledeydi, yakındık.

Beşinci sınıfı bitirmeme iki ay kalmıştı. Anam o yıl köyde ipekböcekçiliği yapmak istiyordu. Zamanı gelince kardeşlerimle erkenden göçtü. Babamla biz Alanya'da kaldık. Hanife teyzenin evini boşaltıp, Zehit teyzelere taşındık. Bize evlerinin çanişir[84] denen bölümünü verdiler. Ben okulu bitirip köye gidince babam Alanya'da geçireceği günlerde orada kalacaktı. Çok eşyamız yoktu zaten. Yatmak için de odada çok sayıda sedir vardı. Babam olduğu günler ikimiz bu odada kalıyor, öğle yemeğini çarşıda birlikte yiyorduk. Akşam yemeğini ben çoğunlukla evde onlarla yiyordum. Babam köylere gittiğinde ya Hayriye bizim odaya geliyor ya da ben onların odasına gidiyordum yatmaya.

Ailenin en büyük oğlu Nurettin fırında çalışır, eve her gün bir somun getirirdi. Onun dışında ev ekmeği yerlerdi. Nurettin'in küçüğü Hayriye, Kaptanların Sabiha gibi, Kız Mektebi'ni bitirip ev kızı olmuştu. Hayriye benden iki yaş kadar büyüktü. Küçük kardeşleri, Mehmet'le, İhsan bizim okula giderdi, Şevket ve Nezahat daha küçüklerdi. Hepsi de "ana" değil "anne" diyorlardı. Amcamın oğlu Şerafettin de onlarda kalıyordu okumak için. Zehit Kadın Şerafettin'in teyzesiydi. Ama Şerafettin köyde bize alışık olduğundan sık sık bize götürürdük.

Ailenin reisi Şükrü dayı, bahçenin yola yakın bir köşesindeki kulübede ayakkabı tamirciliği yapardı. Ama asıl işi bahçenin bakımı ve daha verimli olması için yaptığı çalışmalardı. Bu işlerden biri, uzun saplı bir süpürge ve kepçe ile çarşı yolunun ve pazarın çevresindeki hayvan gübrelerini toplamaktı. Evinin buralara yakın ol-

---

84 Çanişir: Evin en güzel odası.

ması nedeniyle bunu yapmaktan kaçınmaz, bu yolla sebze ve meyvelerin verimini artırırdı.

Bu evde Hayriye'nin belirleyici bir durumu vardı. Çok büyük olmamakla birlikte her şey ondan sorulur, herkese o rehberlik ederdi. Yetkin bir ev kızıydı Hayriye. Okusa, her zaman sınıf ya da okul birincisi olacak bir kızdı. Bir yandan evin tüm işlerini yaparken, oyunlarımıza katılmaktan geri kalmazdı. Evin önünde toprak yerde oynadığımız sek sek ve sobe gibi oyunları o yönetir, oyun ortamını etkinleştirirdi. Kimi zaman çevre evlerin çocuklarından da gelen olurdu oyunlara. Hayriye arada bir koşarak gidip yanmasın diye tenceredeki yemeğe bakar gelirdi. Ana babası ona çok iyi davranırlar o da onlar ne derse yapar, kimi zaman da onlara akıl verirdi. Ben dahil biz çocukları da o yönetirdi demokratça. Daha ilginç olan üçüncü sınıf çıkışlı olmasına karşın çocukların derslerini de kolaçan eder, onların lambanın çevresinde ders çalışmalarına yardımcı olur çocuklar çalışırken kendisi de nakış yapardı lamba ışığında. Çok sonraları anladığıma göre kardeşlerinin hepsinin içinde sadece o çok zekiydi.

O yaz okulu bitireceğim için birçok ivedi işlerim, çalışmalarım vardı. Bunlardan bayram, tören, hatta sınav hazırlıklarımı Hayriye denetler, gerekirse yardım ederdi. Bu, onun içinde kalan okuma öğrenme isteğinin bir çeşit dışa vurumuydu belki. Örneğin 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nda beni nasıl da donatmıştı: beli ve paçası lastikli kısa siyah şort, üstüne kısa kollu beyaz bluz için kumaşlar, beyaz lastik ayakkabı, kısa beyaz çorap... bunları birlikte gidip aldık. Şortla bluzu en güzel biçimde dikti makinesinde. Bayrama katılacak olan kendisiymiş gibi beni hazırlamıştı.

Alanya'da unutamadığım etkinliklerden biriydi o yılın 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı. Kız erkek kısa şortlar, kısa kol bluzlarla öteki bayramlarda olduğu

gibi sıralar halinde öğretmenlerimizle gittik tören yerine. Askerlik şubesinin bahçesindeydi bayram şenliği. Halktan kişiler, ana babalar bir yanda, biz öğrenciler bir yanda; tören, şiirler, şarkılardan sonra sıra sportif gösteri ve oyunlara, yarışmalara gelmişti. Bunlardan anımsadığım, düz koşma yarışı, çuvalla koşma yarışı, kaşıkla ağızda yumurta ile koşma yarışı, bir de yoğurt yeme yarışıydı. Böyle şeyleri yeni yeni gördüğüm için olağanüstü buluyordum. Ben üçüne katılmış sadece yoğurt yeme yarışında bulunmamıştım.

Ev-İş dersi bitirme sınavında okulda bir sergi açılıyor, yıl içinde yaptığımız işler orada sergileniyordu. Benim de vardı yaptığım, yapmakta olduğum işler. Onları sergiye çıkacak biçimde ütüleyip düzenlemede Hayriye hep yardım etti.

Sanıyorum haziran ayına sarkmıştı sınavlar. Alanya'da sıcaklar bastırmıştı. Bahçe susuz kalınca havuzu doldurmak için kuyruğa girer, çok terleyince entarimizle birlikte kendimizi havuza atardık Hayriye'yle. Bu sıcak günlerde bir akşam Kaptan Teyze, Sabiha ve öteki Hayriye geldiler. Ay ışığı vardı. Ailece hep birlikte deniz kenarına gittik serinlemek için. Anlatmıştım o yıllarda denize girme alışkanlığı yoktu. Zaten o yüzden gece gelmiştik. Çocuklar evde babalarıyla kalmışlar, sadece kadınlar kızlar gelmiştik. İn cin yoktu ortalıkta. Daha sıcak olan temmuz, ağustos aylarında yaylaya gitmeyen ailelerden çok azı, böyle ay ışığında gelip ayaklarını suya sokar serinlerlermiş. Daha ileri gitmek, yüzmek kadınlar için asla söz konusu değildi, kaldı ki, erkekler için bile böyle bir âdet yoktu o yıllarda.

Gerek onlarda kaldığım günlerde, gerekse daha önceleri ve sonraları Şekerli teyzelerin komşularını da tanımıştım. Bunlardan biri Kıldırlar diye anılan Hüsnüye Hanım'dı. Oğlu Hüsnü zaten sınıf arkadaşımdı. Küçüğü Akil daha küçük sınıftaydı. Ahmet Bey atına binip

sık sık narenciye bahçesine gidip geliyordu sanıyorum. Etine dolgun kumral bir kadın olan eşi Hüsnüye Hanım İzmir kökenli kentli bir kadındı. Ama artık Alanyalı olmuştu. Düğünlerde oynaması çok ünlüydü. Her düğüne gitmese de gittiği düğünlerde onun oynamasını sabırsızlıkla beklerlerdi. Mor ipek kadife entarisi içinde çok güzel oynardı. Kızlar düğünden dönünce evde onun gibi oynayabilme alıştırmaları yaparlardı. Yan bahçedeki evin sahibi Kamil Bey, sanıyorum Ahmet Bey'in ya kardeşi ya da yakın akrabasıydı. Onun eşi de İzmirliydi ama onlar İzmir'de otururlar, Alanya'ya yazları gelirlerdi. Kızları Ayfer bizim oyun arkadaşımızdı.

Zehit teyzenin öteki yakın komşusu Azakların kızı Hatice Hanım'dı. Eşi Belediye Reisi Şükrü Bey'di. Bahçeleri çok büyük ve bakımlıydı. Evleri, öteki konaklar kadar büyük olmasa da döşemesi, biçimi onlar gibiydi. Zehit teyze arada bir giderdi Hatice Hanım'a, giderken beni de götürürdü oraları göreyim diye. Hatice Hanım'ın çocuğu yoktu. Bu gitmelerde beni beğenmiş, evlatlık almak istemişti. Zehit teyze ona "Anası duysa sana çok kızar" demişti. Hatice Hanım'ın evinde, mutfağında birkaç tane irili ufaklı kız olurdu. Onlara kabış[85] denirdi. Sadece onun evinde değil hali vakti yerinde tüm Alanyalıların evinde birer tane kabış olurdu o yıllarda. Kabışların durumu, olumsuz bir örnek olarak çocuk kalbimi yaralardı her zaman.

Alagarson özlemi

Yenilikleri seviyorum ya, ne görürsem yapmak istiyordum. Bunlardan biri "alagarson" denen saç modeliydi. Hoşlandığım halde ne dördüncü sınıfta ne de beşinci sınıfta saçımı böyle kestirmemiştim nedense. Saçımı kimi

---

Kabış: İşçi, hizmetçi.

zaman Naciye abla keserdi. Birkaç kez de babam Berber Mustafendi'ye götürüp kestirmişti. Birinde önüne oturduğumda, berber amca nasıl keseceğini sorunca, alagarson demiştim. Babam gülümseyerek, kısa süre sonra köye gideceğim için ensemin yanacağını, dönüşte böyle kestirebileceğimi söyledi. Berber de babamı onayladı, "Evet öyle olur" dedi ve saçımı önceden olduğu gibi düz kesti. Böylece alagarson özlemim yine içimde kaldı.

O sırada Şekerli teyzelerde kalıyordum. Berberden sonra eve geldiğimde Hayriye, "Ben sana söyledim keseyim diye, berbere gittin. Oysa ben alagarson bile kesebilirdim" dedi. Hayriye gerçekten çok becerikli, alagarson bile kesebilecek bir kızdı.

Sınav zamanları, diploma filan derken günler hızla gelip geçti, okul bitti ve ben Hasan Hoca dede ve Bayramali'yle döndüm köye. Sanıyorum Alanya'ya bir şeyler satmaya ve almaya gelmişlerdi. Öteberilerini satınca eşekleri boş dönüyor, aldıklarıyla kendilerini taşımaya eşeğin biri yetiyordu. Babam Alanya'da kalarak beni onlarla gönderdi köye.

Yolda ilerlerken aldıkları paranın çok az olduğunu, alacaklarına bile yetmediğini konuşuyorlardı. "Senin tuzun kuru Hasan Ağa, ben o kalabalık nüfusa yetiremiyorum" diyordu Bayramali. O da nerdeyse Hasan Hoca'ya yakın yaşta olup iki karısı ve çocuklarıyla kalabalık bir aileydi. Molla Ahmet Çeşmesi'ne kadar gittik eşeklerle. Artık kendim binip inebiliyor, eşeğe egemen olabiliyor, kimsenin beni bindirip indirmesine gerek kalmıyordu. Çeşmenin başında, battaniyenin üstünde hemen uyuyup kalmışım yorgunluktan.

Sıcağa kalmamak için gene gece yola düştük. Neden sonra İnceağrı köyüne, Hasan Hoca dedenin ablası, anamın Ayşe teyzesinin evine vardık kuşluk vakti. Sadece ben değil o iki ihtiyar da yorgundu. Artık eşeğin

semeri baldırlarımı eskisi gibi sürtmüyor, tutulmuyordum. "Hasan Hoca somun getirmedin mi?" dedi Ayşe teyze. "Getirdim getirdim" diyerek azık çıkısındaki helvalı ekmeği verdi ablasına. O yıllarda fırın ekmeği köylüler için hatta Alanya'nın içindeki yoksullar için bile pasta yerine geçen bir yiyecekti.

Ayşe teyzenin evinde biraz uyudum. Adamlar da İnceağrı köyü odasına gittiler ahbaplık için. Ayşe teyzenin komşusu Sultan Kadın geldi. Köylü olmasına karşın genç ve modern giyimliydi. Üstüme başıma bakıyor, bendeki şehir biçimi yeniliklere hayran kalıyordu. İki kızla bir kadın daha geldi. Onlar da gelince saçımı iyi ki alagarson kestirmemişim, durmadan bakıp, soracaklardı diye düşündüm.

Biraz sonra yola çıktık. Çile'ye ikindi olmadan vardık. Hasan Hoca dedeyle bizim eve geldik birlikte. Hem karnını doyurmak, hem de vakti geçmeden ikindi namazını kılmaktı amacı sanıyorum.

Anamla kardeşlerimden ayrılalı iki ay olmuştu. Evde başka kadınlar da vardı. Yolda bizi görenler de koşup gelmişlerdi. Kız ve erkek çocuklar, kadınlar erkekler geldiler. Babam biraz şekerleme, helva ekmek filan almıştı gelen giden için, helvalı ekmekleri parçalayarak herkese ikram etti anam.

Hoşbeşten sonra küçük kardeşlerime baktım, iki ay içinde köyde epey serpilmişler, rahatlamışlardı. Kız kardeşimin kakülü önden uzamış, sürekli gözlerini kırpıyor, ikide bir kakülünü itiyordu eliyle. İlkokula gideceğim yıl doğduğuna göre beş yaşındaydı. Küçüğü Aslan, köyde iyice yaramazlaşmış, tavşan gibi koşuyordu. Bir de bebek kardeşim Yıldıray vardı küçücük.

Kardeşimin durmadan saçını itmesinden rahatsız olmuştum. Herkes helvalı ekmeğini yerken, makası alıp kardeşimi çardağın arka tarafına çektim. Anam niyetimin farkında değildi ama görse de bir şey demezdi,

çünkü kakülünün kesilmesi zorunluydu. Önce kakülünü kestim güzelce. Yüzünün gözünün açıldığını anlayıp buna sevindi kardeşim. Ancak arkasını da biraz keseceğim sırada neden alagarson olmasın diye düşünüp başladım kesmeye. Elimde makas ve taraktan başka bir araç yoktu. Makası ne kadar iyi kullansam da berber değildim. Üstelik berber keserken nasıl yaptığını hiç izlememiştim. Hesaba katmadığım bir nokta vardı: Saçın arkasını yukarı doğru kestikçe keçi gibi bir görüntü ortaya çıkmıştı, alagarson saçlarda gördüğüm o çok hoş bombeyi yapamamıştım. Yapmaya uğraştıkça çocuğun keçiye benzemesi artıyordu. Bunu başaramadığımın, her şeyin bir ustalık ve yetkinlik işi olduğunun ayrımına varmıştım ama iş işten geçmişti.

Neden sonra biraz da karanlık dönmeye başlayıp kardeşim ortaya çıkınca anlaşıldı nasıl bir saç kestiğim. Herkes gülüyordu. Anam yeni gelmişliğimi filan dinlemeden, "Askerden gelenlerin yaptığı delilik bu yaptığın" diye çıkıştı. O sırada büyük amcam gelmişti. O da güldü kardeşimin haline ve benim bunu gelir gelmez yapmama. "Canım saç deyip geçme, düşünsene beş yaşında gizlice onun saçını nasıl kesmiştim, aldırma birkaç gün sonra uzar çocuğun saçı" dedi anama. Neyse ki kardeşimin saçı gerçekten bir süre sonra uzamış, keçiye benzerliği ortadan kalkmış, gerçek bir alagarson saç çıkmıştı ortaya. Babam gelince anladı özentimi. "Madem bu kadar istiyordun, keşke kestirseydik Mustafendiye" dedi. Şimdilerde benden çok kız kardeşimin çocukluk anıları arasında yer alan önemli bir olaydır bu alagarson özentim.

Alanya'da üçüncü yıl

İlkokulu bitirmiş olmama ve öteki kardeşlerimin küçük olmasına karşın Alanya'ya yine göçtük. Bunun bir nedeni babamın işinin merkezinin Alanya olmasıydı belki ama asıl nedeni, benim için ebe okulu benzeri bir yatılı okul fırsatı aranmasıydı. Arada bir başöğretmene gidip soracak ya da ötelerden gelenlerden öğrenecektik. Alanya'da böyle okuyan kız örneği yoktu. Antalya'da dayımlarda kalarak ben de ortaya gidebilirdim ama dayımlar da olsa babam benim için aile yanını artık uygun görmüyordu. Ancak yatılı okul olursa okumaya gönderecekti. Okul bulunamazsa da hiç olmazsa ablamla ikimiz Alanya görgümüzü artırmak için bir yıl daha kalmış olacaktık. Benim hesabıma göre kesinlikle bir okul bulunur gibime geliyor, bu umutla bekliyordum. Bu bizim için umut yılıydı. Biraz da kaderci yanımızdan kaynaklanan boş bir umut olduğunu bilmiyorduk henüz.

Anam, "Görgüsü batsın Alanya'nın, bizden ileri bir görgüsü mü varmış!" diye kızıyordu. Ne kadar dirençli ve çalışkan olsa da yılda üç beş kez göçmekten bıkmış yorulmuştu artık. Alanya'dan köye, iki ay sonra köyden baş yaylaya, iki ay sonra güzlüğe, sonra gene köye, sonra da yeniden Alanya'ya göçüyorduk. Kolay değildi. Göçlerin tüm kahrını çeken oydu. Göçün en zor yanlarından biri, üç küçük kardeşimle baş etmekti. Ablamla ikimiz artık kendi kendimize hayvana binebiliyorduk

düşe kalka, oysa kız kardeşim Nafiye beş, küçüğü Aslan üç buçuk, en küçük kardeşim Yıldıray bir yaşındaydı daha. Atlı, eşekli, develi göçlerde bu üç küçük çocuğu uzun yollarda taşımak zordu. Bu yüzden anam o yıl Alanya'ya göçüleceğinde söylenmeye başlamış, bana kızmıştı. Ayrıca köydeki düzenimiz bozuluyor, bağımız, bahçemiz, evimiz bakımsız kalıyordu. Bir de köylü-şehirli olgusunun tüm sıkıntısını anam çekiyordu. Kimi zaman ona acıyordum. Tüm bunlarla baş etmek kolay değildi.

O yıl okulum olmadığı için ben de göçle birlikte gidiyordum. Göç başı, babamın Macar köyündeki dayısı, Emine teyzemin kocası Emin Hoca'ydı. Develeri oğlu Hayri ağabey yönetiyor, yüklüyor, indiriyor, çekip götürüyordu. Develerin rahat yol alması için bizden önce yükünü yükleyip, eşeğine binip çekip gitmişti. Emin dayı bizimleydi. Bu arada ikinci eşi Şerife'nin iki kızı Nazmiye ile Ayşe de vardı yanında. İki küçük kızı bir eşeğe bindirmişti. Ankara'da bir tanıdık, bu kızları hem okutup hem de biraz ev işlerinde yararlanmak için istemiş, götürmek için Alanya'da bekliyormuş. Kızlar küçücüklerdi. Bizim köyden başka göççüler de vardı. Babam yine yanımızda değildi.

Yola hangi saatlerde çıktık, yolda nerede yattık, bunları anımsamıyorum. Ancak köyden çıkınca Alanya'ya iki gün bir gecede gelinebiliyordu göçle. Neyse ki yeni oturacağımız ev Gazipaşa yolunun ucundaydı. Eğer şehrin içinde olsaydı belki de gece girmeyi ayarlarlardı. Evimize de tam öğleden sonra geldik. Babam bizi evde bekliyordu. Hayri ağabey, çok önce yola çıktığı için develeri yıkıp gitmişti çarşıya. Başka bir yük alıp dönecekmiş. Emin Haca dayı da eve gelince kızları alıp götürdü Mevlit Efendi'ye teslim etmek için. Köylülerimiz biraz dinlenip çarşıdan öteberi almaya gittiler. Dönüşte eşeklerini alıp yeniden yola düştüler.

Yeni evsahiplerimiz Gözlüklüler

Yeni evimiz babamın çok sevdiği Alanyalı bir arkadaşı, Mahkeme Başkâtibi Mehmet Rahmi Efendi'nin evinin ikinci katıydı. Alanyalılar ona Mehmet Efendi derlerdi. Mehmet Efendi dayı geçen yıl biz köye göçmeden önce babama, "Eğer Alanya'ya yine göçerseniz bizde oturun, orta kat boş duruyor, kira için değil komşuluk için. Hanımla kayınvalidem de istiyor" demiş.

Bu aileye Alanya'da Gözlüklüler deniyordu. Bu san, Mehmet Efendi'nin ailesinden değil, eşi Sahire teyze ve onun annesi Ayşe teyzenin sanlarından geliyordu. Kocası zamanından kalma bu ad Ayşe teyzeyle bütünleşirdi. Ayşe teyze güngörmüş, hoş, modern giyinen ve düşünen ama geleneklere de bağlı olgun bir kadındı. Sadece aile dostlarının ve akrabaları olan Azakların doğumlarında ebelik yapardı. Ayşe teyze Osmanlı dönemini bilen ve cumhuriyetin tüm yeniliklerini içten benimsemiş bir hanımdı. Sahire Hanım da anasının kızıydı. Ut çalan, şapka giyen ve Kuran okuyan, gezmeye giderken gözlerine sürme çeken, evde başını açan kısa saçlı genç bir kadındı. Ana kız ilerici bir ekiptiler sanki. Sahire Hanım anama Hanife teyze der, ikisi de içtenlikli ve kardeşane davranırlardı.

Gözlüklülerin evi, Gazipaşa'dan gelirken yolun üstünde, Gilikli mezarlıktan (buraya Hacı Hüseyinlerin mezarlığı da derlerdi) sonra, Hacıkadirlerin evlerinden önce geliyordu. Arada başka evler de vardı. (O günlerde bize bir konak kadar büyük görünen o yeni ve güzel ev, bugün Sipahioğlu Oteli'nin ardında küçücük görünen eski bir yapı. Sokağa, Sahire Hanım Sokağı adı verilmiş. Bunu kim düşünmüşse, iyi yapmış. Sahire Hanım, gerçekten de adı kalıcı olacak modern bir Alanyalı kadındı.)

Sahire Hanım teyzeler, üst katta kendileri oturuyordu, orta katı da bize vermişlerdi. Evin altının bir bölü-

mü ahır, bir bölümü depo olarak kullanılıyordu. Buraya iki aile ortaklaşa odun, kömür gibi öteberimizi koyuyor, ahırı da bizim at, onların ineği için ortak kullanıyorduk. Kimi zaman bize Gazipaşa'dan ve köyden gelen konukların hayvanlarını da oraya bağlardık. Alanya'da hayvanlı konuklar her zaman sevilirdi hayvanların gübreleri nedeniyle. Herkesin olduğu gibi, Gözlüklülerin evi de bir bölümü narenciye, bir bölümü sebze ekilen büyük bir bahçe içindeydi. İki kuyusu vardı. Biri evin önünde tulumbalı, öteki de bahçenin ortasında, daha büyük ve bahçe sulamak içindi. Bize de bahçeden istediğimiz şekilde, kendi bahçemizmiş gibi yararlanabileceğimizi söylemişlerdi.

Evin önünden geçen Gazipaşa yolunun deniz yanında boydan boya kum tepeleri vardı ama yine de denizi görebiliyorduk. Kışın dalgalar tepecikleri aşacak kadar yükseldiğinde tepecikleri aşıp evi basacakmış gibi korkardık ilk günlerde.

Ev sahiplerimizin soyadı Tüzün'dü. Mehmet Efendi dayı, temiz pak giyinen, takım elbisesini hiç çıkarmayan, ince, munis, az konuşan, işine bisikletle gidip gelen, bize kendi ailesindenmişiz gibi davranan biriydi. Babamla ikisinin huyları birbirlerine çok benzerdi.

Kızları Sacide benden bir iki yaş küçüktü, sonra Tevfik, onun küçüğü Maide vardı. Yılmaz en küçükleriydi. Mehmet Efendi'nin ölen eşinden olan oğlu Ahmet sanıyorum başka yerde çalışıyordu, arada bir gelirdi. Bir de yardımcıları Ayşe abla vardı evde. Ayşe evin hanımlarına büyük abla, küçük abla, anama da Hanife teyze derdi.

Bizim evin kapısı önde, onların katının kapısı arkadaydı. Her katta biri mutfak dört oda vardı. Mutfakta ekmek, yemek yapıldığı gibi yemeğimizi de çoğunlukla orada yiyorduk. Genişti çünkü. Odalardan birinde yüklük vardı. Orada hem oturur hem yatardık. Biz de bü-

yük odayı misafir odası yaptık onlar gibi. Bir kısmımız geceleri orada yatardık. Dördüncü odayı onlar daha önce kendilerine kiler gibi ayırmışlar, arkadaki pencereyi kapı olarak kullanıyorlardı. Bizim köyden gelen öteberimiz çoktu, daha da gelecekti çuvallarla. Sahire teyze kendileri için ayırdıkları kiler odanın büyük olduğunu, öteberilerimizi oraya koyabileceğimizi söyledi. Babam, "Koyarız ama yiyeceklerden her zaman istedikleri kadar almaları koşuluyla" diyerek bu teklifi kabul etti. Gerçekten de öyle yapıldı, biz de onların öteberisinden alabiliyorduk. Bir kapı onlar tarafında, bir kapı bizden yanda; bu aile ile kilerimizi de ortak kullanarak aramızda hiçbir sorun yaşamadan bir yıl birlikte oturduk. Anam bunu bir güzellik olarak ömür boyu anlatırdı.

Ayşe ve Sahire Hanım teyzeler, gittikleri ev gezmelerine anamı da götürürlerdi. Hatta genç kızlık dönemine geçtiğini hesaba katarak arada bir ablamı da yanlarına alırlar, biz çocukları evde bırakırlar, başlarına da beni ve Sacide'yi koyarlardı. Bu aileden zor ayrılmıştık ama sonraki yıllarda köyde ve Gazipaşa'da otururken de yakınlığımız hep sürdü. Sonradan Mehmet Rahmi Bey'in yerini, kızları Sacide ile evlenen Prof. Dr. Hüseyin Sipahioğlu, Ayşe teyzeden sonra annesinin yerini de Sahire Hanım teyze aldı. Böylece Gözlüklülerin aile kültürü ve sevecenlikleri başka evlerde de olsa kuşaktan kuşağa yaşandı sanıyorum.

Yeni eve özel kilim

Çocukluğumda güzel kilimlerimiz olurdu. Babam, Yörük yaylasına gittiğinde hoşuna giden bir kilimi alır getirir, yere serdiğinde ya da yayla evindeysek yükün üstüne örttüğümüzde evin içi çiçek bahçesine dönerdi. Kilim desenlerinin, deve gözü, eyer kaşı, sabır taşı gibi adları olurdu. Kilimler bir de "sili" ve "farda" diye do-

kuma cinslerine göre ya da Kırahmetler, Kızılalı, Anamur, Barcın gibi yörelere ve Yörük obalarına göre adlandırılırdı.

Sili, sık ve atkılayarak dokunur, biraz kalın ve sert olur. Farda daha incedir ve belli olmayan delikleri vardır. Biz küçük yaşta bile anlardık hangisinin farda ya da sili olduğunu. Kilimler eğer yerde serili ya da yüklüğün üstündeyse, uyandığımızda kalkacağımız sıralarda, kilimlerin nakışlarıyla oyalanır, hangisi güzel ya da biz de dokuyabilir miyiz gibi şeyler konuşurduk ablamla. O alçakgönüllü iddiasız bir kızdı, "Biz daha küçüğüz dokuyamayız" derdi.

Sahire teyzelerin evine göçeceğimiz yıl anam Alanya'da yeni bir kilime gereksinimimiz olacağını söylediğinde babam Kızılali Yörüklerinde çok başka bir kilim gördüğünü, gereksinim olmasa bile eğer verirlerse onu almak istediğini ama muhtemelen kilimin epey pahalı olduğunu söyledi. Babamın anlattığına göre, kilimin bir de öyküsü varmış. Nişanlısı uzun süre askerden dönmeyen bir kız onu beklerken nakış nakış dillere destan bir kilim dokumuş. Kilim zaten kendi öyküsünü anlatacak kadar güzelmiş. Anam da, "Madem öyle alalım, kilim bu, kenara da koyabiliriz" dedi.

Babam o kilimi yayladan alıp köye getirdiğinde birkaç gün çardakta serili kalmıştı gelen giden baksın diye. Kendisi de çok iyi kilim dokuyan Hatip Kızı teyze, "Evet, ancak içi yanan bir kadın böyle bir kilim dokuyabilir" diye yorum yapmıştı.

O kilimi Alanya'daki evimizin misafir odasına babam kendi eliyle serdi. Öteki kilimi de karşı köşeye serdiler. Onun üstüne bir uzun minder ve arkasına yastıklar koydular misafirlerin oturması için. Yeni kilimin üstüne de Hayri enistenin yaptığı küçük portatif ceviz sandalyeleri. Kapı yanına oturan az olduğu için kilimin görüntüsü kapanmıyordu. Ortaya, pencerenin

önüne de gene Hayri enîştenin yaptığı küçük ceviz sehpayı ve üstüne misafir lambasını koydular. Pencerelere anamla ablamın Sahire teyzeden öğrenip ördükleri perdeleri takmışlardı. Ev sahibimiz Sahire teyze gelince şaşırdı böyle bir düzenlemeye ve kilimin güzelliğine. Kendi evlerinde halıları, koltuk ve kanepeleri, ağ ipliğinden kendi ördüğü uzun perdeleri vardı ama, "Vallahi burası daha güzel oldu Hanife teyze" diyerek annesini çağırıp ona da gösterdi kilimi ve odanın yeni görüntüsünü.

Kaptan Teyze cumartesi öğleden sonra Hayriye'yi de alıp gelmişti, o gece bizde kaldılar. O odada birlikte yattık. Teyze sabahleyin, "O kilimin güzelliği nasıl bir güzellik, Şavkı Efendi nerden bulursun bunları?" dedi babama. Çocukluğunda Macar'daki evlerindeki kilimleri anımsadığını söyledi, gözleri yaşardı.

Sonradan bize gelen kimi konuklar, "Bu kilimi bize verin siz birini daha alın" demeye başladılar. Anam kızdı, "Biz satmak için almadık, kilim kıtlığı mı var, kendileri alsınlar" diye söylendi arkalarından.

Hüsülülerin Ahmet amca ile Ali Şifa bayramda gelmişlerdi, onlar da beğenince anam, "Bize münasip görmüyorlar, önüne gelen istiyor" dedi. Ali Şifa, "Hayır hısım, kimseye vermeyin, böyle şeyler her zaman ele geçmez" dedi. Kilimin öyküsünü onlara da anlatmıştı babam. Onlar, gençlik dönemlerinde bizim oralarda yaşamış insanlar olarak bu öyküyü ilgiyle dinlediler ve anladılar.

Babamla dayımın tanıdıkları bir hâkim vardı. Daha doğrusu dayım onun zabıt kâtibi, babam da celp dağıtıcısıydı. O hâkim kültürlü, hatta bilinçli bir genç yargıçtı sanıyorum. Babamı çok sever, adeta saygı gösterirmiş. Babam gelir evde anlatır, "Hâkim yine beni mahcup etti" derdi. Babam da onu sever sayardı. Bir bayramda babam Nazmi Bey'in mağazasından kendine bir kumaş

alıp elbise diktirmişti. Giyim kuşamda hep kumaşın iyisini alırdı babam. Çok güzel bir elbiseydi. Bir gün babam eve dönünce anama, "Sorma başıma geleni" diye anlattı. Bayramda elbisesini giyip gitmişti. Bir de bakmış hâkim de aynı elbiseden giymiş. Şaşırmış babam. Hâkim, "Görüyorsun zevklerimiz de bir" diye sevinmiş ama babam bundan rahatsızlık duymuş. Dayımla anam kızdılar, "Hâkimse hâkim, ne var bunda?" dediler.

Bir gün hâkim, babama Yörük yaylalarına gittiğinde kendisine bir kilim alması için para vermek istemiş, babam da kilimi getirince verirsiniz diyerek parayı almamış, geldi evde anama anlattı, "İstersen bu kilimi hâkime verelim, biz başka alırız, önüne gelen isteyip duruyor" dedi. Anam önce kızdı, "Bu şehirliler varken bize güzel bir şey kullanmak nasip olmayacak mı?" diye. Babam, "Bu sözün doğru ama hâkimin bundan haberi yok, başka kimseye vermeyi ben de düşünmem ama o adam başka, ona vermeyi isterim" dedi. Anam bir iki gün düşündü taşındı, "Madem istiyorsun hâkime verelim bari kilimi" dedi babama. "Göçebe bir aileyiz. Seneye Alanya'ya gelmeyeceğiz madem, verelim. Ancak biz göçerken verebileceğimizi söyle ona" dedi.

Babam anlatmış ona, "Bizde öyküsü olan bir kilim var size onu verelim, biz yenisini alırız" demiş hâkime. Bir gün eve getirdi, kilimi göstermek için. Hâkim kilimi görünce şaşırdı, "Olamaz, sizin elinizden alamam bunu" dedi. Anam ona, "Biz madem buraya bir daha göçmeyeceğiz, madem istedin vereceğiz ama dediğim gibi giderken vereceğiz. Görüyorsun şurada tertemiz duruyor" dedi. Hâkim buna çok sevindi, giderken anamın elini sıktı. "Teyzeciğim ben yaşadıkça o kilim hiç eskimeyecek, hatıra olacak inan" dedi.

Göçmeden birkaç gün önce anam güzelce silip süpürdü kilimi, hâkim de odacısını gönderip aldırdı.

Kim bu deveci çocuk?

Kışlarda denizin dışarı attığı çalı çırpı gibi yakacakları toplama âdeti vardı Alanya'da. Denizin taştığı zaman getirdiği bu yakacaklar, deniz çekilince geride kalan yunmuş yıkanmış, büyüklü küçüklü, pırıl pırıl ağaç ve dal parçaları olurdu çoğunlukla. Halk buna "yallos" diyordu, Gazipaşa'da da "helik" denirdi. Orada da vardı bu âdet ama deniz uzak olduğu için çok gidilmezdi. Alanya'da oturduğumuz ev denizin kıyısında olduğu için denizin taştığı günlerde, başka çocukları görüp kimi zaman biz de giderdik, keten çuvallar, ipler alarak yallos toplamaya.

Böyle bir günde ev sahibimizin kızı Sacide, kardeşi Tevfik, ben ve komşumuz Gökkocaların oğlu (sanıyorum adı Mevlit'ti), kızları Raziye birlikte çuvallarımızı alıp yallos toplamaya gittik. Aslında babam bunu bize yasaklamıştı ama ev sahibimizin çocukları gittiği için ben de gitmiştim. Kumda yürüdükçe, denizin evimizin karşısına düşen kıyısından epeyce ayrılmış, Oba çayının oralara kadar varmıştık sanıyorum. Yakınımızdaki Gazipaşa yolundan gidip gelen tek tük eşekli ve develi insanlar oluyordu.

Çuvallarımızı aşağı yukarı doldurmuştuk yalloslarla, bir yandan da kumsalın üstünde oyuna dalmıştık. O sırada Alanya'dan Gazipaşa'ya doğru giden develi biri göründü uzaktan. İki devenin önündeki eşekte binerli, çelimsiz, çocuk gibi bir gençti. Deveci yaklaştıkça Gökkocaların Mevlit ona deniz taşlarından toplayıp fırlatmaya başladı. "Siz de atın korkutalım deveci çocuğu" diyordu. Ama hiçbirimiz atmıyorduk. Biz yanaşmayınca kendisi daha çok taş atmaya, hatta lafla da sataşmaya başladı. "Köylü kömeli, kıçı yamalı!" ya da "Selintili kıçı milintili!" gibi sözlerdi söylediği. O yıllarda bizim Gazipaşa'ya Selinti deniyordu. Deveci çocuğun Gazipaşalı olduğunu düşünerek ona böyle laflar atıyordu

Mevlit. İçten içe üzülmeye başladım onun çocuğa yaptıklarına ama yapma, ayıptır filan diyemiyordum. Desem de anlayacak cinsten değildi. Kardeşi Raziye arkadaşımdı ama kendisi bizden biraz büyük yaramaz bir oğlandı. Oysa Gökkocalar kendileri de yoksul köy kökenli bir aileydi, Mevlit kendisi de köylü kılıklı biriydi. Nasıl olmuşsa burada şehirde bahçe içinde bir evleri vardı.

Deveci, bizim karşımıza doğru yaklaştıkça bir de ne göreyim, eşeğin üstündeki o genç, Macar köyündeki teyzemin oğlu Hayri ağabey değil mi? Gazipaşa İlkokulu'nda ben birinci sınıftayken beşinci sınıfta olan, beni sırasına oturtup çizgi çizmeyi filan öğreten Hayri ağabeyim. Üstelik Hayri ağabey bizi develeriyle Alanya'ya göçüren kişiydi. Buna karşın ona arka çıkamamaktan ağlayacak gibi olmuştum.

Mevlit, saldırısını sürdürüyor, benim içim sızlıyor ama gene de "Yapma, o benim teyzemin oğlu!" gibi bir şey söyleyemiyordum. Öteki çocuklar da sadece bakıyorlar, hiç karışmıyorlardı. Hayri ağabey ses çıkarmadan eşeğinin üstünde develeri ardında ağır ağır yol alırken bize iyice yaklaşmıştı. Üstünde Yörük çuhası giysileriyle tam bir Yörük gibiydi. Mevlit, durmadan yerden deniz taşı alıp atmayı ve laf atmayı, hatta sövmeyi sürdürüyordu. Tam bu sırada Hayri ağabey eşeği durdurup hızlı bir hareketle Yörük çuhası ceketinin cebinden çıkardığı küçük bir köylü bıçağını açıp havaya kaldırdı, bıçak ay gibi parlarken, "Gel ulan!" dedi Mevlit'e. Gökkoca'nın oğlu, havada parlayan bıçağı görünce dünyanın sonu gelmiş gibi bir korkuyla dönüp dörtnala koşmaya başladı geriye doğru. Hayri ağabey onun peşinden baktı, iyice uzaklaştıktan sonra dönüp yoluna koyuldu. Bize bakmıyordu bile ama eşeğin üstüne ters binerek bıçak elinde, bir süre Mevlit'i izledi.

Onu gören öteki çocuklar da korktular. Apar topar çuvallarımızı toplayıp biz de geri dönmeye başladık. Ben yine de söylemiyordum "O köylü benim teyzemin oğlu" diye. Mevlit, koşmaktan evlerin yakınında bir yerde kuma yığılıp kalmış, sapsarı olmuştu. "Gitti mi o köylü çocuk?" diye sordu bize, geriye bile bakamıyor, ağlıyordu. Kardeşi Raziye, "Gitti ama eşeğe ters bindi seni gözetliyor hâlâ. Gör işte, durup dururken sataşır mısın elin köylüsüne!" dedi.

Evde bir türlü rahat edemiyordum. Anam hemen anladı, "Yoksa Gökkoca'nın oğlu bir hayınlık mı yaptı?" dedi. Yapmadığını söyledim. "Çok yoruldum uyuyacağım" dedim. İçerde çocukların girmediği misafir odasına girdim, düşünmeye başladım. Hayri ağabeyi niçin tanımazdan geldiğimi bilmiyor, buna üzülüyordum. O beni tanımış mıydı bunu da bilmiyordum. Ya tanımışsa?

Anama anlattım yine de olanları. "Ben anladım zaten işin içinde bir terslik olduğunu" dedi. "Niçin arka çıkmadın, o senin ağan, Gökkocaların çocuğuna söyleseydin. Dinlemezse başına geçirseydin elindekileri" diye bana kızdı. Sonra, "Kardaşımın çocuğu Alanya'ya geliyor, teyzesine bile uğrayamıyor, işten güçten. Nasıl uğrayacak develeriyle. Bu yüzden gelmemiştir" dedi.

Modernlik ve çarşaf

Kimi eski kadınlar, entarilerinin üstüne sadece büyükçe bir başörtüsü alıyorlardı. Ama yoksul kadınlar ya tülbentleriyle çıkarlar ya da tezgâhta dokudukları ince dikdörtgen başörtüleri örterlerdi başlarına. Alanya'ya göçeceğiz diye anam da Kaptan Teyzelerin dokuduğu ipek canfesten güzel bir manto diktirmiş, bir şarpa almıştı.

Alanya'da modern giyimi benimsemeyen yoktu. Sadece komşumuz Nadide Hanım'ın daha gelenekçi oldu-

ğu, kılık devrimine kızdığı söylenirdi. Ama o bile mantonun en güzelini diktirmişti kendisine, kızlarından Hikmet Hanım ve küçüğü (sanıyorum Nimet'ti) güzel, kalpak biçimi şapkalar giyerlerdi. Nadide Hanım otoriter bir Osmanlı kadınıydı. Ama hiçbir zaman çarşaf diye kaçamak yapmaz, sokağa çıktığında şık mantosunu giyer, kendisine yakıştığını bilirdi.

Mantosu olmayan yoksullar hayatlarında çarşaf da giymemiş olanlardı; köylüler ve yoksullar için bir lükstü çarşaf. Ayrıca köylüler, yoksullar bir de Yörükler örtünmeye o kadar da meraklı değillerdi. Çarşaf, zengin ya da orta sınıf kadınların giysisiydi, o da sandıklarda kalmıştı artık.

Alanyalı kadınların âdetlerinden biri de sokakta şemsiye kullanmaktı. Sıcak ya da soğuk aylarda, güneşten ya da yağmurdan korunmak için buna zaten gereksinim duyulurdu. Ama kimileri de aynı zamanda sokakta giderken şemsiyeyi yana eğerlerdi, karşılarından gelen erkeğin kendilerine bakmasını engellemek için. Eğerler, adam geçip gittikten sonra da dönüp bakarlardı kaçamak olarak kim olduğunu anlamak için. Anam hem buna, hem de erkeklerin kadınlara bakma özgürlüğünün olmasına, kadınların da bundan korunmak zorunda kalmasına çok kızardı. "Onlardan korkup şemsiye mi taşıyacağım, insan olan bakmaz başkasının karısına kızına" derdi. Hiç öyle başka kadınlar gibi erkekten kaçmaya kalkmazdı. "Eğer günahsa ben niye yorulayım, bakana günah yazacak" derdi. Babam da böyle düşünür, kendisi kimseye kötü gözle bakmaz, kadınlara çok saygı gösterir, bereli, şapkalı, şarpalı kadınların hepsini bir tutar, anama erkekten kaçması önerisinde bulunmazdı. Zaten bizim köylerde yaşam koşulları kadın erkek birlikte çalışmayı, iş yapmayı zorladığından erkekten kaçma âdeti yoktu.

O günlerde Alanya'da çok konuşulan bir çarşaf konusu vardı. Genç bir köylü, karısına çarşaf giydirip peçe takarak eşeğe bindirip Alanya'ya getirmiş. Gilikli Mezarlığın orda jandarma yolunu kesmiş, "Şehre çarşafla giremezsiniz hemşerim!" demiş. Adam, jandarmayı dinlemeyecek olmuş, sözde, jandarma çarşafı süngüyle yırtmaya kalkmış. Oysa jandarma kendisi başka anlatıyormuş. Adama demiş ki, "Hemşerim, hanımın üstündeki peçeyi şurada çıkarsa olmaz mı?" Adam da, "Zaten bizim kadınlarımız çarşaf giymek bilmez. Bunu şehirdeki bizim abla verdi karına götür diye. Zannettik ki şehirde böyle giyilecek. Zaten köyden böyle gelmedik, heybedeydi, biraz önce şurada giydi kadın" demiş. Jandarmayla kocasının konuşmasını eşeğin üstünde dinleyen genç kadın, "Hay allah senden razı olsun jandarma kardaşım, ter içinde kaldım zaten. Dünya varmış dünyada!" diyerek hemen eşekten atlayıp, hiç de alışık olmadığı bu giysiyi sırtından çıkarıp dürüp büküp heybeye koyup, sarı Yörük çizmesi, önceği ve oyalı yazmasıyla atlamış eşeğine.

Bu öykü, böylece herkesin kendi anlayışına göre dilden dile geçmişti. Kimilerine göre asker, sözde süngüyü çarşafa takıp yırtmıştı "Yasak hemşerim" diyerek. Kimilerine göre de Alanya'daki ağasının karısı kendi manto diktirince giymediği çarşafı o köylüye vermişti. Kitaplarımızdaki çarşaflı peçeli kadınların gerilerde kaldığını gösteren fotoğraflar bizim kuşağı çok etkilemişti. Artık çarşaf denen örtünün kalktığını, hiçbir önemi işlevi olmadığını düşünüyorduk.

Evimize Gazipaşa köylerinden akraba, ahbap çok yatılı konuk gelirdi. Anam onları incitmeden ağırlar, konukseverliğini gösterirdi. Kuşkusuz biz de ana babamızdan gördüğümüzü yapardık. O günlerde İnceağrı köyünden Hanım teyze geldi konuk olarak. Oranın ünlülerinden İzzet Ağa'nın oğlu, Kamil Efendi'nin karısıy-

dı. Zeytinburun köyünden ahbabımız Molla Ali'nin de kızı, akraba gibi bir ahbaptı Hanım teyze. Hatta uzaktan akraba da olurmuşuz. Asıl geleceği yer Hasbahçe'deki yakın akrabalarıymış ama bizi de görmek istemiş. Hem de orası uzak olduğu için onlar gelip bizden alacaklarmış kendisini. Birkaç gün kaldı ama almaya gelmediler. Eşeği de vardı. Gerçi ev sahipleri gübre için memnun olurlardı ama anam eşekli bir konuğun bu kadar kalmasından dolayı ev sahiplerinden özür dilemişti.

Akrabaları gelip onu almayınca sonunda Hanım teyze kendisini benim götürmemi istedi. Çünkü kadıncağız yol iz bilmiyordu. Götürmeye götürürdüm ama çarşaflı eşekli bir kadınla yola düşmek istemiyordum. Anama, "Eşeğini burada koysun, çarşafını giymeyip şarpa bağlasın, senin mantonu giysin götürürüm" dedim yavaşça. O da bana, "Burada onun eşeğine kim bakacak? Çarşafına ben de kızdım ama ne yapayım, elin kadınını ben mi adam edeceğim, İnceağrılı derler onlara. Herkes gider Mersin'e onlar gider tersine. Hadi götürüver" dedi.

Hanım teyzeyle yola düştük, eşeğinin başını o çekiyordu, bana da bir değnek verdi yürümeyince vurmam için. Çarşafını da giydi. Eşeğe vurmam için elime verdiği değneği hemen attım yere. Yolda kimi atlı kimi yaya başkalarına da rastlıyorduk. Teyze bir de şemsiyesini açtı erkeklerden kaçmak için. Böyle bir kadınla hiç yürümek istemiyordum. Peçesi yoktu ama üstüne giydiği çarşaf tarih kitaplarındaki "eski kadın" örneğine benziyordu. Alanya'da öyle dolaşan kadın yoktu artık.

Anam da söyledi ona, "Hanım Kadın kusura bakma ama sizin İnceağrılılar ille bir aykırılık yaparsınız. Koskoca İzzet Ağa'nın gelininin, koskoca Mollaali'nin kızının, Kamil Ağa'nın karısının bir mantosu, şarpası niye yok? Böyle şehire gelinir mi, köyde giymediğin çarşafı şehirde niye giyeceksin, böyle şey olur mu?" dedi.

"Aman teyze, Ağalar Yurdu demişlerse de ağa olan onların dedeleri, sen onları ağa sayma. Ağa olanın karısı kızı böyle benim gibi bir topal eşekle şehre mi gelir? Hani benim atım, hani yanımda uşağım, beni söyletme" dedi o da.

Hanım teyzeyle biraz ilerledikten sonra baktım karşımızdan başkaları geliyor, bir türlü ayaklarım gitmiyordu. Çarşaflı eşekli ve eli şemsiyeli bir kadınla birlikte yürümek istemiyordum. Ben okumuş bir kızdım. Onu kırmak da istemiyordum ama kendime söz geçiremiyordum. Biraz gittikten sonra, "Hanım teyze, ben çok yoruldum, sen artık gidebilirsin" diyerek ona yolu tarif ettim. Ama o, "Nasıl olur, ben bir adım atamam koskoca şehrin ortasında. Gel seni eşeğe bindireyim" dedi, "Ben eşeğe binmem" dedim. Para vermek istedi, almadım. "Beni böyle yol iz bilmez bir kadın olarak ortada mı koyacaksın?" demedi. Anladı kendisiyle gitmek istemediğimi, "Sorarak gideyim bari, inşallah kaybolmam!" dedi. Arkama bakmadan geri döndüm.

Ana-anne, boba-baba

Bizim aile pek de öyle şehir biçimi şeylere özenmiyordu. Ne anamda ne de babamda böyle bir özenti vardı. Anam zaten kasabalının birçok şeyini beğenmezdi. Ama yeniliklere açık olan biz çocukların kasabada duyup gördüklerimize özenmemiz doğaldı. Alanya'nın etkisiyle konuşmalarımızda dilimizde değişiklikler oluyordu.

Okullu olduğum için bendeki değişiklikler daha farklıydı kuşkusuz. Ama belli bir yaştan sonra kimi sözcükleri değiştirmemiz kolay olmuyordu. Kendi aile ve köy kültürümüz, âdetlerimiz, alışkanlıklarımız baskındı besbelli. Kimilerini isteyerek değiştirebiliyor ve kimileri kitaptan, yazılardan alışkanlık oluyordu. Kemali

Bey'in sözleri beni etkilemişti; Alanyalıların kullandığı "bakaaan, geleeen" sözlerini asla kullanmıyordum ve biz Alanyalı gibi konuşmuyorduk.

Ancak kimilerini istediğim halde değiştiremiyordum. Örneğin anneme "ana", ablama da "aba" diyordum köyde alıştığımız gibi. Kaptan Teyze'nin kızları da annelerine ana diyorlardı. Benim alışkanlığımda onların ilk etkileri de vardı belki. "Naciye abla" diyordum ama kendi ablama "aba" diyordum. Okulda, derslerde gerekince 'anne', 'abla' derdim.

Kimilerinin adlarını değiştirmesine de alışıyordum, köylümüz Eşşe'nin Ayşe olması gibi. Köyde anama da "Neniş Gelin, Neniş aba, Neniş Kadın" derlerdi. Ancak ya bir ya da iki kişiydi böyle söyleyen. Hem akrabalar, hem köylüler çoğunlukla anama "abla" derlerdi. Bu yüzden anamın adını biz çok duymazdık. Anam, nüfus kütüğünde yazılı gerçek adı Hanife'yi daha yeni Gazipaşa'da kullanmaya başlamıştı. Orada gelene gidene adının Hanife olduğunu söylemiş, onlar da Hanife teyze, Hanife Kadın demeye başlamışlardı. Ablamla biz gülüyorduk alttan alta anamızın yeni adına. Babam da yarı şaka, "Hanife Hanım!" diyordu.

Zehit teyzenin adı da Zahide imiş ama ona hep Zehit Kadın derlerdi. Zehit teyze de köyden gelmiş ama çocuklarının hepsi ona anne, ablalarına Hayriye aba diyorlardı nedense. Bunlar biraz anaların köy kökenli olmasından ileri geliyordu. Zaten Alanyalı yerlilerde çok vardı ana, aba diyen.

Kimi memur çocukları, özellikle kızlar babalarına "beyba" ya da "beybaba" diyorlardı. Bunu Gazipaşa'da da duymuştum. Cibayetçinin kızları Habibe ve Neriman babalarına beyba derlerdi. Sanıyorum nahiye müdürünün kızları da böyle seslenirlerdi babalarına. Telgrafçının kızları Naciye ve Nezihe ise baba derlerdi. Anımsadığıma göre Alanya'da yerlilerin zenginlerin değil, dışardan gelen memurların kızlarıydı belki beyba ya

da beybaba diyenler. Ev sahibimizin çocukları da anne baba derlerdi.

Beş yaşındaki küçük kız kardeşim Nafia, bir akşam babama bilmiş bilmiş anlatıyor, "A boba, ablalarım anneme ana diyorlar. Ben anne diyorum" diyerek, bizi güldürüyordu. Babam da onu, "Tabii kızım, sen şehirde büyüdün, artık iyice şehirli oldun" diye sevmişti. Babam böyle şeylere hiç özenmeyen, feodal dönemin iyi alışkanlıklarını taşıyan, şehirli özentisi olmayan, köyü seven ama köylü kabalığı da olmayan, kendine özgü ince bir insandı.

Ablamla biz küçük kardeşimizin ayrımına vardığı duruma çok şaşırdık. Kardeşimizin bu çocuksu özentisi hoşumuza gitti. Bir gün bir şaka yaptık küçük kardeşimize, "Ama sen de babamıza beyba diyemiyorsun, şehirli çocuklar böyle söylüyor babalarına" dedik. Biraz şaşırdı önce. Babasına beyba diyen çocuk duymamıştı. "Okulda çok var" dedim ben. "Okula gidince ben de beyba derim" dedi. Sonra yaptığımız bu şakayı unuttuk. Bir akşam gene sofrada yemek yerken, "A boba, ben okula gidince sana beyba diyeceğim" dedi kardeşim. Buna hepimiz o kadar çok güldük ki anlatamam, çünkü eğer birisi ona beyba dese buna en önce babamız kendisi dayanamazdı sanıyorum.

Anamın bu konularda her zaman bir diyeceği olurdu, "Bana kalırsa Alanyalılar her şeyi birbirine karıştırmış. Bir yandan bakaaan bir yandan beyba demek olacak şey mi?" dedi. Babam yine açıkladı, öyle konuşanların Alanyalılar olmadığını söyledi.

Şu Alanyalılar

Alanya'da üçüncü yıl olmuştu. Artık hemen her yeri ve birçok kişiyi tanıyordum. Kimi aileleri tanımasak bile çoğunun adını sanını öğrenmiştik. Zengini, yoksulu herkesin vardı bir sanı.

Alanyalı soyluların en ünlüleri Azaklardı. Kimileri zengin olmadığını anlatmak için "Ben Azakoğlu değilim!" derdi. Ya da öğüngeç olan sonradan görmeler için "Kendini Azakoğlu sanıyor!" denirdi. Babam da kimi zaman anam çok öteberi almak istediğinde, "Avrat, ben Azakoğlu Şavkı Ağa değilim, Çile'li Şavkı'yım!" derdi. Onlar, sadece Alanya'nın değil Türkiye'nin ünlü ve soylu zenginlerindenmiş o yıllarda. Azaklar birkaç kardeş ya da kardeş çocukları olarak ayrılırlardı. Kasabada her birinin yemyeşil hasbahçeler içinde mor salkım çiçeklerine bürünmüş büyük, bembeyaz sıvalı, kırmızı kiremitli konakları vardı. Türbannas yaylasında yazlıkları, İstanbul'da Azak apartmanları olduğu söylenirdi. Ev sahibimiz Ayşe teyze de onların akrabasıydı. İçlerinde en çok anılan, sınıf arkadaşımız Nezahat'in babası Şevki Ağa'ydı. Öteki Azaklar, Tevfik Ağa, İzzet Ağa, Necip Ağa, Afitap Hanım, Hatice Hanım, Köseler diye anılıyorlardı ama kim kimin nesiydi doğrusu pek anımsamıyorum şimdi. Ama hepsi kardeş ya da kardeş çocuklarıydılar birbirleriyle. Ve çoğunlukla birbirleriyle evlenmişlerdi. Genç torunlar da İzzet Ağa, Necip Ağa Tevfik Ağa diye anılırlardı. Şimdi Atatürk evi olan mor salkımlı beyaz konak Afitap Hanım'dan Dr. Ali Nazım Köseoğlu'na geçmiş, o da konağı sonradan bu iş için bağışlamıştı sanıyorum.

Azaklardan kimileri yılın belli zamanlarında İstanbul'a gidip, her biri Beyazıt'taki Azak apartmanının dairelerine yerleşiyorlarmış. Oradaki ünlü Azak Sineması da onlarınmış. Türbannas yaylasına gidenler de vardı aralarında. İstanbul'a gitmede çocuk okutma gibi bir kaygıları yoktu sanıyorum Azakların. Çünkü okuyan erkek çocukları varsa zaten yatılı okullara ya da yurt dışına gidiyorlardı. Kızlarını ilkokuldan sonra hiç okutmuyorlardı benim çocukluğumda. Ancak er-

keklerden Almanya'da okuyanlar vardı. Bunu, orada okuyan birkaçının, savaş çıktı ya da çıkacak diye bir otomobille kaçtıklarında öğrenmiştim. Biz Alanya'daki çocuklardan çoğumuz bir otomobili ilk kez o zaman gördük. Sadece Azakların değil öteki zenginlerin erkek çocukları da çoğunlukla İstanbul'da okuduklarından onları tanımazdık.

Helim Ağalar, dönemin başka bir grup zenginiydi orada. Onlar daha çok köy ayaklı, hatta Yörük ilişkili bir aileydi sanıyorum. Onların da vardı beyaz konakları. Biri bizim Kaptan Teyzelerin evinin bitişiğinde, büyük bir narenciye bahçesi içindeydi. Yanında da Şevki Ağaların konağı vardı. Helim Ağaların bu evde yetişen oğlu ile (Antalya Milletvekili Yüksek Mühendis Ahmet Tokuş) Şevki Ağa'nın kızı Nezahat sonradan evlendiler. Helim Ağaların Galatasaraylı olan bir oğlu, sanıyorum Şevket Tokuş, okulu bırakıp Alanya'da malları mülkleri arasında yaşamayı yeğledi.

İkinci bir soylu zengin aile Hacı Kadirlerdi. Onlardan iki kardeşin evleri yan yana ve yine büyük bahçe içindeydi. Büyük Hacıkadiroğlu Alanya Belediye Başkanıydı. Küçüğü Nazmi Hacıkadiroğlu CHP İlçe Başkanı'ydı. Belediye reisinin kızı Nahide, Nazmi Bey'in büyük kızı Aliye, benden bir iki yıl önce okulu bitirmiş genç kızlardı. Onları arada bir saçları güzel taranmış ve modern giysiler içinde çarşıdan geçerken ya da bir kılıf içindeki utları ellerinde, ut dersi almaya giderken görürdük. Kimi zaman da at binerek uşakları yanlarında bir yerlere giderken görür, özenerek bakardık bu genç kızlara. Büyük ya da küçük, erkek kardeşleri de vardı. Tüm zenginler, birbirlerinden kız alıp verirlerdi.

Babamın okul arkadaşı Hacı Hüseyin de Alanya'nın zenginlerindendi. Onlar da ünlü bir aileydiler. Onun kızı da benim okul arkadaşımdı. Hacı Hüseyin büyük bir tüccar ve tarla zenginiydi sanıyorum.

Söz hacılardan açılmışken hacı olarak anılan başka aileler de vardı ama bunların kimileri "Hacı"yı ad olarak alanlardı. İçlerinde gerçekten Osmanlı döneminde hacca gitmiş olanlar hâlâ o sanla anılırdı. Bunlardan başta Hacı Hüseyinler, Hacı Hafızlar, Hacı Kadirler, Hacı Hasanoğlular, Hacı Bahri Efendiler, Hacı Uğralar, Hacı Karanfiller, Hacı İnceler, Hacı Mahmutlar, Hacı Gökmenleri anımsıyorum. Bir de Gazipaşa'nın Güney köyünde Hacı Eminler vardı dönemin hacılarından. O zamanın hacıları, gerçekten varlıklı, dindar ve haccı hak etmiş kişiler olurmuş söylediklerine göre. Deveyle, atla yola çıkarak, altı ayda varıp gelirlermiş hacca. Onları dönüşlerinde şenliklerle karşılarlarmış.

Bunların dışında Alanya'da birbirine yakın başka zengin ailelerden başta babamın akrabası Hüsülüler, anamın akrabası Şifalar vardı. Kahveciler, Fevziler, Kemaller, Kemali Beyler, Hasan Zihniler, Molla Osmanlar, Kara Hafızlar, Şerif Aliler, Hasan Ağalar ailelerini anımsıyorum. Babamın dostu Isbâ da Alanya'nın varlıklılarından biriydi. Prof. Dr. Hüseyin Sipahioğlu'nun babası, Belediye Başkanı Hasan Sipahioğlu'nun dedesi olan Isbâ, Çile ve Bilhos köylerine ana davarı verirdi.

Zenginiyle yoksuluyla, komşularımız ve arkadaşlarımızın ailelerinin hepsi böyle sanlarıyla anılırdı. Hepsinden söz etmem olası değil kuşkusuz. Hiçbir sıra gözetmeden şunları da anımsayabiliyorum şimdi: Karaveliler, Alışlar, Gözlüklüler, Şekerliler, Tingiller, Gıldırlar, Nizamlar, Karagözler, Küllüler, Tosbacılar, Sucular, Muratlar, Navalılar, Malanlılar, Cevkirler, Çapıtlılar, Kadıhanlar, yeni veliler Ciğerciler... Bunlar kuşkusuz bizim komşuluk yaptığımız ya da okul arkadaşlarımın aileleri olabilirler. Bir de mahalle adları ilgimi çekerdi. Şekerhane Mahallesi, Kale Arkası, Hasbahçe, Sugözü, Keller Pınarı, Gilikli Mezarlık, Karasaz (Necip Ağanın çiftliği), İskele (Lifos) gibi adlar anımsıyorum.

Kız arkadaşlarımın onca iyi kalpli olmalarında onların annelerinin büyük sabrı vardı kuşkusuz. Çoğu hem Osmanlı dönemini bilen, hem de Mustafa Kemal'in kadınlara sunduğu modern yaşamı sevgiyle benimseyen kadınlardı. Alanyalı kadınların sevecenliğini, kocalarına karşı sabırlarını, zenginlerinin bile alçakgönüllü, görgülü suskunluğunu hep anımsarım.

Kimileri evden eve misafirliğe atla giderlerdi. Atın başını çeken biri olurdu. Kimilerini bir kez görmüş bile olsam unutmamışımdır. Çarşaf kalkmış, manto, şarpa ya da şapka moda olmuştu kadın giysisi olarak. Her Alanyalı kadının güzel bir mantosu ve şarpası vardı, sokağa çıktıklarında onu giyinirlerdi. Çarşaf giyen yoktu. Onların modernliğe ne kadar önem verdikleri kız arkadaşlarımın giyim kuşamlarından da belli olurdu. Geleneksel giysilerini abartmazlardı. Örneğin, Kaptan Teyze mantosunu giyer, şarpasını takar, çarşıya pazara giderdi.

Hayriye'nin amcası Öğretmen Ali Tekin Kaptanoğlu'nun eşi, Ayda ve Akşit'in anneleri Mürüvvet Hanım ve kardeşi Muzaffer Hanım, Ali Tekin'in ağabeyi Mehmet Şerif'in eşi Mehpare Hanım ve kız kardeşi; öğretmenlerimizin hepsi, müstantiğin karısı, Ali Şifa'nın eşi, Nevzat ve Emin'in anneleri Hikmet Hanım, kardeşi Nimet Hanım, Kemallerin Kamil Bey'in eşi Sudiye Hanım, Hüsnüye Hanım, Hasan Ağaların kızları ve daha birçoğu, şapka giyen Alanyalı kadınlardı.

Ev kızlığı kurumu

Kuşkusuz herkes evinin kızıdır ama o yıllarda Alanya'da ev kızlığı meslekten öte ya da meslek gibi önemliydi. Kızlar okula gitsin gitmesin belli bir yaşta başlıyordu ev kızlığı. Okula gitmeyenler için belki daha küçük yaşlarda başlıyordu. Kaptanların Sabiha, Şekerlilerin Hayriye gibi okulu üçüncü ya da dördüncü sınıfta

bırakanlar da hemen başlıyorlardı bu işe. İlkokulu bitirenler de başka bir okul kaygısı –ya da olanağı– bulunmadığı için hemen ev kızlığına atılacaklarını bilirlerdi.

Ev kızı olmanın doğası ve kuralları vardı. Okulu bitirir bitirmez baş örtünmek yoktu. Hatta sonraları da örtmeyenler, kısa açık saçla gezenler, şapka giyenler vardı. Ama onlara artık bir krepdöşin entari, atkılı parlak kundura, krapon basmasından bir yabanlık entari yapılırdı. Yabanlık basma entari çoğunlukla anneleriyle ya da kız kıza ev gezmelerine giderken ya da evde konuk karşılarken giyilirdi. Krepdöşin ya da birman entari daha çok düğünler içindi.

Baştan söylediğim gibi ev kızlığına geçen zengin kızlarından kimilerinin ilk yaptıklarından biri ut dersi almak oluyordu. Kimilerinin de Emine teyzeden Kuran öğrendiklerine değinmiştim. Ama bunlar bir azınlıktı. Ev kızlarında ilgimi çeken başka bir değişiklik de kaşlarını almaya başlamalarıydı. Hepsi değildi ama bunu kimileri yapıyordu.

Kuralların ağırlıklı bölümünü, artık ev işlerine başlamak oluşturuyordu. Sadece anneye yardım etmek değil, tüm işlerin bir yanından tutmak, ekmek ve yemek yapmak, silip süpürmek, çamaşır, ortalığın tertip düzeni vb. işleri yapmak zorunluydu. Bunun bir yanı yine de anneye yardımcı olmakla birlikte asıl amaç iyi bir ev kızı olmak, ev kadınlığı işlerini bu yolla öğrenmekti. Öte yandan, belki daha da önemli olan ince oyalar, renkli nakışlar işlemek; dantel, perde örmek; ibrişim çekmek ve bükmek; canfes dokumak gibi çeyiz hazırlama işleriydi. Ev kızları nereye gitseler işleri ellerinde olur, iğne ya da tığla durmadan işlerler, örerlerdi. Bu nedenle akşamları lamba ışığında bile kızların elinde bir dantel ya da oya, kanaviçe işi olurdu. Kızlar ipek dokuması ince bürümcükten, bilmedikleri kişilerin giyeceği nice ince

çamaşırın yakalarına ince iğne oyası yaparlardı. Bunlardan bir bölümü damada, bir bölümü damat yakınlarına armağan olarak hazırlanırdı.

Kadınlar, erkekler ve damat adayları, bu yaştaki kızları kolaçan etmeye başlarlardı geleceğin gelinlerini seçmek için. Elbet bir de "namus" ve ağırbaşlılık, uysallık vardı. Kadınlar arasında kızların hep bu yanları konuşulur, anneler kızlarını böyle tanıtırlar, kızlar kendilerini bu beklentilere uygun yetiştirmeye çalışırlar, ellerinden iş düşmez, büyüklere saygıda, küçüklere sevgide, komşuya önem vermede kusur etmezlerdi. Belki bu yüzden Alanyalı kadın ve kızlar hep uysal olurlardı.

Ablamla ben de aşağı yukarı bu yaşlarda ve bu konumdaydık kuşkusuz. Bu işleri biz de yapmaya çalışırdık ama anamızın babamızın böyle bir telaşı ve ivmesi yoktu. Özellikle anam bizi başkasına iyi göstermek şöyle dursun, beğenmediği yanlarımızı eleştirirdi. Alanya'nın genç kızlık kuralını iyi bilen Sahire teyze anamın bu tavrına şaşar kalırdı.

Ablam okula gitmediği için zaten ev kızıydı. İyice deneyim kazanmıştı. Ayrıca ev kızlığı kurallarından olarak ona da yabanlık mavi krepdöşin ile basma entari ve hafif topuklu kundura alınmıştı. Bana boyum ve yaşım daha küçük diye krepdöşin almamışlar, "Seneye!" demişlerdi. Gözüm okullarda olduğundan Alanya biçimi ev kızlığına pek de özenmiyordum. Ev işlerinden çok el işlerine yatkındım. Ev işlerini, zaten küçüklüğünden beri yapan ablama yıkmak isterdim. Oysa üç küçük kardeşim nedeniyle evimizin işleri çok olur, yardım gerektirirdi. Anam, ablamın ezildiğini benim de artık ev işleri yapmam gerektiğini söylüyordu. Zorunlu olarak bu işlere katılır, ama hep zorlanarak yapardım. Zorunlu olarak bulaşık yıkarken neler yaptığımı anam sonraki yıllarda anlata anlata bitire-

mezdi. Bulaşık bezini maşayla tutarmışım, anam maşayı alır bir yerime vurur bana gösterirmiş nasıl yıkayacağımı, sonra pişman olur bırakır gidermiş. Ben gene bildiğim gibi yıkar ama öfkemden maşayla tuttuğum bezi sahanlara tavalara öyle bir sürtermişim ki pırıl pırıl yaparmışım.

El işlerine gelince öyle değildim. Çoğunu zaten okuldaki Ev-İş dersinde öğrenmiştim. Bu dersler çok hoşumuza giderdi ayrıca. Okulda yün örmeyi öğrenmiş, kendime bir atkı örmüştüm. Daha önceden beri kadınlar çorap örmeyi biliyorlardı, ama yün ceket örmek Alanya'da bile o yıllarda yeniydi. Köylerde hiç yoktu. Babam ablamla ikimize çok güzel hırkalık yünler almıştı. Ben Sahire teyzenin, ablam Ayşe Hanım teyzenin hırkalarının örneğinden kendimize birer hırka ördük. Ablamın örneği benimkinden daha zordu.

Dikiş makinemiz vardı. Alanya'ya geldiğimiz yıl babamın istememesine rağmen anam zorla aldırmıştı. Alalım almayalım tartışmaları sırasında dayım, "Ne yapacaksın makineyi, Çilelilerin giysilerini dikmeye mi heveslendin?" deyince, "Benim Alanyalı kadınlardan neyim eksik?" demişti anam. Sonra da halasının oğlu Ali Şifa'ya haber gönderip getirtmişti bir makine. "Singer değil, Sineger bizimki!" derdi. Zaten güzel dikiş diken anam, makinesi olunca iyice usta oldu. Kimi zaman Sahire teyzeden, Naciye abladan biçki ve dikiş örnekleri alırdı.

Sahire teyze, bende el becerisi yönünden yaratıcılıklar keşfeder, şaşırırdı. Okulu bitirmiş olduğum için elbet farklılığım vardı. Kendi kızı daha üçüncü sınıftı. Bir gün bana, "Ay yıldız çizmeyi biliyor musun?" dedi. Çok kolaydı. Hemen çapraz çizgiler yoluyla kâğıda bir yıldız, uyum içinde bir ay çizdim. Açıkçası böyle kolayını sınıf arkadaşım Cemal'den öğrenmiştim.

Sahire teyze buna çok sevindi. Beni bahçeye çıkardı, evin yanındaki boşluğu gösterdi, oraya bir yıldız çizip çiçeklik yapmayı düşündüğünü, benim kendisine yardım etmemi istedi. Tam bana göre bir işti. Üstelik benzeri bir çiçeklik okulun bahçesinde vardı. Ancak öyle büyük bir ay yıldızı toprağın üstüne çizmek kolay değildi.

Bir gün Sahire teyze bir yumak kırnap aldı, bahçeye indik. Önce çizeceğimiz alanı saptadık. Ben ona okulda öğretmenin tahtaya büyük daire ya da yıldız çizerken kullandığı tahta pergeli anlattım. Zaten kendisi de öyle şeylere yatkındı. İki ince uzun çıtayı birbirine bağlayarak filan uğraşa uğraşa kocaman bir ay yıldız çizdik. Ayşe ablayı da çağırarak, çevrelerini ahırdan tahta getirip çevreledik. Sonra Ayşe abla yıldızın içini itina ile kazdı ufaladı, başka yerden de toprak ve gübre getirerek içini doldurduk. Sonra Sahire teyzeyle oraya fidelerden ve tohumlardan çiçekler diktik. Zaten evin dibinden yukarı doğru ağmış bir mor çiçek vardı. Bizimki yeri güzelleştiriyordu. Bir süre sonra bizim orada gerçekten güzel bir yıldız parkı oldu.

Bir de kolayca dantel örebiliyordum. Ablamın ördüğü dantellerden ben de başlatıyor, hemen örüyordum. Şekerlilerin Hayriye ise giderek on parmağında on marifeti olan çok yönlü bir ev kızı olmuştu. Dikiş kursuna da gidiyor, biçip dikiyordu. Ev kızlarının ilk yaptıkları işlerden biri kendilerine ağ ipliğinden bir iş çantası örmek, onu cevizden yapılmış saplara dikmek olurdu. Bir yere giderken bunun içine el işlerini koyarlardı.

Ev kızlarının da anneler gibi birbirlerine ziyarete gitme âdeti vardı. İşlerini çantalarına koyarlar, arkadaşlarına giderler, birlikte oyalarını örerek sohbet ederlerdi.

Ablamla ben de kimi zaman Şekerlilere, Kaptanlara, Hacı Hafızların Fatma'ya filan giderdik böyle.

Kaleli Atiye'nin dansı

O gün Naciye ablanın düğüne gitmesini çok istiyordum. Bunun bir nedeni, kendi dokuduğu kıvırcık ipekliden diktiği kırmızı elbisesini giyeceğini düşünmemdi. O günlerde bana, yeryüzünde ondan daha güzel elbise olamaz gibi gelirdi çünkü. Kuşkusuz Naciye abla giyince öyle güzel oluyordu.

Okuldan gelince baktık Naciye abla evde yoktu. "Biz de gideceğiz düğüne" dedik Hayriye'yle. Sabiha gitmemişti, bize de "Ne işiniz var düğünde?" dedi. Ben, "Naciye ablayı göreceğiz" deyince buna çok güldü Sabiha, "Düğüne gelin görmeye gidilir" dedi. Kaptan Teyze anladı, gülümsedi, çünkü ona Naciye ablanın ne giydiğini sormuştum.

Tam düğün evine vardığımız sırada, Naciye abla uzakta kırmızı ipek entarisiyle kalabalığın arasında güneş gibi görünüyordu. Birçok düğüncünün içinde başı açık, saçı kısa, o güzel elbisesiyle bayrağa sarınmış, öncü bir cumhuriyet kızı gibi gururla duruyordu. Sanki ışık saçan bir elbiseydi üstündeki. Sanki güneş doğmuştu. Herkes geline değil çevresine aydınlık saçan Naciye ablaya bakıyordu.

Biz de bakıyorduk Hayriye'yle. O bunu biliyordu. "Hadi arkamdan önümden bakın bakalım iyice" diye güldü. Gitmek için kalktığımızda herkes hayranlıkla yeniden baktı Naciye ablaya. Birlikte çıkarken Hulusigilin Emine teyze arkamızdan, "Naciye dur kızım, sana iyice bir bakmadan çıkarma şu entarini" dedi. Hepimiz güldük ona. Sabiha ona, "Emine teyze, sen Naciye'yi ayıplamıyor musun, böyle baş açık, ayakta diz çorapla?" dedi. "Aman Sabiha, onu Rabbim bile ayıp-

lamaz, baksana üst başının güzelliğine" dedi. Sabiha yine üsteledi, "Yarın ahrette cayır cayır yanacak ama!" dedi. "Yok yok, yakacak olsa o kadar özenip yaratır mıydı Rabbim. Keşke biz de Kemal Paşa döneminde kız olsaydık da, genç olsaydık da böyle salına salına giyinip kuşanabilseydik. Günah dediğin bizim gibi yaşlılar için Sabiha, sizin gibi güzellere, kızlara kıymaz Allah'ım!" dedi gülerek. O da düğün evinden geliyordu. Naciye ablanın arkasından bakıp bakıp konuşmuşlar. Entarisini çok beğenmişler. "Böyle dokuma kimde var, olsa da kimse böyle dikemez. Dikse de kimse böyle giyemez. Bunu ancak Kaptanların Naciye yapabilir" demişler.

Başka bir gün Kale yamacında bir evde gördüğümüz o düğün kimindi, gelin kimdi, kimlerdendi bunları hiç anımsamıyorum. Ancak Şekerli Zehit teyze o düğüne giderken kızı Hayriye ile beni ve Kaptan Teyzelerin Hayriye'yi de götürmüştü. Ablamla Sabiha'yı da götürmek istemiş ama onlar gelmemişti. Düğünlere çocukların da gitmesi olağandı ama artık biz çocuk sayılmazdık. Şekerli Hayriye kendisini genç kız sayıyor, öyle giyiniyor, öyle konuşuyor, kaşlarını alıyordu. Ben ilkokulu o yıl bitirmiştim, öteki Hayriye beşteydi.

Orta yaşlarda bin bir güçlükle çıktığımız, şimdilerde hiç çıkamayacağımız Kale yamacının o yokuşunu hızla çıkmıştık düğünde yer kapmak, oynayanları kaçırmamak için. Daha önce Tarih derslerinde çıktığımızda görmüştük kaleyi.

Alanya düğünlerinde kadınlar başka yerde, erkekler başka yerde şenlik yapar, ut ya da cümbüş eşliğinde alabildiğine oynarlar, yer içerlerdi sanıyorum. O gün kalenin tepesindeki düğün evine vardığımızda, kadınlar ve kızlar büyük bir odayı tıklım tıklım doldurmuşlardı. Genç ya da yaşlı kadınlar, gelinler, kızlar düğünlük giysileri içinde rengârenktiler.

Düğünü yönetenler herkesi tek tek kaldırıyorlardı oyun için. Kimin nasıl oynadığını biliyorlar onlara ısrarlı davranıyorlardı. Belli kişilerin oynadığı oyunlar, havalar vardı. Kendini göstermek, büyüdüğünü göstermek, kimin kızı olduğunu göstermek için iyi bir ortamdı düğün evleri. Kimileri içtenlikle koşuyor, kimileri nazlanıp, olmazlanıp bir süre sonra geliyorlardı oynayarak. Ortaya çıkınca en özel oyunlarını oynuyorlardı. Kimi zaman da kim kimin oynamasını isterse onu tutup kolundan kaldırıyordu. O günlerde kadınları oynatan müzik aşağı yukarı, *Kadifeden Kesesi, İzmir'in Tren Yolu, Çiftetelli, Sepetçioğlu* gibi müziklerle, gelin ve düğün havalarıydı.

Ortaya çıkanların isteklerinden anlaşıldığına göre herkesin oynayabildiği bir hava vardı kendine göre. Kuşkusuz çalanların söyleyenlerin durumu da önemliydi. Onlar tutumları, sesleri ve çalışlarıyla kışkırtıcılık yaparak oynayanı coşturuyorlardı. Alanya düğünlerinde çalan söyleyen kadınlar öyle çengiler filan değildi. En ağırbaşlı kadınlar da kimi zaman ut çalıyor, şarkılarını söylüyor ve oynatmasını biliyorlardı. Düğünlerde çok çalıp söyleyenlerden biri Tahsildar Hacıbekir'in hanımıydı. Bir yandan ağırbaşlı gibi görünen bu hanım tüm şarkıları biliyor, söylüyor, çalıyor, üstelik kendisi de çok iyi oynayarak her haliyle düğünlere zenginlik katıyordu.

Bir ara kadınlardan biri, arka köşeye çekilmiş bir genç kıza, "Sıra sende Atiye, hiç nazlanma" diye yöneldi. Tüm başlar o yana çevrildi. Atiye, başına, beline kadar inen çiti beliklerinin altından geçirdiği oyalı bir mor krep bağlamış, onun üstüne de simle işlenmiş ince bir başörtüyü salıvermiş, gülüşüyle bakışıyla, ceylan gibi olgunca ince bir genç kızdı. Kadınlar ellerinden tutup çektiler ortaya, o da dönmeye başladı nazlanmadan. Biraz ısınınca, "....vur teyze" diyerek bir havanın adını

verdi çalıp söyleyene. Sanki bu iş için yaratılmışçasına falsosuz oynuyor, izleyenler hayranlıkla bakıyorlardı. O oynarken arkasında sarkan ince oyalı yazmayı kadınlardan biri çekip aldı. Böylece mor krepin altında beline kadar bir deste başak gibi sarkan üstü setikli, boncuklu ince çiti belikleri yelpaze gibi açıldı.

Bu arada, çalıp söyleyen başka bir havaya geçiyor, Atiye ritmini ona göre değiştiriyordu. O döndükçe hızlandı, hızlandıkça beliklerden yelpaze genişleyerek açıldı. İzleyenlerin beğenisi heyecana dönüştü. Kadınlar konuşuyorlardı, "Hey gidinin Atiye'si kime nasip olacaksın bakalım?" diyorlardı hayranlıkla. Anlaşılan Atiye kısmetlerini beğenmiyordu.

Oturmasın diye havaları ara vermeden değiştiriyordu çalıp söyleyen. Atiye de hemen ötekine geçiyordu. Döne döne, ayaklarıyla figürler yapa yapa oynamayı sürdürüyordu. Oynadıkça başındaki krep de çözüldü gittikçe. Atiye onu bağlamak yerine, eliyle çekip fırlattı birinin üstüne. İşte o zaman görülmemiş bir şey oldu. Kırmalı entarisinin eteği açılarak dönerken, başında belikleri de açılarak dönüyor, döndükçe açılıyor, genç kız sanki saçı başı böylesine özgürleşmişken sonuna kadar oynamak istiyordu. Başı taçlanmış gibi bir baştı. Beliklerini düğün için özenle ince ince ördürmüştü besbelli bunu yapmak için.

Başı açılınca olağanüstü bir güzellik ortaya çıktı. O ince ve setikli belikler, o güzel başın çevresinde pervane gibi dolanıyordu. Böyle bir genç kız görünümü sadece biz yeniyetme kızları değil yaşlı ve genç öteki kadınları da olağanüstü etkilemiş, belki kendi genç kızlıklarını duyumsatmıştı. Kimileri hayranlıklarını "Allah nazardan saklasın Atiye seni, tu...tu...tu..." diye belirtiyordu.

Sanıyorum Atiye'den sonra kalkan olmamış, ortalık çocuklara filan kalmıştı. Belki Atiye kendisini naza çekerek özellikle sona kalmış ya da düğüncü başı onu fi-

nal için saklamıştı. Bu düğünden gelini filan anımsamıyorum bu nedenle. Sadece Atiye'yi anımsıyorum dönen bir güzellik heykeli gibi. Madrid'de Cibele heykelini görünce Atiye'yi anımsamam bundandı.

Başka düğünlerde gene güzel oynayan başka kadınlar gördüm Alanya'da. Bunlardan biri Gıldırların Ahmet Efendi'nin eşi, sınıf arkadaşım Hüsnü'nün annesi Hüsnüye Hanım'dı. Ondan oyun istediklerinde gülümseyerek biraz nazlanır, ortaya çıkınca şişman bedenini saran mor ipek kadife elbisesi içinde kendinden beklenmeyen bir kıvraklıkla oynadığı çiftetelli ile düğün halkını şaşırtır, büyülerdi.

Birçok kadının kendine özgü oyunu vardı böyle. Kadınlar, kızlar için böyle oynamak bir hafiflik filan sayılmaz, hayranlık yaratan bir kültür ve kıvraklık olarak görülürdü. Bu yüzden okulu bitiren kızlar, başka genç kızlık becerileri öğrenme yanında böyle becerileri de öğrenmeye, düğünlerde oynamaya başlarlardı. Her kızın oynadığı oyunlar olurdu. Örneğin Şekerli Hayriye'nin *Konyalı*'yı, Şifaların Saniha'nın *İzmir'in Tren Yolu*'nu oynadığını anımsıyorum.

Alanya'da zorunlu ikamet

Başkaldırı nedeniyle, Kürtlerin oraya buraya gönderildikleri yıllar olmalıydı. Bizim oralara da verilmişti birkaç aile. Alanya'da Kürt Haydarlar bu ailelerden biriydi. Gazipaşa'ya gelenlerin çok yoksul olduğunu söylerlerdi ama Kürt Haydar öyle değildi. O yıl Alanya'da onlardan başka zorunlu ikamete tabi kimse yoktu sanıyorum, belki vardı da biz bilmiyorduk.

Kürt Haydarları daha çok bizim evin önünden geçerken tanımıştık, bir de babamın anlatmasından öğrenmiştik. Genç bir çiftti onlar. O günlerde, konu komşu durmadan Kürt Haydarları konuşuyordu.

Alanya'da kısa sürede ünlenmişlerdi. Kürt Haydar kır atına binip sabahları şehre inerken ve akşamüstleri dönerken bizim evin önünden geçerdi. Alanya'ya verilince önce çevreyi kolaçan etmiş, gezmiş görmüş, sonra şehrin dışında, Dim çayının başında, Gazipaşa yolunun geçtiği yerde, Alanyalılarınkinin benzeri küçük bir konak yaptırmıştı. Yardımcılarıyla o ıssız yerde oturduklarını söylerlerdi. Biz güzün Alanya'ya göçerken, "İşte Kürt Haydar'ın evi" diyerek göstermişlerdi. Çevresinde başka ev yoktu.

Kürt Haydar o dönemde Alanya'da bir çeşit gözaltındaymış. Çarşıda dükkânı da var ama çarşı içine çok açılmaz, gider gelir derlerdi. Uşaklarının belki de onu korumak için olduğunu söylerlerdi.

Evimiz Dim çayına giden yolun üstünde olduğu için o her sabah ve akşam gelip giderken biz pencereye koşardık "Kürt Haydar geçiyor" diyerek. Sadece biz değil yol üstündeki tüm evlerdekiler pencereden bakarlardı geçerken. Kimi zaman uşakları yanlarında, karısıyla ayrı atlara binmiş olarak geçerlerdi. Ya da uşağı yanında sadece karısı geçerdi. O zaman daha çok koşulurdu pencereye. Karısı da ünlenmişti Alanya'da kısa sürede. Birlikte geçerlerken karısı önde, atın yuları elinde, Haydar arkada olurdu çoğunlukla. Kadın tek başına giderken biz çocuklar pencereye değil çoğu zaman bahçeye koşardık daha yakından görmek için. Koştuğumuzu ve kendisine baktığımızı görünce bize gülümserdi. Kısa kesilmiş saçı çoğunlukla açık olur, soğuk havalarda eşarp bağlardı Alanyalı modern kadınlar gibi. Her zaman modern giyinirlerdi.

Tam alnının ortasında esmer yüzüne yakışan bir dövme vardı Kürt Haydar'ın karısının. Dövmenin ne olduğunu bilmezler, Allah'ın ona kudretten öyle bir damga vurduğunu sanırlardı.

Haydar ve karısı çevreyle çok ilişki içinde olmasalar da çevre onlara sempati duyuyordu; kimi ailelerle görüşüyorlardı sanıyorum. Karısı arada bir atına binmiş olarak uşağıyla düğüne ya da ev ziyaretine giderdi. Onun düğüne gittiğini daha süslü giyinmesinden anlardık. Üzengiye ustaca yerleşen ayaklarında parlak ve topuklu kunduraları, farklı, güzel diz çorapları olurdu.

Bir düğünde biz de vardık. "Haydar'ın karısı geldi!" denince, eskiden Sudiye Hanım, Hüsniye Hanım gibi ünlü kadınlar geldiğinde yaptıkları gibi tüm misafirler kapılara üşüştüler onu görmek için. Oturduğunda da herkes onunla ilgilendi. Konuşmuyor ama sıkılganlık da göstermiyor, gülümsüyordu. Herkes oynarken onu da oyuna kaldırdı kadınlar. Nazlanmadan kalktı oynadı. Üstelik güzel oynuyordu, hayranlıkla baktık ona.

O günden sonra daha çok konuşuldu Kürt Haydarlar. Ama onların sürgünlükten başka bir sorunları daha varmış: Çocukları olmuyormuş. Haydar bunu sorun etmiyormuş genç karısı üzülmesin diye. "Onu el üstünde tutuyor yine de" diyorlar, kadını erkeği Kürt Haydar'ı takdir ediyorlardı.

Haydar'la iyi konuşanlardan biri babamdı. Çünkü babam Haydar'ın mahkeme celplerini götüren kişiydi. Gazipaşa'ya gittiğinde de oradaki sürgün hemşehrilerinden selam getiriyordu sanıyorum ona. Dönüşünde kendisi olmasa bile karısı babamı eve davet ediyor, "Haydar şimdi gelir" diyerek kahvesini ikram edip onu bekletiyormuş. Kadının nezaketini, içtenliğini babam da anlata anlata bitiremiyordu.

Haydar babama yukarı bayır köylerini, yaylaları sorar, dikkatle dinler, "Şu iş bitsin inşallah birlikte gidelim oralara" dermiş.

Önceleri yasaklı iken bir süre sonra yasaklılık kararının kalktığı haberi yazısını babam götürmüş ona sanı-

yorum. Alanya'yı sevmelerine, Alanyalıların da onları sevmelerine karşın yasakları kalkınca memleketlerine geri dönmüşler sonradan.

Alanya Hapishanesi

Hapis, hapishane sözcüklerine yabancı değildim. Köyde çocukluğumda duyduğumda, kötü bir yer olduğu etkisi yaratmazdı bende. Köylülerimiz, hiçbiri onur kırıcı olmayan "mahpusluk" borçlarını bir nöbetten söz eder gibi anlatırlardı çünkü. "Tütün kesesinden (yani kaçak tütün içmekten) bir ay borcum var!" derlerdi. Ya da "kırmadan bir ay yedim" derlerdi. Kırma, tarlalarının kenarlarındaki ağaçları kesmekti. Kuşkusuz bunlar da yasağa karşı koymaktı ama köy yerinde yaşam mücadelesi onları buna zorluyordu.

Şimdi de babamın teyzesinin, anamın amcasının oğlu, Gevenes köyünden Nuri dayı hapse düşmüştü. Nedeni hırsızlık, kaçakçılık değil sevda konusuydu. Nuri dayı, Gazipaşa'ya yakın Macar köyündeki dayısının kızına tutkunmuş, ama dayısı kızını Alanyalı başka birine vermiş. Bunu duyan Nuri dayı, Macar'daki ablası Ayşe teyzenin evine gelerek, kıza haber gönderir, "Beni mi, onu mu istiyor?" diye. Akşamüstü buluşup sözleşirler birlikle kaçmaya. Bir yer kararlaştırırlar. Bu kızı Macar'daki ebemizi görmeye gittiğimizde tanımıştım. Güzel, buğday benizli bir genç kızdı. Bizim sülalede akraba evliliği olduğundan renklerimiz, huylarımız birbirimize benzerdi. O da Nuri dayının kardeşi, Gelin teyzem Şerif kadına benziyordu.

Kız sözünde durur, ipi, tahrayı[86] alır, kararlaştırdıkları zamanda odun toplamaya gider gibi varır buluşacakları yere. Ama Nuri dayı gelmez nedense.

---

86 Tahra: Bir tür eğri budama bıçağı.

Epeyce bekler, o gelmeyince ipinin üstüne biraz çalı çırpı yüklenip hüzünle döner evine. Ama Alanyalı gelin alıcılar çoktan gelmişlerdir eve. Ev halkı onları ilk kez görmüşler. Nuri dayı gevenesli, ünlü Ahmet Efendi'nin en küçük oğlu, yakışıklı biridir. Alanyalı damat adayı da çevrede tanınan, elinden çok ince marangozluk işleri gelen, ceviz eşyalar, hatta ut da yapabilen iyi huylu bir Alanyalıdır.

Nuri dayı kendi dayısına yeniden haber gönderir ve "Osman Hoca aklını başına toplasın, Alanyalılara, benim size verecek kızım yok desin, kızımın gönlüyle ortak değilim desin, onları geldikleri gibi geri göndersin" der. O gün buluşmaya gitmeme nedeni dayısına karşı olan saygısıdır yine de. "Osman Hoca'nın kızı kocaya kaçtı" demek dayısını mahveder diye düşünüyor. Böyle bir olay kendi ablasının Yalnızdemirci'den Hasan Ali'ye kaçmasında yaşanmış, babasının ölümüne neden olmuştur. Bu yüzden yeniden düşünüp taşınmış, dayısını o duruma düşürmemek için gelmemiştir kızla sözleştiği yere. Kendisi ortadayken dayısı ona kıymaz, kızını başkasına vermez, veremez sanmaktadır. Ama Osman Hoca söz dinlemez, "Söyleyin ona, çıksın gitsin köyden, başıma bela olmasın" der.

Gelin alıcılar gece orada kalırlar. Sabahleyin düğünsüz gitme hazırlıkları yapılır. Konuklar evin hayatında oturmaktadır, bir yandan ev sahipleri gelini hazırlamaktadırlar. Köyden kimse karışmaz bu işe onların yapacağı hiçbir şey yoktur. Kız da başını eğmiştir cihanın Osman Hoca'sı olan babasının önünde. Analara, ağalarına, akrabalara hiçbir söz düşmemektedir. Osman Hoca'nın dediği olacaktır. Kıza göre asıl kalleşliği Nuri yapmış, buluşma yerine gelmemiştir. Hazırlıklar yapılır, gideceği sırada ağlayan her gelin gibi o da ağlar ama karışık bir ağlamadır.

Her şey tamamken, hiç beklenmezken, bahçeden, sundurmanın bitişiğindeki ağaçtan atılan bir el ateşle

konuklardan biri bacağından vurulur. Sabahın er saatinde Macar köyü bu haberle sarsılır. Gelin alıcılar kızı hemen alıp giderler Alanya'ya. Yaralı doktora, konu mahkemeye götürülür. Gevenesli Ahmet Efendi'nin oğlu Nuri hemen bulunup hapse konulur ve ev basmaktan, adam yaralamaktan suçlanır.

Bu konu o kadar konuşuldu, o kadar dinlendi ki duymayan bilmeyen kalmadı. Biz çocuklar da büyüklerin aralarında hep dinledik bu öyküyü. Böylece bu evlilikle biz de o Alanyalı aile ile akraba olmuştuk. Gelinin geldiği sabah Kaptan Teyze'yle birlikte biz de gittik gelin görmeye. Kaptan Teyze gelinin halası, Nuri dayının da teyzesiydi. Bu nedenle teyze, onu da hapishanede ziyaret eder, bu gidişlerinde beni de yanına alırdı çoğunlukla.

Tüm yeğenlerini belki tüm çocukları kendi çocukları kadar seven Kaptan Teyze, iki kardeşinin çocukları arasında kalmıştı. Gelin evine gider, yeğenini görür, hapishaneye gider Nuri dayıyı görür ama hiçbirine ötekinden bir şey söylemez, bize gelir babamla dertleşirdi, "Damat iyi bir çocuk. Artık evlendiler bitti her şey, ama öteki hapislik işine yüreğim parça parça oluyor" derdi. Hanife teyzenin evinde otururken komşumuzdu bu aile. Yeni akrabamız olarak bize çok iyi davranırlar, biz de onları severdik.

Kaptan Teyze, Nuri dayıyı ziyaret etmeyi görev sayar, bir sepete öteberi doldurur, ziyaret günlerinde hapishanenin yolunu tutardık. Kendi kızları, "Biz hapishaneye gitmeyiz" dediklerinde, "Ben giderim" derdim. Teyze mantosunu giyer, şarpasını bağlar, şemsiyesini eline alır, sepeti koluna takar, düşerdik birlikte yola. Sepeti ben taşımak istediğimde kaldıramayacağımı söylerdi. Sepet aslında o kadar ağır olmazdı ama bana taşıtmak istemezdi.

İskele yolu denize bitişik ve epey yüksekti. Hapishane bu yükseklikten denizin içine kadar inen acayip bir binanın altıydı sanıyorum. Merdivenle inerdik aşağı. Her gidişimizde Nuri dayıyı parmaklıkların arkasında bizi bekler bulurduk. Sevinir, "Senin hakkını nasıl öderim teyzeciğim" derdi. Teyzem de titreyen sesiyle, "Sus çocuk, o nasıl laf, teyze ana yarısıdır, dağın başındaki anan gelemediğine göre işte ben varım onun yerine" derdi. Nuri dayı sonra bana bakar, "Ya bu çocuğun hakkı" derdi sevecenlikle. "Büyüdüğünde düğününde kalburla su taşıyacağım" diye eklerdi. Anamın gönderdiği öteberileri açınca bana bakıp, "Benim aslan amca kızım" diye kıvanırdı.

Teyzesine kızla ilgili haberler sorardı Nuri dayı. Teyze de artık onun evlendiğini, bir evi olduğunu, kabahatin kendisinde olduğunu, kimseyi suçlamaması gerektiğini söyler, "Yazınız böyleymiş ne yapalım bu da geçer, insanoğlu için ne bilinmez acılar yazmış kadir Mevla'm!" derdi. Nuri dayı başını iki yana sallar, "Bu yazıyı kadir Mevla değil senin o kalleş kardaşın Molla Osman, Zalim Osman Hoca yazdı teyze!" diye dayısına diş bilerdi.

Her gidişimizde bize hapishane işlerinden hediyeler verir, kimilerini kendi yapmış, kimilerini arkadaşlarına yaptırmış olurdu. "Bu ablana çanta sapı, bu sana boncuk, bu da amca kızına" derdi. Teyzeye de, "Bu Naciye'ye, bu Sabiha'ya, Hayriye'ye" diye uzatırdı. Ne kadar güzel şeyler örerlerdi hapishane adamları. Bir keresinde de boncuktan bir saat kabı verdi babama götürmem için. Babam öyle şeyler kullanmazken Nuri dayının hapisten gönderdiği saat kabını kullandı uzun süre. Üzülürdü ondan söz açılınca. Ama ziyaretine gitmezdi.

Zaman uzayınca, teyze kirli çamaşırlarını ister, Nuri dayı vermek istemez, "Burada hallediyoruz arkadaşlarla" derdi. Bir gidişimizde hediyeleri verdikten sonra

"Bunu da Ali Osman'a ulaştırın" diye bir kâğıt verdi elimize. "Hayır Nuri Efendi, ona verilmez oğlum" dedi teyze. "Verilmezse sende kalsın" dedi üzülerek. Kâğıdı benim cebime soktu teyze buruşturarak. Çarşıda biri önümüze geçecek, kâğıdı elimizden alıp okuyacak gibi korkuyordu. "Aman çocuğum, sakın çıkarma eve kadar şu kâğıdı" dedi. Eve gelince açıp okuduk hep birlikte kızlarla:

Karşıda yanarı fener mi sandın
Beni sözümden döner mi sandın
Alanyalı'ya kızını vermeyi
Hüner mi sandın
Ey Zalim Osman dayı

Sonrasında da vardı epey sitem ve tehdit ama anımsamıyorum. Kızlar gülüşmüşler, enişteye söyleyeceğiz diye analarını korkutmuşlardı. Benim anama da söyleyince, "İş işten geçtikten sonra boş yere maval okuyor Nuri!" demişti.

Kız da doktor olabilir mi?

Gece ya da gündüz, arada evimizin önünden hükümet doktoru at üzerinde, Oba köyüne hasta bakmaya giderdi. Tek başına olmaz, her seferinde yanında bir adam yürür ya da atın başını çekerdi. Yağmurlu havalarda başında şapkası, şemsiyesi ve yağmurluğu olurdu doktorun. Ama sicim gibi yağan yağmurun onu yine de tepeden tırnağa ıslattığı görünürdü.

Anam doktoru görünce dua eden bir sesle, "Kadir Mevla'm, hangi evde kimin nesi var bu saatte, ne yazılar yazdın kimbilir, doktor ne yapsın yazıya?" derdi. Ev sahibimiz Sahire teyze de, "Oba'da ağır hasta var, ona gitmiştir" diyerek Oba köyü zenginlerinden birinin adını söylerdi. Oraya giden yol evimizin önünden geçtiğin-

den köyün hastasından sağından her gün haberdar olurduk. Doktorun oraya gittiğini görünce, anamın yakarışından etkilenir, içim bir hoş olurdu.

Doktora her geçişinde dikkatle bakmamın bir nedeni daha vardı. Dördüncü sınıfta ebe olmayı kafama koymuştum. Sonra bundan cayıp öğretmen olmaya özenmişken, kadınlardan doktor da olduğunu derste öğrenince amacım değişmişti sanki. Bir kadının nasıl doktor olacağını anlamasam da çok tuhaf bir hayranlıkla doktor olma isteği duymaya başlamıştım. Bu yüzden hükümet doktorunu nerede görsem büyük bir ilgiyle bakıyordum peşinden. İnsan o yaşlarda çok hayal kuruyor belki. Doktor olmak istiyor ama doktor olduğum hayaline dalamıyordum. Çünkü doktorluğun nasıl yapıldığını da bilmiyordum. Oysa benim için ebe okulunun yolu bile açık değildi, çocukluk işte!

Sonunda bir gün bizim de yolumuz düştü doktora. Bir buçuk yaşındaki en küçük kardeşim Yıldıray, uzun süredir hastaydı. Babam küçük kardeşimin adını Gazipaşa Jandarma Kumandanı olan başçavuşun oğlunun adına özenerek Yıldıray koymuş. Küçük kardeşimin sorunu daha yaylada başlamıştı. Gittikçe zayıflıyor, durmadan ağlıyordu. Anam akşama kadar, iki yana devirircesine beşik sallar, çeşitli mamalar yapar, kimi zaman da bıkar yorulur bize sallatırdı beşiği. Ev sahibimiz Ayşe teyze bir gün anamın karnını elledi, sıkıştırdı, hamile olduğunu, küçük kardeşimin hamile sütü emmekten ırılıp[87] kötüleştiğini, sütünün de bu yüzden azaldığını, doktora gitmesini söyledi. Ayşe teyze hem mahalle ebesi, hem de her şeye aklı eren bilgili, yardımsever biriydi. Anamın karnı gittikçe şişiyor, küçük kardeşim Yıldıray da gittikçe kötüye gidiyordu. Hiçbirimize ben-

87 Irılmak: Raşitik olmak

zemeyen uzun boylu, sanıyorum ela gözlü bir çocuktu. Onun kendi tarafına çektiğini, Yahya dayıma benzediğini söylerdi anam.

Babam köylerden ya da çarşıdan gelir gelmez çocuğun beşiğine koşar bakar, beşik yorganını hüzünle kapatırdı. Bir gün doktorla konuştuğunu, çocuğu doktora götüreceğimizi söyledi anama. O da, "Irılmış çocuğa doktor ne yapsın, ama gidelim madem, içim dayanmıyor artık" dedi. Babam işte olduğu için ikimiz gidecektik. Anam zaten babam olmadan gitmeye alışkındı. Yanında birisi olduktan sonra birçok yere gidebilir, göçlerde filan babamı aramazdı. Ama böyle doktor gibi yerlere gitmeye, konuşmaya alışık değildi. Sanıyorum ilk kez bir doktora gidiyordu. Babam sıkı sıkı tembihledi, "Doktorla fazla ya da eksik konuşma" dedi. Anam pek bilmese de ben artık Alanya'nın her yerini biliyor ve kolayca buluyordum.

Anamla ablam kardeşimi leğende tertemiz yıkadılar, ağlata ağlata. Güzelce sarıp sarmaladık temiz çamaşırlara ve yola koyulduk. Neyse ki yolda ağlamıyordu. "Yıkanınca rahatladı kadersizim" diye söyleniyordu anam. Yolda giderken kucağındaki kardeşimin yüzünü açıp bakıyordu arada bir. Neden sonra varabildik doktorun yerine. Ebe Hanım karşıladı bizi. Ona artık Alanya'ya ilk geldiğim günlerdeki gibi heyecanla bakmıyor, dünyanın en güzel bereli kadını olduğunu düşünmüyordum. Tayyörlü, bereli, modern giyimli bir kadındı hükümet ebesi. Gözü biraz şehla olsa da ben onu modern giysileri içinde ve çarşıda kimseden çekinmeden yürüyüşüyle çok güzel buluyordum.

Doktorun odasına girdiğimizde kardeşimi muayene masasına koydular, doktor çocuğu evirdi çevirdi, içini çekti. Anamın yüzüne baktı, karnına baktı, "Çocuğun neden böyle olduğunu biliyorsun değil mi hemşire?"

dedi. Anam da içini çekti, "Nerden bileyim ben toktur muyum?" dedi. Yeniden anamın karnına baktı doktor, ebe hanım gülümsedi. Anam her zamanki ödünsüz haliyle, "Karnıma bakıp durma!" diye çıkıştı doktora, sitem eder gibi.

Ama doktor anamın karnını muayene etmek istiyordu. Çarnaçar katlandı buna anam. Muayeneden sonra bilmem kaç aylık hamile olduğunu, bu yüzden öteki çocuğun beslenme bozukluğuna uğrayıp raşitik olduğunu filan anlattı, kafasını iki yana sallayarak reçete yazmaya başladı. Hem anama, hem çocuğa ilaç yazdı, çocuğa meme vermemesini tembihledi. İlaçların nasıl içileceğini anlatırken benim de dinlememi istedi doktor. Her gün oraya getirirsek iğneleri ebe hanımın yapabileceğini söyledi. Anam biraz ağlamaklı, ümitsiz sarmaladı kardeşimi. Doktor anladı bunu, "Hadi bakalım hemşire, hayırlısı" diyerek uğurladı anamı.

Bunu fırsat bilerek, bir şey unutmuşum gibi hemen döndüm, "Kızlar da doktor olur mu?" dedim. Doktor sanki yüreği cız etmiş gibi, geldi yanıma, elimi tuttu. "Sen doktor mu olmak istiyorsun, okulu bitirdin mi?' diye doğruldu. "Evet" dedim. İki sorusuna birden yanıt verdim başımı öne eğerek. Genç doktor, içtenlikle yüzüme baktı. Anam hemen araya girdi, "Doktor bey benim buralarda ne işim vardı, bunun yüzünden şehirlere göçer olduk okusun diye. Okulu bitirdi şimdi de başka okumanın kökü kesilmiş" dedi.

Doktor başımı okşadı, "Sen en iyisi bizim ebe hanım gibi ol. Doktor da olabilirsin ama kızların doktor olması çok zor" dedi. "Onu da istedik doktor bey, ebe olmasını da istedik ama sıra bize geldi mi her şey yok oluyor" dedi gene anam. "Ben araştırıp Şevki Efendi'ye söyleyeceğim" dedi doktor. Benim okuma öykümü, bu yüzden buralara taşınmamızın, babamın burada işe girmesinin nedenini doktor da öğrenmişti.

Dönüşte yolun yarısına geldiğimizde anam bundan sonra, çocuk kucağında eve kendisinin gidebileceğini söyleyerek benim ilaçları alıp getirmemi istedi. Cansen'in babası eczacı amcaya koştum, zaten tek eczaneydi. Babamın hesabına yazarak verdi ilaçları. O da ilaçların nasıl kullanılacağını anlattı. Eve geldiğimde yukardan ev sahibimiz Ayşe teyze ve kızı Sahire teyze gelmişler, anam onlara anlatıyordu doktor maceramızı.

İğne yapmak için ne çocuğu götürmenin, ne de ebe hanımı getirmenin kolay olmadığını söyledi Ayşe teyze. Yakınımızda askerlikte iğne yapmayı öğrenmiş birisi varmış, ona karar verdiler. Babam akşama erken geldi. İşten çıkınca kendisi de gidip konuşmuş doktorla. Anamın anlattıklarından çok konuştuğunu anladı. Doktor babama da anlatmış muayene sonuçlarını. "Allaha kalmış!" diye hayıflandı. Benim doktor olma özentimin kendisini etkilediğini, ebe okulu için imkânlar araştıracağını da söylemiş doktor bey babama.

Ölüm ve doğum

Doktora gitmemizden bir süre sonra küçük kardeşim beşiğinde, anamın gözleri önünde ölüverdi. Köyümüzde çocuk ya da büyük böyle bir ölü olduğunda herkes toplanır, acıyı paylaşırlardı ama yabancısı olduğumuz Alanya'da küçük kardeşim bir yalnızlık içinde ölüp gitmişti sanki. Babam da köylerdeydi o günlerde. Giderken önlem için küçük amcamı göndermişti çocuğun hastalığında yalnız kalmamamız için. Amcam niçin geldiğini bize söylemiyor, "İşlerim var!" diyordu. Gündüz akrabamız Hüsülü Ahmet amcanın dükkânına gidiyor akşam eve geliyordu.

Uzun süre hasta olduğu ve ağladığı için sanki küçük kardeşimi göz ardı etmişiz gibi bir duyguya kapılmıştı anam. Ağlıyordu söylenerek. Sahire teyze küçük kar-

deşlerimi yukarı, kendi çocuklarının yanına alıp götürdü, yeniden indi, ablamla ikimizi ve kendi kızı Sacide'yi öteki odaya gönderdi. Annesi Ayşe teyze de gelmişti.

Hüsülülerin dükkânından humayın[88] ve tülbent almak ve amcamı çağırmak için aceleyle beni çarşıya gönderdiler. Yolda ağladım ağladım ama çarşıya yaklaşınca gözlerimi iyice sildim. Ahmet amcanın karşısında da ağlamayayım diye kendimi çok sıktım. Ona, "Kardeşim öldü" diyemedim, bu bana çok zor geldi. Zaten bunu ağlamadan söyleyemezdim, "Anamlar bezle tülbent istiyorlar" deyince, o iyi yürekli Ahmet amca hemen irkildi, "Çocuğa bir şey mi oldu yoksa?" dedi. Meğer babam ona da söylemiş kardeşimin hasta olduğunu. İşte ben o zaman başladım hüngür hüngür ağlamaya. İstenen bezi kesti, "Al bunları hemen götür, ben amcanı da alıp geleceğim" dedi.

Bizim ev o yıllarda çarşıya epey uzak ve yolu da tenha sayılırdı. Bütün gözyaşlarımı döktüm yolda. Kapıya gelmeden gözlerimi iyice sildim. Beşik ortadan kalkmış yok olmuştu. Ablamın da gözleri kızarmıştı. Hayriye ile Kaptan Teyze gelmişlerdi, amcam onlara haber vermişti. Ayşe teyze, "Komşucuğum, sen benden iyi biliyorsun, çocuğunun rahat uyumasını istiyorsan sus. Koskoca Hacı Hüseyin'in karısını görmedin mi, tosun gibi oğlunu kaybettiğinde nasıl susuyordu?" dedi. Bunu ben de duymuştum. Alanya'nın ünlülerinden Hacı Hüseyin'in geçen yıl oğulları ölmüştü. Sevap olsun diye annesinin kendini ve gözyaşlarını nasıl tuttuğunu anlata anlata bitiremiyorlardı, taziyeye giden kadınlar.

Kaptan Teyze, bizi öbür odaya götürdü. Sahire teyzenin sesi duyuluyordu. Onun bulunduğu yerde bana bir güven gelir, evimiz dolmuş, tehlikeleri atlatmışız gi-

88 Humayın: Patiska.

bi olurdu nedense. Ölüm de olsa gene böyle duyumsamıştım. Bizim yanımıza girdi kapıyı kapatarak, ağlarsak anamızın daha çok ağlayacağını, küçük kardeşimizin ruhunun rahatsız olacağını söyledi. Bizimle başka şeyler konuştu, lafa tuttu.

Bu arada kardeşimi aşağı çamaşırlığa götürüp yıkayıp kefenlemişler meğer. Küçük amcamla, Ahmet amcanın geldiklerini seslerinden anlamıştık. İniyorlar, çıkıyorlar, konuşuyorlardı.

Pencereden başımızı çevirince bir de ne görelim? Kardeşimiz Yıldıray'ı sarıp belemişler, amcamın kucağına vermişler, amcam bir yanında Ahmet amca öteki yanında ev sahibimiz Mehmet Efendi dayı, yanlarında birkaç erkek daha, uzaklaşıp gidiyorlardı. Amcamın elinin üstünde taşıdığı o küçücük ölüyü anımsadığımda, her seferinde o çocuğun yüzünü, gittikçe fersizleşen iri ela gözlerini, anamın umarsız halini ve tanrıya sığınışını görür gibi olurum; gözlerim dolar bunca yıldan sonra bile.

Akşam Sahire teyze ve eşi Mehmet Rahmi dayı yeniden geldiler annemin yanına. Ev sahibimizle babamın kardeşten öte bir yakınlıkları vardı. Babam köye gideceğinde, "Üzülme ben buradayım için rahat olsun" demiş ona Mehmet Efendi dayı ama çocuğu kaybedeceğimizi aklına getirmiyormuş. Anamı böyle teselli etti.

Babam kısa süre sonra döndü. O yokken bizde kalan teyzesinden bir süre daha kalmasını istedi. Kuşkusuz anamla yalnızken konuştular ama bizim yanımızda çocuğun ölümünü hemen hemen hiç konuşmadılar.

Aradan ne kadar zaman geçtiğini anımsamıyorum şimdi. Babam yine uzaktaydı, anam ablamla beni uyandırdı. Kıvranıyordu, "Hadi koşun, Ayşe teyzenizi çağırın" dedi. Ara odadan onların merdiven kapısına geçerek kapıyı vurduk. Hizmetçileri çıktı, "Anam hasta!" dedik. "Tamam" dedi hizmetçi sonra içeri dönüp ekledi, "Büyük abla koş, çocuk doğuyor galiba!" Muzaffer

kardeşim o gece doğdu. Daha neler oldu, babam ne zaman geldi anımsamıyorum. Ama beşik yine ortaya gelmişti, yine içinde bir bebek vardı. Biz yine üç kız iki erkek kardeş olmuştuk. O yaz köye dönerken atın üstünde anamın kucağında yine bir bebek vardı.

Bir daha geri gelmemek üzere köye dönerken, anamın gözlerinden akan sessiz damlaların küçük kardeşim Yıldıray'ı bir daha dönmeyeceği ellerin dağlarında koyup gitmenin acısı olduğunu bilmiyorduk. Bunu köyde kadınlara anlatırken öğrendik.

Asker dönüşü gibi bir dönüş

Göçmekten artık bıkmış olan anam daha martta söylenmeye başladı; köye kesin dönüş istiyordu. Yılda üç dört göçün tüm yükü üstünde oluyordu. Benim yüzümden birkaç yıldan bu yana yayla göçlerinin dışında bir de okul olan yere göçmek işi çıkmıştı başına. Üstelik Alanya ya da Gazipaşa'da yerleşmek gibi bir niyetleri yoktu bizimkilerin. Babamın şehirde işe girmesi daha çok benim okumam içindi. Köylerle ilişkili bir işi olması nedeniyle işini bırakmayacak, biz köyde oturacağız o gelip gidecekti. "Bunu yapamazsam istifa eder gelirim. Ben köyden, köylülerimden Veli Çavuş'la, Kökettin'le ocak başı sohbetlerinden yoksun yaşayamam" diyordu. Babam köyden kopmayı, köylülerden ayrılmayı hiç düşünemezdi.

Anam da bağının bahçesinin başında, işinde gücünde bir köylü kadını yaşamından bıkmış değildi. Benim okumam için bir umut olursa yine araştıracaktı babam. Küçük kardeşlerim okuma çağına gelince belki yeniden Gazipaşa'ya göçülebilirdi. Kız kardeşim Nafia beş, onun küçüğü Aslan üç yaşındaydı, erkek bebek kardeşimiz Muzaffer daha bir yaşına girmemişti.

Köye, bir ipekböceği tohumu kutusu gönderdiler mart ayında. Kozak Kızı Emine bizim için de böcek çıkartacaktı, bu yıl evin her yerini ipekböceği ile dolduracaktık. Ben okula gitmediğime göre artık okulların bitmesini beklememize de gerek yoktu.

Nisan sonunda göçtük köye. Gene göç develeri, eşekler, katırlar, heybeler, çuvallar sıralandı evin önüne. Ev sahiplerimiz Sahire teyzelerden ayrılmak hüzün vericiydi. Herkes ağladı. Büyükleri ağlar görünce biz de ağladık. Küçük kız kardeşim Sahire teyzeye, "Ben anneme köyde de anne diyeceğim" deyip herkesi güldürdü. Onu anne demeye Sahire teyze alıştırmıştı.

Göçler artık bana da eğlenceli gelmemeye başlamıştı. Üstelik şehirden köye kesin dönüş göçünün eğlenceli bir yanının olmayacağının aşağı yukarı ayırımındaydım. Ev sahiplerimizden, Alanya'daki tüm tanıdık ve akrabalardan ayrılıyorduk artık. Yeşil, turuncu renklerin cümbüşündeki portakal bahçelerinden, ak sıvalı evlerin, koca konakların görkeminden, "şehrin sihirli havasından" ayrılıyorduk. Gene görüşürüz inşallah diyenlere, "Bir daha nerde görüşebiliriz kimbilir?" diyordu anam.

Göç develerini yine Macar'daki teyzemin oğlu Hayri ağabey çekiyordu. Develerin yayılabileceği uygun bir yerde konaklayıp gece gündüz gidecekti köye. Yükünü yıkıp dönecekti. Bu yüzden o akşamdan, biz de sabahın seher yelinde döküldük yola. Göç başımız olan küçük amcam atına binip Aslan kardeşimi kucağına aldı, ablamı bir ata, beni bir eşeğe bindirdiler. Küçük kız kardeşimi uysal bir eşeğin üstüne bağladılar. Anam da başka bir atta bebeğini kucağına aldı. Köylülerimizden birileri vardı yine yanımızda. Bizi uğurlayan babam Alanya'da kaldı. Bir hafta sonra gelecekti köye.

Az gittik uz gittik, neresiydi bilemiyorum çok sıcak olduğu için düzlük bir yerde, bir yaban armudunun altında mola verdik. Hayvanlar ve insanlar yiyip içtikten, epeyce dinlendikten sonra yeniden yola koyulduk. Akşamın alacakaranlığında Bıçkıcı'da, Paşa Beylerin konuk odasındaydık. Paşa Beylerin odası, evlerinin yanında kimi konuklarını ağırladıkları bir müştemilattı. Hemen yükler indirildi, yemek hazırlandı, yorgun argın

yataklara serildiğimizi, bir de yine erkenden yarı uykulu yola koyulduğumuzu anımsıyorum. Gazipaşa'dan geçtiğimizde bile ortalık ağarmamıştı. Köye doğru ağarken, giz dolu ormanın, ağaçların arasından geçerken, sahilin sıcaklığından, neminden kurtulup yeni bir havaya ulaştığımızda anam başladı, "Köyümüz gibisi var mı?" demeye. Köye erkenden vardığımızda, Hayri ağabey çoktan gelmiş, develerini yıkmış, eşyalar eve taşınmış, halasının kızı Hatip Kızı teyzenin getirdiği yemeği yemiş, çardakta yatıyordu.

Askerden dönenlerin başına toplandıkları gibi toplanmıştı köylüler bizim eve. Bunu her zaman yaparlardı. Ama bu kez izinli filan değil kesin bir dönüştü askerlerinki gibi. Bu gerçek beni derinden yaralıyordu. Belki bu yüzden, belki biraz büyüdüğüm için köy bana artık eskisi gibi sevimli görünmemişti. Baharın yeşili güzeldi ama köylüler birden yaşlanmışlar, zayıflamışlardı sanki. Bizim köyde, belki başka köylerde de şişman insan olmazdı zaten. Hepsi sırım gibi olurdu. Eskiden gözüme ulu ve görkemli görünen köyün camisi küçüldükçe küçülmüştü. Köy odasına iki orman askerinin yerleşmesi büyük yenilik olmuştu köyde. Askerlerden İbrahim, Aksekili, Ahmet de Manisalıydı. Asker Ahmet arada bir odanın çardağından *Akasyalar Açarken* diye bir şarkı söyler, çeşmeye suya gidenler onu dinlerlerdi. Bizim köy için büyük bir yenilikti bu.

Anam Alanya'daki kimi görgüleri köye de taşıyordu elinden geldiğince. İlk iş olarak bahçedeki kireç kuyusundan kireç çıkartıp içeriyi dışarıyı badana yapmış ocağı iyice beyazlaştırmıştı. "Bu evde artık çıra kullanılmayacak" diyordu. Kışın evde birkaç ay oturan yeni evli çoban Yusuflar çıra yaktıkları için evin her yanı is olmuştu gerçekten. Girişte iki yanı ve üstü kapalı, yılın büyük bölümünü geçirdiğimiz yiyip içip yatıp oturduğumuz, misafir de kabul ettiğimiz yerde ocağın yanına,

bahçe penceresinin başına Alanyalıların evindeki gibi bir sedir yaptırdı gelir gelmez. Üstüne uzunca bir pamuk minder, örtü ve yastıklar koydu. Yandaki tahta duvarın dibine boydan boya bir kilim ve üstüne oturma minderi, ortaya ocağın önüne de ala çulu serip karşıki mastapaya minderler koyduk. Güneş gelince ablamla mastapayı topluyor, geçince seriyorduk. Ev güzelleşip şenlendi.

Köylü milleti küçük bir değişikliği bile abartır. Adamlar, kadınlar, askerden gelenlerin de ilk günlerde böyle şeyler yaptıklarını anımsatıp anamın yaptıklarına gülüyorlar, "Askerden gelen kırk gün böyle yapar abla" diyorlardı. Anam onlara kızıyor, "Bunlar olmayacak şeyler değil ki, görenek olmamış" diyordu.

Birkaç gün evin temizliği, yerleşmesi ile uğraştıktan sonra ipekböceği faslı başladı. Bizden önce Emine abla böcekleri büyütmeye başlamıştı. Onların bakımı ablamla ikimiz için büyük bir uğraş oldu bahar ayları boyunca. Kız arkadaşlarımız Zekiye, Sayime, Hayriye, Durdu, Remziye, Bülbüllerin Hayriye ve Zehte epey büyümüşler ama daha başörtülenmemişlerdi. Ablamla ikimiz de başörtülü değildik ama biz de başlamıştık bağ bahçe işlerine gitmeye. Anam büyük bir zevk alırdı toprakla, yaprakla uğraşmaktan, bağ bahçe kazdırmaktan, otları ayıklatmaktan. Bunları bize de yaptırıyor, olmazlanırsak zorluyordu. Bu işler dışında kızlar da kendi bağ bahçe işlerinden döndüklerinde birlikte oya dantel gibi ince işler yapmaya soyunuyor, onlara Alanya'da öğrendiklerimizi gösteriyorduk.

O yaz

O yıl ipekböceğidir, ot yolmadır, epeyce iş yaptık. Daha önceki yıllarda bu işler yapılırken ben fazla oralı olmaz, köyün çocuklarıyla oyunuma bakardım. Ama ar-

tık hem büyümüştüm hem de çok mutlu olmadığım için oyunda filan da gözüm yoktu. O günlerdeki durumumu *Tonguç ve Enstitüleri* adlı kitabımda[89] şöyle anlatmışım:

> Okuldan okumaktan ümidimi kesip, ödül kitapçığımı ve eski defterlerimi çantama koyarak köye döndüğümüzde çok üzgündüm doğal olarak. Artık hiçbir zaman resimlerdeki çağdaş kadınlar gibi, Melahat öğretmenimiz gibi, hükümet ebesi gibi modern bir kadın olamayacaktım. Buna köylülerimiz de üzülmüştü. Köy kızlarının okuması olağan değildi ama benim isteğim köylülerimizi etkilemiş, okumam onların da ortak sorunu olmuştu. Yaşama sevincim örselenmiş, düşlerim hayallerim bozulmuştu. En iyisi bir an önce büyüyüp genç kızlığa geçmekti. En önce yaptığım öteki köylü kızları gibi başörtüsü takmak olmuştu... Tüm bunlar beni sarmıyor, üzüntümü gideremiyordu. Derin bir acıyı ve umarsızlığı yüreğimde hep taşıyordum... Kim olduğunu bilmediğim birilerine kırgın hatta küskündüm. (ikinci baskı, s. 194).

O yaz erkenden önce Karatepe'ye göçtük yine. Komşularımız olan Bilhos köylüleri zaten çok erken göçerlerdi. Anam herkese söylüyordu artık hiçbir yere gitmeyeceğimizi. Taydaşlarımız kızlar iyice büyümüşler, birer genç kız olarak işe güce, çobanlığa koşuyorlardı. Ablamın taydaşlarından kimileri evlenmişti, kimileri de kocaya kaçmış ya da kaçırılmıştı. Benim yaşıtlarımdan kimileri baş bağlamaya başlamışlardı. Ancak Bilhoslular baş bağlamayı oldum olası önemsemezler hatta kocaman olduklarında bile eğreti bağlarlardı. Zaten bizim oralarda baş bağlamak sadece İslami anlam taşımıyordu, daha çok bir gelenekti. Tabii özellikle Karatepe'nin soğuğunda, rüzgârında baş bağlamanın büyük yararı

---

89 Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000.

da vardı. Bilhosluların genci yaşlısı, başörtülerini yüzlerini, gözlerini, boyunlarını kapamak için örtmezlerdi. Değirmi yaptıkları ala yazmalarını arkadan sarkıtarak bağlarlar, yüzleri gözleri, boyunlarındaki altınları, boncukları, hakikleri, kakülleri, zülüfleri ve döşlerine inen belikleri ortada olurdu. Çocukluğumda hiçbir örtüsü olmayan sadece tepelerini örten çeneden kaytanlı tepelikler de olurdu kimi kızlarda. Saçları, belikleri sallanırdı bu el kadar tepeliğin altında. Kızların çoğu evlenınceye kadar bu başlıkla dolaşırdı.

Bilhos köyünün gelinlik kızlarından Gumu Mehmet'in Sekine ile Dökme, Ahmet Çavuş'un kızı Sultan, Kara abanın kızı Anış, Emir Hoca ve Gümen'in kızı Senem, Tekaüt'ün kızı Arzu, Mustafa Çavuş'la Anacık'ın kızı Ayşe çoktan evlenmişlerdi. Kumu'ların Havana küçüktü.

Benim akranlarım Yeter, Dursun, Meyasa, Güllü, Atike işe koşulmuş birer köylü kızıydılar. Suya, oduna giderken bize de haber verirler, birlikte giderdik. Özellikle su önemli sorundu Karatepe'de. İki kaynak suyu vardı. Bu iki kaynağa da inişli çıkışlı uzun bir yoldan sonra ulaşılabiliyordu. Söğütlü Oluk denen kaynağın suyu diğerine göre epey tazyikliydi. Olukla bir tekneye akıtılan bu kaynak her şey içindi. İnsanlar orada açık havada yıkanırlar, çamaşırlarını da yıkarlardı.

Süt, yoğurt işlerinin temizliği oradan kabakla taşınan sularla yapılırdı. Bizde de su taşımak ablamla ikimizin önemli işlerimizden biriydi. Kimi zaman yarı yolda yardım edenler olurdu. Bir de köyde yaptığımız ipeklerin yumak yapılması, bükülmesi, güğülünün eğrilmesi gibi işlerimiz olurdu. Hemen herkesin benzer yayla işleri vardı. İpeği olmayanlar, keçi kılı ya da yün eğirir, kilim, çul çuval dokuyanlar olurdu.

Akşam oturmaya gelenler çoğunlukla benim okumamı konuşurlardı. Bilhos köyünün ünlü Kerim'i de beni askerden gelenlere benzetir, "Askerlik bitti gayri, çifte

çubuğa soyunacaksın" derdi. Kimilerinin askerlikten sonra köy işlerinden nasıl soğuduğunu komik taklitlerle anlatıyordu. Oysa şakasıyla gerçeğiyle bu konuda söylenenler bana acı veriyor, istediğim halde yeni bir okula gidememekten suçluymuşum gibi karmaşık duygular yaşıyordum.

İki ay sonra güz yaylamız Manastır'a göçtüğümüzde, köyde göremediğim kadınları kızları, erkekleri ve çocukları orada gördüm. Orada görüşme olanağı daha çoktu. O yıl cevizler çok ürün veriyordu. Toplama zamanı geldiğinde Bilhos'dan da gelenler oldu her yıl olduğu gibi. Cevizler toplanıp, imeceyle kabukları soyulup çuvallara dolduruluyordu köye götürmek için. Her yıl ceviz mevsiminde yağmur yağardı. O yıl da yağmış, ardından bembeyaz göç çiçekleri açmıştı. Şu göç çiçekleri beni daha küçükken bile etkilerdi. Yağmurdan sonra bir iki gün içinde yerlerde küçücük küçücük biten beyaz çiçeklerdi. Onlar çıkınca artık yayla serinliği tatsızlaşır, herkes yeniden köye göçmeye başlardı.

Zaten güz gelince yaylada hayvanların verdiği pislik ve toz toprak ağır basar, ortalık pirelenirdi. Bir de çocukların bacaklarında yaralar olurdu bu mevsimde. Bu yaraların ceviz yemekten olduğunu söylerlerdi. Artık Alanya'ya göçme ya da okula gitme gibi bir durum ortadan kalktığı için elimi ceviz lekesinden sakınmak gibi bir önleme gerek olmadığından benim ellerim de başkaları gibi koyu kahverengi olmuştu ceviz işlerinden.

Anamla babam bir gün iyice konuştular yanımda. Dayımlar Antalya'ya göçmüşlerdi çocuklarının ortaokula ve liseye gitmesi için. Yanlarına başka çocuklar da almışlardı. Bizim göçemeyeceğimizi açıkça söylediler. Onların yanına "ben de gideceğim" diye tutturduğumda, bunun bu yıl değil belki gelecek yıl olabileceğini söylediler. Gelecek yıl da büyüdün diyeceklerini düşünüyordum.

Gevenes köyüne gezi

Küçük amcam çekirgeyle mücadele memuruydu o sırada. Alanya sahil köyleri çekirge baskınına uğramıştı o dönemde yanılmıyorsam. Baş etmek zorlaşmıştı. Mücadele ekipleri kurmuşlardı ve amcam da Demirtaş ekibinin başıydı. Elekli araçlarla çekirgeleri bir yere sıkıştırıp torbalara doldurup yok ediyorlar ama ikinci gün bir o kadarı daha ortaya çıkıyordu. Bu yüzden amcam haftalarca eve gelemiyordu.

Küçük Gelin teyzem amcam yokken Gevenes'e anasını ziyarete gidecek, çocukları Kemal, Hasan Hoca dede ve Hacıkızı'yla kalacaktı. Yanına bir yoldaş arıyordu, bana "Gelir misin gülüm, hem biraz eselirsin[90]" dedi. Anam da, "Aman gitsin, burada boyuna okumak düşüneceğine gitsin biraz akrabaları görsün" dedi. Babam yoktu zaten. Ablam, "Ben gitmem!" dedi.

Gevenes'e küçükken, okula başlamadan gitmiştik. Henüz başka kardeşimiz yoktu. Ablamla ikimizi de götürmüştü anam. Köyün yakınında bir yerde ağaçların arasında keçi güden bir kızı şeytan sanıp korkmuştuk ikimiz de. Çünkü başında başörtü değil bizim köyde olmayan acayip bir tepelik vardı. Köy bir yamaçtaydı, karşısında yalçın kayalar ve köpürerek akan bir su vardı.

Hasan Hoca dedenin eşeğini donatmıştı Gelin teyzem. Ala heybeye, oradakilere götüreceği çıkıları koymuştu. Anam da birer küçük çıkı yaptı teyzeme ve dayımlara götürmemiz için. Sabah erkenden yola çıktık. Zeytinburun yolundan gidiyorduk. Epeyce yürüdük eşekle birlikte. Zeytinburun'dan yokuşa ağınca, yokuşun başına kadar eşeğe bindim. Daha sonra biraz da Gelin teyzem bindi. Önce Yalnızdemirci'ye, Gelin tey-

---

90 Eselmek: Rahatlamak, ferahlamak.

zemin ablası Neniş teyzelere varacaktık.. Orada bir gece yatıp sonra Gevenes'e... Neniş teyze ünlü bir kadındı. Tanımayanlar da onu bilirdi. Dünyanın alıkıran baş keseni olan babası Gevenes Muhtarı Ahmet Efendi'ye başkaldırarak sevdiği Hasan Ali'ye kaçan, herkese parmak ısırtan kadındı. İşte onlara gidiyorduk. "Ama," diye anlatıyordu yolda Gelin teyzem hayıflanarak, "enişte kancıklık yaptı, üstüne kaç tane kadın aldı, şimdi göreceksin gidince" dedi.

Karşıdan yakın görünen o köye vardığımızda ikindi geçmek üzereydi. Evin önüne yaklaşırken Hasan Ali enişte önümüze geldi. "Eşekle yola çıkmak sana yakışır mı baldız, bu mektepliye yakışır mı, haber salsan gelip sizi alırdım ya da birini gönderirdim" dedi. Hemen bana kızı Şerif'in haberini verdi. Bu yıl bitirecekmiş okulu. O, Gazipaşa İlkokulu'na benden bir yıl sonra girmişti.

İki çocuk geldi yanımıza. Biri eşeği ahıra götürdü, biri heybeyi kucakladı ama kaldıramadı. Hasan Ali kendisi aldı. Neniş teyze bizi odasının kapısında karşıladı. Onu çok merak ediyordum. Esmer, ağırbaşlı, kendine özgü soylu güzelliği ile suskun bir kadındı. Öteki köylü kadınlarına hiç benzemeyen soylu ve hüzünlü bir duruşu vardı. "Vakitsiz mi çıktınız bizim kız, geç kaldınız?" diyerek sarıldı Gelin teyzeme, sonra bana da sarılıp kokladı uzun uzun. Çocuklar da doluştular bizimle odaya. Neniş teyze onlara Gelin teyzemin getirdiği pişilerden birer tane verdi, kapıp çıktılar dışarı. Sadece kendi kızı Ayşe kaldı bizimle, öteki çocuklar, öteki kadınlarındı.

Akşam bir sofra serildi önümüze. Öteki odalardan kadınlar da geldiler elleri sahanlı. "Bu Ebiş, bu Havana, bu Havva" diye tanıttı onları bize Hasan Ali. Neniş teyze, hepsini sofraya buyur etti ama sadece Havana kaldı bizimle, ötekiler gittiler. O da sofrayı toplayıp bulaşıkları yıkayıp geldi yemekten sonra.

Benim okumak istediğimi ama okul bulunamadığını Hasan Ali de biliyor, üzülüyordu. "Dur bakalım daha büyümedin, belki bulunur. Olmazsa Antalya'ya dayınlara sen de gidersin" dedi. Sonra da "Bunlar kardeş kardeş konuşurken gel ben seni gezdireyim" diyerek odadan çıkardı beni. Yandaki odaya girdik önce. Yemek getiren kadınlardan biri, köşede çark eğiriyordu. Hemen kalktı, altımıza minder attı. Kaşla göz arasında fıstık kavurdu. Çocuklarla yedik. Sonra öteki odaya geçtik. Orası en küçük kadın Ebiş'indi. Çocuklar da bizim peşimizden geliyor, hangisinin kimin çocuğu olduğu anlaşılmıyordu. Ebiş de ikramda bulunmak isteyince öbür odada yediklerimizi söyledi kocası ona. Bir kavunu varmış onu kesti, ikram etti bize. Yarısını Neniş teyzenin odasına gönderdi. Sonra da başka bir kadının odasına gittik ama orada oturmadık. Her odada yüklük ve ocak vardı. Birinin odasında çurfalık, birinin odasında çark vardı. Kadınlar ve çocuklar birbirleriyle uyum içindeydiler. İki kadınla evlenmek o zamanlar vardı ama böyle dört kadınla yaşamın başka örneği yoktu bizim oralarda.

Sabahleyin kuşluk vakti çıkıp yeniden yola düştük Gevenes'e gitmek için. Hasan Ali götürecekti ama istemedik. Yalnız Demirci köyünün başında Gevenes yoluna geldiğimizde bir şey beni çok şaşırttı. Çocukluğumda orada, Foyralıca denen yerdeki çardaklı dev çınar, oluklu subaşı sanki yerle bir olmuş gibime geldi. Gelin teyzem gene öyleymiş gibi önemle eğilip suyundan içti, elini yüzünü yıkayıp özlem dolu bir ah çekti. Aramızdaki farkın Gelin teyzemin başka yerler görmemiş olmasından ileri geldiğini anlamış değildim.

Gevenes'e vardığımızda doğrudan Gelin teyzemin anasının evine gittik. Burası ünlü Ahmet Efendi'nin eviydi. Kocaman ve öteki evlerden farklıydı. Ancak, babamın da teyzesi olan Fatma Kadın bu evin hepsinde

değil, altında, sadece iki odalık bölümünde oturuyordu. Teyze ile başka bir akrabalığımız daha vardı. Kocası Ahmet Efendi ölünce, küçük dayımla evlenmiş, ondan yaşıtım bir kızı Safiye olmuştu. Nenemle dedem erken ölünce iki dayım kendilerinden yaşlı ve çocuklu dul kadınlarla evlenmişlerdi. Ama Yahya dayım askerden geldiğinde Gök Şeftali'yi bulunca, Fatma teyze ondan boşanmış, kızı Safiye'yle evine dönüp eski kocasından olan oğlu Nuri dayıyla oturmaya başlamış. Evin üst katında Mehmet dayılar vardı. Büyük kocaman bir evdi. Okul arkadaşlarım Ahmet'le Adviye yoklardı.

Akşamüstü Sultan teyzem geldi, beni aldı kendi evine götürdü. İki kızı ve oğulları vardı. Daha küçükken geldiğim için hemen anımsadım bu evi. Sultan teyzemler yoksul bir aileydi. Ama temiz bir kadındı. O gece orada kaldım. Sabahleyin teyzem beni Yahya dayımlara götürdü. Dedemizden kalan evi dayılarım ortadan paylaşmışlar, Yahya dayım kendi tarafını yeniden düzenlemiş, arka yanına tuvalet yapmıştı, güzel bir evdi. Küçükken öteki dayımlar varken geldiğimizde böyle değildi. Yahya dayımın karısı Gök Şeftali, temiz pak, gök gözlü güzel bir kadındı. Bir gece de onlarda kaldım. Erkek çocukları Asım, Zeki, Sacit, üçü de entari giyiyorlar, donsuz dolaşıyorlardı.

Bu geziden dönüşümüzü anımsamıyorum nedense.

Uzun bir aradan sonra köyde kış

Köyün kışını altı yaşımdan bu yana görmemiştim. O yüzden hayalimde çocukluğumdaki kışlar vardı. Örneğin en çok aklıma gelen öte yakada Delidere'nin ve Ayıköprü Deresi'nin köpükler saçarak günlerce deli deli akmasıydı. Sıkıca giyinir, çardaktan uzun uzun ve heyecanla bakardık bu derelerin taşkınlığına. Dışarıda sicim gibi yağmur ya da iri dolu taneleri yağarken, içerde ha-

rıl harıl yanan meşe odunlarının sıcağında ısınarak, kanadı yarı kapanmış pencereden gelen aydınlıkta (çünkü cam yoktu) oya örmek güzeldi. Ama köyün köylülüğün bir yanı, dağların arasına sıkışıp kalan zor, hüzün verici bir yaşamdı. Bu da en çok kışın anlaşılırdı.

Bendeki bu kış hüznü, belki de bir yanımın yıkık olmasından kaynaklanıyordu. Köyü bir türlü çocukluğumdaki kadar güzel göremiyordum. Hele kışın ağaçlar yapraklarını dökünce iyiden çıplak bir yoksulluk sarıyordu her yeri. Çift sürmeye, hayvan peşine, oduna, gazala[91] giden köylülerimizi sanki yaşlanmış, dişleri tırnakları dökülmüş gibi görüyordum. Bir yandan evimizin kimi işlerine koşuyor, bir yandan da küçük kardeşim Aslan'a bakmakla, onun bir yerlerden düşmemesini kollamakla geçiyordu günlerim. Çocuğu bahane ederek sokaklara koşuyordum ama sokaklar da eskisi kadar hoş değildi benim için.

Havalar soğuyunca içerdeki odalara taşınmaya başlamıştık. İki odanın da ocağını yakıyorduk her gün. Dipteki oda sıcak olduğu için orada yatıyorduk. Ama yine de yeme içme, oturma işlerimiz çoğunlukla dışarıdaki odada ve hayatta geçiyordu. Anam sabah erkenden kalkıyor, girişteki odanın ateşini yakıyor, namazını kılıyor, ekmek, çörek ne gerekiyorsa yapıyor, kuşluk yemeği hazırlıyordu. Bu arada biz de peşinden kalkıyor, ocağın çevresinde biraz ısınıp işlerin bir ucundan tutuyorduk. Sonra öteki kardeşler geliyorlardı sırayla ve karnımızı doyuruyorduk. Doğrusu köydeki kahvaltımız zengin olurdu. O zamanlar çay âdeti yoktu köylerde. Sabahları çeşitli ot çörekleri, kavurmalar filan yenirdi. Güzden kalan, zeytin vb. yiyecekler vardı. Tereyağı, bal, pekmez, süt tarhanası çorbası eksik olmuyordu sofradan.

---

91 Gazal: Ağaç yaprakları, kurumuş yaprak.

Daha sonra ben kardeşlerimi oyalarken anamla ablam içerdeki yatakları toplarlar, oranın ocağını da yakarlar, anam hemen çark eğirmeye oturur, ablam da eline işini alırdı. Anam bir yandan köyde şehir göreneklerini yürütmeye çalışırken, köy işlerini özlemişçesine eski işlerine sarılıyordu. Gelir gelmez çurfalığını kurdurmuş, kış gelince de raftaki çarkını indirip, pamuk attırıp gürül gürül çark eğirmeye başlamıştı. Evin önünden anamın çark sesini duyanlar çıkıp geliyorlar, "İyi ki bu kış gitmediniz, köy şenlendi" diyorlardı.

Yaylaların bembeyaz kar tuttuğunu görür, uzun uzun seyrederdik uzaktan. Kimi zaman da karın burnumuzun dibine kadar geldiğini ama evlerin bulunduğu yere inemediğini görürdük. Ama o kış bir kez böyle bir kar yağdı. Avlulara bile kar indi. Dam başları beyazlaştı. Adamlar hemen damlara çıkıp küreklerle aşağı attılar kar yığınlarını. Çünkü güneş çıkınca kar hemen erir, toprak damlar suyu çeker, tavanlardan akmasına neden olurdu. Ama asıl soğuk günler buz tuttuğunda gelirdi.

Soğuk kış günlerinde birden güneş açıp ortalık ısınınca kadınlar ve erkekler öbek öbek orada burada, duvar diplerini siper alıp güneşlenirken, ellerinde işleri de olur, güneşte laflaşıp, dedikodu yaparlardı. "Filan kişi bir aydır geysi yuğmaya gitmemiş" derlerdi örneğin. Ne kadar soğuk olsa da giysiler bir dere kenarına götürülür, ateş yakılır, kazanda ısıtılan suyla açık havada yıkanırdı. Kışın bunu yapmak daha zordu. Kimileyin hava güzel diye giderler, başlarlar çamaşır yıkamaya, o sırada hava bozar, dolu gibi yağmur başlar, kadınlar yine de yağmurun altında çamaşırlarını yıkayıp kendileri de yıkanarak dönerlerdi evlerine. Bizim bahçede çamaşır yıkayacak yerimiz olduğundan dere kıyısına gitmezdik bu iş için. Üstelik anam, artık evde leğende çamaşır yıkamayı da âdet etmişti, Alanya'da gördüğü gibi. En azından kışın ve kimi çamaşırlar için bunu ya-

pardık. Çeşmeden su taşıyarak, bir yandan da leğende sabunlayarak çamaşırları ablamla ikimiz yıkamaya başlamıştık.

Bu arada babamın işinde bir değişme olmuştu. Mahkemeler artık celplerini PTT yoluyla ulaştıracakmış köylere. Bu yüzden babamı da PTT'ye geçirmişlerdi. Rüştiye çıkışlı ve askerlikte mors alfabesini öğrendiği için Mersin'in Mut'una PTT müdürü olarak göndermek istemişlerdi babamı. Orası da Gazipaşa gibi bir nahiyeydi o zaman. Orada ortaokul olsa benim okumam için gidebilecekmiş ama büyük ilçelerde bile ortaokul yokmuş o yıllarda. Babam zaten kendi köyünden ve köy yaşamından kolay kopacak biri değildi. Bu görevi istemeyince onu kendi bölgesi Gazipaşa PTT'sine vermişlerdi. Sadece Gazipaşa köylerine gidiyordu, Alanya'yla ilişiği kesilmişti. Köy sayısı da elliden otuz beşe düşmüştü. Buna seviniyordu. Gazipaşa'da Sarı Mehmet dayının dükkânının üstünü kiralamış, indiğinde orada kalıyor, kimi işlerini Paralı Hasan'a gördürüyor, sair zamanlarda köyleri dolaşıp celpleri, mektupları dağıtıyor, arada bir bizim köye de geliyordu. Birçok köyün yolu bizim köyden geçiyordu zaten.

Babam her gelişinde kadın erkek herkes, hatta çocuklar bize koşar, oradan buradan haber sorarlar, köyde olanları anlatırlardı. Babam çok konuşmaz, duyduğu haberleri de kolay kolay onlara anlatmazdı. Ama ocaktaki meşe odunlarının sonu gelinceye kadar köylülerimizle sohbet etmekten, onları dinlemekten adeta mutluluk duyardı.

Köylülerin babama sık sık sordukları haberlerden biri "Eşref" olurdu. Kimdi, nereliydi anımsamıyorum ama güvenlik güçlerinin onu azılı bir eşkıya olarak çok aradığını, yakalanamadığını anlatırlardı. Bizim oralarda böyle şeyler sık sık olmadığından Eşref bir suçlu gibi değil, bir efsane kahramanı gibi soruluyordu. Gazipaşa

yolunda bir yerlerde saklandığını, yoldan geçenleri korkutup istediğini alabildiğini, bu yüzden o yoldan tek başına kimsenin geçmediğini, herkesin korktuğunu söylerlerdi. Ancak bir kişiye asla dokunmayacağını, istediği zaman oradan rahatça geçebileceğini, onun da Şavkı dayı olduğunu söylediğini anlatırlardı. Bunu babama sorduklarında hiçbir tepki vermezdi. "Ben korkak bir adamım, sizin gibi ben de korkuyorum Eşref'ten. Mahkeme celpleri çantamda duruyor. Nerden göreceğim?" derdi. Eşref yakalanmadı ama daha sonra güvenlik güçlerince öldürüldü sanıyorum.

Havalar iyice soğuduğunda gene Çoban Yusuf evin önünden geçiyor, gene kepeneğini giyiyor, gene çiçek ve dağ ürünleri getiriyordu bize. Ama eski görkeminden eser kalmamıştı sanki. Kimi zaman anam, "Ilkıyı[92] çocuk götürsün, gel bir çorba iç Yusuf" derdi çardaktan ona. Hiç olmazlanmaz merdivenden çıkar gelir, kepeneğini mastapaya koyar, kendisine sunduğumuz çorba ve başka yiyecekleri yemeye başlardı yufka ekmekleri kürek yaparak. Biz Alanya'dayken o da askere gidip gelmiş, askerliğini doğuda yapmıştı. Bize Kürtlerin çok insaniyetli olduklarını, inde yaşasalar da bizlerden daha bolamat[93] et ve yağ yediklerini, çok koyunları olduğunu anlatırdı. Sanki Yusuf da yaşlanmış gibiydi. Artık çobanlığı bırakıp çift çubuk işleri yapacağını söylüyordu. Öte yakadan Fatmacık'la evlenmişti.

Güzden başlamıştık ablamla oya ve örgü işlerine. Kimi zaman köyün kızlarıyla birlikte yapardık. Köyde çorap örmeyi bilirler ama hırka örmezlerdi. Yün olmadığındandı belki. Oysa ablamla biz Alanya'da hırka kazak örmeyi öğrenmiştik; kendi ördüğümüz birer hırkamız vardı. Ama onların yünü köyde giyilecek gibi değil-

92 Ilkı: Hayvan, sürü.

93 Bolamat: Bol.

di. Anam, yün eğirip birer hırka örmemizi kafasına koydu ama koyun yününü Yörüklerden bulmak gerekiyordu. Bir süre sonra biraz yün geldi siyah ve beyaz. Eğirdik ikisini de. Ancak sadece birimize bir kazak çıkacaktı. Ablam istemedi. Ben siyah beyaz yünü bükerek kol uçları ve yakası siyah kalan yanları kırçıllı bir kazak ördüm kendime. Gevenes'teki Sultan teyzem gelmişti. Alıp götürdü, oradaki boyacıya boyatmış. Bordo siyah kırçıllı güzel bir kazak oldu. Bundan sonra herkes kendine kazak örmek için ordan burdan yün bulup eğirmeye başladı. O kış bu kazakla birlikte soğukta başımı da örtüyordum. Yaza doğru kazağı çıkardığım halde, yazmayı bağa tarlaya giderken filan örtüyordum artık.

Mevsim bahara dönerken

Kış günlerinde bağa bahçeye iş yapmaya giderken elleri koynunda ve bellerini eğerek yürürlerdi insanlar. Kadınlar erkekler, yaşlılar gençler, çocuklar, gece ya da gündüz boş kaldıklarında, karda soğukta birbirlerine, bu arada bize de gelip giderlerdi sık sık. Kimi zaman bir iş ya da bir eksik bahane edilse de aslında akşam oturmasına geldikleri ellerindeki bir tutam çıradan anlaşılırdı. Çoğunlukla da babam aşağıdan, Gazipaşa'dan ya da yukarılardan, köylerden geldiği zaman havadis konuşmak için koşarlardı bizim eve.

Gecelerde meşe odunlarının korlu ateşine yakın yerlere bağdaş kurarak oturup ısınırken laftan laf açılır, çok eskilerden, dedelerin, nenelerin başından geçenlerden anlatılırdı masal gibi. Çoğunlukla insanların umarsızlığını, doğayla baş etmesini anlatan üzücü ya da komik olaylar olurdu anlattıkları. Bir de Kurtuluş Savaşı kahramanlıkları. Kimi zaman "baklalar çıktığında", "bademler çiçek açtığında" derlerdi zamanı ve mevsimi belirtmek için.

İlkokulu bitirmiş biri olarak onları bir "okuryazar" gibi dinleyip dinlemediğimi bilmiyorum. Ancak kimi zaman gülmekten, kimi zaman hüzünden özellikle kadınların gözlerine yaş geldiğini anımsıyorum. Odunların son uçları yanarken oda iyice ısınır, kimileri kül karıştırarak sohbetlerini uzatırken anam, "Uşaklar, şimdi horoz ötecek, sabah işi gücü olan sizsiniz" deyince, çıralarını yakarak yavaş yavaş kalkıp giderlerdi evlerine.

Mevsim dönmüştü, sanki her şey gerçekten de kış uykusundan uyanıyordu. Havaların değiştiği, keçilerin tek tük kuzulamaya başladığı günler başka oluyordu. Doğanın uyanışıyla sanki insanların beli doğrulmaya, hayvanlar canlanmaya, ağaçlar tomurcuklanmaya, köy kendine gelmeye başlardı. Böyle bir günde anam erkenden kalkıp ocağı yakmış, benden keçileri çobanın önüne salmamı, ineği öteki çocuklarla Harman belenine geçirip dönmemi, oralarda oyalanmamamı istemişti. Bunu hep yapardık. İneği bir yere kadar geçirip sonra öteki çocuklara emanet ederek geri dönerdik.

O gün, komşumuz Bülbüllerin Osman, "Ben götürürüm sizin ineği, gelme" dedi ama dönmek istemiyor, onunla ben de yürüyordum. Çok ısıtmasa da güneş pırıl pırıl düşüyordu taşın, toprağın, ağaçların, çiçeklerin üstüne. Ekenekler ve çayır çimen yeşillenmeye başlamıştı.

Çocuklarla Sekinin üstüne vardığımızda, yukardan sağ yanıma, aşağılara bakınca, olağanüstü bir şey gördüm. Sekide, bağın üstündeki bademliğimiz çiçek tarlasına kesmişti sanki. Oradaki çok sayıda genç badem ağacı birkaç yıllıktı. Daha önceleri çiçek açma mevsiminde köyde olmadığımız için hiç görmemiştim. Çağla mevsiminde gelir, bol bol çağla yerdik. Belki başka yerde bu kadar çok bademi bir arada görmediğimden, çiçeklenmesinin böylesine etkileyici olduğunu bilmiyordum. İnek gütmeye giden çocuklar Harman belenine dolanan hayvanların peşinden vardılar gittiler.

Ben, sağ yanımdaki bademler cennetini görünce geride kaldım. Bir göktaşın üstüne oturarak, hafif pembemsi ve beyaza kaçan bir duman denizini andıran badem bahçesinin rengine dalıp gitmişim. Doğadaki böyle bir doğurganlık insanı olağanüstü etkiliyordu. Biraz sonra ayağına uzun ip bağlanmış küçük bir buzağının Sekinin harmanında sıçradığını gördüm. Onun berisinde, büyük amcam bir kayanın dibine çömelmiş güneşleniyor ve bir şeyler yapıyordu.

"Memici Emmi!.." diye bağırdım yukardan. Döndü, elini kasketine siper ederek baktı, "Gel, gel" diye el etti, "Memici" dememe gülüyordu. Atlayıp vardım yanına. Üşümemek için sırtına başına geçirdiği eski püskü giysiler içinde biraz komikti ama kesinlikle o da önünde uzanan çiçek denizine dalıp gitmişti. "Memici sözünü nerden çıkardın şimdi, ona gülüyorum" diye yeniden güldü. Çünkü bu sözler benim ona küçüklüğümde söylediğim bir hitaptı. Küçük amcam onu kızdırmak için "Memici, Memici..." der, bana da öğretir, söylemem için cebinden bir metelik çıkarıp verir, ben de onun kucağına saklanarak, "Memici Emmi!.." diye bağırırdım. "Hey gidi günler!" dedi inler gibi bademliğe bakarak. Ona bademleri böyle çiçek açmış olarak ilk kez gördüğümü söyledim. "Sen bilmezsin evvel zamanında, mevsimi geldi mi bu köy badem çiçeğine keserdi, çok badem vardı" dedi, bir anısını anlattı:

Kendileri küçükken ve yanan büyük evde otururken bahçede böyle birçok badem varmış. Bu mevsimde bademler çiçek açtığında, çiçekli dallar çardağa uzanırmış. Anaları, üç erkek çocukla baş edemediği günlerde, üç kardeşi çardağa çıkarır gösterir, "Bakın, bu çiçeklerin başında bekleyin, çağla olacaklar yiyeceksiniz" dermiş. Çocuklar, uzun süre bekleyip çiçeklere bakarlar, sessiz sessiz dururlarmış. Ama küçük amcam bir süre sonra, "Hani çağla? Ben çiçek yemem, çağla isterim" diye çe-

kip gidermiş. Babamla ikisi orada oturur, bir süre daha bakarlarmış çiçeklere analarını üzmemek için. Daha sonra canı sıkılır, amcam da gidermiş ama babam, o anda çağla olmayacağını bildiği halde orada uzun uzun bekler bakarmış çiçeklere, anası dinlensin diye. Hatta başka günlerde de oraya sık sık gider, kardeşlerini çağırırmış, "Gelin bademleri bekleyelim" dermiş.

Yıllar sonra babam sekiye bu bademleri diktirirken, amcalarım yardım etmeye giderler, analarının kendilerine badem çiçeklerini beklettiğini anımsarlar, ağlarlarmış. Amcam, her yıl bademler çiçek açtığında buraya sık sık gelir, hayvanını otlatırken çiçeklere dalar gider, anasının sesini duyar gibi olurmuş.

Anadan babadan konuşurken laf döndü dolaştı benim okul işime geldi. Amcam durumu bildiği için bu konuyu fazla karıştırmak istemiyordu. Her şey içimde kalmıştı. Bunu kimse anlamıyordu ya da anlıyorlar ama ellerinden bir şey gelmiyordu. Bunları konuşurken amcam, "Her şeyde bir hayır vardır. Gün doğmadan neler doğar. Şu bademler bir ay öncesinde çırılçıplaktı. Şu yerler bomboz topraktı. Bak şimdi çiçeklere, çimenlere. Nasıl da fışkırmaya başladı" dedi bana. Amcam az konuşan biriydi ama böyle şeylere gelince dili çözülürdü.

O günkü konuşmamız, badem çiçekleri ve havanın güzelliği bende bir umut yaratmış, o gece mutlu uyumuştum sanıyorum. Sonraki günlerde sık sık sekiye gidip badem çiçeklerine dalıp gittiğimde, çiçek açan, yapraklanan öteki ağaçlara baktığımda, doğadaki bu değişim sanki beni güçlendiriyordu. Ben de değişiyor, biraz büyüyordum besbelli.

Beklediğim mucize

O bahar günlerinde ben umutla bir okul olanağı beklerken, Antalya-Aksu Köy Enstitüsü'nün açıldığı haberi

gelmiş, hatta Gazipaşa'dan kimi erkek çocuklar oraya gitmişlerdi bile. Ama ben Alanya İlkokulu çıkışlı olduğum ve babamın iş yerinin değişmesi nedeniyle orayla ilgimiz azaldığından, bir de dağ köyleri uzaklarda olduğundan bundan haberimiz olmamıştı. Alanya'daki başöğretmenim Hakkı Uğur, Aksu'da açılan eğitmen kursunda görev almıştı ve okumak istediğimi biliyordu. Bir süre sonra orada Köy Enstitüsü de açılınca, beni ve Gazipaşa'dan başka kızları anımsamış, Alanya'da yerine bakan Başöğretmen Ali Tekin'e mektup yazarak, beni buldurup Aksu'ya göndermesini istemiş.

Zaten enstitülere gidecek öğrencileri bulmak ve seçmek ilçelerde okul müdürü ve maarif memuru olan kişilerin göreviydi. Ali Tekin Kaptanoğlu beni tanıyor, bizim köyü biliyordu. Hemen okul işgörenini çarşıya göndererek Çile köyünden birini bulmasını istemiş. O da tütün satmaya giden Veli Çavuş'u bulmuş. Ali Bey konuyu hem sözlü olarak anlatmış Veli Çavuş'a hem de bir pusula yazmış babama vermesi için.

Veli Çavuş, "Bir muştum var" diyerek çıktı merdivenlerden, bana bakarak. Babama pusulayı uzatıp bir yandan anlatmaya başladı, "Aksu diye bir yerde, bir mektep açılmış, köylü çocuklarını alıp okutacaklar, öğretmen yapacaklarmış, seni istiyorlar" dedi bana. Babam da kendi elindeki mektubu okuyarak, "Bu bir mucize!" diye kaldırdı başını.

İster istemez köy çalkalandı bu haberle. Eve gelenler gidenler, herkes bunu, beni konuşuyordu. En çok sevinen büyük amcam olmuştu. Zaman geçirmeden Alanya yoluna düştük babamla. Bu kez de beni kendisi götürdü. Ali Tekin Bey, başöğretmen masasında bir kurtarıcı gibi oturuyordu karşımızda. Bize anlattı okulu. Bana bir form vererek doldurmamı istedi. Formdaki sorulardan birinin yanıtı, kendi yazımla küçük bir kompozisyon olacaktı. Ali Bey, o soruyu çok iyi yanıtlamamı, öğ-

retmenler kurulunda okuyup ona göre seçeceklerini söyledi. O yazının içeriğinin ve biçiminin iyi olmasına o kadar özen gösterdim ki sanki oraya alınyazımı yazmak istemiştim. Bu başvuru formu enstitüye gidecek, oradan çağrı gelince bize bildirilecekti. Babam sanki büyük bir yükten kurtulmuşçasına Ali Bey'e sevincini bildirdi.

Hemen köye dönüp yayla hazırlığına başladık. Ben bu arada küçüklüğümde ilkokula gideceğim zaman olduğu gibi yeniden herkese yaydım Aksu'ya gideceğimi. Yine köylüler geldiler gittiler, sordular nereye, niçin gideceğimi. Bu arada yaylaya yine göçmüştük. Haber gelince gitmek zor olmasın diye baş yaylalara değil Gazayak'a göçtük o yıl. Beklediğimiz çağrı kısa süre sonra geldi.

Anlattığım gibi ben o kış köyde kılık değiştirmiştim. Biraz soğuktan, biraz da büyümekten başımı örtmüş, uzun entari giymiş, Hatip Kızı Gelin teyzemin dokuduğu alalı ipek kuşağı belime dolamıştım. Böyle giyindikten sonra yaz gelince başımı açacak değildim belki. Zaten bizim oralarda, yaylası, köyü derken iklim koşulları baş açık gezmeyi zorlaştırırdı. Anam ya da babam bu konuda bir zorlama yapmış değildi ama arkadaşlarım kızlar arasında benim de öyle giyinmekten başka bir çıkar yolum yoktu köy yaşamında. Ablam da örtmeye başlamıştı başını. Ama ben öyle bir kız olmak istemiyordum. Hatta okumamış öteki kız arkadaşlarım da istemiyordu benim kendileri gibi giyinip başörtülü bir kız olmamı.

Zenginlik, soyluluk ve dindarlık çağrıştıran simgelerin okulda kullanılmayacağını *Tonguç ve Enstitüleri* kitabımda anlattım. O yıllarda eğitimde baş örtülmeyeceğini herkes bilirdi. Kadın yaşamını ve özgürlüğünü kısıtlayan dinsel giyim biçiminin eğitimde yeri olmadığını anam bile biliyordu. Dönüşümde bana, "Yazmalarını ve uzun entarini Zehte'ye verdim"

dedi. Bin bir emekle dokunmuş çok sevdiğim ipek kuşağımı bile yeniden takmak ya da saklamak aklımdan geçmedi.

Okula gidiyorum diye altın küpemi çıkardım. İlkokulda da boynumdaki altınımı çıkarmıştım.

Okul yollarında yine tek başıma

Dünyamın değişeceğini aşağı yukarı duyumsuyordum ama gideceğim yerle ilgili çok bilgim yoktu. Ancak söylenenleri öteki köylülerden iyi anlıyordum. Antalya yakınında Aksu diye bir yere gidecektim. Daha önce öğretmen okuluna gitmek istediğimde ortaokulu bitirenlerin alındığını söylemişti başöğretmen. Şimdi köylü kız ve erkek çocukları ilkokuldan sonra alıp köy öğretmeni yetiştirecek parasız yatılı bir okula gidecektim. Bize devlet bakacaktı. Babama göre böyle olması Antalya'da dayımlarda kalarak ortaokula gitmekten çok daha iyiydi.

Köyde bir yıl bekledikten sonra yine uzaklara, okuma yollarına düşüyordum. Küçükken, erkeklerle ve tek bir kız olarak yola çıkmak o kadar zor değildi. Ama biraz büyümüş bir kız için bu daha güçtü. Uzun yolların yorgunlukları bir yana beni en çok tedirgin eden o yollarda, erkeklerin içinde tek bir kız olarak görünmekti. Çünkü o yıllarda benim yaşımda bir köylü kızı ancak evlendirilmek için nüfusunu büyültmek ya da saldırıya uğramışsa doktora ya da mahkemeye götürmek için yollarda olurdu. Bizim oralarda okul için yollara düşen başka kızlar yoktu daha o yıllarda. Gazipaşa köylerinden bir iki kız sadece oradaki ilkokula gidiyordu. İşte bu nedenle bir yandan sevinçten uçarken bir yandan az da olsa böyle bir tedirginlik yaşıyordum.

Yolda başkalarıyla karşılaşmazsak sorun yoktu, ama o uzun yollarda bu olası değildi. Ne zaman yolda

biriyle karşılaşsak sorarlardı yanımdaki akrabama ya da köylüme "Kim bu kanayaklı, nereye böyle?" diye. "Mektebe, okumaya" yanıtını alınca pek de onaylamadan bakmaları beni incitirdi. Ama kimileri, "Elbet Şavkı dayının bir bildiği var, biz oğlanları bile okutamazken o kız okutuyor!" dediklerinde rahatlardım.

Örcünlü Ali diye ünlü biri vardı babamın başka köydeki dostlarından. Alanya'ya enstitü başvurusu için giderken, Karagedik denen yerde ona rastladık. Biz giderken o geliyordu. Hemen atlarından inerek sigara molası verip laflaştılar babamla. "Hayır mı?" dedi Örcünlü Ali. "Hayır Ali Ağa, hayır, böyle böyle" dedi babam ve Alanya'ya yatılı okul başvurusu için gittiğimizi anlattı. Örcünlü Ali bana baktı, "Keşke benim de okul bitirmiş bir kızım olsa da ben de gönderseydim" dedi. Böyleleri de vardı kuşkusuz.

Yaylada haber geldiğinde uçacak gibi sevindim. En önemli sorun yaz gününde kiminle gidebileceğim konusuydu. En uygun kişinin Melek dayı olduğunu düşündüler. Alanya'dan öteyi ondan başka bilen yoktu sanıyorum. Hem de Antalya'daki dayımın karısı Belgüzar teyze onun kayınvalidesiydi. Onlara da uğrayacaktı beni enstitüye bırakıp.

Kardeşlerimi ablama bırakıp yayladan köye yaya olarak indik anamla. Zaten hazırlanacak bir durum yoktu. Geçen yıldan yabanlık giysilerim daraldığı için ablamın yabanlık entarisini ve kundurasını giydim. Babamın Gazipaşa'da sürekli oturduğu evi vardı. Önce oraya uğradık Melek dayıyla. Dinlenip babamla yemek yedik. Soğuk muğardan (pınar) su doldurmaya gönderdiler beni. Olacak ya, testi elimde dönerken merdivenin dibinde ayağım burkuldu. Ablamın bana bol gelen topukluca kundurası içinde ayağım yan dönmüş, gözümden yaş gelmişti. Bu nedenle babam göndermekten vazgeçer diye sakladım onlardan.

Yemekten sonra günün inmesini bekledik evde. Zamanı gelince yola düştük. Babam beni ata bindirirken ayağımı anlamasın diye çok dikkatli davrandım. Yola koyulunca ağrı, sızı arttı ama dayanmaya çalıştım. Bir yanda büyük bir mutluluk ve sevinçle öte yandan bedensel bir acıyla ilerlerken, ayağım atın üstünde sallandıkça ağrı iyice arttı. Dayanılmaz olduğu için artık ağlamamı tutamıyor, sessizce gözümden yaş geliyordu. Önümde eşekle giden Melek dayı nasılım diye dönüp baktığında ağladığımı görünce, bunu ayrılık ağlaması sanarak, "Ben çok hevesli değilim sıcakta gitmeye, ayrılığa dayanamayacaksan dönelim" dedi. Ona anlattım ayağımın burkulduğunu ama sakladığımı. Melek dayı anladı kaygımı, "Tam da öyle yapardı baban, asla göndermezdi bu durumda seni" dedi. Çünkü babam bizim üstümüze çok düşer, küçük bir rahatsızlığımıza göz yummadığını herkes bilirdi.

Ben ayağımın acısıyla uğraşırken Alanya yolunda karşıdan gelen iki eşekli yine sordu, "Nereye Melek Hoca, kim bu kanayaklı, pek de çelimsizmiş" filan diyerek. Melek dayı, "Aksu diye bir mektebe götürüyorum" deyince, çok yeni olan böyle bir okulun adını hiç duymamış olduklarından daha da şaşkınlıkla ve onaylamayarak yan yan baktılar onlar da bana.

Alanya'da Şekerli teyzelere indik doğrudan. Melek dayının dayısının kızıydı Zehit teyze. Hemen balmumunu eritip içine attıkları bezi ayağıma sardılar. Öylece uzandım yol yorgunluğuyla. Melek dayı, çarşıya gidip bana ince bir basma entarilikle kısa beyaz çorap almış. Yarın öğleden sonrası için Manavgat yönüne gidecek bir taş arabasını birisiyle ortaklaşa tutmuşlar. Hayriye entarimi hemen dikti, kısa kollu, belden büzgülü bir entariydi. Balmumu içinde ayağım biraz rahatladı belki ama yine de dayanılması zor bir ağrı vardı. Özellikle yere basınca zor dayanıyordum. Gitme zamanı gelince

Melek dayı tahta bavulumu aldı, arabaya kadar yürüdüm aksayarak.

Manavgat yolunda da üç erkeğin yanında bir kız olarak kenara kıvrılmıştım arabanın içinde. Sanıyorum adamlardan biri hastaydı, öteki de onu götürüyordu. Tıngır mıngır yola düştüğümüzde Alanya'nın görmediğim öte yanından, hiç bilmediğim yerlere doğru yol alıyorduk artık. Ancak taş arabası tıngırdadıkça sarsılıyor, sarsıntıda ayağım daha çok ağrıyor serseme dönüyordum ama yapılacak bir şey yoktu.

Neyse ki arabada "Kim bu kız, nereye gidiyor?" sorusu yoktu. Melek dayım onlara önceden söylemiş olmalıydı. Belki hasta adamı rahatsız etmemek için zaten çok sohbet etmiyorlardı. Gece bir yerlerde durduk, hem arabanın atını yemleyip dinlendirdiler, hem de biz dinlendik, sonra yine yola koyulduk. Biraz uyumuşum arabada nasıl olduysa. Uzun ve sıcak bir yolculuktan sonra öğleyin vardık Manavgat'a. Önce otobüsü sordu Melek dayı ama yetişememişiz, yarın kalkarmış. Sonra yatacak bir yer için hana gittik. Hancı, Melek dayıya bir şeyler söyledi. Irmağın başına geldik. Kimileri masada oturuyordu, biz de oturduk bir masaya. Biraz helva ekmek alıp limonata ile yiyip içtik sanıyorum.

Karnımız doyduktan sonra tahta bavulu alıp köprüden yürüyerek ırmağın öte yakasına geçtik. Çınarların altında yerlere, otların üstüne oturduk. Orası sanki daha serindi. Başka köylüler de vardı yerlere heybelerini koyup oturan. Neyse ki ikisi kadındı. Anlaşıldığına göre ertesi gün kurulacak pazarda satmak için uzak köylerden öteberi getirmişlerdi. Kadınların satıcılık yaptığını ilk kez görüyordum. Onlar Yörük kadınlarıydı. Melek dayı bana, handa kadınlar kızlar için yer olmadığını, geceyi köylülerle birlikte burada ırmağın başında geçireceğimizi, hem de serin olacağını söyledi. İki kadın daha olduğu için yorgandı, yataktı demeden buna razı

oldum. Zaten başka bir umarım yoktu. Epeyce laflaştıktan sonra köylüler akşam için azıklarını yemeye başladılar. Melek dayı da hemen gidip bir karpuz ve peynir ekmek alıp geldi. Bizim oralarda peynirden çok keş yenirdi. Çayın kenarı serin, hem de yanımda iki kadın olduğu için rahatlamıştım. Yörük kadınları başkadır, karınları geniştir. Nereye mereye deyip beni sorguya çekmiyorlar, tanıdıkları bir kızmışım gibi davranıyorlardı.

Karpuz, peynir, ekmekle doyunca beni uyku bastı, ayağımı yere uzattığım için ağrısı birazcık azalmıştı. Mumlu sargı da rahatlatmıştı belki. Bavulun üstüne başımı koyunca, kadınların arasında uyuyup kalmışım. Arada bir köylülerin alçak sesle laflaştığını duyuyor, ama bundan rahatsızlık değil güvencede olduğumu duyumsuyordum. Bir ara gece bekçisi gelmiş, "Burada yatılmaz!" diyerek bizi oradan kaldırmak istemişti. Köylüler, "Biz yatmıyoruz ki, oturup serinliyoruz, uyuyan küçük bir kız" dediler. Kadınlardan biri, "Burası Allahın yeri, sen git devletin yerine bak" diye çıkıştı bekçiye.

Sabah kalkınca köylü kadınlar bana ve Melek dayıya birer dürüm verdiler. Biz yeniden ırmağın karşı tarafına geçtik. Antalya'ya gidecek otobüsün yerini, şoförünü bulduk. Melek dayı Aksu'da beni bırakıp kendisinin Antalya'ya devam edeceğini konuştu. "Tamam, beklerim dayı" dedi şoför, yakındaki bir eve gidip oradan bir kızı çağırıp geldi. Modern giyimli, dalgalı saçlı, kısa kollu entarili o kız, benim gideceğim enstitüdeki Zehra Tan'ın ablasıymış. Buna çok sevindi kız, "Akşamdan haberim olsa bizde kalırdın" dedi. Ben de sevindim doğal olarak. Araba kalkıncaya kadar da olsa yanımda bir kız vardı. Benimle kardeşine selam gönderdi. Araba kalkarken bize el salladı.

Sonsöz

1824'te İkinci Mahmut'un çıkardığı fermanla başlayan "ilköğretim zorunluluğu"nun sürüncemede kalması, acıklı olduğu kadar üstünde düşünülmesi gereken bir konudur. "Zorunlu ilköğretim" siyasi partilerin çatışmaları dışında bırakılacak, her şeye rağmen gerçekleştirilmesi gereken milli bir davadır.[94]

İş Bankası Kültür Yayınları Editörü Sayın Emre Yalçın, yazdıklarımla ilgili notlarım ya da başkalarından edindiğim bilgiler olup olmadığını sordu. Doğrusu notlarım olmadığı gibi başkalarına da anılarla ilgili bir şey sormadım ne yazarken, ne de yazmadan önce. Kendime bir ayna tutup gördüklerimi ve anımsadıklarımı yazdım. Önsözde de değindiğim gibi anılarımı yazmaktaki amacım kendimi anlatmak değildi, ancak "Onuncu Yıl"ın ilk öğrencilerinden biri olarak dönemin kültür ve eğitim ortamını, köylülük olgusunu, çocukluk ve öğrencilik anılarım yoluyla anlatırken ister istemez kendimi de yazmış oldum.

Küçüklüğümden kimi ayrıntıları anımsayabilmemin bir yanı, belleğimin bana sağladığı bir ayrıcalık kuşkusuz. Ancak, bizim kuşak için başka bir şey daha var: Köylü ana babalar, yaşlı-genç kadınlar ve erkek-

---

94 İ. Hakkı Tonguç, *Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü*, Bir Yayınevi, İstanbul, 1952, s. 201.

ler, olay ve olguları masal gibi yeniden yeniden anlatırken, onları can kulağı ile dinlememiz, belki anılarımızı pekiştiriyor, hatta zenginleştiriyordu. Onların anlattıklarının çoğu da kendi ana babalarından, önceki kuşaklardan dinledikleri ya da yaşadıkları olurdu. Okulun, okumanın, radyo ve televizyonun, tekerleğin köylere girmediği o yıllarda köylüler, özellikle dağ köyü insanları, duygu ve düşüncelerini, gördüklerini, başkalarından duyduklarını, sadece anlatma yoluyla aktardıklarından olmalı, bellekleri anı defteri gibiydi. Çocukluğumda bizim oralarda, günümüzdeki köşe yazarları gibi kadın ve erkek anlatıcılar olurdu. İnsanlar köy odasının ya da bir evin çardağında toplandıklarında ya da kış gecelerinde meşe odunlarının sıcaklığında lafa daldıklarında, günümüzün açık oturumlarından daha etkin bu köylü sohbetlerinin dinleyicileri arasında biz çocuklar da bulunurduk çoğunlukla. Böyle bir yaşam, bilincimizde bilinçaltımızda birikim sağlıyordu belki.

Sonsöz olarak şunları da söylemek istiyorum: Günümüzden bakıldığında, 30'lu yıllarda bir nahiye olan Gazipaşa'da ve ilçemiz Alanya'da aldığım ilkokul eğitimi, okuryazarlık ve modernleşme olarak bireysel ve toplumsal ilerleme yönünden kötü değildi. Öğretmenlerin donanımı, ana babaların yeni eğitime verdiği destek ve devlet tutumu arasında iyi bir iletişim vardı. İyi olmayan, eksik olan eğitimin köylere, yoksullara ulaşmaması, ulaştığı yerde de sadece okuryazarlık ve modernleşmenin onların işine çok yaramamasıydı.

Fırsat ve olanak eşitsizliği denen o büyük sorun varken, benim okumaya gitmek için verdiğim savaşımı, ailemin desteğini, bireysel kurtuluştan öteye gitmeyen ve sonu da olmayan çabalar olarak görüyorum şimdi. Kendi bulunduğu yerden, evinden okula gidip gelenler için yaşamın sıradan bir parçası olan eğitim, benim için

beş yıl bir kahramanlığın peşinden koşmak gibi olmuştu, peşinden koştuğum bir kahramanlık, köydeki akranlarım arasında da bir ayrıcalıktı.

Okulu olmayan bir köyden küçük bir kız olarak çıkıp uzak yerlerde başka aileler yanında kalarak, bilmediğim ortamlarda, bilmediğim âdetlerle baş ederek, hep acemi bir öğrenci, hatta zavallı bir kızmışım gibi çabalamak, çocukluğumu, özgüvenimi örselemişti elbette. Okumak isteyen ama bu fırsatı eşit ortamlarda bulamayan çocukların öğrenim yaşamları her zaman benzer tedirginlikler içinde geçer.

Ünlü romancı Ayşe Kulin bir televizyon konuşmasında *Kardelenler* kitabına konu olan kızları, "Tarağı bile bilmiyorlardı..." diye anlatırken, köyden Gazipaşa ve Alanya İlkokulu'na gittiğimde kendi bilmediklerimi anımsadım. Oysa köydeki çocukların ayağına eğitim götürüldüğünde o bilmedikleri de gidecektir.

Asıl büyük sorun benim ulaştığım kadarına bile ulaşamayanlardır kuşkusuz. Onlar bugün de o kadar çoklar ki, kimi özel kurum ve kuruluşların, kişilerin ve ailelerinin bu yöndeki bireysel kurtarma çabaları devede kulak bile değil. Önemli olan herkes için eşitlikçi bir eğitimin devlet eliyle düzenlenmesi, fırsat ve olanağın çocukların yanına götürülmesidir. Devletin zorunlu eğitim görevi bunu gerektirir.

Ne var ki günümüzde de temeleğitim gerek fırsat eşitliği, gerekse sadece okuryazarlık ve çağdaşlaşma yönünden bile beklenen düzeye gelmiş değil.

Cumhuriyetin kuruluşu seksen yılı geçtiği halde çoğu kadın, yaklaşık yedi milyon insanımızın hâlâ okumaz yazmaz olması kabul edilemez bir gerçek. Kaldı ki eğitim sadece okuryazarlığı içermez.

Sekiz yıllık temel eğitimin zorunluluğu başladığından bu yana, köye öğretmen göndermenin maliyeti yüksek olacak diye, çocukları bozuk minibüslerle, bo-

zuk yollardan, uzaklardaki kasaba okullarına taşıyorlar. "Taşımalı eğitim" denen bu uygulama fırsat ve olanak eşitliğini iyice bozuyor. Taşıma su ile değirmen dönmediği gibi, küçücük çocukları uzak yerlere taşıyarak yapılan eğitimden verim beklenemez. Onların durumu, yetmiş yıl öncesinin Alanya'sındaki Kestelli sınıf arkadaşlarımdan daha iyi değil.

Köylerden birçoğunda okullar kapatıldığından, köyde kültür ve eğitim kurumu boşluğunu cami ve öğretmenin yerini imam doldurmuştur. Bir zamanların her köye okul ve öğretmen politikasının yerini şimdilerde her köye cami ve imam politikası almış sanki. Bu durum eğitim ve kültürde, çağdaşlaşmada başka yönde bir kırılmaya yol açıyor. Okulsuz, öğretmensiz köy çok ama camisiz imamsız köy yok.

Köylere yol, tekerlek, elektrik, buzdolabı, televizyon, telefon girmiş, İsrail tohumu, kimyasal gübre girmiş ama bunlara ilişkin bilgi ve becerileri içeren eğitim, okul, öğretmen ve kültür, kapı dışarı edilmiş sanki. "Uygarlığın evi" küçük okullar kimi yerde viran kalmış, kimi yerde imama emanet edilmiş. O da ne yapsın, öğretmen evinde kendi oturuyor, okulun bir sınıfına ineğini bağlamış, birini de samanlık yapmış.

Bizim köyün küçük okulu da viran. İmam köy odasına oturmuş, caminin duvarına ineğini bağlamış, kapının tam önünde kümes yapmış, çevre gübre ve saman içinde. Ağustos sıcağında köyün çocukları camide rahlelerin önüne diz çökmüşler, musaf okuyorlardı. Bu görüntü, anamın anlattığı kendi babası Yusuf Kenan Hoca'nın Gevenes köyü camisi dibindeki yüz elli yıl önceki mektebinden daha geride bir durum.

Köyümüzün temiz pak camisinin, cumalarda başka köylerden gelen konuklarla dolan, biz küçük çocukların kolay giremediğimiz görkemli yapısının kutsallığına halel gelmiş sanki. Öte yandan yine eğitim için, başka

okul için, biraz olanak için çırpınan kız ve erkek, yetenekli çocuklara hiçbir olanak yok.

Oysa Türkiye, Köy Enstitüleri atılımıyla kültür ve eğitim sorunlarının çözümünü bulmuştu. Fırsat ve olanak eşitliği için yirmi bölgede örgütlenen enstitülerin getirdiği üretici eğitim yöntemi maliyeti azalttığından en uzak yurt köşesine, en küçük köye bile eğitim götürmek kolaylaşmıştı. Üstelik üretici yöntemin yetiştirdiği insanlar ekonominin gereksinimiydi. 1955'te beş yıllık zorunlu ilköğretim, 1959'da sekiz yıllık eğitim tamamlanmış olacaktı. Kızların ve kadınların eğitimi ve toplumsal ilerlemeye katılımı için özel çaba gösteriliyordu.

1940 yılında eğitim için yeniden yola düştüğümde kendimi Aksu Köy Enstitüsü'nde cennet gibi bir eğitim ortamında buldum. Bu kurumlarda geçen orta ve yüksek öğrenim öğrencilik anılarım ile enstitülerin tam verime durduğu dönemde kapanışıyla ilgili gençlik gözlemlerim *Kısa Süren Hasat* kitabımda yer alıyor.

Saygılarımla.

Dizin

1922 Mübadelesi 39, 383
1933, Cumhuriyet'in 10. yılı 266-269

Açıkalın, Eşref 393
Açıkalın, Hasan Zihni 459
Ahmet Ağa 3, 5, 10, 294, 327
Aksu Köy Enstitüsü 430, 531, 543
Alanya 10, 17, 26, 39, 45, 107, 122, 182, 205, 241, 267, 301, 311, 315, 328, 345, 347, 348, 349, 355, 357, 359, 362, 364, 369, 372, 373, 374, 377, 381, 383, 386, 391, 392, 394, 401, 402, 405, 409, 412, 415, 420, 424, 425, 428, 434, 438, 445, 447, 449, 451, 459, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 469, 470-499, 501, 513, 516, 519, 525, 516, 527, 533, 537, 537
Alanya Çarşısı 295, 454, 456
Alanya Hapishanesi 454, 501, 522, 531, 534, 535
Alanya İlkokulu 434, 532
Alanya Kalesi 415, 416
Anamur 13, 21, 23, 67, 144, 152, 474
Ankara vapuru 387
Antalya 315, 322, 374, 405, 447, 449, 519
Antalya Halkevi 440
Antalya Lisesi 364
Arap(lar) 323
Arca, Nurdan 12
Aslan, Mehmet 11
Atalay, Ali Nazım 459
Atalay, Şefik 258, 326
Ataöv, İhsan 12, 325
Ataöv, Türkkaya 12, 26
Atatürk, Mustafa Kemal 20, 268, 269, 325, 457, 488
Azaklar 301, 355, 345, 416, 428, 430, 436, 446, 452, 465, 471, 486, 487
Azakoğlu, İzzet 393
Azakoğlu, Rifat 393

Baç, Nurcan 12
Bak, Münevver 393
Beykoz Kundura Fabrikası 407
Bilhos köyü 22, 37, 58, 75, 92, 95, 103, 158, 164, 455, 186, 190, 193, 223, 488, 517, 518, 519

Cemiş Kadın 4, 5, 6, 8, 10, 34, 68, 100, 128, 327
Cömert, Bekir 393
Cumhuriyet'in 10. yılı (1933) 266-269

Çağlar, Adil 12
Çelen, Zihni 329
Çile köyü 13, 14, 113, 128, 363, 370, 532

Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) 19
Dim çayı 352, 353, 355, 499
Duman, Ahmet 10, 63

Eminoğlu, Hasan 12
Eriksekisi yaylası 10
Erkan, Hüsnü 11, 13, 67
Ermenek 27, 93, 129, 459
Ermeni(ler) 39
Evliya Efendi 18, 22, 57, 129
Evliyaoğlu, Kemal 11
Evliyaoğlu, Muzaffer 11
Evliyaoğlu, Nafia 11

Gazi Eğitim Enstitüsü 439
Gazipaşa (Pazarcık) 4, 12, 23, 54, 65, 67, 71, 107, 118, 153, 239, 251, 255, 260, 262, 275, 278, 279, 290, 301, 304, 305, 314, 315, 318, 322, 323, 326, 327, 328, 337, 345, 355, 377, 379, 394, 395, 396, 431, 445, 454, 458, 459, 461, 477, 488, 500, 506, 535, 540
Gazipaşa İlkokulu 250, 370, 385, 387, 541, 401, 406, 437, 478, 521
Gevenes köyü 4, 12, 16, 20, 24, 25, 28, 29, 39, 94, 133, 135, 176, 184, 232, 332, 359, 375, 460, 520, 521, 522
Görgülü, Mehmet 11, 70
Gür, Gani 393

Hanife Kadın 16, 335, 484
Harf Devrimi 181, 182, 183, 184
Harkort, Klaus Liebe 79
Hasan Hoca 23, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 45, 64, 67, 104, 116, 122, 129, 131, 134, 135, 144, 178, 182, 222, 361, 466, 467, 520
hastalık 25, 117, 120, 123, 274
  doktor 122, 505-509
  halk doktoru 64, 117,
  ilaç 59, 107, 122, 123, 508, 509
  kurşun dökme 117
  muska 25, 120
  sıtma 94, 95, 117-120, 212
  suçiçeği 274-275
Hatiboğlu, Kemal 27, 52, 363
Hayate Hanım İlkokulu 368, 369, 382, 383, 384, 404, 421, 437
hayvan(lar) 5, 41, 58, 82-88, 95-97, 103-105, 108, 111, 113, 127, 169, 286, 391, 454, 472, 514, 519, 524
  at 5, 29, 38, 84-86, 94, 96, 101, 112, 114, 153, 155, 166, 170, 202, 210, 248-249, 261, 279, 286-287, 296, 303, 334, 340, 341, 346, 348-356, 360, 391, 421-422, 472, 489, 499, 505, 512
  eşek 28, 51, 70, 84-85, 86, 96, 103, 143, 153, 155, 210, 240-244, 246, 248, 280-283, 302-304, 316, 340-343, 350-353, 361, 478, 481-483, 521
  evcil hayvan(lar) 10
  kedi 82-84, 96, 270-273, 322, 408, 409, 426
  köpek 56, 74, 84-87, 96, 105-106, 167
  vahşi hayvan(lar) 11, 85, 187, 188

ipekböcekçiliği 448, 462
İskenderiye 383
İstanbul 11, 18, 19, 65, 75, 84, 362, 395, 404, 424, 428, 486, 487, 517

Kaptanlar ailesi 26, 345, 363, 426, 427, 430, 489, 493, 495
Kaptanoğlu, Ali Tekin 363, 364, 365, 384, 489, 532
Kaptanoğlu, Aliye 430
Kaptanoğlu, İhsan 26, 364, 393
Kardelenler 541
Kestel 354, 402, 404
Kirby, Fay 439
Konya 24, 362
Kulin, Ayşe 541
Kurtuluş Savaşı 148, 184, 417, 457, 528
Kürt(ler) 498, 499, 500, 527,

Macar köyü 16, 26, 27, 50, 51, 54, 66, 278, 361, 363, 470, 478, 501, 502
Mehmet Emin Efendi 16, 18
Molla Ahmet 39, 40, 350, 351

Namık Kemal 362
Nazım Hikmet 172
Nazilli Bez Fabrikası 417
Nevruz 141, 142, 143, 144

oyun 36, 65, 101, 105, 129, 131, 190-192, 199, 205-210, 215, 218, 228, 270, 342, 399, 463,
evcilik 127, 131, 190, 199, 206-208, 215, 409
oyuncak 91, 94, 205-207, 211-213, 215
sek sek 430, 463

Özcan, Osman 13
Özçelik, Fahri 12
Öztürk, Gülfem 534

Pazarcı bkz. Gazipaşa
PTT 526

Rum(lar) 39, 383

sağlık 11, 79, 220, 320
Sezer, Nuri 11
Sezer, Sabri 11
sıtma 94, 117, 118, 119, 212
Sipahioğlu, Hüseyin
Soyadı Kanunu 323, 324, 325
suçiçeği 274, 275, 285
Sultani (Galatasaray Lisesi) 362
Sümerbank 267, 356, 407, 408, 409, 417, 442

Şapka ve Kıyafet Devrimi 32, 33
Şifa, Mehmet Hilmi 393, 395

Tahire Hamdullah Kızılkorum Parkı 416, 419
Tahtacılar 102, 210, 211, 213, 214, 215
Tanilli, Server 172
Tonguç ve Enstitüleri 439, 517, 533
Tonguç, İsmail Hakkı 146, 338, 439
Toroslar 10, 11, 14, 79
Tunç, Ferruh 13, 54
Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi 39, 383

Yalım, Reşat 393
Yerli malı ve tutum haftası 407, 411
Yetkin, Haşim 382, 383
Yılmaz, Mehmet 363
Yılmaz, Şevki 16, 33
Yusuf Kenan Hoca 16, 24, 25, 26, 542
Yüksek, Coşgül 534

Yıl 1927, genç Cumhuriyet henüz dört yaşında... Gazipaşa'nın bir yaylasında küçük bir kız dünyaya gözünü açar. Okul çağına geldiğinde, komşularının "Kızlar okursa cehennemde yanar!" uyarılarına isyan eder.

Babasının, "Kızlar da yanmaz, okuyabilirsin" demesiyle dünyası değişir. İlk kez köyünden çıkıp Taşköprü'yü geçerek bucaktaki ilkokula başlarken, yeni bir dünyayla tanışır:

Dünyanın bütün çocukları doluşmuşçasına kalabalık bir okul, rüya gibi dükkânlar, yeni sözcükler, akan suyu durdurabilen musluklar, Sümerbank kumaşları, kitaplar, elişi kâğıtları, kurmalı oyuncaklar, dev gibi vapurlar...

Yörede "Hürriyet Düğünü" diye kutlanan 10. Yıl'da başlayan okul hayatı bu küçük kıza Cumhuriyet'i, Gazi Mustafa Kemal'i, kitapların büyülü dünyasını, öğrenme coşkusunu, şehir hayatını ve farklı olanla yaşamayı da öğretir.

Kızlar da Yanmaz, *bir yandan Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir köy çocuğunun gözünden o dönemi, bir yandan da genç Türkiye'nin eğitime verdiği önemi yalın bir içtenlikle anlatırken, temel eğitimin bir devlet hizmeti olarak her köye götürülmesi gereğinin önemini gözler önüne seriyor.*

Pakize Türkoğlu (1927) Antalya-Gazipaşa'nın Göksenir yaylasında doğdu. Köyü Çile'de okul olmadığı için Gazipaşa'da başladığı ilkokulu Alanya'da tamamladı. 1944'te Aksu Köy Enstitüsü'nü, 1947'de Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün yüksek bölümünü bitirdi. 1962'de Çapa Eğitim Enstitüsü pedagoji bölümünü tamamladı. İlk, orta ve yüksek öğrenim kurumlarında öğretmen ve yönetici olarak çalıştı. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nin eğitim bilimleri bölümünden 1985'te emekli olduktan sonra, özel okullarda eğitim danışmanı ve rehberlik uzmanı olarak çalıştı. Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) kuruluşundan kapanışına dek üyesiydi, bir dönem yönetim kurulunda da bulundu. *Tonguç ve Enstitüleri* kitabıyla 1998'de Türkiye İş Bankası'nın verdiği "Toplum ve İnsan Bilimleri Büyük Ödülü"nü aldı. Köy enstitülerindeki öğrencilik anıları bu dizide *Kısa Süren Hasat* adıyla yayımlandı. Dergi ve gazetelerde eğitim bilimi konularında yazı yazmayı sürdürüyor.

9 786053 603092

28 TL